

CSENGERI JÁNOS¹**A légibázis és az információs tevékenységek kapcsolódásai****The connections of airbases and information activities****Absztrakt**

Munkámban a légibázis és az információs műveletek viszonyrendszerét vizsgálom. A légierő alapvető szerepköreiből kiindulva, kiemelem azokat, amelyek jelentős információs aktivitással bírnak. Bemutatom az információs tevékenységeket, majd részletezem, hogy miért légibázisról, és miért nem csupán katonai repülőtérrel beszélek. Röviden áttekintem a légibázisok és repülőterek közelmúltbeli kutatásait, ezt követően azonosítom azokat az elemeket, amikre hatással lehetnek az információs tevékenységek, vagy ezeket végrehajthatjuk általuk. Következtetésként az információs tevékenységeket fejtettem ki, amelyek megjelennek a légibázisok vonatkozásában.

Kulcsszavak: légierő szerepkörök, légibázis, légibázis elemek, információs tevékenységek

Abstract

In this essay I examine the relationship of airbases and information operations. I begin this examination with the key roles of Air Power and highlight those which possess a greater information activity. I introduce the information activities, and then I explain why I talk about airbases and not about airfields. I shortly overview the recent researches of airfields and airbases, after that I identify those airbase elements which are effected by information operations or conducted by them. As a conclusion I put those information activities in perspective which enter into relation with airbases.

Keywords: air power roles, airbase, airbase, airbase elements, information activities

---

¹ Nemzeti Közszerológáti Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: csengeri.janos@uni-nke.hu

BEVEZETÉS

Jelen írásom tárgyát a légibázisok és az információs műveletek viszonyának vizsgálata képezi. Úgy gondolom, mivel a légibázis nagyobb képességgörrel rendelkezik, mint egy repülőtér, ezáltal technikai és információs folyamatai is összetettebbek, így érdemes áttekinteni ezeket, illetve szenzitív infrastruktúrája okán kutatni a relációkat az információs műveletekkel. Célom, hogy áttekintést készítssek a légibázisról, a légierő szerepköreiből levezessem képességgörét, megállapítsam logikai elemeit, végül ezeket az elemeket elemezsem az információs tevékenységek szempontjából.

Vizsgálódásomat a légierő szempontjából nézőponttól függően meglehetősen magas szintről, avagy központi helyről kezdem. Először is áttekintem a hatályos légierő doktrínákat és megvizsgálom, melyek azok a területek, amelyeken a légierő tevékenykedik, illetve milyen szerepköröket határoznak meg számukra. Erre azért van szükség, ugyanis ennek az azonosításnak köszönhetően rálátást nyerünk a légierő és az információs környezet kapcsolatára és viszonyára, továbbá a légibázisokról is képet kapunk ezáltal.

A LÉGIERŐ SZEREPKÖREI – DOKTRINÁLIS MEGKÖZELÍTÉS

Olyan hatályos és meghatározó dokumentumokat veszek górcső alá, mint az amerikai, a brit, az ausztrál, valamint a NATO doktrínákat. Mivelhogy a korábbi NATO légi és űr doktrínát (AJP 3.3 A) is változtatás nélkül, angol nyelven elfogadták a 165/2012. MH ÖHP intézkedésben [1, pp.802-803.], valószínűleg az újabb, egyelőre véglegesítési tervezet verzióban létező újabb kiadás (AJP 3.3. B) is így fog megjelenni a szabályozóink között, ezért már inkább ezt fogom alapul venni. Illetve a hazai ratifikálás okán tekinthetjük ezt saját doktrínánknak (noha az alapelv az lenne, hogy a saját irányelveink és képességeink alapján irányítjuk a légierőt, és a szövetséges műveleteknél pedig a szövetségi doktrína lenne a mérvadó – a kettőt természetesen a minél könnyebb átmenet érdekében érdemes közelíteni).

A következő alfejezetekben felsorolom és megjelölöm az információs műveletekkel kapcsolatos légi műveleteket, tehát azokat, amiket információszerezés végett, vagy információkkal végrehajtott művelet, majd a következő fő fejezetrészen bővebben kifejtem azokat. Valamennyi légi műveletet részletezni jelen írásban nem áll módomban, a releváns részleteket (*-gal jelölve) is csak korlátozottan fejtem ki, áttekintés jelleggel. Az információbiztonsági (information security) rendszabályokat természetesen valamennyi műveletnél ugyanúgy, mint a teljes katonai spektrumban alkalmazni kell.

AMERIKAI LÉGIERŐ DOKTRÍNA LÉGI SZEREPKÖREI [2, PP.43-53.]

Az amerikai doktrína az alábbi központi funkciókat (core functions) határozza meg a légierő számára amivel, ahogy fogalmaznak „a haderőnem el tudja látni a számára meghatározott szerepköröket”:

- Nukleáris elrettentő műveletek (Nuclear Deterrence Operations)*;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- Légi fölény (Air Superiority);
- Világűr fölény (Space Superiority)*;
- Cyberfölény (Cyberspace Superiority)*;
- Légi vezetés és irányítás (Command and Control)*;
- Globális egyesített hírszerzés, megfigyelés és felderítés (Global Integrated ISR)*;
- Globális nagy pontosságú csapásmérés (Global Precision Attack);
- Különleges műveletek támogatása (Special Operations)*;
- Gyors, világméretű légi mobilitás (Rapid Global Mobility);
- Személy kiemelés (Personnel Recovery);
- Gyors harci támogatás (Agile Combat Support);
- Kapcsolatépítés (Building Partnerships)*.

BRIT KIRÁLYI LÉGIERŐ DOKTRÍNA [3, PP. 3-1 – 3-36.]

- Alapvető légierő szerepek (Fundamental Roles of Air Power);
  - Légtér birtoklás (biztosítás) [Control of the Air (secure)];
  - Hírszerzés és helyzetkép (informálás) [Intelligence and Situational Awareness (inform)]*;
  - Csapásmérés (kényszerítés, elnyomás) [Attack (coerce)]*;
  - Légi Mozgékonyosság (mozgás) [Air Mobility (move)];
- Kulcsfontosságú légierőt támogató szerepkör (Key Air Power Enablers);
  - Erők megóvása (Air Force Protection)*;
  - Légierő logisztikai kiszolgálása (Air Logistics);
- Légi vezetés-irányítás (Air Command and Control)*.

AUSZTRÁL LÉGIERŐ DOKTRÍNA [4, PP. 46-109.]

- Központi légierő szerepek (Core Air Power Roles);
  - Légtér birtoklás (Control of the Air);
  - Csapásmérés (Strike)*;
  - Légi mozgékonyosság (Air Mobility);
  - Hírszerzés, megfigyelés és felderítés (Intelligence, Surveillance and Reconnaissance)*;
- Légierőt támogató szerepkörök (Enabling Air Power Roles);
  - Légi vezetés-irányítás (Command and Control)*;
  - Erők megóvása (Force Protection)*;
  - Erő létrehozása és fenntartása (Force Generation and Sustainment)*.

NATO LÉGIERŐ DOKTRÍNA [5, PP. 1-8 – 1-16.]

- Légi szembenállás (Counter-air);
- Csapásmérés (Attack)*;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- Légi mozgékonyosság (Air Mobility);
- Hozzájárulás az összhaderőnemi hírszerzéshez, megfigyeléshez és felderítéshez (Contribution to Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance)*;
- Az összhaderőnemi személyi kiemelés támogatása (Support to Joint Personnel Recovery).

INFORMÁCIÓS MŰVELETEK MEGJELENÉSE A LÉGIERŐ SZEREPKÖREIBEN

A fenti felsorolásokban tehát a legfontosabb, legmeghatározóbb, a légierő kultúra legkifinomultabb fő dokumentumaiból készítettem egy igen rövid szintézist. Csillaggal jelöltem azokat a műveleteket, amelyek az információs műveletek szempontjából kötődnek jelen témához, most pedig kifejtem ezeket. Látható, hogy ezek a légierő doktrínák jelentős mértékben lefedik egymást, így nem nemzetenként, hanem összevonva és általánosítva írok róluk [6].

Általánosságban elmondható, hogy a légierőnek négy alapvető szerepköre van, ezek a következők [7, 8]:

1. Légi dominancia biztosítása;
2. Csapásmérés;
3. Információ (főlény) biztosítása;
4. Logisztikai biztosítás, támogatás.

Ez a logikai felosztás egyedül a legkorábbi, azaz az amerikai doktrínából nem köszön vissza. A szerepkörökön belül a műveletek elhelyezésében vagy azonosításában csak kisebb eltérések tapasztalhatóak, továbbá egyik nemzetnél egyik, másiknál másik szerepkör van jobban kibontva, kifejtve. Azt láthatjuk tehát, hogy a doktrinális közelítés, szemléletmód meglehetősen egységes.

Ebből az egységességből következik az, hogy mindenhol hasonló szerepköröket és műveleteket találhatunk, melyek az információs műveletekhez köthetők. Ilyenek például a légi vezetés-irányítás, hírszerzés-megfigyelés-felderítés, mint főcsoportok; kibontva bizonyos nem relevánsnak tűnő szerepköröket, találhatunk légierő által végrehajtott információs műveleteket, cyberhadviselést; még mélyebbre ásva megtaláljuk a célkijelölés feladatot (targeting), amely az információkkal való olyan tevékenység, ahol az egyes rész információkból a légierő feladat végrehajtásának egyik alapvető építőkövét kapjuk, a céladatot. Érdekes megfigyelni egyes unikális művelettipusokat, például az amerikaiaknál az úgynevezett kapcsolatépítést, illetve ugyancsak náluk a cyberfőlény kivívásáért folytatott műveleteket, melyben nagyon korszerűen a szárazföld, a vizek, a levegő és a világűr mellett ötödik hadviselési dimenzióként a cybertér jelenik meg, és hasonlóan a többihez, itt is a dominanciáért kell küzdeni a modern hadviselésben.

Ezt követően szükségszerű megismerkedni az információs műveletek lényegével annak érdekében, hogy kibontva ezeket eljussunk az információs tevékenységekhez. Az információs műveletek egy megfogalmazás szerint: nem más, mint különböző elkülönülten is létező, komplex információs tevékenységek közötti integráló és koordináló tevékenység, mely-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

nek szükségességét és létjogosultságát az összehangolt információs tevékenységek nagyságrendekkel növelhető hatékonysága adja. [9]

Felmerül a kérdés, hogy melyek is azok az információs tevékenységek, amelyeket a légierő műveleteiben azonosíthatunk? Ezek a következők: [10, pp.1-8 – 1-12.]

- Pszichológiai műveletek (Psychological Operations);
- Jelenlét, erődemonstráció és megjelenés (Presence, Posture and Profile);
- Műveleti biztonság (Operations Security);
- Megtévesztés (Deception);
- Elektronikai hadviselés (Electronic Warfare);
- Fizikai pusztítás (Physical Destruction);
- Számítógép-hálózati hadviselés (Computer Network Operations);
- Civil-katonai együttműködés (Civil-Military Cooperation).

„Az információs tevékenységeket információk és/vagy információs rendszerek befolyásolása érdekében hajtják végre. Bármelyik szereplő végrehajthatja ezeket, mely tevékenységek magukban foglalják a védelmi rendszabályokat, tevékenységeket is.” [10, p.1-3.]

A légierő komoly szerepet vállal az információs fölény kialakításában, ami: „(a katonai alkalmazásban) az érintett felek információs képességei közötti, az adott fél számára hadműveleti eredményekben realizálható előnyös különbség”. [11]

A légierő technikai eszközrendszerében rendelkezésre állnak a fejlett vezetés-irányítási rendszerek (ASOC², MASE³, ICC⁴ stb.), rádiólokátor állomások (mobil – stacioner; elsődleges – másodlagos; kis-, közepes-, nagy hatótávolságú), repülőgépre függeszthető felderítő konténerek (MRPS, DJRP, RecceLite stb.), légi korai jelző és irányító rendszerek (E-3 Sentry, E-2 Hawkeye, S 100B Argus, Briev A-50, stb.), idegen-barát felismerő rendszer. Ez a jelentős mennyiségű berendezés lehetővé teszi olyan mennyiségű és minőségű információk beszerzését, ami hadműveleti előnyökben mérhető (a szembenálló fél nagysága, elhelyezkedése, ezen információknak a vezetési rendszerbe történő bevitele, és gyors reakció a vezetési rendszer lehetőségeiből adódóan). Továbbá rendelkezik az információs fölény kivívásához szükséges másik két aspektussal: a támadó és védelmi képességekkel, úgymint EC-130H Compass Call, EF-111A Raven, EA-6B Prowler, EA-18G Growler, R-99 (támadó); illetve a fedélzeti önvédelmi rendszerek, besugárzásjelzők, elhárító rendszerek (infracsapda, dipól), fedélzeti önvédelmi zavaró (védelmi), stb.

MIÉRT LÉGIBÁZIS?

Ebben a rövid fejezetben kifejtem, hogy miért a légbázis és nem a repülőtér kifejezést használom, mint a repülőgépek fel és leszállását biztosító helyszín megnevezését.

² ASOC – Air Sovereignty Operations Center – Légtér Szuverenitási Hadműveleti Központ

³ MASE – Multi AEGIS (Airborne Early Warning Ground Environment Integration Segment) Site Emulator – Több Helyszínes Korai Előrejelző és Riasztó Földi Integrált Rendszer Emulátor

⁴ ICC – NATO-wide Integrated Command and Control Software for Air Operations – Szövetséges Integrált Vezetés-irányítási rendszer légi műveletekhez

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Először is a bázis szó jelentéstartalmát vizsgálom. A Hadtudományi Lexikonban sem a bázisra, sem pedig a légibázisra nem találunk szócikket. A NATO fogalmak és meghatározások gyűjteménye (AAP-06) a bázis kifejezésre az alábbi definíciót adja: „Bázis (1): terület vagy helyszín, ahol a létesítmények logisztikai vagy egyéb támogatást nyújtanak; Bázis (2): helyszín, ahonnan a katonai műveleteket indítják, vagy támogatást biztosítanak számukra.” [12, pp. 2-B-1 – 2-B-2.]

Amennyiben ezeket a fogalmakat a légierőre kiterjesztjük, akkor olyan helyszínt írhatunk le, amely a légi műveleteknek (repülőgépeknek) logisztikai és kiszolgáló támogatást biztosít, lehetővé teszi a hatékony forgalomáramlást, a műveletek kezdő (de nem feltétlenül befejező) állomása és további, például vezetési, információbeli támogatást, a repülőszemélyzetnek kiképzési, gyakorlati lehetőséget biztosít. Gyakran a légierő alakulatain kívül más haderőnem, jellemzően szárazföldi csapatok együtt települnek, nem rendhagyó, hogy különleges műveleti erők is megtalálhatóak itt, akiknek a légi szállítás, vagy tüztámogatás egyik alapvető szükségletük.

Különböző internetes értelmező szótárakban az alábbi meghatározásokat találhatjuk a légibázis kifejezésre:

- Katonai bázis, főként a légijárművek üzemeltetése érdekében. [21]
- Katonai repülőtér, ahol a légijárműveket állomásoztatják és lehetőségük van a fel- és leszállásra. [22]
- Egy műveleti középont a légierő csapatai részére. [23]

A repülőtér kifejezést azért nem tartom szerencsésnek a légierő műveleti középont meghatározásaként használni, mert nem utal azokra a hozzáadott képességekre, amiket a fenti légibázis meghatározásban említettem [13, p. 9.]. Amíg például a földi kiszolgálás egy általános (kereskedelmi) repülőtéren lehetőség (térítés ellenében, de még csak a léginavigációs szolgáltatás is), addig a katonai légibázis esetében (nem állami légijárművek számára is) képesség és feladat.

REPÜLŐTEREK ÉS LÉGIBÁZISOK KUTATÁSA NAPJAINKBAN

Számos szakcikket, tanulmányt, diplomadolgozatot találhatunk a repülőterek különböző aspektusait vizsgálva, eddigi kutatásaim során azonban nem találkoztam olyan írásos munkával, amely a repülőtéri elemek és az információs műveletek viszonyrendszerét vizsgálta volna.

Könyvtárunk elektronikus katalógusát böngészve repülőterek vonatkozásában találkozhatunk általános struktúrát bemutató, vagy egyes nézőpontokból (futópálya, gurulóút, szakszolgálatok, őrsz- védelem, adott repülőterek története stb.) vizsgálódó írásokkal, de továbbra sem fedeztem fel az információhasználattal kapcsolatos munkát.

A közelmúlt egyetemi hallgatói kutatásai legfőképpen a katonai repülőterek polgári-katonai kettős felhasználására [14], továbbfejlesztéseire [15] koncentrálnak, de találhatunk olyat is, amely igen magas színvonalon mutatja be a harcászati adatkapcsolatokat és a légi vezetés-irányítási rendszereket. [16] Szakcikkek pedig a legkülönbözőbb aspektusokból

közelítik a repülőtereket, például a technikai berendezések vizsgálata [17], gazdaságos és környezetkímélő repülés megvalósítása [18], improvizált robbanóeszközök elleni védelem, [19] stb.

Nemrégem volt szerencsém részt venni a HungaroControl Zrt., a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem és a Közlekedéstudományi Egyesület XVIII. Magyar Repüléstudományi Napok címet viselő konferenciáján, ahol számos, repülőtereket is érintő újító gondolat hangzott el, hogy csak egyet (és leghamarabb megvalósíthatót) említsek, az úgynevezett távolról megvalósított toronyirányítást (Remote Tower) emelem ki. Lényege, hogy a repülőtér megfelelő területein nagy felbontású és nagy látószögű kamerákat helyeznek el, így nem szükséges az irányítótoronyban helyet foglalniuk a légiforgalmi irányítóknak, hanem egy távolabbi, akár zárt térből is megvalósítható a repülőtéri irányítás. Továbbgondolva, hamar észrevehetjük ennek katonai előnyeit: védett objektumban való elhelyezés, a szigorú adatvédelmi protokollokat használó vezetés-irányítási rendszerrel való együtt telepítés, stb.

A LÉGIBÁZIS INFORMÁCIÓS MŰVELETEKKEL RELEVÁNS ELEMEI

Az információs műveleteket tekintve jól tudjuk, hogy egy nagyon komplex fogalomkörrel beszélünk, területei szerteágazóak. Ezért a repülőtéri elemek sajátosságait is többször végig kell gondolnunk, hogy megállapítsuk, melyik és hány szempontból is kapcsolódik ehhez. Ebben a fejezetben a repülőtér elemeinek főcsoportjain tekintek végig, és röviden kifejtem, milyen szempontból kötődnek az információs tevékenységekhez.

— *Futópálya, gurulótér, forgalmi előtér [20]:*

Ezeknek a közlekedési, várakozási felületeknek nincs kapcsolatuk az információs tevékenységekkel. Ha mondhatok ilyet, „egyszerű” műfelületek, amelyek a repülőgépek felszíni mozgását hivatottak kiszolgálni.

— *Fénytechnikai berendezések és rendszerek:*

Magukra a fényforrásokra az információs tevékenységeknek gyakorlatilag nincs hatásuk, azonban az ezeket a rendszereket vezérlő számítógépekre hatással lehetnek, például rosszindulatú szoftvereket (MALWARE) [9] bejuttatva zavarhatják, vagy meggátolhatják a fénytechnikai berendezések működtetését. A futópályák, a gurulóutak, a forgalmi előterek és egyéb létesítmények mind jelentős mennyiségű fénytechnikai berendezéssel vannak ellátva. A fénytechnikai berendezések éjjel és rossz látási viszonyok között nagyon fontos szerepet töltenek be a navigációs berendezések között, üzemkimaradásuk esetén a repülésbiztonságban óriási rizikófaktor keletkezik.

— *Léginavigációs berendezések és elektromos-energia ellátó rendszereik:*

A légibázison számos léginavigációs rendszer található, ilyen például a körkörös rádiójel adó⁵, a különböző leszállító rendszerek⁶, Instrumental Landing System –

⁵ NDB – Non-Directional Bacon

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

ILS, stb.), közel körzetet megfigyelő radar⁷, másodlagos radarjeleket vevő berendezés. Természetesen a rádiónavigációban nem csak az előbb említett eszközök zavarásával, pusztításával okozhatnak üzemkimaradást, hanem az elektromos áramellátásuk akadályoztatásával is a rendszer fizikai pusztításával, fejlett hálózatok esetében a vezérlő számítógép(ek) számítógép-hálózati támadásával.

— *Légiforgalmi irányítás, harcvezetés és irányítás:*

A légibázison megtalálhatók a vezetés-irányítás elemei is, mind a harcvezetési, illetve légiforgalmi irányítási rendszerek vonatkozásában. Mindkettő fejlett C4I⁸, azaz vezetési-, irányítási-, kommunikációs-, számítógépes-, hírszerző rendszert alkalmaz a feladat végrehajtásuk során. E rendszerekből kritikus információkat nyerhet ki a szembenálló fél, illetve károsodásuk feladat végrehajtásunkat veszélyeztetik, késleltetik, zavarják. A számítógépes rendszerekre jelen esetben is a rosszindulatú szoftverek a legveszélyesebbek, illetve alkalmazásukkal a vezetési hierarchiáról is képet alkothatnak; a kommunikációt zavarhatják, illetve fontos információkat nyerhet a szembenálló fél a rádióforgalom figyelése, lehallgatása által.

— *Haditechnikai eszközök, fegyverrendszerek:*

A légibázison nemcsak az infrastrukturális elemek, hanem az alkalmazott haditechnika is jelen van, ami a szembenálló félnek információforrást (légijárművek fajtája, típusa, mennyisége, fegyverzet) biztosít a képességeinkről. Ezt a fajta információt is óvni kell.

— *Együtt települő más haderőnem csapatai:*

A légibázison települő (többnyire szárazföldi) csapatoknak is hasonló vezetés-irányítási rendszereik lehetnek, mint a légierőnek, ezekből ugyancsak kritikus információk kerülhetnek nem kívánt helyekre, és zavarásuk ugyancsak hátráltatja a műveleteiket.

A LÉGIBÁZIS VONATKOZÁSÁBAN MEGJELENŐ INFORMÁCIÓS TEVÉKENYSÉGEK

— *Pszichológiai műveletek:*

A műveleti területen igénybevett repülőter (például Afganisztán: Kabul, Mazar-i-Sharif) nagymértékben hatással lehet a szembenálló fél, vagy az ő tömegbázisát alkotó népség pszichológiai reakciójára. Az itt felvonultatott technikai eszközök és személyi állomány, valamint a folyamatos repülőteri üzem (a repülés karakterisztikájával különösen) nagy hatással lehet a szembenálló félre, a mi javunkra.

— *Jelenlét, erődemónstráció és megjelenés:*

Az előző reciproka, amennyiben nem rejteni és óvni akarjuk az erőnket (például egy jelentős légi potenciállal rendelkező féllel szemben), úgy minél inkább ki kell

⁶ PAR – Precision Approach Radar

⁷ SRA – Surveillance Radar Approach

⁸ C4I – Command, Control, Communication, Computer, Intelligence

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

hangsúlyoznunk a jelenlétünket, például járőr helikopterekkel, erőt demonstráló, alacsonyan repülő csapásmérő repülőkkal.

— *Műveleti biztonság:*

Az erők megóvása, ahogy a légierő doktrínákban mindenhol megjelenik, egy kiemelten fontos feladat és egy nagyon komplex tevékenység halmaza. A légibázis esetében is kiemelten fontos például az őrzés-védelem, ami nem csak a behatolást előzi meg, illetve a fizikai károkozást, de egy zárt számítógépes hálózatra történő fizikai rácsatlakozást is. A műveleti biztonság egyik meghatározó elemeként külön kiemelem az információbiztonságot. Ez a terület a vezetés-irányítási rendszerben kell, hogy elsődlegesen „benntartsa” az információkat, de az is fontos, hogy a különböző kinyomtatott adatok, vagy digitális adathordozók ne kerüljenek illetéktelenekhez. Fontos a jelszavak védelme és időszakos cseréje, illetve az információs rendszereknek kell, hogy legyen olyan monitorozó képessége, hogy végigkövesse az információk kilépését a rendszerből, és értesítsen a gyanús tevékenységekről.

— *Megtévesztés:*

Ez a tevékenység is az első pontokhoz kapcsolódik. Két „út” áll előttünk: vagy elrejteni akarjuk az erőnket (fedezékek, bunkerek, álcázás, széttelepítés) vagy pedig túlzott képet szeretnénk mutatni magunkról (erődemonstráló repülések, makettek, felfestett sziluettek, dezinformálás). Ebben az esetben átfedéssel találkozunk a műveleti biztonság és a psyops tevékenységekkel.

— *Elektronikai hadviselés:*

A rádiólokációs eszközök nagyszámú megjelenését már korábban kifejtettem, de nagyon fontos a légijárművekkel való kommunikáció szempontjából a folyamatos rádió összeköttetés, ezek az eszközök az elektronikai felfogásnak, pusztításnak nagymértékben ki vannak téve, ezek ellen rádiótechnikai felderítéssel, zavarvédelemmel, illetve légvédelemmel tevékenykedhetünk. Rádiótechnikai felderítés segítségével azonosíthatjuk az irányt, ahonnan a zavarás érkezik. Ez a zavaró berendezés lehet felszíni eszköz, vagy kifejezetten erre a célra fejlesztett és felszerelt repülőgép is (EF-111A Raven, EA-6B Prowler, EA-18G Growler, R-99, stb.).

— *Fizikai pusztítás*

Ahogy a doktrína is említi, ez a tevékenység sok egyéb művelettel összemosódik, a légierő tekintetében – a légibázist figyelembe véve – a támadó légi szembenál-lási műveleteken belül a légi támadás feladatkörbe fog esni. A fizikai pusztítás esetében inkább a pszichológiai hatást emeli ki, ami műveleti területen „csak” a saját csapataink morálját fogja csökkenteni (igaz, a médiumokból történő híradások a hátszországba is eljutnak). Jelen esetben e tevékenység alatt a navigációs rendszerek, rádiólokátorok (nemcsak a repülést megfigyelő, de akár meteorológiai radarok), vezetés-irányítási vagy légiforgalmi irányítási rendszerek fizikai (megfogható) eszközeinek – hardvereinek – pusztítását értjük.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

— *Számítógép-hálózati hadviselés*

Ugyancsak a légibázison üzemeltetett C41 rendszerünkre a legveszélyesebb ez a tevékenység, de kitétek továbbá az infrastruktúrát (pl. fénytechnikai berendezéseket, elektromos-energia ellátást) vezérlő számítógépes rendszerek is.

KÖVETKEZTETÉSEK

Összekapcsolva a légibázis elemeit és az információs tevékenységeket láthatjuk, hogy valamennyi tevékenység megjelenik egy ilyen összetett katonai objektumban. Nem hiába, ahogy kifejtettem, a légibázis jóval komplexebb létesítmény és képességekört jelent, mint egy repülőtér. A katonai csúcstechnológia és a legkritikusabb információk vannak itt jelen, melyek megóvása kiemelten fontos feladat. De nem csak védelmi, hanem támadó szellemű tevékenységekről is beszélünk (pszichológiai műveletek, megtévesztés, erődemonstráció).

A légierő egyik fő szerepköre az információs fölény biztosítása, vagy legalábbis jelentős hozzájárulás ehhez, ugyanis rendelkezésére állnak azok a technológiai berendezések és módszerek, amik által képes, így köteles ezeket a képességeket kiaknázni, és a többi haderőnem javára is fordítani az ez által megszerzett előnyt. Kezdve a világűrbeli információgyűjtő eszközöktől, megtalálhatók itt a rádiólokációs, infratartományú, optikai, stb. szenzorok. Ezeket az információkat nem csak begyűjteni, de továbbítani, rendszerezni, kiértékelni is kell, mindeközben pedig folyamatosan garantálni szükséges a biztonságukat, illetve a vezetés-irányítási rendszer zártóságát.

Mindent összevetve megállapíthatjuk, hogy a légierő és benne a műveletek kiinduló és végpontjának számító légibázis szoros interakcióban áll az információs tevékenységek mindegyikével, elválaszthatatlan egyik a másiktól a sikeres művelet végrehajtás érdekében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Honvédelmi Közlöny CXXXIX. évfolyam 8. szám 2012.06.12., Budapest: Honvédelmi Minisztérium, 2012.
- [2] Air Force Doctrine Document 1. Maxwell: LeMay Centre, 2011.
- [3] Joint Doctrine Publication 0-30 UK Air and Space Doctrine. London: Ministry of Defence, The Development, Concepts and Doctrine Centre, 2013.
- [4] The Air Power Manual. 6th Edition, Canberra: Air Force Development Centre, 2013.
- [5] AJP 3.3 (b) Allied Joint Doctrine for Air and Space Operations (ratification draft). Brussels: NATO Standardization Office, 2015.
- [6] Krajnc Zoltán: The near and more distant future environment of future air defence missions. In: AARMS, ISSN: 2064-0021, 14/2. 2015., pp. 249-259.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- [7] Krajnc Zoltán: A légi erő eszmerendszerként való értelmezése. In: A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája. ISBN:978-615-5305-67-2, Budapest: Nemzeti Közszerológálati Egyetem, 2014. pp. 175-192.
- [8] Krajnc Zoltán, Lükő Dénes: A légi erő képességeinek az áttekintése. In: Hadtudományi Szemle 3/2. ISSN: 2060-0437, 2010. pp. 39-49.
- [9] Haig Zsolt: Számítógép-hálózati hadviselés rendszere az információs műveletekben. In: Bolyai Szemle, ISSN: 1416-1443, 15/1., 2006., pp. 54-73.
- [10] AJP 3.10 Allied Joint Doctrine for Information Operations. Brussels: NATO Standardization Agency, 2009.
- [11] Munk Sándor: Az információs fölényről. In: Hadtudomány, ISSN: 1215-4121, XI/3. pp. 43-52., 2001.
- [11] AAP-06 NATO Glossary of Terms and Definitions. Brussels: NATO Standardization Agency, 2014.
- [12] Szabó Sándor, Tóth Rudolf: Repülőterek kialakítása, létesítményeik kritikus elemei, védelmük lehetséges műszaki megoldásai. In: Repüléstudományi Közlemények, XXV. évf./2., 2013. ISSN: 1789-770X, pp. 89-113.
- [13] Herczeg Attila: A kettős felhasználású repülőterek kialakításának lehetőségei (diplomamunka). Budapest: Nemzeti Közszerológálati Egyetem, 2014.
- [14] Bóda Miklós: Az állami repülések célját szolgáló repülőter (Pápa) továbbfejlesztésének kihívásai a légi forgalom szervezés (ATM) tekintetében (diplomamunka). Budapest: Nemzeti Közszerológálati Egyetem, 2014.
- [15] Keresztúri Péter: A jövő harcászati adatkapcsolati a Magyar Honvédség Légi-vezetési rendszereiben (diplomamunka). Budapest: Nemzeti Közszerológálati Egyetem, 2013.
- [16] Vas Tímea, Fekete Csaba Zoltán, Gajdos Máté: Telepíthető repülőter navigációs és fénytechnikai berendezései. In: Repüléstudományi Közlemények, ISSN: 1789-770X, XXVII/2. pp. 169-181., 2015.
- [17] Rozovicsné Fehér Krisztina, Kavás László, Óvári Gyula: A gazdaságos és környezetkímélő repülés feltételei megteremtésének lehetőségei a repülőtereken. In: Repüléstudományi Közlemények, ISSN: 1789-770X, XXVII/1. pp. 7-17. 2015.
- [18] Kovács Zoltán: Repülőter létesítmények fizikai védelme IED ellen. In: Repüléstudományi Közlemények, ISSN: 1789-770X, XXVI/2 pp. 106-113., 2014.
- [16] Krajnc Zoltán: The near and more distant future environment of future air defence missions. In: AARMS, ISSN: 2064-0021, 14/2. 2015., pp. 249-259.
- [17] Krajnc Zoltán: A légi erő eszmerendszerként való értelmezése. In: A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája. ISBN:978-615-5305-67-2, Budapest: Nemzeti Közszerológálati Egyetem, 2014. pp. 175-192.
- [18] Krajnc Zoltán, Lükő Dénes: A légi erő képességeinek az áttekintése. In: Hadtudományi Szemle 3/2. ISSN: 2060-0437, 2010. pp. 39-49.
- [19] Mudra István: Repülőterek és repülőter berendezések (jegyzet), Budapest: Repülésoktatási és Dokumentációs Központ, 2007.
- [20] Munk Sándor: Az információs fölényről. In: Hadtudomány, ISSN: 1215-4121, XI/3. pp. 43-52., 2001.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- [22] Merriam Webster szótár, 'airbase' szó jelentése: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/air%20base> (2015.12.18.)
- [23] Cambridge szótár, 'airbase' szó jelentése: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/airbase> (2015.12.18.)
- [24] Dictionary.com szótár, 'airbase' szó jelentése: <http://dictionary.reference.com/browse/air-base> (2015.12.18.)

DR. FORRAY LÁSZLÓ¹**Mélylési felderítő csoport alkalmazása beépített (lakott) területen****Employment of long range recce groups in urban (inhabited) areas****Absztrakt**

A tanulmányomban az általam különböző magyar és külföldi forrásanyagokból összegyűjtött és újragondolt, ez irányú szakirodalom felhasználásával szeretném felvázolni a mélylési felderítő csoport lehetséges alkalmazásának lehetőségeit beépített (lakott) területen.

A tanulmányt elsősorban a témakörrel foglalkozó szakemberek figyelmébe ajánlom, de az oktatás-képzés folyamatában is felhasználható. Az érdeklődő olvasók számára pedig hasznos forrás az ismeretbővítéshez.

Kulcsszavak: mélylési felderítés, lakott terület jellemzői, felderítés lakott területen

Abstract

The aim of this paper is to rethink and depict the possible employment of long range recce groups in urban (inhabited) areas based on the Hungarian and international sources collected by the author.

This essay is offered primarily to the subject matter experts dealing with this topic, and also can be used for educational and training purposes. Those interested in the topic may find it useful to widen their knowledge.

Keywords: long range recce, specifics of inhabited areas, recce in inhabited areas

BEVEZETÉS

Dolgozatomban a beépített (lakott) területen vívott harcban a mélylési felderítő csoportok esetleges helyét, szerepét, feladatrendszerét szeretném vizsgálni, mivel e témában meg-

---

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens/National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Associate Professor
E-mail: forray.laszlo@uni-nke.hu

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

ítélesem szerint nem rendelkezünk megfelelő számú szakirodalommal, szabályzattal. Szerintem a mélységi felderítés ügye egy kicsit háttérbe szorult a Magyar Honvédség berkein belül. Pedig szükség lenne arra, hogy pontosan meg tudjuk határozni ezen szervek feladatrendszerét, hasznossági fokát, illetve a felderítés rendszerében betöltött helyét, szerepét.

Kevés olyan anyag áll a mélységi felderítő katonák rendelkezésére, amely kidolgozásra került számukra a rendszerváltás, illetve a NATO-hoz való csatlakozásunk után, amelyek feldolgozásával a kiképzésükbe beépítve, leendő harctevékenységeikre megfelelő módon fel tudnának készülni. Szeretném ezzel az anyaggal növelni, kiegészíteni azokat az ismereteket, melyekkel a mélységi felderítő csoportok parancsnokainak, beosztott állományának szakértelmét, tudását bővíteni tudjuk.

Beépített (lakott) területen vívott harc kiemelt feladatként jelentkezik a katonai felderítést végrehajtók számára is. Magába foglalja a mindenoldalú és hiteles adatszerzést az adott területről, az ellenségről és a várható időjárásról a művelet végrehajtása idején. A különböző forrásokból nyert információk akkor bizonyulnak hasznosnak, ha azok megfelelő formátumban, módban, helyen és az adott időben a parancsnok rendelkezésére tudnak állni. Ezek az adatok a megszerzett tapasztalatokon túl, nagy segítséget jelentenek a parancsnok konkrét pillanatban meghozott döntéseinek meghozatalában és ezáltal a végrehajtandó feladatoknál.

Adott harcfeladat végrehajtása során nyilvánvalóan előnyhöz jut az a harcoló fél, amelyiknek nagyobb az ismeretanyaga, gyakorlata, jártassága az adott beépített (lakott) terület alapvető ismereteiben (úthálózat, csatornahálózat, közművek, energiaellátottság, lakosság állapota, stb.). A városok azok, ahol a populáció többsége lakik, ahol a különböző szállítási útvonalak megtalálhatók, ahol az irányító szervek, gazdasági létesítmények helyezkednek el. A városokban található ipari központok, az informatikai és kommunikációs hálózatok, ezáltal ezen lakott területek katonai fontossága megnövekedett az utóbbi évek háborús tapasztalatai alapján. Azonban a harcok nem csak a nagyobb városokra, hanem a kisvárosokra, falvakra, beépített (lakott) területekre is kiterjednek. A jelenleg is zajló események azt mutatják, hogy a jelen és a jövő háborúja nem csak a nyílt területeken, hanem a beépített (lakott) területeken fog eldőlni.

Megpróbáltam összeállítani egy olyan anyagot, amely nem csak a harcászati elvekkel foglalkozik, hanem összefoglalja, ha nem is teljes egészében mindazon egyéb ismereteket, amelyek felhasználásával a mélységi felderítő csoport jobban fel tud készülni elméletben is az esetlegesen beépített (lakott) területen folyó harc eredményes megvívására.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

I. A BEÉPÍTETT (LAKOTT) TELEPÜLÉSEK OSZTÁLYOZÁSI SZEMPONTJAI, ALAPVETŐ TELEPÜLÉSFAJTÁK²

1.1. A TELEPÜLÉSEKET OSZTÁLYOZHATJUK AZ ALÁBBIK ALAPJÁN

1. hasznosítás módja szerint;
2. földrajzi fekvés szerint;
3. lakóépületek száma szerint;
4. alaprajz szerint;
5. a településhálózatban betöltött szerepük (funkció) szerint;
6. gazdasági jellegüket tekintve;
7. népességszám szerint.

1.1.1. A hasznosítás módja szerint:

- *Állandó település*: Olyan település, ahol a lakóhely és a munkahely mozdulatlan, helyhez kötött. Az emberiség túlnyomó többsége napjainkban már állandó településben lakik. Három kategóriáját szokás megkülönböztetni: a magános települést (szórványtelepülés), a falut és a várost.
- *Ideiglenes település*: Az állandó településekkel szemben az ideiglenes települések csak egy bizonyos időre létesítettek. Ideiglenes települési formákkal találkozhatunk Afrika nomád népeinél, de ide tartozhatnak például rövid időre létesített kutatóállomások is.
- *Szezonális település*: A szezonális települések sajátos átmenetet képeznek az állandó és mozgékony települések között. Ezek alatt ugyanis állandó jelleggel épült, de az évnek csak egy részében használt, szezonális településeket értünk (például hegyi pásztorszállások, nyaralótelepek).

1.1.2. Földrajzi fekvés szerint:

- hegyvidéki település;
- dombvidéki település;
- síkvidéki település.

1.1.3. Lakóépületek száma szerint:

- *Magányos (magános) település*: A magányos (szórványos) települések egy, legfeljebb két épületből álló szórványtelepülések (például tanya, farm, ranch, hamlet). Döntő többségük mezőgazdasági funkciót tölt be. Gyakran több házcsoport is alkothatja – ezek példái a hazai bokor tanyák – ám a csoportos települések jellemző

² <http://www.terport.hu/telepulesek/telepulestipusok> Letöltés: 2015.01.02.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

funkciói még nem jelennek meg, így ebben a formában sem tekinthetők még csoportos településeknek.

- *Csoportos település:* Több házból álló, csoportos települések (például falu, város), ahol a lakóhelyegységek (esetleg a gazdasági telephelyegységek) térben érintkeznek egymással.

1.1.4. Alaprajz szerint:

- *Szabálytalan:* például halmaztelepülések;
- *Szabályos:* például sakktábla alaprajzú;
- *Vegyes beépítésű.*

A települések belső szerkezetét kétféle megközelítésben lehet vizsgálni. A klasszikus morfológia elsősorban a települési utcahálózat vizsgálata alapján különíti el alaprajzi típusokat, ez a rendszer elsősorban a falvakat jellemzi, a városok ugyanis rendszerint többféle alaprajzi típus keverékéből állnak össze. A szabálytalan alaprajzi típusok képviselik az ősbibb települési formákat, míg a szabályos alaprajzúak fiatalabb kialakulásúak. E kettő ötvözete adja a vegyes beépítésű települési típusokat.

1.1.5. A településhálózatban betöltött szerepük (funkció) szerint:

- *Városok:* Központi funkcióval rendelkeznek. Például: középiskola, kórház, áruház.
- *Falvak:* Alapfunkciókkal rendelkeznek. Például: iskola, házi orvos, vegyesbolt.

1.1.6. Gazdasági jellegüket tekintve:

- *Mezőgazdasági települések:* Idetartoznak a mezőgazdasági tevékenységet folytató települések, köztük az agrárvárosok is. Az agrárváros: olyan település, amely elsősorban mezőgazdasági termelők lakó- és munkahelye, de mint népes hely, környezete számára igazgatási, kulturális, kereskedelmi és egészségügyi feladatokat is ellát. Az újkorban az agrárváros különösen gyakori Kelet-Európában, és szinte uralkodó várostípus a magyar Alföldön.
- *Ipari települések:* Ebbe a csoportba tartoznak az iparvárosok, ahol a lakosság nagy részének az oda települt gyári munkahelyek adják a megélhetést.
- *Szolgáltató funkcióra szakosodott települések:* Idetartoznak a terciér szektorra szakosodó települések, például üdülőhelyek, vasúti csomópontok, és a sajátos csoportot alkotó alvótelepülések, melyek kizárólag lakófunkcióval bírnak.

1.1.7. Népességszám szerint:

Gyakran használt megközelítés a népességszám alapján történő város, illetve falu meghatározás, mely igen sokféle lehet. Az ENSZ kategóriái szerint a városokról: 20.000 fő felett beszélhetünk, míg például Dániában az alsó határ 250 fő. A lakott település nagysága alatt annak területi kiterjedését és a lakosainak számát kell érteni. A terület nagysága alap-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

vetően meghatározza a felderítésben résztvevő erők alkalmazási lehetőségeit, és az erők nagyságát. Nagyobb kiterjedésű helység felderítése természetesen több időt vesz igénybe, ezzel tervezés során feltétlen számolni kell.

Lélekszám	Településkategória
500 fő alatt	Törpefalu
500-1 000 fő	Apró falu
1 000 – 2 000 fő	Kis falu
2 000 – 5 000 fő	Nagyfalu
5 000 – 10 000 fő	Óriásfalu
10 000 – 25 000 fő	Kisváros
25 000 – 50 000 fő	Középváros
50 000 – 100 000 fő	Nagy középváros
100 000 – 250 000 fő	Nagyváros
250 000 – 500 000 fő	Regionális központ
500 000 – 1 000 000 fő	Nemzetközi regionális központ
1 – 2,5 millió fő	Főváros
2,5 – 5 millió fő	Világváros
5 – 10 millió fő	Nagy világváros
10 millió fő felett	Megaváros (Óriásváros)

1. számú táblázat: A népességszám alapján használt településhierarchia³

1.2. ALAPVETŐ TELEPÜLÉS FAJTÁK

- tanya;
- falu;
- város.

1.2.1. Tanya

„A *tanya* a település külterületén lévő mezőgazdasági termelés (növénytermesztés és állattenyésztés, továbbá az ezekkel kapcsolatos termékfeldolgozás és terméktárolás) céljá-

³ http://miau.gau.hu/avir/intranet/debrecen_hallgatoi/tananyagok/jegyzet/24-Telepulesfoldrajz.pdf
Letöltés:2015.01.02.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

ra létesített lakó- és gazdasági épület, épületcsoport és az azonos helyrajzi szám alatt hozzá tartozó, legfeljebb 6.000 m² területű föld együttese.⁴

1.2.2. Falu

A falu település-földrajzi fogalom, míg a község jogi és közigazgatási kategória, egyszerű szerkezetű, korlátozott önállóságú, a városi központhoz vidékként tartozó többnyire mezőgazdasági jellegű kis település. Komplex gazdasági és társadalmi egységek, a szomszédságban élő háztartások szoros együttese. Az erős szomszédsági viszony következménye a falusi társadalmi ellenőrzés szigorúsága, az emberek közötti kapcsolat közvetlensége és az egyén erős közösségi kötöttsége. A falut alkotó egységek térbelileg gyakran megoszlottak, mivel a termelőhely és a lakóhely elkülönül egymástól. Maga a gazdasági termelő és termelésszervező tevékenység sem folyik összefüggő területen.⁵ A házakat főként téglából építették, amely megfelelő védelmet biztosít a gyalogsági fegyverek tüze ellen. Fontos még megemlíteni, hogy a falvak általában rendelkeznek orvosi rendelővel, amely alapszintű egészségügyi ellátást képes biztosítani.

1.2.3. Város

A Föld különböző országaiban nem egységes módon határozzák meg a város fogalmát. Ebből kiindulva az országok teljesen önállóan döntenek arról, hogy mely településeket tekintik városnak és melyeket nem. Földrajzi meghatározás szerint a területi munkamegosztás jellegzetes településformája, központi (tehát vagy a területet intenzívebben kihasználó, vagy pedig a kevésbé mindennapi szükségleteket ellátó) tevékenységre specializálódott település.

A városalakulás legfontosabb történelmi előfeltételei: a fejlett társadalmi munkamegosztás, a rendszeres árucseré és az állami szervezettség. A város általában autonóm vezetősű társadalmi egység. Nagyobb számú népesség lakó- és munkahelye. A környékbeli falvak és szórványtelepülések lakói számára is igazgatási, igazságszolgáltatási és kulturális központ, valamint piachely.⁶ A városok a legnagyobb és legösszetettebb települések. Lakosság számukat tekintve a pár ezer főtől egészen a több millióig terjedhet. Csoportosításuk többféleképpen történhet a városok alapjellemezőit figyelembe véve. (*Utcahálózat jellege, telekbeosztás és a beépítés jellemzői, stb*). A város a gazdasági rend, a politika, a közlekedés, a kommunikáció, az ipar és a kultúra központja, a tízezrestől a milliós nagyságrendű populációval rendelkezik. Politikai, logisztikai, lélektani, érzelmi jelentőségétől fogva igen heves harcok folyhatnak birtoklásukért.

⁴ <http://www.terport.hu/telepulesek/telepulestipusok/sajatos-telepulesformak/telepulesi-szorvanyok-tanyak>. Letöltés: 2015.01.02.

⁵ Magyar néprajzi lexikon. <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/2-40.html> Letöltés. 2015.01.05.

⁶ Magyar néprajzi lexikon. <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/5-1201.html> Letöltés. 2015.01.05.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

1.2.4. A települések négy érdemi rendszerezési elve

1. *Az első a lakosok száma szerint történik, lásd 1. számú táblázat alapján.*

2. *A város jellege szerint:*

- mezőváros;
- kertváros;
- egyetemváros;
- iparváros;
- műemlék város;
- kikötő város;
- bolygóváros;
- alvóváros;
- stb.

3. *A város település szerkezete, felépítése alapján :*

- vonalas szerkezetű;
- sugár irányú;
- saktábla szerkezetű;
- körgyűrűs szerkezetű;
- legyező szerkezetű;
- kombinált szerkezetű;
- szabálytalan szerkezetű;
- rácsos szerkezetű;
- kontúr követő.

4. *A település területi típusa szerint:*

- alföldi települések;
- hegyvidéki települések;
- nyugati típusú települések;
- keleti típusú települések,
- bánya- és ipar települések;
- tervszerűen fejlesztett ipartelepülések.

1.3. A VÁROSOK AZ ALAPRAJZUK SZERINT ALAPVETŐEN MÉG KÉT NAGY CSOPORTBA OSZTHATÓK

- a természetesen kifejlődött városokra;
- alapított városokra.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

II. A BEÉPÍTETT (LAKOTT) TELEPÜLÉS ALAKJA, STRUKTÚRÁJA

2.1. A BEÉPÍTETT (LAKOTT) TELEPÜLÉS ALAKJAI

A beépített (lakott) település alakját valamiféle mértani formához való hasonlósága alapján határozhatjuk meg.

2.1.1. A helységeket megkülönböztethetjük a beépített (lakott) település területi alakjának alapján:

- *sugaras szerkezetű helység*: ilyen szerkezetű helységről akkor beszélünk, amikor az utak egy központi zónából – ez legtöbb esetben a város centruma – esetleg egy térről indulnak ki, sugarakat képezve a településhálózatba; a központot gyűrűszerűen körülvevő, egyre nagyobb sugarú körökből (körtutak) és az ezeket összekötő, a központban összefutó egyenes sugárutakból áll;
- *körgyűrűs szerkezetű helység*: ilyen szerkezetről akkor beszélünk, amikor az évek hosszú során egy kezdeti városmagból – később centrumból – kialakulnak a magot körülvevő körgyűrűk, amely házsarok a különböző időszak rendezési terveinek megfelelően készültek;
- *sakktábla szerkezetű helység*: a sakktábla szerkezetű helységeknél az utak derékszögben keresztezik egymást, négyszögletű, vagy derékszögű tömbökre osztva az épületeket;
- *szabálytalan szerkezetű helység*: ezeknél a helységeknél az építkezések vagy a földfelszín adottságai vagy egyéb okok miatt nem követnek semmiféle geometriai formát;
- *több központos szerkezetű helység*: amikor több kerület vagy kisebb lakott település – mindegyik sajátos lakónegyedi jellemzőkkel – egészül ki és egy nagyobb települést alkot;
- *halmaz szerkezetű helység*: ilyen szerkezetről akkor beszélünk, amikor szabálytalan alaprajzú telkein a házak szabálytalan összevisszaságban helyezkednek el, így közöttük szabálytalan utcahálózat alakulhat ki. Ezek kialakulhatnak egyetlen magányos, vagy szórványtelepülés terebélyesedésével, de egy szalagtelkes falu „halmazosodásával” is.
- *rácsos szerkezetű helység*: egy-egy vonal mentén elnyúló aktivitási terület feltárását szolgálva jött létre.

A történelmileg régebben kialakult települések nagy része sugaras, illetve körgyűrűs elrendezésű, míg újabban szívesebben alkalmazzák az egymásra derékszögű sakktábla szerkezetű, avagy a szabálytalan formákban elhelyezkedő utcai szerkezetet.

A beépített (lakott) terület felépítési formája jelentősen befolyásolhatja a harctevékenység előkészítését és végrehajtását, valamint a rendelkezésre álló különböző fegyverrendszerek alkalmazását. Az olyan helységeket, amelyeken az utcák sugárirányúak, célszerű a támadást végrehajtani egyszerre több irányból is, majd miután sikerült elérnünk és birtokba

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

vennünk a központot, kifejleszteni a támadást a sugárutak mentén. A sugárutakat keresztező utak által határolt terület alkalmas lehet a több gyűrűs körkörös védelemre. A mélységi felderítő csoportnak ezeket az elveket is figyelembe kell vennie egy beépített (lakott) terület felderítése során.

A harc megvívása során a téglalap alakú beépített (lakott) helységekben rendszerint a védelem támpontjait az egyes utcák kereszteződésében rendezik be, az ilyen helységeket szektorokra osztják, az ellenség hatékonyabb pusztítása céljából. Ezen területek védelmére az ellenség kisebb erőket is megfelelő eredményességgel tud alkalmazni. A szűk, tekervényes, nagyszámú aluljáróval, az épületek alatt is átvezető rendezetlen utcákat a védők és támadók számára egyaránt kedvezőtlenül ítélnék meg, ezért a mélységi felderítő csoportnak arra kell törekednie, hogy kijelölt menetvonala jelentős része ilyen területeken keresztül vezessen. Ezáltal elkerülhető egy esetleges nagyobb létszámú ellenséggel való találkozás lehetősége. Az ilyen zárt, sikátoros városrészek különösen kedvezőtlenül hatnak a mélységi felderítő csoport bármilyen irányban történő mozgásához, illetve az egyik utcából a másikba történő átjutásához.

2.2. A LAKOTT TELEPÜLÉS ÚTHÁLÓZATA

- az úthálózat érintkezést biztosít a város funkcionális területi egységei (lakóterület, közintézmény terület, iparterület, stb.) között;
- összekapcsolja a települési úthálózatot az országos úthálózattal.

A települési úthálózat kialakítása a hierarchia elvét kell, hogy kövesse: szabályos hálózatban csak azonos vagy eggyel alacsonyabb/magasabb rangú úthálózati elemek csatlakozhatnak egymáshoz.

2.2.1. Lakott település általános úttípusai:

- elsőrendű, vagy főút;
- másodrendű, vagy főút;
- városi gyorsforgalmú út;
- gyűjtőút;
- telepi belső út;
- kiszolgáló út.

2.2.2. A lakott település funkcionális egységei:

- lakóterület;
- ipari terület;
- közcélú építési terület;
- közlekedési terület;
- zöldterület.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

2.2.3.A lakónegyedek elhelyezkedése és felépítésük

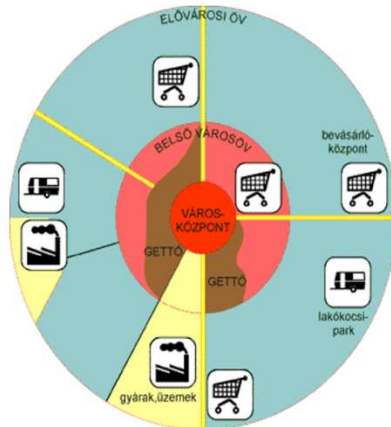
A lakónegyedek elhelyezkedésénél és szerkezeti felépítésénél az alábbi dolgokat kell figyelembe venni:

- a lakónegyed központja (politikai-gazdasági centrum): falvaknál és kisvárosoknál ebben a bizonyos központban található az összes közigazgatási és egészségügyi intézmény. Így az ilyen helységek központját a kis területi kiterjedés és a templomtorny méretbeli kiemelkedése következtében nem nehéz megtalálni. Nagyobb kiterjedésű városok esetén is próbálják a fontosabb közigazgatási intézményeket a geometriai középpontokba helyezni, ám erre a feltételezésre sem a felderítő, sem más katonai erőknek nem szabad alapozni;
- lakótömböket, ipari övezeteket, tömegközlekedési eszközök körzeteit: ebbe beletartoznak a repterek, amik túlnyomó többségben a város határain helyezkednek el, a pályaudvarok, vasútállomások, és a különböző kikötők;
- raktárövezetek, beépítetlen, üres telkek, zöldövezetek;
- egészségügyi intézmények.

A lakónegyedek elhelyezkedése jelentős mértékben meghatározza a harcrend felépítését, az erők és eszközök csoportosításának és manőverezésének lehetőségeit, mélységi felderítő csoportoknál pedig az útvonal rejtettségét, biztonságát és felderítésnél alkalmazott eljárásokat.

Város-szerkezet

- **belső munkahelyőv** (városcentrum=city): állami és közigazgatási szervek, pénzügyintézetek, üzletek, oktatási, kulturális intézmények, irodák
- **belső lakóöv:** sűrű beépítésű terület, sokemeletes bérházakkal (ezt az övet érinti leginkább a slumosodás - a lakóépületek műszaki állapotának leromlása)
- **külső munkahelyőv:** nagy helyigényű pályaudvarok, ipari üzemek, raktárak, sporttelepek, laktanyák, kikötők, hűtőházak
- **külső lakóöv:** város peremi nagy lakótelepek, kertvárosi részek, családi házak

1.számú kép: Város szerkezet⁷

⁷ www.kozgazd-veszprem.sulinet.hu/tanar/.../Földrajz/Településföldrajz.ppt Letöltés: 2015.04.03.

2.2.4. A lakott település földalatti létesítményei

Földalatti létesítménynek tekinthetünk minden olyan műtárgyat, melyet a különböző harcevékenységek alkalmával, a harc sikeres megvívása érdekében hasznosítani tudnak a harcoló felek.

Ilyen létesítményeknek tekinthetők:

- a vízvezeték-hálózatok;
- a csatornahálózatok;
- a metróalagutak.

Az ilyen létesítmények egyenes arányban nőnek a lakott település kiterjedtségével. Ha ezekben a helyeken folytatunk felderítési tevékenységet minden esetben célszerű megszerzeni az adott hálózatok térképeit, hiszen a többször tíz kilométernyi alagúthálózat nem nyújt semmilyen támpontot a hollétünk meghatározására, és könnyen eltévedhetünk a kanyargós és bonyolult alagútrendszerekben.

Ezek a létesítmények jó lehetőségeket biztosítanak a védők harcrendjének rejtett megközelítésére és a mélységbe történő behatolásra. Ez a szempont a felderítő csapatok számára sem közömbös, hiszen egy lakott település felderítésére kiválóan alkalmas az alagútrendszer, mivel nagymértékben csökkenti a szerv felfedésének lehetőségét, a felszínen nehezen megközelíthető helyeket is képesek elérni és az esetleges visszavonulási lehetőségek is kedvezőbbek.

2.3. A BEÉPÍTETT (LAKOTT) TERÜLETEKEN LÉVŐ TAVAK ÉS VÍZFOLYÁSOK ELŐFORDULÁSI LEHETŐSÉGEI

A beépített (lakott) területeken lévő tavak és vízfolyások kedvezően befolyásolhatják az ellenség védelmének kiépítését, mivel ezek a természetesen kialakult, vagy mesterségesen kialakított védvonalak hatékonyan tudják akadályozni az ellenfél támadását. Ezek az akadályok növelhetik a kiépített védelem szilárdságát.

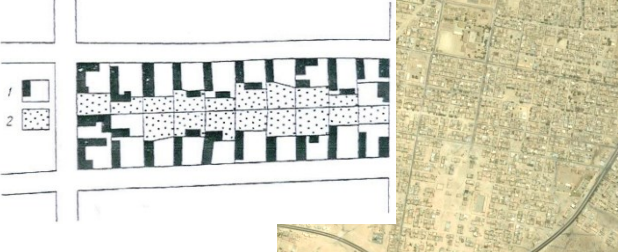
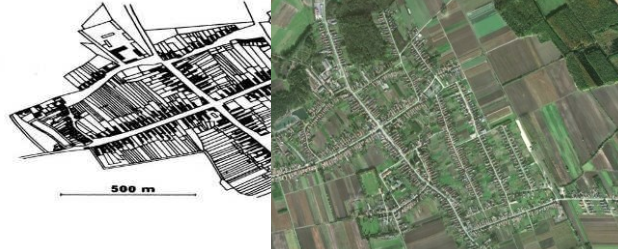

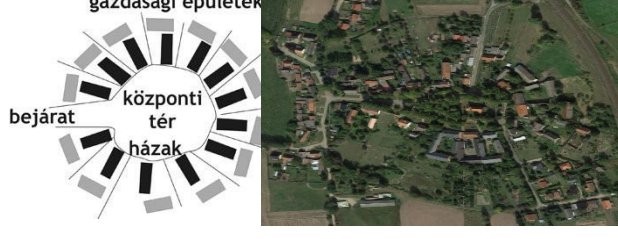
A támadó fél szempontjából ezek az előnyök a fonákjára fordulnak, mivel a folyón való átkelés megnehezíti a csapatok előre vonását, rosszabb esetben erőszakos vízi átkelést kell alkalmazni. Az ellenség figyelni fogja a partszakaszokat, ezért a manőver tervezésnél figyelembe kell venni az ilyen jellegű akadályok leküzdési lehetőségeit, megkeresni azokat a pontokat, amelyek alkalmasak az átkelésre, legyen ez gázló, sekély rész, avagy híd.

Előzetes felderítések során szerzett információk alapján – például légifelvételek és ortofotók – ki kell jelölni ezeket az átkelésre alkalmas helyeket.

Ha az adott partszakaszokról adatok nem állnak rendelkezésünkre, akkor a mélységi felderítő csoportnak önállóan kell ezeket felderítenie.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Ábra - kép	Elnevezés
	<p>Sakktábla elrendezésű</p>
	<p>Szalagtelkes-keresztutcsás szerkezetű</p>
	<p>Sugaras szerkezetű</p>
	<p>Körgyűrűs szerkezetű</p>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

2.számú ábra: Településfajták

III. A BEÉPÍTETT (LAKOTT) TERÜLETEN TALÁLHATÓ IPARI TERÜLET (IPARI TELEPEK, IPARI PARKOK)⁸

Általában a nagyobb beépített (lakott) részét képezik a település határában található különböző fajtájú ipari területek, amelyek jelentős szerepet képeznek a város ellátásában, avagy az egész országra kiterjedő munkát folytatnak.

⁸ Az ipari terület, olyan gazdasági célú ipari építmények elhelyezésére szolgál, amelyek más beépítésre szánt területen nem helyezhetők el. 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről.

Az ipari terület lehet:⁹

1. Környezetre jelentős hatást gyakorló terület:
Környezetre jelentős hatást gyakorló ipari terület a különlegesen veszélyes (például tűz-, robbanás-, fertőzőveszélyes), bűzös vagy nagy zajjal járó gazdasági tevékenységhez szükséges építmények elhelyezésére szolgál.
2. Egyéb terület:
Az egyéb ipari terület elsősorban az ipari, az energiaszolgáltatási és a településgazdálkodás építményei elhelyezésére szolgál.

3.1. AZ IPARÁG MEGNEVEZÉSE

A feladat megkezdése előtt ismertetni kell a mélységi felderítő csoporttal, hogy milyen tevékenységet folytató iparágakkal kerülnek kapcsolatba, illetve az azokra jellemző sajátosságokat. Ha erre nincs lehetőség, a mélységi felderítő csoportnak kell következtetnie erre a látottak alapján. Ezért fontos, hogy a felderítő alegység tisztában legyen az egyes iparág sajátosságaival, azok külső megjelenési formáival.

3.2. AZ ADOTT IPARTELEP PARAMÉTEREI

- földrajzi elhelyezkedése;
- az adott ország gazdaságára való hatása;
- hadiipari képességei;
- az adott város/ország ellátásában való szerepe, jelentősége.

A fenti tényezőket figyelembe véve dönt az előjáró arról, hogy figyelmet fordít-e az adott objektum felderítésére, illetve megsemmisítésére.

3.3. AZ IPARTELEP ELHELYEZKEDÉSE

Az egyes ipartelep elhelyezésénél kiemelt hangsúlyt fektetnek a honvédelem és a légtalomszabadság biztonsági kérdéseire, valamint figyelembe veszik a vízellátástól kezdve a szélirányig bezárólag a terület adottságait, jellemzőit.

A légtalomszabadság alapelveit követve:

- koncentráció helyett decentralizálást alkalmaznak;
- ikerüzemeket létesítést preferálják a túlméretezett nagyüzemek helyett;
- kihasználják maximálisan a terepalakulatok védelmi és álcázási lehetőségeit;
- kettős közlekedési közműtáplálást és fővonalat biztosítanak;
- elkülönülő ipari kerületek kialakítására törekednek, amelyek egymástól való távolsága minimum: 30 km;
- 3 000 méteres védősávot alakítanak ki az önálló ipari kerületek és a hozzá tartozó lakóterület között;

⁹ 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet. 20. §.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- a lakóterületen csakis lokális jellegű vállalkozásokat helyeznek el, amelyek elengedhetetlenül szükségesek a város belső kiszolgálására, ezeket 25-100 méteres védősávval alakítják ki.

3.4. AZ IPARTELEP TERÜLETÉNEK NAGYSÁGA

A mélységi felderítő csoportot az ipartelep kiterjedéséről tájékoztatni kell.

Az ipartelep területének nagysága szerint három fő kategóriát különböztetünk meg:¹⁰

I. kategória: kitermelő ipar, vasipar, vegyipar.

- nagy területigény;
- jelentős közlekedési igény;
- nagyobb mértékű környezeti hatások;
- nagymértékű közmű-és energiaigény.

II. kategória: gépipar, textilipar, élelmiszeripar, fémfeldolgozó ipar.

- közepes terület- és szállítóigény;
- vasúti kapcsolat még szükséges;
- közepes környezeti hatások;
- nagymértékű közmű- és energiaigény.

III. kategória: fa- és kultúrcikkeket előállító ipar, finommechanikai ipar, műanyag-papír feldolgozó ipar.

- kis terület- és szállítóigény;
- minimális környezeti hatások;
- vasúti kapcsolat nem szükséges.

Az ipari terület kiterjedését elsősorban az ott elhelyezkedő ipari üzemek termelési profilja határozza meg.

Az 1 000 lakosra eső területszükséglet:

- vegyiparnál: 0,3-0,5 ha;
- kohó- és gépiparnál: 2,5-5,0 ha;
- könnyűiparnál: 1,0-2,0 ha.

Az ipari terület kiterjedésének és az ott dolgozók létszámának felső határa 300 ha, illetve 20.000 fő.

3.5. AZ IPARI ÉPÜLETEK FELDERÍTÉSE

Az ipari terület és ezen belül is a rajta található épületek, és azok rendeltetésének felderítése a mélységi felderítő csoport feladata. Kiemelt fontossággal bír, hogy pontosan beazonosítsák az egyes épületek funkcióját, mert egy esetleges akció során a kulcsfontosságú épületek prioritást jelentenek.

¹⁰ Sóki Róbert: A mélységi felderítő szervek alkalmazásának lehetőségei lakott települések és ipari objektumok felderítése során.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

3.6. AZ ÉPÜLETEK OSZTÁLYOZÁSA RENDELTETÉSÜK SZERINT

1. Termelési tevékenységgel bíró épületek:

- technológia;
- raktározás.

A termelési tevékenységgel bíró épületek lehetnek egyterűek, vagy több részből álló épületegyüttesek, egy- vagy emeletes épületek.

2. Kisegítő épületek:

- hőközpont;
- transzformátorház;
- javító műhelyek;
- kisegítő műhelyek;
- laboratóriumok;
- gépkocsiszín;
- gépház.

3. Adminisztrációs épületek:

- igazgatási;
- kereskedelemi;
- bemutató termék;
- irodák.

4. Üzemi közösségi/dolgozói épületek:

- mosdó;
- fürdő;
- öltözők;
- tanműhely;
- illemhelyek;
- üzemorvosi rendelő;
- rendezvényterem;
- étkezők.

5. Segédüzemek:

- porta;
- infrastruktúra;
- parkoló;
- kerékpár tároló.

A mélységi csoport az ipari létesítmény felderítése során a rejtett figyelők alkalmazásával éri el célját a leghatékonyabban. Ha a terep lehetővé teszi, akkor a csoport alkalmazzon több rejtett figyelőt úgy, hogy a terület minél nagyobb része felderíthető legyen.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

3.7. A REJTETT FIGYELŐ ALKALMAZÁSA IPARI OBJEKTUMOK FELDERÍTÉSE SORÁN

A rejtett figyelőnek alapvető feladata az alábbiak felderítése:

- a telep őrzési módjai;
- a telep forgalma;
- a megközelítési útvonalak száma, járhatósági foka.
- a ki- és bevezető utak, és a vasúti szállítás forgalma (ha van vasútforgalom);
- az anyagszállítás mértéke és helyei;
- a munkások mozgása az épületek között;
- az épületek alapvető rendeltetése.

3.8. AZ IPARI OBJEKTUMOK LEHETSÉGES MEGSEMISÍTÉSI MÓDJAI

A megsemmisítés végrehajtása történhet:

- légi csapásokkal;
- célkövető rakéták segítségével, célmegjelölés útján;
- diverziós tevékenységgel.

Mindhárom végrehajtási eljárás mód megkívánja az alapos előzetes felderítés végrehajtását, mely során a mélységi felderítő csoport pontosítja a már rendelkezésre álló adatokat, azonosítja a célpontokat, illetve a lehető legtöbb információt gyűjti be a területről és a benne található létesítményekről.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Adrian E. Wettstein: Die Wehrmacht im Stadtkampf 1939-1942; Verlag Ferdinand Schöningh GmbH; 1942.
2. Ájpli Norbert: Különleges műveleti csoportok alkalmazása beépített területen. NKE. 2014.
3. Buzás N. – Lengyel I. (szerk.) 2002: Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek. SZTE GTK, JATEPress, Szeged. 55-76. o.
4. Buzás N. – Lengyel I. (szerk.) 2002: Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek. SZTE GTK, JATEPress, Szeged. 55-76. o.
5. FM 3-06 (FM 90-10). Urban Operations. Headquarters Department of the Army. 2003.
6. FM 3-06.11 Combined Arms Operations in Urban Terrain, Washington DC, Headquarters Department of the Army, 2002.
7. FM 3-100.4/MCRP-4-11B: Environmental Considerations in Military Operations. Headquarters. Department of the Army Washington, DC. 2001.
8. FM 34-2-1 Tactics Techniques and Procedures for Reconnaissance and Surveillance and Intelligence Support to Counterreconnaissance Manual. Headquarters. Department of the Army Washington, DC. 1991.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

9. FM 3-55.93 Long-Range Surveillance Unit Operations, Washington DC, Headquarters Department of the Army, 2009.
10. Forray László: A mélységi felderítés elvi és gyakorlati kérdései. Szentendre. MH SZKSZIK. 1999.
11. Haáz Áron, Kocsi János Gyula, Magyar István: A honvéd és a harcászati szintű kis alegységek (raj és szakasz szintű kötelékek) általános harcászati gyakorlati felkészítése. NKE. 2014.
12. JP 3-05 Special Operations, United States Special Operations Command, 2011.
13. Kovács Zoltán: A műszakizár-rendszer felépítésének lehetőségei a Magyar Honvédségben a NATO-elvek és a vonatkozó nemzetközi egyezmények tükrében. Doktori (PhD) értekezés. Budapest. 2004.
14. Mélységi járőr felderítés, harc és különleges hadműveletek. Kézikönyv. 1987.
Nagy Norbert százados: A beépített területen vívott harc során használt eszközök, alkalmazásuk sajátosságai. Sereg Szemle. VIII. évf. 1. szám. 29-45 o. 2010.
15. Német Tamás százados: A felderítés feladatai különleges viszonyok között. PPT. 2013. NKE.
16. Pethő Tibor: Harc lakott területen. MH 34. BL KMFZ. 2001.
17. Rácz Imre: Az ipari parkok általános jellemzői. Budapest. Bolyai Szemle. 2008/3.
18. Sóki Róbert: A mélységi felderítő szervek alkalmazásának lehetőségei lakott települések és ipari objektumok felderítése során. ZMNE. 2010.
19. Tankönyv a mélységi felderítő katonák kiképzéséhez. KI. szám: 1606.
20. Ziacsik Miklós: A mélységi felderítő csoportok lakott területeken történő alkalmazásának jellemzői. ZMNE. 2011.

INTERNETES ANYAGOK

1. http://de.wikipedia.org/wiki/H%C3%A4userkampf_%28Milit%C3%A4r%29
2. http://miau.gau.hu/avir/intranet/debrecen_hallgatoi/tananyagok/jegyzet/24-Telepulesfoldrajz.pdf
3. <http://tamop412a.ttk.pte.hu/files/foldrajz2/ch03s04.html>
4. http://www.eng.unideb.hu/userdir/kulcsarb/M%C5%B1szaki%20Kar_EL%C5%90AD%C3%81SO_K_TELEP%C3%9CL%C3%89ST%C3%96RT%C3%89NET/1_ea_Telep%C3%BCI%C3%A9sm_orfol%C3%B3gia_2014_15.pdf
5. <http://www.terport.hu/telepulesek/telepulestipusok>
6. <http://mek.oszk.hu> Magyar néprajzi lexikon.
7. www.kozgazd-veszprem.sulinet.hu/tanar/.../Foldrajz/Telepulesfoldrajz.ppt

DR. FORRAY LÁSZLÓ¹

Mélységi felderítő csoport alkalmazása beépített (lakott) területen II.

Employment of long range recce groups in urban (inhabited) areas II.

Absztrakt

A tanulmányomban az általam különböző magyar és külföldi forrásanyagokból összegyűjtött és újragondolt, ez irányú szakirodalom felhasználásával szeretném felvázolni a mélységi felderítő csoport lehetséges alkalmazásának lehetőségeit beépített (lakott) területen.

A tanulmányt elsősorban a témakörrel foglalkozó szakemberek figyelmébe ajánlom, de az oktatás-képzés folyamatában is felhasználható. Az érdeklődő olvasók számára pedig hasznos forrás az ismeretbővítéshez.

Kulcsszavak: mélységi felderítés, lakott terület jellemzői, felderítés lakott területen

Abstract

The aim of this paper is to rethink and depict the possible employment of long range recce groups in urban (inhabited) areas based on the Hungarian and international sources collected by the author.

This essay is offered primarily to the subject matter experts dealing with this topic, and also can be used for educational and training purposes. Those interested in the topic may find it useful to widen their knowledge.

Keywords: long range recce, specifics of inhabited areas, recce in inhabited areas

---

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens/National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Associate Professor
E-mail: forray.laszlo@uni-nke.hu

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

IV. A BEÉPÍTETT (LAKOTT) TERÜLET HARCTEVÉKENYSÉGEKRE GYAKOROLT HATÁSTÉNYEZŐI, TERÜLETI KITERJEDÉSÉNEK BEFOLYÁSA A HARCTEVÉKENYSÉGEKRE

A beépített (lakott) területen folytatott harctevékenységre rengeteg dolog hatással van. Ezekkel a tényezőkkel számolni kell. Főleg a terület kiterjedésével, nagyságával. A hely alakja, szerkezete, megközelíthetősége. Ezzel egységben a (lakott) területen lévő épületek milyensége, minősége mind-mind egy fontos részlet, ami lényegbevágó lehet a műveletek megtervezésénél. Egyidejűleg el kell gondolkozni az esetleges földalatti objektumok, vagy a környező területen lévő gazdasági és közigazgatási intézményeknek a felderítésre történő behatásán.

4.1. A BEÉPÍTETT (LAKOTT) TERÜLET KITERJEDÉSE A HARCTEVÉKENYSÉGEK FOLYTATÁSAKOR BEFOLYÁSSAL LEHET AZ ALÁBBIAKRA:

- a hadművelet felépítésére és a haderő harcrendjére;
- a csapatok tevékenységének jellegére;
- a különböző manőverformákra és a csapatok vezetésére.
- a tűzzel való pusztítás fokára, és ezen belül a tűzrendszer megszervezésére.

4.2. A TÁMADÓ VAGY VÉDELMI HARCOT BEFOLYÁSOLÓ NÉHÁNY FONTOS ELEM:

- a tervezett harc időtartama;
- a hadművelet, a harc mérete;
- ellenállási csomópontok kialakítása.

4.3. A BEÉPÍTETT (LAKOTT) TERÜLETEN LÉVŐ ÉPÜLETEK MENNYISÉGÉBŐL ÉS AZOK MINŐSÉGÉBŐL LEVONHATÓ FŐBB KÖVETKEZTETÉSEK

Az épületekkel sűrűn beépített utcákat sokkal könnyebb kisebb erővel megvédeni, a széles utcák ugyanakkor, amelyek ritkán beépítettek a támadó fél munkáját jelentősen megnehezíti, mind a tűzösszeköttetés, mind a manőverek végrehajtását tekintve. A beépített (lakott) területeken a gépjárművekkel való mozgás csak az utcákon lehetséges. Az utcákon létrehozott akadályok tovább nehezíthetik a támadó fél manőverezési és mozgási képességeit.

4.4. A BEÉPÍTETT (LAKOTT) TERÜLETEN MEGVÍVOTT HARC FŐBB JELLEMZŐI

A beépített (lakott) területen megvívott harc mindkét fél számára tartogathat előnyöket és hátrányokat. A felek manőverezési képességei előre láthatóan akadályozva lesznek. A beszivárgás a beépített területre a támadó fél számára könnyebbé válik, mint nyílt területen. A beépített terület megoszthatja az erőket és eszközöket, így több helyen alakulhat ki egy időben harc: a földalatti területeken, levegőben, épületekben, az utcákon, a házak

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

tetején. A látási és tüzelési lehetőségek egyes esetekben csökkenni fognak, avagy nehézségekbe fognak ütközni. Számolni kell a közelharc lehetőségével is. A harctéren jelentősen megnőhet a civil jelenlét, ami az aktuális feladat végrehajtását nehezítheti, vagy ellehetetleníti. Az épületekben meghatározhatatlan vegyi anyagok lehetnek, a védelem kiépítése nehezebbé válik. Bonyolult lesz a csapatok vezetése, a beépített (lakott) területen megvívott harci tapasztalat nélkülözhetetlen összetevő lesz.

4.5. A BEÉPÍTETT (LAKOTT) TERÜLETEK SAJÁTOSSÁGAI

A beépített (lakott) terület szerteágazó, több kiemelkedő kihívást jelentő terület. Magába foglalja a természetes környezet összes elemét, az emberek által produkált építményekkel kiegészülve, aminek az eredménye egy hihetetlenül komplikált, kiismerhetetlen terep, amely teljesen jellegzetes módon befolyásolja az ezen területen végrehajtásra tervezett katonai műveleteket.

4.5.1. A harcot befolyásoló sajátosságok

a) *Városok*: a beépített (lakott) területeken és azok övezetében folytatott műveletek az adott város harcászati/hadműveleti jelentőségének megragadásáért és kiaknázásáért folyik. A legtöbb fejlődő országban gyakorta néhány nagyobb város elfoglalása jelenti a kulcsot a teljes nemzeti erőforrások birtoklásához. Az a harcoló fél, aki a meghatározó városokat birtokolja, általában érzelmi előnnyel rendelkezik, ami elég lehet, hogy döntően befolyásolja az egész ország területén folyó összecsapás végső kimenetelét.

b) *Gerilla és terrorista akciók*: a közelmúltban, a lakott területeken végrehajtott kormányellenes műveletek jól illusztrálják, hogy sok lázadó, rendszerrel szembenálló csoport a városi harcra koncentrálna tevékenykedik. Lásd ISIS² jelenlegi tevékenysége.

c) *Úthálózatokban beállt változások*: a II. világháború után sok város területe, lakossága ugrásszerűen megnőtt, elvesztve korábbi, jól látható határait, amint a külterület felé terjeszkedett. Új közlekedési rendszerek – autópályák, vízcsatornák, vasutak – épültek ki, amelyek összekötik a különböző lakókövezeteket. Az összekötő utakkal együtt, illetve azok mentén az ipari létesítmények is kifejlődtek, létrehozva az ún. „külterületeket”.

d) *Megtöbbszöröződött a veszélyes irányok és a megközelítési utak száma.*

4.6. A BEÉPÍTETT (LAKOTT) TERÜLETEKEN LÉVŐ HARCTÉR ÖT ALAPVETŐ SZINTRE OSZTHATÓ:

1. az utca szint;
2. az épület szint;
3. a házak teteje;
4. a légtér szintje;
5. a földfelszín alatti szint.

² Iraki és Szíriai Iszlám Állam - Islamic State of Iraq and Syria - Islamic State of Iraq and ash-Sham

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A harcoló felek aktivitásai során, a harctevékenységek valószínűleg valamennyi szinten egyidejűleg fognak zajlani.

Az utca szint: az utcák nyújtják a legalkalmasabb lehetőséget a csapatok gyors előrenyomulásához, avagy visszavonulásához. Ellenkező esetben elterelhetik, akadályozhatják is azok mozgását. Az épületek behatárolják a tevékenységek irányát, mivel azok megkerülése nagy erőfeszítésbe kerül. A városi utcákon elhelyezett úttorlaszok, illetve akadályok hatékonyan feltartóztatják az ellenség csoportosításait.

Az épület szint: az épületek rejtékhelyet, fedezéket nyújtanak, megnövelhetik, illetve korlátozhatják a kijelölt figyelési- és tüzelési szektorokat. Az épületek korlátozhatják, terelhetik, vagy éppen megakadályozhatják a csapatok előremozgását, avagy visszavonulását, különösen a gépesített, vagy harcokcsi csapatokét. Az épületek a mesterlövészek, vagy a légvédelmi eszközök számára optimális terület. Az épületszint szintén ideális tüzelőállásokat nyújt a páncéltörő eszközöknek, tökéletes helyet biztosítanak a fentről lefelé történő tüzeléshez, támadva az ellenséges harcokcsik sérülékeny pontjait.

A házak teteje: ez a terület igazán csak nagy városokban vívott harc során használható ki, mivel itt találhatóak olyan magas és összefüggő, valamint esetenként lapos tetők, amelyeken harctevékenység folytatható. Ez a szint megnövelheti a látótávolságot és a belátható terepszakaszok méretét, valamint a tűzvezetési sávokat. Ezeknek a tényezőknek köszönhetően kiválóan alkalmas megfigyelőpontok létesítésére, mesterlövészek, géppuskák, páncéltörő fegyverek és vállról indítható légvédelmi eszközök rejtett elhelyezésére. További pozitív hatás, hogy az ilyen pozíciókból indított tűzcsapások a harcokcsik és a helikopterek legsebezhetőbb pontjaira képesek hatást kifejteni így megnövelve az esélyt az ellenséges eszközök elpusztítására.³

A légtér szintje: a légtér szintje szintén egy előrevonási, átcsoportosítási lehetőséget nyújt mindkét harcoló fél számára. A szállítóhelikopterek lehetővé teszik az alegységek nagyon gyors kijuttatását a beépített (lakott) terület egyes döntő fontosságú pontjaira, vagy az ott harcoló alegységek kivonását a harcból (kiemelés). Ebben a harcmódban számolnunk kell a magas építményekkel, tornyokkal, villamos vezetékekkel és egyéb a légi járművekre veszélyt jelentő akadályokkal. A repülőeszközök ki vannak téve az épületeken, vagy azok között elhelyezett hordozható (vállról indítható) légvédelmi eszközök, kollektív fegyverek és kézfegyverek által kiváltott tűznek.

A földfelszín alatti szint: a földfelszín alatt végrehajtott helyváltoztatás lehetőségét gyakran elfelejtik a harcoló felek, annak ellenére, hogy az nagy jelentőséggel bírhat a harc kiemelésére. Ilyen építmények lehetnek többek között: a metró, földalatti vasúti járatok, pincéhálózatok, barlangrendszerek, alagutak, szennyvíz, vagy egyéb csatornahálózatok. A támadó, vagy a védő fél egyaránt jól felhasználhatja ezen földalatti építményeket az előrevonáshoz, visszavonuláshoz, egységek átcsoportosításához, vagy az ellenfél oldalába/hátába kerüléséhez. Ez a lehetőség szintén jól kamatozható lesállításokhoz, rajtaütések-

³ Ájpli Norbert: Különleges műveleti csoportok alkalmazása beépített területen. 41. o. Szakdolgozat. Budapest. 2014.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

hez, ellentámadásokhoz, vagy az ellenséges vonalakon történő átszivárgás végrehajtására.

V. A MÉLYSÉGI FELDERÍTŐ CSOPORT FELADATRA TÖRTÉNŐ FELKÉSZÍTÉSE, ALKALMAZÁSÁNAK MEGSZERVEZÉSE

5.1. A MÉLYSÉGI FELDERÍTŐ CSOPORT FELADATRA FELKÉSZÍTÉSE

A kapott feladatra történő felkészüléskor nagy figyelmet kell fordítani a mélységi felderítő csoportnál az általános és a feladat specifikus felkészítésre. A felkészítés megkezdése a harc feladat vételekor és az előjáró törzs előzetes felderítő intézkedésének kiadását követően kezdődik meg. Ezt követően a parancsnok azonnal intézkedést ad ki a beépített (lakott) terület és az ott található ellenség felderítésére.

A feladat megszervezésért közvetlenül felelős törzs megkezdi az előkészületeket a helységről rendelkezésre álló felderítési adatok segítségével, amelyek a következők lehetnek:

- térképek;
- vázlatok;
- légi fényképek;
- ortofotók;
- leírások;
- makettek;
- digitalizált képi anyagok.

A törzs számvetést készít a várható ellenséges objektumokról, tanulmányozza és ismerteti a felderítéshez rendelkezésre álló erők és eszközök mennyiségét. Miután ez megtörtént azonnal utasítást ad ki a mélységi felderítő csoportok szakfelkészítésének megkezdésére.

5.2. A BEÉPÍTETT (LAKOTT) TELEPÜLÉSEK FELDERÍTÉSRE ALKALMAZHATÓ FELDERÍTŐ SZERVEK

- mélységi felderítő csoport;
- különleges műveleti csoport;
- tiszti felderítő járőrök;
- önálló felderítő járőrök;
- átvizsgálást végrehajtó alegységek;
- terep kutató rajok (harcfelderítő és felderítő járőrök és osztagok);
- figyelők, figyelőőrsök (rajtaütést, lesállást végrehajtó egységek);
- technikai eszközök (műhold, UAV, felderítő repülőgép, stb).

A mélységi felderítő csoportnak a következőket kell felderítenie a beépített (lakott) település, vagy ipari körzetben történő felderítés során:

- az ott tartózkodó ellenséges erők hovatartozását;
- az ott tartózkodó ellenség elhelyezkedését;
- az ott tartózkodó ellenség várható tevékenységét a beépített területen;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- a lakott terület opcionális megközelítési útvonalait;
- az utánpótlási, megerősítési útvonalak állapotát, rombolásuk lehetőségeit;
- a feltételezhető utak közelében tartózkodó ellenséges jelenlétet;
- a település jellegét, jellemzőit, megkerülésének, blokkolásának lehetőségeit;
- a védelem állóképességét biztosító épületek jellegét, elhelyezkedését, elfoglalásuk lehetőségét;
- a területen fellelhető műtárgyak állapotát, azok rombolásának lehetséges mértékét;
- a lakott terület víz- és energiaellátásának helyzetét;
- polgári lakosság, avagy menekültek helyzetét.

Amint látható sok a felderítendő objektum/feladat a helység-harc megvívásakor. A kapott feladatok eredményes végrehajtása csak a harcászati felderítés valamennyi adatforrásának, adatszerző szervének összehangolt, tervszerű alkalmazásával és együttműködésével lehetséges. Amennyiben a lakott területen több egység, alegység végzi feladatát, úgy a harcot irányító törzs köteles meghatározni az egységek alegységek felelősségi sávjait, illetve különleges helyzetben akár a felderítendő objektumokat egyenként meghatározva is. A híradási hálózat pontos megszervezésével hatékony lehet a felderítési adatok meghatározása, pontosítása és az alegységek tájékoztatása, illetve a beérkező adatok fogadása. Figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a helységbe küldött felderítő szervek tevékenységüket többnyire jóval lassabban tudják folytatni, mint lakott településeken kívül.

A mélységi felderítő csoport parancsnokának a feladatra történő felkészüléshez a lakott településről rendelkezésre álló legfrissebb, nélkülözhetetlen adatokat kell felhasználnia. A felkészülés során a felderítendő objektumok makettjén, vagy terepasztalon kell gyakoroltatni a feladatra a katonákat. (Egyes esetekben a feladatnak megfelelően, valóság-hűen felépített körülmények között). A csoport felszerelését úgy kell összeállítani, hogy az a feladat végrehajtását a legnagyobb mértékben lehetővé tegye. A mélységi felderítő csoport felszerelésének részét képezik kisméretű rádiók, tartalék akkumulátorok, nagy hatású robbanóanyagok és a szokásosnál több kézigránátok és mászókötelek. A mélységi felderítő csoport parancsnokának értékelnie kell a felderítendő objektumokhoz vezető megközelítési utakat, az objektumok környezetét, és magát az objektumot ábrázoló vázlatokat, fényképeket, stb. Olyan katonákat is célszerű a mélységi felderítő csoport állományába beosztani, akik az adott ország nyelvét jól beszélik, mert így lehetőség nyílik a helységben hátra maradt civil lakosság, és az esetlegesen foglyul ejtett ellenséges katonák kikérdezésére.

5.3. A FELDERÍTÉS SORÁN MEGHATÁROZÓ ELVEK

A beépített (lakott) területen harctevékenységi körzetben a mélységi felderítő csoport kihasználja a terep adta lehetőségeket, a fellelhető természetes és mesterséges tereptárgyakat. A lakott terület kiterjedése kulcspontja lehet a védelemnek, mert fedett és rejtett állásokat biztosít, valamint csökkenti az ellenség mozgékonyágát és felderítő képességét.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Fontos a mélységi felderítő csoport számára az adott területen harcoló, a lakott terület védelmére alkalmazható erőinek ismerete.

5.3.1. Az ellenfél által a lakott terület védelmére alkalmazható erői, feladatuk:

- a gyalogos lövészek: megerősített állásokat, vagy támpontokat szállnak meg, amelyek körül mozgékony védelem folyik;
- raj: legfeljebb egy épület, vagy egy épület egy meghatározott szintjének védelme lehet, minden katona részére meghatározzák a tüzelőállását, a tüzelési sávját, vagy a fő lö irányt;
- szakasz: az épületegyüttesek nagyságától és fontosságától függően, egy kb. 2 szintes épület vagy 3 földszintes, kisebb épület védelme, amelyekben körkörös védelmet alakítanak ki.
- század: szélességben 2-4, mélységben 2-3 háztömböt kell védenie, a lakott település típusától függően.
- zászlóalj: szélességben 4-8, mélységben 3-6 háztömböt kell védenie, átlagosan 200 m széles háztömbökkel számolva, a lakott település típusától függően. A zászlóalj megerősíthető harckocsi-, tüzér-, légvédelmi és műszaki alegységekkel.

5.3.2. A beépített (lakott) terület védelmére alkalmazható harceljárások, erők, eszközök:

- az alegységek megerősített körleteket hoznak létre, amelyet tartósan megerősített építményekkel szilárdítanak meg, amelyeket a különösen fontos szektorok, közigazgatási központok és objektumok oltalmazására hoznak létre. Ereje lövész zászlóalj, vagy század;
- az épületekben, nagy általánosságban az ellenség több szintű tűzrendszert szervez meg. Az épületek tűzösszeköttetésben vannak egymással és az épületekhez vezető utakat oldalazó- és keresztűz alá veszik;
- a védelemre kijelölt helység előterében előretolt állást/okat, vagy harcelőrsöt/ket telepítenek.
- az épületekhez vezető utakat műszaki zárral torlaszolják el, az utcában barikádokat emelnek, amelyeken tüzelőállásokat és lőréseket létesítenek;
- a műszakilag megerősített épületeket előkészítik a körkörös védelemre is;
- a megerősített körletek védelmére kombinált műszaki zárat, zárcsomópontokat telepítenek úgy, hogy a műszaki zárat tűzzel fedezni tudják;
- a védelemre bevont/kijelölt építményeket közlekedőárokokkal kötik össze, amelyekben tüzelőállásokat építenek ki a gyalogsági fegyverek részére;
- az alegységek manővereihez, a harc-és szállítójárművek mozgásának biztosítása érdekében átjárókat hoznak létre, melyeket őriznek és tűzzel biztosítanak;
- az épületek belsejében átjárókat hoznak létre, amelyek biztosítják a bent tartózkodók számára a rejtett mozgást a helységek között;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- a meg nem szállt, vagy eleve feladott területrészeket elaknásítják, különböző rombolásokat, záratokat hoznak létre;
- az épületek védelme során kiemelt hangsúlyt fordítanak a figyelő- és riasztórendszerek megszervezésére és kiépítésére;
- állandó jellegű logisztikai objektumokat, raktárakat létesítenek és tartanak fenn, így az előkészületek során megfelelő mennyiségű tartalék lőszer-, élelmiszer- és ivóvízkészletet halmoznak fel;
- a védő alegység harckocsikat, lövegeket, lángszórókat, páncéltörő eszközöket kaphat megerősítésként;
- kiemelt figyelmet fordítanak a páncélelhárító tűzrendszer megszervezésére;
- a tűzéréség tüzelőállásait általában a megerősített körletek mögött jelölik ki;
- a megosztott irányzású tüzelésre bevont tűzéréség tüzelőállás-körleteit parkokban, tereken, sportpályákon és olyan helyeken választják ki, ahonnan tüzelni tudnak;
- a lángszórós csoportokat javarészt megerősítésre, a hézagok, nyitott szárnyak lezárására alkalmazzák;
- a védő alegység megerősítő tüzesszükségeit a földszinten, a nagyobb lőtávolságú fegyverei, főként a mesterlövészeket a legfelsőbb emeleten/háztetőn helyezik el;
- a légvédelmi eszközöket az épületek tetején és jó kilövést biztosító tereken helyezik el;
- a helység védelmének alapját a körkörös védelemre berendezkedett szakasz-, száadtámpontok alkotják;
- az ellenség ál védelmi létesítményeket hozhat létre, az épületek álcázására.

5.3.3. A beépített (lakott) terület védelmére alkalmazható akadályövek.⁴

A védelmi akadályrendszer tervezésekor a leghatékonyabb módszer, ha egymás után több, különböző rendeltetésű akadályövet telepítünk a megvédendő objektum köré. Ezek az akadályövek a következők lehetnek.

1. *Első akadályöv:* az első akadályövet, a védendő objektumtól átellenesen, az utca túloldalán lévő házaknál, a védendő épülettel párhuzamosan telepítik. Ez az akadályöv szögesdrótból és helyszínen talált, torlaszként használható anyagokból készül. Az akadályokat az épületek belsejében építik ki, földalatti csatornában, alagutakban, épületek közötti nyílt területeken és a fegyverek holt tereiben. Ezeket az akadályokat meglepő aknákkal látják el és tűzfegyverekkel tűz alatt tartják. Az akadályrendszer célja az ellenség előremozgásának akadályozása, rohamformációjának megbontása és veszteség okozása.
2. *Második akadályöv:* a második akadályövet az első öv és a védendő objektum közé telepítik úgy, hogy az még kézigránátdobó távolságon kívül essen. Célja, hogy meggá-

⁴ Pethő Tibor: *Harc lakott területen*. MH 34. BL KMFZ. 2001. p.8.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

tolja az ellenség előremozgását, illetve arra a területre „terelje” azt, ahol fegyverek tűzhatása a legkedvezőbb és a lehető legnagyobb veszteséget okozza. Ez az akadályöv nem hivatott arra, hogy az ellenséget tartósan megállítsa. Az akadályokat elsősorban szögesdrótból, helyszínen talált torlaszokból, utakon létrehozott kráterekből és aknákból telepítik. Az akadályövből sűrűn telepítenek meglepőknákat. A géppuskák végső védelmi tűzvonalaiban több réteg szögesdrótot telepítenek, hogy a tűzzónából az ellenség minél nehezebben léphessen ki.

3. *Harmadik akadályöv:* a harmadik akadályöv a védendő objektumot közvetlenül körülvevő, legbelső akadályrendszer. Elsősorban az épület köré, illetve azon belül telepített szögesdrót akadályokból, aknamezőkből, meglepőknákból és a csatornában lévő megközelítési irányokat eltorlaszoló akadályokból áll. Célja, hogy megakadályozza az ellenség épületbe való bejutását.

5.4. A MÉLYSÉGI FELDERÍTŐ CSOPORTOK LAKOTT TELEPÜLÉSEKEN TÖRTÉNŐ ALKALMAZÁSA

5.4.1. Főbb felderítési feladatok

A felderítés folyamatossága és a felderített adatok pontossága, hitelessége elengedhetetlen tényező. A felderítés hatékonysága attól függ, hogy a kijelölt mélységi felderítő csoport képes-e maximális eredménnyel és megfelelő formában alkalmazni a felderítési módokat? Reálisan számol-e mindazok előnyeivel és hátrányaival? Helyesen ítéli-e meg a beépített (lakott) területet védő ellenséget, a terepet, az időjárási viszonyokat és más további számításba vehető tényezőket?

A beépített (lakott) területen folytatott felderítés során általában nehezzé válik a tájékozódás, korlátozódik a figyelés távolsága, és nagyban csökkenhet a rádiólokációs felderítés hatékonysága. A helységekben általában gyalogosan tevékenykednek a mélységi felderítő csoportok, és a különböző földalatti létesítményeket, padlástereket és háztetőket használják ki az ellenség állásaiba történő behatoláshoz. Ezért a feladat végrehajtás során fokozottan kell biztosítaniuk egymást a mélységi felderítő csoport tagjainak.

5.4.2. A helységek felderítése során a következő dolgokra kell a fő hangsúlyt fektetni:

- a helység megközelítési útvonalain előkészített ellenállási terepszakaszainak, azok megszállási fokának megállapítására;
- a helységbe történő bejutásra alkalmas utak, átjárók, a fontosabb objektumok megközelítésének lehetőségeinek felderítésére.
- adott helységben, vagy annak közvetlen közelében települt fontosabb ellenséges harcálláspontok, vezetési pontok, s azoknak esetleges pót állásai helyének pontos célkoordinátáinak megszerzésére;
- az egyes útsomópontokban, tereken telepített műszaki záruk jellegének, a rombolásra előkészített épületek, hidak, csővezetékek állapotának felmérésére;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- a védelemre berendezkedett erők fő manőverútjainak, retesz állásainak, s azok megközelítési útvonalainak meghatározására;
- az ellenség kitérésére irányuló, vagy a helységben védő csoportosítás felmentésére célzó erőfeszítéseire, megállapítani a kitérés valószínű irányát;
- a védelemhez előkészített épületek, épületcsoportok, a közöttük nyitott átjárók felfedésére;
- az ellenség tartalékainak elhelyezési és valószínű alkalmazási körleteire, terepszakaszaira;
- az épületek előterében létesített műszaki záruk, természetes és ember által alkotott akadályok, vízi akadályok jellegének, leküzdési lehetőségeinek megismerésére;
- az elhelyezett tüzeszközök mennyiségére, a tüzelőállások helyének felderítésére;
- a védelmi körletbe berendezett ellenség erejének, felépítésének, és a tömegpusztító fegyverek célba juttatására alkalmas eszközök tüzelőállásának helyének és a tartalék állások helyének felderítésére;
- a harc közben keletkezett rombolásokra, a vegyi- és sugárszennyezés körleteire,
- a kialakult tüzek kiterjedésének határait, megállapítani a szennyezett és tűzkörletek megkerülési, vagy leküzdési útvonalait;
- a hagyományos tűzértség, aknavető alegységek tüzelőállásainak, tartalék tüzelőállásainak, továbbá a páncéltörő lövegek és lángszórók tüzelőállásainak helyének felfedésére;
- híradó eszközök, hírközpontok, rádióelektronikai eszközök települési helyének, körleteinek, a repülő rávezető őrsök, előretolt repülő rávezető pontok felderítésére;
- az ellenség raktárainak, utánszállítási útvonalainak- és hátraszállítási útvonalainak, logisztikai elemeinek elhelyezkedésére.

A beépített (lakott) terület védelme általában a hozzávezető irányokban, illetve közvetlenül a védeni kívánt helységben hozható létre. A védelem felépítése a lakott településekhez vezető irányokban megegyezik a hagyományos körülmények között szervezett védelem során alkalmazott védelmi csoportosítással. A védelem a főerőkifejtést a lakott területre vezető utak, irányok lezárására összpontosítja elsődlegesen. A mélységi csoport parancsnokának figyelembe kell vennie, hogy az ellenség a védelem első vonalát valószínűleg a lakott település peremvonalán jelöli ki és rendezi be. A megközelítés szempontjából fő- és mellékútvonalakat is kijelölnek. Amennyiben előretolt állásokat nem hoztak létre, akkor számolni kell egy század erejű harcbiztosító alegységre, amelyet valószínűleg tűzértségi támogatással erősítenek meg. A mélységi felderítő csoport feladata elsősorban a helység ezen helyeinek, megközelítési útvonalainak felderítése, a védelemre berendezkedett alegység/ek erejének felmérése.

Fő figyelmet kell fektetni a védelem gerincét alkotó védelmi csomópontok felkutatására. Ezek szakasz- és századtámpontokból állnak. A védelmi csomópont általában egy fontosabb irányt, ezen belül egy-két közlekedési útvonalat, átjárót zárhat le, és úgy alakítják ki

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

őket, hogy egy-egy támpont felszámolása ne borítsa fel a védelmi csomópont egész rendszerét. A védelmi csomópont megtartására zászlóalj szintű erőig rendelhetnek ki csapatokat. A csomópontok helyének felderítését segíti, hogy azokat erős hő, téglá és vasbeton épülettömbök alkotják, amelyeket legtöbbször összekötőárkokkal kötnek össze. A támpontok közti átszivárgás lehetőségét megnehezíti az, hogy a támpontok közötti hézagokat tűzzel és műszaki akadályokkal erősítik meg. Mivel ezeket a hézagokat nem lehet tökéletesen lezárni, így megkerülésük a csoport számára lehetséges. Ajánlatos a védelmi csomópontokat megkerülve bejutni a településre. Ezekben a csomópontokban általában raktárakat hoznak létre a lőszernek, élelemnek, egészségügynek. A raktárak elvesztése megnehezíti a védők feladatát, így felderítésük és megsemmisítési lehetőségük megállapítása igen fontos feladat a felderítő szerv számára. A csomópontokat általában körkörös védelemre rendezik be, és a tapasztalatok szerint a támpontok önállóan és elszigetelten vívják meg harcukat. Végre kell hajtani a védelemre berendezkedett erők tartalékainak felkutatását is.

Az utcai harc az egyik legkeményebb katonai feladat, így a helységek felderítése magas fokú fizikai állóképességet és tökéletes szakmai tudást követel meg a csoport tagjaitól. A nyílt utcák halálos helyeket jelentenek a felderítő katonák számára. Gyakorlatilag az összes ajtóbeugró, ablak, halom szemét, törmelék, minden elhagyatottnak tűnő jármű és földalatti ájtjáró végzetes veszélyeket rejthet magában. Lényeges kiemelni, hogy a rombolt épületek nagyszerű és nehezen leküzdhető rejtekhelyet, tüzelő állást jelent az ellenfél számára.

5.4.3. A védelem tűzrendszerének felderítése

A mélységi felderítő csoport legfontosabb feladata a védelemre berendezkedett ellenség tűzrendszerének felderítése. Figyelni kell a támpontok közötti hézagokra, az utca holttereire, mivel egyes tűzfegyverek csak korlátozottan alkalmazhatók. Az ellenség figyelési és tüzelési lehetőségeit figyelembe véve kell a felderítő értékelést végrehajtani. Figyelembe kell venni azt, hogy a tűzfegyverek zömét az épületek alsó szintjén helyezik el, de a középső és felső emeletekre is telepíthetők olyan fegyverek, amelyekkel „többszintű”, körkörös előkészített tűzrendszer hozható létre.

A helység harcban nagy fontossággal bír a fegyverek összehangolt tüzésének jelentősége.

5.4.3.1. Az ellenség tűzrendszerének felderítése során figyelembe veendő szempontok

Pincszinten, alagsorban elhelyezett tüzeszközök és helyiségek:

- aknavető;
- sebesültgyűjtő hely;
- lőszerraktár;
- pihenőhelyek;
- óvóhely/ek;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- raktárhelyiségek.

Földszinten elhelyezett tüzeszközök:

- gyalogsági fegyverek;
- páncéltörő eszközök;
- lángszórók.

Felső emeleten elhelyezett tüzeszközök:

- mesterlövész, távcsőves puskával felszerelt katonák;
- nagyobb hatótávolságú gyalogsági fegyverek;
- légvédelmi eszközök;
- figyelőpontok.

Udvaron, nyílt helyen elhelyezett tüzeszközök:

- tüzérségi eszközök;
- harckocsik,
- harcjárművek;
- légvédelmi eszközök.

A harcjárművek általában a támpontok szárnyain, keresztutcákban foglalnak tüzelőállást, kőfalak és épületek szilárd részei között.

A közvetlen irányzású lövegek tüzelőállásait saroképületekben, kökerítéseken kialakított lőrésék mögött helyezik el.

A tüzérségi eszközöket parkokban, tereken és kertekben helyezik el. A legeredményesebben a tarackok és aknavetők alkalmazhatók, amelyeket a jobb hatásosság elérése miatt a támpontokon kívül, mögöttes területen helyeznek el.

Különös figyelmet kell fordítani a lakott település védelmét képező alap felderítésére, azaz a páncélelhárításra. A páncélelhárító fegyvereket az arcvonal mentén, vagy a mélységben lépcsőzve, a helység kevésbé beépített helyein, az utcák mentén helyezik el. A tüzeszközök részére általában fő- és tartalék tüzelőállásokat építenek ki.

A hátrasiklás nélküli páncéltörő fegyvereket előszeretettel alkalmazzák helység harcban, mivel nagy átütőképességgel rendelkeznek, és könnyen álcázhatóak, illetve könnyűszerrel átteleplelhetőek. Az utca végén lévő épületek átkutatása jól megalapozott, mivel a széles, egyenes és hosszú utcákban jól alkalmazhatóak az irányítható páncéltörő rakéták.

A közvetlen irányzású lövegek tüzelőállásait az épületek bejáratainál, a falak és kerítések nyílásai előtt, udvarokban, vasúti töltéseken és főbb utakon jelölik ki.

Figyelnünk kell a támpontként ki nem épített épületeket is, hiszen itt is megbújhatnak a pincében és az emeleti ablakokban géppuskás és mesterlövész katonák.

5.4.4. A mesterlövészek alkalmazása beépített (lakott) területen

Az ellenség a mesterlövészeket jól fel tudja használni abból a célból, hogy rejtett tüzelőállásból, huzamos ideig alkalmazva, ellenőrzés alatt tartson meghatározott területeket, és ezáltal az ellenség mozgását megakadályozzák. Rendeltetésük lehet még a saját alegység

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

szárnyainak biztosítása, avagy annak megakadályozása, hogy az ellenség a lehetséges megközelítési irányokban előremozgást hajtson végre.

Mesterlövészek feladata még a saját erők úton történő áthaladásának tüzzel való biztosítása. Fő feladatuk lehet még az ellenséges mesterlövészek, géppuska tüzelőállások hatástalanítása, vagy megsemmisítése.

A mesterlövészekre jellemző, hogy a rejtésükre és álcázásukra rendkívüli figyelmet fordítanak, ezért felderítésük nagy általánosságban csak az általuk kiváltott első lövés leadása után lehetséges. A mesterlövész általában 300-850 m, *(avagy e feletti)* távolságon tevékenykedik, így a tüzelési szektora igen széles lesz, még abban az esetben is, ha csak egy szűk lyukon lát ki.⁵ Ezért legtöbbször csak egy igen kicsi lőrést alakít ki magának, és vigyáz a torkolattűz megfelelő elrejtéséről is.

A mesterlövész löállítását a magasabb, kiemelkedő épületek legfelső szintjein választja ki magának, valamint emeletes házak hiánya esetén kitűnő helynek számít számára a tetőgerinc mögötti elhelyezkedés, egy kémény fedezékével biztosítva. Jellemző rájuk, hogy gyakran tüzelő állást váltanak, akár az első lövés után is, így tevékenységükre akár a már az általunk „megtisztítottak vélt” területeken is lehet számítani.

A mesterlövészek csoportosítása:

- „Támogató” mesterlövész (Sharpshooter);
- „Sima” mesterlövész (Sniper);
- „Felderítő” mesterlövész (Scout-Sniper);
- „Nehéz” mesterlövész (Anti-material v. Heavy sniper);
- „Mesterlövész”-elhárító (Counter-sniper).

A mesterlövészek számára a következő feladatokat határozhatják meg:

- az ellenség feltételezett megközelítési irányainak lefogása;
- kijelölt akadályok tüzzel való biztosítása;
- az ellenség zaklatása, lefogása, korai szétbontakozásra való kényszerítése;
- előrenyomuló ellenség hátráltatása, veszteség okozása;
- potenciális célok kiválasztása, figyelése, jelentése;
- közvetett irányzású fegyverek tűzvezetése;
- saját csapatokra különleges veszélyt jelentő ellenség likvidálása;
- magukat jól álcázó, nehezen felderíthető célok megsemmisítése;
- célok felszámolása, melyek leküzdése más fegyverekkel sok löszert igényelne
- célok pusztítása, melyek az egyéni lőfegyverek lőtávolságán kívül fekszenek.

A kijelölt célpontok lehetnek például:

- ellenséges mesterlövészek, orrlövészek;
- világító berendezések;
- parancsnokok;
- radareszközök
- nehéz fegyverek kezelői;

⁵ A lőtávolság függ a kialakult helyzettől, illetve a mesterlövész fegyver fajtájától.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- lőszer és üzemanyag szállító jármű
- nehéz fegyverek;
- figyelők;
- helikopterek;
- felderítő szervek;
- harcjárművek optikái;
- műszakiak,
- híradók;
- stb.

5.5. A MÉLYSÉGI FELDERÍTŐ CSOPORT FELSZERELÉSE

A beépített (lakott) településen folytatott harctevékenységek speciális követelményeket támaszt a mélységi felderítő katonák által használt ruházati anyagokkal, fegyverzettel és egyéb felszereléssel szemben. A különböző földalatti csatornában, rombolt részekben, szűk helyeken történő mozgás nem teszi lehetővé a katonák számára a nagy mennyiségű fegyverzettel és felszereléssel való mozgást.

Javasolom figyelembe venni az alábbi csoportosítást a mélységi felderítő csoport felszerelésének meghatározásához a feladat végrehajtására:⁶

- ruházat;
- felszerelés;
- gyalogsági fegyverek és lőszerük;
- egyéb felhasználható és nem hagyományos fegyverek;
- robbanóanyagok;
- egyéb különleges felszerelések;
- megfigyelő, érzékelő és jelzőberendezések, rendszerek;
- felderítő és célzó/rávezető berendezések, műszerek;
- híradó eszközök.

A fentiek alapján körültekintően és feladatra összpontosítva lehet meghatározni/kiválasztani azt az eszköz-, fegyver és más egyéb anyag optimális összetételét, amely lehetővé teszi a feladat eredményes végrehajtását a csoport számára.

VI. A BEÉPÍTETT (LAKOTT) TERÜLET MŰSZAKIZÁR-RENDSZERÉNEK ÉS LOGISZTIKAI BIZTOSÍTÁSÁNAK FELDERÍTÉSE

A beépített (lakott) településen történő mélységi felderítő csoport alkalmazása során lényegbevágó a település műszakizár-rendszerének felderítése. Meg kell állapítani, hogy mely háztömböket, épületeket, egyéb építményeket rendeztek be védelemre, adatokat kell szerezni védettséjük fokáról és az őket körülvevő akadályrendszerekről.

⁶ Nagy Norbert százados: A beépített területen vívott harc során használt eszközök, alkalmazásuk sajátosságai. Sereg szemle. 2010. VIII. évf. 1. szám. 29-45 o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A mélységi felderítő csoportnak fel kell derítenie a település előtti és a beltéri műszaki berendezettséget és azok leküzdési lehetőségeit, illetve a kevésbé kiépített útvonalakat és az eredményt jelentenie kell a kiküldő előjárónak. Át kell vizsgálni a hidakat, földalatti létesítményeket, egyéb fontosabb objektumokat, melyeket legtöbbször rombolásra is előkészít az ellenség.

A felsoroltak felderítése során érdemes megvizsgálni azokat a földalatti és földfelszíni objektumokat, amelyek meghatározott helyzetben lerombolásukkal a saját csapatok tevékenységét segítené, és hátrányos helyzetbe hozná az ellenséget. Minden egyes épület, közművek, létesítmények és egyéb objektumok rombolását jól át kell gondolni, mert előfordulhat az, hogy később saját csapataink ténykedését hátráltatjuk ezzel.

A műszakizár-rendszeren belül fel kell még deríteni a mozgásbiztosításra előkészített manőver utakat is. Fontos megállapítani az átjárók helyét, amelyeket az ellenség akár falakon kialakított réseken keresztül nyithat, valamint az ezeken lévő lehetséges látható jeleket és megjelöléseket.

A műszakizár-rendszer központi alkotóelemei az aknamezők.

A műszaki aknazáraknak négy fajtája különböztethető meg az alkalmazás célja szerint:

1. a színlelt;
2. a zavaró;
3. az oltalmazó;
4. a harcászati.

A színlelt aknamezőket az ellenség megtévesztésére, félrevezetésére alkalmazzák. A legjobb hatások eléréséhez azonban a színlelt aknamezőt mindig valódi aknamezőkkel együttesen kell alkalmazni, mégpedig ugyanolyan technológiával telepítve és ugyanolyan „áruló jeleket” hátrahagyva, valamint megfelelő tűzfedezettel kiegészítve.

A zavaró aknamezők aknáit általában nem a hagyományos, úgymond rendszerben történő telepítési séma alapján helyezkednek el az aknamezőben. Az aknamezők alakja és mérete nem szabványos és nem szabályos, az aknákat általában szórással telepítik. Az aknamező állhat csak egyetlen aknacsoportból, de akár több aknásított terület is magába foglalhat. Ezt a zárfajtát főleg olyan területeken hozzák létre, melyeket csak időlegesen kívánnak megtartani, azok az ellenségnek feladhatók. A zavaró aknamezők alkalmazhatók a meglévő akadályok és műszaki záruk megerősítésére is.

Az oltalmazó és a harcászati aknamező között az alapvető különbség a harcmezőn elfoglalt hely.

A harcászati aknamezőt az ellenség előrevonásának, szétbontakozásának és a rohamalakzat felvételének terepszakaszain telepítik, míg az oltalmazót a roham terepszakaszán és közvetlenül a védelmi támpontok előtt.⁷

⁷ Kovács Zoltán: A műszakizár-rendszer felépítésének lehetőségei a Magyar Honvédségben a NATO-elvek és a vonatkozó nemzetközi egyezmények tükrében. p. 80-82.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

6.1. FIGYELEMBE VEENDŐ TERÜLETEK, OBJEKTUMOK A BEÉPÍTETT (LAKOTT) TERÜLET MŰSZAKIÁR-RENDSZERÉNEK FELDERÍTÉSE SORÁN

- a beépített (lakott) területhez vezető lehetséges megközelítési irányok;
- a külső- és belső védelmi zónák előtti területek;
- a külső- és belső védelmi zónák közötti területek;
- a belső védelmi zóna peremvonala előtti területek;
- a beépített (lakott) terület belső területe;
- az ellenséges csapatok által meg nem szállt területek, azok zárásának módja;
- a légideszant/ok elleni műszaki záruk.

6.2. A BEÉPÍTETT (LAKOTT) TERÜLET LOGISZTIKAI BIZTOSÍTÁSÁNAK FELDERÍTÉSE

A helységek megtartásáért vívott harc fontos alkotóeleme a logisztikai biztosítás. A mélységi felderítő csoport számára fontos feladat megállapítani azon pontok helyét, amelyek az utánpótlás szempontjából igen nagy befolyással van az ellenségre. A logisztikai biztosítás felderítésével kapcsolatban a beépített (lakott) terület jellegéből kell kiindulni, ugyanis ez határozza meg az ellátási források mennyiségét, összetételét, valamint a biztosítandó anyag- és eszközmennyiséget.

Az élelmezési anyagot és a lőszerkészletet a századok/zászlóalj élelmezési/lőszer felvételező, illetve elosztó pontjaiban, helyein helyezik el, amelyeket nagy általánosságban a jól megközelíthető épületek alagsoraiban, pincéiben rendeznek be.

VII. TÁJÉKOZÓDÁS BEÉPÍTETT (LAKOTT) TERÜLETEN

Lakott területen történő tájékozódás valószínűleg nagy kihívást fog jelenteni a mélységi felderítő csoport számára. A térképeken ábrázolt fő tereptárgyak itt lehet, hogy nem található meg (bombázás, robbantás, harcok eredményeként megsemmisültek, rommá váltak). Ehelyett, a megmaradt kiemelkedő épületek lehetnek a fő tájékozódási tereptárgyak. Az egyetlen egyértelmű jelzések az utca- és helységnév-táblák lehetnének, amelyek a harcok során megsemmisülhetnek, vagy az ellenség szándékosan eltávolíthat, felcserélhet. A földalatti csatornák, alagutak használata szintén nagy kihívást fog jelenteni. Ezen építményeket a hagyományos térképek nem ábrázolják, a csatornahálózatot ábrázoló térképek viszont nehezen hozzáférhetőek. A legjobb megoldást a csoport számára a katonai és a kereskedelemben kapható várostérképek együttes használata fogja jelenteni. Ezen felül a műholdas helymeghatározó eszközök (GPS) szintén nagy segítséget jelenthet.

- Beépített (lakott) területen tájékozódva, az útkereszteződéseket használhatjuk tájékozódási pontokként, épp úgy, mint a magaslati pontokat a hagyományos terepen. A várostérképek kiegészítik, vagy egyes esetekben helyettesíthetik is a katonai térképeket. Egyet viszont ne felejtünk el. A civil várostérképek nem alkalmasak a pontos helymeghatározásra. Azokban az esetekben, mikor rendkívül fontos saját-, vagy kijelölt célok helyének pontos meghatározása (tüzérségi és légicsa-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

pás, csoport kiemelése, stb.), a civil térképet használjuk segítségként helyünk behatárolására, majd ennek a helynek pontos koordinátáit a katonai térképről olvaszuk le.

- A tájolóval való irányszög követés és lépéspár számlálás technikájával való hagyományos tájékozódás lakott területen is ugyanúgy alkalmazandó, főként olyan városrészekben, ahol az utcanev-táblák már eltűntek. Csatornában való tájékozódásra szintén ez a hagyományos módszer alkalmazandó. A városok csatornahálózatának részletes térképei szinte csak a városi csatornázási műveknél érhetők el. Annak lehetősége, hogy harc során ezekhez hozzájutunk, igen csekély. Ezért a csatornahálózat harc előtti felderítése, feltérképezése komoly előnyt jelenthet. A felderítés során megállapítható a csatorna iránya, hossza és a csatornanyílások egymástól való távolsága. Ha ezeket ismerjük, a csatornákat a várostérképre felrajzolhatjuk. A térkép és a csatornarendszer rajzának birtokában, az irányszög és lépéspár mérésének segítségével, nagy pontossággal mozoghatunk a városon keresztül, a csatornahálózatot használva.
- A városi környezet a műholdas helymeghatározó eszközök működését is befolyásolja. Ezek az eszközök – csakúgy, mint a legtöbb híradó eszköz – működéséhez szükséges, hogy a műholdaknak szabad „rálátása” legyen a földi eszközre. Ezért a csatornában, föld alatt mozogva, valamint épületekben nem hagyatkozhatunk ezek használatára. Ezeket mindig nyílt területen, vagy az épületek tetején használjuk.
- Városharc során a helyi közművek (mint például a csatornázási művek) dolgozói nagy segítségünkre lehetnek. Térképeket adhatnak át a csatornahálózatról, az elektromos áram vagy gázvezeték hálózatról. Hasznos információt adhatnak át a város sebezhető vagy veszélyes pontjairól. Ez különösen a csatornákra érvényes. A csatornarendszer egyes helyein erősen mérgező metán gáz lehet jelen. A csatornázási szakemberek rendszerint ismerik ezeket a helyeket, és tanácsot adhatnak, hogyan kerüljük el azokat.
- Újjonnan készült légi fényképek szintén kitűnő kiegészítői a térképeknek. A térképek rendszerint hosszú évekkel a felhasználás előtt készültek és nem egészen pontosan ábrázolják a tényleges állapotot. A légi fénykép megmutatja a térkép készítése óta történt változásokat. Szintén megmutatja, hogy a harcok folyamán a város hogyan változott (pl. ledől épületek, megsemmisült hidak, keletkezett torlaszok). A légi fényképek és térképek együtt való használata több információval szolgál, mint azok egymástól külön való tanulmányozása.⁸

⁸ Pethő Tibor: Harc lakott területen. MH 34. BL KMFZ. 2001. p.69-70.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Adrian E. Wettstein: Die Wehrmacht im Stadtkampf 1939-1942; Verlag Ferdinand Schöningh GmbH; 1942.
2. Ájpli Norbert: Különleges műveleti csoportok alkalmazása beépített területen. NKE. 2014.
3. Buzás N. – Lengyel I. (szerk.) 2002: Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek. SZTE GTK, JATEPress, Szeged. 55-76. o.
4. Buzás N. – Lengyel I. (szerk.) 2002: Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek. SZTE GTK, JATEPress, Szeged. 55-76. o.
5. FM 3-06 (FM 90-10). Urban Operations. Headquarters Department of the Army. 2003.
6. FM 3-06.11 Combined Arms Operations in Urban Terrain, Washington DC, Headquarters Department of the Army, 2002.
7. FM 3-100.4/MCRP-4-11B: Environmental Considerations in Military Operations. Headquarters. Department of the Army Washington, DC. 2001.
8. FM 34-2-1 Tactics Techniques and Procedures for Reconnaissance and Surveillance and Intelligence Support to Counterreconnaissance Manual. Headquarters. Department of the Army Washington, DC. 1991.
9. FM 3-55.93 Long-Range Surveillance Unit Operations, Washington DC, Headquarters Department of the Army, 2009.
10. Forray László: A mélységi felderítés elvi és gyakorlati kérdései. Szentendre. MH SZKSZIK. 1999.
11. Haáz Áron, Kocsi János Gyula, Magyar István: A honvéd és a harcászati szintű kis alegységek (raj és szakasz szintű kötelékek) általános harcászati gyakorlati felkészítése. NKE. 2014.
12. JP 3-05 Special Operations, United States Special Operations Command, 2011.
13. Kovács Zoltán: A műszakizár-rendszer felépítésének lehetőségei a Magyar Honvédségben a NATO-elvek és a vonatkozó nemzetközi egyezmények tükrében. Doktori (PhD) értekezés. Budapest. 2004.
14. Mélységi járőr felderítés, harc és különleges hadműveletek. Kézikönyv. 1987.
15. Nagy Norbert százados: A beépített területen vívott harc során használt eszközök, alkalmazásuk sajátosságai. Sereg Szemle. VIII. évf. 1. szám. 29-45 o. 2010.
16. Német Tamás százados: A felderítés feladatai különleges viszonyok között. PPT. 2013. NKE.
17. Pethő Tibor: Harc lakott területen. MH 34. BL KMFZ. 2001.
18. Rácz Imre: Az ipari parkok általános jellemzői. Budapest. Bólyai Szemle. 2008/3.
19. Sóki Róbert: A mélységi felderítő szervek alkalmazásának lehetőségei lakott települések és ipari objektumok felderítése során. ZMNE. 2010.
20. Tankönyv a mélységi felderítő katonák kiképzéséhez. Kl. szám: 1606.
21. Ziatics Miklós: A mélységi felderítő csoportok lakott területeken történő alkalmazásának jellemzői. ZMNE. 2011.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

INTERNETES ANYAGOK

1. http://de.wikipedia.org/wiki/H%C3%A4userkampf_%28Milit%C3%A4r%29
2. http://miau.gau.hu/avir/intranet/debrecen_hallgatoi/tananyagok/jegyzet/24-Telepulesfoldrajz.pdf
3. <http://tamop412a.ttk.pte.hu/files/foldrajz2/ch03s04.html>
4. http://www.eng.unideb.hu/userdir/kulcsarb/M%C5%B1szaki%20Kar_EL%C5%90AD%C3%81SO_K_TELEP%C3%9CL%C3%89ST%C3%96RT%C3%89NET/1_ea_Telep%C3%BCI%C3%A9smorfo%C3%B3gia_2014_15.pdf
5. <http://www.terport.hu/telepulesek/telepulestipusok>
6. <http://mek.oszk.hu> Magyar néprajzi lexikon.
7. www.kozgazd-veszprem.sulinet.hu/tanar/.../Földrajz/Településföldrajz.ppt

DR. FORRAY LÁSZLÓ¹

Mélységi felderítő csoport alkalmazása beépített (lakott) területen III.

Employment of long range recce groups in urban (inhabited) areas III.

Absztrakt

A tanulmányomban az általam különböző magyar és külföldi forrásanyagokból összegyűjtött és újragondolt, ez irányú szakirodalom felhasználásával szeretném felvázolni a mélységi felderítő csoport lehetséges alkalmazásának lehetőségeit beépített (lakott) területen.

A tanulmányt elsősorban a témakörrel foglalkozó szakemberek figyelmébe ajánlom, de az oktatás-képzés folyamatában is felhasználható. Az érdeklődő olvasók számára pedig hasznos forrás az ismeretbővítéshez.

Kulcsszavak: mélységi felderítés, lakott terület jellemzői, felderítés lakott területen

Abstract

The aim of this paper is to rethink and depict the possible employment of long range recce groups in urban (inhabited) areas based on the Hungarian and international sources collected by the author.

This essay is offered primarily to the subject matter experts dealing with this topic, and also can be used for educational and training purposes. Those interested in the topic may find it useful to widen their knowledge.

Keywords: long range recce, specifics of inhabited areas, recce in inhabited areas

---

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens/National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Associate Professor
E-mail: forray.laszlo@uni-nke.hu

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

VIII. A MÉLYSÉGI FELDERÍTŐ CSOPORT MOZGÁSMÓDJAI BEÉPÍTETT (LAKOTT) TERÜLETEN

8.1. MOZGÁS AZ UTCÁKON

A beépített (lakott) területeken történő mozgás technikái az olyan alapvető képességek, amit egy mélységi katonának el kell sajátítani. Ezeket a fogásokat addig kell gyakorolni, amíg ezek készségszintté nem válnak. Ezen technikák alkalmazásával érhetjük el, hogy minél kevésbé tesszük ki magunkat az ellenség tüzének.

8.1.1. Alapvető szabályok utcán történő mozgás esetén

A mélységi felderítő csoport előremozgását minden esetben gyorsan, határozottan hajtja végre a következők figyelembevételével:

- a mozgásfajtákat minél közelebb a földhöz hajtsuk végre;
- tartsuk magunkat távol az olyan területektől, mint a nyílt területek, széles utcák, sétányok és parkok;
- nyílt területeken gyorsan füst, vagy lefogó tűz biztosítása alatt mozogjunk;
- mielőtt a fedezékéből kimozdulnánk, válasszunk ki magunknak egy következő biztonságos fedezéket;
- mozgásához használjuk ki takarásként az épületeket, a rombolásokat, a füstöt, vagy a bokrok adta fedettséget;
- a helyzetváltoztatást a lehető leggyorsabban kell végrehajtani;
- mozgás közben ügyeljünk arra, hogy ne kerüljünk bele saját társ által kiváltott tűzbe és ne is akadályozzuk azt;
- a katonák állandóan figyeljenek arra, hogy kerüljék körvonaluk láthatóvá tételét;
- ellenséges tűzhatás elől védett útvonalon hajtsuk végre a mozgást;
- olyan mozgási útvonalat válasszunk, hogy a támogató alegység lefogó tüzének szektorába ne kerüljünk;
- csak akkor mozogjunk, mikor az ellenség tüzzel való lefogása, elködösítése már megkezdődött;
- lehetőleg éjszaka, vagy rossz látási viszonyok között mozogjunk;
- használjuk ki az épületek tetejét a mozgásra, ha az ellenséges tűz által nincs lefogva.

8.1.2. Mozgás nyílt terepen, épületek között

Az utcán való mozgás esetén meg kell próbálni az épületek közvetlen közelében, takarásban haladni, ügyelni arra, hogy minél kisebb felületünk látszódjon. Mozgásunk álcázására ebben az esetben füstöt, fedező tüzet és a terep rejtési lehetőségeit kell használnunk. Ha az adott terület lehetővé teszi, akkor az épületekben történő előremozgást is használhatja a csoport. Amennyiben mégis nyílt terepen kell keresztül áthaladnunk, akkor az építmé-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

nyek falához, az elérhető akadályokhoz közel kell maradni és bele kell „olvadni” a környezetbe. Amennyire csak lehetséges, kerülnie kell a mélységi felderítő csoportnak az utcákat és a parkokat, hiszen ilyen helyeken kevés a fedezék és ki van téve a csoport az ellenség tűzének. Ezek a helyek az ellenség kollektív fegyvereinek kijelölt tűzzónái. Nyílt területen tilos azonnal áthaladni, annak alapos felderítése nélkül. Ha lehetséges, akkor a hosszabb, esetlegesen kerülő útvonalat kell választani, ha az biztosítja, hogy megfelelő fedezékben haladjon a csoport. Hogyha ki kell mégis menni a nyílt terepre, az ott tartózkodás olyan rövid legyen, amilyen rövid csak lehet. A biztos fedezékből való előremozgás előtt minden esetben ki kell nézni magunknak egy legközelebbi biztonságos tüzelőállást. Épületen kívüli mozgásnál az épületek tövében, az árnyékban maradván, alacsony felületet mutatva, gyorsan kell fedezékről-fedezékre haladva előremozogni.

Hogyha az egész mélységi felderítő csoport előremozgást hajt végre a nyílt terepen, mindenképpen tűzcsoportokra osztva, és egymást kölcsönösen biztosítva kell azt megtennie. Amíg az egyik katona előremozog, a társa biztosítja, őket a csoport többi tagja fogja biztosítani. Ha egy ellenséges katona valamelyik építményből ránk lő, akkor ezzel együtt felfedi magát, és mozgásunkat biztosító párunk (vagy más tagjai a csoportnak) tüzelhetnek rá, így biztosítva mozgásunkat. Ha mozgásunk az itt leírtak szerint történik, egy távolabb helyezkedő ellenséges katonának igen nehéz minket eltalálnia. Valahányszor szűk utcákon, sikátorokban kell áthaladni, akkor szét kell bontakozni és szintén egymást biztosítva kell mozogni. Sohasem szabad az általunk használt fedezék tetejéről kilesve kémlelni a terepet, mert a körvonalunk ilyenkor kirajzolódhat a mögöttünk lévő fal, épület, vagy más tárgy hátterében. Ezért ajánlatos a fedezék mellől figyelni, ezáltal kevesebb esélyt adunk az ellenségnek a felderítésünkre. Minden esetben a legrövidebb utat kell választanunk tereptárgytól tereptárgyig történő mozgásnál. A helyes módszerrel való áthaladás egyik feltétele, hogy azt előre tervezzük meg. Adott esetben ködgránátokat és/vagy egyéb füstképző anyagokat használjunk a mozgásunk álcázásához. Épületek között csak rövid távolságokat szabad futni, és a kiválasztott házhoz érve annak fala mentén haladjunk a következő fedezékig. Így csökkentjük azt az időt, amíg az ellenség tűzének tesszük ki magunkat. Miután elfoglaltuk a kiválasztott fedezéket, biztosítanunk kell a többiek mozgását, amelyet a begyakorlott jelzésekkel kell jeleznünk számukra.

8.1.3. Mozgás az épületsarkánál

Az adott házsarkot és annak környékét előzetesen meg kell figyelni, mielőtt fedezékként használnánk és elfoglalnánk. A leggyakoribb hiba az, hogy a fegyver valamennyire túllóg a sarkon, még mielőtt a katona kinézett volna mögüle, így idejekorán felfedve és veszélyeztetve önmagát. A fegyvert „rövid fogással” alkalmazva csökkenthető a felfedés veszélye. A sarok mögüli figyeléshez hason fekvő helyzetben, a fal mellett, a fal vagy akadály sarkán, a látáshoz szükséges legkisebb mértékben kihajolva nézünk ki. A fegyver rövid fogással tartva, a cső abba az irányba néz, amerre a szem. Ez lehetővé teszi, hogy azonnal tüzelhessünk, ha szükséges a figyelés közben. A sarokra ki kell kúszni úgy, hogy a felsőtestet a

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

könyökre támaszkodva meg kell emelni. Ez után lábunkkal előre toljuk magunkat úgy, hogy a könyök helyben maradjon. A végső pozícióban a sarkon túl csupán a fegyver és a fej egy része látszik. Célszerű az alaposabb figyelés előtt először csak egy pillanatra kinézni, majd a fejünket visszarántani, hogy meggyőződjünk nincs-e közvetlen veszély.² Ezután a faltól eltávolodva lassú léptekkel kell haladni, így egyre nagyobb szögben tudja látni a sarok után következő területet. Miután ezt megtette és nem talált problémát jelezzen a társainak és menjenek tovább.

8.1.4. Elhaladás ablak előtt

Az ablakok újabb veszélyt jelentenek. A leggyakoribb hiba ablakok előtti mozgáskor, hogy a katona feje, az esetlegesen épületen belül tartózkodó ellenség számára, sebezhetően túllóg. A helyes mozgási technika, hogy áthaladáskor húzódjunk le annyira, hogy a fej az ablakpárkány szintje alatt maradjon Pinceablakok előtti áthaladáskor a leggyakoribb hiba, hogy a katona nem veszi azt figyelembe. Nem szabad az ablak előtt elsétálni vagy elfutni, mivel ez igen veszélyes lehet, ha a pincéből az ellenség kilő. Helyes mozgáskor a katona a pinceablak felőli falhoz közel marad, és az ablak előtt átlép vagy átugrik, hogy a lábát egy esetleges kilövésnek ne tegye ki. Másik módszer az áthaladásra, hogy az élen haladó katona az ablak (vagy más nyílás) előtt „szeletelve” halad át. Amint az élen menő megkezdí a szeletelést, a mögötte haladó (második) oldalra kilépve átveszi az előre történő biztosítást. A két katona együtt mozog; egyik a nyílást szeletelve, befelé biztosítva, a másik a menetirány biztosítását átvéve előre figyelve. Amint a nyílás szeletelése befejeződik, a második katona az első elé kerül, így két lehetőség létezik a továbbhaladásra. Az egyik szerint, aki eredetileg másodikként haladt (de a szeletelés után az élre került), átveszi az élen haladó feladatát, a menetirány biztosítását. A másik lehetőség szerint, egy harmadik katona átveszi a kiszélelt nyílás további biztosítását, az első katona újból visszatér eredeti posztjára és újból élbiztosítóként ténykedik tovább.³

8.1.5. Elhaladás pinceablak előtt

Pinceablak előtt való elhaladás megegyezik az előzőekben tárgyalt móddal. Azzal a különbséggel, hogy az ablak szintje fölött kell átlépni/átugrani, anélkül, hogy a test bármely része/sziluetttje meglátszódná.

8.1.5. Falon történő átjutás

Mindig gyorsan másszon keresztül. Legelőször egy alacsonyabb részt kell keresni, majd próbálja meg azt ellenőrizni, hogy a falon, avagy a fal túloldalán nincs-e akadály, vagy ellenség. Ezután másszon át a falon a legkisebb célzási felületet mutatva. A kis testfelület

² Pethő Tibor: *Harc lakott területen*. MH 34. BL KMFZ. 2001. p.16.

³ Pethő Tibor: *Harc lakott területen*. MH 34. BL KMFZ. 2001. p.16.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

megmutatkozása és a gyors mozgás az ellenséget megakadályozza abban, hogy eredményesen tudjon tüzet kiváltani a felbukkanó célra.

8.1.6. Ténykedés kapubejárónál

Fontosabb épületek kapubejáróit soha ne használja az épület elhagyására, mert elképzelhető, hogy az ellenség tüzzel biztosítja. Ha mégis használnia kell, mozogjon olyan gyorsan, amilyen gyorsan csak tud a következő fedezékig, és maradjon alacsonyan, így kisebb lesz a testfelülete.

8.2. MOZGÁS FÖLDALATTI LÉTESÍTMÉNYEKBE

A mélységi felderítő csoport lakott településeken történő tevékenysége során kitűnő lehetőségekkel szolgálnak a különböző földalatti létesítmények. Már kisebb városokban is megjelennek olyan létesítmények, mint a mélygarázsok, szennyvízcsatorna-hálózat, illetve nagyobb városok esetén beszélhetünk metró-hálózatokról, esetleg földalatti vasúttrendszer-ről. Mindezek a létesítmények kiválóan alkalmazhatók a mélységi felderítő csoport munkája során, hiszen kiterjedésükből kifolyólag átszelik az egész várost, biztosítva ezzel a rejtett mozgást, akár az ellenséges csapatok alatt is. A mélységi felderítő csoport hat-hét főt alkalmazva tud a leghatékonyabban tevékenykedni ezekben a hálózatokban. Ez a létszám biztosítja a megfelelő működést és információszerezést anélkül, hogy a csoport tagjai akadályoznák egymás munkáját a csatornában.

8.2.1. A földalatti létesítményekben tevékenykedve célszerű betartani a mélységi felderítő csoportnak:

- A mozgás során terepkutatókat és végbiztosítókat kell kijelölni, akiket a helyzettől függően kell kiküldeni. Az alegység parancsnokának a terepkutató/k mögött kell haladnia, hogy szükség esetén irányítsa őt, és a beérkező adatok alapján értesítse a csoport többi tagját a tevékenység további menetéről. A biztosító/k előreküldése a látótávolságtól függ. A csoport parancsnokának rendelkeznie kell az adott hálózat térképével, vagy arról egy részletes vázlattal, iránytűvel, utcatérképpel, valamint egy jegyzetfüzettel, amelybe a további jelentés céljából az adatokat feljegyzi. A csoportnak rendelkeznie kell egy csatornafedél nyitására alkalmas eszközzel.
- Minden egyes katonának rendelkeznie kellene aktív, vagy passzív éjjellátó készülékkel, ám a terepkutatónak és végbiztosítóknak feltétlenül szüksége van rá. Továbbá minden katonát el kell látni egy vázlattal, amelyen fel van tüntetve a földrajzi észak, az azimutértékek, egyes pontok közötti távolság és a csatornanyílások.
- Minden egyes katona tartsa készenlétben a gázálcát, a világítóeszközét és a kesztyűjét, ám használatukat csak parancsra tegyék! A csúszós és nyirkos csa-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

tornarendszerekben célszerű a jobb tapadás érdekében csúszásmentes anyagokat erősíteni a bakancshoz.

- Ha a csoport útja olyan csatornákon keresztül vezet, aminek alján víz található vagy csúszós elemeket tartalmaz, célszerű a katonák közötti távközt növelni az esetleges több emberes elcsúszások elkerülése végett. Ha a víz sebessége meghaladja a 2,5 m/s-ot, célszerű biztonsági kötéllel rögzíteni egymáshoz a csoport tagjai, így elkerülhető az a veszély, hogy elcsúszás esetén elsodor egy embert a víz.
- A csoport parancsnokának célszerű a várostérképen bejelölni azt a helyet, ahol a csatornarendszerben megkezdték a működésüket, és az út folyamán írni a fontosabb csomópontokat és a kanyarodások azimutjait, valamint a távolságokat. Kijutva a csatornahálózatból, a parancsnok be tudja azonosítani helyüket. Ki kell jelölni egy katonát távolságmérés céljából, aki lépéspárral méri a megtett távolságot.
- Ha az elindulás helye megegyezik a felszínre térés helyével, érdemes egy biztosító párt visszahagyni a felszínen, akik biztosítják a csoportot visszatérésükkor. Ilyenkor a visszatérés egy előre megbeszélt jelszó/jelhang alapján történik.
- A földalatti létesítmények felderítésekor érdemes a fegyverek zaját csökkentő eszközöket alkalmazni (hangtompító), hiszen egy esetleges fegyverhasználatot követően nemcsak a hallójáratok sérülhetnek a zárt tér miatt, de a felfedés veszélye is sokkal nagyobb. Fontos, hogy az ellenség hirtelen felbukkanása esetén ne legyen idejük a fegyvereiket használni.

IX. A FELDERÍTÉSI CÉL/OBJEKTUM MEGFIGYELÉSE

Beépített (lakott) területen az ellenség mélyre ható felderítése rendkívüli kihívást jelent a mélységi felderítő csoport számára. A kijelölt területen lévő épületek jó takarást nyújtanak az ellenséges alegységek mozgásához. A területen található romok és félig romba dőlt épületek túlon túl jó fedezéket és rejtőzési lehetőséget nyújtanak, mint a támadó, mint a védő részére, ezáltal megnehezítve a kijelölt cél/objektum felderítését.

- A járőrözés és figyelés technikája ugyanúgy alkalmazandó, mint a hagyományos harctéren. Ezek a technikák lehetővé teszik az ellenség lokalizálását, tüzérségi célok meghatározását a védelemben, ezzel együtt, az ellenség által le nem biztosított megközelítési, átszivárgási útvonalak felkutatása a támadás során.
- Legtöbb fegyvernek és gépjárműnek jól felismerhető jele van. Ezek a jelek elsősorban az eszközök formájából, külalakjából adódnak, másrészt abból a környezetből, ahol ezek az eszközök jellegzetesen alkalmazhatóak. Például, egy harcokci ágyú száraz, törmelékekkel borított helyen való lövéskor nagy porfelhőt kavart. A harcokci lakott területen való mozgáskor jóval zajosabb, mint városon kívüli terepen. Katonák mozgása törmelékekkel borított utcán vagy egy romos épületben, sokkal nagyobb zajjal jár, mint az erdős terepen. A különböző zajok és jellegzetes áruló jelek, ha megtanuljuk őket azonosítani, nagyban segítenek a cél-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

felderítésben. A különböző harceszközöket mindig ott kutassuk, ahol ismereteinkre alapozva, azok legvalószínűbben alkalmazhatóak.

- A célfelderítés folyamatos legyen. Azt mozgáskor is és megállásoknál is végezni kell. A lakott terület a védőnek és a támadónak is jó rejtési lehetőséget és fedezéket nyújt, de rendszerint jobban kedvez a védelemnek. Ez a tény igazolja milyen fontos a gyors és pontos célfelderítés.
- Ha az alegység mozgásban van, és az ellenséggel való kontaktus valószínű, az alegységnek élbiztosítást kell alkalmaznia. Ez az alapelv ugyanúgy érvényes lakott területen is, mint más terepen, kivéve azt, hogy lakott helyen az élbiztosítást végzőknek az utca szintjét is és az épületek felsőbb szintjeit is figyelniük kell.
- Mozgáskor igyekezzünk rejtve maradni, mivel helység-harcban csak kis távolság választja el a védőt a támadótól. Igyekezzünk csak kéz- és karjelzéseket alkalmazni addig, amíg a kontaktusra nem kerül sor. Az alegységnek rendszeresen meg kell állnia és figyelnie, hallgatóznia kell. Meg kell, győződjön nincs-e ellenség a közelében, vagy az ellenség nem fedte-e fel és a közeli épületekben mozogva igyekszik oldalba kerülve az alegységen leszállást végrehajtani. A mozgás útvonalát úgy tervezzük meg, hogy használjunk ki minden terep adta rejtési lehetőséget és fedezéket (romos épületek, roncsok, törmelékkupacok).
- Mozgáskor minden katonának egyértelműen meg kell határozni a figyelési-biztosítási szektorát. Ez a féle körkörös biztosítás a megállásoknál is fenn kell maradjon. A célfelderítéshez valamennyi érzékszervet fel kell használnunk, elsősorban a hallást és szaglást. Könnyen és gyorsan felismerhetjük a gépjárművek és gyalog mozgó személyek hangját, amint az utcán mozognak. Az üzemanyag vagy akár a melegített étel szaga az ellenség tartózkodási helyének áruló jele lehet.
- A rejtett figyelést, mint a riasztási rendszer részét úgy kell megszervezni, hogy az alegységtől kikülönített figyelők szektorai egymást átfedjék. Úgy kell elhelyezni, hogy az alegység kézfegyvereivel szükség esetén tüztámogatást nyújthasson azoknak. A figyelőnek kiválasztott hely olyan legyen, hogy azt rejtetten meg tudjuk közelíteni és elhagyni. Általában figyeléshez az épületek felső szintjeit alkalmazzuk. A kiválasztott figyelőhely ne legyen olyan jellegzetes pont, ami nyilvánvaló, túl ideális magaslati pont, mint például víztornyok vagy templomtornyok. Ezek a helyek vonzzák az ellenség figyelmét is.
- A rejtett figyelés csak akkor eredményes, ha megfelelő figyelési módszert alkalmazunk. Helyes módszerrel gyorsan megtalálhatjuk és azonosíthatjuk a célokat. Először optikai eszköz nélkül „fésüljük át” a figyelt szektort, nyilvánvaló célok jelei után kutatva. Ha nem találtunk ellenséget, másodsorra sokkal alaposabban, szisztematikusan, figyelőműszerrel vizsgáljuk át a kijelölt szektort az „50 m-es sáv” módszerével. E szerint a módszer szerint először magunk előtt egy 50 m-es sávot figyelünk meg, jobbról balra haladva. Ezután balról visszafelé, egy távolabbi sávot figyelünk végig úgy, hogy a megfigyelt sávok egymást átfedjék. Ezt a technikát követve figyeljük végig teljes mélységében a kijelölt szektort. Ha több emele-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

tes épületet kell megfigyelni, hasonló szisztémával kell végrehajtani, csak ilyenkor lentől felfelé haladunk az átvizsgálással.⁴

X. NÉHÁNY HÁZ ALKOTTA LAKOTT TERÜLET LEKÜZDÉSE⁵

A lakott területen ellenséges csapatok leleselkedhetnek, a megközelítési útvonalakra mesterlövészeket, figyelőket telepíthetnek, az épületek, utak pedig alá lehetnek aknázva.

A fedett, rejtett helyek előre ki vannak jelölve. Így az ellenség nyugodtan rejtve maradhat, amíg meg nem közelítjük őket.

A lakott területeken kis létszámú ellenséges alegység (csoport) is igen hatásos lesállást tud előkészíteni. Ha lehetséges a felderítőszerv nagy távolságról kezdje meg a felderítés végrehajtását. Abban az esetben, ha a mélységi felderítő csoportnak fel kell deríteni néhány ház alkotta lakott területet, akkor igen körültekintően kell eljárnia.

A folyamatos koncentráció, odafigyelés azért kívánatos, mert ez egy rendkívül veszélyes feladat, különösen akkor, ha az ellenség is jelen van az adott területen.

A mélységi felderítő csoport először messziről figyel meg a lakott területet. Figyelik a mozgást és bármilyen ellenségre utaló nyomot. Figyelik a civilek mozgását, vagy mozgásának hiányát, az épületeket, épületrombolásokat, homokzsákokat, illetve minden olyan jelet, amely az ellenség jelenlétére utal.

Ha lehetséges a mélységi felderítő csoport több pontról is illetve több ponton alkalmazott figyelők segítségével végzi a vizsgáldást.

Amennyiben a terep „tisztának” tűnik, a felderítő raj a lépésenkénti fedező mozgás használatával leküzdik azt úgy, hogy az alcsoportok kölcsönösen támogassák egymást és folyamatosan körkörös figyelést hajtanak végre.

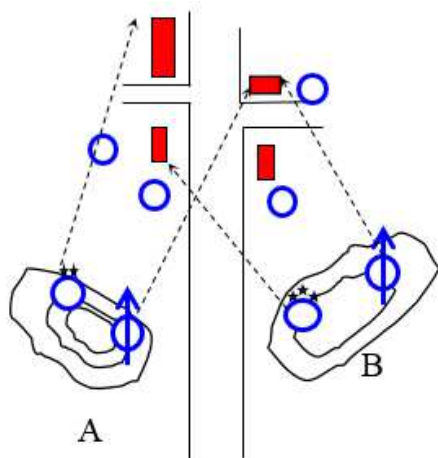
A lakott területet éppen leküzdő (mozgásban lévő) alcsoport terepkutató párt vagy terepkutató katonákat alkalmaz, a biztosító (fedező) alcsoport körkörös figyelve készen tűzzel fedezni a mozgásban lévő alcsoportot.

⁴ Pethő Tibor: *Harc lakott területen*. MH 34. BL KMFZ. 2001. p.58.

⁵ Felderítő kézikönyv a szerződéses felderítő katonák és alegységek részére. Tervezet.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

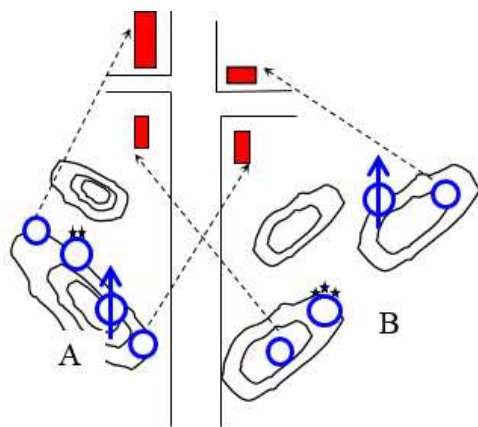
A.) A mélységi felderítő csoport egyik alcsoportja az út baloldalán figyelőállást foglal, ahonnan megfigyeli a lakott területet.

B.) A mélységi felderítő csoport másik alcsoportja a jobboldalon foglal figyelőállást és ő is megfigyeli a lakott területet.

1. sz. ábra: Néhány házból álló lakott terület leküzdése

Amint a terepkutatók elérnek a lakott terület túlsó végéhez megállnak és figyelésbe mennek át, fűrkészik a lakott területen kívüli területet. A mélységi felderítő csoport, biztosító részei alcsoportonként egymás mozgását biztosítva leküzdik a lakott területet és felzárkóznak a terepkutatók vonalába és figyelésbe mennek át.

A mélységi felderítő csoport ekkor készen áll, hogy folytassa a feladat végrehajtását.

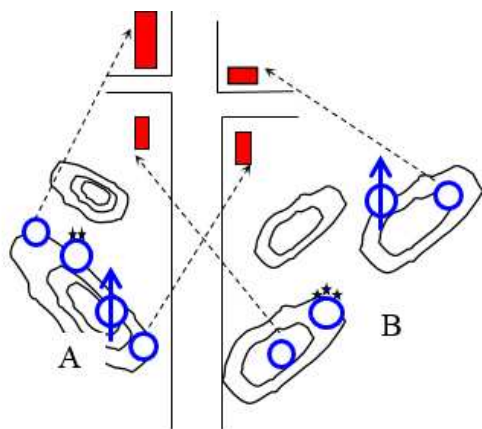
A.) A baloldali alcsoport terepkutató párt küld a közelebbi ház átvizsgálására.

B.) A jobboldali alcsoport két terepkutató katonát alkalmaz a jobboldali két ház átvizsgálására. Az alcsoportok biztosító (fedező) részei fedezik a terepkutatókat.

2. sz. ábra: Néhány házból álló lakott terület leküzdése.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A mélységi felderítő csoport, biztosító alcsoportjai felzárkóznak a terepkutatók vonalába.

3. sz. ábra - Néhány házból álló lakott terület leküzdése.

Általában a mélységi felderítő csoport megpróbálja elkerülni a veszélyes területeket mozgása során. Ha nem képes elkerülni, akkor különleges tervet kell készítenie (vagy már a felkészülés során erre a helyzetre kidolgozott terv szerint jár el, küzdi le a veszélyes területet, vagy pontosítja a tervét.

XI. AZ ÉPÜLETEK FELDERÍTÉSE BEÉPÍTETT (LAKOTT) TERÜLETEN

A beépített illetve lakott terület felderítése során sokszor előfordul olyan helyzet, amikor a mélységi felderítő csoportnak meg kell győződnie arról, hogy nem található ellenség az adott épületben, vagy a rejtett mozgás biztosítása érdekében a házak szintjeit használja az előremozgáshoz. Ha egy épületből nem lőnek, önmagában az még nem zárja ki az ellenséges jelenlétet. Addig, amíg a helyzet nem tisztázott, mindig a legrosszabbat kell feltételezni, és eszerint kell cselekedni. Bejutáshoz nem szabad az ajtót, illetve az ablakokat igénybe venni, hacsak mód van rá, el kell kerülni őket. Minden lyuk gyanús kell, hogy legyen. Kerülni kell a behatolást az olyan épületekbe, amelyet erődítménynek rendeztek be, és ennek külső nyomai is látszanak (lőréses, műszakizár-rendszer az épület körül, valamint az olyan épületekbe, amelyben a mozgás nyomai egyértelműen kivehetőek).

11.1. ALAPVETŐ HARCÁSZATI ELVEK AZ ÉPÜLETBEN FOLYTATOTT FELDERÍTÉS SORÁN

- a felderítési és tüzelési lehetőségek csökkentett mértékűek lehetnek;
- hirtelen, váratlanul történő események következhetnek be, amelyek megkövetelik az azonnali fegyverhasználatot;
- nagyobb hangsúlyt kell helyezni az ön és a kölcsönös biztosításra;
- fontos az épületharcászatban megszerzett kiképzettség és a tapasztalat;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- a behatoló katonáknak megvan a gyors cselekedésből származó előnye;
- a bent tartózkodó ellenség a helyismeret birtokában van;
- megnövekedett hanghatásokra kell számítani, legfőképp egy üres épületben;
- számolni kell a közelharc lehetőségével;
- civil személyek, akik az épületekben lehetnek, megnehezítik/akadályozzák a tevékenységünket.

Az épületek felderítésének kiindulópontja az, hogy egy kiinduló helyet foglaljunk el, biztosítsuk azt és onnan kezdve módszeresen kezdjük átvizsgálni az adott épületet. Mielőtt megkezdenék a feladatot, minden katona szerelje fel fegyverére a hangtompító készüléket és a rendszeresített bajonettet (ha rendszeresítette azok a fegyverhez), azonban az utóbbit csak legvégső esetben használják. (Ha a hangtompító használatához más típusú lőszer van rendszeresítve, akkor azokat kell alkalmazni).

11.2. A BEHATOLÁS MEGKEZDÉSE ELŐTT A SZERV PARANCSNOKÁNAK A KÖVETKEZŐ PONTOKRA KELL KITÉRNI

- bejutás pontos helyének meghatározására;
- útvonal meghatározására az objektum behatolási pontjáig;
- az épületbe történő behatolás módjára;
- az épületben lévő helyiségek átvizsgálásának sorrendjére;
- ha a helyzet megköveteli, akkor biztosító részleg kijelölésére.

11.3. BEHATOLÁS VÉGREHAJTÁSA AZ ÉPÜLETBE

Egy épületbe történő behatoláskor nem létezik előírt, biztonságos megoldás, a legjobb módszer lehet az épület tetejéről történő bejutás és a felülről lefelé haladva végrehajtott átvizsgálás. További előnye ennek a harccselekménynek az, hogy szükség esetén lefelé harcolni is könnyebb. A legnehezebb fázis a tetőre jutás, aminek elérése érdekében fel lehet használni a létrákat, ereszcatornákat, villámhárítókat, vagy kötelekre rögzített csákyákat. Használhatóak továbbá a csatlakozó épületek tetőterei és ablakai is. (Helikopterről történő leereszkedés esetén is).

Előfordulhat, hogy nincs lehetőség a tetőről, vagy a legfelső szintről bejutni. Ilyen helyzetben előfordulhat, hogy a földszinten van az egyedüli lehetséges bejutási pont az épületbe. Ha a behatolást a földszinten muszáj végrehajtani, vigyázni kell az ajtókra és az ablakokra, amelyek többnyire csapdákat rejtenek. Ezért behatolásnál csak egy biztosítópárt alkalmazunk, akik az ajtó két oldalán hely foglalva törnek be az ajtót, de nem hatolnak még be. A csapat többi tagja fedezék mögül biztosítja a két katonát, illetve az ajtón belül feltáru-ló részt.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

11.3.1. Tevékenység az épületben

Az épület helységeit egymás után kell átvizsgálni! Először csak néhány katona hatoljon be az épületbe, akik készüljenek fel arra, hogy szükség esetén közelharcban semmisítsék meg az ellenséget. Miután a csoport sikeresen bejutott az épületbe, kezdje meg annak az átvizsgálását. A fegyvert kibiztosítva, a jobb vagy a bal vállgödörbe szorítva és a fegyver csövét lefelé tartva haladjanak az épületben, készen állva arra, hogy azt bármikor, rögtön használni tudják. Az irányítás a parancsnok részéről a begyakorolt kézjelekkel történik. Az épületen belüli tevékenység további módja az épületekben található helyiségek elrendezésétől, számától függ, így a parancsnok több módszert alkalmazhat az épület felderítése során.

Az alcsoportok feladatai az épület felderítése során:

- *biztosító alcsoport*: feladata az épületben található folyosók, és az arról/arra nyíló ajtók biztosítása;
- *kutató alcsoport*: feladata a folyosókról nyíló helyiségek átvizsgálása.

11.3.1.1. Biztosító alcsoport feladatrendszere

Biztosító alcsoportra akkor van szükség, ha nem vagyunk biztosak abban, hogy az épületben nem található ellenséges személy. A kijelölt részleg fedezék mögött figyelj az épület kritikus részeit, majd a kutató alcsoport behatolása után felzárkózik a csoport többi tagjára, úgy, hogy már a bent lévő csoport fedezi az alcsoport útját.

A biztosító alcsoportot lehetőleg olyan helyre kell kiküldeni, ahonnan a leghatásosabban tudja fedezni a kutató alcsoport előremozgását, miközben az megközelíti az épületet, és a lehető legnagyobb részt beláthassa az épületen, és szükség esetén tüzet is tudjon rá vezetni.

11.3.1.2. Kutató alcsoport feladatrendszere

A kutató csoportok 3-3 fős tűzcsoportban harcolnak a leginkább eredményes módon, mert így tudják a leghatékonyabban lefogni a szoba jelentős részét, anélkül hogy akadályoznák egymást a behatolásnál. Figyelembe kell venni, hogy az ajtó befelé, vagy kifelé nyílik-e, ha befelé a középső ember rúgja be, ő megy be először és az ajtó két oldalán álló ember már szintén előretartott fegyvercsővel, egymást keresztezve megy be. Azért keresztezik egymást, mert a mozgás során így nem kell kanyarodniuk, amely idővesztéssel járna. Ha az ajtó kifelé nyílik, attól függően, hogy merre, az egyik szélső ember nyitja ki. A tevékenység ezután ugyanaz, mint az előbbi esetről.

A kutatócsoportok egymást felváltva haladnak helyiségről-helyiségre. A biztosító- és kutatócsoportoknak szoros összhangban kell tevékenykedniük. Figyelem! - a házon kívüli esetleges ellenség legalább olyan veszélyes, mint a házon belüli. Az ablakban tartózkodást mindig kerülni kell, illetve a falakon lévő nagyobb rések esetén ugyanúgy kell eljárni, mint az ablak előtt történő elhaladásnál. Mélyen a helyiségek belsejében kell haladni, vagy le

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

kell hajolni az ablak szintje alá, hogy ne mutassunk felületet. A házban belüli leginkább meghatározó veszélyzónák a folyosók és a nappali szobák. Az ezekre nyíló szobák alkalmasak az ellenség számára, hogy meglepjék a házba belépő katonát. Amennyiben az előtérben vagy folyosón kell haladni, ezt a fal mentén, lehetőleg az ajtókkal ellentétes oldalon tegyük. Különösen fontos ez a biztosító csoport szempontjából. Minden egyes szintet teljesen át kell vizsgálni, mielőtt a következőre haladnánk. A lépcsőkön való haladás különösen nehézkes és állandó tűzfedezet alatt kell, hogy történjen.

Az épületekben folytatott átvizsgálás során minden helyzetben megkülönböztetett figyelmet kell fordítani az ellenség által alkalmazott csapatok elleni biztosításra. Sarokhoz, szobához közeledve különös figyelmet kell fordítani meglepő aknákra. Ezek olyan elrejtett bombák, melyek különböző cselekmények hatására élesednek. Előszertettel alkalmazzák ezeket az olyan épületekben, melyeket már nem használ az ellenség. A legfontosabb azonban hogy soha nem szabad nyúlni napi szinten használt tárgyakhoz, mint a villanykapcsolók, vagy mint a "véletlenül" otthagyt szuvenírek, mert ezek könnyen lehetnek egy akna indító mechanizmusai.

11.4. A MEGLEPŐ AKNÁK LEGVALÓSZÍNŰBB ELŐFORDULÁSI PONTJAI AZ ÉPÜLETEN BELÜL

- a lépcsők alatt,
- ajtók mögött;
- a küszöb alatt;
- mindennapi használati tárgyak alatt vagy mögött.

XII. A MÉLYSÉGI FELDERÍTŐ CSOPORT VISSZATÉRÉSE A SAJÁT CSAPATOKHOZ⁶

Miután a mélységi felderítő csoport a kapott feladatát végrehajtotta - ha nem kap újabb feladatot - bevonásra kerül. A mélységi felderítő szervek bevonásának körülményeit meghatározza a végrehajtott feladat jellege, a működés, alkalmazás időtartama és a konkrét harc helyzet.

A mélységi felderítő csoportot az előljáró a kialakult harcászati, hadműveleti helyzettől, és a rendelkezésre álló eszközöktől függően bevonhatja:

- bevárással;
- földi úton (gyalog, vagy gépjárművel), csatlakozással történő bevonás;
- légi szállító eszközzel a kiemelési ponton;
- vízi úton végrehajtott bevonással.

Bevárással, csatlakozással akkor, amikor a saját csapataink támadási üteme olyan, hogy a támadó egységek hamarosan elérik a mélységi felderítő csoport működési körletét. Ennek a módszernek az alkalmazása előtt az előljáró pontosítja a mélységi felderítő csoport helyét, és azt a támadó csapatok részére tiltott körletté nyilvánítja. Kijelöli azt az alegységet, amely a mélységi felderítő csoporttal felveszi a kapcsolatot (általában valamely

⁶ Forray László: A mélységi felderítés elvi és gyakorlati kérdései. Szentendre. MH SZKSZIK. 1999.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

csapatfelderítő szervet), meghatározza részükre a kapcsolat felvételére szolgáló jelszót, jelhangot, a csoport rejtekhelyét megjelölő jeleket. Ezzel egy időben az előljáró a mélységi felderítő csoport felé is meghatározza a csoport helyének megjelölésére szolgáló jeleket és jelzéseket, valamint a kapcsolat felvétele során alkalmazható jelszót és jelhangot. A kapcsolat felvételére vonatkozó parancs vétele után a csoportparancsnok bevonja a csoportból kiküldött alcsoportokat, rejti a csoportot, és megszervezi a közelbiztosítást. A közelbiztosításra kijelölt figyelők feladata a kapcsolatfelvételre kijelölt alegység jeleit figyelni. megjelenése esetén jelenteni a mélységi felderítő csoport parancsnokának.

Földi úton (gyalog, vagy gépjárművön), akkor, ha a mélységi felderítő csoport működési körlete a saját csapatok tevékenységének terepszakaszától nem több mint 15-20 km-re van, de a bevarás módszerének alkalmazására nincs lehetőség (pl. védelmi harcnál). Ilyen esetben az előljáró a csoport földi úton történő bevonására ad intézkedést. Intézkedésében meghatározza a csoport részére azt a sávot – felderítési adatok alapján –, ahol a csoport mozgása legbiztonságosabb. Ebben a sávban az előljáró a csoport mozgása idejére fokozza más felderítő szervek tevékenységét azért, hogy a mélységi felderítő csoport és az ellenség között esetlegesen kialakuló tűzharcban azok biztosítsák a mélységi felderítő csoportot. Meghatározza az előljáró az első lépcsőben tevékenykedő csapatok részére a mélységi felderítő csoport fogadásával kapcsolatos feladatokat (a csatlakozás várható idejét, a tűztámogatás esetleges módját, a csoport megjelölésére szolgáló jeleket, jelzéseket). A mélységi felderítő csoportparancsnok a feladatra vonatkozó parancs vétele után megszervezi a csoport menetét és végre hajtja azt biztonsági rendszabályok fokozott betartásával.

Az előrenyomuló saját csapatokhoz csatlakozik a felderítő szerv. Részére ez esetben Csatlakozási Pont-ot kell kijelölni és jelszót, jelhangot szükséges alkalmazni.

Csatlakozással bevonható a mélységi felderítő szerv az ellenség mélységéből a légi deszanttal, légi roham osztaggal együtt, és beszállítható a saját csapatok (EVO, első lépcső) által birtokba vett területekről. Ez esetben a mélységi felderítő szerv bevonható helikopterrel és gépjárművel is.

A csatlakozás történhet még, gyalogos visszaszivárgással, saját gép-, harcjárművel, zsákmányolt gép-, harcjárművel.

Földi úton, gyalog a bevonásra akkor kerül sor, ha a mélységi felderítő szerv megfelelő közelségben van és más módon a bevonás nem lehetséges. Gép- illetve harcjárművel (zsákmányolt járművel) a bevonás akkor történhet, ha a felderítő szerv járművel volt alkalmazva, illetve harcjármű (gépjármű) zsákmányolásra kapott feladatot.

Légi szállítóeszközzel történő bevonás során a mélységi felderítő csoportparancsnok – rádión megkapja az előljárótól a legfontosabb adatokat:

- a szállító eszköz típusát;
- a szállító eszköz fogadásának helyét;
- a szállítóeszköz fogadásának idejét;
- a szükséges jeleket és jelzéseket.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Ezeknek az adatoknak a birtokában szervezi meg a csoport menetét a szállítóeszköz fogadására kijelölt pontra, megszervezi annak előzetes felderítését, biztosítását, majd berendezi a leszállóhelyet (segédanyagokból: pl. fehérműből). A szállítóeszköz leszállása után felveszi a kapcsolatot a szállítóeszköz parancsnokával. (Ebben az esetben is fel kell készülni az ellenség megtévesztő tevékenységére.) A csoport behajózása során a biztosítók egyenként, a figyelés állandó fenntartásával, hagyják el helyeiket. Légi úton történő bevonásra akkor kerülhet sor, ha a bevonás sürgős, a távolság jelentős, vagy a felderítő szervet felfedik, sebesültjei, halottjai vannak.

Vízi úton végrehajtott bevonás. A rendelkezésre álló hajóval, a rendszeresített és elrejtett rohamcsónakokkal, gumicsónakokkal, könnyűbúvár- felszerelés alkalmazásával, esetleg úszva hajtható végre. Vízi úton a bevonás akkor történhet, ha a harcérinkezés vonalában, a hajózás menetvonalán vízi akadály található, illetve a mélységi felderítő szerv vízi úton lett kijuttatva.

BEFEJEZÉS

Az általam írt cikkek természetesen nem tartalmazhatják az összes anyagot, amely a mélységi felderítő erők beépített (lakott) területen történő harcával foglalkozna, illetve mindent, amit egy mélységi felderítő parancsnoknak, katonának tudnia kell, hiszen nem az volt a szándékom, hogy egy ún. harcszabályzatot hozzak létre ezen katonák számára. Az egy másik, összetett feladat lesz, amelyet szintén el kell készíteni. Szerettem volna a különböző helyeken meglévő „szakirodalmat” összegyűjteni, rendezni és „értelmezhető” formában az olvasó elé tárni. Ezúton is köszönöm „alkotótársaim” segítségét, akik megírt munkájukkal segítettek a cikkem elkészítésében.

Már a kezdetekben leírtam, hogy a mélységi felderítők léteznek a Magyar Honvédségben, csak nagyon kevés szakirodalom foglalkozik a képzésük, felkészítésük, harcászati, hadműveleti alkalmazásuk kérdéseivel ezért tartottam célolnak azt, hogy foglalkozzam ezen katonák ismereteinek továbbfejlesztésével az adott területen. Remélem mások is követni fogják az általam is járt utat, mivel a felderítés rendszerében fontos helyük és szerepük van az ejtőernyős felderítőknek!

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Adrian E. Wettstein: Die Wehrmacht im Stadtkampf 1939-1942; Verlag Ferdinand Schöningh GmbH; 1942.
2. Ájpli Norbert: Különleges műveleti csoportok alkalmazása beépített területen. NKE. 2014.
3. Buzás N. – Lengyel I. (szerk.) 2002: Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek. SZTE GTK, JATEPPress, Szeged. 55-76. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

4. Buzás N. – Lengyel I. (szerk.) 2002: Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek. SZTE GTK, JATEPress, Szeged. 55-76. o.
5. FM 3-06 (FM 90-10). Urban Operations. Headquarters Department of the Army. 2003.
6. FM 3-06.11 Combined Arms Operations in Urban Terrain, Washington DC, Headquarters Department of the Army, 2002.
7. FM 3-100.4/MCRP-4-11B: Environmental Considerations in Military Operations. Headquarters. Department of the Army Washington, DC. 2001.
8. FM 34-2-1 Tactics Techniques and Procedures for Reconnaissance and Surveillance and Intelligence Support to Counterreconnaissance Manual. Headquarters. Department of the Army Washington, DC. 1991.
9. FM 3-55.93 Long-Range Surveillance Unit Operations, Washington DC, Headquarters Department of the Army, 2009.
10. Forray László: A mélységi felderítés elvi és gyakorlati kérdései. Szentendre. MH SZKSZIK. 1999.
11. Haáz Áron, Kocsi János Gyula, Magyar István: A honvéd és a harcászati szintű kis alegységek (raj és szakasz szintű kötelékek) általános harcászati gyakorlati felkészítése. NKE. 2014.
12. JP 3-05 Special Operations, United States Special Operations Command, 2011.
13. Kovács Zoltán: A műszakizár-rendszer felépítésének lehetőségei a Magyar Honvédségben a NATO-elvek és a vonatkozó nemzetközi egyezmények tükrében. Doktori (PhD) értekezés. Budapest. 2004.
14. Mélységi járőr felderítés, harc és különleges hadműveletek. Kézikönyv. 1987.
15. Nagy Norbert százados: A beépített területen vívott harc során használt eszközök, alkalmazásuk sajátosságai. Sereg Szemle. VIII. évf. 1. szám. 29-45 o. 2010.
16. Német Tamás százados: A felderítés feladatai különleges viszonyok között. PPT. 2013. NKE.
17. Pethő Tibor: Harc lakott területen. MH 34. BL KMFZ. 2001.
18. Rácz Imre: Az ipari parkok általános jellemzői. Budapest. Bólyai Szemle. 2008/3.
19. Sóki Róbert: A mélységi felderítő szervek alkalmazásának lehetőségei lakott települések és ipari objektumok felderítése során. ZMNE. 2010.
20. Tankönyv a mélységi felderítő katonák kiképzéséhez. Kl. szám: 1606.
21. Ziacsik Miklós: A mélységi felderítő csoportok lakott területeken történő alkalmazásának jellemzői. ZMNE. 2011.

INTERNETES ANYAGOK

1. http://de.wikipedia.org/wiki/H%C3%A4userkampf_%28Milit%C3%A4r%29
2. http://miau.gau.hu/avir/intranet/debrecen_hallgatoi/tananyagok/jegyzet/24-Telepulesfoldrajz.pdf
3. <http://tamop412a.ttk.pte.hu/files/foldrajz2/ch03s04.html>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

---

4. http://www.eng.unideb.hu/userdir/kulcsarb/M%C5%B1szaki%20Kar_EL%C5%90AD%C3%81SO_K_TELEP%C3%9CL%C3%89ST%C3%96RT%C3%89NET/1_ea_Telep%C3%BCI%C3%A9sm_orfol%C3%B3gia_2014_15.pdf
5. <http://www.terport.hu/telepulesek/telepulestipusok>
6. <http://mek.oszk.hu> Magyar néprajzi lexikon.
7. www.kozgazd-veszprem.sulinet.hu/tanar/.../Földrajz/Településföldrajz.ppt

ENIKŐ HEVÉR¹**Duties of the security institutes in the elimination of extraordinary cases during special legal orders****A rendvédelmi szervek feladatai a rendkívüli események felszámolásában különleges jogrendi állapot esetén****Abstract**

Events of our days have highlighted that security forces along the provision of their basic tasks have to take part in the elimination of extraordinary statuses also. The author in this study analyzes the assignments of security forces in the time of special legal order. Presents the periods of special legal order in Hungary, highlights the emergency situation, and then examines the relevancy of security organizations and the specific duties of the Police's functional actions. Expounds the types and features of catastrophes, and the organizations involved in disaster management, also reviews the legislative background of subtasks. Points at the importance of the Police's teampower in the task-resolving of border control, traffic control and public order in case of emergency situations.

Keywords: public order, emergency situation, Police, disaster management, teampower

Absztrakt

Napjaink eseményei rávilágítottak arra, hogy a védelmi szerveknek az alapfeladataik ellátása mellett rendkívüli események felszámolásában is részt kell venniük. A cikkben a szerző elemzi a rendvédelmi szervek feladatait különleges jogrend idején. Bemutatja Magyarország különleges jogrendi időszakait, kiemelten a veszélyhelyzetet, majd abból levezetve elemzi a rendészeti szervek jelentőségét és a Rendőrség sajátos feladatainak gyakorlati tevékenységét. Ismerteti a katasztrófák típusait, jellemzőit és a katasztrófavédelemben résztvevők körét, valamint a részfeladatok jogszabályi hátterét, illetve rámutat a Rendőrség csapateréjének

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: hever86@freemail.hu

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

fontosságára a a közrendvédelmi és közlekedés-, határrendészeti feladatok megoldásában rendkívüli helyzetekben.

Kulcsszavak: rendvédelem, veszélyhelyzet, Rendőrség, katasztrófavédelem, csapaterő

PREFACE

Nowadays the Police as it is already known does its duties with a wider range of authority, not just in peaceful periods, but differently in the periods of Special Legal Order too. The disposal and the elimination of various extraordinary events occurred on the territory of Hungary is not just based on the work of the above mentioned organization, but it is the result of the joint work of other collaborators. The Police takes a significant role in the periods of Special Legal Order such as it is in normal times.

The Special Legal Order in our country is well organized and legally and organizationally also coordinated, it is an unified shaped system. This system contains the State of National Crisis, the State of Emergency, the State of Preventive Defence, the Unexpected Attack and the State of Danger. The last in this line can be proclaimed in situations occurred by catastrophies.

As a result of the new disaster management regulationa more regulated and more manageable system has evolved. In the last years it is known that the number of emergency situations occurred by disasters and their hazards or formed by their consequences has been increased. Theese situations could be only solved with a more recollected, simplified and clarified tasking system.

The study expounds the features of the Special Legal Order, its cases, in particular the special features of emergency situations, just as the listing of disaster types which can be occurred most commonly in our territory. The basic tasks of organizations cooperated in disaster management will be presented, such as the particular duties of the Police and the practical implementing of them. In addition, those conditions and specialities will be explained which are individual within the organization, and sometimes might cause problems and might be able to act as an efficiency reducing factor.

DETERMINATION OF THE SPECIAL LEGAL ORDER, PRESENTATION OF ITS CONTENT, SIGNIFICANTLY IN THE PERIOD OF STATE OF DANGER

The legislation of Special Legal Order has been greatly changed since the Fundamental Law of Hungary entered into force. This change manifests mainly in, that the establishment of Hungary's security is mainly the task of the Government, the task of the Parliament and the task of the President of the Republic. During the time of State of National Crises the National Defence Council, in the time of State of Emergency the President of the Republic, in the time of State of Preventive Defence and Unexpected Attack the Government shall introduce extraordinary measures. Common criteria of the periods of the Special Legal

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Order is that if the normal operation of the State, the life and property security of the citizens are endangered by internal or external social or natural hazards, shall eliminate them and their consequences if they appear with the means of the Special Legal Order. So the application of this legal order is an exceptional period of the state, in which due to the fulfilment of the conditions specified in The Fundamental Law exceptional power prevails. During the Special Legal Order, introduction of various extraordinary measures and the application of them, allows that the total personnel and material resources of the state can be maximally available to provide armed military defence to the homeland, to protect the fundamental order, to overcome on disasters, and to maintain the life and property security of the citizens. Authorities provide the continuity of the state control in the territory of the country, provide the maintenance of the public order and security, provide the protection of the citizens and continuously provide their basic subsistence.

In Hungary there are common regulations to the Special Legal Order too. Such as that the practice of fundamental rights with some exceptions may be suspended or limited, but the adaptation of the Fundamental Law must not be suspended and the operation of the The Constitutional Court must not be limited. This can only be terminated by an organization with the right to introduce the Special Legal Order, if the conditions of its proclamation no longer exist and it is also necessary to expound that the detailed rules applied here are determined by a cardinal Act.

In Special Legal Order as far as already explained we can distinguish several facts from each other. One of this is the State of Emergency which is introduced in case of the proclamation of State of War or in case of a direct danger of a foreign power's armed attack (war-cloud), and to control it the National Defence Council is been created. The head of the Council shall be The President of the Republic, members shall be the Speaker of the National Assembly, the leaders of parliamentary groups, the Prime Minister, the Ministers and – in a consultative capacity – the Chief of the National Defence Staff. The National Defence Council shall exercise the powers delegated to it by the National Assembly, the powers of the President of the Republic and the powers of the Government. It shall decide on the deployment of the Hungarian Defence Forces abroad or within Hungary, on their participation in peacekeeping, on their humanitarian activity in a foreign operational area, or on their stationing abroad. So far it shall decide on the deployment of foreign armed forces in Hungary or departing from the territory of Hungary, or on their stationing in Hungary, furthermore on the introduction of extraordinary measures laid down in a cardinal Act. The National Defence Council may adopt decrees by means of which it may, as provided for by a cardinal Act, suspend the application of certain Acts, derogate from the provisions of Acts and take other extraordinary measures. Upon the termination of the state of national crisis, such decrees of the National Defence Council shall cease to have effect, unless the National Assembly extends those decrees.

The next step in the row of Special Legal Order is the State of Emergency. It is proclaimed in case of the overthrow of the legal order or in case of armed actions to acquire the exclusive power. Furthermore it is proclaimed in case of serious and violent actions

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

committed by arms or armed groups which endanger the life and property security in a mass scale. The State of Emergency is also announced by the National Assembly. The specific feature of this state is that in case of the use of the police and the national security services prove insufficient, the Hungarian Defence Forces may be used during a state of emergency. In this period if the National Assembly is prevented from acting, the President of the Republic shall decide on the use of the Hungarian Defence Forces as it is mentioned above. During a state of emergency, the extraordinary measures laid down in a cardinal Act shall be introduced by the President of the Republic in decrees. By means of his or her decrees, the President of the Republic may, as provided for by a cardinal Act, suspend the application of certain Acts, derogate from the provisions of Acts and take other extraordinary measures and the President of the Republic shall forthwith inform the Speaker of the National Assembly of the extraordinary measures introduced. Extraordinary measures introduced by The President of the Republic by means of decrees shall remain in force for thirty days. The rule is valid here also, the National Assembly or, if it is prevented from acting, the committee of the National Assembly dealing with national defence issues extends them, but upon the termination of the state of emergency, such decrees of the President of the Republic shall cease to have effect.

In the event of a danger of external armed attack or in order to meet an obligation arising from an alliance, the National Assembly shall declare a state of preventive defence as a special legal order for a fixed period of time and this period may be extended. At this time the Government is authorised to introduce extraordinary measures which can be derogating from the Acts regulating the public administration, The Hungarian Defence Forces and the law enforcement organs. The measures thus introduced shall remain in force until the decision of the National Assembly on the declaration of a state of preventive defence but for no longer than sixty days.

The next state of the special legal order is the unexpected attack. In the event of an unexpected incursion of external armed groups into the territory of Hungary, until the decision on the declaration of a state of emergency or state of national crisis, the Government shall be obliged – if necessary, in accordance with the armed defence plan approved by the President of the Republic – to immediately take action using forces proportionate to and prepared for the attack, to repel the attack, to defend the territory of Hungary with domestic and allied emergency air defence and aviation forces, in order to protect lawful order, life and property, public order and public security. Upon these measures taken the Government forthwith informs the National Assembly and the President of the Republic. The Government may introduce extraordinary measures, and repeatedly may adopt decrees thus suspend the application of certain Acts, derogate from the provisions of Acts and take other extraordinary measures. Upon the termination of the unexpected attack, such decrees of the Government shall cease to have effect.

In the row of special legal order we shall mention the State of Danger too. It is also announced by the Government. In the event of a natural disaster or industrial accident endangering life and property, or in order to mitigate the consequences thereof, the

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Government shall declare a state of danger, and may introduce extraordinary measures. It may adopt decrees by means of which it may, may suspend the application of certain Acts, derogate from the provisions of Acts. These decrees of the Government shall remain in force for fifteen days, unless those are extended, but upon the termination of the state of danger they shall cease to have effect.

So the function of the periods of special legal order is to be able to achieve defence tasks in between constitutional frameworks by taking actions based on the rule of law of special legal orders. According to that in extraordinary periods actions related to defence management are not just expanded on state organizations but on citizens and on their associations too. The rights and obligations of normal times are changing significantly, so therefore it is determinative to keep the actions of defense administrative organs in the legal framework. To achieve it, in extraordinary periods the organizational structure of the defense administration shall fundamentally use the elements of the peace time public administration, but it's legal power expands as it is appropriate in extraordinary times.

The periods and the features of Special Legal Order have been expounded above. Furthermore I shall narrow the detailed presentation and highlight the types of emergencies, because just as I have explained it already in the preface, the high number of catastrophies occurred in Hungary and the defense against them is really important. The disasters can be divided into two main groups. They can be natural –which happen without human intervention- and they can be civilization related disasters, which opposite to natural disasters are occurred by human actions. Then these groups can be separated to more elements, such as in the group of natural disasters there are geological, meteorological, and biological catastrophies. We can also separate more elements within the group of civilization related disasters. Industrial catastrophies are in connection with for example the arise of hazardous waste, with the exhaust of radioactive or dangerous materials and there escape to the environment, with explosions, and with soil desiccation. Agriculture related catastrophe can be the deforestation, the chemicalization and the destruction of the vegetation. Beyond the natural disasters dissimilar contaminations are dangerous also, such as water, soil and aircontamination. The listed traffic disasters are the vehicular, the railway, the air traffic related and the water related catastrophes. We can also define crises related to political reasons, such as the political crisis, or revolution, terrorism, and we divide the poverty and the crime into categories with economical background. The place of the migration in this listing is in the group of extras.. In Hungary in the row of civilization related catastrophies the most likely to occur are the industrial, the agricultural, the environmental and the traffic related catastrophies.

The common feature of the emergencies or disasters detailed above is that nor their territorial impact neither the seriousness of their consequences do not reach the level of the state of national crisis or the level of the state of emergency. On regulations which are adaptable at this time it just declares authorizational rules, so the powers of the Government are expanded on the adoption of decrees and measures derogating from the provision of certain laws. Actually of the distinguished periods regulated in The

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Fundamental Law the state of danger is the lowest level of the seriously disrupting matters which is related to the functioning of the society, but in some cases it can be the period right before the state of emergency. This period is distinguished from the others. This is the only period, where extraordinary measures are implemented by the Act CXXVII. (2012) on Disaster Management, which personally empowers the head of the territorial defense committees with the rights and powers of the plenum.

PARTICIPIANTS OF THE DISASTER MANAGEMENT AND THEIR TASKS

The Act CXXVIII (2011) and its 1. § on Disaster Management and certain amendments related clearly defines that the disaster management is a national cause, and the integrated control of the defense is the task of the state. Besides it is also known on this Act, that all citizens and persons have the right to recognize the emergencies in his/her surroundings, the normative rules of defense might be acquired, and it is also their law and obligation to participate in the disaster management. On this the first indent of the 2. § (1) finds, that the defense and the elimination of the consequences must be ensured by the organizations established for this purpose, and with the coordination of functions of various control systems, and so far with co-operation and involvement of organizations and persons. These together are termed as participants of disaster management, which are highlighted below:

Figure 1: Participants of disaster management

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

The law mentioned above also records the purpose of the listed participants of the disaster management system. Their primary object is to provide relevant informations to the citizens, in connection with life, limb, material goods and environmental hazardous effects. Furthermore I am going to highlight the relevance of law enforcement organizations within the disaster management system, and within that the necessity of the Police. Primarily it is important and interesting to mention, that the National Tax and Customs Administration of Hungary(henceforward: NTCA) is not listed among the law enforcement agencies, despite the professional personnel of NTCA takes its duties among the armed forces of Hungary. In the Act CXXII. (2010) the organization occurs also as an armed governmental office. Therefore Hungary's current full range of law enforcement representatives are shown in the following figure:

Figure 2: The law enforcement organizations

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Beside the act of disaster management the decree of the Ministry of Interior 62/2011. (XII. 29.) divides on the particular rules of counter-disaster defense. It divides that, which competences belong to the organizations. This is the norm that also regulates the disaster management tasks of the Hungarian Prison Service. About this we can conclude that the use of the personnel and prisoners is taken into account by specific rules, naturally without risking their prior duties, and parallel with the maintenance of the primacy of detention. Their supply with personal protective equipments, with special equipments needed for the defense, their catering is collaborated with the Defence Committees. Theoretical and practical training of the personnel and prisoners capable to play a role in counter-disaster matters is contributed with partner and cooperative organizations.

The professional disaster management organization due to the separation of basic disaster management tasks disposes the powers of industrial safety, fire safety and civil defence. It means, that it prescribes, authorizes, prohibits, restricts, controls and applies sanctions. The civil defence consists of eg those tasks that achieve the protection of the population. The sum of these means the elimination of dangerous effects to life and to material goods necessary for subsistence, and the preparation and organizational work due to this end, furthermore it means the establishment of the required planning. One goal of the fire safety agency, is to help in addition with prevention with the support of the legislation and to provide appropriate management options. With the consistent enforcement of the rules defend the population, and in case of committing illegal acts implement an effective system of sanctions if necessary. The necessary task of the other fire safety specialization called fire service is to implement the conditions of effective intervention in case of fire. The task is also to assist effectively in cases requiring technical rescue, and to serve the safety of the intervening staff during cases of fires. The third important sector of the disaster management is the industrial safety, it has got nation-wide powers, it covers regionally and locally four specialized areas. These are the supervision of dangerous upper and lower-tier establishments, the supervision of the transportation of hazardous materials, the security of critical infrastructures and the specialization of nuclear disaster prevention. The dangerous facilities related tasks expand among other things on lower-tier establishments, on special treated facilities, on the establishments of hazardous material transportation, furthermore expand on the tasks related to the defense of the critical infrastructures and with tasks in connection with nuclear disaster prevention.

The law enforcement agencies also include the National Security Services, which of the Bureau of Information and such as the National Defense Service do not have disaster management tasks. The other two bodies of the National Security Services, the Constitution Protection Office and the Special Service for National Security however have. During their participation in counter-disaster defense they cooperate with the professional agencies of disaster management and with the mayors, so they participate in the preparation and in the fulfillment of tasks of the defense period. In addition they contribute in the shaping of the disaster management perspective of critical infrastructure defense, and in the development of its horizontal criterias, and in the identification process.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

The next law enforcement agency is the Police. To understand its goals on disaster management it is necessary to know the organizational development of it. Due to certain policing subjects and related amendments on Act CXLVII. (2010) in the Act on the Police XXXIV(1994)(henceforward: Act on the Police) changes have occurred. The amendment had been adopted by the National Assembly on the meeting held on the 06th December, 2010 and became effective from the date of January 01, 2011. So from this date the Police of Hungary can be divided to three separate bodies, which is shown in the figure below.

Figure 3: The organizational structure of the Police

The regulations of the police activities first appear in the Fundamental Law of Hungary. The Article 46. (1) expounds that „the core duties of the police shall be the prevention and investigation of criminal offences, and the protection of public security, public order, and the order of state borders”. The detailed rules relating to the organisation and operation of the police shall be laid down in a cardinal Act. This is the already mentioned Act on the Police, that regulates the tasks of the organization, the structure and the governance of it, it lays down the fragmented bodies and the internal and external collaboration, and the general principles of the operation. So it contains everything what is required to comprehensively understand and know the functions of the organization. Furthermore we shall find here the police measures, the applicable coercive tools, and it also regulates the way of secret

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

information gathering. Inter alia regulates the legal remedy against breaches of an obligation, against police actions or their failures, and the legal remedy against the use of coercive tools.

Regarding that the tasks of the organization are manifold, these are not going to be listed in my study, because the different areas are already in the cited Act. Among the activities of the Police this study highlights tasks in connection with disaster management, so furthermore I am focusing on this part only.

According to the 1st § (1) of the Act on the Police its task is – above the mentioned links of The Fundamental Law – „to control the border traffic, to struggle against terrorism, and to control crime prevention and to uncover crimes as specified in this Act, and to recover resultant assets of crimes.”. For this purpose the law lists a total of nineteen separate activities, and only one of it refers directly to disaster management tasks. This is the reason to highlight that the Police is dual-capable, which means that in peace periods it shall carry out the tasks referred by the legislation, which are also accomplished in the period of special legal order, but besides this in this period separate actions must be taken also.

According to the 1st § chapter (2) point 9 of the Act on the Police, „the Police performs the law enforcement related duties in case of the state of national crisis, in case of state of emergency, in the state of preventive defence, in the state of unexpected attack and in case of state of danger. Furthermore in the period of state of national crises and in state of unexpected attack it cooperates in the displacement of armed personnel crossing the border, and also cooperates in their capturing and disarmament.”. Certain detailed regulations of counter-disaster defence are specified in the decree of the Ministry of Interior (62/2011. (XII. 29.)), because this is effective on the organization established to achieve general police exercises, and also effective on the Counter Terrorism Center. (henceforward: CTC). The interim crime prevention and crime recon organization does not have any disaster management related tasks. The task of the CTC prevails in this period if the President of the Republic, the Prime Minister and their families are affected, because in this case the CTC is to take care of their relocation and responsible to provide their safehouses. Further, it is responsible to cooperate under the coordination of the Operative Centre of the Ministry of Interior (henceforward: MI OC) in the involvement of the horizontal criteriasystem regarding the defence of critical infrastructure, and cooperates in the identification process.

Based on the Article 4 of the Act on the Police the assigned forces of the organization established to achieve the common police exercises is to control the compliance of the population's limited stay and they participate in:

- „the defence against floods and inland water,
- the introduction of epidemiological and environmental regulations,
- the national and international disaster management exercises, and ensuring the activities of the participant organizations in the emergency liquidation,
- the guarding of designated objects, the installation and operation of check points, protection of proprietary elements of the cultural heritage,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- the preparation of buildings of the public defense for the time of the special legal order, ensuring their readiness,
- the search of victims,
- the registration of the relocated and the received population,
- the protection of tasks achieved of forces participating in the elimination of the consequences of industrial accidents,
- the shaping of the horizontal criteria system of critical infrastructural defence coordinated by the MI OC, the identification process, and provides data for them.”

The organization established to achieve the common police exercises does the under mentioned tasks during catastrophies:

- close the damage zones, does the traffic control, does the rescue, does the relocation and the police protection of the received population,
- protects the movement routes of the national and international aid shipments and aid teams,
- in case of a disaster or in case of the promulgation of it maintains the order during the relocation, and keep the order at the places of receiving stations,
- guards the abandoned property at the place of the damage,
- controls the in and out traffic within the area affected by the relocation and does the control of public safety,
- determines the patrol routes,
- performs the information regarding police exercises, and performs the information to the families of victims,
- in urgent cases performs the ordination of relocation on-site,
- provides the venue and closes that,
- provides the implementation of helpful measures to redound the fast vehicular movement of forces affected in the liquidation of catastrophe hazard or emergencies, and protects them in border crossing also,
- provides the movement of forces and means participating in the national disaster management on the external border of Schengen, and provides the border crossing regardless on international agreement in the area of border crossing facilities.

A new regulation has been created in 2014. The National Police Headquarters issued the command 15/2014. (V. 23.) to regulate the disaster management tasks of the organization established to achieve the common police exercises. The order designates the bodies of the disaster management activities, which are involved in the implementation of the above mentioned tasks. These are the National Police Headquarters (henceforward: NPH) the Hungarian Rapid Response Police Force, the Airport Police Directorate, and the county (capitol) police headquarters. In addition the command inter alia captures that who and with what content has to make a risk prevention plan.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

THE IMPLEMENTATION METHODS OF POLICE TASKS AND THEIR SPECIALITIES AND CONDITIONS

In this chapter I am going to introduce the specialities of the implementation of the Decree 62/2011. (XII. 29.) of The Ministry of Interior on the particular tasks of counter-disaster defence. For the sake of simplicity furthermore highlight that in the group of security forces I still identify the Police as the organization responsible for common police tasks. The specialities of the CTC are not discussed separately in this study.

As it is known among the rescue participants of the Police acts as a primary response force, which means that following the occurrence of particular events they appear on the specific site in the possibly shortest time and cooperate in the flow of rescue and in the detection of the event and in the prevention of further damages. In the course of everyday life and daily service the executive staff marches to countless cases where the ending also can be a disaster, eg: various accidents, or such events which are hazardous to the population of settlements and to their lives and to the safety of their material goods. An average person can easily be able to assess it that at these various emergencies the delegation of 1-2 pairs of police patrols are not going to be enough, because the closing of a large area and the protection of a venue at the same time might be unsolvable. Throughout these cases the escorting of aid supplies and the assistance in the relocation of the area even make it more difficult.

Therefore the Article 58 of the Act on the Police (Act XXXIV 1994) mentions the concept and the application of teampower in the organization itself. According to the definition of the law the teampower basically regards as a coercive device, however due to its strength – which is in Hungary one company by county – it is dedicated to achieve the following tasks. Applicable in specified cases of crimes against the state, to explore and intercept serious armed offenders on the run, to eliminate terrorist acts and to rescue the hostages, to ensure the order on significant events or on events covered by the law of the freedom of assembly, and to guard and protect VIP or hazardous cargo, and to guard and protect priority supply facilities of the population, and priority operational facilities of the state.

In addition – that is the most relevant to the present study – it may be used to abolish hazardous events dangerous to the life and property safety of persons, or to prevent violent actions with this sort of consequences, and to capture the offenders, to explore missing persons or objects, to prevent catastrophies and to eliminate their consequences, and to guard large areas. Sith during the performance of its duties, In well-founded cases it shall limit the following fundamental laws: it shall limit the law of physical safety, the law of personal freedom, the law of private housing, the law of personal secret, the secrecy of letters, the personal data, and shall limit the law of private property. It shall also close down areas from personal and vehicular traffic. Due to this for the period of state of danger and for classified periods, if the event occurred and it justifies the appearance of large number of police forces, that is the time to immediately apply and involve the teampower.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Usually it happens when the event and the number of deployed police personnel may risk the flow of the daily routine and duties.

The disaster management tasks of the Police have already been listed before, however I have divided them into two distinct parts, because these tasks are related and distinguishable. These exercises are shown in the next figure.

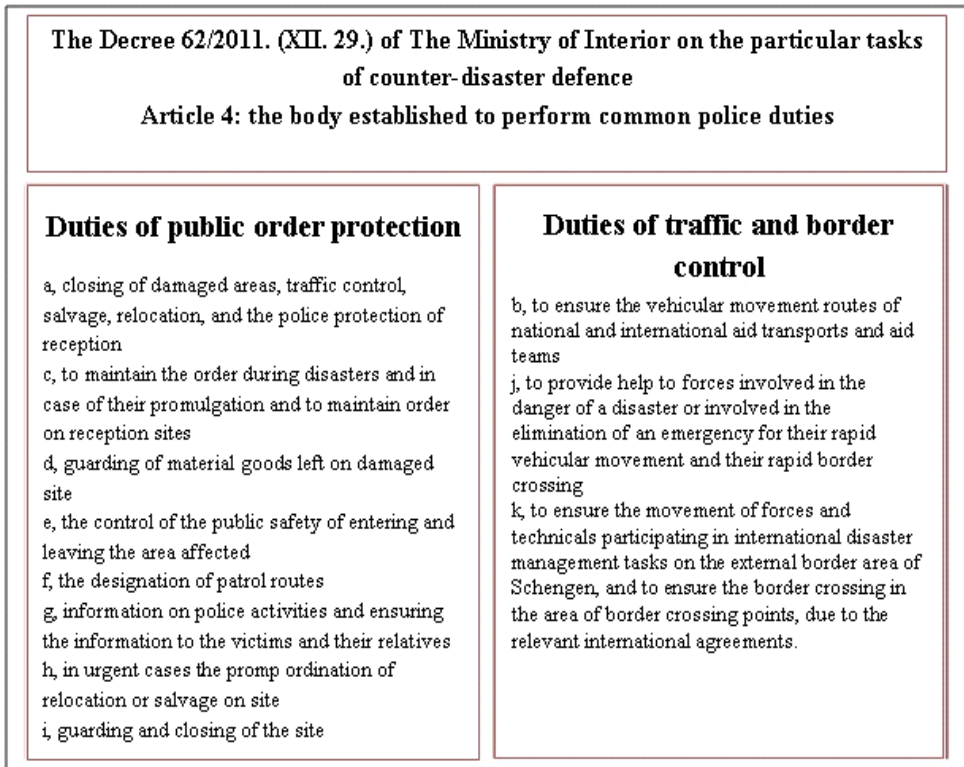

Figure 4: The subdivision of Police tasks

At the beginning I am going to explain the tasks of the public security. Due to this, in case of a disaster or in case of the hazard of a disaster the Police is the responsible to close down the areas of damage, to control the traffic, to organize the rescue, to relocate and to ensure the reception. The closing of damaged areas depends on the territorial extension of the event, and can be various due to environmental effects. The exact survey of it is essential, because without this the number of conducted personnel can not be determined precisely. Regarding to the fact that a police officer just appeared on site is not capable to estimate the affected area exactly, this is why it is necessary to be in contact with the

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

professionals of other organizations. The territory of the separated area always have to be larger than the area effected by the event. It protects the uninterrupted work of the police and the work of partner organizations, their movement and their activities on the field. It is also important, that beside the representaives of the police or the representatives of partner agencies it is prohibited tolet anybody enter the seperated area. Due to this and to the size of the effected territory the separation has to be well designated or has to be well manned.

The traffic control in the damaged area or near to that is essential, because it supports the participants of the closure, the work of the own and the work of partner organizations, it prevents the entry of unauthorized personnel or the entry of persons without valid permission on the site, and it helps the smooth flow of the traffic, so it redounds the normal way of life of the citizens. If it is necessary to lay out detours, that has to be well designated or has to be manned. As it is known the relocation and the salvage can be ordered in case of classified periods and in case of emergency, even if the protection of the population and their material goods on the effected territory will not be achievable.

The relocation is temporary featured, by the end of the hazardous event, after the elimination of its consequences we have to take the action of the recolonization. *The salvage* is a kind of action when there is not enough time for the relocation and there is a need of rapid evacuation during the influence of the event. The reception means the temporary housing and provision of the relocated population outside the hazardous area. So the Police shall do the protection of these measures by the law. Of course it does not mean that the organization decides of the implementation of these. This is reasonable only in urgent cases, but this time the notification of partner agencies is essential, and the Police is the responsible to perform the required measures with its own manpower and equipments. The president of the county assembly or in urgent cases the mayor is the responsible to decide on the necessity of the actions. The Police is the responsible to grant the uninterrupted workflow, the order of execution, and ensures the physical safety of the involved duty personnel. It is natural that if the Police has technical equipments for the actual tasks it shall also provide assistance, eg: informs the population through the loudspeakers of patrol vehicles, or occasiaonally transports personnel or material goods to the reception areas. Of course it is necessary to rearrange and to plant the forces and equipments of the organization on the site to be able to help more efficiently.

In addition, after the relocation or salvage the Police performs the continous guarding or the periodic guirding of the material goods left behind, if required it does this task together with the forces of The Hungarian Defence Forces. The reason of this can be that the entry to the area might be linked to special authorization due to sanitation and prevention of contagion and public security reasons. In order to determine the chemical or radioactive pollution of the relocated area, during the leaving of the area the medical, radiological, and the chemical check, the disinfection and the decontamination can be orderd to personnel leaving the area. The recolonization occures after the cease of the emergency and after the re-establishment, during the recolonization the Police ensures the maintenance of the

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

essential order. It is incidentally required during the relocation in cases of disasters and in cases of announced emergencies, and also required at the reception areas of the relocated personnel. Basically it does not differ from the normal daily duties, except that if the situation requires the Police shall act with the involvement of reinforcements. This time in cases of the occurrence of misdemeanors, crimes or illicit acts the action taken shall be the same as it is in peaceful periods. It is necessary to specify the entry routes to the separated area, which is also implemented by the Police, because at this time strategic and defence goals are needed to be foregrounded. The supervision of the in and out traffic is also the task of the Police, since sometimes the measures of personal freedom may be restricted for individuals to prevent their in and out movement in the area. The public information of police related tasks is also necessary, as well as the information support to the victims and to their relatives. These tasks are continuously implemented either in person or by the allocation of fliers, or by the application of the loudspeakers as already mentioned.

Activities of traffic and border control due to their appellation are actions of two separate professions, but in case of their implementation these tasks are executed merged and together. It is the priority task of this group of actions to ensure the movement routes of national and international aid transports and aid teams. Practically it means the escort of the aid teams and aid transports from their place of origin to their destination. The aim is to protect their lives their physical security, their health, and their conditions. Furthermore to cut down their period of transportation, if necessary with the use of designation signs of police vehicles. The security of the route is necessary to let the help arrive on the proper place at the right time. Essential duties of the Police in case of emergency hazards or in case of the liquidation of state of danger are as follows: – to implement actions to help the fast vehicular movement of involved forces, to implement actions to help the fast border crossing, to protect the movement of international partner-forces of disaster management in the area of the Schengen external border, and to control border crossing as it is fixed in related international agreements. Border Management is effected by the last two tasks listed before in addition to the protect fast border crossing, however the two specialization is intertwined to protect the parallel workflow. During this, the exchange of information, the partial knowledge of each other's profession, the knowledge of miscellaneous documents and papers are essential.

SUMMARY

Overall we can say, that the rule of law of the state of national crises has been also changed in particular organizations. This is important in Hungary, because in these periods of our country's life such exceptions of power prevail, and various extraordinary measures are implemented and applied. There are common rules on the special legal order, eg: the exercise of fundamental rights are ceasable or maybe restricted excepting some fundamental rights. The states of Special Legal Order are as follows: State of National

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Crisis, State of Emergency, State of Preventive Defence, Unexpected Attack and the State of Danger.

With the analysis of the types and specific features of catastrophies it is concluded that it may be necessary to involve contributors in all cases. The range of participants in disaster management is wide, law enforcement organizations play an important role in it, especially the Police. The provision of duties in the period of special legal order is not feasible only by the civil society, the involvement of law enforcement organizations is important and essential. Due to the complexity of our defence system the efficiency of defence organizations greatly depends on the quality of cooperation. Thus, it is important to recognize each other's operational order.

Analyzing the rules it is concluded that the regulations of Police tasks first appear in The Fundamental Law of Hungary, and a separate cardinal Act is to determine its organizational structure and operation, this is The Act on the Police. This law determines the basic activities, its organizational structure, and furthermore that the organization in case of State of National Crisis, State of Emergency, State of Preventive Defence, Unexpected Attack and State of Danger performs law enforcement duties falling within its authority. Detailed duties of disaster management are defined in the Decree of the Ministry of Interior 62/2011. (XII. 29.), which expounds the participants in detail and the order of the cooperation.

The Police also takes its part parallel the traffic and border control duties in the elimination of catastrophies. Through this it mainly participates in the territory separation, in the detection of the damaged area, in the relocation, in the salvage, and in the informing of the population. It also ensures the smooth activity implementation of law enforcement agencies. Today Hungary is effected by new challenges, where the role of law enforcement organizations is significant. The fulfillment of these duties creates a new situation in the structure of the organizations, in its operational order, in its readiness and also in its preparedness

REFERENCES

1. 2010. évi CXXII. törvény a Nemzeti Adó-és Vámhivatalról (Act CXXII 2010. on the National Tax and Customs Administration)
2. 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet a katasztrófák elleni védekezés egyes szabályairól (the Decree 62/2011. (XII. 29.) of The Ministry of Interior on the particular tasks of counter-disaster defence)
3. Dr. Hornyacsek Júlia – Dr. Csépainé Széll Pálma – Veres Viktória: in: Önkormányzati vezetők felkészítése a védelmi igazgatási feladatokra. kézikönyv, ZMNE 432/2010 isbn: 978-963-7060-76-2, (2010) (The preparation of municipal leaders on defence administrative tasks, manual)
4. Hevér Enikő - Muhoray Árpád: A rendőrség bűnügyi szakterületének együttműködése a katasztrófavédelemmel a civilizációs katasztrófák során. In: Hadtudomány, XXIV. évfolyam 2014/1-2. 2014. E. szám ISSN 1588-0605. forrás:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

http://mhtt.eu/hadtudomany/2014/2014_elektronikus/13_HEVER_MUHORAY.pdf (The criminal police cooperation with the disaster management organizations in the area of civilization related catastrophies)

5. Kondás Kornél: Különleges jogrend elrendelését követő feladatok a rendőrség helyi szerveinek, in: Hadtudományi szemle, 2015. VII. Évfolyam 1. Szám, http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_alt_kondas.pdf (Tasks of the local Police's organs after the ordination of Special Legal Order)
6. Kurinyecz Szilvia: A minősített időszakok változásai az új jogszabályok tekintetében, in: Műszaki Katonai Közlöny a MHTT műszaki szakosztály és a ZMNE folyóirata XXI. Évfolyam, különszám, 2011.december, A magyar tudomány ünnepe rendezvénysorozat keretében a „hallgatók a tudomány szolgálatában” védelmi igazgatás szakos hallgatók I. Országos tudományos konferenciája, <http://www.hhk.uni-nke.hu/downloads/kiadvanyok/mkk.uni-nke.hu/eloadasokpdf/1csop/kurinyecz%20szilva.pdf>(The changes of the periods of special legal order regarding to the new laws.)
7. Magyarország Alaptörvénye (2011. Április 25.) (The Fundamental Law of Hungary)
8. http://jasz.katasztrofavedelem.hu/letoltes/document/jasz/document_71.pdf
9. Szabó Csaba – Horváth László: Magyarország Alaptörvényének és a Magyar Köztársaság alkotmányának összevetése a különleges jogrend vonatkozásában, in: Hadmérnök VII. Évfolyam 2. Szám - 2012. Június, http://hadmernok.hu/2012_2_szabo_horvath.pdf (The comparison of the Fundamental Law of Hungary with The Constitution of The Republic of Hungary concerning Special Legal Orders)

FERENC HORVÁTH¹**Human Factor in Information Operations: The Weakest Link?****Humán faktor az információs műveletekben: A leggyengébb láncszem?****Abstract**

The large amount and various kinds of information produced by All-Source Analysis Systems (ASAS) can provide a serious advantage; however entails the responsibility of the final decision making on a relatively small group of top commanders. The burden of information on these commanders' shoulder approaches the limits of human information processing abilities. This study – based on the results of cognitive psychology – examines what factors obstruct human decision making processes, and what advantages human information computing methods still have compared to decision making systems based on artificial intelligence.

Keywords: Information Operations, cognitive psychology, cognitive scheme, artificial intelligence

Absztrakt

Az összedatforrású felderítő rendszerek által szolgáltatott információtömeg alapján viszonylag kisszámú vezetőre hárul a döntéshozás felelőssége. Az információs műveletekben részt vevő katonai csúcvezetők információs leterheltsége az emberi teljesítőképesség határait feszegeti. A tanulmány a kognitív pszichológia eredményei alapján vizsgálja, hogy mely tényezők segítik, mely tényezők gátolják e szakmai döntéshozatali folyamatot és mi az a plusz, amit a humán információ feldolgozás a mesterséges intelligencián alapuló döntésekkel szemben képes felmutatni.

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: fhorvath25@gmail.com

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Kulcsszavak: Információs Műveletek, kognitív pszichológia, kognitív séma, mesterséges intelligencia

INTRODUCTORY THOUGHTS ON THE EVOLUTION OF WAR AND HUMAN INTELLECT

The history of mankind was followed by wars. Nowadays, in the developed world the same principles and factors determine the outcome of combats as in the case of the prehistoric fights of the ancient herds: the attributes of the territory, the size, desperation, faith and the routine of the fighting troops, the abilities, the knowledge and the physical conditions of the warriors, the smoothness of supply, the modernity of the weapons and finally the abilities of the leaders, the quality of commanding. As the army have become more and more institutionalized these last two factors have an increasing significance in success.

Over the course of the millennia societies have become increasingly differentiated, the division of labor is at a high level by now, complex systems of institutes, compound rules have emerged and a rapid development of the technical environment has been carried out apace in every aspect of life. Under these conditions information overload of humans has raised while the role of knowledge and learning has become more valuable. In connection with these changes there are several questions to be answered: Were users able to keep pace with all of these challenges? How could the development of our nervous systems and our information processing strategies adapt to these serious changes? Can we make these perplexingly complex systems work faultlessly on clearly rational bases? Can a commander be able to compute all the relevant information properly under pressure in a stressful situation? Can fully automatized, artificial intelligence based systems be created, and can they minimize or even exclude the possibility of human errors and mistakes? If we create such systems, will we be able to keep them under control, can we entrust them to decide about the question of war and peace instead of us? Would a decision making mechanism based on clearly rational computing increase or decrease the probability of the initiation of armed conflicts? In war situation do commanders' motivations, emotions, urges and needs increase or decrease the effectiveness of their judgements and decisions? Can we do without military supreme commanders? Can any human being take the responsibility of decisions that can lead to the death of millions and determine the fate of entire countries? Should we let machines decide about these instead?

The aim of this study is to examine human factors of decision making processes carried out by supreme commanders which fundamentally determine the final success of the entire military force. In my essay – on the grounds of cognitive psychology – I would like to take a stand on the debate whether it is an art or a science what outstanding military strategists of our history do?² We analyze the possibilities of entrusting fully automatized, artificial intelli-

² Nagy, L.: *A hadtudomány tárgyának kibővülése – új kutatási területek*. In.: „Napjaink Hadtudománya”, Az MHTT konferenciája a 21. századi hadtudomány irányvonalairól. 26th February 2009

gence based systems to make decisions in taut situations in order to exclude the possibility of human errors.

THE ROLE OF HUMANS IN INFORMATION OPERATIONS

The 20th century is generally called 'the century of technics' while the 21th century is apostrophized as 'the century of information technology'. In every facet of our everyday lives we are witnesses of an extremely rapid IT boom, the significance of using information technology, computer controlled electronic devices has increased in the past few decades. Among Critical Infrastructures the operability of informatics systems and networks of public administration, public utilities, economy and telecommunications are of vital significance. In case of any attack or the collapse of these systems entire regions can be cut out from the 21th century, minimizing their chances to defense or survive in a war conflict.³

The modern tactics, the mainstream of military research and development strives for making the most of the possibilities given by information technology and telecommunications. Artificer officers of our age do not concentrate on the mere physical devastating power of hard kill weapons; they are getting focused on the chances of electronic warfare. Blocking the information systems of the enemy and ensuring the effectiveness of our similar systems creates an advantageous position. In addition, the aim is to deploy complex military communications and decision-making systems that combine high-tech solutions with modern methods of management science in the sake of obtaining both information and leading vantage.⁴

C4I Systems handle the aspects of Command, Control, Communication, Computer and Intelligence within an integrated framework. The first lines of All-Source Analysis Systems (ASAS) are human secret agents and technical sensors that provide real-time information about the measure, localization, movement of the opponent forces through protected communications systems. The various kinds and forms of data are selected, analyzed and evaluated by a processing subsystem which finally organizes them into a database where uniform interpretation of data becomes possible; they become accessible, tangible, and can be versatily browsed and filtered.⁵ All of this makes sense only if appropriate decisions are made, applicable and effective commands, actions and provisions are passed to the executive troops based on them. Although these systems are fully programmable and can be optimized along specific preferred parameters to produce possible alternatives of decisions adjusted to the characteristics of the certain situations, they can provide only a preparation of the decision. Final decisions are always made and responsibility is always taken by commanders on the top of the 'cognitive hierarchy'. That is why human factor could not have been substituted or excluded from the entire process so far.

³ Haig, Zs., Várhegyi, I.: *Információs műveletek*. Vol. 1. Egyetemi jegyzet. Budapest. 2004. p 125-126.

⁴ Haig, Zs., Várhegyi, I.: *Információs műveletek*. Vol. 2.. Egyetemi jegyzet. Budapest. 2004. p 7-52.

⁵ Haig, Zs., Várhegyi, I.: *Információs műveletek*. Vol. 2.. Egyetemi jegyzet. Budapest. 2004. p 144-155.

THE APPEARANCE OF GENERAL ATTRIBUTES OF HUMAN INFORMATION
PROCESSING WITHIN HIGHER COMMAND

According to the point of view of cognitive psychology human intellect is based on a series of information processing steps, during which input information from the environment becomes the object of internal mental operations that finally results in a reaction, a behavioral output.⁶ In pursuance of the generally appreciated works of the Swiss psychologist, Jean Piaget cognitive development of the individual is basically determined by sensomotoric experiences. During their interactions with the world children begin to map the consequences and experiences of their own actions in the forms of cognitive schemes. This procedure is called interiorization. These schemes are dynamically changing elements of cognition. If it is possible we match the new experience to our existing schemes (assimilation), if not we have to alter our existing knowledge to reality and change our schemes (accommodation). Cognitive achievements of children start to grow spectacularly when they become able to execute mental operations based on their existing schemes. During our cognitive development mental processes are getting more and more independent from any physical simulation and by the age of 12, in the stage of 'formal mental operations' an abstract, systematic-logical way of thinking becomes possible.⁷

The success of our accommodation to the world is determined by the appropriateness of our mental schemes, cognitive maps, internal models and representations of reality that – through correct information processing – finally leads to adaptive behavioral output. These elementary parts of our knowledge in common parlance can be an expression, an experience, a practical method, a technicality, a theory but always some kind of an internal representation of a part of reality. How can a military experts represent the relevant factors of a martial situation within their minds, how can they execute mental operations on these internal schemes, how can they plan adequate steps based on them? Is this a clearly rational process, mere data storing and computation?

According to the current theories this mental representation involves not only the most developed, human specific regions of our brains such as the pre-frontal region and the neocortex but the whole nervous system including more ancient, subcortical regions and the brain-stem itself. In his work titled 'Descartes' Error' Antonio R. Damasio⁸ – based on his career as a clinical researcher – argues that rationality paradoxically could not be imagined without the integration of emotional components transmitted continuously by the whole nervous system. In his concept the function of emotions is to inform the regions of the brain that are responsible for rational decisions about visceral feelings in connection with the situations one has to cope with through the signals of peripheral nervous system, so they actually contribute to the final reaction with a preliminary classification.

⁶ Bower, G. H., Hilgard E. R.: *Theories of Learning*, 5th ed, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1981

⁷ Piaget, J.: *The Origins of Intelligence in Children*. New York: International University Press, 1952

⁸ Damasio, A. R... *Descartes' Error – Emotion, Reason and the Human Brain*. Avon Books. New York, 1994, p 11-19

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

This 'visceral reaction' can contain either inherent components or can be an imprint of previous experiences; leastwise it is an important part of the internal representations of situations, since it has a fundamental orientating role. The fastest judgement about a particular situation is determined by our so called 'primary emotions' that help us to decide whether we should approach or leave, whether the situation will be useful or harmful for us. This fast, automatized orientation serves our survival. 'Secondary emotional reactions' in which rational analysis of the situation already takes part are based on them, but these would not be launched without the primary process.⁹

According to it the entire body is involved in forming internal representations of situations: „...the body, as represented in the brain, may constitute the indispensable frame of reference for the neural processes that we experience as the mind...”¹⁰ As we can see not only the incredibly complex human brain, which involves every phylogenetic and ontogenetic grades of its development, but eventually the entire body takes part in the information processing. So we know not only with our brains, but – in accordance with Jean Piaget's theory – our entire being has been taking part in cognition through practical, sensomotoric experiences.

Some of the internal representations in our nervous system are originated from personal experiences but a plenty of them stem from our social environment and we adopt them without real personal involvement. We form mental representations about these indirect experiences during a process in which we connect these elements of knowledge that we obtain in the forms of verbal codes and symbols via either a verbal or a written communication channel with our own personal experiences that are associated to these words. The disadvantage of these indirect impressions is that they are not connected with either visceral or sensational experiences so the final map of reality within our minds reflects only personal connotations conditioned to these specific words not direct impressions about the object itself. According to the researches of Osgood on semantic differential scales personal shades of meaning of each expression can be surprisingly heterogeneous. For example the word 'dog' can mobilize different elements of knowledge, might induce various feelings, emotions, motivations, reactions in every individual since our personal experiences conditioned to this series of letters are obviously different.¹¹ The knowledge transmitted via symbols that we get from our social environment can be a well based and useful pack of information or a biased belief, stereotype, prejudice as well. In these cases we accept the representations of the communicator believing that they are exact and right so this process is based on a kind of faith or trust. Acquiring knowledge at a theoretical course therefore cannot entirely substitute practical, experience-based learning, direct forms of

⁹ Damasio, A. R... *Descartes' Error – Emotion, Reason and the Human Brain*. Avon Books. New York, 1994, p 131-139

¹⁰ Damasio, A. R... *Descartes' Error – Emotion, Reason and the Human Brain*. Avon Books. New York, 1994, p 16

¹¹ Snider, J. G., Osgood, C. E.: *Semantic Differential Technique: A Sourcebook*. Chichago: Aldine. 1969

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

internal representation making. Accordingly it is important to provide as much personal, practical experience as possible during the education of military leaders in forms of foreign missions, professional simulators and mimic warfare.

Generally speaking we can state that the more numerous and complex schemes an individual has in connection with a given topic (for example a science or profession), the more successful they can be in it.¹² It is true for those who are occupied with military sciences, too.

As mentioned earlier, schemes are dynamic elements; they can be changed and also can affect each other. We try to organize our internal map of the world to a coherent whole. If we succeed, it might give us the convenient feeling of security, but on the other hand sometimes we have to sacrifice reality on the altar of the sense of this coherence. As a series of scientific experiments prove, our schemes determine the entire information processing procedure. At the very beginning of this process our attention is strongly affected by our schemes. They determine which part of the whirl of information is filtered out or selected for further processing. We perceive information that is in concordance with our knowledge rather than those that are in contradiction with our internal representations, so our attention is selective; we try to maintain the coherence of our schemes.

Our existing schemes organize and sometimes distort our memory functions, too. If we cannot recall the details of an event that happened earlier we build up our afterimage using associating mental models that had been formed in connection with similar situations in the past. This psychological phenomenon is called the 'constructive memory'.¹³ That is why a false or outworn cognitive scheme can restrict or even distort our thinking for a long time, and clogs adequate handling of reality. It is especially true nowadays, in our extraordinarily fast-changing environment.

During our primary socialization we adopt several basic pre-made schemes such as the general view of life, stereotypes, concepts of human being, common beliefs, customs, rites, etc. According to Benjamin Whorf's linguistic relativity concept the language itself basically determines how we process information, in what dimensions we perceive reality, what categories we use while thinking. Since our left hemisphere that mainly underlies our conscious operations uses a verbal code system, the structure and elaboration of the language we use (for example the differentiation of possible tenses) during our socialization confines the possibilities of mapping reality. Learning the jargon of a job, the differentiation of linguistic codes within a profession is an important aspect of occupational development.¹⁴ Via acquiring the official terminology of military sciences communication based on the mutual knowledge of the parties becomes economic, concise and strict. Through the

¹² Mérő, L.: *Észjárások – Remix*. Budapest. Tercium Kiadó. 2008. p 151-166.

¹³ Loftus, G. R., Loftus, E. F.: *Human Memos: The processing of Information*. New York: Hallstead Press. 1975

¹⁴ Whorf, B. L.: Science and Linguistics. In. J.B Carroll (Ed.): *Language, Thought and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. Cambridge, MA: MIT Press

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

function of internal speech learning of jargon makes differentiated thinking, learning, recalling and problem solving possible.

Next, based on Peter Scharle's study, we apply the connections of the number of cognitive schemes one possesses and the level of education to a military career.¹⁵ At the 'beginner level', when we start to learn military sciences, technicalities, strategy and tactics, we know only a few dozens of simple professional schemes. We try to handle problems based on our habitual civil solutions, but most of the problems remain unperceived due to the lack of adequate knowledge. At the 'advanced level' possessing a few hundreds of professional schemes with conscious concentration we can apply methods developed by others to specific problems, but sometimes they interfere with our amateur schemes therefore the result can be an incoherent or illogical solution. Further years of diligent study can lead to the 'candidate level' of military sciences. This level is approximately equivalent to MSc level of higher education that means a few thousands of partly compound professional schemes. At this level following the logics of the profession, using professional jargon adequately autonomous problem solving becomes possible, we own a conscious knowledge; we can explain our decisions step by step and give countenance to them.

To the next grade, the 'master level' the way is not that straight. To reach this level talent, devotion and at least ten years of practice is required. A 'Master' has ten thousands of complex professional schemes. A military leader educated on this high level (minimum Ph.D. degree) approaches to professional problems in a different manner than those on minor levels of knowledge. Knowing the internal nature and logics, the underlying principles of military strategy and tactics a kind of a synthesis and specialization of this knowledge appears, professional thinking is based on analogues, and intuitive forms of decision-making start to dominate. The Master is able to anticipate possible steps, outcomes and consequences several moves earlier, recognizes the possibilities of errors or corrections. Conscious deduce or explanation appears only after the solution; during work time-saving, heuristic decision-making strategies prevail. Conscious processes of information collecting and mental testing of the possible methods in the preparation stage are followed by an incubation period and finally in the so called illumination stage suddenly unique, creative solutions would appear as a result of the combination of possessed professional schemes. At this point 'military science' turns into an 'art of military'. Unexpected, new combinations of that kind can surprise and confuse enemy and create a new paradigm where the leading party obtains the point of vantage. This is what artificial intelligence will not be able to achieve within reasonable time: to create new algorithms based on intuition.

¹⁵ Scharle, P: A kognitív pszichológia sémafogalma és a többciklusú felsőoktatási képzés szintjei. Magyar Tudomány. 2004/67. p 743.

THE LIMITS OF HUMAN INFORMATION PROCESSING ABILITIES

Having not discussed artificial intelligence systems yet, the arguments of this study seem to lead to a conclusion that human factor can add something irreplaceable quality to military decisions what ensures its place within the Information Operations. At this point we have to take into consideration that psychological researchers have found several examples to the vulnerability and fallibility of these human information processing procedures. Several psychological effects can spoil the quality of military decisions.

As seen before All-Source Analysis Systems (ASAS) provide headquarters with converted and pre-selected information. It is important to ensure the professionalism of the pre-selection since the less qualified subordinates might neglect some important details that seem to be irrelevant if one lacks an appropriate set of professional schemes and does not know the context of the conception. These help to understand the significance and foresee the possible interferences of the specific data obtained from different sources. The chance of any errors or mistakes is especially high in a war situation, in the press of time, at a high level of responsibility when the level of stress becomes extremely high and has an unfavorable effect on achievement. In case of a complex task even a relatively small amount of stress can spoil cognitive performance of human especially at under-structured situations where well-drilled solutions are inefficient.¹⁶ According to the model of Fiedler and Garcia at a high level of stress it is not the intelligence but the routine of the leader what is the main determinant of the final performance.¹⁷

Another important factor is fatigue. If a top commander is to make decisions for a long period of time, overload will inevitably result in being worn out; the nervous system itself will lose its effectiveness in a cellular level. Imbalance of homeostatic processes (for example hunger, thirst, lack of sleep, etc.) insensibly draws our attention from the subject, recalibrates its direction. All things considered how long is a top commander able to lead the troops at a stretch in a harsh situation? According to the study of the Hungarian work psychologist, Tibor Hódos, if the shift starts after a satisfying rest, the most optimal period of time for cognitive achievements takes about only 1,5-2 hours after a half an hour long warming up. With concentration the decrease of the quality of attention can be fully compensated for further 1-1,5 hours. Despite one's effort after 3-4 hours of work personal performance becomes unstable, mistakes and omissions appear. From the fifth-sixth hours gradually decreasing but with serious effort temporarily entirely compensable achievement can be measured. After 7-8 hours of hard, concentrated work the decline of attention and mental performance becomes less and less controllable. There are personal differences in the development of this fatigue process, as it depends on age, gender, practice, motiva-

¹⁶ Hebb, D. O.: *Textbook of Psychology*. 3rd ed. Philadelphia: Saunders. 1972. Ch 11.

¹⁷ Peter Warr (ed.). *Psychology at Work*. 4th ed. Ch. 9. Leadership and Management. Penguin Books. 1996. p 254-279.

tions, personal physical conditions, dispositions, personality traits, etc.¹⁸ Decisions of artificial systems are unaffected by these factors.

It seems to be logical to ensure the presence of more top commanders in the headquarters at the same time so as to reduce personal responsibility and the effects of fatigue and stress. Researches of social psychology warn that group decisions are almost necessarily become polarized, move to the direction of extreme risk taking. This effect is amplified if the group is isolated, works under pressure and is hierarchical therefore leading teams of headquarters are definitely endangered. These groups often share the faith and illusion of infallibility, unquestionable higher morality, they evaluate any outgroup in a stereotype way. The members follow group norms without doubt; they do not bring up their contrary opinions especially when it is in contradiction with the leader's declarations. This 'group thinking' often leads to decisions that do not stand the test of reality and results in a failure.¹⁹

ARTIFICIAL INTELLIGENCE: THE IMPERFECTION OF PERFECTION

We analyze the principals of the research of artificial intelligence based on the study of the Hungarian mathematician and psychologist, László Mérő through the development of chess programs. This analogy to military sciences seems to be absolutely adequate since chess is basically a strategy game. In advance we have to mention that a chess program called 'Deep Blue' defeated Garry Kasparov, the contemporary world champion of human chess in a pair of six-game chess matches under tournament regulations in 1997. How could this 3½–2½ final result happen?

The number of chess related cognitive schemes can probably be measured in ten thousands in the case of Garry Kasparov; this number seems to be a general limit of complexity that human nervous system can approach. The chess 'Master' can rely on the combinations of these schemes that practically means that they have an almost endless set of possibilities to choose appropriate solutions from. Based on this huge set of schemes a human chess player can plan possible combinations and their probable outcomes of several different scenarios and evaluate their propitiousness. The problem is that human short term memory has a limit of 7 ± 2 chunks.²⁰ These limitations restrain 'Masters', too, so they simply cannot take more schemes into account at one time. Their only advantage compared to 'Beginners' is that their schemes are more complex and deep, so they can take solutions out of a much wider pool of schemes. In contrast 'Deep Blue' works in a completely opposite manner. It calculates using only a few dozens of basic chess schemes but its algorithm of utility can compute a huge number of possible combinations at every step (up to 200 million per second). So artificial intelligence could defeat the human chess master using a

¹⁸ Hódos, T.: *Munka és pszichés állapot*. Budapest. Universitas Kiadó. 1994. p 11-70.

¹⁹ Janis, I. L.: *Groupthink: Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes*. 2nd ed. Boston: Houghton Mifflin, 1982.

²⁰ Ericsson, K. A., Chase, W. G., Faloon, S.: *Acquisition of a Memory Skill*. *Science*, 208. p 1181-82.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

modest knowledge of chess that was compensated by a tremendous amount of brut counting force.

Could it also happen in the practice of military sciences? In the ancient Chinese game named 'Go', artificial intelligence could not be as successful as in chess. This game is deeper, more complex, from 'Beginner' to 'Master' level it covers more classes than chess.²¹ What about military sciences? To what extent is it complex, how many classes does it cover from Robin Hood to Clausewitz? Can artificial intelligence ever replace the 'Masters' of military sciences?

As mentioned before Antonio R. Damasio believes that human information processing procedures involve not only rational and logical neocortex with somatosensory and association areas but the whole process is infiltrated with emotional-motivational affects from subcortical areas and eventually the visceral experiences of the entire body. Artificial intelligence systems probably will not be able to exhibit this complex, shaded process within a reasonable time. Daniel Goleman improved the concept of Damasio and states that practically accomplishable, realistic, good decisions simply cannot be made without emotional intelligence (EQ).²² In a war situation a mechanized command from the headquarters made by artificial intelligence can be perfect from a rational point of view; practical effectuation can yet be insufficient, since executive subordinates have to realize them in a martial context that is emotionally strongly saturated. According to a generally accepted computation in work and organization psychology the effectiveness of a decision equals its quality multiplied by the measure it is accepted by the people involved ($De = Dq \times Da$).²³ Since in the case of a multiplication a zero generates a final result that is zero, this formula suggests that even a decision that is hundred percent perfect can be totally ineffective if the regular troops cannot accept it, if people cannot identify with it.

CONCLUSION

The processing of the huge amount of information carried by the complex technical apparatus of All-Source Analysis Systems (ASAS) and decision making about the way of application of military force is incumbent on supreme commanders. Human factor obviously have some attributes that make this process fallible but the unique action of human mind that integrates emotional, motivational and cognitive aspects – based on ten thousands of cognitive schemes – is still able to produce such unexpected combinations, creative solutions that dynamically developing artificial intelligence systems probably will never be able to. In virtue of this the expression 'art of military' seems to be more supportable than 'science of military'. Difficult military ethical problems would arise if artificial intelligence systems substituted human decision making in war because in this case the assertion of inter-

²¹ Mérő L.: *Új észjárások*. Budapest. Terricum Kiadó. 2001.

²² Goleman, D.: *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*, Bantam Books. 1995.

²³ Zettisch N.: *Enterprise and Management*. University Course. 3rd lecture. Eötvös Loránd University, Faculty of Humanities, Psychology major. 1998.

ests would be degraded to a mere contest of the algorithms used and the capacities of computation. Identification with the aims and the values of the highly respected commanders is an important factor that increases the devotion of executive subordinates. Decisions of commanders can evoke this identification, while commands based on artificial algorithms will never be able to build up motivation in soldiers.

REFERENCES

1. Bower, G. H., Hilgard E. R.: *Theories of Learning*, 5th ed, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1981
2. Damasio, A. R.: *Descartes' Error – Emotion, Reason and the Human Brain*. Avon Books. New York, 1994
3. Ericsson, K. A., Chase, W. G., Faloon, S.: *Acquisition of a Memory Skill*. *Science*, 208. p 1181-82.
4. Goleman, D.: *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*, Bantam Books. 1995.
5. Haig, Zs., Várhegyi, I.: *Információs műveletek*. Vol. 1-2. Egyetemi jegyzet. Budapest. 2004.
6. Hebb, D. O.: *Textbook of Psychology*. 3rd ed. Philadelphia: Saunders. 1972. Ch 11.
7. Hódos, T.: *Munka és pszichés állapot*. Budapest. Universitas Kiadó. 1994.
8. Janis, I. L.: *Groupthink: Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes*. 2nd ed. Boston: Houghton Mifflin, 1982.
9. Loftus, G. R., Loftus, E. F.: *Human Memos: The processing of Information*. New York: Hallstead Press. 1975
10. Mérő, L.: *Új észjárások*. Budapest. Tericum Kiadó. 2001.
11. Mérő, L.: *Észjárások – Remix*. Budapest. Tericum Kiadó. 2008.
12. Nagy, L.: *A hadtudomány tárgyának kibővülése – új kutatási területek*. In: „Napjaink Hadtudománya”, Az MHTT konferenciája a 21. századi hadtudomány irányvonalairól. 26th February 2009
13. Piaget, J.: *The Origins of Intelligence in Children*. New York: International University Press, 1952
14. Scharle, P: A kognitív pszichológia sémafogalma és a többciklusú felsőoktatási képzés szintjei. *Magyar Tudomány*. 2004/67. p 743.
15. Snider, J. G., Osgood, C. E.: *Semantic Differential Technique: A Sourcebook*. Chicago: Aldine. 1969
16. Warr, P. (ed.). *Psychology at Work*. 4th ed. Ch. 9. Leadership and Management. Penguin Books. 1996. p 254-279.
17. Whorf, B. L.: *Science and Linguistics*. In. J.B Carroll (Ed.): *Language, Thought and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. Cambridge, MA: MIT Press
18. Zettisch N.: *Enterprise and Management*. University Course. 3rd lecture. Eötvös Loránd University, Faculty of Humanities, Psychology major. 1998.

KATONA ISTVÁN¹

Néhány gondolat a légifelderítés kialakulásáról

A few thoughts on the development of aerial reconnaissance

Absztrakt

A katonai légifelderítés fejlődésének bemutatása az embernek a levegő birtokba vételén keresztül, harmadik dimenzióba – a levegőbe – történő emelkedésével. A levegőben a kezdeti „lépések” megtétele, a repülés, mint katonai harci lehetőség felismerése, s egy új harci eszköz megszületése, egy új haderőnem kialakulásának lehetősége.

A levegő kihasználása harctevékenységekre, s ezen belül is légi felderítésre. A katonai légifelderítés kezdeti lépéseinek megtétele, fejlődésének végig követése a vizuális légi felderítéstől, s a légi fényképezéstől.

Kulcsszavak: léggömb, Montgolfier fivérek, Gaspard-Félix Tournachon, légi fényképezés, léghajó, Schwarz Dávid, gróf Zeppelin, Mozsajszkij, Wright testvérek, Otto Lilienthal, Louis Blériot, Császári és Királyi Légjáró egységek, Franz Conrad von Hötzendorf altábornagy, Emil Uzelac alezredes, I. világháború

Abstract

To show the development of military aerial reconnaissance via overcoming the air hereby making it possible for human beings to enter the third dimension, the air. Taking the very first step in the air allowed flying to be recognized as a possibility in military combat and the creation of a new military combat tool, with a possibility for the creation of a new military force.

The utilization of air space for combat activities including aerial reconnaissance. Taking the first step in military aerial reconnaissance following its development from visual aerial reconnaissance and aerial photography.

Keywords: Air balloon, Montgolfier brothers, Gaspard-Félix Tournachon, aerial photography, zeppelin, David Schwarz, count Zeppelin, Mozsajszkij, Wright

¹ ny. őrnagy, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: goldensoldierpilot@gmail.com

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

brothers, Otto Lilienthal, Louis Blériot, Imperial and Royal aviation troops, lieutenant-general Franz Conrad von Hötzendorf, lieutenant colonel Emil Uzelac, WW. I

„Minél messzebbre nézel hátra,
annál messzebbre látsz előre”
(Sir Winston Churchill)

Repülőgép-vezetőként – mielőtt bármit is papírra vetnék – kötelességemnek érzem, tisztelgni azok előtt a nagyszerű emberek előtt, akik bármit is tettek a repülésért, mind hazai, mind pedig nemzetközi szinten, hogy úgy repülhessenek a repülők, ahogyan azt most, napjainkban teszik. Hogy mára a repülés egy szakma lett, s nem pedig úri passzió.

A mondabéli Daidalosztól és Ikarosztól² kezdve a Marco Polo³ által az úti leírásában említett kínai léggömbökig, majd folytatva a sort írásos dokumentációk tömegében bemutatott, a levegő meghódítására irányult hatalmas erőfeszítések, az emberiség történetének fontos állomásai. Mióta az ember a madarakat látta az égen repülni, vágyott arra, hogy ugyanúgy szárnyalhasson, mint a madár.

Marco Polo által látottakhoz hasonló szerkezetet, léggömböt a francia Montgolfier fivérek⁴ alkottak először Európában. Szülővárosukban – Annonayban – mutatták be a nagy nyilvánosság előtt, 1783. június 5-én, amely 300 m-en 10 percen keresztül lebegett, s 2 km-nyi távolságnál messzebbre szállt el. A sikeren felbuzdulva, 1783. szeptember 19-én egy kossal, egy kakassal és egy récével – immáron „utasokkal” – emelkedett fel léggömbjük. Az első ember – Pilatre de Rozier – alig pár héttel később, október 15-én szállt fel egy kötött léggömb kosarában, s 25 méter magasra emelkedett fel.

Ahogy az ember a levegőbe emelkedett, egyből látta a magasság adta előnyét annak, hogy nem a földön áll, vagy jár. Nagyon egyszerű volt – messzebbre ellátott. Olyan messzire, melynek korlátait csak a szemének felbontó képessége adta.

Az ember nem csak a vágyai megvalósulását látta abban, hogy repülhet – nem szab határt számára a föld közelsége – de kihasználva a magasságnak azt az előnyét, hogy olyasmiket is láthat így, amiket földön állva, vagy lóháton nem. Igyekezett is ezt hasznosítani, hiszen mögé tudott látni hegyeknek, domboknak, s mindenféle tereptárgyaknak. Láthatta mi is van ezek mögött, anélkül, hogy odament volna.

Ez különösen nagy lehetőségeket villantott fel a hadakozásban, hiszen láthatjuk, ellenfelünk harcrendjét, erőit, elhelyezkedését – egyszóval számos olyan információ birtokába jutunk, amely, vagy amelyek segítenek bennünket a harc megvívásában. Nem véletlenül

² Daidalos és fia Ikarosz görög monda alak, akik el akarván menekülni Krétáról. Madártollakból viaszszal és mézzel összeragasztott szárnyakkal Szicília irányába menekülnek, de Ikarosz túl közel repül a naphoz, s annak melege megolvasztotta a szárnyakat összetartó viaszt, s a fiú a tengerbe zuhant.

³ Marco Polo (1254. 09. 15-1324. 01. 08) velencei utazó, kereskedő, író.

⁴ Joseph Michel Montgolfier-(1740. 08. 26-1810. 06. 26) és Jacques-Étienne Montgolfier (1745. 01. 06-1799. 08. 02), feltalálók, a Montgolfière típusú léggömb feltalálói. A testvéreknek sikerült 1783-ban az első kísérleti levegőbe emelkedés.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

állította Bonaparte Napóleon⁵ is, hogy „a háború 90 százalékban információ”⁶, hiszen minden harcban, csatában, összetűzésben mindig az a fél van előnyösebb helyzetben, amelynek minél több és minél pontosabb információ van birtokában a szemben álló félről. Az, amelyik minél hamarabb, s minél gyorsabban tud akcióba lépni az információk ismeretében, helyzeti előnyben van. Érthető tehát, hogy ősidőktől kezdve különösen fontos volt a szemben álló fél lehető legalaposabb ismerete.

Eleinte gyalogosan, lóháton végezték a felderítést, majd a levegő kezdeti meghódításával már a magasból, a harmadik dimenzióból, a levegőből is. Érthető tehát, hogy mekkora jelentőséggel bírt az embernek a léggömbbel történő elemelkedése a Földről. A látótávolság, a látóhatár kitágult – a közeli tereptárgyak nem „árnyékolták le” a kilátást. Viszonylag gyorsan felismerték a léggömb katonai célokra történő alkalmazásának lehetőségét. Ezzel megindulhatott fejlődésének útján a légi felderítés, mint felderítési mód, majd felderítő nem.

11 évvel az első embernek a Földről léggömbbel való elemelkedése után, már harci alkalmazásban is részt vett az új találmány.

Katonai célra először 1794-ben, Maubergennél, Charleroi-nál és a Fleureus melletti csatában alkalmaztak léggömböt.⁷

Mivel a fényképezőgép, s maga a fényképezés a XIX. század első felében már létezett, szinte kínálta magát a felderítés adatainak minél gyorsabb és pontosabb rögzítésére. Ezt 1858-ban egy francia léghajós, Gaspard-Félix Tournachon⁸ meg is tette. Ő készítette elsőként légi felvételeket. Ő saját magát Nadar-nak hívatta. Így a légi felderítés új fajtája, a légi fényképezés született meg. Ezért, innen számíthatjuk a légi felderítésben a légi fényképezés kezdetét.

Gaspard-Félix Tournachon (Nadar), az első légballoonos fényképész

⁵ Bonaparte Napóleon (1769.08.15-1821.05.05) francia tábornok, hadvezér, politikus, a franciák császára, az európai történelem egyik legkiemelkedőbb alakja. A világtörténelemben az egyik leghíresebb és legtöbbször emlegetett hadvezér.

⁶ Christopher Hadnagy – Social Engineering –The Art of Human Hacking

⁷ Csonkaréti Károly: A császári és királyi légierő. Hajja & Fiai Könyvkiadó, Debrecen 2008, I. rész 12. oldal.

⁸ Gaspard-Félix Tournachon („Nadar”), francia légballoonos fényképész, „Nadar” néven ismert, 1858-ban elsőként készített fényképet légballoonos felszállásból.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

„Nadar” a légi fényképész, korabeli újság-karikatúra

Kodak gyártmányú német katonai ballonkamera

Ettől kezdve majd' minden jelentősebb, nagyobb háborúban ott van a léggömb a katonai felderítés eszközeként.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Úgy tűnik, hogy az emberiség, a léggömb alkalmazásával kinyitotta Pandóra szelencéjét,⁹ hiszen a harmadik dimenziót – a levegőt – használó következő, újabb találmány, a léghajó az, ami az embereket úgymond „elvarázsolta”. A léghajó megjelenésénél mindenféleképpen meg kell említeni a magyar *Schwarz Dávidot*,¹⁰ akinek a nevéhez kötődik a kormányozható léghajó feltalálása. Ennek megépítésével és alkalmazásával a repülés kevésbé volt kiszolgáltatva az időjárás viszontagságainak, szeszélyeinek, tekintve a léghajók alatti fülkéket, melyeket alkalmasint még fűteni is lehetett, így a személyzet és az utasok komfort érzetét növelve.

Csak idő kérdése volt az új találmány harci alkalmazásokba való bevonása, hiszen az új eszközzel már – a jelenkori szakterminológiával kifejezve – tervezett útvonalrepüléseket lehetett végrehajtani, amit a léggömbökkel nehezen, körülményesen lehetett megvalósítani!

Az orosz Alekszandr Fjodorovics *Mozsajszkij*¹¹ tengernagy, mérnök, 1882. július 20-án bemutatta az általa tervezett repülőgépet, melyet egy 10 lóerős gőzgép hozott mozgásba, s levegőbe emelkedve 20-30 méteres szökkenés után földet éréskor az egyik szárnya leszakadt, összetört. A bemutatón részt vettek az orosz hadsereg és az orosz mérnöki társaság képviselői. Mivel a repülőgépről rajz, s az eseményről különösebb tudósítás nem nagyon jelent meg, a kísérletnek nemzetközi visszhangja nem volt, így az hamarosan feledésbe is merült.

Időközben a harmadik dimenziós tevékenységek a hadviselés komoly kiegészítői lettek. A különböző országok egymással versengve állították fel gyors egymásutánban a hadseregekben a léggömbös egységeiket, az úgy nevezett „légjáró” egységeket.

Egy új fegyvernem magjai lettek „elvetve”, s a harmadik dimenzió – levegő – meghódításának lehetünk szemtanúi a XIX. század végén, s a XX. század elején.

Természetesen a harcban álló felek mindegyike megpróbált a másik fél eszközei ellen valamiféle módon védekezni, s így – a próbálkozások közepette – szép lassan kialakult az úgy nevezett „*ballon légvédelem*”. Viszont az emberéletet is menteni akaró próbálkozások útján megtörténtek az *első ejtőernyős ugrások* is.

⁹ Pandóra, görög mitológiai nőalak, egy nap kíváncsiságból kinyitotta a szelencét, amiből az emberiségre szabadult az összes csapás (betegség, bánat, szegénység, bűn stb.) Pandóra megijedt és gyorsan lecsapta a szelence fedelét, amiben egyedül a remény maradt benn. A világra szenvedéssel teli időszak köszöntött, mindaddig, amíg Pandóra, vagy valaki más újra ki nem nyitja a dobozt, hogy a remény is kiszabaduljon.

¹⁰ Schwarz Dávid (1850.12.07-1897.01.13.) keszthelyi születésű, magyar technikus, a merev szerkezetű kormányozható léghajó feltalálója. Találmányát halála után özvegye a szabadalmakkal együtt eladta a német Zeppelin grófnak, aki e léghajók révén vált világszerte ismertté.

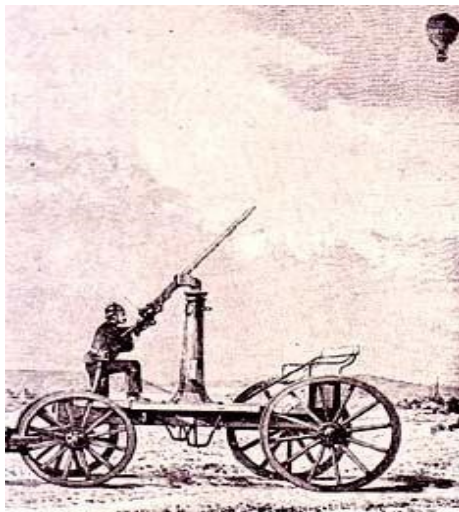
¹¹ Mozsajszkij, Alekszandr Fjodorovics (1825.03.21-1890.04.01.) orosz ellentengernagy, mérnök. 1876-ban kezdte el kutatásait a levegőnél nehezebb repülőszerkezet létrehozására. 1879-ben, mint első osztályú kapitány a tengerészeti kadétiskola oktatója, ez lehetővé teszi, hogy Oroszország legkiemelkedőbb tudósaival konzultálhasson elképzeléseivel kapcsolatban.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Ejtőernyős ugrás a ballonból (az ejtőernyőzés kezdete)

Légvédelmi célra átalakított német géppuska

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Siklórepülőjével Otto Lilienthal¹² 1891 és 1896 között közel 2 000 felszállást hajtott végre. Sajnos, 1896-ban lezuhant találmányával, s a lezuhanást követő napon sérüléseibe belehalt.

Időközben az amerikai Wright¹³ testvérek által a motoros repülés is elindult a fejlődés útján, akiknek a gépe 1903. december 17-én elsőként a világon emelkedett a levegőbe. Ezután a motoros repülés viharos gyorsaságú fejlődésnek indult. Kiszorítva – igaz nem máról holnapra, de gyorsan, energikusan, határozottan – az időjárás szeszélyeinek teljesen kiszolgáltatott ballonokat, s az igen lomha, lassú manőverező képességű léghajókat.

Az 1905-ös évektől, amikor a motoros repülés stabil fejlődést mutatott, egyre-másra rendeztek különböző versenyeket a motoros repülőik részére.

A versenyszellem nagyon jó hatással volt a motoros repülés fejlődésére. Rekordok születtek, s dőltek meg a repülés terén. A francia Louis Blériot¹⁴ 1909. július 25-én Calais és Dover között átrepülte a La Manche csatornát, amely tény nagyon-nagy lendületet adott a motoros repülés fejlődésének.

EGY KIS SZÁMVETÉS

- Alig telt el 66 év attól az időponttól, hogy az első ember léggömbbel levegőbe emelkedett, már háborúban alkalmazták a léggömböket légi felderítésre, tűzvérségi tűzvezetésre és bombázásra.
- A léggömb megjelenése után 117 évvel, megalkották az irányítható, tervezett útvonalrepülés végrehajtására alkalmas léghajót.
- Nem egészen 120 évvel azután, hogy az ember a „harmadik dimenzióba” merészkedett, ekkor kezdődött az emberiség számára az igazi nagy kaland: a motoros repülés.

A felderítés szempontjából gyökeres változást hozott a harmadik dimenzió kihasználása. Újdonsága, lehetőségei forradalmian hatottak, s új távlatokat nyitott nem csupán a felderítésben, de az egész hadviselésben is.

Visszatérve a fejlődés kronológiájához, a léghajók, melyek irányíthatóak, kormányozhatóak, s motorok által meghajtottak voltak, nagy reményeket ébresztett az osztrák hadvezetésben is, így 1909-ben az Osztrák-Magyar Monarchia hadvezetése hadrendbe állította a léghajókat, s felállította a léghajós különítményét, a Császári és királyi Légjáró egységeknél.

¹² Otto Lilienthal 1848.05.23-1896.08.10. repülőgép-mérnök, feltaláló, pilóta. A repülés egyik úttörője, siklórepülőket tervezett és készített

¹³ A Wright fivérek, Orville Wright (1871.08.19-1948.01.30.) és Wilbur Wright (1867.04.16-1912. 05. 30-) az első, motorral hajtott, gyakorlatban működő és irányítható repülőgép megtervezése és megépítése fűződik a nevükhöz. A kezdetektől vitatja néhány ember és néhány ország, hogy ők építették az első repülőgépet, ám ez a repülésért tett érdemeikből semmit sem von le.

¹⁴ Louis Blériot (1872.07.01- 1936.08.02.) francia mérnök, konstruktőr, pilóta, a repülés egyik úttörője. 1909.07.25-én elsőként repülte át a La Manche csatornát, 31' alatt. Ez a repüléstörténet első tenger feletti távrepülése.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Ezzel egy időben *Fishamendnél* kialakításra került az *első K und K katonai repülőter*.

AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA LÉGJÁRÓ CSAPATAI¹⁵

A légjáró csapatok 1893-tól 1918-ig működtek Franz Conrad von *Hötzen*¹⁶ altábornagy, vezérkari főnök és az általa légjáró csapatai főparancsnokának kinevezett Emil *Uzelac*¹⁷ alezredes irányítása alatt. Az első világháború kitörésekor a K und K légjáró csapatai használható repülőgépeinek száma mindössze 65 db repülőgép (13 db repülőszázadba szervezve, amelyet 1914 év végére 16-ra növeltek), s emellett csekély számú léggömbbel (12 léggömbös osztag) rendelkezett.

Az égető géphiány csökkentésére sorra alakultak repülőgépgyárak a Monarchia területén. Az első világháború befejezéséig 10 jelentősebb repülőgépgyár és 9 repülőgépmotorgyár készített repülőgépeket, illetve repülőgépmotorokat.¹⁸

A háború végéig a Monarchia 79 repülőszázadot állított fel. Ebből 51 volt felderítőszázad, tíz távfelderítő század, öt bombázószázad és 13 vadászszázad. A háború alatt Németország és a Monarchia összesen 53 322 repülőgépet gyártott, míg a másik fél 138 685 repülőgépet.

S itt le szeretnék zárni egy időszakot, amely – az én szemszögemből – a repülés szempontjából nem csupán egy új fegyvernem megszületését hozta, de az eddigi hagyományos felderítésben is forradalmian újat alkotott. Megszületett a légi felderítés, mint a felderítésnek egy újabb ága, fajtája. Sőt a légifelderítés is – hála a technikai fejlődésnek – egy újabb ágazattal bővült: a légi fényképezéssel. A fejlődés előrehaladtával egyre precízebben határozták meg a légifelderítés feladatát: a parancsnoki döntéshozatalhoz szükséges információk pontos „beszerzése” a megjelölt célterületről, s annak minél gyorsabb, pontosabb eljuttatása a döntéshozóhoz, aki ezután eldönti, hogy a szolgáltatott információ elégséges, vagy még kiegészítő felderítés szükségeltetik. Itt utalnék Bonaparte Napóleon korábbi idézetére, mely szerint: „a háború 90 százalékban információ”. A hadviselésnek az ezután elkövetkezendő időszakára ez nem csak egy megállapítás lett – amely tulajdonképpen eddig is igaz volt –, hanem kiemelten fontos *törvényszerűség*.

Immáron a felderítés felosztható volt:

- 1) vizuális felderítésre;
- 2) légi felderítésre;

¹⁵ A légjáró csapatok (németül: Kaiserliche und Königliche Luftfartruppen) 1893-tól az első világháború végéig működött. A megalapításakor csupán néhány léggömbös osztagból állt, később viszont repülőgépeket és hidrolánokat is rendszeresítettek a haditengerészet részére, a Franz Conrad von *Hötzen* altábornagy vezérkari főnök által kezdeményezett repülési modernizáció során. Az elavult léggömböket és repülőgépeket leszereltette és új eszközöket szereztek be. A vezérkari főnök 1912. 04.24-én Emil *Uzelac* alezredest nevezte ki a légierő főparancsnokának, aki új toborzási és képzési rendszer bevezetésével próbálta enyhíteni az újonnan megjelent fegyvernem problémáit.

¹⁶ Franz Conrad von *Hötzen* altábornagy, a Császári és királyi hadsereg vezérkari főnöke

¹⁷ Emil *Uzelac* alezredes, a K und K légjáró csapatainak főparancsnoka

¹⁸ A Galambtól a Griffmadárig, a Magyar Katonai repülés 100 éve. HM Térképészeti Közhasznu Nonprofit Kft, Bp. 2010, I. rész, I. fejezet 18–19. oldal, II. fejezet 38. oldal

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- a) vizuális légi felderítésre;
- b) légi fényképezésre.

Így szépen nyomon követhető a felderítés fejlődése a technikai fejlődéssel.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1) M. Szabó Miklós: A Magyar Királyi Honvéd Légierő 1938-1945; Zrínyi kiadó, Bp. 1999;
- 2) Csanádi Norbert – Nagyvárad Sándor – Winkler László: A Magyar Repülés története, Műszaki Könyvkiadó, Bp. 1977;
- 3) „Pillantás a magasból” A ballonos légi felderítés története: Olaf Groehler, Flieger-Reue 1989. 12. szám;
- 4) „Múlt nélkül nincs jövő” Alekszandr Fjodorovics Mozsajszkij; Hadtörténeti könyvtár, http://hadtorteneti.blog.hu/2013/03/21/alekszandr_fjodorovics_mozsajszkij 2013.03.21. 11h.25'
- 5) Csonkaréti Károly: A császári és királyi légierő; Hajja & Fiai Könyvkiadó Debrecen, 2008.
- 6) Tarján M. Tamás: 1903. december 17. „Először száll fel a Wright testvérek repülőgépe” Rubiconline történelmi magazin, 2016.01.22.
- 7) Nagyvárad Sándor – M. Szabó Miklós – Winkler László: Fejezetek a magyar katonai repülés történetéből: Műszaki Könyvkiadó, Bp. 1986.
- 8) A Galambtól a Griffmadárig – a magyar katonai repülés 100 éve: HM Térképészeti Közhasznú Nonprofit Kft. Bp. 2010.

TURCSÁNYI KÁROLY¹ – HEGEDŰS ERNŐ – BÁN ATTILA

**A nagyhatalmak tengeri hadviselése az elöltöltő fegyverek
korában (1648-1866)**

I. rész

**The naval warfare of the great powers in the age of muzzle-
loading weapons (1648-1866)**

Part 1

A haditengerészetek és hadfelszerelésük a sorhajók korszakában

„Az ágyúval ellátott vitorlás hajók szolgáltak a tengerentúli expanzió eszközeként... Ez az európai gazdaság fellendülését indította el... Az ezzel együtt járó bevétel-növekedés segítségével a kormányzatok képessé váltak állandó, hivatásos hadseregek és haditengerészetek fenntartására.”²

„Mindegyik korabeli tengeri nagyhatalom hajóépítési gyakorlatában akadtak bizonyos egyedi stílusjegyek.”³

Absztrakt

A négyrészes cikksorozat a harmincéves háború lezárultától a königgrätzi csatáig terjedő időszak haditengerészeti eszközeit, szervezeteit, harceljárásait és tengeri csatáit, vizsgálja meg. Felvázolja és értékeli Európa vezető nemzeteinek geostratégiai pozícióit, a kialakuló világkereskedelemben játszott szerepüket, a gyarmatosítás folyamatát és az ipari forradalmat, mint a haditengerészetek kialakulásának és fejlődésének meghatározó tényezőit. Jelentőségét tekintve elsősorban Nagy-Britannia, Franciaország és Oroszország, illetve a Habsburg Birodalom

¹ Turcsányi Károly: Nemzeti Közszolgálati Egyetem/National University of Public Service, E-mail: turcsanyi.karoly@uni-nke.hu, Hegedűs Ernő: Honvédelmi Minisztérium/Ministry of Defence, E-mail: hegedus.erno@hm.gov.hu, Bán Attila: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Katonai Műszaki Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Engineering, PhD student, E-mail: ban.attila@hm.gov.hu

² Sweetman, Jack: Admirálisok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999. 11-12. o.

³ Lavery, Brian: Hajók. 2004. M-érték Kiadó Kft., Budapest, 2005. 111-112. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

és részben az amerikai haditengerészet bizonyult vizsgálatra érdemesnek. Az első részben a tengerhajózás műszaki fejlesztései, a hajóágyúk tömeggyártása és a sorhajók tűzerejének változása kerül részletes tárgyalásra. Itt ismerheti meg az olvasó a hadihajók és a kiegészítő hajók fő típusait és a nemzeti hadihajó építés konstrukciós és alkalmazási jellemzőit is.

Kulcsszavak: haditengerészeti hadviselés, elöltöltő fegyver, hajóágyú, sorhajó, gyarmatosítás, hadiipar

Abstract

The four-part series of articles explores the naval ordnance, organizations, tactics and battles in the period between the end of the Thirty Years' War and the War Battle in Königgrätz. It outlines and assesses the geo-strategic positions of Europe's leading nations, their role in global world trade, the colonization process and the industrial revolution, as the determining factors in the formation and development of navies. Great-Britain, France, Russia, the Habsburg Empire and partly the US Navy's proved to be worthwhile for analysis. In the first part the technical developments of the maritime navigation, the mass production of ships cannons and the change of the rate of fire of the ship of the line is discussed in detail. The reader can learn about the main types of warships and auxiliary ships and the construction and application characteristics of national warship-building.

Keywords: naval warfare, muzzle-loading guns, naval artillery, ship of the line, colonization, military industry

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Tanulmányunkban – a gyalogságról, a tüzérségről és a lovasságról szóló folyóirat-, illetve az elöltöltő fegyverek korát tárgyaló könyvvel⁴ összhangban – az 1648-1866 közötti, a harmincéves háború, illetve az angol polgárháború lezárultától a königgrázi csatáig, illetve az „újvilágban” az amerikai polgárháború végéig terjedő időszakot jelöltük ki vizsgálatunk időintervallumának.⁵ Részleteiben az 1739-től kibontakozó gyarmati háborúk („Jenkins füle” háború), az osztrák örökösödési háború (1740-1748), az amerikai függetlenségi háború

⁴ Turcsányi Károly – Bán Attila – Hegedűs Ernő – Molnár Gábor: Haderők és hadviselés az elöltöltő fegyverek korában – A fegyvergyártás, a fegyverzet és a haderőszervezés hatása a hadművészet fejlődésére. Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2015.

⁵ Részletes korszak-meghatározás: Turcsányi Károly – Bán Attila – Hegedűs Ernő – Molnár Gábor: Haderők és hadviselés az elöltöltő fegyverek korában c. könyv bevezetőjében és Turcsányi Károly – Hegedűs Ernő: A gyalogság szerepe az elöltöltő fegyverek korszakában (1648-1866) I. rész Hadtudományi Szemle, 2014. évi VII. évf. 3. sz. 70. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

(1775-1783), a forradalmi és a napóleoni háborúk (1792-1815), illetve a krími háború (1853-56), és az amerikai polgárháború (1861-1865) tengeri csatáit, haditengerészeteinek szervezeteit, harceljárásait és eszközeit vizsgáljuk.

A haditengerészeti hadviselést ebben az időszakban a *nagyszámú* (hajónként 50-120 db) *előltöltő hajóágyúval* felszerelt *teljes vitorlázatú háromárbcos hadihajó* alkalmazása jellemezte. (A korszak utolsó félévszázadában ugyan már megjelenik a gőzhajtás, de csak segédgépként, illetve a krími háborúban és az amerikai polgárháborúban a hátultöltő ágyú, azonban csak kis mennyiségben.⁶) A *sorhajók harceljárásának alapját képező, tömeges mennyiségben alkalmazott, egységes űrméretű előltöltő hajóágyú* Oliver Cromwell 1648-ban megkezdett flottaépítési programja során került először legyártásra többzetes mennyiségben (aminek eredményeképpen a brit Admirális öt évvel később elrendelte a csatasor alkalmazását), így az 1648-as évben jelöltük meg vizsgálatunk kezdeti időpontját.⁷ Az 1865-ben lezáruló amerikai polgárháború során még jelentős szerepet játszottak a vitorlás hadihajók a tengeri hadviselés – például a blokád – során, emellett az előző évben az utolsó vitorlás hajók közötti tengeri csatára is sor került a dán és az osztrák haditengerészlet között Helgolandnál, így a tengeri hadviselés szempontjából az 1865-ös év képezte vizsgálatunk záró évszámát.

1648-ra az evezős és vitorlás hajók korszakának már több haditengerészeti hatalma le hanyatlott. Portugália 1580-ban spanyol fennhatóság alá került – minden gyarmatával együtt. A Földközi-tengert uraló török flottát a spanyolok (és szövetségeseik) verték szét 1571-ben Lepantónál, a spanyol Armadát pedig a britek verték meg 1588-ban. A hollandokat az első brit-holland háború (1652-1653) során, 1653-ban Ther Heyde mellett legyőzték a britek, majd ezt követően „a Nagy-Britanniával, majd Franciaországgal vívott háborúk, bár a holland flotta többször fölényben maradt a csaták folyamán, Hollandiát mégis visszavetették másodrendű tengeri hatalommá.”⁸ Ilyen módon az általunk vizsgált korszakon első sorban Nagy-Britannia, Franciaország és Oroszország, majd 1812-től – fokozatosan felfejlődve – részben az amerikai haditengerészlet bizonyult vizsgálatra érdemesnek, de – egy kitekintés erejéig – kitértünk a Habsburg Birodalom más nagyhatalmakénál szerényebb haditengerészeteinek ismertetésére is. Az olyan kedvezőtlen geostratégiai helyzetben lévő, sem kikötővel sem sorhajó-, vagy fregatt-flottával nem rendelkező államok, mint például Poroszország, nem képezték elemzésünk tárgyát.

A nagyhatalmak haditengerészetei – tekintettel arra, hogy a sorhajó volt a korszak legbonyolultabb tüzérségi, navigációs, illetve fa- és fémipari rendszereit alkalmazó haditechnikai eszköz – a korszak haderőinek legköltségesebb haderőnevei voltak, amelyek létreho-

⁶ Az 1850-es években még messze nem volt kiforrott szerkezet a hátultöltő ágyú: az osztrák hadsereg például 1853-ban rendszeresített egy ilyen eszközt, majd – a kudarc beismerését követően – visszaléptek az előltöltő rendszerhez.

⁷ Csató Tamás – Gunst Péter – Márkus László: Egyetemes történelmi kronológia I. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. 239. o. illetve Marjai Imre - Pataki Dénes: A hajó története. Corvina Kiadó, Budapest, 1973. 206. o. továbbá Sweetman, Jack: Admirálisok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999. 19. o.

⁸ Marjai Imre - Pataki Dénes: A hajó története. Corvina Kiadó, Budapest, 1973. 224. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

zása jelentős gazdasági erőforrások, illetve hadiipari háttér mozgósítását igényelték. Ez az oka annak, hogy fokozott mértékben kísértük figyelemmel a vizsgált államok gazdasági fejlődését és iparosodását, különös tekintettel arra, hogy ez a folyamat – a gyarmatosítás és az ipari forradalom folyamataival szoros összefüggésben – szoros korrelációt mutat az adott állam hajózási tevékenységével.

1. AZ ELŐLTÖLTŐ ÁGYÚKKAL FELSZERELT SORHAJÓK IDŐSZAKÁNAK ÁTTEKINTÉSE ÉS HATÁRPONTJAI

1.1. A KONTINENSEK KÖZÖTTI TENGERHAJÓZÁS KORAI IDŐSZAKA

A 16. században, „azt megelőzően, hogy a vitorlázás úttörői kimerészkedtek a nyílt vizekre – a *világóceán üres térség volt*. Ez volt a föld felszínének egyetlen térsége, amelyet az ember nem használt fel, hogy katonai erőt állomásoztasson rajta embertársai ellen.”⁹ A 15-16. század még döntő többségében a szélben és szélcsendben egyaránt mozgásképes evezős-vitorlás gályák és galeasszok évszázada volt. A haditengerészeti hadviselés – az ellenség hajóinak megcsáklázása következtében – lényegében a gyalogsági közelharc elemeit viselte magán. A gályák képesek voltak part menti hajózásra a beltengereken, ugyanakkor *alkalmatlanok voltak a nyílt óceáni utakra és a hosszú távú kereskedelmi hajózási tevékenységre*. A gályát csekély fajlagos teherbíró képesség, gyenge stabilitás és nagyfokú ellátás-igény jellemezte. A gályahaderők a jelentősebb méretű partraszállások során, az utánpótlás és a hídfő kiterjesztésének nehézségei okán többször fulladtak kudarcba (Otrantó 1480, Dzszerba 1560, Málta 1565, Algír 1542). „A *gályák ... erősen függtek az ivóvíz-utánpótlástól – tekintettel a nagy létszámú evezős legénységre – és ez a szárazföldhöz láncolta őket.*”¹⁰ Jelentősebb partraszállások, illetve nagytávolságú nyílttengeri és óceáni hajóutak végrehajtására tehát csak a vitorlás hajók lehettek alkalmasak. Azonban a vitorlás hajók technikai fejlődése a 15. században még csak korai fázisában volt.

1.2. A HAJÓÁGYÚK TÖMEGGYÁRTÁSÁNAK KEZDETE

A 17. századtól a technikai fejlődés és **az iparosodás előrehaladtával lehetővé vált a korszerű vitorlás hajók, illetve a hajóágyúk tömeggyártása**, így két, eredetileg nem összefüggő, ekkorra kiforrottá vált haditechnikai eszközt, **a teljes vitorlázatú 3 árbocos „hajót meg az ágyút kombinálták**, s ezzel **létrehoztak egy olyan fegyverrendszert, amely azután szükségszerűen forradalmasította a tengeri csaták sémáját.**”¹¹ Az evezős gályák fokozatos eltűnésével **a hasznos kereskedelmi terhelés**, illetve a hadihajók esetében az alkalmazott **ágyúk száma** robbanásszerűen nőtt. *A harmincéves háború*

⁹ Keegan, John: A tengeri hadviselés története. Corvina Kiadó, Budapest, 1998. 265. o.

¹⁰ Roger Crowley: Tengeri birodalmak – a kereszténység és az iszlám harca a Földközi-tenger feletti uralomért (1521-1580) Park Könyvkiadó, Budapest, 2014. 410. o.

¹¹ Sweetman, Jack: Admirálisok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999. 10. és 22. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

lezárultát követően sorra jöttek létre az állandó haditengerészetek, amelyek elsősorban az egyre nagyobb létszámú kereskedelmi- és halászflokkok tevékenységét voltak hivatva biztosítani.

A 17. századra a *textilipar* és a *famegmunkálás*, illetve különösen az *ágyúöntés* fejlődése jelentős előrelépést hozott a hajóépítés területén. „Ebben az időszakban... olyan korszakos jelentőségű találmányok jelentek meg a hajózásban, mint a **kormánykerék**, illetve a **hajófenék rézborítása**.”¹² A hajók nagyobb sebességét garantáló **réz burkolat** alkalmazása csak **1780-ra** terjedt el valóban széles körben és csak a napóleoni háborúk során vált általánossá. „**1770-től kezdődően a rézburkolat** és rézcsavarok vízszint alatti használata meggátolta, hogy a hosszú utak során a felgyülemlett tengeri moszatok lassítsák a hajók haladását.”¹³ Ekkortól ritkábbá, illetve könnyebbé válhatott a hajótest korábban gyakran szükségessé váló tisztítása, és mivel a fűróférgek és a kagylók nem rongálhatták meg a faszervezetet, ritkábbá váltak a korábban gyakorta szükséges javítások is. Ezáltal a 18. század végére a haditengerészet egyre inkább távolsági fegyvernemmé válhatott.

A 18. század végén több fontos újítás született a **navigáció** területén. Az **iránytűt** a hajó ingadozását ellensúlyozó felfüggesztésre szerelték. A század végén jelent meg a Davis-féle **kvadráns** és a máig használatos **szextáns**. A navigáció legnehezebb problémája – megbízható **tengerészeti órák** hiányában – továbbra is a földrajzi hosszúság meghatározása maradt, amit végül a brit John Harrison által 1735-ben készített **kronométer** oldott meg. „A **kronométer** feltalálása... és a **széljárások feltérképezése** fontos fejlődési elem volt, amelyek *együttesen hatékonyá tették a hosszú távú, csak vitorlákkal (evezők nélkül) végzett hajózást*... A kronométer csak a 18. század végén terjedt el... és csak ekkorra zárult le a világtengerek zömének feltérképezése is.”¹⁴ A kronométer negyedik, tökéletesített változatát végül 1761-ben rendszeresítette az Admirális. Ez azonban ekkor még igen drága szerkezet volt, használata csak a napóleoni háborúk során, illetve azután vált általánossá minden hajón.

Az általunk vizsgált korszak **gazdasági fejlődésének** egyik legfontosabb mozgatórugója az államok terjeszkedését, gyarmatosítását és kereskedelmét lehetővé tevő tengerhajózás volt. „Az **ágyúval ellátott vitorlás hajók** szolgáltak annak az **elképesztő tengerentúli expanciónak** az eszközéül, amely **olyan kritikus mértékben járult hozzá Európa gazdagodásához**. Ezek a hajók nemcsak elvitték a világ minden égtájára az európai expedíciókat, hanem eleve eldöntötték az ottani tengeri erővel vívott csaták kimenetelét is... **hazáikba visszatérve látszólag kimeríthetetlen gazdagság kincseit hozták el a tengeren túlról. A tengeren szállított gazdagság özöne az európai gazdaság drámai fel lendülését indította el.**”¹⁵ A gazdaság fejlődését a Közép- és Dél-Amerikából Európába áradó nemesfémek indították el a 16. század elején. A folyamat több száz évig tartott. Ez

¹² Uo. 111- 112.o.

¹³ Sweetman, Jack: Admirálisok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999. 72-73. o.

¹⁴ Brian Lavery: Hajók. 2004. M-érték Kiadó Kft., Budapest, 2005. 163. o.

¹⁵ Uo. 11.-12. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

jelentős méretű tőkeinjekciót jelentett az európai gazdaságnak, aminek következtében a nyugat-európai országok szélesebb társadalmi rétegei számára is elérhetővé váltak a korábban csak az elit számára megfizethető, tengerentúlról származó árucikkek. A távoli országokból importált árut ekkortól ezer tonnás nagyságrendben is érdemes volt behozni a kereskedőknek szállítóhajóikon. Habár az európai gazdaságfejlődés egyik alapvető oka a 18. század végétől egyre szélesebb körben kibontakozó **ipari forradalom** volt, azonban „*az Indiából Nagy-Britanniába szüntelenül áramló arany nélkül nem indulhatott volna meg a folyamat, amit így nevez a történelem: ipari forradalom.*”¹⁶

A gazdaságnak a dinamikusan növekedő tengeri kereskedelem következtében bekövetkezett megerősödése döntő fordulatot hozott a haderők és a haditengerészetek finanszírozásában. „A középkori monarchiák túlságosan szegények voltak, semhogy megengedhették volna maguknak *állandó hadseregek* fenntartását. A szárazföldi és tengeri erőket a szükségleteknek megfelelően állították ki, s mihielyt már nem volt szükség rájuk, szélnek eresztették őket... **a gazdasági növekedéssel együtt járó bevétel-növekedés segítségével a kormányzatok kiemelkedtek a szegénységből. Egyre inkább képessé váltak állandó, hivatásos hadseregek és haditengerészetek fenntartására, költségeinek előteremtésére.**”¹⁷ De nemcsak a haditengerészetet befolyásolták a gyarmatosításból származó bevételek, hanem általában a fejlett államok teljes hadviselését is. Amint arra „William McNeill rámutatott, a **onyolult katonai műveletek**, amelyek összetett vezetési tevékenységet, **stratégiai tervezést** és harcászati gyakorlatot igényelnek, ... **a távolsági kereskedelem nyereségére és lehetőségeire épültek.**”¹⁸ Szántó Mihály szintén rámutat **a távolsági kereskedelem intenzív iparfejlesztő hatására**, amely szerint „a nagy földrajzi felfedezések, **a gyarmatosítás megindulása forradalmasítólag hatott az ipar fejlődésére**, mely **minőségileg jobb fegyvereket adott a hadseregnek.**”¹⁹ Maga a fokozott tempójú hajógyártás is az ipar megerősödéséhez vezetett, hiszen a legnagyobb brit hajógyár, a Portsmouth Dockyard sokáig a világ legnagyobb ipari üzeme volt. „Az irodalom méltán nevezi **a vitorlás hajó fénykorának a 19. századot**, amikor a vitorlás elérte technikai fejlődésének csúcsát és... **az ipari forradalom egyik legfontosabb terjesztője, kiszolgálója volt.**”²⁰

A kapitalista világgazdaság 16-18. századi kialakulásának alapjait a 15-16. század **nagy földrajzi felfedezéseiben** kell keresni. **A felfedezések hajózástechnikai feltétele volt, hogy a part menti hajózást felváltsa a nyílt tengeri hajózás.** Ezek indították meg azt a folyamatot, mely végül az **interkontinentális kereskedelem kiépüléséhez**, és a **gyarmati rendszerek kialakulásához** vezetett. A tengeri kereskedelem korai szakaszában azonban a hajók még csak luxuscikkeket – fűszert, nemesfémeket, selymet, porcelánt –

¹⁶ **Randé Jenő**: A gépek forradalma Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1976. 29. és 31. o.

¹⁷ Uo. 11.-12. o.

¹⁸ Keegan, John: A tengeri hadviselés története. Corvina Kiadó, Budapest, 1998.

¹⁹ Szántó Mihály: Hadművészet a lőfegyver megjelenésének, majd elterjedésének századaiban <http://szantomihaly.gportal.hu/gindex.php>

²⁰ Molnár György: Az Onedin-család hajói História, 1979. évi 1. szám

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

szállítottak, ami még nem volt alkalmas mélyreható gazdasági fejlődés megindítására. Azonban, hogy a hazai ipart fellendítsék, *a spanyolok a gyarmatokon megtiltottak minden kézművesipari tevékenységet, így az amerikai spanyol gyarmatok teljes lakosságát a kezdetől fogva a tengeren érkező szállítmányokkal látták el hazai iparcikkekkel.* Ez a szabályozási modell azután más gyarmatosító államok esetében is alkalmazást nyert és hatására jelentős mértékben növekedett a gyarmatokkal lefolytatott távolsági kereskedelem. *A gyarmatosítás a gyarmatokon iparcikkek iránt jelentkező kereslet következtében közvetlenül, míg a gazdaságélénkülés és a fokozódó kereskedelmi forgalom következtében közvetve is gyorsította az adott állam iparosodásának mértékét.* Az iparosodás és a kereskedelem növekedése következtében a gyarmatosító állam magterületein javultak az életfeltételek és lehetővé vált egy telepés réteg kibocsátása a gyarmatokra. „A klasszikus meghatározások szerint *a gyarmatosítás... egy terület meghódításának azt a folyamatát jelenti, amelynek során telepések érkeznek a gyarmatosító társadalomból a gyarmatosított területre.*”²¹ Mindez természetesen katonai tevékenységgel is párosult. A hajók a kereskedelemben, a telepések kiszállításában, illetve a katonai erő távoli térségekben való megjelenítésében egyaránt kulcsszerephez jutottak.

A hajók már az ókorban is alkalmasak voltak tömegáruk szállítására, Róma lakosságának ellátását például az Egyiptomból érkező gabonával oldották meg. A 15. században 200-600 tonna teherbírású karakkokon meginduló portugál fűszerkereskedelem korszakát követően a 16. században az amerikai nemesfémeket szállító 2 000 tonna terhelhetőségű spanyol galeonok és a Hanza városszövetség hajói játszották a fő szerepet a tengeri kereskedelemben. Az északi vizeken már a középkorban nagybani kereskedelem zajlott, a Hanza szövetség hajói jelentős mennyiségű gabonát, faárut és sózott halat szállítottak Európán belül. Ekkortól egyre inkább a tömegáru-szállítás irányába változott a tengeri kereskedelem. A hollandok ezt a szerepet vették át fokozatosan a 16. századtól. A 17. század első felére a holland kereskedelmi tengerészet vette át a vezető szerepet 400-600 tonnás szállítókapacitású fleutékkal, illetve a merchantmanokkal és kereskedelmi galeonokkal, amelyekkel – mintegy 500 000 tonna összegzett szállítókapacitással – a világtengerkereskedelmi hajóállomány felét birtokolta.²² A 17. század végén az európai nemzetek kereskedelmi flottája 25 000 hajóból állt, amiből 15 000 a hollandoké, 6 000 az angoloké és csak 2 300 volt a franciáké.²³ Azonban a hosszú távú (gyarmati) kereskedelem valódi kiteljesedését a *nagyszámú mély merülésű tengeri kikötővel rendelkező Nagy-Britannia nagyméretű kereskedelmi vitorlás hajóinak elterjedése* tette csak lehetővé a 17. század végétől, illetve a 18. századtól. Ekkorra a világtengereken hajózó mintegy 3 600 000 tonna keres-

²¹ Alexander Etkind: Öngyarmatosítás, avagy a birodalmi kirakós játék lehetőségei a 21. században 2000 Irodalmi és társadalmi folyóirat 2013. évi 2. lapszám. <http://ketezer.hu/2013/07/ongyarmatositas-avagy-a-birodalmi-kirakos-jatek-lehetosegei-a-21-szazadban/>

²² Stefan Gulas – Dusan Lescinsky: A vitorlás hajók története. Madách Könyvkiadó, Budapest, 1984. 87. o.

²³ Király Dénes: A francia gyarmatbirodalom és a Frankofónia Nemzetközi Szervezetének bemutatása, térképi ábrázolása ELTE TTK, Budapest, 2012. 14. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

kedelmi hajótér közel felét már a brit kereskedelmi tengerészet adta 700-1400 tonna terhelhetőségű Indimanjaival, illetve kereskedelmi fregattjaival és briggeivel, a holland hajók részaránya pedig már csak mindössze 25%-ot képezett.²⁴

A távolsági kereskedelemben a luxusárúkat felváltották a közszükségleti cikkek, a *gabona, a hal, a fa, a bor, a só, a fémek, a textilipari nyersanyagok és a szövetek*. Európából vasárut, kelmét, alkoholt szállítottak Afrikába. A Nyugat-indiai szigetekről cukrot, gyapotot, rumot, dohányt, kakaót, indigót exportáltak Nyugat-Európába. A latin-amerikai szárazföld továbbra is főként nemesfémekkel vett részt a világgazdaságban. Az ezüst és az arany részben Európába, részben Ázsiába került, ez utóbbi cserébe selymet, porcelánt, fűszereket, illetve egyre jelentősebb mennyiségű teát szállított. A tengeri kereskedelemben kibontakozó változások **a 17. századtól gyökeresen átalakították a világgazdaságot, és az addig viszonylag kevés szállal egymáshoz kapcsolódó gazdasági régiókat mind szorosabban az európai alá rendelve kötötték össze**. Kialakult a **világkereskedelem, illetve a világpolitika**. „A tengeri hatalom kialakulása a nyugat-európai államok politikai erői számára biztosította a legtávolabbi kontinensek partjainak elérését. A tengeri közlekedés lehetősége képezi **az új geopolitikai szerkezet, a tengerentúli birodalom alapját**. A tengeri hatalom volt az, amely lehetővé tette, hogy *az eurázsiai kontinensről, mint egységről* gondolkodjunk, s *a tengeri hatalom kormányozza az Óvilág és Újvilág közötti viszonyokat is*.”²⁵

A korszak egyre hatékonyabbá váló **hadviselésének kulcstényezőit a korszerű tüzefegyverek** (ágyúk és muskéták) illetve **az új típusú vitorlás hajók – a három árbocos teljes vitorlázatú hadigaleonok, majd a klasszikus sorhajók, illetve fregattok és korvettek** – képezték. **E fegyverrendszer gyártásának államonként változó képessége** jelentősen eltérő flották létrejöttéhez vezetett, hiszen a korszak haditengerészeinek haditechnikai eszközei – méretüket és az alkalmazott tüzesszükszerek számát, így összességében **megépítési költségeiket és alkalmazási körüket tekintve – jelentős mértékben különböztek egymástól**. Az **eltérő haditengerészeti hadviselési modellek** kialakulása nemcsak a flottaszervezés érdekében rendelkezésre álló anyagi erőforrások mértékétől függött. A jellegzetes hadászati kultúrák kialakulása az államok egymástól jelentős mértékben **különböző geostratégiai pozíciójából** (kontinentális, fél-kontinentális, tengeri), más és más **ipari kapacitásából**, illetve ebből fakadóan **eltérő haderőszervezetéből** eredt. Önmagában a flotta mérete nem határozza meg egy állam haditengerészeti erejét, hiszen a hatékonyan tevékenykedő hadihajóknak megfelelően védett kikötőkből akadálymentesen kell kifutniuk a nyílt tengerre. Ezért **egy állam haditengerészeti erejét összességében tengeri haderejének és geostratégiai pozíciójának együttes, összegzett értéke adja**. (Ezt az elméletet Edward Wegener német ellentengernagy fogalmazta meg az ötvenes években: „A

²⁴ Uo. 87. és 93. o.

²⁵ Csizmadia Sándor – Molnár Gusztáv – Pataki Gábor Zsolt: Geopolitikai szöveggyűjtemény Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1999. 56. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

*flotta csak a tengeri hadászati helyzettel való együttállás esetén lesz tengeri hatalommá... ha a (hadászati) helyzet hiányzik – még erős flotta esetén is – az eredmény nulla.*²⁶⁾

A **haderőszervezés geostratégiai függése** szempontjából egy szélsőséges példaként említhető a – Wales, Skócia és Írország legyőzése után a teljes kontinentális térséget (brit szigetek) kitöltő, egységes geostratégiai térként funkcionáló – **tengeri** geostratégiai pozíciójú Nagy-Britannia és a **kontinentális** Oroszország közti különbség. Előbbi szigetország jellege miatt a szárazföldi támadásokkal szembeni teljes védettséget élvezett, utóbbi – lévén határainak döntő többsége szárazföldi – állandó katonai fenyegetéssel kellett, hogy szembenézzen. E két modell között félúton helyezkedett el a **fél-kontinentális** Franciaország. „Az ellenfelek közötti **kritikus különbség** az volt, hogy semmiféle ellenséges hadsereg nem juthatott el szárazföldön Nagy-Britanniába. A szárazföldi támadással szembeni védettség módját nyújtott a briteknek, **hogy hadiköltségvetésük legnagyobb részét a flottára fordítsák**, míg a *franciák északi határuk sebezhetősége miatt kénytelenek voltak a szárazföldi hadseregek elsőbbségét biztosítani.*”²⁷ A kiterjedt szárazföldi határokkal rendelkező, így esetenként egy időben több országgal is hadban álló Oroszország pedig csak költségvetésének töredékét fordíthatta flottafejlesztésre – erőforrásait a nagy létszámú szárazföldi haderő fenntartása emésztette fel. „**A kontinens államainak sokkal nagyobb figyelmet kellett fordítaniuk a külső környezetre... A hosszú szárazföldi határokkal és a nagyszámú szomszédal rendelkező államok a történelem során gyakrabban kerültek háborús konfliktusokba, mint a tengeri határok védelmét élvező és kevesebb szomszédal rendelkező államok.** 56 államközi háború adatainak feldolgozása alapján Bremer kimutatta, hogy a szárazföldi határok megléte esetén 35-ször nagyobb a háborús konfliktus valószínűsége két állam között, mint abban az esetben, ha nincs fizikai érintkezés.”²⁸

A korszerű vitorlás hajók megjelenésétől kezdődően a tengeri határok birtoklása – a külső támadásokkal szembeni védettség szavatolása mellett – egyúttal a gyarmatosítás és a kereskedelem, azaz a gazdaság fejlődésének lehetőségét is jelentették. Ezért **az egyes államok stratégiáját ekkortól a tengeri geostratégiai pozícióhoz való viszony határozta meg: a kontinentális hatalmak a tengerre való kijutás stratégiáját követték, a fél-kontinentális hatalmak meglévő tengeri pozícióik javításán fáradoztak, míg a tengeri hatalmak a tengeri uralom megtartását tűzték célul.** Az **1 000 km²-re jutó tengerpart** a szigetország jellegű, **tengeri geostratégiai pozíciójú** Nagy-Britannia esetében 12 km/1 000 km² érték, a **fél-kontinentális** európai országok (Spanyolország, Franciaország) esetében átlagosan 4 km/1 000 km² érték, míg a zömében Ázsia területére eső **kontinentális** Orosz

²⁶ Wegener, E.: Die Rolle der Seemacht in unserer Zeit. In.: Potter B Elmar – Nimitz, Chester: Seemacht, Eine Seekriegsgeschichte von der Antike bis zur Gegenwart. Bernard and Graefe Verlag für Wehrwesen, München, 1974. 1085. o.

²⁷ Sweetman, Jack: Admirálisok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999. 71. o.

²⁸ Matus János: A jövő árnyéka – nemzetközi hatások biztonságunkra és jólétünkre. A Pesti Csoport Kft., Budapest, 2005. 50. és 81. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Birodalom esetében 1,7 km/1 000 km² érték.²⁹ (Sorrendben a három geostratégiai állami-pológia közötti fajlagos tengerpart arány ilyen módon a 3:1 érték körül adódik.) Kezdetét vette a tengeri kereskedelmi útvonalak és a gyarmatok birtoklásáért folytatott, egyre intenzívebbé váló harc. „**A kereskedelem területén és a tengeri hajózásban** való rivalizálás... az 1648 és 1814 közötti **háborúk egyharmada** esetében tekinthetők **közvetlen oknak.**”³⁰ Ez direkt módon elsősorban a tengeri nagyhatalmak – Nagy-Britannia és Franciaország – konfliktusaira volt érvényes, ám esetenként – indirekt módon, a kontinentális zárlat gazdasági hatásai miatt – a brit tengeri kereskedelemről függő Oroszország hadba lépését is befolyásolta. Az olyan, tengeri kereskedelmi folyamatokba be nem kapcsolódó hatalmak, mint Poroszország, vagy a Habsburg Birodalom, továbbra is kontinentális érdekkellentétek mentén bocsátkoztak háborúba. Poroszország, vagy Ausztria nem a szándék hiánya miatt nem tudott bekapcsolódni a tengeri kereskedelembé, hanem mert geopolitikai helyzete ezt nem, vagy csak igen korlátozottan tette lehetővé. Az ebből fakadó hasznot elsősorban az atlanti partokat birtokló országok fölőzték le, Spanyolország kivételével, ahol az idejélmúlt társadalmi rendszer konzerválódása hosszú távon is csak kevésbé tette lehetővé a modern gazdaság kibontakozását. A földrajzi felfedezésekből, illetve a gyarmatosításból fakadó gazdaságfejlődés, iparosodás és flottafejlesztés ilyen módon jelentősen eltérő mértékben jellemezte az európai államokat, ami *elsősorban geostratégiai helyzetükkel függött össze.*

A 18. század közepétől egyre intenzívebbé váló tengeri (és szárazföldi) háborúk egyik legfontosabb nagyhatalmi indítéka éppen a tengerek és a gyarmatok globális, világszintű birtoklására irányuló szándék volt. Ennek az elsősorban gazdasági indíttatású törekvésnek a létrejöttét a technikai fejlődés, a korszerű vitorlás hajók megjelenése okozta. „**A tenger, mint az emberiség civilizációit és kultúráit elválasztó közeg,** amely olyan természeti elem, amelynek **hatalmas tereit, távolságait...** a társadalmi fejlődés, **a technikai innováció adott fokára eljutva** végül is **Európa nyugati fele győzte le. A gyarmatosítás megszüntette az emberiség egymástól való elzártságát, új lehetőséget teremtett az egyes földrajzi-geopolitikai régiók közötti kapcsolatok kialakulásához,** egyszóval létrehozta a világgpiacot.”³¹ Létrejött a globális geostratégiai tér, amelyben intenzív gazdasági-katonai kölcsönhatásba léptek egymással az olyan nagytérségek, mint Nyugat-Európa, az amerikai kontinens, India, Kína és Oroszország. Ebben az időszakban „a világkereskedelem nagymérvű kibontakozása, **a tengeri kereskedelem felgyorsította az ipar fejlődését Európában,** tovább növelte a földrész gazdagságát, és erősítette vezető szerepét a világban.”³² Nyitva állt tehát az út a költséges flották felállítására előtt, a gazdasági fejlődés következtében pedig általánossá vált az állandó hajóhadak fenntartása.³³

²⁹ Papp Norbert: Magyarország a Balkán és a Mediterráneum vonzásában Publiikon Kiadó, Pécs, 2010. 175. o.

³⁰ Uo. 151. o.

³¹ Rákóczi István: Tengerek tengelye. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2006. 192. o.

³² Brian Lavery: Hajók. M-érték Kiadó Kft., Budapest, 2005. 111-112. o.

³³ Razin: A hadművészet története Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, III. k. 465. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Ugyanakkor a **főként a tengeri kereskedelem által biztosított gazdaságfejlődés** során a tengeri hatalmak javára kialakult *gazdasági egyenlőtlenség* jelentős mértékben gátolta a gyarmatosító stratégiai törekvések kibontakozását a fél-kontinentális és kontinentális hatalmak számára. Ennek következtében törtek ki a gyarmati háborúk, amelyek 1739-es kirobbanásuktól kezdve („Jenkins füle háború”³⁴ – amely az osztrák örökösödési háborúval (1740-1748) párhuzamosan zajlott) a napóleoni háborúig tartottak. Ezekben csekély gazdasági teljesítőképességgel és nagy létszámú szárazföldi haderővel rendelkező *kontinentális hatalom* (például Oroszország), flottával és szárazföldi haderővel egyaránt rendelkező, közepesen fejlett gazdaságú *fél-kontinentális hatalmak* (például Franciaország), illetve erős gazdaságra támaszkodó, főként a haditengerészettel háborúba induló *tengeri hatalom* (például Nagy-Britannia) vettek részt. Ugyanakkor valamennyi haditengerészettel és valamennyi gyarmattal (vagy tengeri érdekeltséggel) minden nagyhatalom rendelkezett, így a gyarmati érdekelletétek miatt kirobbanó háborúk folyamán ezek a haditengerészetek óhatatlanul összecsaptak egymással. A nagyhatalmak közti *gazdasági egyenlőtlenség* azonban eltérő szerkezetű és méretű haditengerészetek – és ennek következtében eltérő haditengerészeti stratégiák és harceljárások – létrejöttéhez vezettek. A jelentősen különböző létszámú (és erejű) flották létrejöttét eredményező gazdasági egyenlőtlenségek egyes elemzők szerint önmagukban is háborúk kirobbanásához vezettek. Mackinder, a neomerkantilista és a geopolitikai gondolkodás egyik megalapítója szerint „a történelem nagy háborúi... közvetve vagy közvetlenül az országok egyenlőtlen növekedésének következményei.”³⁵

Kétségtelen, hogy a nagyhatalmak nem egyenlő mértékű gyarmatosítása és tengeri kereskedelme következtében a 18. század elejére gazdasági egyenlőtlenségek alakultak ki, és az is igaz, hogy a spanyol örökösödési háború kirobbanásának hátterében már ott szerepeltek a spanyol gyarmatok felosztásával, illetve birtoklásával kapcsolatos érdekelletétek is. Ezt követően az 1739-es gyarmati háború („Jenkins füle” háború) kitörésétől az 1815-ös Waterlooi győzelemig – rendszeresen részben a gyarmatok birtoklásának kérdése miatt kirobbant háborúk dúltak tengereken és szárazföldön egyaránt. „A 18. századi dinasztikus és gyarmati háborúkon át egészen a francia forradalmi és napóleoni háborúig az *angol-francia ellentét* vált a háborús konfliktusok egyik legállandóbb elemévé. A *haditengerészet mindkét állam hadviselésében fontos szerepet játszott, mivel a hadműveletek gyakran a kontinentális európai hadszíntértől távoli területeken, illetve a tengereken zajlot-*

³⁴ Egyes szakirodalmakban: „Jenkins füle háború” Ebben a konfliktusban egy brit kapitány, Jenkins fülét ugyanis – a britek (kétséges hitelességű) állítása szerint – levágták a spanyolok egy hajóátkutatói incidens során, és a brit kormány ezt az *ürügyet* használta fel arra, hogy – gyarmati érdekeinek markáns érvényesítése érdekében – hadat üzenjen Spanyolországgnak. Mint oly sok más esetben, a háborúba lépés okául szolgál – ez esetben valóban névlegesnek tűnő – incidens hitelessége vitatott. Jenkins kapitány fülét ugyanis valószínűleg nyolc évvel korábban vágták le, 1731-ben, és a spanyolok szerint nem is az ő parti őrségük, hanem kalózok. A háború tehát lényegében gazdasági érdekek miatt tört ki.

³⁵ Kennedy, Paul: A nagyhatalmak tündöklése és bukása. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1992. 504. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

tak.³⁶ E küzdelmek során a világpolitikát alapjaiban átrendező, a szárazföldi és a tengeri hatalmak között zajló konfliktusokban megváltoztak a Világ hatalmi (geopolitikai-geostratégiai) viszonyai, a súlypont folyamatosan a tengeri hatalmak javára tolódott át. Fokozatosan létrejött a brit tengeri hegemonia. A franciák a 18. század során elveszítették gyarmataik jelentős részét, miközben Oroszország lényegében továbbra sem tudott kitörni kontinentális bezártságából. Nagy-Britannia viszont szinte folyamatosan növelte gyarmatainak számát.

A vizsgált időszakon a *tengeri hatalmak* főként a gyarmataik megtartását és a saját tengeri kereskedelmük oltalmazását biztosító **flottafejlesztésre** koncentráltak, de a *félkontinentális* és *kontinentális* államok is eredmények elérésére törekedtek ezen a területen, habár ambícióik csak egy-egy beltenger feletti uralomra, illetve mindössze partvédelemre korlátozódtak. Ez a költséges haderőszerzési tevékenység kétségtelenül *a kor legfejlettebb hadviselési módszerét eredményezte*, miután a tengeri haderő haditechnikai megoldásainak összetettsége és az alkalmazott állomány kiképzettsége a vizsgált időszakon meghaladta a szárazföldi haderőét. **A hadviselésben az „1660 és 1720 között bekövetkezett változásokat leginkább a haditengerészetben érhetjük tetten.** A sorhajóalakzat taktikájának kialakulása nagymértékben megváltoztatta a tengeri hadviselést. Ez nem csupán taktikai változást jelentett, **megegyezett a nehézfegyverzettel ellátott sorhajók jelentősége, ezáltal pedig azon államoké is, amelyek képesek voltak elegendő számú hajó felszerelésére, és fenntartására... a britek és az 1660-as évektől kezdve a franciák is lényegesen megnövelték haditengerészeik méretét.**³⁷

A harmincéves háború lezárultát követő időszakra nemcsak a **gazdasági háttér** teremtődött meg, hanem a **technológiai feltételek** is. A 16. századi hadigaleonból ekkorra alakult ki az a *teljes vitorlázatú háromárbcos hadihajó*, amely a későbbi sorhajók alapját képezte. *Ágyúkat* már a 15. században alkalmaztak a hadihajók – a gályák, majd a galeasszok, később a galeonok – fedélzeti fegyverzeteként. Ezek a kovácsoltvas, réz vagy bronz eszközök még rendkívül költségesek, szerteágazóan *sokféle ürméretűek, illetve – csekély lőtávolságuk* következtében – kevésbé hatékonyak voltak. Már a spanyol Nagy Armada 1588-as Nagy-Britannia elleni támadása során is alkalmaztak 50, 32, 24 és 17 fontos korabeli ágyúkat, illetve mozsarakat, azonban ezek L/D viszonya alacsony értékre adódott, így hatásos lőtávolságuk is korlátozott értékű volt.³⁸ Az Armada felett aratott brit győzelem egyik kulcseleme éppen az volt, hogy a brit flotta – a spanyolokkal ellentétesen – kisebb méretű, de *fajlagosan nagyobb számú ágyú* hordozására alkalmas hadigaleonokból állította fel flottáját. *A brit hajók nagyobb tűzerejének kulcsa 1588-ban a spanyolokénál kisebb ürméretű, de nagyobb L/D viszonyú – és ezzel nagyobb lőtávolságú – viszonylag*

³⁶ Tóth Ferenc recenziója Michel Depeyre „Tactiques et strategies navales de la france et du royaume-uni de 1690 a 1815 (Bibliothèque Stratégique, Ed. Economica, Paris, 1998.)” című könyvéhez In.: Hadtörténeti Közlemények 2008. évi 3-4. szám 802. o.

³⁷ Jeremy Black: Hadügyi forradalom? Az 1660 és 1792 közötti időszak tanúsága. In: Veszprémy László (szerk.): A korai stratégiai gondolkodás. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005. 135 o.

³⁸ Howarth, David Armine: *Az Armada pusztulása*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984. 105-106. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

egységes űrméretű 5 és 9 fontos ágyúk nagyobb számú alkalmazásában rejlett.³⁹ Emellett a spanyolok ágyúi rendkívül változatos űrméretűek voltak, mindenféle méretű ágyú, amelyekkel különböző ütemben és távolságra lehetett löni. *A spanyol Armadával vívott csata abból a szempontból is a tengeri hadviselés új korszakát jelentette a brit flotta számára, hogy ágyúikat és löszereiket már többé-kevésbé egységesítették.* Ezzel a brit haditengerészlet alkotta meg az első szabványosított haditengerészeti ágyúparkot, melynek egyenletes tűzerejével hatásos sortüzeket tudtak leadni. *Megtették tehát az első lépést a sorhajóharcászat létrehozása felé.* Az egységes, nagy darabszámú haditengerészeti ágyúpark megteremtésére irányuló brit törekvéseket rendkívül nagy mértékben támogatták az olcsó öntöttvas ágyúk gyártástechnológiája területén *William Hogge brit olvasztár, illetve az őt követő belga és svéd olvasztárok által 1543-1630 között elért fejlesztési eredmények, amelyek összességében a harmincéves háború (1618-1648) és a brit polgárháború (1642-1648) lezárultát követő évekre lehetővé tették a hajóágyúk tömeggyártásának megvalósítását.*⁴⁰

A brit polgárháború 1648-as befejezését követően Oliver Cromwell azonnal utasítást adott egy hároméves flottaépítési program megindítására, amelynek eredményeképpen 1651-re 40 db új vitorlás hadihajó állt rendszerbe, hajónként mintegy 50 új ágyúval.⁴¹ **Ennek, a mintegy 2 000 tengerészeti löveg legyártásával járó flottaépítési programnak az időszaka tekinthető a hajóágyúk tömeges elterjedése kezdetének.** A hajófedélzeti tűzéréség 1648-tól lezajlott gyors darabszám-növekedésének egyik oka az ágyúk – a köteles-csigás, illetve lövegtalp-görgös *hátrasikló szerkezete* segítségével ekkortól megvalósítható – *hajón belüli töltésének* alkalmazása volt.⁴² (Korábban a mereven beépített ágyúkat kívülről töltötték provizórikus állványokról, ami rendkívül nehézkessé tette ezt a műveletet.) A hajón belüli töltés sikeres megoldása miatt az egy hajón alkalmazott ágyúk számát is sikeresen növelték. Ezáltal „1652-ben a brit hadiflotta 97 hajója közül még mindössze 3-nak volt 60 vagy több ágyúja, ám 1685-ben a 143 hadihajó közül már 63 volt ennyivel felfegyverezve.”⁴³

A haditengerészeti hadviselésben a tüzérő növekedésének eredményeképpen a 17. század második felében fokozatosan beköszöntött a *vitorlás hadihajók nagyszámú ágyújának tűzerején alapuló harcászati alkalmazásának korszaka,* így a korábbi, megcsákyázáson alapuló harcéljárás visszaszorult. Az új harcéljárásként alkalmazott **csatasorban** a hajók egysoros vonalban követik egymást, és oldalsortüzet zúdítanak az elhaladó hajókra, egymást így nem zavarva a tüzelésben. Az ágyúk tűzerején alapuló csatasort a hollandok használták először, első dokumentált alkalmazása 1638-ból való. A hollandok a spanyolok,

³⁹ Uo. 105-106. o.

⁴⁰ Hans Halberstadt: Tüzérségi eszközök a középkortól napjainkig. Hajja és Fiai könyvkiadó, Debrecen, 2003. 15. o.

⁴¹ Csató – Jemnitz – Gunst – Márkus: Egyetemes történeti kronológia I. kötet Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. 239. o.

⁴² Sweetman, Jack: Admirálisok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999. 19. o.

⁴³ Uo. 16. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

majd az angolok ellen is rendszerint csatasorba álltak fel, az angolok tőlük vették át ezt a módszert. A *sorhajók harceljárását a brit Admiralitás 1653-ban rendelte el, majd 1689-ben bevezették a „Hajózási és harci utasításokat” is.*⁴⁴ A brit sikerek hatására más nemzetek haditengerészetei is átvették ezt a taktikát. A 18. század során „már a csatasort alkalmazta csatarendként minden európai vitorlás flotta. Ezekkel a fejleményekkel **befejeződött a hadihajó átalakulása támadódereglyéből lövegtalpasszá.**”⁴⁵

A 17. század közepétől a 18. század közepéig terjedő időszakot tehát a sorhajóharcászat fokozatos és teljes körű elterjedése jellemezte. A haditengerészeti harctevékenységet a kikötők támadása, a szigetek megszállása, a blokád és gyakran a *felőrli jellegű, eldöntetlen tengeri ütközetek* együttesen tették ki. A haditengerészet dinamikusan növekvő tűzereje lehetővé tette az ellenfél kikötőinek a hatékony rombolását. Az első ízben 1682-ben megjelenő *bombázó ketch* akár 200 fontos nehézlövege rendkívül jelentős, a kikötői építmények ellen mozgósítható tüzert képviselt.⁴⁶ (Bombázó ketchek kikötők elleni bevetésére került sor 1682-ben Algírnál, 1685-ben Genovánál és Tripolinál, 1693-ban St. Malonál, 1710-ben Port Royalnál, 1741-ben Cartagénánál, 1747-ben Antibesnél, illetve 1757-ben Louisbourgnál is.⁴⁷) Ugyanakkor a haditengerészetek közötti összecsapásokban gyakorivá váltak az *eldöntetlen csaták*. Eldöntetlennek minősíthető az 1672-ben Solebay mellett vívott tengeri csata és az 1676-os Messina előtt vívott ütközet.⁴⁸ Harcászati szempontból szintén eldöntetlen maradt az 1704-es Vélez-Malagai ütközet, amely a spanyol örökösödési háború (1701-1713) legnagyobb tengeri csatája volt.⁴⁹

A haditengerészeti hadviselés mögött meghúzódó politikai motiváció azonban – a gyarmatok birtoklásával kapcsolatos gazdasági indítékok miatt – rohamos növekedésnek indult a század közepétől. „**1739-ben tört ki az első modern nagy háború, melyet tisztán a tengeri és gyarmati érdek idézett elő.**”⁵⁰ A háború során kevéssel később – szintén a gyarmatok feletti uralom megszerzésével összefüggésben – fellángolt a brit-francia tengeri háború is.) 1744 februárjában a britek **Toulon** térségében a franciákkal és spanyolokkal vívott tengeri csatája *nem hozott döntő eredményt.*⁵¹ A háború során Nagy-Britannia megkezdte a legfontosabb *tengeri támaszpontok megszállását*. A brit flotta elfoglalta Portobellót, 1745-ben pedig, Cap-Breton szigetét, a Szt. Lőrinc-folyam torkolatánál. Sikertelen támadásokat vezetett Cartagena kikötője, illetve Kuba egyes kikötői ellen. Végül azonban Portobellót és Cap-Bretont az aacheni békében visszaadták a franciáktól elfoglalt

⁴⁴ Marjai Imre - Pataki Dénes: A hajó története. Corvina Kiadó, Budapest, 1973. 206. o. illetve Sweetman, Jack: Admirálisok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999. 19. o.

⁴⁵ Sweetman, Jack: Admirálisok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999. 10. és 22. o.

⁴⁶ Stefan Gulas – Dusan Lescinsky: A vitorlás hajók története. Madách Könyvkiadó, Budapest, 1984. 97. o.

⁴⁷ Nolan, Chatal J.: Wars of the Age of Louis XIV. Greenwood Publishing, Westport, 2008. 52-53. o.

⁴⁸ Uo. 223-224.

⁴⁹ Uo. 260. o.

⁵⁰ Nagy Képes Világtörténet. X. kötet: a forradalom és Napoleon kora.

<http://mek.niif.hu/01200/01267/html/10kotet/10r01f03.htm>

⁵¹ Marjai Imre - Pataki Dénes: A hajó története. Corvina Kiadó, Budapest, 1973. 260. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Belgium fejében s így a birtokállapot változatlan maradt. Nyílt tengeri ütközetek helyett esetenként inkább a kikötők elleni támadások jellemezték ezt a háborút. Mint ahogyan a napóleoni háborúkat közvetlenül megelőző, vonalharcászaton alapuló merev, felülről jellegű gyalogsági hadviselést „*metodizmusnak*”, úgy ugyanennek a korszaknak a *merev csatasor-harcászat*on alapuló haditengerészeti hadviselését „*formalizmusnak*” is szokta nevezni a szakirodalom.⁵² Michael Lewis, a brit haditengerészet történetének szakértője rámutat, hogy a „törekvés, hogy rendet vigyenek a tengeri harc alapjában kaotikus természetébe, *túlszervezéshez és öncélú rendhez vezetett*... Ha azonban a hajók nem sorakoztak szabályos csatasorba... az nem tette lehetővé az összehangolt pusztító (tűz) hatást az ellenség flottájának egészére.”⁵³ Akárcsak a sorgyalogság esetében, a tengeren is a rendelkezésre álló, (a napóleoni háborúk korához képest) korlátozott méretű tüzérek – azaz a döntően **18-24 fontos ágyúk** – optimális kihasználása indokolta a *lineáris taktika* (szárazföldön sorgyalogság, tengeren csatasor) alkalmazását. A tüzérek növekedése hasonló hatással volt a korszak tengeri, illetve szárazföldi hadviselésére. „A 18. század a *vonalharcászat* kialakulásának a kora, *szárazföldön és tengeren egyaránt*... A vonalharcászat lényegében a tűzharc harcászata volt, s benne a tűz kezdte kiszorítani a szálfegyvert. *Az ágyú a tengeren majdnem kizárta a megcsáklózást*, a muskéták a szárazföldön kiszorították a pikát... *Azonban a haditengerészeti flotta vonalharcászatát... dogmává változtatták, a haditengerészeti flották tevékenységében uralkodóvá vált a sablon.*”⁵⁴ A korszak összegzéseként elmondható, hogy „egy sor ütközetben, amelyet... *szigorú vonalalakzatban* vívtak meg... *az elért eredményt semmilyen értelemben nem lehetett győzelemnek nevezni*... Így egy 18. századi tengeri csata képe nem esik messze az első világháború szárazföldi csatáitól. Mindkettőre jellemző a ragaszkodás az előzetes felfejlődéshez... és ugyanaz a *képtelenség a döntő eredmény kicsikarására.*”⁵⁵ Mindkét esetben – a szárazföldi és a haditengerészeti harcászatban egyaránt – **a tüzérség teljesítőképségeének további növelése jelentette a fejlődés útját**, ez eredményezte **új harcéljárások** (csatasor áttörése) **későbbi létrejöttét**.

Tulajdonképpen – közvetett módon, egy jelentős résztényezőként – Franciaország Nagy-Britannia elleni gyarmati háborúja volt a **hétéves háború (1756–1763)** egyik előidézője is. Már 1755 folyamán kitört a harc **Észak-Amerikában**, ahol a franciák három oldalról – Luisiana, a Misisipi völgye és Kanada felől – körülfogták a britek gyarmatbirtokait. Eleinte a franciáknál volt a túlerő. **A brit hajóhad Franciaország kikötőit támadta**. Emellett **tengeri blokád** alatt tartotta Franciaországot és megakadályozta, hogy onnan segítség érkezzen a gyarmatokra. Ennek volt köszönhető, hogy a brit haderő került fölénybe a franciák ellenében. A háború kitörésekor **a franciák inváziós előkészülete** rémületet keltett Nagy-Britanniában. A franciák azonban végül mégis inkább a britek Földközi-tengeri bázisa,

⁵² Keegan, John: A tengeri hadviselés története. Corvina Kiadó, Budapest, 1998. 49-50. o.

⁵³ Uo. 50. o.

⁵⁴ Razin: A hadművészet története Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1964. III. k. 530., 534-535. o.

⁵⁵ Keegan, John: A tengeri hadviselés története. Corvina Kiadó, Budapest, 1998. 53. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Minorca szigete ellen fordították fő erejüket. 1756 májusában a földközi-tengeri brit flotta ugyan megtámadta a francia hajóhadat, ennek ellenére az erősen védett **sziget a francia inváziós erők kezére jutott**. Ugyanakkor az amerikai gyarmatokon folytatott harcokban kiemelkedő sikereket értek el a brit James Wolf tábornok *tengerészgyalogosokból és könnyűgyalogosokból* álló, csónakokon partra tett, esetenként 5 000 főt is megközelítő **összefegyvernemi** (gyalogságból és tüzérségből álló) **partraszálló kötelékei**, amelyek sikeres műveleteikkel nagymértékben hozzájárultak a Louisbourgnál és Québecnél kivívott döntő brit győzelmekhez.⁵⁶ A létrehozott **újszerű, immár korszerűnek nevezhető partraszálló képesség** – amelynek harci alkalmazása nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az amerikai francia gyarmatok brit kézbe kerültek – a brit haditengerészet egyik meghatározó harceljárásává is vált.

A francia-angol háborúk oka és célja csak részben volt a tengeri uralom és a gyarmatok feletti ellenőrzés direkt megszerzése. A hétéves háború kirobbanásának másik – kontinentális politikai síkon jelentkező – oka Szilézia birtoklása volt. A két nagyhatalom – a tengeri pozíciójú Nagy-Britannia és a félkontinentális Franciaország – **stratégiájában nem azonos arányban jelentek meg a tengeri és a szárazföldi elemek**. A franciák meg akarták akadályozni, hogy a poroszok túlzottan megerősödjenek, a britek viszont attól tartottak, hogy a franciák kerülnek túlsúlyba a kontinensen. Brit részről azonban elsősorban **a kontinentális erőegyensúly fenntartása** volt a cél. Nagy-Britanniának ugyanis nem állt érdekében, hogy bármelyik európai középhatalom hegemoniát szerezzen a kontinensen, *mivel ez azt jelentette volna, hogy szárazföldi vetélytársak hiányában az illető ország a haditengerészeti erők fejlesztésére tudja koncentrálni erőforrásait*. Ez veszélyeztette volna az angol egyeduralmat a tengereken. *A 17. századtól egészen a második világháborúig a kontinentális erőegyensúly felborulásának megakadályozása volt a brit stratégia legfontosabb célja, elsősorban emiatt vívták meg háborúikat.* Rendszerint valamilyen koalíció tagjaként harcoltak az éppen túlzottan erősnek tartott európai ország ellen, és ha kellett, csapataikkal beavatkoztak a kontinensen. Természetesen *haditengerészetük erőfölényének fenntartása és megőrzése* – ha kellett, európai beavatkozás árán is – nem kizárólag egy defenzív (Anglia invázióval szembeni megvédése, kereskedelmi és halászhajóik védelme) stratégia része volt, az erős haditengerészet fenntartása érdekében tett erőfeszítések elsősorban a jövedelmező gyarmatbirodalom fenntartására és gyarapítására irányultak. Karl Haushoffer, a geopolitikai gondolkodás egyik meghatározó teoretikusa, *a 18-19. század brit nagyhatalmi politikáját* így jellemezte: „amikor az Egyesült Államok függetlenségi nyilatkozatával *Anglia első (gyarmat)birodalma összeomlott, belekezdett második (gyarmat)birodalmának építésébe*, amit az évszázados ellenség, a franciák felett aratott *tengeri győzelmek* (Quiberon-öböl, Szentek-szigetek, Camperdown, „Discöséges június elseje”, Abukir, Trafalgar) révén sikeresen véghez is vitt.”⁵⁷ A szárazföldi és tengeri rész-

⁵⁶ Roberts, Andrew (szerk.): A hadviselés művészete. Kossuth Kiadó, Budapest, 2010. 110-115. o.

⁵⁷ Csizmadia Sándor - Molnár Gusztáv - Pataki Gábor Zsolt (szerk.): Geopolitikai szöveggyűjtemény. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1999. 289. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

stratégiákon alapuló – azonban eredendően a tengeri hatalom céljait és érdekeit előtérbe helyező – nagyhatalmi stratégia tehát elsősorban és mindenekelőtt a gyarmatbirodalom fenntartásán és gyarapításán munkálkodott. Ugyanakkor az európai háborúk súlypontja látszólag mindig a szárazföldön volt, és a tengeri háború – a szárazföldről nézve – csak egyfajta „mellékhadszíntér” volt, amit a kontinentális európai országok (Poroszország, Oroszország és a Habsburg Birodalom) nem tartottak túl fontosnak. A 18-19. század háborúi során a fél-kontinentális (fél-tengeri) geostratégiai pozícióban lévő hollandok és spanyolok, illetve franciák ugyanakkor már valamivel nagyobb érzékenységet mutattak a tengeri stratégia – a haditengerészetek közti erőegyensúly, a gyarmatok, tengerszorosok, szigetek feletti uralom stb. – kérdései iránt. Azonban a franciák nem elsősorban Kanada, vagy Mauritius birtoklásáért szálltak hadba, hanem inkább Flandria, vagy Elzász miatt. A tengerentúli gyarmatokért vívott háborúk kérdését ezekhez képest másodlagosnak tartották, az ezekkel kapcsolatos katonai erő fenntartására (haditengerészet, tengerészgyalogság, gyarmati csapatok) csak korlátozott összegeket áldozhattak – még akkor is, ha a 18. század közepére már jelentős bevételeik származtak a gyarmatok fenntartásából. Ennek a látszólagos ellentmondásnak az oka az volt, hogy a kontinens nagyhatalmai – köztük Franciaország – nem fordíthattak kellő figyelmet gyarmataik védelmére addig, amíg velük azonos súlyú katonai hatalmak közvetlen szárazföldi csapásainak lehetőségével, tehát közvetlenül a szárazföldi határait fenyegető támadás veszélyével kellett szembenéznük a kontinensen. Csak a napóleoni háborúk időszakában *jött létre a jelentős kontinentális területeket megszerző franciák európai hegemoniája, ami megnövelte az – egyúttal a britek elleni küzdelem leghatékonyabb eszközének nevezhető – tengeri hadviselés fontosságát* is. Ekkor – tehát a francia kontinentális hegemonia létrejöttét követően – már felmerülhetett a korábban elveszített francia gyarmatok visszaszerzésének igénye. Az olyan *teljes mértékben kontinentális* államok, mint az oroszok, vagy a poroszok, kedvező esetben fenntartottak ugyan haditengerészetet, sőt kínálkozó alkalom esetén gyarmatokat (orosz Alaszka), illetve gyarmati kereskedőtelepeket (a poroszok esetében a großfriedrichsburgi erőd Ghánában, St. Thomas erődje a karibi-térségben, illetve Arguin erődje Mauritániában) is szerztek. Ám ezek a hatalmak gyarmataiktól – a tengeri nagyhatalmak nyomására – „könnyen elbúcsúztak” (poroszok 1725-ben és az oroszok 1867-ben). Ennek elsődleges oka az volt, hogy – a kontinentális államok gyakran hadban álló, tekintélyes méretű szárazföldi hadereje mellett – már nem maradt erőforrás a gyarmatok megvédését biztosító haditengerészet fenntartására.

A hétéves háborútól kezdődően **beköszönteni látszott a haditengerészeti hadviselés aktívabb korszaka**, amelyet az intenzív csaták, a manőverező (áttörő) harctevékenység és a **megnövekedett tűzerő** egyre fokozódó szerepe jellemezte. A brit **hajók több nyílt tengeri csatában** győzelmet arattak a francia hadihajók felett. **1759-ben a britek megverték a francia flottát**, megghiúsítva az Írországból tervezett partraszállást. **Ugyanabban az évben a francia földközi-tengeri hajóhadat is megsemmisítették.** A tenger brit uralom alá került. A hétéves háború lezárása érdekében Párizsban 1763-ban kötött béke különösen azért fontos, mert véget vetett a franciák gyarmat-birtoklásának Észak-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Amerikában. A háború Európában területi változást nem hozott. A gyarmatok tekintetében Franciaország lemondott Kanadáról. Másrészt viszont a franciák visszanyerték legfontosabb birtokaikat Nyugat-Indiában. (Ugyanakkor az is igaz, hogy a britek által 1757-ben megnyert palási csata már előrevetítette az indiai uralom jövőbeni gyors hanyatlását és az angol befolyás túlsúlyra jutását.) **Összességében a gyarmatok birtoklásáért vívott tengeri küzdelem** – figyelembe véve a **nyílt tengeri csaták** és a megszerzett kulcsfontosságú területek együttes arányát is – a britek számára kedvezett.

1775-ben háború robbant ki Nagy-Britannia és amerikai gyarmatai között. A brit tengeri hegemonia megtörése miatt az **amerikai függetlenségi háborúban** (1775-1783) az amerikai gyarmatokat Franciaország, Spanyolország és Hollandia is támogatta. A britek 50 000 fős haderőt küldtek a gyarmatokra. 1776. július 2-án a New York kikötőjénél megkezdett partszállás során 32 000 katonát tettek partra. A flotta 70 hadihajóval és 370 szállítóhajóval támogatta a hadműveletet. Kanada felől, dél felől és középen, New-York felé egyaránt támadtak. Franciaország, melynek kormánya hivatalosan még békében volt Nagy-Britanniával, titkon segítette a gyarmatokat nemcsak pénzzel, de hadi eszközökkel is. A háború későbbi szakaszában ezrével jelentkeztek az Egyesült Államok szolgálatába lépni óhajtó önkéntes tisztek és sorállományúak. **Franciaország 1763 után megkezdte új hadihajóinak építését, így 1774-től flottája ismét jelentős tényezőként szerepelhetett a világtengereken.** A francia haditengerészet lényegében az egész háború során képes volt különféle szállítmányokat eljuttatni Amerikába – igaz ugyan, hogy kisebb léptékben, mint a brit tengeri szállítások. Ebben a háborúban **a franciák ellen már leginkább a tengeren, nyílt összecsapások során harcoltak a britek.** „1778 és 1782 között újabb és újabb francia hajórajok megjelenésével az összecsapások először brit kudarcokkal végződtek.”⁵⁸ A brit hajóhad 1778 júliusában megütközött a francia flottával Ouessant szigete mellett. **A csata nem volt döntő,** mégis meg tudták akadályozni a franciák Amerikába vitorlázását. Egy másik francia hajóhad ugyanakkor mégis eljutott Észak-Amerika partjaira. A brit hajóhad Nyugat-Indiában végül sikeresen visszaállította fölényét. Ez alatt azonban a francia flotta 6 000 főnyi szárazföldi erőt juttatott el Amerikába és visszafoglalta az elveszett francia gyarmat-telepek egy részét. 1782 áprilisában Nyugat-India térségében a briteknek **sikerült Les Saintes szigeténél csatára bírni a francia hajóhadat. A brit hajók áttörték az ellenfél csatasorát,** a francia hajóhad egy részét elfogták (5 mozgásképtelenné tett hajó, az 1 060 fős brit veszteségre 3 000 fő francia veszteség esett, emellett 5 000 francia tengerész került brit hadifogságba), a többi hajó elmenekült. Egyes történészek szerint „a 17. század óta ez az összecsapás, a saintes-i csata volt a brit flotta *első egyértelmű győzelme.*”⁵⁹ Azonban talán precízebb az a megállapítás, hogy a brit flotta sok kisebb győzelmet aratott a Saintest megelőző 100 év során, de egyetlen olyat sem, ahol az ellenfél teljes flottája szemben állt a britekkel és felvette volna flottájukkal a harcot. (Korábban inkább

⁵⁸ Bencze László: Az állóháború harcászati és hadászati előzményei HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2009. 76. o.

⁵⁹ Keegan, John: A tengeri hadviselés története. Corvina Kiadó, Budapest, 1998. 54. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

kisebb üldözések során értek el sikereket a britek.) A Saintesnél kivívott győzelmet tehát egy döntő jelentőségű (léptékű) csatában, döntő győzelmet lehetővé tevő harceljárással vívták ki a britek, ami ezáltal több szempontból is fordulatot jelentett a tengeri csaták történetében. Azonban Nagy-Britanniának végül meg kellett gondolnia, hogy jobb elismerni a gyarmatok függetlenségét, mint megosztott erővel küzdeni egyszerre Amerika és Franciaország ellen. A kimerült Nagy-Britannia lemondott a békéért a 13 amerikai gyarmatról, de megtartotta Kanadát és Új-Funland szigetét. Az 1783-as versaillesi békében Nagy-Britannia Spanyolországnak engedte át Floridát és Minorca szigetét, Franciaországnak néhány kis szigetet Nyugat-Indiában és az afrikai parton, illetve Új-Funland körül. A háború így a francia és spanyol gyarmati hatalom kismértékű megerősödését eredményezte. A szigetország elveszítette ugyan egyik legbecsesebb gyarmatát, de megszilárdította uralmát Indiában.

Az 1792-ben kirobbanó francia forradalmi háborúk során a brit flotta 1794-ben a „**dicsőséges június elsejei**” csatában *törte át a francia csatasort* – jelentős harcászati eredményeket érve el ezzel – majd 1797-ben **Camperdownnál** csapott össze a francia szövetségben harcoló hollandokkal. A britek kétoszlopos alakzata *áttörte a holland csatasort* és ezzel ismét döntő győzelmet arattak. Ekkor kerültek bevezetésre azok a Thomas Blomefield tüzérségi felügyelő vezetésével korszerűsített **24 és 32 fontos hajóágyúk**, amelyek mintegy 10%-kal könnyebbek voltak a korábbi típusoknál.⁶⁰ A tömegcsökkentés lehetővé tette ezeknek a nagy űrméretű ágyúknak a nagyobb arányú alkalmazását.

A St. Vincent fokánál (1797), **de különösen a Les Saintes szigeténél és a „dicsőséges június elsején” (1794) vívott csata, továbbá Camperdown – egyre inkább döntő jellegű – tengeri csatái már előrevetítették az egyre nagyobb tüzérről felvonuló brit haditengerészet jövőbeni döntő fölényét, amely az áttörő harceljáráson alapult.** A napóleoni háborúk döntő tengeri csatái – Abukir és Trafalgar – pedig **véglegesen egyértelművé tették az áttörő harceljárást alkalmazó, immár nagy tüzerejű, 32-68 fontos karronádokat is harcba vető, tüzérsős brit haditengerészet fölényét a világ tengerein.** A Royal Navy hatalmas sikereket aratott ellenfeleivel szemben az 1793-1815 közötti háborúkban. Amíg a britek 166 hajót vesztek el harcban, addig 1 201 ellenséges hajót semmisítettek meg vagy foglaltak el, köztük 712 franciát. (Az 1 201 hajó közül 159 volt sorhajó és 330 fregatt.)

A gyors lefolyású, döntő haditengerészeti ütközetek a napóleoni háborúk után is jellemzőek maradtak. Nagy-Britannia, Franciaország és Oroszország 26 hajóegységből (brit részről 3 sorhajó, 4 fregatt és 4 kisebb hadihajó, francia részről 3 sorhajó, 2 fregatt és 2 kisebb hadihajó, orosz részről pedig 4 sorhajó és 4 fregatt) álló egyesített flottája **1827. október 20-án behajózott a Navarinói-öbölbe, és megsemmisítő vereséget mért a számbeli fölényben (3 sorhajó, 19 fregatt, 43 kisebb hadihajó, összesen 65 egység), de minőség-**

⁶⁰ David McConnel: *British Smooth-bore Artillery National Historic Parks Canada*, Ottawa, 1988. 62-64. o. illetve Angus Konstam – Tony Bryan: *British Napoleonic Ship-of-the-Line* Osprey Publishing, Osceola, 1986. 24. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

gi hátrányban lévő török-egyiptomi haditengerészetre. A szövetségesek győzelmének nagyságára jellemző, hogy a csatát követően mindössze egyetlen fregatt és 15 kisebb hadihajó maradt hadrafogható állapotban a török-egyiptomi flottából.

A nagy hatótávolságú, jelentős kereskedelmi terheléssel végzett hajózás az ember által meghódíthatatlan világóceánokon legalább akkora **technológiai kihívás** volt a 17-19. században, mint az űrhajózás technikai hátterének megteremtése a XX. század második felében. A **hajógyártás** önálló iparág volt a korszak ipari termelésén belül. A hadihajók fejlődési folyamata egy külön – sajátos követelményrendszerrel jellemezhető – területet jelentett. A fejlődési folyamat során két területen történt előrelépés: a 17. századtól folyamatosan **nőtt a sorhajók szerkezeti mérete**, ezáltal – különösen az **ágyúöntési és –gyártási eljárások** fejlődésének következtében – nőtt a fedélzetükön elhelyezhető ágyúk száma és főként a **tüzereje**. A 19. század közepétől a hajóágyúknál fokozatosan elterjedt a lőtávolságot és a pontosságot egyaránt növelő **huzagolás**, illetve a **robbanógránát**, ami jelentősen csökkentette a faépítésű hajók túlélési esélyeit.

A tisztán fából készült vitorlás hadihajók utolsó sorozata már 5-7 000 tonna űrtartalommal épült. A britek 1849-ben kezdték meg az 5922 tonnás Duke of Wellington építését (amelyet később gőz segédhajtással is elláttak), míg a franciák a század ötvenes éveiben adták át a 130 db, 32 fontos ágyúval felszerelt, 6 878 tonna űrtartalmú Bretagne sorhajót (szintén gőz segédhajtással).⁶¹ Oroszországban 1841-1852 között a fekete-tengeri Nyikolajev hajógyárának súlyjáról bocsátottak vízre három, 63 m hosszú 18 m széles, 5 500 tonna vízkiszorítású, 120 ágyús, első osztályú sorhajót. A három ütegfedélzetes sorhajók alsó fedélzetén 68 fontos, míg a hajó orrfedélzetén és a taton hosszú csövű, 36 fontos ágyúkat helyeztek el, a felső fedélzetre pedig 36, 24 és 18 fontos ágyúk kerültek. A hajók nagy felületű vitorláit lehetővé tették a 10 csomós sebesség elérését. 1853. november 18-án a krími háború során a **Szinopéné**l vívott tengeri ütközetben háromfedélzetes, 120 ágyús sorhajók képezték az orosz hajócsoporthoz tartozó magját. (Hat orosz sorhajó, köztük három 120 ágyús, és két fregatt állt szemben a kikötőben horgonyon álló hét török fregattal és három korvettel.) Az orosz hajók fedélzetein összesen 38 db Paixhans huzagolt elöltöltő ágyú volt. Ágyúik tüzerejével és a **robbanógránátokkal** lényegében egy óra alatt felőrölték a török flottát és döntő győzelmet arattak.

1.3. A kompozit, majd fémépítésű és a gőz segédhajtású vitorlášhajók korszaka

A Szinopei ütközet nagy hatással volt a hadihajó építésre. Egyértelművé vált, hogy a **hajótűzéség tüzerejének megnövekedése miatt a tisztán fából épült vitorlás hadihajók harcászati lehetőségeik végéhez értek**. Ennek következtében 1860-ban megjelent az első **páncéllal felülvértezett** fa hadihajó (a francia Gloire), majd 1861-ben rendszerbe

⁶¹ Steve Crawford: Sorhajók és repülőgép hordozók. Gabo Könyvkiadó, Budapest, 2000. 52. és 104. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

állították az első **teljesen vastestű hadihajót, a brit Warriort**.⁶² A korszak végén a vitorlás hadihajókon megjelentek a **segédhajtásként** alkalmazott **gőzgépek**, azonban a hajógőzgépek fajlagos teljesítmény-tömeg aránya, illetve fajlagos szénfogyasztása 1870 előtt még meglehetősen kedvezőtlen volt, ami gátolta elterjedésüket a fokozott gazdaságosságot megkövetelő hosszú távú kereskedelmi hajózásban, illetve a nagy hatótávolságot megkövetelő haditengerészeti hadviselésben.

Az utolsó, főként elöltöltő ágyúkkal felszerelt vitorlásokkal vívott tengeri csatát 1864-ben vívták meg (részben már gőz segédhajtású) osztrák és dán hajók Helgolandnál, emellett az amerikai polgárháborúban – a tengeri blokád során – még nagy mennyiségben alkalmaztak vitorlás hadihajókat, így ezt az időpontot tekinthetjük a vizsgált időszak, a vitorlás sorhajók záró korszakhatárának. A gőzhajtású, döfőorros vastestű hajókkal vívott 1866-os lissai tengeri ütközetet már egy új korszak nyitányának tekinthetjük, így **az általunk vizsgált időintervallum – a vitorlás sorhajók időszaka – az első brit-holland háború kezdetétől (1652) az amerikai polgárháború végéig (1865) határozható meg**.

Az időszak első jelentősebb hajójának tekintett háromárbcos hadigalleon, az 1637-ben vízrebocsátott brit Sovereign of the Seas és az 1861-ben vízrebocsátott szintén brit háromárbcos, a teljesen fémépítésű Warrior között – habár *működési elvük* ugyanaz volt, *technológiai értelemben* nem sok hasonlóságot találhatunk. **A lezajlott technológiai forradalom magukat a hajókat, és természetesen a hajógyártást is alapjaiban érintette, amelynek lényege az átállás volt a fa alapú technológiáról a fém alapúra, illetve a kézműipari gyártásról a gépesítésre.** Ez a technológiai forradalom olyan hatékony vitorlások létrejöttét eredményezte, amelyek – a tengeri kereskedelem egyes területein - egészen a 20. század elejéig versenyképesek voltak még a gépi hajózással szemben is. A festményeken, távrolól élénk táruló 17. századi, illetve 19. századi háromárbcos vitorlások között optikailag szinte nem is látható a különbség. Ugyanakkor a korszak legbonyolultabb haditechnikai rendszerének nevezhető hadihajókon *rendkívül nagyszámú technikai változtatás történt* (kormánykerék és kormánylapát megjelenése, navigáció és hajók közötti kommunikáció fejlődése, rézlemez-borítás, fém vázszerkezet, fém rátétpáncél, majd teljesen fém hajótest megjelenése, karronád, majd a huzagolt és az egyenszilárdságú lövegek bevezetése, kenderkötelek helyett drótkötél alkalmazása). Emellett rendkívül jelentős *gyártástechnológiai változások* jellemezték magát a hajógyártást (új famegmunkáló-gépek bevezetése, textilipari gépek megjelenése a vitorlagyártásban, mindezeknek a gépeknek a szél- és vízenergiával, később gőzgéppel történő meghajtása, majd végül a kötélcsigák gépi sorozatgyártása gőzgéppel meghajtott automatizált másolóesztergán). *A hajóépítés forradalma során folyamatosan, 15-20 évente vezették be az újabb és újabb jelentős innovációkat, aminek hatására a hajók minden alrendszere egy teljes technológiai generációt*

⁶² A fémhajók építésében vitathatatlan a brit hadiipar jelentős előnye. Figyelemre méltóak az előzmények. Az angolok már 1815-ben építettek egy teljesen vasból készült folyami gőzöst, 1820-ban pedig egy vastestű tengeri kereskedelmi hajó is elkészült. A Brit Kelet-Indiai Társaság 1839-ben épített két vastestű hajót, melyek később a kínai vizeken ágyúnaszádként is tevékenykedtek.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

ugrott előre, a fejlesztés eredményeképpen létrejövő új szállítási-kereskedelmi, illetve hadviselési képességek pedig átalakították az alkalmazó államok gazdaságát és hatalmi érdekérvényesítő képességét. *A hajók és a hajógyártás fejlődése szerves részét képezte az általunk vizsgált időszak második felében zajló ipari forradalomnak. A fejlődési folyamat azonban nem egyenletesen ment végbe a világ országaiban*, mivel az olyan tengeri államok, mint Nagy-Britannia korábban, míg az elmaradott kontinentális országok, mint Oroszország jóval később vezették be azokat.

2. A HADITENGERÉSZET HADITECHNIKAI ESZKÖZEINEK FEJLŐDÉSE A 18.-19. SZÁZADBAN

2.1. HADITENGERÉSZETI TÜZÉRSÉG

A 16. század elején az **ágyúk öntése** még gyermekcipőben járt. Azonban 1543-ban **Nagy-Britanniában** az öntöttvasból készült ágyúk területén beindult a fejlődés, amikor „William Hogge olvasztár olyan ágyúöntési eljárást dolgozott ki, amely **már a tömegtermelésre is alkalmas volt.**”⁶³ Habár a szárazföldi hadviselés területén éppen ekkortól fektettek egyre nagyobb súlyt a kisebb fajlagos tömegű bronz ágyúk rendszeresítésére, a brit haditengerészet kapva kapott Hogge olcsó öntöttvas ágyúk előállítására képes, tömegtermelésre alkalmas ágyúöntési technológiáján, hiszen a sorhajókon alkalmazott ágyúk száma 150 év alatt megháromszorozódott. A legnagyobb darabszámban gyártott III. osztályban az 1650-es években még 30 ágyú jelentette az alsó határt, az 1800-as évekre pedig már 74 ágyúra volt szükség.⁶⁴ Hogge technológiájának fokozatos ismertté válásával az öntöttvasból készült ágyúk elindultak világhódító útjukra. Az eljárás azonban csak mintegy száz éves késéssel terjedt el Európa nyugati területein: Belgiumban, majd Svédországban is. Nagy-Britannia továbbra is megőrizte technológiai előnyét a vasgyártás területén. A fejlődést bizonyos szempontból kényszer szülte: a vasgyártáshoz szükséges faanyag fogytával 1740-re a brit vasgyártás a mélypontra (évi 17350 tonna) süllyedt.⁶⁵ A brit nyersvas minősége egyébként is kívánnivalót hagyott maga után, így a fegyvergyártáshoz – köztük a haditengerészet ágyúinak öntéséhez – szükséges nyersvasat többségében az évi 160 000 tonna termelésű, faszénben hiányt nem szenvedő Oroszországtól vásárolták. Nagy-Britanniában ifj. Abraham Darby öntödetulajdonos már 1735-ben sikeres kísérleteket folytatott a faszénnek szénrel történő részleges pótlásával. A faszén kokszolt szénrel való helyettesítésének és a jó minőségű öntöttvas előállításának problémájára azonban csak 1748-ban talált végleges megoldást Henry Cort. „Cort a brit Admirális számára megrendelés alapján vasanyagot szállított... A tüztér és az olvasztótér szétválasztásával sikerült a nyersvasat úgy megolvasztania, hogy... a szén redukálását és a szennyeződés eltávolítá-

⁶³ Gulyás Géza: A magyar tüzérség az I. világháború kitörésekor. A tüzérfelderítés megjelenése a magyar haderőben http://mhht.eu/hadtudomany/2011/2011_elektronikus/2011_e_17.pdf 5. o.

⁶⁴ Brian Lavery: Hajók M-érték Kiadó Kft., Budapest, 2005. 114. o.

⁶⁵ Wille, Hermann Heinz: A szakócától a dinamóig – a technika története a kezdetektől 1900-ig. Kosuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 205. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

sát meggyorsítsa... Szabadalmat kapott az eljárására, így a brit kohók tíz-tizenkétszer annyi acélt állítottak elő, mint régebben... Ezzel jelentős minőségjavulást eredményezett... és a brit vaskohászatot megszabadította a drága importfüggőségtől... **A haditengerészet elhalmozta Cortot megrendelésekkel.**⁶⁶ Ez a fontos innováció éppen a napóleoni háborúkat megelőző időszakban került széles körben bevezetésre. A brit vasgyártás 1800-ra 131 000 tonnára – öt évtized alatt a hétszeresére – növekedett. A hadiipar készen állt a nagyszámú ágyút igénylő sorhajók gyártására és felfegyverzésére a napóleoni háborúk során, illetve olyan átfegyverzések végrehajtására, mint az ágyúk egy részének lecserélése karronádokra. (Sőt, nemcsak a saját haditengerészet löveg-igényének biztosítására volt képes a brit hadiipar, de emellett még exportra is termelt: *az orosz haditengerészet – amely jelentős méretű behozatalra szorult a jó minőségű öntöttvas ágyúkból* – főként a britektől szerezte be lövegeit.⁶⁷)

Az ágyúkat a nagyhatalmak haditengerészetei szabványosították. A szabványosítás elsősorban a csőfuratot és a lövedék méretét rögzítette. A britek a 18. században az alábbi ágyúgolyó típusokat használta: 6, 9, 12, 18, 24, illetve 32 fontos. A lövegtalpak (lafetták) tölgyfából készültek, és négy keréken gördültek. Az ágyúk a sima öntöttvas lövedéken kívül, láncos és rudas ágyúgolyókat is használtak a kötélzet és az árbocok ellen, valamint kartácslövedékeket az élőerő ellen. Egy 18 fontos ágyút 7-9 tűzér működtetett, míg egy 32 fontos ágyúhoz 14 kezelőre volt szükség.

A napóleoni háborúk során a brit sorhajók fő fegyvere a 32 fontos ágyú volt, amelynek lövedéke 4 kg lőporral kilőve, 900 m távolságból – kedvező becsapódási szög esetén – átűthette a francia sorhajók mintegy 5-600 mm vastagságú oldalát.⁶⁸ Ugyanakkor a brit sorhajók mintegy 800-1000 mm vastag oldalfalát⁶⁹ csak közelről tudták átűtni még a legnagyobb 36 fontos francia hajóágyúk is – amelyekkel ezért *nagy távolságról a vitorlát és az árbocokat lőtték*. A franciák ezt, az ellenfél hajóinak lelassítására alkalmas tűzérési harc-eljárást azért is alkalmazták előszeretettel, mert óvatos, defenzív harc-eljárásuk során ők a csaták során a szél alatti oldalt részesítették előnyben, ezáltal hajóágyúik – a fedélzet megdőlése következtében – enyhén felfelé néztek, ami növelte a lőtávolságot. A szél felőli oldalt előnyben részesítő britek ágyúi kissé lefelé néztek, ami csökkentette a lőtávolságot és a közelharcon alapuló áttörő harc-eljárásnak kedvezett.

⁶⁶ Uo. 217-218. o.

⁶⁷ Anthony L. Dawson – Paul Dawson – Stephen Summerfield: Napoleonic artillery. The Crowood Press, Marlborough, 2007. 34. o.

⁶⁸ Habár a tengeri csaták során a brit hajóágyúk tüze jelentős veszteségeket okozott az ellenfél élőerőjében és erősen megrongálta a hajók fa szerkezetét is, *fel kell hívni a figyelmet arra, hogy rendkívül ritkán került sor tűzérési találat következtében direkt módon bekövetkezett elsüllyesztésre*. A napóleoni háborúk tengeri csatái alatt például egyetlen olyan eset fordult elő, amikor egy sorhajó a lékeken át betörő víz miatt süllyedt el, a Dicsőséges Június Elsején (1794. 06. 01.), amikor a Vengeur du Peuple merült el így. Ugyanakkor, a csaták során a fedélzetten kiűtött tűz és a lőporkészlet felrobbanása számos esetben vezethetett a hajók megsemmisüléséhez.

⁶⁹ Bak J. – Csonkaréti K. – Lévay G. – Sárhidai Gy.: Hadihajók típuskönyv Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984. 14. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Az 1780-as évektől – elsőként a brit haditengerészetnél – a **kovás-csappanyús elsütőszerkezet** váltotta fel a kanócos gyújtást, ami elősegítette a pontos célzást. A csappanyús elsütőszerkezet javított a célzás pontosságán, mert lényegében azonnali lövést tett lehetővé, és nem kellett várni, amíg a kanóc leég. Mivel a tengerjárás következtében a hajó dülöngél, a tűzkiváltásra csak egy meghatározott fedélzet-szög, és ezáltal egyetlen, meghatározott pillanat alkalmas. A szög pontos meghatározásához „egy egyszerű segéd-eszközt használtak, egy az árbocrúdra függesztett fém golyót (függőönt, ingát) melynek helyzetét figyelve a tüzérparancsnok az összes egy oldalon lévő ágyú („broadside”) számára kiadta a tüzelési parancsot.”⁷⁰ Csak elsütőszerkezet segítségével volt lehetséges a megfelelő pillanatban kiváltott célzott lövés, kanóccal nem. Ugyanakkor a tengeri ütközetek során rendszerint csak az első sortűz leadásakor volt lehetőség pontos célzásra, a továbbiakban kevésbé. Az elsütőszerkezet alkalmazásának másik oka ezért inkább az volt, hogy gyorsabb tüzelést tett lehetővé. Az angol ágyúk nagyobb tűzgyorsasága részben ennek volt köszönhető.

A sorhajókat a 18. század közepétől három osztályba sorolták a britek. Az I. és II. osztályú hajók három ütegfedélzetesek voltak, míg a III. osztályban két ütegfedélzeten helyezték el az ágyúkat. A sorhajók fejlődése során **kis mértékben folyamatosan nőtt az alkalmazott ágyúk száma**. Az ágyúk eloszlása nem volt homogén az ütegfedélzetek között, mivel a hajó stabilitása érdekében a nagyobb ágyúkat az alacsonyabb fedélzeteken helyezték el. 1653-ban egy 50 ágyús hajó III. osztályúnak számított a csatasorban, míg az I. osztály 90 ágyúval rendelkezett.⁷¹ A legnagyobb darabszámban gyártott III. osztályban az 1760-as években már legalább 64 ágyút követeltek meg.⁷² A II. osztályú sorhajó legalább 90 ágyúval rendelkezett. 1801-től az I. osztályú sorhajó már 110-120 ágyús, a II. osztályú 98 ágyús, míg a III. osztályú 64, 74, vagy 80 ágyús volt. (Főként a 74 ágyús III. osztályú változat gyártására került sor).

A tüzérő növekedésének reális megítélése érdekében azonban meg kell jegyezni, hogy a sorhajók döntő többségét a 18. század során és a 19. század első felében a 74 ágyús III. osztályú típus adta. (A költséges I. és II. osztályt rendszerint csak kötelékparancsnoki hajóként alkalmazták.) Ennek következtében **a sorhajók tűzerejének növekedése inkább volt jellemezhető az űrméret növekedésével, mint az ágyúsám változásával.** Az 1. sz. táblázat adatai alapján nyomon követhető az alkalmazott ágyúk számának növekedése 50-ről 74-re a leggyakoribb, III. osztályú sorhajóknál. Ugyanakkor az is látható, hogy amíg az ágyúk száma 150 év alatt mintegy 1,5-szeres növekedésen ment keresztül, addig – **az űrméret dinamikus növekedése következtében – a tüzérő** (ami az oldalanként leadott sortűz során kilőtt lövedékek tömegével került jellemzésre a táblázatban) ugyanezen idő alatt ennél jóval nagyobb mértékben, a III. osztályban mintegy **háromszo-**

⁷⁰ Ákos György: Lövés és találat – A haditengerészeti optikai távolságmérők és tüzérségi eszközök fejlődése a 19-20. században Haditechnika, 2010. évi 1. szám, 14. o.

⁷¹ Marjai Imre - Pataki Dénes: A hajó története. Corvina Kiadó, Budapest, 1973. 206. o.

⁷² Brian Lavery: Hajók M-érték Kiadó Kft., Budapest, 2005. 114.o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

rosára növekedett. A tüzérség-növekedés ilyen mértéke elsősorban az ágyúk űrméret növekedésének, másodsorban pedig számszerű növekedésüknek volt köszönhető.

Az űrméret- és tüzérség-növekedés legfontosabb oka a **karronádok (a rövid, de nagy űrméretű csővel rendelkező „hajótarackok”) bevezetése** volt. A nagyméretű, 3 m csőhosszúságú ágyúk sok hasznos teret foglaltak el az amúgy is zsúfolt hajókon, ezért a *tűzeszközök tömegének csökkentésére törekedtek, akár a lőtávolság csökkenése árán is.* Ennek eszköze a *karronád* alkalmazása volt a nagy tömegű hajóágyú helyett. A britek 1778-1799 között vezették be a karronádot, amely 18, 24, 32, 42, 68 fontos méretben készült.⁷³ 1794-ben, a „Dicsőséges június elsején” vívott csatában a karronád még nem volt széles körben elterjedt fegyver a brit hajókon. Három évvel később Camperdown-nál az angol hajók 1 200 ágyúja közül már mintegy 100 volt karronád. A részarányuk a trafalgari csatában ennél már valamivel nagyobb volt. A 32 fontos karronád tömege mindössze 900 kg volt, ami egyharmada volt a hasonló űrméretű hajóágyúénak, ám a lőtávolság 900 méterről 400 méterre csökkent.⁷⁴ A 68 fontos karronád szerkezeti tömege megegyezett a 12 fontos ágyúéval.⁷⁵ Fő előnye az volt, hogy egységnyi szerkezeti tömegű karronád háromszor nagyobb tömegű lövedéket lőhetett ki – igaz, csak kis lőtávolságra. Ez az ágyútípus már a hadihajók előbástyáján is megjelent, fokozottan lehetővé téve az áttörő harcászatot (egyúttal azonban csökkentve a nagy távolságú tűzharc lehetőségeit). *Ugyanakkora tűzeszköz-össztömegeből gazdálkodva nagyobb számú tarackot és karronádot lehetett elhelyezni egy adott méretű hajón, jelentősen növelve az egyetlen sortűz alatt kilőtt összegzett lövedéktömeget – azaz a hajó tűzerejét.* A sorhajók tűzerejét a brit hajókon a napóleoni háborúk során főként a karronádok rendszeresítésével növelték. A kis tömegű, rövid csövű, kis lőtávolságú karronád a közelharc ideális fegyvere volt. A francia hajók a napóleoni háborúk során nem (vagy csak alig) rendelkeztek ilyen lövegekkel. A karronádok kis lőtávolságon, azaz főként a csatasor áttörése során, döntő fölényt biztosítottak a brit hajók számára.

⁷³ Peterson, Harold L. - Manucy, Albert: *Artillery Through The Ages*. National Park Service, Interpretive Series, History No. 3 US Government Printing Office, Washington, 1949. 43. o.

⁷⁴ Hans Halberstadt: *Tüzérségi eszközök a középkortól napjainkig*. Hajja és Fiai könyvkiadó, Debrecen, 2003. 38. o.

⁷⁵ David McConnel: *British Smooth-bore Artillery National Historic Parks Canada*, Ottawa, 1988. 65. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

BRIT SORHAJÓ-OSZTÁLYOK ÁGYÚSZÁMA ÉS TŰZEREJE (17.-19. szd.)⁷⁶

1. sz. táblázat

Sorhajó osztály	Hajófedélzet	Ágyúszám 17. szd. (1677)	Ágyúszám 18. szd. (1745)	Ágyúszám 19. szd. (1801)
I. osztály	Tatfedélzeten és az orrfedélzeten	12 db 6 fontos	16 db 6 fontos	8 db 12 f á. 12 db 32 f k. 2 db 18 f k.
	Felső ütegfedélzet	26 db 9 fontos	28 db 12 fontos	34 db 18 fontos
	Középső ütegfedélzet	26 db 18 fontos	28 db 24 fontos	34 db 24 fontos
	Alsó ütegfedélzet	26 db 32 fontos	28 db 32 fontos	34 db 32 fontos
	Összesen:	90 db	100 db	120 db
	Oldalsortűz:	803 font	1000 font	1516 font
II. osztály	Tatfedélzeten és az orrfedélzeten	10 db 6 fontos	12 db 6 fontos	10 db 12 fontos
	Felső ütegfedélzet	22 db 9 fontos	26 db 12 fontos	30 db 18 fontos
	Középső ütegfedélzet	26 db 18 fontos	26 db 18 fontos	30 db 18 fontos
	Alsó ütegfedélzet	26 db 32 fontos	26 db 32 fontos	28 db 32 fontos
	Összesen:	84 db	90 db	98 db
	Oldalsortűz:	779 font	842 font	1048 font
III. osztály	Tatfedélzeten és az orrfedélzeten	6 db 6 fontos	12 db 9 fontos	6 db 12 f á. 12 db 32 f k. 6 db 18 f k.
	Felső ütegfedélzet	22 db 9 fontos	26 db 18 fontos	28 db 18 fontos
	Alsó ütegfedélzet	22 db 18 fontos	26 db 24 fontos	28 db 32 fontos
	Összesen:	50 db	64 db	74 db (+6)
	Oldalsortűz:	315 font	548 font	982 font

⁷⁶ Lavery, Brian: The Ship of the Line - Volume 1: The development of the battlefleet 1650–1850. Conway Maritime Press, 2003. továbbá Winfield, Rif British: Warships in the Age of Sail 1714–1792 Seaforth Publishing, 2007.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A karronádok bevezetése jelentős tüzerő-növekedést eredményezett a legnagyobb darabszámban rendelkezésre álló 74 ágyús, III. osztályú sorhajóknál is. A HMS Armada harmadosztályú hajó például 74 ágyúsnak volt besorolva: 28 db 32 fontos ágyút az alsó fedélzeten, 28 db 18 fontos ágyút a felső fedélzeten, 6 db 12 fontos ágyút és 12 db 32 fontos karronádot a taffedélzeten és az orrfedélzeten, illetve 6 db 18 fontos karronádot a felső fedélzeten hordozott. A 74 ágyús hajón összesen tehát 80 db löveg volt: 62 db ágyú és 18 db karronád. A 32-48 fontos karronádokat ágyúként számították be (korábbi ágyúkat váltottak ki), így ezekkel együtt 74 ágyúval rendelkezett a hajó. A kisebb tömegű 18-24 fontos karronádok egyfajta létszámfeletti eszközként kerültek alkalmazásra. A karronádok bevezetése azonban nem annyira a lövegek számszerű növekedésén keresztül növelte meg a sorhajó tűzerjét, inkább az egy oldalsortűz által kilőtt lövedéktömeg növelése által. Az I. osztályú sorhajók fedélzetén nehezebb karronádokat helyeztek el: a HMS Victory 2 db 68 fontos karronádja rendkívül eredményesnek bizonyult Trafalgarnál.

BRIT KARRONÁDOK ÉS HAJÓÁGYÚK FŐ ADATAI (18.-19. szd.)⁷⁷

2. sz. táblázat

A lövedék tömege, eszköz megnevezése	68 font karronád	32 font karronád	18 font karronád	32 font ágyú	24 font ágyú	18 font ágyú	12 font ágyú	6 font ágyú
Űrméret (m)	0,24	0,16	0,139	0,16	0,152	0,139	0,121	0,096
A lövegcső hossza (m)	1,8 m	1,4	0,9	2,9	2,8	2,7	2,6	2,4
A cső tömege (kg)	1650	900	504	2700	2500	2060	1465	847
Maximális lőtávolság (m)	600	400	300	900	850	800	800	750

A „karronadosítás” a hajók összegzett tüzerő növelésének technikai eszközévé vált, feltéve, hogy az ezt alkalmazó flotta lemond a lőtávolság egy részéről és áttér a tüzérségi közelharcon alapuló harcéljárásra (csatasor áttörése). Amint az a 2. sz. táblázatból is látható, egy 24 fontos ágyú tömege öt 18 fontos karronád tömegével volt egyenlő, így több karronádot lehetett elhelyezni a fedélzeten. Ilyen módon - a terhelhetőség felső határát és a súlypontváltozást egyaránt figyelembe véve – bármely kategóriába tartozó sorhajó fedél-

⁷⁷ Spencer C. Tucker: The Carronade Nautical Research Journal 1997. évi 42. évf. 1. szám 15. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

zetére problémamentesen felszerelhető volt 5-6 db 18 fontos vagy 2-3 db 68 fontos karronád. Mindez a közelharcban felmutatható tüzérő jelentős megnövekedését eredményezte. Összességében tehát nem is annyira az ágyúk darabszáma növekedett a 17. századtól kezdve (lásd: 1. sz. táblázatban a leggyakoribb III. osztály adatai), hanem inkább az egyes eszközök tüzereje (űrméret-növekedés és karronadosítás). Így gyakorolt a tüzérő növelése érdekében végzett technikai fejlesztés közvetlen hatást a haditengerészeti harc-eljárásra.

A 17-18. században a nagyobb űrméretű ágyúk esetében a csőfal és a lövedék közt rendszerint 6-7 mm volt az átmérőkülönbség, ám ez az ágyúfúrási technológiák fejlődésével csökkent, így az ágyúk teljesítménye (lőtávolsága) nőtt. *A 18. század végére létrejöttek az ágyúk telibefúrásának gépi feltételei, biztosítva ezzel a zárványmentes, pontosan illesztett csövek tömeggyártását.* Ez a tüzérőt és lőtávolságot egyaránt növelő, ám nagy megmunkálógép-igényű technológia elsőként a briteknél és a kontinens nyugati területein terjedt el, majd több évtizedes késéssel – lényegében csak a napóleoni háborúk után – érkezett el Oroszországba, ahol addig egy öntvénytisztításnál nem sokkal komplexebb ágyúfúrási technológiát alkalmaztak.⁷⁸

A 19. század első felében tovább növekedett az alkalmazott simacsövű elöltöltő hajóágyúk tüzereje, űrmérete és lőtávolsága is. Az ekkor rendszeresített 50 és 80 fontos hajóágyúk – a növekvő fúrási minőség következtében a korábnál jóval kedvezőbb illesztési paraméterek mellett – már mintegy 2 500-3 000 méter hatásos lőtávolsággal bírtak.⁷⁹

⁷⁸ Anthony L. Dawson – Paul Dawson – Stephen Summerfield: Napoleonic artillery. Marlborough, The Crowood Press, 2007. 34. o.

⁷⁹ Bak J. – Csonkaréti K. – Lévay G. – Sárhidai Gy.: Hadihajók típuskönyv Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984. 30. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A HADITENGERÉSZETI HADVISELÉS HATÉKONYSÁGÁNAK VÁLTOZÁSA
A SORHAJÓ-TÜZERŐ NÖVEKEDÉSÉNEK HATÁSÁRA (17-19. szd.)⁸⁰

3. sz. táblázat

IDŐSZAK	TENGERI ÜTKÖZET JELLEGE	ÁGYÚK TÜZEREJE SORHAJÓN	SORHAJÓK MAXIMÁLIS MÉRETE ÉS SEBESSÉGE
A harmincéves háborút követő időszak, az I.-III. brit-holland háborútól (1652-1674) a hétéves háborúig (1756–1763)	Felőrlo-kifárasztó harctevékenység, sorhajók vonalharcászatának fénykora, gyakori eldöntetlen ütközetek (pl.: North-Foreland, Solebay, Messina, Malaga, Toulon)	A hajóágyú hajón belüli töltésének bevezetése, az ágyúk űrméretének egységesítése, a hajóágyúk tömeggyártásának megkezdése	800-1500 tonna 6-7 csomó
Az amerikai függetlenségi háború (1775-1783) időszakától a forradalmi és napóleoni háborúk (1789-1815) időszakáig	Az áttörő harcászat kialakulása és fénykora, többségében eldöntött ütközetek (pl.: Camperdown, „Dicsőséges június elseje” és Trafalgar)	Létrejönnek az ágyúk telibefúrásának gépi feltételei, megjelenik a kováscsappantyús elsütőszerkezet, nő a lőtávolság és a pontosság. Karronádok bevezetése.	1600-2200 tonna 8 csomó (réz lemezburkolat elterjedése)
Orosz-török és krími- ill. az amerikai polgárháború időszaka (1827-1865)	Többségében eldöntött ütközetek , amelyek a hajók sebezhetősége miatt gyors lefolyásúak (pl.: Szinope, Navarinó)	32-50 fontos ágyúk, ill. a huzagolt hajóágyú és robbanó gránát bevezetése , lőtávolság és átütőromboló erő növekedése.	5000-7000 tonna 10 csomó (gőz segédhajtással 12 csomó)

⁸⁰ Brian Lavery: Hajók. M-érték Kiadó Kft., Budapest, 2005. 114.o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Az áttörő harcászat megjelenése, a haditengerészeti hadviselés átalakulása az eldöntetlen, felörlő jellegű csatáktól a nagyszámú, intenzív, gyors lefolyású csatáig – amint az a 3. sz. táblázat adatai alapján nyomon követhető – **elsősorban az ágyúk teljesítő-képességnek növekedéséhez** köthető. Folyamatosan *növekedett a sorhajók mérete is*, ez tette lehetővé az egyre nagyobb űrméretű és tömegű fegyverzet elhelyezését a hajón.

A 19. század közepére elterjedt az ágyúcsövek **huzagolása** is, növelve a lőtávolságot. Az előltöltő ágyúk öntési technikája és formai kialakítása az amerikai polgárháborút megelőző évtizedre nyerte el végső formáját. Az amerikai haditengerészet 1850-1856 között rendszeresítette *az ágyúcsőben lezajló nyomáslefutás anyagterhelési jellemzőihez igazodóan vékonyodó falú, egyenszilárdságú Dahlgren haditengerészeti ágyúkat*. „A hasas palack alakú ágyúcsövet egy darabban öntötték és – kívülről befelé haladva – ellenőrzött körülmények között hűtötték le.”⁸¹ Ezekben a palack alakú ágyúknak a csőrobbanás veszélye nélkül volt növelhető a löportöltet – és ezzel a maximális lőtávolság a napóleoni kori 32 fontos brit ágyúk 900 méteres értékéről 1600 méterre (Dahlgren ágyú) növekedett – miközben fajlagos tömegük jelentősen csökkent a korábbi konstrukciókhoz képest. Az amerikai polgárháború hadihajóin még rendszerben volt a sima csövű 32 fontos Dahlgren hajótarack, amelynek lőtávolsága 1600 méter volt. Ugyanakkor a 30 fontos, 2,4 m csőhosszúságú Dahlgren hajóágyú csövének 1440 kg-os tömege egy tonnával kevesebb volt az azonos kategóriájú Napóleoni kori ágyúénál, miközben 2 000 méteres hatásos lőtávolsága több mint kétszeresen meghaladta annak lőtávolságát.⁸² Ezeket a paramétereket is túlszárnyalta a 20 fontos *huzagolt* Parrot ágyú 4 200 méteres lőtávolságával. A 30 fontos *huzagolt* Parrot hajóágyú pedig minden korábbi simacsövű tüzesszék lőtávolságát meghaladta a maga 6500 méteres lőtávolságával.⁸³ Az 1855-ben rendszeresített 160 mm-es francia vontacsövű előltöltő ágyú lőtávolsága 4 500 méter volt, míg a korszak végén rendszeresített, 343 mm-es brit *huzagolt* előltöltő lőtávolsága elérte a 7 000 métert.⁸⁴ *A huzagolás bevezetése tehát jelentős mértékben növelte meg a hajótüzérség lehetőségeit a harcban*, mind a hajók elleni küzdelem, mind a szárazföldi célpontok elleni harctevékenység során. A technikai fejlődés utolsó, legfontosabb eleme a **robbanógránát** megjelenése volt, ami – fokozott pusztító hatása következtében – lényegében lezárta a faépítésű hajók korszakát és szükségessé tette a rátétpáncél, illetve a tisztán fémépítésű vitorlás hadihajók építését.

⁸¹ Hefers, John: Kézikönyv az Egyesült Államok haditengerészetéről. Gold Book Kiadó, Debrecen, 2005. 101., 96. o.

⁸² Hans Halberstadt: Tüzérségi eszközök a középkortól napjainkig. Hajja és Fiai könyvkiadó, Debrecen, 2003. 43. o.

⁸³ Peterson, Harold L. - Manucy, Albert: Artillery Through The Ages. National Park Service, Interpretive Series, History No. 3 US Government Printing Office, Washington, 1949. 43. o.

⁸⁴ Bak J. – Csonkaréti K. – Lévay G. – Sárhidai Gy.: Hadihajók típuskönyv. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984. 135. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

2.2. A HADIHAJÓK ÉS A KISEGÍTŐ HAJÓK FŐBB TÍPUSAI

A korszak haditengerészetének alapvető eszköze a **sorhajó**, amely háromárbcos, teljes vitorlázatú, két-három ütegfedélzetes, kezdetben 50, a korszak végén 130 ágyús hajóegység volt. A csatasorban az egymás mellett elhaladó ellenséges hajók hatékony küzdelme szempontjából **kizárólag a méret és az ezzel szorosan összefüggő tüzere számított**, így a vitorlás hajók korszakában a rendszeresített **sorhajók mérete** folyamatosan nőtt **„egészen az alkalmazott szerkezeti anyagok terhelhetőségének felső határáig.”**⁸⁵ A **hajók sebességének és hasznos terhelhetőségének növelése a hajó hosszának növelésén keresztül volt elérhető**, azonban „a túl hosszú hajótest hajlamos volt a görbülésre, vagy a megereszkedésre.”⁸⁶ A lassú fejlődési folyamat végén „**a hadihajók hosszúsága** 1800-ra mintegy 30%-kal növekedett meg a korábbi időszakhoz (1700) képest.”⁸⁷

A hosszúság és a **szerkezeti méret növekedése** tette lehetővé, hogy a korszak kezdetétől (17. század) a korszak végéig (19. század) a sorhajókon folyamatosan *növekedett az ágyúk száma és főként ürmérete*. Mintegy *másfélszeresére* nőtt az ágyúsám, ami – az *ürméret egyidejű jelentős növekedésének* következtében⁸⁸ – **az oldalanként leadott sor-tűz** során kilőtt lövedékmennyiséget **a háromszorosára növelte.**⁸⁹ Az erősebb iparral rendelkező államok előnyben voltak a haditengerészeti fejlesztések – ezen belül főként az ágyúk számának és ürméretének növelése – területén. „A tengeri hadviselésben a döntő szerep a csatabeli pozícióját a legnagyobb egységekkel szemben is tartani tudó **sorhajóra** szállt. **Az idő előrehaladtával a sorhajók minimális mérete és tüzereje nőttön nőtt...** A csatsor harcászat... *mélyreható változást idézett elő a hajóépítésben*, mivel minden hajónak a csatasorban vele átellenben haladó hajóval kellett felvennie a harcot, akármekkora is volt az. Ez azt jelentette, hogy *a kisebb hajók nem játszhattak többé jelentős szerepet a csatára kiálló flottában.*”⁹⁰ Ennek következtében, a 18. század közepe táján a 74 ágyús harmadosztályú sorhajó a csatarend támasza és talpköve lett, *ahonnan kiselejtezték a 60 ágyúnál kevesebbel rendelkező hajókat.*”⁹¹

A 17. és 18. század során „**a sorhajók mérete fokozatosan nőtt, végül elérte a maximális hosszt, amit a fából készült hajótestek még elbírtak** a fennálló hajóépítési módszerek keretében. Ekkorra elérték a méretnövekedés és szerkezeti összetettség határait és – a gőzhajtás, a huzagolt ágyú és a páncéltest megjelenéséig – lényegében nem fejlődtek tovább. A tizennyolcadik század végére az első és másodosztályú hajók vízkiszorítása mintegy egyharmaddal haladta meg a század elejét, **a harmadosztályúak pedig**

⁸⁵ Brian Lavery: Hajók. M-érték Kiadó Kft., Budapest, 2005. 111-112. o.

⁸⁶ Uo. 125.o.

⁸⁷ Uo. 138.o.

⁸⁸ A 17. században alkalmazott legnagyobb 32 fontos ágyú mérete az 19. század végére 50 fontra, a karronádok mérete 68 fontig nőtt.

⁸⁹ A leggyakoribb III. osztályban 56 db-ról 90 db-ra nőtt az ágyúsám, egyidejűleg jelentősen nőtt az ürméret, így az oldalankénti lövedékmennyiséget 315 fontról 982 fontra növekedett (1. sz. táblázat).

⁹⁰ Brian Lavery: Hajók. M-érték Kiadó Kft., Budapest, 2005. 114.o.

⁹¹ Sweetman, Jack: Admirálisok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999. 72-73. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

szinte megduplázták vízkiszorító kapacitásukat.⁹² A legnagyobb sorhajók „közel 2 000 bruttó-regiszter tonna vízkiszorítással, kb. 70-80 méter hosszal, 15-18 m szélességgel, 3 ágyúfedélzettel, és 100-130 löveg beépítésével érték el csúcsteljesítményüket. Ennél nagyobb fahajók építésére sem a tapasztalat, sem az ekkor már ismert mechanikai-statikai számítások alapján nem nyílt lehetőség.”⁹³ A faépítésű sorhajók végül az 1850-es években érték el hosszúságnövekedésük maximumát. „A fából készült hajók viszonylag súlyosak voltak, mert csak így tehettek szert kellő szilárdságra. Ezért nem is lehettek nagyon hosszúak, legfeljebb csak mintegy 100 méteresek. Csak azután, hogy vasat kezdtek használni az építésükben – erre először 1818-ban került sor –, növekedhettek meg a hajók méretei.”⁹⁴ A hajók hosszúságának további növekedésére csak a fém szerkezeti elemek – előbb a csomópontoknál és az árbocoknál, ezt követően a bordázatnál (kompozit hajók), majd a teljes hajótestnél (fémépítésű hajók) – alkalmazása adott lehetőséget.

A VITORLÁS HAJÓK HOSSZÚSÁGÁNAK NÖVEKEDÉSE⁹⁵

4. sz. táblázat

Év	1637	1689	1765	1786	1841-1847	1847-1862	1862-1870
Hajótípus	104 ágyús, három-árbocos hadigalleon	I. oszt. sorhajó, három-árbocos	I. oszt. sorhajó, három-árbocos	I. oszt. sorhajó, három-árbocos	I. oszt. sorhajó, három-árbocos 120 ágyús	gőz segédhajtású páncélozott sorhajó, ill. klipper	3 árbocos, gőz segédhajtású sorhajó, ill. 5/7 árbocos bark/schooner

⁹² Uo. 72-73. o.

⁹³ Mivel a felhasznált faanyag legkiválóbb minősége esetén is határt szabott az ekkor már az önsúlyból az óriási méretű és terhelésű árbocokból, ágyúfedélzetekből számítható terhelés erőhatásainak torziós hatása. Pap Sándor: Lord Nelson és a brit tengeri hatalom megszerzése 1798-1805 <http://columba.uw.hu/Nelson.htm>

⁹⁴ Stefan Gulas – Dusan Lescinsky: A vitorlás hajók története. Madách Könyvkiadó, Budapest, 1984. 15. o.

⁹⁵ Marjai Imre - Pataky Dénes: A hajó története. Corvina Kiadó, Budapest, 1973. 225., 248., 259., 283. és 301. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Év	1637	1689	1765	1786	1841-1847	1847-1862	1862-1870
Technológia	Faépítés	Faépítés	Faépítés	Faépítés	Faépítés	Kompozit (fém borda, fa palánk, felülpáncélozás)	Fémépítés
Hosszúság	53 m	53 m	60 m	65 m	66-70 m	80 m	116-130 m
Hossz-szélesség arány	3,5:1	3,8:1	3,9:1	4:1	4:1	5:1 - 7:1	6:1-8:1
Sebesség	6-7 csomó	6-10 csomó	6-10 csomó	8-10 csomó	10-11 csomó	12-20 csomó	13-22 csomó

A fejlődés és a gyarmati háborúk által kiváltott haditengerészeti fegyverkezési verseny következtében **a hajógyártás során felhasznált fémipari termékek – a réz, illetve az ágyúbronz vagy öntött vas – felhasznált mennyisége jelentősen megnövekedett, ami komoly fémipari háttérrel követelt meg a flottaépítésre vállalkozó országoktól.** Az öntöttvas ágyúk gyártása és fúrása, illetve a réz fenéklemezek hengrelése fejlett technológiák alkalmazását igényelte a hajógyártást kiszolgáló fémipartól. A hajók hossznövekedése sebességük és **teherbíró képességük növekedését** vonta maga után – utóbbi paraméter növekedése viszont lehetővé tette **az alkalmazott hajóágyúk ürméretének, bizonyos mértékig darabszámának (karronádosítás), ezáltal tűzerejének növelését.**

Iparszerű keretek között zajlott a hajóépítéshez szükséges faipari tevékenység is, amely nem csak a hajó vázszerkezetének és burkolatának kialakításából, de a több száz különböző méretű **kötélcsiga** legyártásából is állt. **Utóbbi tevékenységet a britek már gépesítették:** az e célra létrehozott **gyártósor** az ipari forradalom egyik fontos kezdeti elemeként is tekinthető. Nagy-Britanniában gépesítették a **kötélgyártást** is, ami jelentős mértékben befolyásolta a hajógyártást. A **vitorlagyártás** során alkalmazható új textilipari találmányok fokozták a textilipar hatékonyságát, ezáltal „1750-1830 között Nagy-Britanniában a szövés gépesítése ebben a szektorban **három-négyszázszorosára emelte a termelékenységet.**”⁹⁶ A hajók gyártásához szükséges vitorlák néhány évtized alatt nagyságrendekkel olcsóbbak, egyúttal jobb minőségűek lettek. (Hasonló automatizálási folyamatok 1804-től a francia textiliparban is lejátszódtak.)

⁹⁶ Kennedy, Paul: A nagyhatalmak tündöklése és bukása Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1992. 145. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A HADITENGERÉSZET HAJÓTÍPUSAI ÉS JELLEMZŐI (18-19. szd.)

5. sz. táblázat

HAJÓTÍPUS	TŰZESZKÖZ BEÉPÍTÉS	TŰZESZKÖZ MENYISÉG	VITORLÁZAT (árbc szerint)	VÍZKISZORÍ- TÁS (tonna)	FELADAT- KÖR
sorhajó	Két-három ütegfedélzeten	50-130	Háromárbcos	1100-3500	Nyílt tengeri csata, deszantok szállítá- sa
fregatt	Egyetlen zárt ütegfedélzeten	24-50	Háromárbcos	500-1500	Rajtaütés, konvojkísérés, felderítés
korvett	Felső fedélzeten, szabadon	10-30	Háromárbcos	300-500	Felderítés, portya, kapcsolattartás
brigg, szkúner, lugger	Felső fedélzeten, szabadon	10-20	Kétárbcos	200-300	Portya, korzárkodás, kisebb deszantok/ ellátmány szállítása
kutter	Felső fedélzeten, szabadon	6-20	Egyárbcos	100-200	Korzárkodás, rendészeti felada- tok
bombázó ketch	Felső fedélzeten, hosszirányban elhelyezett mo- zsár	1-2	Kétárbcos	100-200	Deszantok tűztá- mogatása, kikötők támadása
ágyúnaszád	Felső fedélzeten, csak hosszirány- ban	1-2	Egyárbcos	50-100	Part menti védelmi harcok
kisméretű vitorlás- evezős kiszegítő hajók (barkasse, prame, kocs, salanda, stb.)	Csak könnyű- ágyúk	0-24	Egy-kétárbcos	10-50	Kiszegítő szállító és támogató feladatok, deszantok kirakása

A legelterjedtebb **sorhajótípus** a 18. század második felében és a 19. század első negyedében a harmadosztályú, két ütegfedélzetes, 74 ágyús volt. A flották sorhajóállományának több mint a felét ilyen hajók alkották. Ez a típus jelentette az ideális kompromisszumot a sorhajókkal szemben támasztott, nem egyszer homlokegyenest ellentétes követelmények között. A 74 ágyús volt a legkisebb sorhajó, amelynek alsó ütegfedélzete még elbírta a kor

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

legnehezebb – a briteknél 32 fontos, a franciáknál 36 fontos – haditengerészeti ágyúit. Testhosszának és szélességének aránya ideálisnak volt mondható, ezért vitorlázási tulajdonságai is kiválóak voltak. Mindemellett jóval olcsóbb volt, mint egy nagy, három ütegfedélzetes hajó. Egy átlagos 74 ágyús hajó hossza 60 méter, szélessége pedig 15 méter volt. Vízkiszorítása 1 600-1 800 tonna között változott. Főárboca 55 méterre emelkedett a víz fölé. Három árbocán 3 000 m² vitorla feszült. A mintegy 60 cm-es palánkozás külső borításánál egy további, szurok-nemezréteg-szurok-rézlemez réteget is alkalmaztak. Sze mélyzete mintegy 600 főből állt. (Egy első osztályú sorhajó fedélzetén 850 tengerész tartózkodott.) Egy 74 ágyús sorhajóhoz mintegy 3 000 tonna fa, 200 tonna ágyúbronz vagy öntöttvas, 1,5 tonna rézlemez, 180 000 db szög, 200 kg vas és ólom, 360 hordó kátrány, 120 hordó gyanta, továbbá 400 vég lenvászon, 50 vég szitavászon és 200 vég vitorlavászon került felhasználásra. Mintegy 1 000 db különféle méretű és típusú csiga is felhasználásra került, míg a kötélzet hossza 30 km-t tett ki. Már a felhasznált alapanyagok és munkálások is jelentős összeget emésztett fel, de különösen drágának bizonyultak a navigációhoz szükséges műszerek, illetve a térképek. Egy 1793-ban épített brit 74 ágyús sorhajó ára akkori árfolyamon 50 000 font volt (ami mai viszonyok között 25 000 000 fontnak felel meg).⁹⁷

A **fregatt** és a **korvett** a sorhajóknál jóval kisebb haditengerészeti hajóegységek, amelyek 20-50 ágyúval a reguláris tengeri hadviselés legalsó kategóriáját képezték. *Ezek a hajók a cirkáló kategóriába sorolhatók, az általuk folytatott területellenőrző hadviselés cirkáló-hadviselésnek mondható.* „A cirkáló... megnevezést már a vitorlás hajók korszakában is alkalmazták a *fregattok*... és *korvettek* összefoglaló megnevezésére... az 1800-as évek végétől a haditengerészetekben a fregatt kifejezés helyett a cirkálót használták... míg egyes államokban a korvetten is a cirkálók közé sorolták.”⁹⁸ A sorhajók esetében „az óránkénti sebesség nem haladta meg az öt mérföldet... míg a **gyorsjárású fregattok néha tíz csomót is megtettek.**”⁹⁹ Az első **fregattok** 28-32 ágyúsak voltak, fő fegyverzetük a főfedélzeten elhelyezett 12 fontos ágyúból állt. A napóleoni háborúk idején már nagyobb, 36-44 ágyús fregattokat építettek, ezek fő fegyverzete 18-24 fontos ágyúból állt. A fregattok elég gyorsak voltak ahhoz, hogy a sorhajókkal való harcot elkerülhessék, viszont kellőképpen erős tűzérésükkel fölényben voltak a kisebb hajókkal szemben. Elsődleges feladatuk a felderítés és az őrjáratozás mellett a konvoj kíséret és az ellenség kereskedelmi hajóira való vadászat volt. A sorhajókkal ellentétben a fregattok sokszor önállóan végezték feladatukat. A háromárbcos, 18-20 ágyús hajókat a franciák **korvettnek**, míg a britek **szlupnak** nevezték. (Ugyanakkor 1761 előtt a szlup még kétárbcos hajó volt.) A korvett, a lugger és a szlup már nem rendelkezett fedett ütegfedélzettel.

⁹⁷ Angus Konstam – Tony Bryan: British Napoleonic Ship-of-the-Line Osprey Publishing, Osceola, 1986. 6. o.

⁹⁸ Szabó József (főszerk.): Hadtudományi Lexikon Magyar Hadtudományi Társaság. Bp., 1995. I. k. 177., 376. és 723. o.

⁹⁹ Keegan, John: A tengeri hadviselés története. Corvina Kiadó, Budapest, 1998. 62. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Az osztrák haditengerészet **nehézfregattjai** a napóleoni háborúk korszakának leggyakoribb III. osztályú sorhajóiból – a 74 ágyús típusból – átalakítással kerültek létrehozásra. Az ilyen jellegű átalakítás – a *razee* – már korábban, más haditengerészeteknél is jól ismert eljárás volt. A felső fedélzetek visszabontásával általában a hajó stabilitásán igyekeztek javítani. A 18. században az angolok több 64 ágyús sorhajót alakítottak át így 44 ágyús fregattá. Az átalakítás során az osztrákok egyetlen ütegfedélzeten 56 ágyút hagytak meg. Az ilyen jellegű átalakításokat az angolok 1810 körül is végezték, amikor technikai választ próbáltak adni a nagyméretű amerikai fregattok megjelenésére. Az angolokat a mozgékonyság fokozása, az osztrákokat a hajó felszerelési költségének csökkentése motiválta a nehézfregattok létrehozásakor. A franciák a napóleoni háborúk alatt és után összesen 16 darab 74 ágyús sorhajót építettek át 50 és 58 ágyús fregattá, esetükben a cirkáló hadviseelés Trafalgar utáni fokozott előtérbe kerülése volt az ok.

A **brigg kétárbocos**, keresztvitorlázatú, 200-300 tonna vízkiszorítású, jól manőverezhető hadi vagy kereskedelmi hajó. Általában 8-20 ágyúval szerelték fel. Főárboca a hátsóárboc volt. A briggek mérete esetenként megközelítette a legkisebb háromárbocos hadihajókét. *A briggeket elsősorban kis, könnyen manőverezhető kiegészítő hadihajónak használták.* Sebességük, manőverezhetőségük miatt igen népszerűek voltak a kalózok és a korzások körében is.

A **szkúner** (*goélette*) általában *kétárbocos* (több is lehetett), gyors, egyszerűbb vitorlázatú hajótípus volt, amelyet a 18. század elején amerikai kikötőkben építettek először.¹⁰⁰ Kereskedelmi és hadi változata is alkalmazásra került. Két árbocán csonkavitorlákat hordott, s ezek fölé egyes változatain csúcsvitorlák is kerültek. Esetenként főárbocán – amely mindig az első – keresztvitorlát is hordozhatott. A szkúner vitorlázata nagyon egyszerű volt és könnyen kezelhető, ezért a hajó csak kisebb létszámú legénységet igényelt.

A napóleoni háborúk korában, a rendszerint két, esetenként háromárbocos **lugger** „Nagy-Britannia és Franciaország atlanti óceáni partvidékén született... A hajó széllel szemben is tudott haladni... számos előnyét különösen az olyan nyugtalan vizeken értékelték, mint a La Manche csatorna... kitűnő hajózási tulajdonságai miatt *a brit hajókat fosztogató francia kalózok* is használták.”¹⁰¹

A **kutter** – *egyárbocos* kialakítása ellenére – óceáni hajózáásra alkalmas hajótípus volt. Rendszerint 6-20 ágyúval szerelték fel. Nagy-Britanniában a kutterek a vámhivatal állományaiba tartoztak és a csempészek, illetve kalózok elleni harc céljából fegyverezték fel őket ágyúkkal. Hadi célra őr-, felderítő, illetve futárhajóként alkalmazhatták. Korzások is alkalmazták ezt a hajótípust.

A svédek, dánok, és oroszok által is használt **„vitorlás-evezős ágyúnaszádok... közül a nagyobbik, húsz méter hosszú típus egy lehajtható árboccal és 18-22 pár evezővel volt felszerelve, legénysége 60-80 emberből állt. A naszádot az orrán és a tatján egy-egy 18**

¹⁰⁰ Marjai Imre - Pataky Dénes: A hajó története. Corvina Kiadó, Budapest, 1973. 256. és 285. o.

¹⁰¹ Stefan Gulas – Dusan Lescinsky: A vitorlás hajók története. Madách Könyvkiadó, Budapest, 1984. 94. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

vagy 24 fontos ágyúval szerelték fel. A kisebb, 14 méter hosszú típus csupán egyetlen 24 fontos ágyút kapott. Az apró, könnyen és olcsón előállítható hajók vitorlával és evezővel egyaránt gyorsan haladhattak, és jól manővereztek.¹⁰² Az ágyúnaszádok legnagyobb előnye az volt, hogy *gyorsan és olcsón meg tudták építeni őket*. Irányításuk a sekély part menti vizekben volt a legkönnyebb, az ellenséges hajóknak pedig kis célpontot jelentettek. Viszont rendkívül sebezhetőek voltak, akár egyetlen találat is elég volt elsüllyesztésükhöz. Az ágyúnaszádok akár egy kétárbocos vitorlást is legyőzhettek, de a nagyobb fregattokkal és különösen a sorhajókkal már nem tudták felvenni a harcot, ezek ellen túl gyengének bizonyultak. (Szélcsend estén azonban az evezőkkel továbbra is mozgékony ágyúnaszádok képesek voltak szembeszállni akár a legnagyobb sorhajókkal is, mivel ezek mozgásképelenné váltak, míg a naszádok ágyúikkal könnyedén ráfordulhattak a sorhajók védtelen tatjára és orrára.) Összességében az ágyúnaszádok a *partvédelem* hatékony eszközei voltak a vitorlás hadihajó korában.

A **bombázó ketch** „első ízben 1682-ben jelent meg. Az *ellenfél szárazföldi erődítményeinek lövetésére használták*, s erre a célra egy-két nehézlöveggel látták el. A nehézlövegek mintegy 200 font súlyú lövedékkel tüzeltek.”¹⁰³ A jelentős tüzerőt megjelenítő bombázó ketch gyakorlatilag felváltotta a korábban az ellenfél – kikötőkben vagy csatákban – összehajított hajóegységei ellen alkalmazott gyújtóhajókat.¹⁰⁴ A bombázó ketch fedélzetén elhelyezett nagy tüzerű löveg lehetővé tette az ellenfél kikötőinek és a kikötőket védő erődítményeknek a hatékony rombolását, pusztítását.

A **kisméretű vitorlás-evezős kisegítő hajók** (barkasse, prame, kocs, salanda, stb.) part menti, folyami, folyamtorkolati, illetve szállító, deszant-kirakó és -átkelő feladatkörben kerültek alkalmazásra. A Fekete-, a „Földközi-és a Balti-tengerhez hasonló zárt vizeken számtalan **könnyű vitorlás-evezős kisegítő hajótípus** volt használatban. Ezek annyiban különböztek a régi gályától, hogy elhagyták a hagyományosan előre nyúló orrszerkezetet, és jóval masszívabbra épültek”.¹⁰⁵ A vitorlás-evezős könnyű hajóegységek „jelentősen különböztek a 18. század közepéig a Fekete-tengeren használt gályáktól... közelebb álltak a kis parti vitorlásokhoz... vitorlázatuk is keresztvitorlázat volt.”¹⁰⁶ A kisméretű, part menti és folyami feladatokra egyaránt alkalmas hajókat 12 könnyű ágyúval látták el olyan módon, hogy 2-2 ágyút az orrban és a tatnál, míg további 4-4 ágyút a hajó középrészén elhelyezett átjárón (coursier), az evezősök felett állítottak fel. A **barkasse** kétárbocos, lugger vitorlázatú, 18-20 evezővel rendelkező kisméretű szállítóvitorlás volt. A Nagy-Britannia elleni *invázió elősegítése érdekében új francia partraszálló hajótípus született: a prame*. Ez a kis merülésű, széles törzsű, kétárbocos vitorlás-evezős szállítóhajó 37 méter hosszú, 18 méter széles, terheléstől függően 2-3 méter merülésű eszköz volt, amelyet 12-24 ágyúval

¹⁰² Kopenhága 1801 <http://www.freeweb.hu/olli/kopp.html>

¹⁰³ Stefan Gulas – Dusan Lescinsky: A vitorlás hajók története. Madách Könyvkiadó, Budapest, 1984.

97. o.

¹⁰⁴ Uo.

¹⁰⁵ Brian Lavery: Hajók M-érték Kiadó Kft., Budapest, 2005. 139. o.

¹⁰⁶ Marjai Imre - Pataki Dénes: A hajó története. Corvina Kiadó, Budapest, 1973. 273. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

szereztek fel.¹⁰⁷ Nagy szélességű kialakítása elősegítette a tüzérség tengeri szállítását. A partraszálló bárkát az orrban és a tatban kettő-kettő ágyúval szerelték fel, személyzetük 22 fő tengerész volt, szállítókapaicitásuk 130 fő felfegyverzett katonát tett ki.¹⁰⁸ „A hajógyarak csak úgy ontották az átkelő vízi járművek tömegét... az ipar *több mint kétezer* lapos fenekű átkelő-naszádot gyártott.”¹⁰⁹ A szintén deszant-szállító célra a *csatornahajózástól elvont polgári hajók* hosszúsága 30 méter, szélességük 5,5 méter, merülésük 1,6 méter, magasságuk 2,4 méter volt. Ezeket főként csapatszállító szerepkörben alkalmazhatták. A prame hajók – a polgári hajózástól elvont dereglyékkel együtt – kedvező időjárás esetén alkalmasnak bizonyultak feladatuk ellátására. A folyami és tengeri használatra egyaránt alkalmas orosz **kocs hajótípus** egy-, illetve esetenként kétárbocos (második kiegészítő, leszerelhető árbocú), laposfenekű, mindössze 1,5 méter merülésű egyfedélzetes tengeri hajó volt, melynek hossza 24-25 métert, szélessége 6-8 métert tett ki. Húsz-harmincős legénységével 35-40 tonna rakomány szállítására volt alkalmas. Erős testükkel és jó tengerjáró képességükkel a kocsok a vad tengeri viharokat is átvészelték. Kiegészítő hajtásukat evezőkkel oldották meg, ami különösen a folyókon segíthette elő a hajó mozgását. A hajókat – bálnavadászat és könnyebb partraszállás céljából – leereszthető fedélzeti csónakokkal látták el. A Fekete-tenger térségében jóval később kifejlesztett **salanda** lapos aljú, pányvás vitorlájú, 25 méter hosszú, 5 méter széles könnyű teherszállító hajó volt.¹¹⁰ Kis merülés jellemezte, ez teljes terhelés, vagyis 60-120 tonnás rakomány esetén 1,80 méter, az üres hajónál pedig 0,60 méter volt. Tekintettel a kis merülésére, *lebocsátható oldaluszonyokkal* szerelték fel, hogy a tengeren is biztosítsák a stabil hajózást.

A jelentősebb *folyami hajóhadak* eszközeinek mérete, fegyverzetük tüzereje esetenként megközelítette a tengeri flották eszközeinek méretét, tüzerejét. Ennek bemutatására ismer-tetjük az alábbiakban a Habsburg Birodalom dunai hajóhadának néhány hajóegységét.

A dunai **sajka**, és a **naszád** 23-24 m hosszú, 4,5 m széles, 1,1 m merülésű, hegyes orrú, vitorlával és evezőkkel ellátott kisméretű lapos fenekű hadihajó volt. A **félnaszád** a naszádhoz hasonló, csak feleakkora nagyságú hadihajó volt. Kedvező szél esetén a hajó közepén álló árbocra szerelt vitorla, szélcsendben a két oldalán elhelyezett 10-10 evezős hajtotta. A naszád tatjára épített kabin volt a parancsnok és a kormányos tartózkodási helye. A kormányos innen irányította a naszádot – a parancsnok utasításai szerint. Kisméretű, 1 fontos, villás ágyútalpon forgatható ágyúval szerelték fel, melyet az orr-részen helyeztek el.¹¹¹ A teljes legénység létszáma mintegy 30 fő volt. A naszádosok fegyverzete puska, kopja, csáklya és szablya volt. Testük védelmére tárcsapajzsot viseltek.

¹⁰⁷ Uo. 268. o.

¹⁰⁸ Brian Lavery: *Hajók*. M-érték Kiadó Kft., Budapest, 2005. 139. o.

¹⁰⁹ Feleki László: *Napoleon Magvető* Könyvkiadó, Budapest, 1976. I. 615. és II. 22-23. o.

¹¹⁰ Stefan Gulas – Dusan Lescinsky: *A vitorlás hajók története*. Madách Könyvkiadó, Budapest, 1984. 101. o.

¹¹¹ Barcy Zoltán – Somogyi Győző: *A szabadságharc hadserege*. Corvina kiadó, Budapest, 1986. 166. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A 17. század végétől épített nagyobb méretű osztrák **folyami félgályán** 40 evezős és 12 db 6 fontos ágyú volt elhelyezve. A **folyami gályán** 24 db 6 fontos ágyú és 300 fegyveres katona volt. A 18. század elején épített **nagy folyami gálya** hossza 133, szélessége 28 láb volt, és 30-64 db 8 fontos ágyú volt rajta.¹¹² A 18. századra *a gályák mérete csökkent, akárcsak az alkalmazott ágyúk száma, a legnagyobb arányban alkalmazott űrméret azonban 12 fontra növekedett.* Az e korszak tipikus hajójaként megnevezhető FERDINAND gálya 10 db 12 fontos, 4 db 6 fontos, illetve 4 db 3fontos ágyúval volt ellátva.¹¹³

A dunai hajózásban a sváb betelepülők szállítására is használt gabonaszállító hajó, az **ulmi skatulya** hossza 18-30 méter volt, szélessége 4-8 méter, merülése 1 m, sebessége 2,7 méter/perc, maximális teherbírása mintegy 20-25 tonna volt, irányítására hat emberre volt szükség. A legénység hosszú, főként kormányzásra használt evezőlapátokkal irányította a hajót. Felépítménnyel is ellátták, ahol a telepesek töltötték a hosszú utat. Egy hajón 150 kivándorló kapott helyet.

2.3. A KOMPOZIT SZERKEZETŰ, GŐZ SEGÉDHAJTÁSÚ VITORLÁS HADIHAJÓK

A korszak utolsó évtizedeiben már megjelent a **gőzgépes segédhajtás** a haditengerészetek vitorlás hadihajóin. Az első, **vitorlával és gőzgéppel egyaránt hajtott hadihajókat** a 19. század közepén kezdték el építeni. A másik forradalmi technikai újítás **a hajóépítésben az acél megjelenése** volt, amit a napóleoni háborúk után, 1818-ban alkalmaztak először.

Kezdetben a bordázat acélból, míg a palánkozás továbbra is fából készült. Ezt nevezték **kompozit szerkezetnek**. Alkalmazásának eredményeként kisebb szerkezeti tömeg mellett is nagyobb szilárdság volt biztosítható, ezáltal meg lehetett növelni a hajók méretét. A hajók hosszúságának növelését a *kompozit technológia – azaz a fém bordákra épített fa palánkozás és az ennek külső felületén rögzített fém páncéllemez együttes szilárdsága* - használata tette lehetővé. A kompozit szerkezet jóval szilárdabbnak bizonyult a korábbi fa hajóknál, ami *lehetővé tette a hajók hosszúságának növelését*. A kompozit szerkezetű hajókkal már sikerült túlszárnyalni a 60 méteres hosszúságot, ami a fa sajátosságaiból adódóan a korábbi technológia maximuma volt. Általában véve is egyre szaporodtak a fém szerkezeti elemek a vitorlás hajókon: először csak az árbocöveket készítették acélból, majd 1827-től a többtagú árbocokat is, ezt követően (1850-től) a vitorlások kenderkötélzetét is kisebb átmérőjű, ugyanakkor nagyobb teherbírású drótkötélre cserélték ki.¹¹⁴ A fém szerkezeti elemek megjelenése a vitorlás hajók szilárdságának növekedéséhez, illetve szerkezeti tömegük fajlagos csökkenéséhez vezetett, összességében kedvezően befolyásolva hajózhatósági tulajdonságaikat.

¹¹² Bornemisza Félix: Magyar hajóhadak a Dunán Turcsány Antal Kiadója, Budapest, 1928. 47. o.

¹¹³ Uo. 51. o.

¹¹⁴ Marjai Imre - Pataki Dénes: A hajó története. Corvina Kiadó, Budapest, 1973. 284-285. o. továbbá Brian Lavery: Hajók M-érték Kiadó Kft., Budapest, 2005. 230. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

1860-ben jelent meg az első kompozit szerkezetű „páncélos” vitorláhajó, a francia Gloire, amelynél **a hajótest fából, a bordák vasból voltak, a fa palánkozásra** 120 mm vastag **fém páncélzatot szereltek** a vízvonál és az ütegfedélzet közötti részre. A 80 m hosszú, 16 m széles (5:1 arányú), gőz segédhajtással is felszerelt, 68 fontos huzagolt ágyúkkal felfegyverzett kompozit szerkezetű, háromárbocos hadihajó vitorláival 13 csomó sebességre volt képes és ellenállt a 68 fontos hajóágyúk tűzének is.¹¹⁵ A francia flotta 1865-ig még 11 ilyen hajót épített. Ekkortól a be nem fejezett fa hajókat is páncélborítással, huzagolt fegyverzettel és gőzgépes segédhajtással látták el (például brit Zealous-osztály, 1861). Az 1860-as években épített, 124 m hosszú *kompozit szerkezetű* brit vitorlás hadihajók (Agnicourt osztály) már 6:1 hosszúság-szélesség aránnyal, öt árbocuk segítségével 15 csomós sebességgel, 254 mm vastag rátét-páncélzattal, illetve gőzgépes segédhajtással rendelkeztek. Fegyverzetük pedig a korábbinál kevesebb számú, ugyanakkor nagyobb tűzerejű és lőtávolságú ágyúból állt (28 db huzagolt csövű előlőtöltő).¹¹⁶ A britek 1861-ben vízrebocsátották a **Warrior** hadihajót, amelynél **a hajótest lényegében már teljes egészében vasból készült** (a 114 mm vastag páncéltest alatt itt is található volt egy köztes fa réteg). *A fémépítés 6:1 hosszúság-szélesség arány megvalósítását tette lehetővé*, amellyel a 116 méter hosszú hajó 13 csomós sebességet tudott elérni vitorláival.

1870 előtt **a hajógőzgépek fajlagos teljesítmény-tömeg aránya, illetve fajlagos szénfogyasztása** még meglehetősen kedvezőtlen volt, ami – tengeri hajókon alkalmazott főüzemi gépként – még gátolta szélesebb körű elterjedésüket. A gőzgép tengelyteljesítményének lapátkerekes átadása is rendkívül nehézkes volt, a hatékony hajócsavar pedig csak 1845-ben jelent meg. Az első olyan ütközetre, melyben **kizárólag gőzgéppel hajtott tisztán fém építésű páncélos hajók** vettek részt, 1862. március 8-án került sor az amerikai polgárháborúban. A Virginia és az új technológiát képviselő Monitor összecsapása egy új korszak kezdetét jelezte a tengeri hadviselésben, mivel az utóbbi hajó ágyúit már **forgó toronyban** helyezték el. A leginkább folyami üzemre alkalmas Monitor azonban nem volt nyílt tengeri hajó: sem az úszótest, sem a kezdetleges gőzgép nem tette még alkalmassá hosszú távú, nyílt vízi feladatok végrehajtására. (A hajó olyannyira nem volt tengerálló, hogy végül el is süllyedt a nyílt tengeren.) Az 1871-ben vízre bocsátott – áttételesen a forgó páncéltoronyú, fémépítésű Monitor fejlesztési eredményeit továbbvivő – brit Devastation is csak akkor válhatott megfelelő hatótávolságú, nyílt tengeri hadihajóvá, amikor 1892-ben háromfokozatú kompaund gőzgépre cserélték kezdetleges egyfokozatú gőzgépét.¹¹⁷ Ilyen módon az amerikai polgárháború utolsó évéről még nagy biztonsággal állítható, hogy ekkor a haditengerészetek nyílt tengeri flottáit még a vitorlás hajók uralták, a gőzgép és a fém szerkezeti elemek pedig mindössze kisegítő szerephez jutottak a világóceánokon zajló hadviselés során.

¹¹⁵ Marjai Imre - Pataki Dénes: A hajó története. Corvina Kiadó, Budapest, 1973. 295. o.

¹¹⁶ Steve Crawford: Sorhajók és repülőgép hordozók. Gabo Könyvkiadó, Budapest, 2000. 17. o.

¹¹⁷ Steve Crawford: Sorhajók és repülőgép hordozók. Gabo Könyvkiadó, Budapest, 2000. 95. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A korszak végén, a 19. század második felében már *elterjedten alkalmazták a gőz segédhajtást a vitorlás hajókon*. Ennek bemutatására ismertetjük az alábbiakban a Habsburg Birodalom haditengerészetének néhány hajóegységét.

Az osztrák haditengerészet **gőzfregattjai**, az SCHWARZENBERG és a NOVARA 1850-1853 között gyártott vitorlás fregattok voltak, amelyeket utólagos beépítéssel gőzgépes segédhajtással és hajócsavaros meghajtással láttak el 1861-1863 között.¹¹⁸ „Meghagyták a hajók teljes vitorlázatát és a gőz hajtóerőt csak szélcsendben alkalmazták.”¹¹⁹ Az 50 ágyús fregattok fegyverzetét 42 db 30 fontos, 4 db 15 cm-es, illetve 4 db 60 fontos hajóágyú képezte. A teljes vitorlázatú, háromárbcos hajók tisztán fa építésűek voltak, védettséget nem fokozta páncél.

Az osztrák haditengerészet **gőzkorvettei** – mint például az ERZHERZOG FRIEDRICH – 1853-1857 között gyártott vitorlások voltak, amelyeket eredendően gőzgépes segédhajtással és hajócsavaros meghajtással építettek, ugyanakkor meghagyták a hajók vitorlázatát is.¹²⁰ A 22 ágyús korvettek fegyverzetét 16 db 30 fontos, 4 db 60 fontos, illetve 2 db 24 fontos hajóágyú képezte. A teljes vitorlázatú hajók tisztán fa építésűek voltak, páncélzat nélkül.

Az osztrák haditengerészet **páncélos fregattjai**, a DRACHE és a SALAMANDER 1861-1862 között gyártott vitorlás fregattok voltak, amelyeket gőzgépes segédhajtással és hajócsavaros meghajtással láttak el.¹²¹ „A hajótestet a vízvonalon és attól lefelé 60 cm-es keményfa övre erősített 119 mm vastag vaspáncél oltalmazta.”¹²² A 30 ágyús fregattok fegyverzetét 10 db 48 fontos sima csövű előöltöltő, 18 db 24 fontos vontcsövű hátültöltő, illetve 1-1 db 8 és 4 fontos hajóágyú képezte.

2.4. A HADIHAJÓK KÖZTI KONSTRUKCIÓS ELTÉRÉSEK: A TŰZERŐ, A VÉDETTSÉG ÉS A MOZGÉKONYSÁG ELTÉRŐ ARÁNYAI

A **francia sorhajók műszaki jellemzői** messzemenőig támogatták a defenzív, esetenként menekülésre építő stratégiát. „Egy francia sorhajóról feljegyezték, hogy ideális körülmények között **13 csomós** sebességre volt képes, míg a leggyorsabb brit sorhajó sebessége sem haladta meg a 11 csomót.”¹²³ Összehasonlítva a brit sorhajókkal, a francia sorhajók hosszabbak voltak, nagyobb merülésűek, *víziszorításuk mégis kevesebb volt*, a vékonyabb falú, gyengébb védettséjú hajótest miatt. A hajótest keresztmetszete „V” alakú volt a brit hajók öblösebb „U” alakjával szemben. „A francia hajók építésénél ugyanis, a **flotta által alkalmazott taktikának megfelelően, a sebesség volt az elsődleges szem-**

¹¹⁸ Bak J. – Csonkaréti K. – Lévay G. – Sárhaidai Gy.: Hadihajók típuskönyv Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984. 135. o.

¹¹⁹ Uo. 135. o.

¹²⁰ Uo. 136. o.

¹²¹ Uo. 135. o.

¹²² Uo. 135. o.

¹²³ Somkuti Bálint: A francia hadiflotta a 18. században

http://www.biztonsagpolitika.hu/userfiles/file/PDF/somkuti_francia_hadiflotta.pdf 4. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

pont. A francia sorhajók feladatköre szinte megegyezett a XX. századbeli csatacirkálókével, azaz lerohanni a gyengébbet, és *elfutni* az erősebb elől.¹²⁴ A francia gazdaság korlátozott teljesítőképessége mellett csak úgy vehette fel a versenyt a napóleoni háborúk során a brit hajógyártással, ha hasonló harcértékű, de olcsóbb és gyorsabban építhető hajókat állítanak elő. Ennek érdekében, továbbá a sebesség növelése érdekében „Napoleon... megszabta, hogy helykímélés szempontjából elegendő, ha a hajók három hónapra elegendő ivóvizet (és más ellátmányt) visznek magukkal a szokásos négy és fél hónapnyi mennyiség helyett.”¹²⁵ *A hatótávolság egy részét így feláldozták a defenzív stratégiához szükséges nagy sebesség oltárán.* Ugyancsak emiatt a tüzérségi kérdésekben szakértőnek számító „Napoleon elrendelte, hogy a hajógyúkat bronzból öntsék, mert azok könnyebbek, mint a vasból valók.”¹²⁶ Az új napóleoni flotta hajói tehát a brit hajóknál könnyebb, kisebb hatótávolságú, *de gyorsabb*, ugyanakkor azonos tüzerejű hajóegységek voltak, amelyeket gyorsabban lehetett gyártani. „A francia tervezők a hajók építésénél is *elsősorban a sebességre törekedtek*, mely a hajók könnyebb építésében illetve vitorlázatában is jelentkezett. Jó időben ezek a hosszú testű hajók szinte repültek.”¹²⁷

Ebben a korban *az ágyúk lövedékei elleni védelmet* maga a fa hajótest jelentette. *A franciáknál – a 0,8-1 m vastag angol hajófal vastagsághoz képest – vékonyabb, mintegy 0,5-0,6 m volt a palánkozás*, emellett *a bordázat sem volt olyan sűrű*, mint az angol hajókon (a bordákat egymástól nagyobb távolságra építették be), ami könnyebb és olcsóbb szerkezetet eredményezett ugyan, de tovább csökkentette a szilárdságot és a védettséget. Törékeny szerkezetük miatt ugyanakkor tengerállóságuk – viharok esetén – a brit hajókéknál gyengébb volt, emellett *csekélyebb volt az ágyútűzzel szembeni védettségük is.* A hosszabb idejű tűzharcol elkerülését azonban éppen a karcsú, jól áramvonalazott hajótest, és a nagy vitorlafelület volt hivatott biztosítani. A francia hajók fedélzetére telepített – a brit 32 fontos ágyúknál erősebb és főként *nagyobb lőtávolságú* – 36 fontos bronzágyúk lehetővé tették a franciák számára a briteknél nagyobb távolságról végrehajtott tűzmegnyitást. Ugyanakkor kis távolságon vívott tűzharc esetében ezek az ágyúk sem vehették fel a versenyt a 32-68 fontos brit karronádokkal. A francia hajók nagy teljesítményű, hosszú csövű ágyúi azért voltak nagyobb lőtávolságúak, hogy minél nagyobb távolságról megkezdhessék a csatasort támadó ellenfél pusztítását. Ám ez is a defenzív stratégiát szolgálta, hiszen a franciák nagyobb lőtávolságukat kihasználva speciális láncos löszereikkel már akkor elpusztították az ellenfél vitorlázatát, amikor annak ágyúi még nem érték el őket, így annak hajói lelassultak. Ilyen módon a francia ágyúk nagy lőtávolsága az ellenféltől való elszakadás eszköze volt. Ennek a franciák által preferált nagy hatótávolságú tűzharcnak a hatékonyságát növelte a *tűzösszpontosítás* lehetősége, ami ennek a harcmódnak a sajátossága volt. „Miután a korabeli fedélzeti ágyúk irányzékát csak kis szögben lehetett oldalra

¹²⁴ Uo.¹²⁵ Feleki László: Napoleon Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1976. II. 558. o.¹²⁶ Uo.¹²⁷ Somkuti Bálint: A francia hadiflotta a 18. századbanhttp://www.biztonsagpolitika.hu/userfiles/file/PDF/somkuti_francia_hadiflotta.pdf 4. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

állítani, közvetlen lőtávolságon csupán a vele párhuzamosan haladó hajóra tüzelhettek az ágyúkból. Nagy távolságokon viszont már lehetővé vált, hogy több, egymás mögött haladó hajó is ugyanarra az ellenséges hajóra irányítsa tüzét.¹²⁸ Ugyanakkor a francia hajók – a sebesség és a tüzerő javára – a vékonyabb szerkezet alkalmazásával lemondtak a hajótest védettségéről. „A *karcsú, könnyű ezért relatív gyenge hajótestek* alkalmazása különösen a - brit admirálisok által erőltetett - *közeli összecsapásokban* járt gyászos eredményre. Emellett azt a megdöbbentő tényt is, mely szerint az 1793 és 1815 között épült 133 francia sorhajó és 127 fregatt közül 112, illetve 126(!) veszett el harcselekmények, illetve az időjárás következtében, **jelentős részben a nem túl szilárd építésű hajótestek számlájára lehet írni.**¹²⁹ *A franciák így (ezekkel a hajókkal) nem is valósíthattak meg más harccsapatot, mint a defenzív, sorhajók vonalharccsapatán és a hajótüzérség nagy távolságú tevékenységén alapuló harcéljárást.*

Ezzel szemben a **brit hajók** a szó szoros értelmében harcra – konkrétan közelharcra – készültek. Masszív, zömök, erős hajótestük teltebb volt, mint a francia hajóké, ami valamelyest kisebb sebességet eredményezett, *viszont sérülésállóságuk jelentősen felülmúlta a francia hajókét*, amint az a későbbi ütközetekben hamarosan nyilvánvalóvá vált.¹³⁰ Ha a briteknek sikerült sarokba szorítaniuk ellenfelüket, a hajó-hajó elleni párbajokban a francia sorhajónak rendszerint nem sok esélye maradt a brittel szemben.¹³¹ Habár a brit hajók rendszerint csak 32 fontos ágyúkkal voltak felszerelve, ezek tüzerjét a *közelharcban* jól kiegészítették a rövid csövű, de nagy űrméretű *karronádok*. A britek nagy számban alkalmaztak *kis lőtávolságú* karronádokat, amelyek kimondottan az áttörés során előálló, hajó-hajó közti közelharc eszközei voltak. Az ellenfél hajóinak úszótestét rombolták, olyan mértékben, hogy az a csata után már közel állt az elsüllyedéshez. Megemlítendő még, hogy „a brit hajók nagyobb raktereiknek köszönhetően hosszabb utakat tudtak utánpótlás nélkül megtenni, mint a francia egységek.”¹³² Viharban jóval kevesebb brit hajó semmisült meg, illetve e tulajdonságok birtokában bátrabban vállalkozhattak nagy távolságú hajóutakra.

A brit és francia III. osztályú sorhajókkal közel azonos vízkiszorítású **amerikai nehézfregattok** – a cirkáló hadviselés sikeres megvalósítása érdekében – a hajó nagy sebességére helyezték a hangsúlyt, elsősorban a tüzerő rovására. A nehézfregattok maximálisan sikeresek voltak a cirkáló hadviselés megvalósítása során, azonban – a brit sorhajókhoz képest csekély tüzerjük és alacsony szintű védettségük miatt – nem voltak alkalmasak nagyobb hajóegységek részvételével zajló hagyományos nyílt tengeri ütközetek megvívására. Nagyszámú ágyúikkal – 24 fontos lövegeikkel, és 32 fontos karronádjaikkal – sokkal erősebbek voltak viszont az angol fregattoknál, így azokat több nyílt tengeri csatában le is győzték.

¹²⁸ Brian Lavery: *Hajók M-érték* Kiadó Kft., Budapest, 2005. 130. o.

¹²⁹ Somkuti Bálint: *A francia hadiflotta a 18. században*
http://www.biztonsagpolitika.hu/userfiles/file/PDF/somkuti_francia_hadiflotta.pdf 4. o.

¹³⁰ Tengerállóságuk is sokkal jobb volt, mint a franciáké.

¹³¹ Horváth Zoltán: *A dicsőséges Június elseje, 1794.* acelmonstrum.host22.com/elseje.html

¹³² Uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Az **orosz sorhajók** a harcászati jellemzők (tüzerő, védettség mozgékonyság) tekintetében *összességében* valamelyest elmaradtak a brit és francia hajókéttől. Nem voltak gyorsabbak a brit hajóknál, ugyanakkor – tekintettel arra, hogy nem rendelkeztek karronádokkal – nem voltak tüzerősebbek a francia sorhajóknál. Sőt – miután ágyúfűrési technológiáik fejlettségi szintje messze elmaradt a nyugati eljárásoktól – lövegsöveik illesztési és központossági mutatói, ezáltal lőtávolsága és pontossága elmaradt a brit és francia hajóágyúkéttől. Emellett az orosz sorhajók döntő többsége csupán 66 ágyúval rendelkezett, így tüzerjük nem sokkal haladta meg egy brit nehézregattét. Hagyományos szerkezeti kialakítású, robusztus, tengerálló hajók voltak, az építésükhöz felhasznált faanyag jellemzően fenyő volt (a Nyugat-Európában használt tölgy helyett). A főleg a palánkozásnál használt északi fenyő a termőterület zord éghajlata miatt sokkal erősebb faanyag, mint az európai fenyő, és mint hajóépítő-anyag jól bevált. Az ilyen fából épített orosz sorhajók élettartama – főként a kedvezőtlen éghajlati körülmények miatt – mégis csekélyebb értékre adódott nyugati társaikénál.¹³³ A hajók építőanyagául használt fenyő könnyű és szilárd anyag volt ugyan, de a lövedékeknek kevésbé állt ellen, mint a tölgyfa. *Ezek a hajók tehát a nyugati sorhajóknál csekélyebb tüzerővel, de közel azonos sebességgel és hatótávolsággal, ugyanakkor rövidebb élettartammal és csekélyebb védettséggel rendelkeztek. Számuk – összevetve a tengeri nagyhatalmak sorhajóinak számával – korlátozott volt.* Alkalmazásuk során ilyen módon nem alakítottak ki egy – valamely más hajókéttől kedvezőbb harcászati jellemző kiaknázásán alapuló – speciális harcéljárást. Az orosz hajók mindössze a tengereken fenn tartott jelenlét céljait szolgálták, különböző műveletekben – kiegészítő erőként - együttműködtek a szövetségesekkel, támogató-kiegészítő feladatokat láttak el a szárazföldi haderő részére (pl. kisebb partraszállások), emellett bevetethők voltak a harmadik vonalba tartozó hatalmak (pl. törökök) haditengerészetei ellen.

KÜLÖNBÖZŐ HADIHAJÓK HARCÁSZATI JELLEMZŐI ÉS FELADATRENDSZERŰK
(19. SZÁZAD ELEJE)¹³⁴

7. sz. táblázat

Hajókatória/ vízkiszorítás	Védettség	Mozgékonyság	Tüzerő (ágyúk száma /maximálmérete)	Feladatrendszer
Brit III. osztályú sorhajó 1640 tonna	<i>magas szintű</i> (0,8-1 m vastag oldalfal)	<i>alacsony szintű</i> 6-10 csomó	<i>magas szintű</i> 74 db maximum 42-68 fontos karronádok 32 fontos ágyúk	Vonalak áttörése

¹³³ Rolf Hobson - Tomas Kristiansen: Navies in northern waters 1721–2000. Frank Cass, London, 2004. 84. o.

¹³⁴ Brian Lavery: Hajók M-érték Kiadó Kft., Budapest, 2005. illetve Bak J. – Csonkaréti K. – Lévay G. – Sárhidai Gy.: Hadihajók típuskönyv Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984. továbbá Marjai Imre - Pataki Dénes: A hajó története. Corvina Kiadó, Budapest, 1973.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Hajókatória/ vízkiszorítás	Védettség	Mozgékonyosság	Tűzerő (ágyúk száma /maximálmérete)	Feladatrendszer
Francia III. osztályú sorhajó 1550 tonna	<i>közepes szintű</i> (0,5-0,6 m vastag oldalfal)	<i>közepes szintű</i> 11-13 csomó	<i>közepes szintű</i> 74 db maximum 36 fontos ágyúk	Defenzív vonalharcászat
Amerikai nehéz fregatt 1570 tonna	<i>alacsony szintű</i> (0,5 m vastag oldalfal)	<i>magas szintű</i> 13-15 csomó	<i>alacsony szintű</i> 54-60 db maximum 32 fontos karronádok 24 fontos ágyúk	Cirkáló hadviselés, blokádnak, konvojbiztosítás

A 7. sz. táblázat alapján elmondható, hogy a 19. század elején a nagyhatalmak haditengerészeti hadviselésének alaptípusait képező hadihajók – az összehasonlítási alapként kezelt 74 ágyús brit és francia sorhajó, és 54 ágyús amerikai fregatt – alapvető jellemzői – háromárbcos teljes vitorlázat, vízkiszorítás - nem mutattak jelentős eltérést egymástól, hanem inkább az egyes harcászati jellemzők (védettség, tűzerő, mozgékonyosság) közötti preferenciák tekintetében mutattak különbségeket. A brit **sorhajók** preferált jellemzői a **védettség – tűzerő – sebesség** voltak, míg a – karronádok hiányában – valamivel kisebb tűzerejű de gyorsabb **francia sorhajóknál** éppen fordítva: **sebesség – tűzerő – védettség** volt a sorrend. Összehasonlítva a brit és a francia hajókat, összevethetők „a 74 ágyús brit Bellerophon, és a szintén 74 ágyús francia Vengeur du Peuple (eredeti nevén Marseillois) adatai. A francia hajó hosszabb volt, nagyobb merülésű, és nehezebb fegyverzetet hordozott, mint brit társa, 1550 tonnás vízkiszorítása mégis *csaknem száz tonnával volt kevesebb*, mint a brit sorhajó 1643 tonnája. Ez annak volt köszönhető, hogy a Vengeur hajóteste lényegesen gyengébb szerkezetű volt, mint a Bellerophoné.”¹³⁵ A francia sorhajók ugyanis – bizonyos mértékig a XX. századbeli csatacirkálókhöz hasonlóan – lerohanni törekedtek a gyengébb (kisebb, kevésbé tűzerős) hajóegységeket, ugyanakkor elfutni törekedtek az erősebb (pl. a karronádok miatt kis távolságról nagyobb tűzerejű brit csatahajók) elől – amire a könnyű, kecses szerkezetükből adódó sebesség-többletük alkalmassá is tette őket.

Az **amerikai nehézfregattok** közül az 54 ágyús, 1 570 tonna vízkiszorítású Constitution adatait vettük figyelembe, amelynél a szerkezeti méret és a tömeg nem kisebb a sorhajókéknál, mindössze az ütegfedélzetek számát (3/2 helyett 1), ezzel az ágyúk számát (74 helyett 54) áldozták fel a sebesség további fokozása érdekében, miközben a sorhajókéknál kevesebb számú ágyút 20 db 32 fontos karronád alkalmazásával ellensúlyoz-

¹³⁵ Horváth Zoltán: A dicsőséges Június elseje, 1794. acelmonstrum.host22.com/elseje.html

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

ták.¹³⁶ (Egyes brit fregattok esetenként 60 ágyút is hordoztak, ezt is feltüntették a táblázatban.) Az amerikai (illetve francia és brit) **fregattok** preferált jellemzői a **sebesség – védetség – tüzerő** voltak.

A harcászati-műszaki jellemzők eltérő preferenciáikhoz eltérő alkalmazási metódusok tartoztak a harcban, illetve a különböző jellemzőkkel bíró alap-hadihajók tömeges rendszerítése pedig eltérő haditengerészeti stratégia létrehozását eredményezte:

- a főként nagyszámú sorhajó alkalmazásán alapuló brit haditengerészeti harcászat elsősorban támadó jellegű volt (csatásor áttörése) és fregattjait inkább csak feldehítésre és konvojbiztosításra alkalmazta;
- a sorhajók és fregattok vegyes alkalmazásán alapuló francia haditengerészeti harcászat defenzív (csatásor megtartása, ütközet elhagyása), illetve területellenőrző jellegű (cirkáló és korzárhadviselés) volt;
- a fregattok alkalmazásán alapuló amerikai haditengerészeti harcászat kizárólag területellenőrző jellegű (cirkáló és korzárhadviselés) volt.

(A szerzők köszönetet mondanak Dr. Kaiser Ferenc úrnak a lektorálásért, illetve Horváth Zoltán úrnak a szakmai segítségért.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A tűzérfelderítés megjelenése a magyar haderőben
http://mhtt.eu/hadtudomany/2011/2011_elektronikus/2011_e_17.pdf
2. Ákos György: Lövés és találat – A haditengerészeti optikai távolságmérők és tüzérségi eszközök fejlődése a 19-20. században Haditechnika, 2010. évi 1. szám
3. Alexander Etkind: Öngyarmatosítás, avagy a birodalmi kirakós játék lehetőségei a 21. században 2000 Irodalmi és társadalmi folyóirat 2013. évi 2. lapszám.
<http://ketezer.hu/2013/07/ongyarmatositas-avagy-a-birodalmi-kirakos-jatek-lehetosegei-a-21-szazadban/>
4. Angus Konstam – Tony Bryan: British Napoleonic Ship-of-the-Line Osprey Publishing, Osceola, 1986.
5. Anthony L. Dawson – Paul Dawson – Stephen Summerfield: Napoleonic artillery. The Crowood Press, Marlborough, 2007.
6. Bak J. – Csonkaréti K. – Lévy G. – Sárhidai Gy.: Hadihajók típuskönyv Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984.
7. Barcy Zoltán – Somogyi Győző: A szabadságharc hadserege. Corvina Kiadó, Budapest, 1986.
8. Bencze László: Az állóháború harcászati és hadászati előzményei HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2009.
9. Bornemisza Félix: Magyar hajóhadak a Dunán. Turcsány Antal Kiadója, Budapest, 1928.

¹³⁶ Hefers, John: Kézikönyv az Egyesült Államok haditengerészetéről. Gold Book Kiadó, Debrecen, 2005. Melléklet.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

10. Brian Lavery: Hajók M-érték Kiadó Kft., Budapest, 2005.
11. Csató – Jemnitz – Gunst – Márkus: Egyetemes történeti kronológia I. kötet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981.
12. Csizmadia Sándor - Molnár Gusztáv - Pataki Gábor Zsolt (szerk.): Geopolitikai szöveggyűjtemény. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1999.
13. David McConnel: British Smooth-bore Artillery National Historic Parks Canada, Ottawa, 1988.
14. Feleki László: Napóleon. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1976.
15. Gulyás Géza: A magyar tüzérség az I. világháború kitörésekor.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2011/2011_elektronikus/2011_e_17.pdf
16. Hans Halberstadt: Tüzérségi eszközök a középkortól napjainkig. Hajja és Fiai könyvkiadó, Debrecen, 2003.
17. Helfers, John: Kézikönyv az Egyesült Államok haditengerészetéről. Gold Book Kiadó, Debrecen, 2005.
18. Horváth Zoltán: A dicsőséges Június elseje, 1794. acelmonstrum.host22.com/elseje.html
19. Howarth, David Armine: Az Armada pusztulása. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1984.
20. Jeremy Black : Hadügyi forradalom? Az 1660 és 1792 közötti időszak tanúsága.
21. Kaiser Ferenc: Mahan és Gorskov a tengeri hatalomról. Kard és Toll, 2004. évi 2. sz.
22. Keegan, John: A tengeri hadviselés története. Corvina Kiadó, Budapest, 1998.
23. Kennedy, Paul: A nagyhatalmak tündöklése és bukása. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1992.
24. Király Dénes: A francia gyarmatbirodalom és a Frankofónia Nemzetközi Szervezetének bemutatása, térképi ábrázolása ELTE TTK, Budapest, 2012.
25. Kopenhagen 1801 <http://www.freeweb.hu/olli/kopp.htm>
26. Lavery, Brian: The Ship of the Line - Volume 1: The development of the battlefleet 1650–1850. Conway Maritime Press, 2003.
27. Marjai Imre - Pataki Dénes: A hajó története. Corvina Kiadó, Budapest, 1973.
28. Matus János: A jövő árnyéka – nemzetközi hatások biztonságunkra és jólétünkre. A Pesti Csoport Kft., Budapest, 2005.
29. Molnár György: Az Onedin-család hajói. História, 1979. évi 1. szám
30. Nagy Képes Világtörténet. X. kötet: a forradalom és Napoleon kora.
<http://mek.niif.hu/01200/01267/html/10kotet/10r01f03.htm>
31. Nolan, Chatal J.: Wars of the Age of Louis XIV. Greenwood Publishing, Westport, 2008.
32. Pap Sándor: Lord Nelson és a brit tengeri hatalom megszerzése 1798-1805
<http://columba.uw.hu/Nelson.htm>
33. Papp Norbert: Magyarország a Balkán és a Mediterráneum vonzásában Publikon Kiadó, Pécs, 2010.
34. Peterson, Harold L. - Manucy, Albert: Artillery Through The Ages. National Park Service, Interpretive Series, History No. 3 US Government Printing Office, Washington, 1949.
35. Rákóczi István: Tengerek tengelye. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2006.
36. Randé Jenő: A gépek forradalma. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1976.
37. Razin: A hadművészet története. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, III. k.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

38. Roberts, Andrew (szerk.): A hadviselés művészete. Kossuth Kiadó, Budapest, 2010.
39. Roger Crowley: Tengeri birodalmak – a kereszténység és az iszlám harca a Földközi-tenger feletti uralomért (1521-1580). Park Könyvkiadó, Budapest, 2014.
40. Rolf Hobson - Tomas Kristiansen: Navies in northern waters 1721–2000. Frank Cass, London, 2004.
41. Somkuti Bálint: A francia hadiflotta a 18. században
http://www.biztonsagpolitika.hu/userfiles/file/PDF/somkuti_francia_hadiflotta.pdf
42. Spencer C. Tucker: The Carronade. Nautical Research Journal 1997. évi 42. évf. 1. szám
43. Stefan Gulas – Dusan Lescinsky: A vitorlás hajók története. Madách Könyvkiadó, Budapest, 1984.
44. Steve Crawford: Sorhajók és repülőgép hordozók. Gabo Könyvkiadó, Budapest, 2000.
45. Sweetman, Jack: Admirálisok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999.
46. Szabó József (főszerk.): Hadtudományi Lexikon. Magyar Hadtudományi Társaság. Bp., 1995.
47. Szántó Mihály: Hadművészet a lőfegyver megjelenésének, majd elterjedésének századaiban
<http://szantomihaly.gportal.hu/gindex.php>
48. Tóth Ferenc recenziója Michel Depeyre „Tactiques et strategies navales de la france et du royaume-uni de 1690 a 1815 (Bibliothèque Stratégique, Ed. Economica, Paris, 1998.)” című könyvéhez In.: Hadtörténeti Közlemények 2008. évi 3-4. szám
49. Turcsányi Károly – Bán Attila – Hegedűs Ernő – Molnár Gábor: Haderők és hadviselés az előltöltő fegyverek korában - A fegyvergyártás, a fegyverzet és a haderőszerzés hatása a hadművészet fejlődésére. Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2015.
50. Turcsányi Károly – Hegedűs Ernő: A gyalogság szerepe az előltöltő fegyverek korszakában (1648-1866) I. rész Hadtudományi Szemle, 2014. évi VII. évf. 3. sz.
51. Veszprémy László (szerk.): A korai stratégiai gondolkodás. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005.
52. Wegener, E.: Die Rolle der Seemacht in unserer Zeit. In.: Potter B Elmar – Nimitz, Chester: Seemacht, Eine Seekriegsgeschichte von der Antike bis zur Gegenwart. Bernard and Graefe Verlag für Wehrwesen, München, 1974.
53. Wille, Hermann Heinz: A szakócától a dinamóig – a technika története a kezdetektől 1900-ig. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988.
54. Winfield, Rif British: Warships in the Age of Sail 1714–1792 Seaforth Publishing, 2007.

HÁBER PÉTER¹**Az Egyesült Államok új nemzetbiztonsági stratégiája és az aszimmetrikus hadviselés összefüggései****Connection between the new national security strategy of US and asymmetric warfare****Absztrakt**

A tanulmány bemutatja a stratégiai dokumentumok készítésének elméletét, valamint a nemzetbiztonsági és katonai stratégiák sajátosságait. Szemlélteti az amerikai stratégia alkotás általános folyamatát, majd röviden ismerteti az Amerikai Egyesült Államok aktuális stratégiai dokumentumait. Végül a szerző elemzi a stratégiai dokumentumokban meghatározott célok és az aszimmetrikus hadviselés közötti összefüggéseket.

Kulcsszavak: stratégiai dokumentumok, nemzetbiztonsági és katonai stratégiák, az USA stratégiai dokumentumai, aszimmetrikus hadviselés.

Abstract

The study demonstrates the theory of creating strategic documents, and the characteristics of the national security and military strategies. It illustrates the general process of American strategy making, and then briefly describes the current strategic documents of the United States. Finally, the author analyzes the connection between the goals defined in the strategic documents and the asymmetric warfare.

Keywords: strategic documents, national security and military strategies, current strategic documents of USA, asymmetric warfare.

---

¹ Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail cím: hpeter.1918@gmail.com

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A STRATÉGIAI DOKUMENTUMOK KÉSZÍTÉSÉNEK ÁLTALÁNOS ELVEI

A stratégiai dokumentumok az érdekérvényesítés főbb területein kapcsolódnak az államok nemzeti szintű politikájához. E dokumentumok alapját egy adott országban az éppen hatalmon lévő politikai vezetésnek a nemzetközi kapcsolatokról, a gazdasági és katonai szövetségi rendszerekről, a globális, a regionális és a helyi biztonságról, valamint ennek területenkénti helyzetéről, de kiemelten a konkrét ország biztonságát fenyegető tényezőkről kialakított véleménye jelenti.

Egy ország, nemzet biztonságpolitikája az állam politikai tevékenységének azon része, amellyel a nemzeti biztonság fő céljait akarja megvalósítani. Ennek egyik alapvető eszköze olyan nemzeti és nemzetközi politikai feltételek megteremtése, amelyek elősegítik a fontos nemzeti értékek megvédését, esetleges bővítését, fejlesztését a létező és potenciális vetélytársakkal, ellenségekkel szemben. Ezek tételes, deklaratív megfogalmazása található még a nemzeti stratégiai dokumentumokban.

A legmagasabb szintű stratégiai dokumentumok képet adnak az ország nemzetközi környezetéről, a nemzetközi rendszerben elfoglalt helyéről. Meghatározzák szövetségeseit és a nemzetközi közösség azon tagjait, akikkel érték- vagy érdekközösséget alkot, potenciális ellenségképét, az érzékelt vélt vagy valós fenyegetéseket, és vázolják azokat a képességeket, amelyek kialakítása, megléte szükséges e kihívások sikeres vállalásához. Megjelenítik, hogy az ország milyen koncepcióban kívánja biztosítani a nemzeti hatalom gazdasági, diplomáciai és katonai eszközeinek alkalmazását a nemzeti célok elérésére. Ennek elsődleges és legalapvetőbb szintű megtestesítője a Nemzeti Biztonsági Stratégia, amelyhez kapcsolódva, abból levezetve ágazati stratégiák sora írja, írhatja elő a már konkrét lépéseket.²

Az ágazati stratégiák közül a katonai stratégiát emelném ki, amelynek meg kell jelenítenie, hogy az alapvető nemzeti érdekek és értékek védelme, az ország biztonságának szavatolása és a nemzeti érdekérvényesítés területein milyen feladatok vannak, amelyeket a haderőnek kell megoldania, illetve milyen módon kell a fegyveres erőket felkészíteni ezeknek a feladatoknak a megoldására (szervezet, fegyverzet, kiképzés, haditechnika, harceljárások).

A NEMZETI BIZTONSÁGI STRATÉGIA³

A legmagasabb állami szintű stratégiát általában nemzeti biztonsági stratégiának nevezük, amelynek kidolgozása a kormány felelőssége. A stratégia lényegét az alkotmány, az állam bel- és külpolitika célkitűzéseit rögzítő dokumentumok, a nemzetközi szerződésekben, illetve az ország szövetségi rendszerében vállalt kötelezettségek, valamint a válság-

² Csiki Tamás: A stratégiai dokumentumok rendszere. In.: Nemzet és Biztonság – 2008/8.

http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/csiki_tamas-a_strategiai_dokumentumok_rendszere.pdf
(Letöltés ideje: 2015.06.11.) p.76.

³ Csiki i.m. pp.77-78

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

kezelésre és konfliktus-megelőzésre vonatkozó alapelvek kell, hogy adják. Gyakorlati szempontból az ország geopolitikai és geostratégiai elhelyezkedése, a biztonsági környezet főbb jellemzői, az ország biztonságát potenciálisan fenyegető veszélyek, válságok, konfliktusok, valamint az ország rendelkezésére álló erők, eszközök, szervezetek, a gazdasági potenciál, tehát a honvédelem meglévő rendszere határozza meg. Az ilyen jellegű alapküldetéssel szemben követelmény, hogy:

- fogja át az ország biztonságának, védelmének valamennyi meghatározó területét;
- vegye figyelembe a potenciális ellenség politikai, stratégiai céljait;
- számoljon az ország mindenkorai politikai, gazdasági, katonai helyzetével, lehetőségeivel;
- békében csak a legszükségesebb humán és anyagi tőkét vonja ki a nemzetgazdaságból;
- vegye figyelembe a szövetségi kötelezettségeket.

A nemzeti biztonsági stratégia tartalmazza tehát:

- az állam alapvető értékeit és érdekeit;
- a biztonsági környezet aktuális értékelését, hangsúlyozva az érzékelt fenyegetéseket, kockázatokat, kihívásokat;
- az ezekre történő reakció feladatait, összhangban az állam céljaival;
- valamint a stratégiában foglalt megvalósításához rendelkezésre álló eszközöket.

A biztonság átfogó értelmezéséből eredően a nemzeti biztonsági stratégia rendelkezik azoknak az ágazati stratégiáknak az elkészítéséről is, amelyek a gyakorlatban megvalósítják az állam külső és belső biztonsága fenntartásának módjait. Ezek többek között lehetnek katonai, nemzetbiztonsági, rendvédelmi, gazdasági-pénzügyi, energetikai, külkapcsolati, humán erőforrás-fejlesztési, szociálpolitikai, informatikai és információvédelmi, katasztrófavédelmi és környezetbiztonsági ágazati stratégiák, amelyek akkor eredményesek, ha kidolgozásuk és alkalmazásuk összehangoltan valósul meg.

A stratégiai dokumentumokban megnevezett nemzeti értékeken azokat az alapvető elveket értjük, amelyek az állam társadalmi, politikai és fizikai létét határozzák meg. A nemzeti értékek megfogalmazása akkor helyes, ha azok annyira alapvetőek, illetve létfonosságúak, hogy megszüntetésük vagy radikális megváltoztatásuk lényegében módosítaná az állam vagy a benne működő politikai rendszer jellegét.

A stratégia legfontosabb része az optimális célok és feladatok megállapítása. A kijelölt céloknak és feladatoknak a lehető leghigorúbban a realitások talaján kell állnia, és a tervezhetőség elősegítése érdekében meghatározásukkor alkalmazkodnia kell az ország képességeihez, lehetőségeihez és teherbírásához.

A nemzeti biztonsági stratégia elméletileg az összes rendelkezésre álló eszközzel és erőforrással számol. Az eszközöket három csoportba lehet sorolni:

- a nemzeti hatalom gazdasági eszközei (pénzellátás, adók, kormányzati kiadások, kereskedelmi egyezmények, szubvenciók és szankciók, külföldi segélyek);

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- diplomáciai eszközök (szövetségek, koalíciók, tárgyalások, nemzetközi intézményekben való részvétel);
- katonai eszközök (fegyveres erők, atom-űtőerő).⁴

NEMZETI KATONAI STRATÉGIA⁵

A nemzeti katonai stratégia a legfontosabb az ágazati stratégiák közül, amelyet minden stratégia terveket készítő ország kidolgoz. Általános értelemben a nemzeti katonai stratégia az erőforrások, valamint a fegyveres erők fejlesztésével és alkalmazásával kapcsolatos komplex nézet- és tevékenységrendszer. Célja, hogy maximálisan szolgálja a nemzet biztonságát a katonai védelmi feladatok sikeres, hatékony és megbízható végrehajtását, illetve a stratégiai célok megvalósítását, ha ahhoz katonai erő alkalmazása szükséges.

Az atom és/vagy tömegpusztító fegyverekkel, hadászati csapásmérő erőkkel, valamint „kozmosz erőkkel” – vagy más elnevezésű, de azonos rendeltetésű csapatokkal – rendelkező államok erre a szervezetre vonatkozó stratégiáikat külön-külön dokumentumokban is megfogalmazhatják, de azok csak az alkalmazásuk elveire vonatkozhatnak, a nemzeti biztonsági és a nemzeti katonai stratégiákban megfogalmazott értékek és célok védelme és megvalósítása érdekében.

A katonai stratégia csak és kizárólag a nemzet biztonságának és a nemzeti érdekek érvényesítésének azon aspektusaival foglalkozik, amelyek katonai erők vagy eszközök bevetését, felhasználását igénylik a nemzeti önerőn és a szövetségi együttműködésen alapulva. A nemzeti katonai stratégia tükrözi az állam bel- és külpolitikai céljainak megfelelő biztonságpolitikai és katonai törekvéseket, amelyeket a nemzeti biztonsági stratégiából vezet le.

A katonai stratégia teljes egészében a politikai akarathoz van alárendelve, amely a biztonsági környezet által támasztott igények alapján határozza meg a fegyveres erők céljait, feladatait, fejlesztésének irányait és a jövőben kialakítandó képességeit.

Ennek megfelelően a nemzeti katonai stratégia elsősorban a katonapolitikai helyzet értékelésére és a katonai jellegű válságok elemzésére koncentrál. Az általános geostratégiai helyzeten túl értékeli az ország geopolitikai régióján, a stratégiai érdekszféráján, illetve a szövetségi rendszerén belül az állami és nem állami szereplők közötti konfliktusok valószínűségét, az aszimmetrikus kihívásokat, valamint az államon belüli feszültségek fokozódásának, válságok kialakulásának esélyeit, és ezek kezelése során a fegyveres erőkre háruló feladatokat.

A katonai stratégia konkretizálja az egyes feladatokat, az alkalmazás várható körülményeit, a hadviselési módokat és a szükséges eszközrendszert, azaz:

- megnevezi a haderő feladatait, a lehetséges szövetségeseket;
- meghatározza a fegyveres erők feladatait és szerepét az együttműködési formák kialakításában és fejlesztésében;

⁴ Csiki i.m. p.79.

⁵ Csiki i.m. p.80.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- a szövetségi rendszerhez való tartozásból eredő békeidejű és harci feladatokat;
- megalkotja az ország védelmi koncepcióját;
- megszabja a védelemhez szükséges fegyveres erők nagyságát és felkészítését;
- meghatározza az esetleges fegyveres küzdelem természetét, méreteit, módját, és ennek alapján a fegyveres erők szervezetét, haditechnikai ellátását, mozgósításának menetét.⁶

A katonai stratégia felméri meghatározott feladatok végrehajtásához, illetve a fegyveres erők rövid és hosszú távú fejlesztéséhez szükséges erőforrásokat, és javaslatot tesz ezek haderőn belüli elosztásához. A katonai stratégia specifikus részét képezheti a stratégiai felülvizsgálat, amelynek eredményei alapján felmérhető a fegyveres erők alkalmazási képessége, valamint ha szükséges a haderő átalakítás és -fejlesztés irányai.

AZ AMERIKAI STRATÉGIAALKOTÁS MODELLJE

A stratégiák fejlődése, változása a történelem folyamán jelentős hatással volt a mindenkori nemzetközi biztonsági struktúrára. A nagyhatalmak nemzeti biztonsági és nemzeti katonai stratégiái eltérő mértékű, de jelentős hatást gyakoroltak a kisebb államok és a különböző szövetségi rendszerek doktrínáira. Ezek közül kiemelkedik az Amerikai Egyesült Államok mindenkor nemzeti biztonsági stratégiája, amely a bipoláris világrend alatt meghatározó módon, és azt követően is jelentősen befolyásolta a globális biztonsági rendszert.⁷

Ebben a tanulmányban megpróbálom bemutatni az amerikai stratégiaalkotás modelljének lényegét, amit egyszerűen a stratégia céljával, megvalósításának módjával és eszközeivel írhatunk le.

A STRATÉGIA KERETRENDSZERE

A témával foglalkozó amerikai kutató- és tanintézményekben a stratégiát koncepcionálisan úgy határozzák meg, mint a kitűzött, elérendő cél, a célhoz vezető út, valamint az eléréséhez szükséges eszközök viszonyrendszere. A cél a politika által meghatározott feladatok teljesítése, az eszközöket a rendelkezésre álló emberi, anyagi-technikai és pénzügyi források jelentik, a célhoz vezető út pedig azon módszerek összessége, ahogyan a hozzáférhető erőforrásokat összehangolják és felhasználják. Mindhárom összetevőhöz kapcsolódik egy kérdés. Mit akarunk elérni (cél)? Mivel (eszközök)? Hogyan, milyen módon kívánjuk a célt elérni (megvalósítás útja)?⁸

NAGYSTRATÉGIA

⁶ Csiki i.m. p.81.

⁷ Szegő László: Az amerikai stratégiaalkotás modellje – 2011. In.: Hadtudományi Szemle – 2011/1. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00019/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2011_1_044-049.pdf (Letöltés ideje: 2015. 06. 11.) p.44.

⁸ Szegő – p.44.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A stratégia tükrözi egy ország nemzeti érdekeinek a nemzetközi rendszerben történő érvényesítésének legáltalánosabb megközelítését. A nemzetek rendelkezésére álló eszközök a nemzeti erőforrások, amelyek – koncepciótól függő – három, illetve négy kategóriába sorolhatók. Ezek a politikai/diplomáciai, gazdasági, katonai és információs eszközök. Az, hogy miként csoportosítja és használja egy nemzet a nemzeti erőforrásokat, meghatározza a nemzeti stratégiai célok elérésének módját.⁹

A hidegháború vége és a nemzetközi biztonsági környezetben bekövetkezett más változások érvénytelenítették az elmúlt 50 évben megszokott érdekérvényesítési módszereket, ezért az Egyesült Államoknak át kellett értékelnie eddigi nemzeti stratégiáját. A feladat egy olyan új nemzeti biztonsági doktrína megalkotása volt, amely meghatározza az új globális és regionális biztonsági környezet kritikus pontjait, az aktuális célokat, valamint a célok eléréséhez szükséges eszközöket és módszereket, amelyek elősegítik a hidegháború utáni világrend békés, biztonságos kialakulását. A stratégiai környezet ilyen mértékű változása és átalakulása nem példa nélküli, de semmi esetre sem gyakori.

Bármilyen kialakuló új rendszerben a befolyásoló tényezők és erők négy alap kategóriába sorolhatóak: régi, de még releváns elemek; régi azonban már nem meghatározó elemek; új és alapvető elemek; új, de nem hangsúlyos elemek. A legnagyobb kihívás az új környezethez történő hatékony alkalmazkodás, hogy az ellensúlyozhassa a régi rendszer elhúzódó hatásait. *(A régi rendszer elemeinek túl gyors elhagyása esetén előfordulhat, hogy a régi rendszerből visszamaradó tradicionális kihívásra kell ismételten választ találni.)*¹⁰

AZ AMERIKAI STRATÉGIAALKOTÁS FOLYAMATA

A stratégiaalkotás előkészítéséhez a következő feladatokat indokolt elvégezni. A nemzeti biztonsági stratégia létrehozásához tisztázni kell, hogy az ország milyen szerepet (globális, vagy regionális vezető, aktív, passzív stb.) szándékozik betölteni a nemzetközi politikai rendszerben. Ennek meghatározását követően pontosítani kell az aktuális nemzetközi helyzet azon elemeit, amelyek a legáltalánosabb formájukban is fontosak az ország számára. Ez után az időszerű nemzetközi biztonsági rendszert szükséges elemezni azért, hogy a lehető legpontosabban meghatározzuk annak jellemzőit.

A stratégiai elemzés azoknak a nemzeti értékeknek a kiválasztásával kezdődik, amelyek alapján a nemzeti érdekeket meghatározhatjuk. Az alapvető nemzeti érdekek pedig determinálják a nemzeti stratégiai célok kijelölésének folyamatát. A nemzeti érdekek meghatározása nélkülözhetetlen része a stratégiai értékelésnek, mert csak ezt követően lehet megállapítani, hogy milyen kihívások, kockázatok és fenyegetések állnak ezeknek az érdekeknek a megvédése és a célok elérésének útjában. A kihívások, kockázatok és fenyegetések származhatnak a nemzetközi biztonsági és politikai rendszer résztvevőitől – állami

⁹ Szegő – p.45.

¹⁰ Szegő – p.46.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

vagy nem állami szereplőktől – vagy a nemzetközi eseményeket jelentősen befolyásoló történésektől, folyamatoktól, mint például ipari, természeti vagy humanitárius katasztrófa, proliferáció, globalizáció, illegális migráció stb. A nemzeti érdekek veszélyeztettségének meghatározása után vizsgálni kell, hogy az aktuális nemzeti biztonsági stratégia megfelelő-e az érdekek védelmére. A meglévő stratégia felülvizsgálata és a szükséges átalakítások meghatározása az új politikai és biztonsági környezetnek megfelelően egy új stratégia kialakításának alapját képezheti. Ennek keretében szükséges megvizsgálni a nemzeti stratégia egyéb elemeit is, azaz katonai stratégiai- és kockázatelemzést végrehajtani. A kockázatelemzés fontos része a stratégiakészítésnek, mert nincs olyan ország, amelyik korlátlan erőforrásokkal rendelkezne céljai eléréséhez, ezért fontossági sorrendet kell kialakítani a kitűzött célok között. Ehhez természetesen kompromisszumokat kell kötni, ez azonban veszélyeket rejthet magában, tehát nagyon körültekintően és alaposan kell mérlegelni mely területeken, mekkora kockázatot hajlandó egy ország vállalni.

A hidegháború után sokféle stratégiai koncepció modell született az Egyesült Államok szerepéről, de ezek közül a legismertebbeket Barry R. Posen és Andrew L. Ross fogalmazták meg. Ők a következő négy általános megközelítésen alapuló modellt határozták meg:

- neo-izolacionizmus;
- szelektív fellépés;
- kooperatív biztonság;
- és fölény (primátus).

A neo-izolacionizmus az elődöket követve úgy tartja, hogy Washingtonnak egy minimálisan aktív, főként defenzív szerepet kellene betölteni. A szelektív fellépés az Egyesült Államok kiegyensúlyozó szerepét hangsúlyozó tradicionális realista koncepciót követi. A fölényre építő koncepció a realizmus „extrém” ágának tekinthető, amely Amerika rendkívül aktív nemzetközi szerepvállalásával tartja fenntarthatónak az amerikai dominanciát a biztonsági környezetben. A kooperatív biztonság elmélete a Wilson-i idealizmus öröksége: a nemzetközi rendszerben más szereplőkkel gyakran és közvetlenül együttműködő, rendkívül aktív Amerikát feltételez az együttműködés és stabilitás támogatása érdekében.¹¹

Az új amerikai stratégiai dokumentumokban a korábbi általános kategóriák helyett már konkrétan, területenként (biztonság, gazdaság, környezet stb.) megnevezve határozzák meg a nemzeti érdekeket. Ezeket később a jelenleg érvényes stratégiai dokumentumok bemutatásakor részletezem.

¹¹ Szegő – p.46.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK STRATÉGIAI DOKUMENTUMAI

Az Egyesült Államok kongresszusa 1986-ban elfogadta az úgynevezett Goldwater–Nichols törvényt. A törvény meghatározta többek között a stratégiai tervezés szakaszait és dokumentumait is.¹²

A Stratégiát évente felülvizsgálják és a nemzetközi politikai helyzet elemzése alapján esetleg módosítják. Ennek megjelenési formája „Az elnök üzenete a Kongresszushoz az Unió helyzetéről” (State of the Union) című okmány. Fontos kapcsolódó dokumentumként jelenik meg az éves védelmi jelentés az elnöknek és a kongresszusnak (Annual Defense Report), amit a védelmi miniszter készít el, aki ágazati szintű beszámolót ad a védelmi szektor helyzetéről és a Nemzeti Biztonsági Stratégia célkitűzései teljesülésének aktuális állapotáról. A nemzetvédelmi törvény (amit 1947-ben hoztak, és az 1986-os Godwater–Nichols törvény módosított) előírja, hogy a Nemzeti Biztonsági Stratégia a következő fő kérdésekre térjen ki:

- az USA nemzetbiztonsági céljaira és érdekeire;
- az USA külpolitikai és biztonságpolitikai elkötelezettségére;
- rövid és hosszú távú javaslatokra a politikai, gazdasági és nemzetbiztonsági képességek kialakítására;
- az USA képességére a Nemzeti Biztonsági Stratégia érvényesítése érdekében;
- minden más információra, amely hozzájárul a nemzeti biztonság erősítéséhez.

A kihívások, kockázatok és a fenyegetések értékelésekor az Egyesült Államok a különböző folyamatok és az esetleges, váratlan események figyelembevételével 15-20 éves távlatokban gondolkodik. A stratégiai rendszer megvalósításának, teljes ciklusidejének ezt az időtávot tekinthetjük.¹³

Az Egyesült Államok stratégia tervezései rendszere a fenti elvek alapján négy egymásra épülő, és egymással kölcsönhatásban lévő dokumentumból áll, amelyek meghatározzák a külpolitikai, haderő tervezési és alkalmazási irányelveket és az ezek megvalósításához szükséges erőforrásokat, valamint a különböző szintű dokumentumokban meghatározott célok elérésének módjait is. Ezek a meghatározó alapidokumentumok a következők:

- nemzeti biztonsági stratégia (National Security Strategy);
- nemzeti védelmi stratégia (National Defense Strategy);
- nemzeti katonai stratégia (National Military Strategy);
- valamint a négyévenkénti védelmi felülvizsgálati jelentés (Quadrennial Defense Review).

¹² Dobák Imre (szerkesztő): A nemzetbiztonság általános elmélete – 2014, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet 2014, p.13. – ISBN: 978 615 5305 49 8

<https://opac.unike.hu/webview?infile=&sobj=8964&source=webvd&cgimime=application%2Fpdf%0D%0A>

(Letöltés ideje: 2015.06.11.)

¹³ Dobák i.m. p.14.

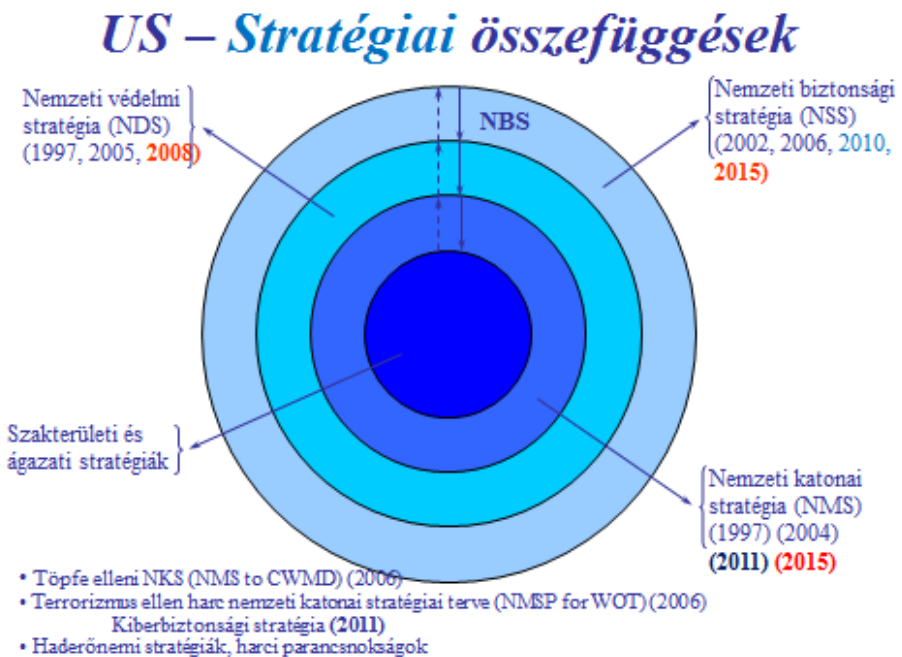
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A fenti dokumentumok alapján készülnek a különböző haderőnemi, szakterületi és ágazati stratégiák. Az ágazati stratégiák közül az alábbiakat emelném ki:

- a hadászati rakéta és űrvédelmi stratégia;
- a tömegpusztító fegyverek elleni harc stratégiája;
- a terrorizmus elleni harc stratégiája;
- belbiztonsági stratégia;
- kritikus infrastruktúrák és nemzeti értékek védelmének stratégiája;
- információ megosztási és informatikai (kiber) alkalmazási és védelmi stratégiák, stb.

A fenti dokumentumok hierarchiájának és egymásra hatásának rendszerét az alábbi ábra szemlélteti.

(Forrás: Szenes Zoltán: „Az USA biztonságpolitikája” - NKE HDI (levelező) előadás ppt. 26.dia – 2015.03.31.)

Az Egyesült Államok legfontosabb, és az összes többi tervezési dokumentum számára irányadó stratégiája, a nemzeti biztonsági stratégia tervezetét a nemzetbiztonsági tanácsadó készíti el, amelyet az elnök a nemzetbiztonsági tanács tagjaival vitat meg.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A Nemzetbiztonsági Tanács tagjai:

- Állandó, szavazati joggal bíró tagok:
  - az alelnök, a külügyminiszter, a védelmi miniszter, a pénzügyminiszter és az energiaügyi miniszter.
- Állandó tanácsadók:
  - a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának elnöke, a Nemzeti Hírszerzési Igazgató, a CIA igazgatója és a Nemzeti Kábítószer-ellenőrző Politika igazgatója.
- Rendszeres tagok:
  - a nemzetbiztonsági tanácsadó, az elnök segédtitkja (szárnysegédje), a helyettes nemzetbiztonsági tanácsadó, az igazságügy miniszter.
- További résztvevők (meghívhatók):
  - a belbiztonsági miniszter, az elnök jogi, illetve gazdasági tanácsadója, az USA ENSZ nagykövete, a költségvetési és menedzsment hivatal vezetője, a belbiztonsági tanácsadó;
  - mindenki más (miniszterek, magas rangú köztisztviselők, katonák) csak közvetlen érintettség esetén.

A Nemzetbiztonsági Tanácsban folytatott vitát követően a Nemzeti biztonsági Stratégiát az Egyesült Államok elnöke hagyja jóvá és Ő is írja alá.¹⁴

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK JELENLEG ÉRVÉNYBEN LÉVŐ NÉGY LEGFONTOSABB NEMZETBIZTONSÁGI DOKUMENTUMÁNAK RÖVID, VÁZLATOS ÖSSZEFOGLALÁSA

1. NEMZETI BIZTONSÁGI STRATÉGIA — 2015¹⁵

Az elég nehezen körvonalazható úgynevezett „Obama-doktrínát” a politikai elemzők a leggyakrabban a „stratégiai türelem”, a „szelektív beavatkozás és az „okos multilateralizmus” politikájaként írják le. A csak nemrég megjelent új doktrína részletes feldolgozása, elemzése és értékelése még nem történt meg, de nagyvonalakban a következő lényeges elemeket tartalmazza:

- Az Egyesült Államok vállalja és betölti nagyhatalmi vezető szerepét.
- Négy területen tűzi ki célul az amerikai stratégiai érdekek érvényesítését:
  - a szövetséges és partnerországok biztonságának megerősítése;
  - egy erős és növekvő, innovációra képes amerikai gazdaság létrehozása;
  - az egyetemes értékek tisztelete és megőrzése;

¹⁴ 1.) National Security Council - <https://www.whitehouse.gov/administration/eop/nsc/> (Letöltés ideje: 2015.06.24.)

2.) Szemes Zoltán: „Az USA biztonságpolitikája” NKE HDI (levelező) előadás, ppt 65.dia - 2015.03.31.

¹⁵ National Security Strategy – February 2015.

https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf (Letöltés ideje: 2015.06.24.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- a szabályokat tiszteletben tartó nemzetközi rendszer fenntartása.¹⁶
- Lezártnak tekinti az előző évtized amerikai politikáját uraló két konfliktust, az iraki és az afganisztáni háborút.
- Szakít a nagyméretű külföldi háborús missziókkal, és sokkal nagyobb hangsúlyt fektet a szövetséges államokkal közös katonai fellépésre.
- Amennyiben lehetséges, diplomáciai úton próbál megoldást keresni a nemzetközi konfliktusokra.
- Az agresszorokat célzott gazdasági szankciókkal próbálják majd ellehetetleníteni, a megoldást az együttműködések, nemzetközi szövetségek és új egyezmények megkötésében és kialakításában látja.¹⁷
- Terrorizmus: célzott terroristaellenes műveletek előtérbe helyezése (dróntámadások, a különleges erők alkalmazása), kollektív fellépés „felelős partnerek” bevonásával, illetve a helyi erők felkészítése a terroristák elleni harcra, a politikai és katonai helyzet kezelésére.
- Közel-Kelet:
  - az izraeli-palesztin békefolyamattal kapcsolatban a „kétállami” megoldást támogatja;
  - az Arab Tavasz kapcsán megállapítja, hogy az napjainkra gyakorlatilag káoszba torkollott, ezért Tunézia, Líbia, Libanon, Jemen helyzetének megerősítését határozza meg célként;
  - Egyiptommal marad a stratégiai partnerség;
  - a stratégia egyik fontos célja, hogy olyan átfogó és ellenőrizhető megállapodást érjen el, amely biztosítja, hogy Irán nukleáris programja kizárólag békés célokat szolgáljon, ugyanakkor fenntart minden opciót annak érdekében, hogy megakadályozza Teheránt az atombomba létrehozásában.
- Oroszország: az új dokumentum megállapítja, hogy Oroszország ukrajnai agressziója világossá tette, hogy az európai biztonságot, a nemzetközi szabályok és normák betartását nem lehet adottnak tekinteni. Washington további szankciókat és „más intézkedéseket” helyez kilátásba az orosz agresszió feltartóztatására és addig fokozzák a nyomást Oroszországra, ameddig az rá nem kényszerül az irány módosításra. A konfliktust kifejezetten olyan biztonsági kockázatnak tekinti, amely veszélyezteti a világrendet.
- Kína: kölcsönösen előnyös kapcsolatokra törekszik az ázsiai térség legerősebb feltörekvő hatalmával, azonban Pekinggel kapcsolatban utal az emberi jogi fenn-

¹⁶ Obama a stratégiai türelem híve I. rész – Elekes Éva cikke Népszava online – 2015.

<http://nepszava.hu/cikk/1051460/1> (Letöltés ideje: 2015.06.24.)

¹⁷ Elkészült az új amerikai nemzetbiztonsági stratégia – Mészáros Tamás blogja – 2015
http://diplomaci.blog.hu/2015/02/20/elkeszult_az_uj_amerikai_nemzetbiztonsagi_strategia
 (Letöltés ideje: 2015.06.24.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

tartásokra és jelzi, hogy Washington minden szükséges lépést megtesz a Kína növekvő haderejének ellensúlyozására és a fenyegető kiberbiztonsági kihívások megválaszolására¹⁸

- Az új stratégiai koncepció is fenntartja a korábban meghirdetett fordulatot az Ázsia és a Csendes-óceáni térség felé, hangsúlyozva a régiókhoz fűződő, hosszú távú gazdasági, biztonsági érdekeket. Az Egyesült Államok modernizálni akarja stratégiai partnerségét Japánnal, Dél-Koreával, Ausztráliával, a Fülöp-szigetekkel, illetve erősíteni stratégiai és gazdasági partnerségét Indiával.
- Kiemelt figyelmet kap a nukleáris fegyverek proliferációjának megakadályozás, valamint a kiberterrorizmus elleni fellépés.
- A stratégia „sürgető és növekvő fenyegetésként” írja le a klímaváltozást, és megerősíti, hogy az Egyesült Államok a jövőben növekvő szerepet kíván játszani a globális felmelegedés elleni nemzetközi erőfeszítésekben, valamint a pandémiával fenyegető ragályos betegségek megelőzésében.
- Az új stratégiai dokumentum jelentős negatívuma, hogy a fenti célokat nem állítja fontossági sorrendbe és azt sem határozza meg pontosan, hogy milyen módszerek alkalmazásával akarja az Obama-kormányzat elérni ezeket célokat.

Összefoglalva: vezetői szerep és óvatosság „Nem az a kérdés, hogy USA-nak vezetni kell-e, hanem az, hogyan tegye.”¹⁹

NEMZETI VÉDELMI STRATÉGIA — 2008²⁰

- A stratégiai környezet meghatározásakor a készítők azzal számoltak, hogy hosszú távon fennmarad a szélsőséges, erőszakos ideológiák és mozgalmak (al-Kaida) elleni harc, amelyek veszélyeztethetik a nemzetközi kapcsolatok intézményrendszerét is. Fennáll a nukleáris fegyverek és célba juttató eszközeiknek a proliferációja és más előre kiszámíthatatlan, szabálytalan kihívások megjelenése. Aggasztó Irán és Észak-Korea törekvése nukleáris és rakéta technológiájuk fejlesztésére, valamint destabilizáló hatásuk a szomszédos államokra. Kína továbbra is fejleszti haderejét, nagy távolságú csapásmérő és információs hadviselési képességeit, ami fenyegetést jelent, de lehetőség látszik arra is, hogy stratégiai partnerként segít a térség stabilitásának megőrzésében. Oroszország Észak-sarkvidéki igényei és folyamatos nyomásgyakorlása a szomszédos államokra azt

¹⁸ Elkészült az új amerikai nemzetbiztonsági stratégia – Mészáros Tamás blogja – 2015
http://diplomaci.blog.hu/2015/02/20/elkeszult_az_uj_amerikai_nemzetbiztonsagi_strategia
 (Letöltés ideje: 2015.06.24.)

¹⁹ Obama a stratégiai türelem híve II. rész – Elekes Éva cikke Népszava online – 2015.
<http://nepszava.hu/cikk/1051460/2> (Letöltés ideje: 2015.06.24.) A fenti felsorolás elemire vonatkozik.

²⁰ 1.) National Defense Strategy June 2008
<http://archive.defense.gov/pubs/2008NationalDefenseStrategy.pdf> - (Letöltés ideje: 2015.06.22.)
 2.) Kaiser Ferenc: „Az USA biztonságpolitikája” NKE HDI (levelező) előadás, ppt.225-226. dia - 2015.05.14.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

jelzi, hogy gazdasági helyzetének javulásával igyekeznek visszaszerezni korábbi hatalmi befolyásának jelentős részét. Az Egyesült Államok csak akkor tud megfelelő választ adni a fenti kihívásokra, ha fenntartja előnyét a hagyományos hadviselés területén és gyors ütemben fejleszti képességeit az aszimmetrikus hadviselés technikai és műveleti szektorában is.

A stratégia a következő célok elérését határozza meg: I.) A haza védelme; II.) Megnyerni a hosszú háborút; III.) Megteremteni a biztonságot; IV.) Meggátolni a konfliktusokat; V.) Megnyerni a nemzet háborút.

- A fenti célokat az alábbi módszerek alkalmazásával kívánják megvalósítani: 1.) A kulcs országok döntési lehetőségeinek előrejelzése; 2.) Meggátolni, hogy ellenfeleink tömegpusztító eszközökhöz jussanak, vagy használják őket; 3.) Megerősíteni és kiterjeszteni szövetségeseink és partnereink körét; 4.) Megvalósítani az USA stratégiai céljait és megtartani az akciószabadságot; 5.) Összehangolni és egységesíteni erőfeszítéseinket; 6.) Egy új összhaderőnemi struktúra létrehozása.
- Az NVS a célok reális megvalósíthatóságának megállapítása érdekében műveleti, a jövőbeni kihívásokról szóló haderőmenedzsment és intézményi kockázat elemzéseket is tartalmaz.
- Következtetések: a dokumentumban meghatározott stratégiai környezet hosszú konfliktusos, háborús időszakot jelez. Ezt sem a haderő önállóan, sem az Egyesült Államok egyedül nem lesz képes a kívánt eredménnyel megvívni, ezért szükségesség lesz az amerikai nép összefogására, valamint a szövetséges és partner országokkal történő szoros együttműködésre.

A 2008-as NVS céljait a következők szerint aktualizálták a 21. század igényeinek megfelelően²¹:

- a védelmi képességeket ki kell egyensúlyozni az irreguláris (aszimmetrikus) hadviselés, a légi fölény, a tengeri uralom megtartása, a rakétavédelem, az űrtechnológia, valamint a kibertérben folytatott védelmi és támadó harc területein;
- meg kell reformálni a beszerzési rendszert;
- új stratégiák kifejlesztése és a szükséges erőforrások biztosítása, hogy sikereket lehessen elérni a jelenlegi konfliktusokban;
- a szövetséges és partneri kapcsolatok megerősítése;
- elérni, hogy az állam képességeinek minél szélesebb spektrumát tudják igénybe venni a kívánt sikerek elérése érdekében.

NEMZETI KATONAI STRATÉGIA — 2011²²

- Amerika katonai vezető szerepének újradefiniálása.

²¹ Kaiser Ferenc: „Az USA biztonságpolitikája” NKE HDI (levelező) előadás, ppt.230. dia - 2015.05.14.

²² National Military Strategy of the United States of America 2011

<http://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2011-National-Military-Strategy.pdf>

(Letöltés ideje: 2015.06.22.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- A stratégiai környezet értékelése: stratégiai, demográfiai trendek, fejlődés és biztonság, tömegpusztító fegyverek terjedése, globális javak, terek (űr és kibertér) és érdekek, nem állami szereplők és extrém ideológiák helyzetének áttekintése.²³
- Nemzeti érdekek érvényesítése, nemzeti katonai célok teljesítése: 1.) Az erőszakos szélsőségek elleni harc; 2.) Az agresszió elhárítása és a támadó legyőzése; 3.) A nemzetközi és regionális biztonság erősítése; 4.) A jövő haderőreformja a személyi állomány, a képességek és készenlét, a szárazföldi haderő, a haditengerészet, a légiereő, az űrvédelem, a kiber erő és a joint képességek területén.²⁴

3. NÉGYÉVENKÉNTI VÉDELMI FELÜLVIZSGÁLATI JELENTÉS²⁵ — 2014²⁶

- Kiterjed: a nemzeti védelmi stratégiára, a haderőstruktúrára, a modernizációs tervek, az infrastruktúrára, a költségvetési tervek és egyéb védelempolitikai kérdésekre.
- Tartalmazza: a biztonsági környezet és a védelmi stratégia értékelését, a „Joint Force” (JF) és a védelmi intézményrendszer kiegyensúlyozásának lehetőségeit, a költségvetési megszorításokból adódó következtetéseket és kockázatokat, az ambíciószintet, a fejlesztési prioritásokat, valamint az elnök összegzett értékelését.
- A jelentés megállapítja, hogy a védelem három stratégiai pillére a honi terület védelme, a globális biztonság javítása, illetve az erőkitetés segítségével a gyors győzelem kivívása.
- A dokumentum az alábbi ambíciószinteket határozza meg:
  - egy nagyméretű, többfázisú regionális háború (hadjárat) megvívása;
  - valamint elrettentés egy másik régióban (vagy irreálisan nagy veszteség okozása az ellenségnek).
- Fejlesztési prioritások:

<ul style="list-style-type: none"> ○ kiber; ○ rakétavédelem; ○ nukleáris elrettentés; ○ űr; 	<ul style="list-style-type: none"> ○ légi és tengeri hadviselés; ○ nagypontosságú csapások; ○ ISR (hírszerzés, megfigyelés, felderítés); ○ anti-terrorista és különleges műveletek.
---	---

²³ Kaiser Ferenc: „Az USA biztonságpolitikája” NKE HDI (levelező) előadás, ppt.234. dia - 2015.05.14.

²⁴ Szenes Zoltán: „A globális amerikai szerepvállalás és a haderő transzformációja” NKE HDI (levelező) előadás, ppt 21.dia - 2015.04.14.

²⁵ Quadrennial Defense Review Report - 2014

http://archive.defense.gov/pubs/2014_Quadrennial_Defense_Review.pdf - (Letöltés ideje: 2015.06.22.)

²⁶ Kaiser Ferenc: „Az USA biztonságpolitikája” NKE HDI (levelező) előadás, ppt.181 - 185. dia - 2015.05.14.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- A 2015. évi védelmi költségvetési terv növeli a kockázatokat, amelyek tovább emelkednek, ha a megszorítások 2016-ban is érvényben lesznek.
- Hatékonyabb irányítási rendszerre van szükség és fent kell tartani a kétszintű kötelezettségvállalást az állománnyal szemben, ami azt jelenti, hogy a legjobb ki-képzés és legjobb eszközöket kell biztosítani a személyi állománynak, valamint kompenzálni kell a katonákat és családtagjaikat az áldozatvállalásért.

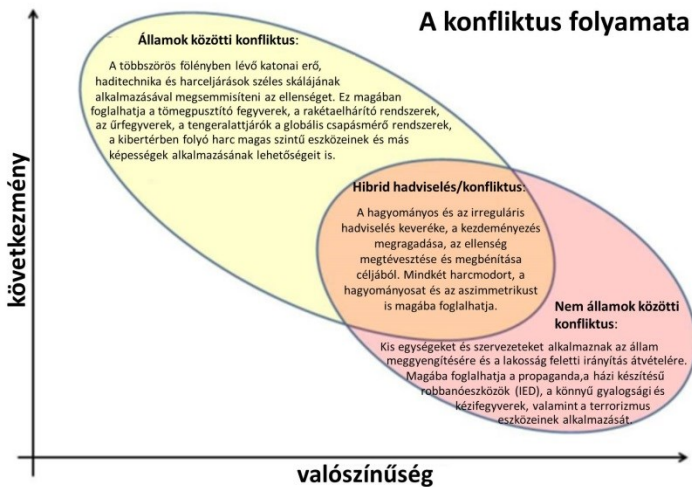
4. NEMZETI KATONAI STRATÉGIA — 2015²⁷

- A stratégiai környezet értékelésének kulcs elemei a globalizáció, a technológiai fejlődés gyors terjedése és demográfiai váltás, ami azt jelenti, hogy a fejlett országok lakossága folyamatosan öregszik a fejlődő régiókban viszont egyre nagyobb a 20-30 éves korosztály létszáma.
- A dokumentum Oroszországot, Iránt és Észak-Koreát nevezi meg konkrétan, mint olyan államokat, amelyek fenyegetést jelentenek a békére. Élesen bírálja Kínát is a területi igényei és a Dél-kínai-tengeren folytatott terjeszkedési politikája miatt. Ezek közül egyik országról sem feltételezik, hogy közvetlen katonai konfliktusra törekedne az Egyesült Államokkal vagy szövetségeseivel. Ennek ellenére mindegyikük súlyos kihívást jelent szuverenitására, a regionális biztonságra, valamint a nemzetközi közösség számára is.
- A katonai környezet értékelésekor megállapítják, hogy egy katonai nagyhatalommal folytatott államok közötti háború esélye továbbra is alacsony, de folyamatosan nő. Ezzel szemben közvetlen fenyegetést jelent a szélsőséges ideológiákat valló, nem állami szintű, de esetenként regionális hatással rendelkező szervezetek elleni harc. Fel kell készülni az olyan „hibrid” konfliktusok kezelésére is amilyen a Krím-félszigeten és Kelet-Ukrajnában alakult ki, ahol keveredik az állami és nem állami szintű résztvevők tevékenysége és az általuk alkalmazott módszerek is.

²⁷ National Military Strategy of The United States of America 2015.
http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf (Letöltés ideje: 2015.10.18.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Forrás: *National Military Strategy of The United States of America 2015.*

- A dokumentum a különböző fejezeteiben tárgyalja az integrált katonai stratégiát, amelynek lényege az alapvető nemzeti érdekek, a nemzeti katonai érdekek és a katonai célok egységes rendszerbe foglalása. Foglalkozik a 2011-es katonai stratégiában is szereplő „Joint Force” és a fejlett globális integrált műveletek koncepcióival, valamint a globális szintű szövetségi és partneri hálózat fejlesztésével.
- Összefoglalva a stratégia megállapítja, hogy az elmúlt három-négy évben a globális zavarok jelentősen nőttek, miközben az Egyesült Államok katonai és technikai előnye csökkent. Napjainkban többszörös kihívással kell szembenézni, mert az állami és nem állami szintű szereplők, illetve regionális hálózatok egyszerre és egyidejűleg vannak jelen a különböző intenzitású összecsapásokban. A belátható jövőben inkább elhúzódó konfliktusokkal, mint gyorsan megoldható műveletekkel kell számolni. A siker jelentős mértékben attól függ majd, hogy a katonai megoldásokat milyen hatékonyan tudja majd támogatni az állam más eszközökkel, és hogy miként sikerül a célok megvalósítása érdekében bevonni a szövetséges és partner országokat, valamint összhangot teremteni közöttük.

Elemezve a fenti stratégiai dokumentumokat megállapítható, hogy az Egyesült Államok továbbra is meg akarja őrizni globális stratégiai elsőségét minden területen, így a katonai szférában is. Ezt az ország gazdasági nehézségei és a védelmi költségvetés több éven keresztül tartó már megvalósított és még tervezett csökkentése ellenére úgy kívánja megoldani, hogy csak a minimálisan szükséges mértékben és csak a legszükségesebb esetekben alkalmaz katonai erőt. Ezt a szándékot sikeresen csak úgy lehet megvalósítani, ha a fenti célok eléréséhez szükséges képességeket továbbra is fenntartja, és olyan területeken

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

csökkenti a jelenlegi képességeit, illetve a fejlesztés ütemét, amelyek nem befolyásolják rövidtávon a fenti célok elérését. Ezek az irányok már látszanak az új stratégiai dokumentumokban, illetve az ezekhez kiadott úgynevezett „frissítésekben”. A fentiek alapján úgy gondolom, hogy az Egyesült Államok az iraki és az afganisztáni háborúk, valamint a különböző válság régiókban lezajlott fegyveres összecsapások tapasztalatai alapján nem nagy szárazföldi hadműveletekkel akarja megoldani a válságokat. Azokban a konfliktusokban, ahol katonai beavatkozás válik szükségessé elsősorban – de nem kizárólagosan – a nagy pontosságú, nagytávolságú, légi és tüzérségi csapásmérés, valamint az aszimmetrikus hadviselés módszereit alkalmazva az adott régióban lévő szövetségeseit kívánja támogatni a hadviselés minden területén, beleértve a kibernetet is.

Ennek érdekében a közeljövőben a következő képességeket és csapatokat kívánja a jelenlegi szinten fenntartani és/vagy fejleszteni:

- hírszerzési és felderítési képességek;
- légielő és haditengerészet;
- erőketitési és stratégiai szállítási képességek;
- tömegpusztító fegyverek és ballisztikus rakéták elleni védelem;
- globális, nagy pontosságú csapásmérési képesség;
- ember nélküli felderítő, csapásmérő és szállító kapacitás fejlesztése;
- erőketitési és expedíciós képességek;
- a különleges erők létszámának és alkalmazási képességének fenntartása fejlesztése;
- az Afrika parancsnokság, valamint a Közel-Keleti és Dél-Kelet Ázsiai térségekben állomásozó csapatok létszámának és képességeinek fenntartása;
- a kiber térben folytatott védelmi és támadó jellegű képességek fejlesztése, felkészülés a világűrben történő fegyverkezésre;
- fokozottabb gondoskodás az aktív és nyugdíjas (rokkant) személyi állományról.

Figyelembe véve, hogy az Egyesült Államok jelenleg létszámban is az egyik legnagyobb, technikai fejlettségben pedig a világ legkorszerűbb haderejét tartja fent, amit az új doktrínák szerint tovább kíván erősíteni szövetségi rendszereinek fejlesztésével és bővítésével, levonható az a következtetés, hogy a belátható jövőben akár reguláris erővel, akár más fegyveres szervezetekkel szemben folytatott harctevékenysége csak aszimmetrikus jellegű lehet. Ez alól, csak a Kínával és az Oroszországi Föderációval vívott háború, vagy egy világméretű fegyveres konfliktus kirobbanása jelenthet kivételt, de ezeknek még hosszú távon is igen minimális a bekövetkezési valószínűsége.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. CSIKI Tamás: A stratégiai dokumentumok rendszere. – 2008. In.: Nemzet és Biztonság – 2008/8. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/csiki_tamas-a_strategiai_dokumentumok_rendszere.pdf (Letöltés ideje: 2015.06.11.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

2. SZEGŐ László: Az amerikai stratégiaalkotás modellje – 2011. In.: Hadtudományi Szemle – 2011/1.
http://epa.oszk.hu/02400/02463/00019/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2011_1_044-049.pdf (Letöltés ideje: 2015. 06.11.)
3. DOBÁK Imre (szerkesztő): A nemzetbiztonság általános elmélete – 2014, Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet 2014, – ISBN: 978 615 5305 49 8
<https://opac.uni-nke.hu/webview?infile=&subj=8964&source=webvd&cgimime=application%2Fpdf%0D%0A> (Letöltés ideje: 2015.06.11.)
4. MÉSZÁROS Tamás: Elkészült az új amerikai nemzetbiztonsági stratégia, blog - 2015
http://diplomaci.blog.hu/2015/02/20/elkeszult_az_uj_amerikai_nemzetbiztonsagi_strategia (Letöltés ideje: 2015.06.24.)
5. NYERGES Kristóf — Az Egyesült Államok hadseregének átalakítása – Nemzet és Biztonság 2010/10. [http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nyerges_kristof-az_egyesult_Allamok_hadseregnek_atalakitasa.pdf](http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nyerges_kristof_az_egyesult_Allamok_hadseregnek_atalakitasa.pdf) (Letöltés ideje: 2015.06.11.)
6. ELEKES Éva: Obama a stratégiai türelem híve I. rész
Népszava online cikk – 2015. <http://nepszava.hu/cikk/1051460/1> (Letöltés ideje: 2015.06.24.)
7. ELEKES Éva: Obama a stratégiai türelem híve II. rész
Népszava online cikk – 2015. <http://nepszava.hu/cikk/1051460/2> (Letöltés ideje: 2015.06.24.)
8. KAISER Ferenc: „Az USA biztonságpolitikája” NKE HDI (levelező) ppt. előadás,
Ideje: 2015.05.14.
9. SZENES Zoltán: „A globális amerikai szerepvállalás és a haderő transzformációja” NKE HDI (levelező) ppt. előadás – Ideje: 2015.04.14.
10. SZENES Zoltán: „Az USA biztonságpolitikája” NKE HDI (levelező) ppt. előadás
Ideje: 2015.03.31.
11. VARGA Gergely — Az Egyesült Államok globális politikájának új súlypontjai – Nemzet és Biztonság 2014/1. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_1_03_varga_gergely.pdf (Letöltés ideje:2015.06.24.)
12. National Security Council - <https://www.whitehouse.gov/administration/eop/nsc/> (Letöltés ideje:2015.06.24.)
13. National Security Strategy – February 2015.
https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf - (Letöltés ideje: 2015.06.24.)
14. National Defense Strategy June 2008
<http://archive.defense.gov/pubs/2008NationalDefenseStrategy.pdf> (Letöltés ideje: 2015.06.22.)
15. National Military Strategy of the United States of America 2011
<http://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2011-National-Military-Strategy.pdf> - (Letöltés ideje: 2015.06.22.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

---

16. Quadrennial Defense Review Report – 2014
http://archive.defense.gov/pubs/2014_Quadrennial_Defense_Review.pdf (Letöltés ideje: 2015.06.22.)
17. National Military Strategy of The United States of America 2015.
http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf - (Letöltés ideje: 2015.10.18.)

KONDÁS KORNÉL¹**Egy magyarországi terrorcselekmény esetén a helyi védelmi bizottság feladatköre****Scope of duties of the local Defense Committee in case of a terrorist act in Hungary****Absztrakt**

A szerző a cikkben bemutatja, hogy hazánkban egy bekövetkezett terrorcselekmény esetén a helyi védelmi bizottság tagjainak milyen feladatai vannak, milyen szervezetet kell aktivizálniuk, azokkal, hogyan és milyen formában kell együtt dolgozniuk. Ismerteti hazánk Büntető Törvénykönyve alapján mi minősül terrorcselekménynek, valamint elemzi, hogy a helyi védelmi bizottságnak milyen erőket, eszközöket és módszereket kell alkalmaznia a megelőzésre és a bekövetkezett terrorcselekmények felszámolására.

Kulcsszavak: terrorcselekmény, helyi védelmi bizottság, közbiztonsági referens, polgármester, biztonsági kockázatok, terrorizmus, feladatrendszer, védelmi igazgatás, megelőzés, katasztrófavédelmi feladatok, társszervek, mentés.

Abstract

The author in this article presents the main tasks of the local Defense Committee members in case of a terror attack, specifically wich organizations should be activated by the Committee members and how should they work with them. He presents what acts considered as a terrorist act, according to the inland Criminal Penal Code, furthermore analyzes that what kind of man power, equipment and methodes should be used by the local Defense Committee in order to prevent or to eliminate the terror acts.

---

¹ r. hadnagy, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Rendőr-főkapitányság, Miskolci Rendőrkapitányság Avasi Rendőrőr, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: kondaskornel@gmail.com

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Keywords: Act of terrorism, local Defense Committee, public order rapporteur, mayor, security risks, terrorism, task system, defence management, prevention, disaster management tasks, partner organizations, rescue.

BEVEZETÉS

Hazánk a nemzeti és a szövetségi védelmi képességének fenntartásában és fejlesztésében a saját erejére, nemzetgazdaságának erőforrásaira, a Magyar Honvédség felkészültségére és elszántságára, a rendvédelmi és más szervek közreműködésére, állampolgárainak a haza védelme iránti hazafias elkötelezettségére és áldozatkészségére, továbbá a szövetséges államok és fegyveres erők együttműködésére, valamint segítségnyújtására épít.

A honvédelem komplex rendszerként értelmezhető. Ennek a rendszernek civil elemeit a védelmi igazgatás, a polgári védelem (a lakosság és az anyagi javak oltalmazása), a katasztrófavédelem, a nemzetgazdaság stratégiai erőforrása; katonai elemeit a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek alkotják.

Ma az országnak egy olyan stabil védelmi igazgatási rendszere van, amely a jogszabályalkotástól elindulva egészen a konkrét védelmi feladatok központi koordinációjáig képes biztosítani – különleges jogrend időszakában is – a különböző hatalmi centrumok számára a döntéshozatalukhoz szükséges, megalapozott javaslatokat.²

Napjainkban, hazánk egyik legfontosabb jogalkotási kérdése, hogy az Alaptörvény módosítását követően, a meglévő különleges jogrendi időszakok mellé bekerül-e a terrorveszély helyzet, mint új minősített időszak. A védelmi igazgatás feladatát, az eddig meglévő feladatain – a terrorcselekmények miatti intézkedésrendszer aktivizálása, a lakosságvédelmi feladatok koordinálása – túlmenően újakkal is kiegészítheti a hatodik, különleges jogrendi időszak.

A TERRORIZMUSRÓL ÁLTALÁBAN

A TERRORIZMUS FOGALMA

A terrorizmus – a szó a latin ijedség, rémület jelentésű főnévből származik – végigkísérte az emberiség történetét. A „társadalomra kényszerített rettegés” értelmében a kifejezés a nagy francia forradalom – a jakobinus diktatúra – óta használatos. Bár a fogalomnak nincs olyan nemzetközi jogi definíciója, amellyel kapcsolatban széles körű egyetértés alakult ki, tartalmilag a terrorizmus fegyvertelen, civil emberek vagy vagyontárgyaik ellen politikai

² Szentes László (2014): Magyarország Védelmi Igazgatása a Közigazgatás Új Környezetében. Budapest, Zrínyi Kiadó, 11-12. pp.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

szándékból elkövetett, válogatás nélküli erőszakot jelent. A közös definíció hiányában a nemzetközi jog azt igyekszik meghatározni, hogy mi nem terrorizmus. Így az idegen megszállás ellen vívott nemzeti felszabadító és függetlenségi harcot, a demokratikus és emberi jogok érvényesülése érdekében felvállalt küzdelmet a nemzetközi jog nem tekinti terrorista cselekménynek. A nemzetközi dokumentumok azt is hangsúlyozzák, hogy a terrorizmus nem köthető egyetlen valláshoz, nemzetiséghez vagy kultúrához sem, és ilyen állítás nem igazolható azzal sem, ha ezek nevében követnek el ilyen cselekményeket.

A „terrorizmus” definíció négy főelemet tartalmaz:

- nem az állami szintű szereplők által elkövetett;
- elsősorban fegyvertelen állampolgárok ellen irányuló;
- politikai célok kikényszerítése érdekében alkalmazott;
- erőszak vagy erőszakkal történő fenyegetés.

A terrorizmus korunk jelentős globális fenyegetése marad, amely térben és időben eltérő és folyamatosan változó módon jelenik meg, és veszélyezteti hazánk szövetségi rendszerét és értékrendjét. Magyarország terrorveszélyeztetettsége alacsony, ugyanakkor külföldi eredetű vagy a külföldi magyar érdekeltségek elleni fenyegetettséggel számolni kell. Emellett külföldi terrorcselekményeknek is lehetnek hazánkat érintő biztonsági és gazdasági következményei. A terrorizmus csak a globális, regionális és nemzeti kihívásokhoz igazított, összehangolt intézkedésekkel küzdhető le. Ezért nemzeti érdek, hogy Magyarország továbbra is részt vegyen a terrorizmus elleni nemzetközi fellépésben, a nemzetközi terrorellenes szervezetrendszer fejlesztésében, valamint az ENSZ, az EU és a NATO vonatkozó erőfeszítéseiben. Sikeres belföldi terrorellenes tevékenység sem képzelhető el kétoldalú és multilaterális együttműködés nélkül. Nemzeti szinten összkormányzati tevékenységre, az intézmény- és képességrendszer erősítésére, a hatáskörök összehangolására, horizontális koordinációra, a kockázatelemzési, -kezelési, tájékoztatási módszerek és eljárások egységesítésére van szükség.

A terrorizmus elleni fellépés integrált megközelítésben egyszerre szolgálja a megelőzést, a terrorizmus felszámolását, a védelmi képességek megerősítését és a felkészülést a veszélyhelyzetekre.

A megelőzésben kiemelt szerepet kap a terrorizmust kiváltó okok kezelése, a szélsőségek elleni fellépés, a szegénység elleni küzdelem, a hatékony kormányzás támogatása, az emberi jogok, a jog uralma és a demokratikus alapértékek térnyerésének elősegítése.

A terrorizmus felszámolása során a terrorcselekmények felderítése és megakadályozása, a terrorszervezetek felderítése és a személyek felelősségre vonása mellett kiemelt figyelmet kell fordítani a terrorizmust elősegítő vagy ahhoz kapcsolódó illegális cselekmények, a tömegpusztító fegyverek elterjedése és a terrorfinanszírozás megakadályozására is.

A védekezés kiemelt területe a terroristák potenciális célpontjainak védelme és az ország biztonságának erősítése, különös tekintettel hazánk kritikus infrastruktúrájára.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A veszélyhelyzetekre való felkészülés az érintett szervezetek felkészítése és együttműködésének összehangolása mellett a társadalom felkészítését és tájékoztatását, az áldozatvédelmi rendszerek kiépítését követeli meg.³

Minden ország büntetőtörvénykönyve tartalmazza azt, mit tekint az adott társadalom terrorcselekménynek, illetve terrorista tevékenységnek. A cselekmények között leggyakrabban a következőket találhatjuk: gyilkosság, túszejtés, repülőgép-eltérítés, autóba rejtett pokolgépek, öngyilkos bombarobbantás, merénylet és tömeggyilkosság. Vagyis többnyire olyan, politikai okokból elkövetett cselekményeket jelölnek meg terrorista cselekményként, amelyek egyébként is bűncselekményeknek minősülnek.

Hazánkban terrorcselekményt követ el a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 314. § (1) alapján, aki abból a célból, hogy

- a) állami szervet, más államot vagy nemzetközi szervezetet arra kényszerítsen, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűrjön,
- b) a lakosságot megfélemlítse,
- c) más állam alkotmányos, társadalmi vagy gazdasági rendjét megváltoztassa vagy megzavarja, illetve nemzetközi szervezet működését megzavarja,

1. számú ábra⁴

a (4) bekezdésben meghatározott személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekményt követ el, büntett miatt tíz évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki az a) pontban meghatározott célból jelentős anyagi javakat kerít hatalmába, és azok sértetlenül hagyását vagy visszaadását állami szervhez vagy nemzetközi szervezethez intézett követelés teljesítésétől teszi függővé.

(3) Korlátlanul enyhíthető annak a büntetése, aki

³ A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

⁴ http://static.femina.hu/hirhatter/uj_btk/itelet_nagy.jpg

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

a) az (1) vagy (2) bekezdésében meghatározott terrorcselekményt abbahagyja, mielőtt abból súlyos következmény származott volna, és

b) tevékenységét a hatóság előtt felfedi,

ha ezzel közreműködik a bűncselekmény következményeinek megakadályozásában vagy enyhítésében, további elkövetők felderítésében, illetve további bűncselekmények megakadályozásában.

(4) E § alkalmazásában személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekmény

a) az emberölés [160. § (1)–(2) bekezdés], a testi sértés [164. § (2)–(6) és (8) bekezdés], a foglalkozás körében elkövetett szándékos veszélyeztetés [165. § (3) bekezdés],

b) az emberrablás [190. § (1)–(4) bekezdés], a személyi szabadság megsértése (194. §),

c) a közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény [232. § (1)–(2) bekezdés], a vasúti, légi vagy vízi közlekedés veszélyeztetése [233. § (1)–(2) bekezdés],

d) a radioaktív anyaggal visszaélés [250. § (1)–(2) bekezdés],

e) a hivatalos személy elleni erőszak [310. § (1)–(5) bekezdés], a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak (311. §), a hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak (312. §), a nemzetközileg védett személy elleni erőszak [313. § (1) bekezdés],

f) a jármű hatalomba kerítése [320. § (1)–(2) bekezdés], a közveszély okozása [322. § (1)–(3) bekezdés], a közérdekű üzem működésének megzavarása [323. § (1)–(3) bekezdés], a robbanóanyaggal vagy robbantószerrel visszaélés [324. § (1)–(2) bekezdés], a lőfegyverrel vagy lőszerral visszaélés [325. § (1)–(3) bekezdés],

g) a nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel visszaélés [326. § (1)–(5) bekezdés], a haditechnikai termékkel vagy szolgáltatással visszaélés [329. § (1)–(3) bekezdés], a kettős felhasználású termékkel visszaélés [330. § (1)–(2) bekezdés],

h) a rablás [365. § (1)–(4) bekezdés] és a rongálás [371. § (1)–(6) bekezdés],

i) ¹⁰⁰ az információs rendszer vagy adat megsértése [423. § (1)–(4) bekezdés].⁵

TERRORCSELEKMÉNNYEL KAPCSOLATOS BŰNCSELEKMÉNY HAZÁNKBAN A KÖZELMŰLTBAN

2015. év második felében rendkívüli módon felerősödött tömeges illegális migrációs folyamatok következtében a kormány döntése értelmében a szerb-magyar határszakaszon ideiglenes műszaki határzár került kiépítésre a napi több ezer fős határsértő megfékezésének és kontroll alatt tartásának érdekében.

⁵ a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Terrorcselekmény büntett elkövetésének megalapozott gyanúja miatt is gyanúsítottként hallgatta ki a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda pénteken azt a 39 éves szír férfit, aki ellen már eljárást folytatott – derült ki a rendőrség honlapjára felkerült közleményből.

A 39 éves Ahmed H. szír állampolgár ellen tömegzavargás résztvevőjeként elkövetett határzár tiltott átlépésének büntette miatt folytattak eljárást, az újabb gyanúsítást ennek a nyomozásnak a keretében közölték vele.

Migránsok egy csoportja 2015. szeptember 16-án délután döntötte be a kaput a röszkei közúti határátkelőnél, és megpróbált bejutni Magyarországra. A kövekkel, fadarabokkal, palackokkal dobáló bevándorlókat a rendőrség könnygáz és vízágyú alkalmazásával szeszorította, és visszaállította a kerítést. A 39 éves szíriai Ahmed H. ellen tömegzavargás résztvevőjeként elkövetett, a határzár tiltott átlépésének megalapozott gyanúja miatt indított eljárást a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda.

A gyanú szerint a férfi a röszkei átkelőnél beszédeket tartott, megpróbálva irányítani a rendőrökkel szemben fenyegetően fellépő migránsokat. Miután a tömegzavargás résztvevői kidöntötték az átkelő kapuját, a szíriai férfi magyar területre lépett és folytatta az erőszakosan fellépő tömeg irányítását, végül visszatért Szerbiába.

A Cipruson élő, ott munkavállalási engedéllyel rendelkező férfit a Terrorelhárítási Központ szombaton kora délután fogta el, majd gyanúsítottként hallgatták ki. A Szegedi Járásbíróság kedden rendelte el az előzetes letartóztatását.

Az ORFK tájékoztatása szerint nemzetközi rendvédelmi együttműködésből származó információk szerint a 39 éves szír férfi, Ahmed H. a „Szövetség a hit terjesztésére” elnevezésű iszlám fundamentalista mozgalom tagja. Terrorszervezetek ezt a mozgalmat fedőszervezetként is felhasználják radikálisok célszágokba juttatásához

HAZÁNK VÉDELMÉNEK LEHETŐSÉGEI

Magyarország a különböző veszélyek, fenyegetések és kockázatok kezelése, az azokban résztvevő szervek tevékenységének összehangolása céljából alakította ki a négy szintű védelmi igazgatási rendszert, amelynek:

- civil elemei (védelmi felkészítés és mozgósítás) a védelmi igazgatási szervek, polgári védelem (lakosság és anyagi javak oltalmazása), nemzetgazdaság stratégiai erőforrásai,
- katonai elemei (fegyveres biztonsági rendszer) a fegyveres erő (Magyar Honvédség), rendőrség, Nemzeti Adó- és Vámhivatal, büntetés-végrehajtási testület, katasztrófavédelmi szervek, Terrorelhárítási Központ, nemzetbiztonsági szervek.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

VÉDELMI IGAZGATÁS

FOGALMA, CÉLJA

A védelmi igazgatás a háborúban, katasztrófák estén vagy más rendkívüli helyzetekben (időszakokban) az állam és a közigazgatás működését irányító hierarchikus felépítésű közigazgatási szervezet. Ha a védelmi igazgatást az ország teljes védelme, azaz a honvédelem rendszere oldaláról vizsgáljuk, akkor fogalma a következőképpen határozható meg: „A védelmi igazgatás az ország civil rendszerének meghatározó eleme, az ország védelmi felkészítését irányító, szervező, koordináló kormányzati-közigazgatási rendszer.”⁶

2. számú ábra: A Védelmi Igazgatás piramisa⁷

A HELYI VÉDELMI BIZOTTSÁG

A helyi védelmi bizottság kialakítását ugyanaz a közigazgatás szervezési elv motiválta, mint a megyei, fővárosi védelmi bizottságokét. Nevezetesen, hogy a kb. 3 150 település, 19 megyei, illetve 23 fővárosi kerület egy centrumából történő közvetlen irányítása megoldhatatlan feladatot jelent. Ezért a járásookban (174) és a főváros kerületeiben (23) helyi védelmi bizottság működik. A helyi védelmi bizottság illetékességi területe megegyezik a

⁶ Németh Sándor - Dr. Patyi Sándor: Védelmi felkészítés és az országmozgósítás, Új Honvédségi Szemle, Hadművészet Budapest, 1997/10. szám (részidézet).

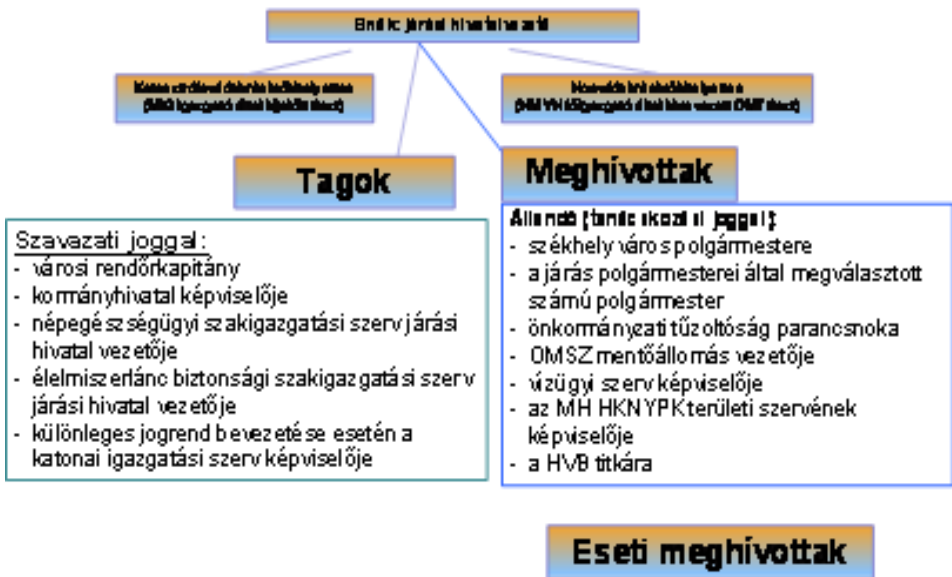
⁷ Szentes László (2014): Magyarország Védelmi Igazgatása a Közigazgatás Új Környezetében. Budapest, Zrínyi Kiadó, pp. 282.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

járások, fővárosi kerületek illetékességi területével. Az így kialakított 197 helyi védelmi bizottság, a fővárosi, megyei védelmi bizottság közvetlen irányításával illetékességi területén irányítja és összehangolja a védelmi felkészítés és az ország mozgósítás helyi feladatainak végrehajtását. A helyi védelmi bizottság jogkörében:

- irányítja és összehangolja a fegyveres erő (Magyar Honvédség) mozgósításával és kiegészítésével kapcsolatos közigazgatási feladatokat,
- közreműködik a polgármester és a védelemben résztvevő helyi szervek védelmi feladatainak központi irányításában,
- szervezi a lakosság polgári védelmével és ellátásával kapcsolatos feladatokat,
- összehangolja a járásra, fővárosi kerületre háruló gazdasági és anyagi szolgáltatási kötelezettségek teljesítését,
- közreműködik a rendkívüli intézkedésekből adódó helyi feladatok végrehajtásában.

3. számú ábra: A HVB felépítése⁶

⁶ Szentés László (2014): Magyarország Védelmi Igazgatása a Közigazgatás Új Környezetében. Budapest, Zrínyi Kiadó, pp. 116.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A helyi védelmi bizottság a felkészülés időszakában és különleges jogrend időszakában egyaránt testületi szervként működik. A helyi védelmi bizottság elnöke a fővárosi és megyei kormányhivatal járási (fővárosi kerületi) hivatal) vezetője, elnökhelyettesei a katasztrófák elleni védekezés tekintetében a hivatásos katasztrófavédelmi szerv területi szervének vezetője által kijelölt személy, a honvédelmi feladatok tekintetében a Magyar Honvédség állományából szükség esetén vezényelt tényleges állományú katona. Tagjai az elnökön és az elnökhelyettesen kívül:

- a hivatásos katasztrófavédelmi szerv kivételével a rendvédelmi szerveknek a helyi védelmi bizottság illetékességi területe szerinti vezetője,
- a helyi védelmi bizottság illetékességi területén működő, a helyi védelmi bizottság feladatrendszerében érintett szakigazgatási szerv vezetője,
- a fővárosi és megyei kormányhivatal képviselője,
- különleges jogrend bevezetése esetén a katonai igazgatási szerv képviselője,
- a helyi védelmi bizottság titkára.

A helyi védelmi bizottság működési költségeit az illetékességi területéhez tartozó településekre háruló védelmi feladatok és a lakosság arányában meghatározott normatív állami támogatásból,⁹ illetve az egyes védelmi feladatokra biztosított költségvetési forrásból kell biztosítani.⁹

A POLGÁRMESTER

A polgármester a védelmi igazgatás „Janus arcú” kulcsszereplője. A polgármester személyében egyesíti az önkormányzati és a védelmi igazgatás érdekeit. A Magyarország önkormányzatairól szóló törvény (a továbbiakban Ötv.) rendelkezése értelmében törvény, vagy törvényi felhalmozás alapján kormányrendeletben előírt esetekben országvédelmi, azaz honvédelmi, polgári védelmi, katasztrófa-elhárítási, ügyekben a polgármester részt vesz az országos államigazgatási (védelmi igazgatási) feladatok helyi irányításában és végrehajtásában. Ebben a jogkörében a polgármester a képviselőtestület nem utasíthatja, döntését nem bírálhatja felül. Az Ötv. szerint a polgármester védelmi igazgatási feladatait, a képviselőtestületet hivatalának közreműködésével látja el. A polgármester:

- biztosítja honvédelem kötelezettségekkel (hadkötelezettség, polgári védelmi kötelezettség, honvédelmi kötelezettség, gazdasági- és anyagi szolgáltatási kötelezettség) összefüggő feladatok végzését,
- irányítja a hatáskörébe utalt polgári védelmi feladatok ellátást,

⁹ 2011. évi CXIII. törvény, a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- elrendeli a hatáskörébe utalt ingatlanok és szolgáltatások, technikai eszközök védelmi célú igénybevételét, valamint más gazdasági- és anyagi szolgáltatási kötelezettségek teljesítését,
- közreműködik a gazdaságmozgósítás helyi feladatainak szervezésében és a lakosság ellátásában,
- irányítja a rendkívüli intézkedésekből eredő hely feladatok végrehajtását,
- ellátja a hatáskörébe utalt katasztrófa-elhárítási feladatokat, így többek között végzi a földrengés, az árvíz, a rendkívüli időjárás, a nagyméretű erdőtüzek, a nukleáris-balesetet, a veszélyes anyagok, stb. által előidézett válsághelyzetek felszámolásának helyi igazgatási hatósági feladatait.

A VÉDELMI IGAZGATÁS FELADATRENDSZERÉBEN MEGVALÓSULÓ TEVÉKENYSÉGEK FŐBB IRÁNYAI

- honvédelmi igazgatási feladatok,
- polgári védelem,
- polgári veszélyhelyzeti tervezés,
- válságkezelés,
- kritikus infrastruktúra védelem,
- Honvédelmi Tanács, Kormány speciális működési feltételei,
- nemzetgazdaság védelmi célú felkészítése,
- Befogadó Nemzeti Támogatás,
- honvédelmi felkészítés,
- gazdaságmozgósítási feladatok,
- katasztrófavédelmi feladatok,
- ellenőrzések,
- védelmi igazgatás – katonai igazgatás kapcsolata,
- egyéb – KTIR, MARATHON, EDR.

A FEGYVERES ERŐ ÉS A POLGÁRI VÉDELMI FELADATOK RENDSZERÉNEK ÖSSZEFÜGGÉSEI

A polgári védelem és ennek jogelődje a Légoltalom azzal a céllal lett létrehozva, hogy az országot ért fegyveres támadás, valamint a hátszág ellen légi támadó eszközökkel végrehajtott csapások következményeit csökkentse, a károk felszámolásával, a lakosság életének és anyagi javainak megóvásával, a nemzeti vagyon védelmével kapcsolatos feladatokat szervezze, koordinálja és irányítsa. Ez a feladat a megalakulástól napjainkig végigkísérte a szervezetet, jelentősége (prioritása), illetve a védekezés elve és módszere a támadó eszközök fejlődésével, a nemzetközi helyzet változásával, hazánk biztonságpolitikai célkitűzéseivel, valamint a mindenkori kormányzati szándékkal összhangban folyamatosan változott, de soha nem szűnt meg.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A fegyveres erő, mint a honvédelmi rendszer eleme, és a polgári védelem kapcsolatát a polgári-katonai együttműködés oldaláról célszerű vizsgálni, melynek két területe van. Az egyik terület a fegyveres erők által a polgári védelem számára nyújtott segítség és támogatás a „nem katonai jellegű” veszélyek, válságok és katasztrófák kezeléséhez. A fegyveres erők feladatai között szerepel a polgári védelmi feladatok ellátásában való közreműködés, valamint elemi csapások, ipari szerencsétlenségek, katasztrófák, illetve közveszély vagy közérdekű üzemek működésének megzavarása esetén a segítségnyújtás. E feladat ellátása érdekében a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség működteti a honvédelmi katasztrófavédelmi rendszert (HKR).

A másik terület a polgári szféra által szükség esetén a fegyveres erők részére nyújtott támogatás és segítség. Ez a terület alapvetően nem más, mint azoknak a tervezési, szervezési tevékenységeknek az összessége, amelyek egy válság vagy háború esetén biztosítják a fegyveres erők igényeinek kielégítését a polgári erőforrásokhoz való időbeni hozzáféréssel. Ezzel összefüggésben a polgári védelem és a fegyveres erő kapcsolatát alapjában behatárolja a Genfi Egyezmények 1977. évi I. kiegészítő Jegyzőkönyve, mely kimondja, hogy a polgári védelem fegyveres tevékenységet nem végezhet, és nem hajthat végre olyan feladatot, mely a harccselekményekkel összefügg, vagy azt közvetlenül támogatná.

Léteznek azonban a polgári védelem által nyújtható támogatásnak olyan területei, melyek ennek a feltételnek eleget tesznek. Ilyenek például:

- a hadműveletek polgári támogatása (települések kiürítése),
- olyan katonai objektumok polgári közreműködéssel történő mentése, melyek egyben a lakosság és az anyagi javak védelmét is szolgálják,
- a gazdaság (és annak részét képező polgári szervek, üzemek, vállalatok) működőképességének fenntartása, állóképességének biztosítása, melynek megvalósulásában jelentős szerepe van a polgári védelmi feladatokat ellátó szervezeteknek is,
- a sérült és életveszélybe került katonák mentése, a fegyveres küzdelem veszélye miatt kialakult migráció kezelése,
- a lehetséges katasztrófák általi veszélyeztetésről történő tájékoztatás, és információk megadása.

Ezek végrehajtására fel kell készülni, ami a tervezés, a kiképzés, az információ-csere területén folyamatos és szoros együttműködést igényel a honvédelem minden elemétől. Az 1990-es években kezdődött katonai enyhülési folyamat, kedvező hatását beárnyékolja az egyre gyakoribbá váló nukleáris- és vegyi balesetek, természeti katasztrófák és ökológiai károk nagy száma és pusztító hatása. Ma már Magyarország biztonságát fenyegető tényezők között – bár teljességgel nem kizárhatóak – sem a háború, hanem a békeidejű válságok és katasztrófák állnak az első helyen. Ennek megfelelően változott a magyar polgári védelem cél- és feladatrendszere is, így napjainkban kiemelt jelentőséggel bír, és fő feladatává vált a lakosság és az anyagi javak katasztrófák elleni védelme. Nagy erőket igénylő

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

mentési feladatok esetén a katasztrófavédelmi törvény – összhangban a honvédelmi törvénnyel – lehetőséget biztosít a teljes honvédelmi katasztrófavédelmi rendszer aktivizálására is. Ennek az a lényege, hogy a rendszer törvényi és hatósági eszközeinek alkalmazásával, az állampolgárok mozgósításával, a nemzetgazdaság erőforrásainak igénybevételevel, az állami tartalékok mobilizálásával segíti a védekezést.

A VÉDELEMBEN RÉSZTVEVŐ RENDVÉDELMI-, ÉS MÁS SZERVEK KAPCSOLATA A POLGÁRI VÉDELMI FELADATOK RENDSZERÉVEL

A honvédelmi rendszer elemei között kell megemlíteni a rendvédelmi szerveket, valamint mindazon más szerveket, szervezeteket, amelyek a védelmi feladatok ellátásában részt vesznek. Ezek között szerepelnek olyanok, amelyeknek alaprendeltetése is védelmi jellegű, mint például a rendőrség, tűzoltóságok stb., és vannak olyanok is, amelyek az alaprendeltetése nem védelmi jellegű, de szerepük van az ország védelmi feladatainak ellátásában. (például: országos hatáskörű szervek – Terrorelhárítási Központ –, ügyészségek, bíróságok). Ha vizsgáljuk ezek kapcsolatát a polgári védelem szervezetével és feladatrendszerével, megállapítható, hogy azok különböző szinteken és formában valósulnak meg.

A Rendőrség, Tűzoltóság, a Mentőszolgálatok és a polgári védelem kapcsolata a feladatok végrehajtása során alapvetően a helyi és a területi szintre korlátozódik, de a veszélyhelyzet intenzitásától függően országos szintre emelkedhet. A szervezetek közötti együttműködést egy település esetén, helyi szinten elsősorban a polgármesterek, az esemény jellegétől és kiterjedésétől függően a helyi védelmi bizottságok koordinálják. Területi szinten ezt a feladatot a megyei, fővárosi védelmi bizottságok látják el, míg országos szinten ez a Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottság feladata. A feladatok végrehajtása során nem csak a rendvédelmi szervek nyújtanak segítséget a polgári védelmi szervezeteknek és szervezeteknek, hanem saját feladataik ellátásához ők is igényelhetik és igénybe is veszik a polgári védelem szakmai segítségét.

A fenti rendvédelmi és a védelemben résztvevő más szervezeteknek és szervezeteknek további – jogszabályok által előírt saját –, védelmi (honvédelmi, katasztrófavédelmi, polgári védelmi stb.) feladataik is vannak, amelyeket saját hatáskörben és saját rendszerükben teljesítik.

A KATASZTRÓFAVÉDELMI FELADATRENDSZER CSOPORTOSÍTÁSA

Amint ismeretes, a katasztrófavédelmi feladatrendszert három főcsoportra szokták tagolni, ami a hivatásos katasztrófavédelmi szervek szervezeti felépítését is tükrözi:

- megelőzés/felkészülés,
- beavatkozás/elhárítás,
- helyreállítás/újraépítés.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Mennyire jósolható, jelezhető előre a terrorakciók bekövetkezése illetve potenciális következményei? Lehetséges-e a felkészülés ilyen jövőbeni eseményekre? Ha igen, miként? Természetesen, a prevenció elsősorban nem a tűzoltóság, hanem egyéb társszervek (például a nemzetbiztonsági szervek) hatáskörébe tartozik. Azonban a megelőzési időszak feladata, hogy a különböző szervezetek áttekintik lehetőségeiket, és ez alapján terveket, eljárásrendeket készítenek, megszervezik az érintett szervezetek együttműködését.

A megelőzési-felkészülési jellegű tevékenységet a tényleges operatív működés, a beavatkozási-elhárítási feladatok követik.

Jelenleg speciálisan a terrorcselekmények felszámolására vonatkozó szabályzat nem áll a hivatásos tűzoltóságok rendelkezésére. Ilyen esemény esetén valószínűleg „csak” a nem terror jellegű, hanem „hasonló” kimenettel járó káresemények kárfelszámolási sémái mentén történne a mentés. A szakemberek szerint „a terrorcselekmények következményeinek felszámolásához szükséges a többi között a riasztások, az értesítések, a titkosított adatközlések, az eseményminősítések gyors megvalósítása, a hatékony reagáláshoz, pedig elengedhetetlen a kidolgozott eljárási rendek alkalmazása magas fokú együttműködésben a társ beavatkozó szervekkel.”

A sikeres beavatkozás érdekében a katasztrófavédelemnek is ki kell alakítania az ilyen speciális helyzetre vonatkozó mentési és tűzoltási taktikáját.

A teljesség igénye nélkül néhány eleme:

- megfelelő nagyságú erő-eszköz leriasztása egy terroreseményhez az egyéb jellegű káreseményekhez képest,
- helyszín megközelítése,
- a gépjárművek felállítási helyének megválasztása (mentők, tűzoltók, stb.),
- a beavatkozó állomány védőfelszerelésének meghatározása a dominóhatás figyelembevételével,
- a mentésben résztvevők védelme a másodlagos, harmadlagos robbantásokkal szemben,
- a kritikus zónában beavatkozó állomány létszámának meghatározása,
- a megfelelő nagyságú terület lezárása, a különböző veszélyességi övezetek, zónák közötti mozgások koordinálása,
- a társszervek, illetve a mentésben résztvevők közötti kommunikáció biztosítása,
- vegyi anyagok, mérgező gázok jelenlétének és koncentrációjának folyamatos mérése,
- megfelelő tartalékképzés, logisztikai háttér,
- irányítási jogkörök, vezetési hierarchia vizsgálata.

A fent felsorolt tényezők figyelembevétele ellentétben a beavatkozás sikeréhez a terrortámadás esetén, mivel az ilyen akció során sokkal elővigyázatosabban, több tényezőt figyelembe véve kell eljárni, mint egyéb tűzoltási és mentési tevékenységünk végrehajtása során.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Természetesen, a munka nem fejeződik be a kárfelszámolással. Az utógondozás időszakában a következmények kezelése, az eredeti körülmények helyreállítása, illetőleg az újjáépítés kerül végrehajtásra.

A tapasztalatokat, értékeléseket a társszervekkel közösen, együtt kell végrehajtani a jövőre vonatkozó stratégiák, lehetséges forgatókönyvek kidolgozása érdekében.

TÁRSSZERVEK KÖZÖTTI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Az elmúlt évek terrorcselekményeinek (New York, Madrid, London, Oroszország, Párizs stb.) tapasztalatai alapján a tűzoltóságnak, mint a katasztrófavédelem szerves részének, mindenképpen ki kell dolgoznia stratégiáját egy potenciális terrorcselekményre vonatkozóan. A feladatok szerteágazóak, a lehetséges következmények összetettek, ezért az erők összpontosítására van szükség. Bekövetkezett terrorcselekmény felszámolása esetén elengedhetetlen a különböző társszervek együttműködése. Többféle szervezetnek meg kell jelennie és „tennie a dolgát” a helyszínen: a tűzoltóságnak életet menteni, tüzet oltani, a mentőknek ellátni a sérülteket, a rendőrségnek végre kell hajtania a terület lezárását, a gázműveknek, elektromos műveknek gondoskodni a közművek elzárásáról, az önkormányzat mérnöki ügyeletének, statikusának megállapítani, hogy mennyire sérült az épület-szerkezet és még sorolhatnám, mennyi feladatot kell megoldani.

Magyarország – szerencsére – nem rendelkezik gyakorlati tapasztalatokkal a terrorcselekmény, illetve tömegpusztító-fegyverek alkalmazására vonatkozóan. Jelenleg hazánkban nincs olyan szervezet, amely önállóan képes lenne egy ilyen szituációban az összes feladatot végrehajtani. Sem a humán erő, sem a szükséges eszközök terén nem rendelkezik semmilyen szerv a kívánt mennyiségi és minőségi tényezőkkel. Azonban a terrorizmussal napjainkban már nem csak, mint fenyegetettséggel kell számolnunk, hanem fel kell készülnünk egy minden aspektusában kiszámíthatatlan támadás következményeinek felszámolására.

Annak ellenére, hogy a tűzoltóság „az egyetlen beavatkozó szerv, amely a nap bármely szakában két perc riasztási idővel, technikai eszközökkel felszerelt egységekkel a legrövidebb úton tud a kárhelyre vonulni, és ott szervezetten beavatkozni”, egy komplex beavatkozásnál a tűzoltóságnak is megvannak a maga korlátai, a sikeres beavatkozás csak a társszervek különleges képességeinek maximális kihasználása és együttműködése mellett lehetséges.

Itt elsősorban a területzárást végrehajtó rendőrségre, illetve az egészségügyi ellátást végző mentőszolgálatra kell gondolni. Ami ezt az utóbbit illeti, fontos, hogy a „civil” orvosok jelenleg nem rendelkeznek se speciális felszereléssel, se védőruhával, amelynek a használata a kárhelyszínen szükséges lehet. Ezért a Fővárosi Katasztrófavédelmi Igazgatóság a Fővárosi Önkormányzattal együtt létre hozta a „Doktor szolgálatot”, amely orvos- (mentő), mentő-ápoló- és gépkocsivezetőből (hivatásos tűzoltó) áll és légzőkészülékkel, ún.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

„méreg táskával”, védőruhával, sisakkal, speciális felszerelésekkel rendelkezik. Ez a szolgálat a kár- illetve terrorcselekmény helyszínén (a metró alatt is) el tudja látni elsősorban, a sérült tűzoltókat, bárhova el tud menni, ahova a mentők nem. Természetesen, ez a szolgálat nincsen se alá-, se fölrendelt viszonyban az OMSZ munkatársaival; egyikük sem irányíthatja a másikat.

Amikor társszervek közötti együttműködésről beszélünk, akkor az egyik legfontosabb kérdés az információáramlás, a kommunikáció. A különböző rendvédelmi szerveknél jelenleg még nem működik rutinszerűen a kárhelyszínen a rádióforgalmazás. Megállapítást nyert, hogy például a New York-i WTC elleni támadás következményeinek felszámolását nagymértékben nehezítette, hogy a különböző társszervek közötti kapcsolat nem volt megfelelő, az információk nem jutottak el megfelelő helyekre.

Az együttműködést az is megnehezíti, hogy jelenleg speciálisan terrorcselekmények felszámolására vonatkozó szabályzat, amely tömegpusztító fegyverek esetleges alkalmazását is figyelembe veszi, nem áll a társszervek rendelkezésére.

A KÖZBIZTONSÁGI REFERENS

FOGALMA

„A polgármester katasztrófák elleni védekezésre való felkészülési, védekezési, helyreállítási szakmai feladataiban, továbbá rendvédelmi és honvédelmi feladataiban közreműködő, köztisztviselői jogviszonyban álló, e feladat ellátására a polgármester által kijelölt, e törvény végrehajtási rendeletében meghatározott végzettséggel rendelkező személy.” (A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény 3 §. 12. bek.)

A katasztrófavédelmi törvény 3. § 12. pontja és a törvény végrehajtására kiadott kormányrendelet - 234/2011. (XI.10.) Korm. rendelet - IX. fejezet (A közbiztonsági referensekre vonatkozó szabályok, 76-77. §) szerint a közbiztonsági referens a polgármester *katasztrófák elleni védekezésére való felkészülési, védekezési, a helyreállítási* szakmai feladataiban, valamint a *rendvédelmi és honvédelmi* feladataiban működik közre. A közbiztonsági referensnek tehát a védelmi igazgatás több területén is meghatározó szerepe van a települési szintű védelmi feladatokban.

A közbiztonsági referens kijelölése során fontos szempont a helyismeret és a személyes kompetenciák közül a szervezés, koordinációs és együttműködési képesség, hiszen a közbiztonsági referens köztisztviselői jogviszonyban álló személy, aki legalább középfokú végzettséggel rendelkezik. A közös polgármesteri hivatal fenntartó tartozó települések polgármesterei közösen jelölik ki a referenst a hivatal illetékességi területén, megállapodásuk hiányában ezt a jogkört a közös polgármesteri hivatal székhelye szerinti település polgármestere gyakorolja. Ezen felül legkésőbb a kijelölését követő 90 napon belül el kell,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

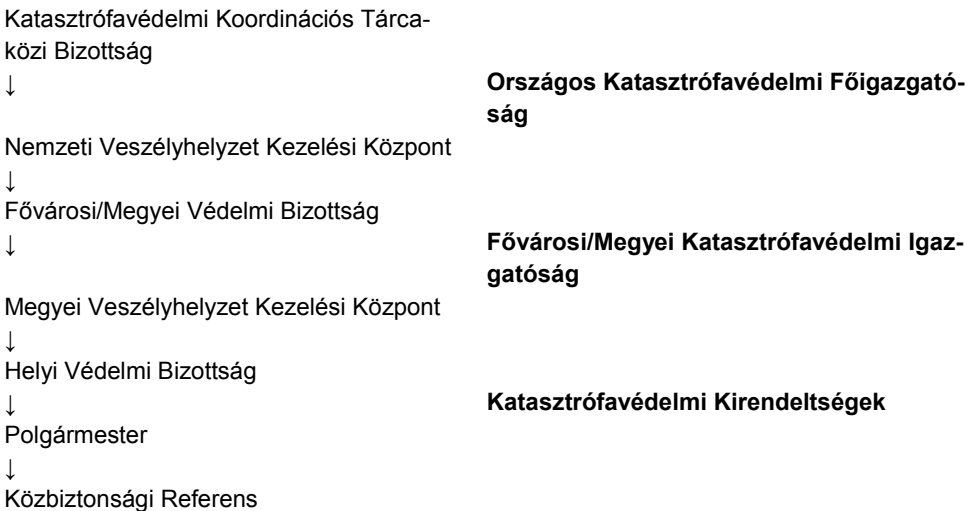
2016. IX. évfolyam 1. szám

hogyan végezze a BM OKF által szervezett közbiztonsági referensi tanfolyamot, melyről vizsgabizonyítványt kell szereznie.

A KÖZBIZTONSÁGI REFERENS FELADATAI

A közbiztonsági referens mindennapi munkája a település polgármestere mellett zajlik a polgármesteri hivatalban. Működési területét a település közigazgatási illetékességi területe képezi. Szakmai feladatainak meghatározását elsősorban a katasztrófavédelmi kirendeltség vezetője végzi és csak részben a polgármester. Ennek megfelelően a közbiztonsági referens feladatairól rendszeresen köteles beszámolni a polgármesternek, illetve a kirendeltség vezetőjének. Ezek formái: a heti írásbeli tájékoztatás, a havi kirendeltségi értekezlet, az éves összefoglaló a végzett tevékenységről, és egyéb adatszolgáltatások. A közbiztonsági referens katasztrófavédelmi felkészítését és munkáját területi szinten a megyei katasztrófavédelmi igazgatóság koordinálja.

A fentiek szerinti vertikális szervezethierarchiát az alábbi táblázat szemlélteti:

A referens fő feladata a helyi szintű katasztrófavédelmi feladatok szakszerű ellátásának elősegítése, melynek során három típusú munkavégzési szakasz határolható el egymástól a katasztrófavédelmi feladatok tényleges tartalmát figyelembe véve. A közbiztonsági referens a felkészülési időszakban tervezési és szervezési; a védekezés időszakában döntéshozatali és koordinációs; a helyreállítás időszakában pedig kárfelmérési és ellenőrzési feladatokat lát el.

A KÖZBIZTONSÁGI REFERENS FELADATAI

A megelőzés és a felkészülés időszaka

Egy adott település veszély-elhárítási terveivel kapcsolatban jogszabályban, illetve a védelmi igazgatási szervek által meghatározott feladatokat kell kötelező jogérvénnyel végezni. Ilyen a már meglévő tervek naprakészen tartása, az új tervek készítésében való részvétel, a tervet befolyásoló események figyelemmel kísérése és a szükségszerű módosítások átvezetésének kezdeményezése. A közbiztonsági referens kötelezettsége a tervekkel kapcsolatos egyeztetésekben való közreműködés, valamint adott tervben nevesített szervek és szervezetek felelőseivel történő folyamatos kommunikáció.

A polgári védelmi szervezetekbe beosztott állampolgárok (lásd köteles polgári védelem intézménye) és a közigazgatási vezetők tájékoztatása, szervezési, koordinációs feladatok ellátásának sikerességét feltételező együttműködés a felkészítésben résztvevőkkel együtt történik, ahol a felkészítések logisztikai biztosítása, az egyéni adottságoknak megfelelő érdemi részvétel is a közbiztonsági referens idevágó feladatkörébe tartozik. A felkészítésnek is külön adminisztrációja van, előadások keretén belül pedig maga a kommunikációs felkészítés történik meg. Ezekhez illeszkednek a lakosság megelőző időszaki tájékoztatásával kapcsolatos feladatok, melyek közösségi rendezvényekhez kapcsolódóan a polgármesteri és a katasztrófavédelmi szervek feladatkörébe tartozó tájékoztatási programok. A referens ezek szervezésében, valamint a lakossági tájékoztató kiadványok és internetes tájékoztató oldalak elkészítésében, lakossághoz történő eljuttatásában is közreműködik; figyelemmel kíséri a lakosság veszélyhelyzetekkel kapcsolatos, helyi sajátosságokról és a tanúsítandó magatartási szabályokról történő tájékoztatását (itt köszön vissza az a tény, hogy mennyire fontos a közbiztonsági referens helyismerete és tájékozottsága személyének kiválasztásakor), kezdeményezi, illetve végzi a lakossági tájékoztatás aktualizálását, kapcsolatot tart és szervezi a közoktatási intézményekben, és más közösségi létesítményekben történő felkészítést.

A közbiztonsági referens közreműködik a lakossági riasztó, riasztó-tájékoztató végpontok működőképességének és karbantartottságának ellenőrzésében is. Eszerint nyilván tartja és rendszeresen ellenőrzi a működőképességet, kapcsolatot tart a rendszert működtető szervezettel, hiba, hiányosság, működő-képtelenség esetén kezdeményezi a javítását, figyelemmel kíséri a technikai fejlesztési lehetőségeket és kezdeményezi a korszerűsítést.

4. számú ábra: Lakossági riasztó és tájékoztató rendszer¹⁰

Hivatali kötelezettségén alapul, hogy a települési preventív szervezet létrehozása és megalkotása során szakmai javaslatokkal segíti a polgármester döntéseit: a települési veszélyelhárítási tervben foglaltakat pedig megvizsgálja. Az adatok ismeretében összeállítja a védekezéshez szükséges preventív szervezet struktúráját, annak megismerése után javaslatot tesz a szervezetbe beosztható (beleértve a vezetőket is), polgári védelmi kötelezettség alá eső állampolgárok személyére. Megvizsgálja a logisztikai szükségleteket és kezdeményezi a szükséges beszerzéseket, a gazdasági- anyagi szolgáltatásokra vonatkozó döntéseket. Részt vesz a preventív kötelezettség alatt álló állampolgárok köteles polgári védelmi szervezetbe történő beosztásában, a szervezetek kiképzéseinek és gyakorlatainak előkészítésében és lebonyolításában is, tehát végzi a kötelezett személyek nyilvántartását, melyet naprakészen tart. Döntésre előkészíti a köteles polgári védelmi szervezetbe való beosztásra, gyakorlatra és szolgálat-teljesítésre vonatkozó határozatokat, előkészíti ezen szervezetek megalakításának dokumentációját, szervezi a polgári védelmi szervezetek gyakorlatait, a riasztást és mozgósítást, elkészíti ezek dokumentációját.

A referens rendszeresen tájékoztatja a polgármestert a felkészülés időszakában végrehajtott feladatokról: nyilvántartja az elvégzett feladatokat, azok munkavégzéséről jelentést tesz, rámutat az elmaradt, vagy nem megfelelően elvégzett feladat pótlásának szükségességére, előkészíti az éves beszámolót, és jelentést. Kapcsolatot tart a hivatásos katasztrófavédelmi szervekkel, valamint a katasztrófák elleni védekezésben közreműködő más szervekkel: elsajátítja a katasztrófavédelemben részt vevő szervezetek működésének,

¹⁰ <http://www.onkportal.hu/data/hirek/kepek/588.jpg> (2014.11.14.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

struktúrájának, feladatainak ismeretét, élő kapcsolatot tart az együttműködésre kijelölt személyekkel, naprakészen tartja az együttműködésre kijelölt személyek elérhetőségeit, figyelemmel kíséri a változásokat és kezdeményezi azok megfelelő nyilvántartásban, adatárban történő módosítását.

A védekezés időszaka

A katasztrófaesemény elleni védekezés időszakában a referens – együttműködve a település polgármesterével – előkészíti annak védekezéssel kapcsolatos szakmai döntéseit a lakosság és a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak védelmének érdekében. Ennek tükrében elemzi a beérkezett jelentéseket és tájékoztatásokat, összegzi és az eredmény alapján kezdeményezi a szükséges intézkedések meghozatalát, javaslatot tesz a beavatkozó állomány létszámára és összetételére, valamint az alkalmazandó technikai eszközökre.

Mivel a megelőzés és a felkészülés időszakában is folyamatos, élő kapcsolatot tart a védekezést irányító és a védekezésben közreműködő védelmi igazgatási és egyéb szervezetekkel ezt ezen időszakban is folyamatosan biztosítja. Gyűjti, elemzi és értékeli a beérkezett dokumentumok tartalmát, rendszerezi azt, figyelemmel kíséri a veszély-elhárítási tervben meghatározott feladatok végrehajtását, a rendelkezésre álló erőket és eszközöket és szükség szerint kezdeményezi a tervtől történő eltérést is a megerősítő erők bevonásával, illetve a védekezés magasabb szintre történő helyezésével kapcsolatban. Előkészíti a preventív kötelezettség alatt álló állampolgárok szolgálatra kötelező határozatát és a települési preventív szervezetek alkalmazásának elrendelésével kapcsolatos feladatokat. Az előkészített határozatokat a döntéshozó számára biztosítania kell, gondoskodik a szóban kihirdetett döntések írásba foglalásáról, kezeli a polgári védelmi szervezet alkalmazásával kapcsolatosan keletkezett dokumentációt, kezeli a gazdasági-anyagi szolgáltatás útján igénybe vett ingóságok és ingatlanok dokumentációját is.

A referens részt vesz a lakosságvédelmi feladatokban: a települési veszély-elhárítási terv végrehajtásának biztosításával kapcsolatos területeken előkészíti az elrendelt lakosságvédelmi intézkedések bevezetését, végzi a lakosság riasztását és tájékoztatását, közreműködik a kitelepítési/kimenekítési tevékenység szervezésében és feladataiban, közreműködik a befogadás és visszatelepítés megszervezésében és feladataiban, valamint részt vesz az egyéb lakosságvédelmi feladatokban is. Biztosítja a kimenekített/kitelepített, valamint a visszatelepített lakosság nyilvántartását, szervezi és közreműködik a befogadó-helyi nyilvántartásban, gondoskodik a lakosság alapvető ellátásának megszervezéséről, szervezi és gondoskodik a hátrahagyott anyagi javak őrzéséről.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A helyreállítás és újjáépítés időszaka

Ezen időszakban a közbiztonsági referens gondoskodik az önkormányzati ingatlanokat és közterületeket ért károk felméréséről, gondoskodik a vis maior eljárás szabályai szerinti dokumentálásról és a kérelem benyújtásához szükséges iratok elkészítéséről, figyelemmel kíséri a vis maior eljárás egyes cselekményeit, biztosítja az ellenőrzés körülményeit, gondoskodik a szükséges hiánypótlásról.

Részt vesz a károk felmérésében és szakmailag előkészíti a polgármester helyreállítással kapcsolatos döntéseit: gondoskodik a kárfelmérési eljárás körülményeinek biztosításáról, elkészíti a kárfelméréssel kapcsolatos nyilvántartásokat és adatbázisokat.

Elemzéseket és összesítéseket készít a polgármester számára, döntés-előkészítő feladatokat lát el a települési önkormányzat hatáskörébe tartozó helyreállítási kérdésekben, valamint folyamatosan figyelemmel kíséri a helyreállítási és újjáépítési munkálatok helyzetét, melyről rendszeresen tájékoztatja a polgármestert. Ennek keretében kapcsolata a helyreállítást végző szervekkel és szervezetekkel ezen időszakban is folyamatos. A feladat végrehajtásához adatokat igényel és szolgáltat részükre, koordinálja az együttműködő szervezetek tevékenységét, szükség esetén kezdeményezi, valamint előkészíti a már meghozott döntések módosítását, vagy az új döntések meghozatalát.

A referens közreműködik a településre érkező segélyszállítmányokkal és adományokkal kapcsolatos feladatok végrehatásában: kapcsolatai a karitatív és segélynyújtó szervezetekkel állandó, összegyűjti az igényeket és nyilvántartást készít, javasolja az adományozásban részesülők körét, közreműködik az adományozás dokumentálásában, segítséget nyújt a ezen szervezeteknek tevékenységük végzéséhez, szükség szerint pedig megszervezi a települési humanitárius központ működtetését.

Feladatkörében közreműködik a helyreállítási és újjáépítési tevékenységek ellenőrzésében: gondoskodik a jelentések rendszerének kialakításáról, beszámoltatja a kivitelezőket, ellenőrzi a helyreállításra vonatkozó kiviteli tervek és a megvalósítás összhangját, figyelemmel kíséri az ütemterv szerinti végrehajtást, jelentést és beszámolót készít a végrehajtás helyzetéről, szükség szerint kezdeményezi újabb döntések meghozatalát.

A KÖZBIZTONSÁGI REFERENS MUNKAOKMÁNYAI

A referens naplót, nyilvántartást és adatbázist vezet. A napló a település veszélyhárítási terveinek módosításáról, a katasztrófavédelmi felkészítésekről (célcsoportok szerint), a lakosság riasztó, riasztó-tájékoztató végpontjainak ellenőrzéséről és azok karbantartásáról szól. A nyilvántartás tartalmazza a lakosság riasztó, riasztó-tájékoztató végpontjairól, valamint az együttműködő szervezetekről, az adatbázis pedig a polgári védelmi szervezetbe beosztható, kötelezettség alá eső állampolgárokról, a katasztrófavédelmi feladatok ellátásába bevonható polgármesteri hivatali köztisztviselőkről, a lakosság alapvető ellátását

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

biztosító települési közművek működtetéséért felelős szervezetekről szóló legfontosabb információkat.

A referens vezeti a Polgári Védelmi Szervezetek Dokumentumtárát, amelyben gyűjti az alapító okiratokat, valamint a gyakorlatok, a riasztás és a mozgósítás dokumentációját.

ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen tanulmány rámutat arra, hogy egy bekövetkezett terrorcselekmény következtében kialakult pánik és katasztrófahelyzet kezelése, leereagálása során az abban részt vevő szervek és szervezetek közötti együttműködést mi minden nehezíti meg. Jelenleg speciálisan terrorcselekmények miatti katasztrófahelyzet felszámolására vonatkozó szabályzat, amely például a tömegpusztító fegyverek terroristák általi esetleges alkalmazását is fegyelembe veszi, nem áll a társszervek rendelkezésére.

„Egy terrorakció során működésbe lépő katasztrófa-elhárítási technológia a hasonló kiemeltelű, de más kiváltó hatás eredményezte helyzetek kezelésére kidolgozott szakmai elveknek megfelelően kerül alkalmazásra.” Ahogy a fentiekben már kiemeltem, az együttműködés nem szabad, hogy véget érjen a kárfelszámolással, a tapasztalatokat, értékeléseket közösen, együtt kell végrehajtani a jövőre vonatkozó eljárásrend, taktika, stratégiák, valamint a jogszabályi bázis kidolgozása érdekében.

E tevékenységben meghatározó fontosságú a védekezést, kárfelszámolást végző szervek, a tevékenységüket irányító és koordináló szervek, az abban közreműködő szervek – azaz a védelmi igazgatás teljes spektrumának részvétele.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Szentés László (2014): Magyarország Védelmi Igazgatása a Közigazgatás Új Környezetében. Budapest, Zrínyi Kiadó,
2. Horváth Galina Vlagyimirovna (2011): A tűzoltóság szerepe terrorcselekmény bekövetkeztekor. Hadmérnök, 2011. március VI. évfolyam 1. sz. pp. 145-154.,
3. Németh Sándor - Dr. Patyi Sándor: Védelmi felkészítés és az országmozgósítás, Új Honvédségi Szemle, Hadművészet Budapest, 1997/10. szám (részidézett),
4. Hadtudományi Lexikon Budapest, 1995. ISBN 963 04 5226 X (II. kötet),
5. A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról,
6. 2011. évi CXXVIII. törvény, a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról,
7. 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról,
8. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

---

9. 2011. évi CXIII. törvény, a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről,
10. http://static.femina.hu/hirhatter/uj_btk/itelet_nagy.jpg (2015. 11. 22.),
11. <http://www.onkportal.hu/data/hirek/kepek/588.jpg> (2014. 11. 14.).

DR. SÁSKA ZOLTÁN ATTILA¹**Ciprus – Konfliktuskezelés a jog és a diplomácia eszközeivel?****Cyprus – Conflict Management With Tools Of Law And Diplomacy?****Absztrakt**

Az előítéletekkel teletűzdelt görög és török ciprióták nem találják a konfliktus rendezésének útját, mert talán rosszul nyúltak a probléma kezeléséhez, amikor nem vették figyelembe a több évszázadon keresztül áthúzódó interkulturális érintkezést és (vagy) azok következtetésit nem vonták le.

Kulcsszavak: Ciprus, fegyveres konfliktus, konfliktuskezelés, előítélet, kulturális sokk, etnocentrizmus

Abstract

With prejudices larded Greek and Turkish Cypriots do not find the solution of the conflict, because probably they handled the treatment of the problem badly when intercultural contact spreading through centuries was not taken into consideration and (or) its inference was not drawn.

Keywords: Cyprus, armed conflict, conflict management, prejudice, culture shock, ethnocentrism

BEVEZETŐ

A sokszor emlegetett és *Nyugat*²-ként használt szó nyelvünkben azon hatalmat testesíti meg, mely külpolitikáját tekintve többek között két fő irányvonalat határoz meg: a biztonság megőrzését és a kereskedelmi érdekek védelmét. Hogy ezt hogyan teszi, hogy jogosan használja-e fel a törvények kínálta lehetőségeket és az emberi jogok védelmébe állítja-e

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: yonsaska@gmail.com

² A Nyugat fogalma ma már nagyon sok jelentéstartalommal bír, pontos meghatározása a kutatóknak köszönhetően ambivalens, mint ahogy Huntington is ír róla. Lásd. Huntington, S.J.: A civilizációl öszszecsapása és a világrend alakulása. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2008. 119-156. pp.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

azokat, vagy csak a „*harmónia*” megteremtésére törekszik? Nem könnyű eldönteni. Még ha gyakran láthatatlanul is, de szemünk előtt zajlik a jog és a diplomácia megoldó útvonalait ugyanis kikerülő idő- és térnyerés, ami megpecsételi, predestinálja a végkifejletet: esetünkben a ciprusi konfliktus megoldását. A kérdés csupán annyi: mikor és milyen megoldás születik? Vajon egy, az etnocentrizmus vagy a kulturális sokk jelenség jegyeit magán hordó konfliktusról beszélünk-e, esetleg milyen szerepet játszhat az előítéletek meg- vagy nemléte annak kezelésében? Valóban a jog és a diplomácia tudná megfelelően kezelni a kialakult helyzetet?

Ciprus, mint sziget és mint állam egyaránt a Mediterráneum részeként a régió biztonságának kulcsa, ahol a *Nyugat* és a nem egyszer vele szemben álló *Kelet* érdekeinek találkozási pontjaként több stabilitást és kiegyensúlyozottságot kellene, hogy mutasson. A *Nyugat* biztonságpolitikája a térségben külön figyelmet szentel Irán, Irak, a Golf, a Kaszpi régió és a Közel-Kelet labilis politikai, vallási és gazdasági történéseinek, ugyanakkor a NATO déli csücske itt találkozik Görögország és Törökország érdekellentétével egy katonai szövetségben belül. Mivel az oly gyakran emlegetett ciprusi konfliktus a nemzetközi jog eseti tanulmányozásának körébe tartozik, a háború és béke jogának kísérleti alanyaként vívhatja ki magának azt az elismerést, amely precedenst teremthet a világon létező más gócpontok megszüntetésére tett kísérletek sikerének érdekében.

A KONFLIKTUS EREDETÉRŐL

Maga a konfliktus egy igen komplex területet ölel fel. Mozgásba helyezi a nemzetközi jog minden területét, és közben apellál a történelmi előzményekre is, amelyek fel-felnyitogatják a sérelmek okozta sebeket és így azok nem gyógyulhatnak be. Stressz szituációkat teremt, amelyekre direkt megoldás nem születik. A stressz oldásában kap szerepet az idő, aminek a jog és a diplomácia szab keretet. A történelmi előzményeken keresztül, az ENSZ és az EU szerepén túl, a nemzetközi jog a diplomácia útján hat a XXI. század humanus beavatkozásainak előfutárként. Mivel a történelmet nem lehet száz év távlatában megítélni, a jelen és jövő próbálkozások sikerét csak a jövőbeni teljesülés reményével kezelhetjük tényként és megnyugtató megoldásként egyaránt.

Meglátásom szerint a sztereotipizált és sok előítéllettel teletűzdelt társadalmi csoportok (népcsoportok) Cipruson nem találják a konfliktus rendezésének útját, mert vélhetően rosszul nyúltak a probléma kezeléséhez, amikor nem vették figyelembe a több évszázadon keresztül áthúzódó interkulturális érintkezést és (vagy) azok következtetéseit nem vonták le.

A kialakult konfliktusos helyzetet számos történelmi esemény, társadalmi és kulturális fejlődés és azok diverzifikált volta szövi át. A kereszténység megjelenése, hanyatlása és az iszlámmal való helycserés uralma vagy párhuzamossága a szigetet igencsak átformálta. Az 1974-es török megszállás szempontjából fejtörést okoz, hogy mennyire területszerző és mennyire vallási, esetleg etnikai indíttatású Törökország beavatkozása a szigeten. De lehet, hogy a kialakult konfliktust a szigeten élő török ciprióta és görög ciprióta közösség

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

közötti kulturális különbségek és azok erőltetett „anyaországi” nacionalista hangsúlya idézte elő. Itt szerepe lehet az etnocentrizmusnak, ami fogalmi szinten a saját nemzetet, [etnikumot](#) vagy etnikai csoportot, fajt tekinti saját világának középpontjának, és minden más, a bűvköréből kieső csoport vagy etnikum viselkedését, értékét ehhez viszonyítva ítéli meg, ennek megfelelően alacsonyabb rendűnek, megvetésre méltónak tart. Ez utóbbi az ún. jobb oldali tekintélyelvűséggel áll szoros kapcsolatban.³ Ehhez társulhat a szóban forgó etnikum területe körül forgó vitás helyzet, de a kulturális etnocentrizmus kirekesztő lokálpatriotizmusán kívül a „végzetes etnocentrizmus” gondolata is megfogalmazódhatott az 1974-es török inváziót követő leszámolások és fogolygyilkosságok okán. Az észak ciprusi területre elhurcolt görög ciprióta közösség harcoló és nem harcoló tagjai még feltételezett holtukban is aligha kerültek elő. Ennek a vitás kérdésnek a rendezése és a tömeggyilkosságok elismerése nyitókulcsa lehet a konfliktus megoldásának.

Keresztény templomromok a megszállt Famagustában (saját felvétel, 2014)

A görög ortodoxiában is mélyen gyökerező nemzeti öntudat véleményem szerint kirekesztőleg hathatott a kisebbségben élő török cipriótákkal szemben. Az előítéletek és a vallás köré kódolt nacionalizmus nem segíthetett a két közösség több évszázados egymás mellett élésében sem, amikor egymás által okozott korábbi sérelmeiket hozták fel a tárgyalásztalnál, ha sor kerül valamilyen érdemi tárgyalásra. Ciprusi tartózkodásaim során szerzett tapasztalatok után azt a konzekvenciát kellett levonnom, hogy a konfliktus és az ellen-

³ Sirlaki István: *Előítélet és tolerancia*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010. 47. p.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

tétek fenntartása egy gerjesztett folyamat, hiszen a megoldás nem a görög és a török ciprióta nép belátásán vagy nem belátásán múlik, hanem a nagypolitikán. Például a vallási törésvonalak mentén, akkor, amikor az iszlám térnyerése rohamos léptékkal kezdett számottevő tényezővé válni, megemlítve akár napjaink mondhatni mesterségesen gerjesztett problémáját: a migrációs válságnak álcázott iszlám térhódítási kísérleteket. Vagy vegyük Oriana Fallaci⁴ munkásságát alapul, akinek műveit oly gyakran kritizálták az iszlám világban, mert az iszlám XXI. századi térnyeréséről bátorkodott írni. Az iszlám világ és a nyugati világ közötti ellentétet, vagyis a Fallaci szerinti összeférhetetlenséget, a *Dzsihá*d világméretű realitását és az erre adandó válasz(ok) hiányát, a *Nyugat* nemtörődömségét láthatjuk most is a saját humánus elvek mentén megalkotott (jog)szabályaink béklyója alatt gyötrődve, amikor befogadjuk az ellenséget az európai hátszágba, lehetőleg kettős mércét alkalmazva. Sok európai vezető kéri, például nem egyszer Angela Merkel német kancellár, hogy szemünket behunyva mindenkit menekültnek nézzünk: még azokat is, akik határainkon állva kövekkel, dorongokkal követelik maguknak a nyugati jólétet. Fallaci nyers szókimondásával és őszinteségével sorolta vádjait, és Eurábiáról beszélt egy 2005-ben a *Wall Street Journal*-nak adott interjújában.⁵ Ezért is, de másért: talán nem baj, ha lassan kijelentjük, hogy igenis, Európa iszlamizációja elkezdődött. Hogy ez a XX. században kezdődött-e, esetleg datálhatjuk-e Ciprus északi felének erőst jelképes megszállásától kezdődően? Vagy másként: Örményország ősi területeinek megszállását, de az örmények 1915-ös kiirtási kísérletét fenyegető előjékként értelmezhetjük-e? Úgy gondolom, nem megválaszolva az iménti politikai, de nemzetközi viszonylatban is igen kényes és bonyolult kérdést, hogy az ún. vallási türelem elveszett valahol a fejekben. A történelem folyamán háborúk sora dúlt vallási okokból. Nem novum az sem, hogy maga az iszlám is folyamatosan küzd a saját térfelén, irányzatai egymásnak feszülnek, lásd siíta-szunnita ellentét. Továbbá érzékelhető, hogy az oktatáson keresztül nem elégszer ismételt, tanítható örök bölcsesség: az önmagunkkal szemben túli, vagyis a másokkal szembeni „türelem” nem játszik mérvadó szerepet az örökös, vagyis lezáratlan konfliktusok kezelésében.

ELŐZMÉNYEK

A Cipruson kialakult előítéletek megértése miatt, vagyis a konfliktus gyökerét keresendő fontos megemlíteni pár történelmi tény, előzményt a teljesség igénye nélkül.

(1) A kereszténység korán megjelent a szigeten. Szent Pál apostol és a szalamiszi születésű Szent Barnabás Kr.u. 45-ben indultak először Ciprusra missziós útjukra. A hagyomány szerint Cipruson történt meg először, hogy Sergius Paulus római prokonzul Szent Pál csodatettének láttán Kr.u. 46-ban áttért a kereszténységre.⁶ A kereszténység maga

⁴ Oriana Fallaci (1929-2006) olasz író, publicista, újságíró, haditudósító.

⁵ Prophet of Decline - <http://www.wsj.com/articles/SB111948571453267105> (2016.01.05.)

⁶ Chrysostomides Kypros: *The Republic of Cyprus, A Study in International Law*. The Hague-Boston-London, 2000. 19. p.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

viszont csak háromszáz év elteltével terjedt el a szigeten. Paphosban ettől függetlenül tartotta magát Aphrodité kultusza még a Kr.u. IV. században is.

(2) Amikor Nagy Konstantin birodalma kettévált, a szigetet a Keletrómai Császársághoz csatolták. Később Zénó császár idejében privilégiumban erősítették meg Ciprus egyházának függetlenségét az V. század végén. Az ezt követő időszakban az egyiptomi támaszpontjaikról induló szaracén kalózok egyre gyakrabban támadták a szigetet, a lakosság a sziget belsejében és a hegyekben keresett menedéket, később a megmaradt népesség átmenetileg elhagyta a szigetet. Mikor Nikephoros II. Phokos császár (Kr.u. 963) kiűzte a szaracénokat, a lakosság visszatért. Az ezt követő kétszáz évben szilárdult meg igazán Ciprus görög ortodox jellege. Így történt, hogy a Szentföldre igyekvő és onnan hazatérő zarándokok számára Ciprus volt az első vagy utolsó biztonságos megálló- és pihenőhely.

(3) Guy de Lusignan francia herceg, aki éppen elveszítette jeruzsálemi királyságát, megszerezte a szigetet 1192-ben. A Lusignan dinasztia közel három évszázadon keresztül uralkodott a szigeten.⁷ A nyugat-európai egyház és a ciprusi nép (ortodoxia) között viszont szüntelen vallási, politikai és gazdasági küzdelmek húzódtak, amelyek nem ritkán felkelésekbe torkollottak. Az erőszakos katolizálás és az ortodox vallás elnyomása mélyen sértette a görög lakosságot.

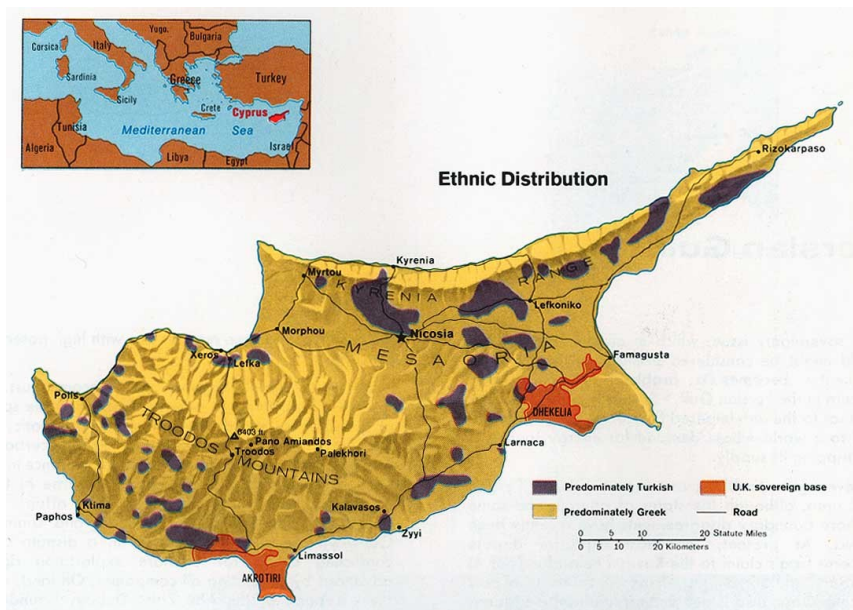
(4) Egy gazdasági erőfölény megszerzésére irányuló folyamatos civakodás volt Velence és Genova szüntelen harca is a levantei kereskedelem feletti uralomért. Végül Velence győzelmével a sziget sorsa feletti korlátlan hatalom kevesebb, mint egy évszázadig tartott. Velence kizárólag a török terjeszkedés ellen kezelte Ciprust nagyhatalmi politikájában, ezért megerősítette Nicosiát, Famagustát és Kyreniát, miközben sanyargatta a sziget lakosságát.

(5) Fordulópont, amikor 1571-ben a törökök elfoglalták Ciprust és lemészárolták Nicosia lakosságának felét. A török megjelenésével megvalósult a jobbágyág eltörlése és a görög ortodox egyház jogaiba való visszahelyezése. Utóbbi aktus elismerte a ciprusi ortodox egyház fejének személyében a görög ajkú közösség vezetőjét. Az 1758-as éhínség áldozataként esett a sziget lakóinak jelentős hányada. Később 1821-ben a görög szabadságharc idején a törökök kivégeztették Kyprianos érseket a sziget három püspökével és több jelentős egyházi vezetővel együtt. Abban az időben a törökök a ciprusi összlakosság 20%-át tehetők ki és ez az arány soha nem ért el magasabb értéket. A XIX. század utolsó negyedében a Török Birodalom lemondott Ciprusról és átengedte a sziget igazgatását a briteknek.

⁷ Chrysostomides Kypros: The Republic of Cyprus, A Study in International Law. The Hague-Boston-London, 2000. 20. p.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Ciprus etnikai felosztása egy 1973-as térkép alapján⁸

(6) Egy kis ugrással, a II. világháborúban Ciprus nem vált hadszínterré, viszont a szövetségesek utánpótlási bázisként szolgált brit fennhatóság és adminisztráció alatt. Az első igazi és közvetlen nacionalista megmozdulások 1950-ben Makarios érsekké választásával kezdődtek, mivel a később általa kezdeményezett nem hivatalos népszavazáson a többségben lévő görög lakosság 96%-a választotta az Enosis-t, vagyis a Görögországgal való egyesülést. A kisebbségben lévő 18%-os török ajkú lakosság ezzel ellentétben rettegett egy majdani görög fennhatóságtól. Makarios érsek, aki mindenáron és minden fórumon az Enosis-t⁹ erőltette az anyaország Görögországgal, rendkívüli népszerűsége miatt a népszavazás következtében a görög ciprióták körében. Az érsek és a ciprusi születésű Georgios Grivas görög tábornok, aki szélsőjobboldali katonai alakulatok élén lett hírhedt Görögországban, vitatott együttműködése is körülbelül innen datálható. Az érsek támogatta Grivas terveit a britek elleni fegyverkezés terén, elutasítva a partizánharcot, amit később a tábornok nyomására mégiscsak jóváhagyott, majd maga buzdított harcra példálózva a görög szabadságharcral, valamint a brit uralommal szemben szerveződött kenyai Mau-Mau mozgalommal.¹⁰ Grivas 1954-ben maroknyi csapatának élén partra szállt majd –

⁸ Térkép forrása: http://www.lib.utexas.edu/maps/europe/cyprus_ethnic_1973.jpg (2015.12.09.)

⁹ Enosis (gör.) jelentése unió, egyesülés

¹⁰ Kalmár Zoltán: Makariosz érsek és a ciprusi válság. In: Karikó Sándor és Szécsi Gábor (Szerk.) Válság és kommunikáció, Áron Kiadó, Budapest, 2012. 169-177. pp.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

megalakítva az első EOKA-t¹¹ – harcot hirdetett a britek ellen az Enosis mellett. Ugyanakkor rendszeresek voltak az utcai leszámolások is a baloldali erők és a ciprusi török lakosság elleni merényletekkel. A britek bosszúból az egyesülésért vívott harc ellenlépéseként Makarios érseket száműzték, ezért egyre kellemetlenebb helyzetbe kerültek nemzetközi fórumokon. Makarios száműzetése alatt sem hagyta abba harcát és miután lejárt száműzetéséből aligha térhetett vissza a szigetországba, Athénből irányította az Enosis melletti kardoskodását. Ezen időszakban többször is részt vett az ENSZ közgyűlésén, ahol a nagyhatalmak Ciprus jövőjéről tárgyaltak. Makarios 1959-ben visszatérhetett Ciprusra és azon év végére kiírt elnökválasztáson a szavazatok kétharmadával lett a majdani független Ciprusi Köztársaság első elnöke.¹²

(7) Az 1960-as függetlenedést megelőzően végül a sziget jövőjét eldöntendő görög-török tárgyalások kezdődhetnek, amelyekbe bekapcsolódtak a ciprusi görög, valamint török közösségek vezetői és a brit kormány képviselői is. A tárgyalások eredményeként megszülettek a Zürich-London egyezmények, amelyek garantálták Ciprus függetlenségének nemzetközi elismerését, egyes brit katonai bázisok további fenntartását, valamint a sziget felosztásának és az Enosis tilalmát egyaránt.¹³ Az egyeztetések alatt a ciprusi lakosságot nem kérdezték meg, hogy mit szeretne. Nem adták meg annak a lehetőségét, hogy a ciprióta közösségek saját maguk dönthessenek, akár egy referendum megtartásával, a sziget függetlenségéről vagy pedig Görögországhoz való csatlakozásáról. Mivel a szigetlakók véleményének sem szenteltek különös figyelmet, megkezdődtek a zavargások, pedig előtte úgy tűnt, hogy a kisebbségek jogait és azok tiszteletben tartását biztosítani lehet.

A KONFLIKTUS

„Az etnocentrizmus – az antropológusok tapasztalata szerint – kulturális univerzália. Az a jellemző tehát, hogy másokkal kapcsolatba kerülve azonnal a „barát vagy ellenség” kérdésre választ adó jelek után kutatunk, majd ennek alapján eltérően viszonyulunk hozzájuk: 1. minden emberi közösségben megtalálható, 2. minden közösség fontosnak tartja e viselkedésmód továbbadását. A világnak „mieinkre” és „idegenekre” való felosztása automatikusan bekövetkezik, még amikor is, amikor lényegtelen tényezők alapján keletkeznek a csoportok (TAJFEL, 1980). Amikor pedig a sajátként tekintett csoport veszély- vagy akár versenyhelyzetbe kerül, az emberek a „sajátjaikkal” szorosra zárják a sorokat, az „idegenekre” pedig legyőzendő ellenségként tekintenek (WALLER, 2002)” – írja Marosán György „Az etnocentrizmus evolúciós elmélete” című cikkében.¹⁴ Akár így is kialakulhatott a konfliktus,

¹¹ Ethniki Organosis Kyprion Agoniston (gör.) jel.: Ciprusi Harcosok Nemzeti Szervezete

¹² Sáska Zoltán Attila: Az ENSZ szerepvállalásának kezdetei Cipruson. In: Mediterrán Világ Társadalomtudományi folyóirat, Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány 2014. 87-88. pp.

¹³ Sáska Zoltán Attila: Az ENSZ szerepvállalásának kezdetei Cipruson. In: Mediterrán Világ Társadalomtudományi folyóirat, Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány 2014. 88. p.

¹⁴ Marosán György: Az etnocentrizmus evolúciós elmélete. In: Magyar Pszichológiai Szemle, 2008, 63. 4., 710. p.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

de a véres események szövevényes, szinte követhetetlen, a két közösség közötti feszültségeket indukáló eseménysort nem részletezve jutunk el az 1964-ben keletkezett zavargásokhoz, amelyek Nicosia megosztásához vezettek. Gordon W. Allport írja, hogy: „... az uralkodó csoport sztereotipizált elképzelésekkel rendelkezik a lakosság egyik kis részét illetően, mely etnikai vonásaiban különbözik a többségtől. A többség bizonyos mértékben hátrányos megkülönböztetéssel sújtja a kisebbséget, melyre a kisebbség tagjai fokozott nehezteléssel reagálnak, és gyakran még eltökéltebben védelmezik különállásukat.”¹⁵ Valami hasonló történhetett. Ide sorolható igazolásképpen a Sherif házaspár Robbers Cave-i kísérlete is: egy nyári cserkész táborban 10-12 éves résztvevőket véletlenszerű csoportokba osztottak, majd hagyták, hogy azok kiformalódjanak, ezt követően pedig konfliktusokat tápláltak be. A következmény, hogy a két csoport között kitört a harc, de egyik csoport sem tudta hogyan kezdődött és meg voltak győződve, hogy valaki a másik csapatból kezdte.¹⁶ „Campbell (1965) valóságos csoportkonfliktusról szóló elmélete azt állítja, hogy a csoportok közötti attitűdök és magatartást az érdekek vezérik. Ha az egyik csoport a másik rovására juthat előnyhöz, akkor a szociálpszichológiai reakció negatív lesz: előítéletes attitűdök, elfogult ítéletek, ellenséges magatartások alakulhatnak ki. Amikor az érdekek összeillenek, sőt egymást kiegészítik, tehát az egyik csoport csak a másik segítségével juthat előnyhöz, akkor a reakció pozitív lesz: tolerancia, méltányosság, barátságosság érvényesülnek” – írja Sirlaki Campbell elméletéről, rávilágítva a Sherif kísérletekre.¹⁷ Valahogy így tudom elképzelni a mostani ciprusi szembenállás kezdetét és jelenét, mint ezen imént említett csoportközi konfliktust. Cipruson a konfliktus csillapítása viszont egy harmadik félre vetített közös ellenség képével nem valósult meg, mint a Sherif házaspár kísérletének következő szakaszában. Ez az a pont, amikortól már be kellett avatkozni: innen már (felhatalmazással) ENSZ csapatok őrizték a törekeny békét a két közösség között.

Görögországban 1967-re egy szélsőjobboldali katonai junta került hatalomra és 1974-ben egy második EOKA segítségével megdöntötték Makarios érsek kormányát, majd emberüket, Nikos Sampson ültették az elnöki székbe, aki a török lakossággal való leszámolási kísérletével vonzotta Ciprusra a török hadsereget. Mivel tíz éven keresztül a helyzetet uralni képtelen ENSZ-nek sem sikerült kielégítően rendezni a konfliktust, 1974-ben török csapatok szállták meg a sziget északi felét nem kizárható módon, vélhetően egy, az etnocentrizmusban gyökerező indíttatástól vezérelten: török vérű testvéreiket védendő, akárcsak Oroszország tette azt 2014-ben a Krim bekebelezésével, hogy némi párhuzamot is vonjunk a történetbe. A török csapatok az ENSZ azonnali tűzszüneti felszólítását figyelmen kívül hagyva megszállták két hullámban a szigetet. Először 3%, másodsor immár 40%-át. A török invázió alatt a sziget két szuverén bázisán (Akrotiri-n és Dhekelia-n) álló-

¹⁵ Allport Gordon W.: Az előítélet. Osiris, Budapest, 1999. 300. p.

¹⁶ Sherif Muzaffer – Sherif Carolyn W.: Csoporton belüli és csoportközi viszonyok: kísérleti kutatás - <http://www.iksoft.hu/pszichologia/szocial2/sherifsherif.doc> (2016.01.05.)

¹⁷ Sirlaki István: Előítélet és tolerancia. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010. 137. p.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

másodzó britek viszont az egész török intervenció alatt nem mozdultak érdemben. Az 1974-ben megbukott görög katonai diktatúra viszont magával rántotta Sampson kormányát, aki egy hetes hivatali ideje alatt intézkedéseivel felkavarta, kiélezte az indulatokat, aminek következtében Törökország átrajzolta Ciprus térképét, Makarios érsek pedig pár hónapon belül visszakerült a hatalomba.

AZ ENSZ SIKERE, AZ ENSZ KUDARCA

Az inváziót követően az ENSZ tűzszüneti felhívásainak Törökország nem tett eleget és fokozatosan haladt előre a sziget belseje felé. Nagy-Britannia nem lépett közbe, mivel a szigeten található két szuverén bázisát a támadásoktól nem kellett féltetnie. ENSZ határozatok sora törte meg a csendet 1974 és 1977 között, hiszen maga a párbeszéd hiányzott. Először 1977-ben, majd pedig 1979-ben született egyezség abban, hogy a megoldás egy *bi-kommunális*, *bi-zonális* rendszer létrehozásában rejlik. Az alapok megváltak, a későbbi tárgyalások akadoztak és provokációk hada (légtér megsértése török katonai repülőgépek által, görög ciprióta civilek elhurcolása török területre a Buffer-zónában) akadályozta a párbeszéd folytatását. Minden eddigi ENSZ-főtitkár dolgozott a konfliktus megoldásán, de egyikük sem sikerült megoldania azt. A stressz és konfliktuskezelés szintjén viszont elmondható, hogy az ENSZ eszközrendszere képes fenntartani az elkényelmesedett patthelyzetet, amibe a szembenálló felek kényszerültek, hiszen 1974 óta kisebb incidensektől eltekintve nem volt olyan helyzet, ami rontott volna a kialakult „status quo”-n. Kijelenthető: a két országrész közötti közeledésben a nemzetközi közösség próbált javítani a folyamatos párbeszéd fenntartásával.

ENSZ által felügyelt terület Nicosiában – egy ciprusi görög barikádról fényképezve (saját felvétel, 2003)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A kialakult válsághelyzetben vesznek részt immár 1964 óta ENSZ békefenntartók, akik nem elhanyagolható módon a „kulturális sokk jelenség”-gel küzdenek ezen a műveleti területen. Új környezet, kulturális sokszínűség, idegen nyelv(ek), stb. Minél szélsőségszerűbb az éghajlati, a technikai, a kulturális és társadalmi különbség a sajátunktól, annál gyorsabban alakulhat ki az a kellemetlen érzés, amely a kulturális sokk kialakulásáért felelős. Kalvero Oberg definíciója szerint a kulturális sokk egy „olyan foglalkozási betegség, amely akkor lép föl, ha valaki(k) hirtelen külföldi kiküldetésbe kerül(nek).¹⁸ Oberg szerint az eltérő kultúra olyan hatással van magára az „idegenre”, hogy azok mély érzelmekeket váltanak ki belőlük, amely kihatással van viselkedésére és gondolkodására. Sztankai Krisztián publikációjában a kulturális sokkot egy társadalmi és kulturális jeleket és kapcsolatokat veszített eseménysorozatnak nevezi, amely hatása mentális változásokat generál az egyénben.¹⁹ Ez a jelenség megfigyelhető a békefenntartóknál, de nem a megszállt török erőkből, akik a megszállt északi részeken a török kultúrát ápoló cipriótákkal élik hétköznapjaikat. Ugyanez igaz a délen állomásozó görög katonai erőkre is, akik a görög társadalmi és vallási környezetben tartózkodnak. Más a helyzet a szigeten (Akrotiri és Dhekelia) állomásozó britekkel, akik több mint egy évszázados jelenlétükkel sem szokták meg az idegen kultúra(ka)t. Csapataik váltásával újra és újra küzdenek a jelenséggel, nem egyszer haragot és dühöt váltva ki a szigetlakókból viselkedésükkel. Mondhatni, kulturális sokk hatása alatt állnak, akárcsak mi, külső szemlélők, akik ha csak turistaként is látogatunk a szigetre, átérezhetjük annak pozitív és negatív kisugárzását egyaránt, feltéve, ha érdeklődünk kultúrája, helyzete, múltja, jelene és jövője iránt. Ezen jelenség befolyásolhatja a szigeten szolgálatot teljesítő katonákat, akikből felemás érzéseket válthat ki. Volt alkalmam beszélgetni olyan a szigeten szolgálatot teljesítő katonákkal, akik a görög álláspontot vallották magukénak és olyanokkal is, akik a törököt, de igen ritkán hallottam olyan véleményt, ami igazán semleges lett volna. Természetesen a hivatalos álláspont egy ENSZ katonáról mindig az, hogy semleges. Valóban az, de van saját véleménye, amit a szolgálata után hazavisz és szűkebb, szélesebb körben megoszt másokkal és ez a vélemény kerülő úton vissza-visszajut akár a tárgyalóasztalnál ülőkhöz is, akikre – és ezáltal magára az ügyre, annak megoldására – képes hatást gyakorolni.

MEGOLDÁS?

Jelen helyzet szerint, a konfliktust kezelendő, a szétválasztott országrészek immár kölcsönös látogatási lehetőséggel kecsegtetnek. Vagyis azon ciprusiak, akik veszik a bátorságot, átjárhatnak a másik fél által igazgatott országrészbe. A sziget mindkét felében járva azt tapasztaltam, hogy a délről induló görög ciprióták általában kiábrándultan és szitkozódva térnek vissza az északi megszállt területekről, látván korábbi tulajdonuk török minta szerinti

¹⁸ Sztankai Krisztián: A külföldi missziók pszichés kockázatai. In: Hadtudományi Szemle, 7. évfolyam 1. szám, Budapest, 2014. 289-290. pp.

¹⁹ Sztankai Krisztián: A külföldi missziók pszichés kockázatai. In: Hadtudományi Szemle, 7. évfolyam 1. szám, Budapest, 2014. 289-290. pp.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

átformálását, vagy templomaik mecsetté alakítását. Az északi részről a déli részre látogató török ciprióták pedig élvezik a számukra még mindig fenntartott korábbi ciprusi állampolgárságuk adta előnyöket, vagyis nem minősülnek idegen állampolgárnak a déli részen. Sőt, például közúti közlekedési szabályok megsértése esetén a déli rendőr elnézőbb velük szemben, mint a görög ciprióta társaikkal, mert ez a direktíva a közeledés jegyében zajlik, a török ciprióta testvérek irányába kinyújtott baráti kéz jegyeként.

Egyre valószínűbbnek tűnik, hogy a Cipruson élő két közösség (görög és török ciprióták) előítéletekkel élnek egymás (kultúrája) iránt. Okai a sztereotipizálásnak vagy az előítéleteknek, amelyek lehetnek akár pozitívak, de főleg negatívak, megkereshetők akár az egyénben, akár a két közösségben. Ezenfelül: „A sztereotípiák egyre mobilabb világunkban hasznos szerepet is betöltenek, számos funkciót látnak el. Egy számunkra is ismeretlen közegben rendszerező szerepük van, kapaszkodót kínálnak. Alkalmazásuk révén törekszünk a bizonytalansági tényezők csökkentésére. Önigazoló funkciójuk pedig megerősítést, önbizalmat adhat” – írja Bolgár Judit „A különböző kultúrák együttéléséből fakadó sztereotípiák. A kultúrák közti konfliktus lélektani aspektusa” című tanulmányában.²⁰ Az állítás lehet a megoldás, hiszen Bolgár szerint a negatív sztereotípiák és előítéletek kialakulásában a tanulás játszik meghatározó szerepet, ugyanúgy csökkentésüknek is a tanulás az egyik legfontosabb eszköze.

Használni kellene, sőt injektálni kellene a hasznos és pozitív értékekkel felruházott sztereotípiákat, mert rendszerező szerepük van, kapaszkodót kínálnak a jövő nemzedékei számára, akik így képesek lesznek leküzdeni őseik téves ellenségképét. Ha ehhez járul hozzá a *Nagypolitika*, és az ENSZ-ben, az EU-ban ülő diplomaták ezt a pontot ragadják meg, akkor van esély egy mielőbbi rendezésre. A jog és a diplomácia teljes mértékben felhasználható erre. Irányt mutatnak a humánus alapelveket egybeolvasztó folyamatnak, mely nem tűri a gyűlöletet és az elferdített valóságon alapuló ténymegállapítást, hogy: „Csakis a másik fél tehet róla, én ártatlan vagyok!”

Ma már világosan kivehető, hogy az ENSZ békefenntartó és közvetítő szerepén túl, ami sajnos kevésnek bizonyul, illetve az EU próbálkozásain át aligha találunk olyan szereplőket, amelyek ténylegesen a rendezést szorgalmazzák. Helyette a mindent összekuszáló, centrifugába tett kulturális diverzifikációt próbálja a *Nagypolitika* beleszórni az évszázadokon keresztül kialakult és működő kisebb-nagyobb közösségekbe, legyenek azok vallási vagy kulturális alapokon nyugvók.

A konfliktus mielőbbi megoldására látok némi esélyt, hiszen a két ciprusi közösség vezetője, jelesül Mustafa Akinci észak ciprusi török és Nicos Anastasiades ciprusi görög elnök, a megegyezés pártján áll. A kettejük kompromisszumkészségét mi sem bizonyítja jobban, mint nyilatkozataik és történelmi kézfogásuk 2016. január 21-én a Világgazdasági Fórum helyszínén Davosban. Nincsen lehetetlen, de véleményem szerint a konfliktus ki-

²⁰ Bolgár Judit: A különböző kultúrák együttéléséből fakadó sztereotípiák. A kultúrák közti konfliktus lélektani aspektusa. In: Nemzeti sokszínűség - multietnicitás - multikulturalitás: egy biztonságosabb Európa felé. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Politikatudományi Tanszék, 2005. 35. p.

mozdulása évtizedes megrekedt állapotából, vagy egy jeles történelmi-, vagy pedig egy olyan katasztrófa helyzetből következő érzelmi katarziszból valósulhat meg, ami közösséggé kovácsolja a két különálló közösséget. Ehhez pedig az előítéletek leépítésére és a sziget mielőbbi demilitarizálásra van szükség, amikor már nem kell megvédeni a két közösséget egymástól, hanem saját magukat kezdik megszervezni a külső politikai és nemzetközi befolyás ellenében. Akinci és Anastasiades az utóbbi irányába mozdult el.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. ALLPORT Gordon W.: *Az előítélet*. Osiris, Budapest, 1999.
2. BOLGÁR Judit: *A különböző kultúrák együttéléséből fakadó sztereotípiák. A kultúráközi konfliktus lélektani aspektusa*. In: Nemzeti sokszínűség - multietnicitás - multikulturalitás: egy biztonságosabb Európa felé. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Politikatudományi Tanszék, 2005.
3. CHRYSOSTOMIDES Kypros: *The Republic of Cyprus, A Study in International Law*. The Hague-Boston-London, 2000.
4. HUNTINGTON, S.J.: *A civilizációk összezsapása és a világrend alakulása*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2008.
5. KALMÁR Zoltán: *Makáriosz érsek és a ciprusi válság*. In: Karikó Sándor és Szécsi Gábor (Szerk.) *Válság és kommunikáció*, Áron Kiadó, Budapest, 2012.
6. MAROSÁN György: *Az etnocentrizmus evolúciós elmélete*. In: Magyar Pszichológiai Szemle, 2008, 63. 4.
7. SÁSKA Zoltán Attila: *Az ENSZ szerepvállalásának kezdetei Cipruson*. In: Mediterrán Világ Társadalomtudományi folyóirat, Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány 2014.
8. SÍKLAKI István: *Előítélet és tolerancia*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010.
9. SZTANKAI Krisztián: *A külföldi missziók pszichés kockázatai*. In: Hadtudományi Szemle, 7. évfolyam 1. szám, Budapest, 2014.
10. Prophet of Decline - <http://www.wsj.com/articles/SB111948571453267105> (2016.01.05.)
11. SHERIF Muzafer – SHERIF Carolyn W.: *Csoporton belüli és csoportközi viszonyok: kísérleti kutatás* -<http://www.iksoft.hu/pszichologia/szocial2/sherifsherif.doc> (2016.01.05.)

VASS GYÖRGY¹ – PADÁNYI JÓZSEF²**A terrorizmus finanszírozásának informális pénzközvetítési rendszerei****The informal systems of moneytransfer for financing terrorism****Absztrakt**

Az 1999-es 54/109. számú ENSZ egyezmény szolgáltatja a terrorizmus finanszírozás nemzetközi meghatározásának alapját. Az egyezmény rávilágít arra, hogy a terrorizmus finanszírozásának van szűkebb és tágabb értelmezési lehetősége. A cikkben külön hangsúlyt kap a nem hivatalos, informális pénzközvetítési rendszerek (a Hawala-típusú klasszikus, és a BitCoin-típusú digitális) bemutató értékelése azért, hogy rávilágítsunk: ezek a rendszerek önmagukban nem a terrorizmus finanszírozására lettek létrehozva, nem ezen rendszerek felszámolását kell szorgalmazni, hanem a rendszerek bűnös szándékú működtetése ellen kell fellépni.

Kulcsszavak: terrorizmus, finanszírozás meghatározása, Hawala, BitCoin,

Abstract

The 1999 UN Convention (Resolution 54/109.) lays down the fundamental definition of international terrorism financing. The Convention highlights the narrow and the broad scope of terrorism financing. This article focuses on the alternative remittance systems (the 'classic' Hawala-type and digital BitCoin-type) emphasising that these systems were not invented as channels of terrorism financing. Therefore, our aim must not be the total elimination of these systems but to jointly step up efforts against the malicious use of these financial channels.

Keywords: Terrorism, Definition of financing, Hawala, BitCoin,

---

¹ Vass György: Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorjelölt/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD candidate E-mail: george.vass@gmail.com

² Padányi József a Nemzeti Közszerológálati Egyetem, egyetemi tanár/National University of Public Service, Professor, E-mail: padanyi.jozsef@uni-nke.hu

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

„A terrorizmus a terroristák (egyének vagy csoportok) által, politikai célok elérése érdekében, főként a polgári lakosság elleni erőszakos eszközökkel folytatott tevékenysége, abból a célból, hogy akaratukat az ellenfélre kényszerítsék.”³

Bár a terrorizmus jelensége és ebből adódóan az ellene való küzdelem az ókorig vezethető vissza, a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem globális szintű nemzetközi jogi alapja csupán 1999-ben született meg.

A terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem nemzetközi jogi alapját az 1999. december 9-én az ENSZ Közgyűlésének 54/109. számú határozatában elfogadott „Nemzetközi egyezmény a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról” – International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism (továbbiakban: Egyezmény) szolgáltatja.⁴

Az Egyezmény 2. cikkelye tartalmazza a terrorizmus finanszírozásának nemzetközi fogalmát:

„Minden személy jelen Egyezmény megsértését követi el (vagyis finanszírozza a terrorizmust) ha közvetlenül, vagy közvetetten, törvényellenesen és szándékosan, biztosít vagy gyűjt anyagi eszközöket azzal a szándékkal, hogy azokat használhassák, vagy használják teljesen vagy részlegesen az alábbiak kivételére:

- (a) a mellékletében felsorolt szerződésekbe foglaltak megsértésére (9 vonatkozó nemzetközi szerződés)*
- (b) (bármilyen más) tett azzal a szándékkal, hogy halált, vagy jelentős fizikai sérülést okozzon egy civil számára, vagy más olyan személy számára, aki nem vesz részt aktívan ellenséges fegyveres konfliktusban, amikor a tett szándéka, természeténél fogva, vagy a körülményekből adódóan, hogy megfélemlítse a lakosságot, vagy kényszerítsen egy kormányt vagy egy nemzetközi szervezetet arra, hogy tegyen, vagy ne tegyen meg bármilyen lépést.”*

Az Egyezmény elemzését követően, véleményünk szerint fontos kiemelni, hogy:

- a meghatározás a finanszírozás szűkebb és tágabb értelmezését is magába foglalja, így minden szakterület számára használható;
- már a finanszírozási szándék is tényleges finanszírozásnak minősül, illetve az is, ha a finanszírozás olyan terrorcselekmény előkészítését támogatja, amely végül nem valósul meg (az Egyezmény 2. cikkelyének 3. és 4. pontja);
- az előző ponthoz mérten, a bűnsegédlet az, ha valaki másokat pártolásra, finanszírozásra utasít/kényszerít, illetve hozzájárulását adja ilyen típusú utasításhoz/kényszerítéshez – egyénileg, vagy csoportban való részvétellel – úgy, hogy tudatában van cselekedete céljának, szintén a terrorizmus finanszírozását valósítja meg (2. cikkely 5. pontja);

³ Resperger István - Kiss Álmos Péter - Somkuti Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban, Kis háborúk nagy hatással, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013. ISBN 987 963 327 592 4, 14. oldal

⁴ Forrás: <http://un.org/law/cod/finterr.htm> Letöltés dátuma: 2015. december 10.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- az Egyezmény nemzetközi szinten teremt jogalapot. Amikor a teljes esemény-sor (finanszírozás és terrorcselekmény) egy országon belül történik, adott ország állampolgári körében, más ország mindennemű érintettsége nélkül, az Egyezmény korlátozottan ad iránymutatást (ez esetben gyakorlatilag az országok közötti kölcsönös segítségnyújtás alapelvét szorgalmazza) (3. cikkely);
- az ENSZ szorgalmazza az Egyezménybe foglaltak jogrendbe ültetését minden államra vonatkozóan (4. cikkely);
- (természetesen) a jogrendbe ültetésén túl, az ENSZ felszólítja a tagállamokat arra, hogy a jogrend érvényesítésére képes állami apparátust alakítsa ki és tartsa fenn (5-8 cikkely);
- minden államnak együttműködési kötelezettséget ír elő az ENSZ a vonatkozó esetek kivizsgálását, a gyanús, vagy ténylegesen bizonyított elkövetők elfogását, igazságszolgáltatási fórum elé állítását, illetve ítélet végrehajtását illetően (9-16. cikkely);
- a 17. cikkely felhívja a figyelmet, hogy az ENSZ minden ügy kapcsán korrekt magatartást vár el adott államtól;
- az Egyezmény kötelezi az államokat, hogy a megelőzés ügyében is tegyenek meg mindent, ami állami szinten elvárható, amire állami eszközökkel lehetőségük van (18. cikkely);
- a jogerősen elítélt esetekről pedig az államoknak tájékoztatniuk kell az ENSZ főtitkárát, aki az információt továbbítja a többi államnak (19. cikkely);
- (az Egyezmény többi cikkelye az ENSZ konvenciók szokásos kellékeit foglalják magukba – az államok szuverenitására, egyenjogúságára, illetve a szerződés hatályára, aláírására vonatkozóan).

A terrorizmus finanszírozási oldalával, illetve a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemmel is foglalkozó első nemzetközi szinten összeállított hivatalos jelentés 2004. augusztus 25-én született: United Nations Security Council: First report of the Analytical Support and Sanctions Monitoring Team appointed pursuant to resolution 1526 (2004) concerning Al-Qaida and the Taliban and associated individuals and entities, (UN S/2004/679).

A TERRORIZMUS FINANSZÍROZÁSÁNAK SZŰKEBB ÉS TÁGABB ÉRTELMEZÉSE

Ahogy azt az ENSZ Egyezmény is láthatóvá teszi, a terrorizmus finanszírozása nem csupán a terroristák közvetlen anyagi támogatásának biztosításával valósulhat meg. Finanszírozás az is, ha más eszközökkel nyújtanak segítséget a terroristáknak, illetve másokat arra bíztatnak, utasítanak, vagy kényszerítenek, hogy pénzügyi támogatást adjanak terroristáknak, vagy egyéb módon segítsék őket.

A terrorizmus finanszírozásának tehát létezik szűkebb és tágabb értelmezése. Kutatásaink alapján az alábbi három megközelítési kategóriát lehet élesen elkülöníteni a szűkebb és tágabb értelmezésre:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

1) A terrorizmus finanszírozását kutatók tanulmányai alapján⁵

A terrorizmus finanszírozásának szűk értelmezése: amikor a közvetlen merényletek előkészítéséhez nyújtanak anyagi, vagy természetbeni hozzájárulást.

A terrorizmus finanszírozásának tág értelmezése: amikor a terroristák mindennapi életét, illetve a terrorista hálózatok működését (infrastrukturális igényeinek kialakítását, fenntartását) támogatják.

2) Az 1999-es ENSZ Egyezmény tartalma alapján

Természetesen úgy is lehatárolható a terrorizmus finanszírozásának szűk és tág értelmezése, ha a közvetlen támogatást vesszük a szűk értelmezésnek – amikor egyértelműen bizonyítható, hogy a támogatást nyújtó tudja, támogatása mi célt szolgál; és a közvetett támogatást vesszük tág értelmezésnek – amikor a támogatást nyújtó vagy nem tudja, támogatása mi célt szolgál, vagy tudja, de közvetlen kapcsolatot nem akar, illetve nem tud létesíteni a terroristákkal.

3) A finanszírozás nyelvtani fogalma szerint

A terrorizmus finanszírozásának szűk és tág értelmezésének másik megközelítési módja, ha a nyelvtani megközelítés szerint a pénzbeli hozzájárulásokat vesszük a szűk, és a természeti, illetve nem anyagi pártolást a tág értelmezésnek.

Mindhárom megközelítésnél a pénzbeli támogatás könnyen értelmezhető, ám a nem pénzbeli, infrastrukturális, természetbeni hozzájárulás, illetve nem anyagi pártolás nehezebben meghatározható. Ezek beazonosításához nyújt segítséget a terrorizmus témájában kevésbé járatos olvasó, a kutató, illetve a finanszírozás ellen küzdő hivatalos szervek részére a Pénzügyi Akció Munkacsoport (Financial Action Task Force, FATF) időszakos tipológiai kiadvány-sorozata.⁶

⁵ Arabinda Acharya: Targeting Terrorist Financing – International Cooperation and New Regimes, Routledge, 2009; Jean-Charles Brisard: Terrorist Financing – Report Prepared for the President of the Security Council, United Nations, New York, JCB Consulting, 19 December 2002; Rachel Ehrenfeld: Funding Evil – How Terrorism is Financed, The Nexus of Terrorist and Criminal Organizations, Sean S. Costigan – David Gold szerkesztők: Terroronomics című kiadványa, Hampshire, UK, Ashgate Publishing Limited, 2007, 27-28. oldal

⁶ Az FATF időszakos tipológiai kiadványai (az összes publikált FATF dokumentummal együtt) megtalálható a FAFT honlapján: [http://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/?hf=10&b=0&s=desc\(fatf_releasedate\)](http://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/?hf=10&b=0&s=desc(fatf_releasedate)) Letöltés dátuma: 2015. január 4. Ugyanakkor, a terrorizmus finanszírozását kutatók számára hatékonyabb lehet, ha a Belgian Financial Intelligence Processing Unit honlapjára látogatnak el, ahol szelektáltan (a többi FATF dokumentum nélkül) található meg a kifejezetten eme területet érintő FATF időszakos tipológiai kiadványok: www.ctif-cfi.be/website/index.php%3Foption%3Dcom_content%26view%3Darticle%26id%3D83%26Itemid%3D109%26lang%3Den Letöltés dátuma: 2015. október 4.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A nem anyagi, infrastrukturális, természetbeni hozzájárulás kategóriája alatt kell érteni a következőket (a teljesség igénye nélkül):

- információk megszerzése a célpont kiválasztásával kapcsolatosan (tervrajzok, működési rendek beszerzése, illetve ellenőrzése megfigyeléssel, stb.);
- információk megszerzése a kivitelezéssel kapcsolatosan (résztevők, támogatók, szállítók körének felmérése, illetve bővítése, stb.);
- információk megszerzése a menekülési útvonalak variációinak kiválasztásával kapcsolatosan (tervrajzok, működési rendek beszerzése, illetve ellenőrzése megfigyeléssel, stb.);
- ingatlan biztosítása az előkészítéshez;
- ingatlan biztosítása a merénylet kivitelezése utáni rejtőzködéshez;
- robbanóeszköz biztosítása a kivitelezéshez;
- végrehajtók felkészítése a terrorcselekmény kivitelezéséhez;
- támogatók felkészítése a terrorcselekmény végrehajtása utáni időszakot illetően (menekülés, rejtőzködés kapcsolatában);
- anyagszállítás a kivitelezéshez;
- személyszállítás a kivitelezéshez;
- fedőtevékenységek futtatása;
- okmányok biztosítása a kivitelezés helyszínének megközelítéséhez;
- okmányok biztosítása a kivitelezés helyszínéről történő elmeneküléshez, a későbbi rejtőzködés időszakára;
- kommunikációs eszközök biztosítása a kivitelezéshez;
- propagandaanyagok szerkesztése, terjesztése a toborzáshoz (a támogatói kör számára szóló üzenetek);
- propagandaanyagok szerkesztése, terjesztése a merénylet utáni időszakra (a „megbüntetett” kör számára szóló üzenetek).

A TERRORIZMUS FINANSZÍROZÁSÁNAK SZŰKEBB, KLASSZIKUS ÉRTELMEZÉSE

A terrorizmus finanszírozásának szűkebb, klasszikus értelmezésén a pénzügyi támogatás nyújtását értjük. A pénz biztosítása történhet közvetlen átadással és közvetett eljuttatással. A közvetett eljuttatásnak két változata különböztethető meg: a hivatalos módja (pénzintézetek alkalmazása) és a nem hivatalos (informális rendszereken keresztül) módja.

A HIVATALOS, FORMÁLIS RENDSZER HASZNÁLATÁNAK MÓDJA A TERRORIZMUS FINANSZÍROZÁSÁRA

A hivatalos, pénzintézetek által nyújtott, államilag felügyelt formális, a terrorizmust támogatók által is igénybe vehető szolgáltatások a pénzeszközök közvetett eljuttatásához többek között:

- átutalás más számlára;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- befizetés más számlára;
- inkasszó biztosítása;
- csekk kiállítása kedvezményezett részére;
- számlanyitás más, illetve több kedvezményezett (meghatalmazott) részére;
- számlanyitás saját részre, úgy, hogy a pénzfelvételhez tartozó eszközöket (bankkártya, internetes azonosító elektronikus ügyintézéshez) mások használják;
- széf bérlése úgy, hogy mások (meghatalmazással, vagy azonosítás nélkül) is használhassák.

A NEM HIVATALOS, INFORMÁLIS PÉNZKÖZVETÍTÉSI RENDSZEREK

A nem hivatalos, vagyis állami felügyelet alatt nem álló pénzközvetítési módszereket értékelésünk szerint a használt technológia különbözteti meg egymástól, amely alapján két csoportot különböztethetünk meg:

1. Klasszikus (Hawala-típusú) informális pénzközvetítési rendszerek.
2. Digitális (Bitcoin-típusú) informális pénzközvetítési rendszerek.

Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy mindkét rendszer bizalmi alapon működik, ahol a használatától függ, hogy bíznak-e a rendszerben és elfogadják-e a többi felhasználó személyes garanciáját az érték-közvetítés folyamatára, teljesülésére. Ennek oka, hogy a működtetőknél kívül nincs más felettes szerv, aki garanciát nyújtana egy nem teljesült ügyletért, vagy dönthetne a felhasználók közötti esetleges vitákban.

A KLASSZIKUS, HAWALA-TÍPUSÚ PÉNZKÖZVETÍTÉSI RENDSZER

A „hawala” arab elnevezéseként ismertté vált pénzközvetítési rendszerrel számos kutató foglalkozott, többek között Patric M. Jost és Harjit Singh Sandhu,⁷ Emily C. Schaeffer,⁸ David C. Faith,⁹ Mohammed El-Qorchi,¹⁰ Roger Ballard.¹¹

⁷ Patric M. Jost, Harjit Singh Sandhu: The Hawala Alternative Remittance System and its Role in Money Laundering, US State Department of the Treasury Financial Crimes Enforcement Network – INTERPOL közös kiadványa, www.treasury.gov/resource-center/terrorist-illicit-finance/documents/fincen-hawala-rpt.pdf 5. oldal, Letöltés dátuma: 2015. február 6.

⁸ Emily C. Schaeffer: Remittances and Reputations in Hawala Money-Transfer Systems, Self-Enforcing Exchange on an International Scale, The Journal of Private Enterprise 24(1), 2008, 1-17, 4. oldal

⁹ David C. Faith: The Hawala System, Global Security Studies, Winter 2011, Volume 2, Issue 1, 24. oldal

¹⁰ Mohammed El-Qorchi: How does informal funds transferr system work, and should it be regulated?, Finance and Development, Volume 39, Number 4, December 2002, 1-2. oldal

¹¹ Roger Ballard: Hawala: criminal haven or vital financial network?, Newsletter of the International Institute of Asian Studies, University of Leiden, <http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/savifadok/263/1/iishawala.pdf> 1. oldal, Letöltés dátuma: 2015. február 9.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

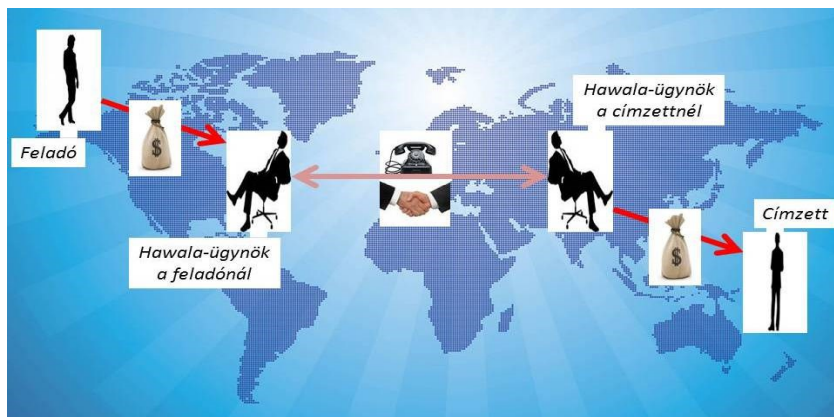
Egybehangzó véleményük szerint, a hawala lényegében az FATF által alternatívnak nevezett pénzközvetítési módot takarja. Értékelésük alapján az arab kultúrában használt hawala megegyezik:

- a kínai „fei-ch'ien”;
- a hong-kongi „hui Kuan”;
- a somáliai „al barakat”;
- az indiai „hundi”;
- a fülöp-szigeteki „padala” és
- a thaiföldi „phei kwan”

elnevezések által takart pénzközvetítési módszerekkel.

Ezen pénzközvetítési módszer alkalmazásával, lényegében a pénz feladója közvetítők által továbbítja az adott összeget címzettjének, a rendszer jellegéből adódóan úgy, hogy:

- a feladó saját közvetítőjének átadja az összeget, aki egy másik közvetítőt bíz meg azzal, hogy a pénzt fizesse ki a feladó címzettjének;
- írásos megbízás, vagy nyugta nem készül, bizalmi kapcsolaton alapul a közvetítés;
- a klasszikus bankrendszer igénybevétele nélkül, a hivatalos közegek előtt „láthatatlan módon”;
- az adott pénz „nem mozog” a közvetítők között, ők időben eltérve, más módon számolnak el egymás között.

A Hawala rendszer működésének ábrája¹²

¹² Az ábrát Vass György készítette.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A hawala rendszer további jellemzői:

- a bizalom rokoni, baráti, etnikai, szociális, területi származásból adódik¹³ – ebből következően, adott hawala szolgáltató ügyfélköre relatíve szűk;
- a közvetítői díj a továbbítandó összeg 2-5%-a¹⁴ – mely általában kedvezőbb, mint a kereskedelmi bankok közvetítési díjszabása;
- a pénz eljuttatása általában egy napon belül történik olyan távoli helyekre is, ahol pénzügyintézet alapvetően nem működik;¹⁵
- nemcsak a fentebb említett nyoma (szerződés, nyugta, stb.), de előfeltétele (igazolvány, nagykorúság, érvényes vízum, bejelentett lakcím, bankszámla, stb.) sincs az utalásnak¹⁶ – mely vonzóvá teszi úgy a terroristák, mint az adóhatóságok elől bujkálók, vagy az illegális bevándorlók számára a rendszert.

Fontos kiemelni, hogy a hawala rendszert nem kizárólag bűnözők, vagy terroristák használják, így el kell választanunk az úgynevezett:

- „**fehér hawala**” és a
- „**fekete hawala**” felhasználást.

A fehér hawala a hagyományos, klasszikus, jó szándékú felhasználásra, míg a fekete hawala a bűnözői, terrorista felhasználásra utal.¹⁷ A következőkben a „hawala” szó használatakor a bűnözői „fekete hawalára” hivatkozunk.

LEHET-E KÜZDENI A (FEKETE) HAWALA RENDSZER ELLEN?

David C. Faith kutatásában¹⁸ úgy vélekedik, hogy lehet és kell küzdeni, és ennek három módját jelöli meg:

- adót kell kivetni a hawala rendszer működésére;
- regisztráltatási kötelezettséget kell előírni a hawala közvetítők számára;

¹³ Emily C. Schaeffer: Remittances and Reputations in Hawala Money-Transfer Systems, Self-Enforcing Exchange on an International Scale, *The Journal of Private Enterprise* 24(1), 2008, 1-17, 10. oldal

¹⁴ u.o. 7. oldal

¹⁵ Mohammed El-Qorchi: How does informal funds transferr system work, and should it be regulated?, *Finance and Development*, Volume 39, Number 4, December 2002, 3. oldal

¹⁶ Patric M. Jost, Harjit Singh Sandhu: The Hawala Alternative Remittance System and its Role in Money Laundering, US State Department of the Treasury Financial Crimes Enforcement Network – INTERPOL közös kiadványa, www.treasury.gov/resource-center/terrorist-illicit-finance/documents/fincen-hawala-rpt.pdf 9. oldal, Letöltés dátuma: 2015. február 6.

¹⁷ Patric M. Jost, Harjit Singh Sandhu: The Hawala Alternative Remittance System and its Role in Money Laundering, US State Department of the Treasury Financial Crimes Enforcement Network – INTERPOL közös kiadványa, www.treasury.gov/resource-center/terrorist-illicit-finance/documents/fincen-hawala-rpt.pdf 12. oldal, Letöltés dátuma: 2015. február 6.

¹⁸ David C. Faith: The Hawala System, *Global Security Studies*, Winter 2011, Volume 2, Issue 1, 29-31. oldal

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- az FATF vonatkozó iránymutatását a gyakorlatba kell ültetni (gyakorlatilag meg-
egyeznek a kutató előző pontjával, vagyis a regisztrálási kötelezettséggel, kiegészítve az annak elmulasztását maga után vonó szankciókkal).

Véleményünk szerint – ahogy ez a rendszert bemutató Egyesült Államok Pénzügyi Nyomozó Hatósága az INTERPOL-lal közös publikációjából is kiderül¹⁹ – jellegéből adódóan a hawala felszámolása úgyszólván lehetetlen, már az ellene való küzdelem is hihetetlenül nehéz.

Ahhoz, hogy meg lehessen adóztatni a hawala közvetítőket, arra lenne szükség, hogy ők elismerjék ilyen jellegű tevékenységüket, bejelentsek azt, vagyis regisztráljanak. Ám mi ösztönöznénk őket arra, hogy ezt megtegyék?

Az valószínűleg nem, hogy ha regisztrálnak, akkor egyből adót vetnek ki rájuk. A büntetés kilátásba helyezése, ha nem regisztrálnak pedig naiv gondolat, hisz az Egyesült Államok Pénzügyi Nyomozó Hatósága, illetve az INTERPOL is elismeri, milyen bonyolult rábizonyítani bárkire is azt, hogy hawala közvetítő, a rendszer működési jellegéből adódóan.

Értékelésünk alapján ugyanakkor, ha a fenti regisztrálási kötelezettséget úgy vezetnék be a hatóságok, hogy mellette a hawala rendszer számára versenyhelyzetet is teremtenek, akkor vissza lehetne szorítani a hawala alkalmazását. Vagyis, ha a hatóságok az ellenőrzött bankrendszereken keresztül olyan pénzáttalási lehetőséget tudnak kínálni a hawala rendszert használóknak, ami olcsóbb, gyorsabb, vagy ugyanolyan feltételeket kínál, akkor a hawalát tisztességes szándékkal használók valószínűleg átszábíthatók lennének az ellenőrzött versenytárs rendszerébe.

Ám – feltéve, hogy olyan ideális helyzetet tudnánk kialakítani, melyben még a terroristák sem használnák az alternatív pénzközvetítésre szolgáló hawala rendszert, hanem ők is a hatóságok által ellenőrizhető bankhálózaton keresztül próbálnák meg működésük finanszírozását – még ilyen ideális helyzetben sem lenne megoldva a terrorizmus finanszírozását illető (a konkrét finanszírozás megszüntetésére vonatkozó) alap problémánk.

A DIGITÁLIS, BITCOIN-TÍPUSÚ PÉNZKÖZVETÍTÉSI RENDSZER

A kiber tér virtuális valutái, az úgynevezett „Cryptocurrencies”. Egy egységét, annak értékét a felhasználók és a rendszerek működtetői határozzák meg. Ahogy a név is utal rá, az egységek gyakorlatilag számítástechnikai kódsor, melyeket a felhasználók megvásárolnak és az ügyletek során fizetőeszközként felhasználhatnak.

¹⁹ Patric M. Jost, Harjit Singh Sandhu: The Hawala Alternative Remittance System and its Role in Money Laundering, US State Department of the Treasury Financial Crimes Enforcement Network – INTERPOL közös kiadványa, www.treasury.gov/resource-center/terrorist-illicit-finance/documents/fincen-hawala-rpt.pdf Letöltés dátuma: 2015. február 6.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A lényegét ezen rendszerek működésének – értékelésünk szerint – a NATO Terrorismus Elleni Védelem Kiválósági Központjának munkatársai határozták meg úgy, hogy a számítástechnikában kevésbé járatosak is könnyen megérthessék:²⁰

Képzeld el, hogy van egy boltunk. Bejön egy vevő, aki összeszed egy kosármnyi árut, majd a fizetésnél pénz, vagy bankkártya helyett elénk rak egy kinyomtatott papírt, melyen a vásárolt áruk kiber-valutában feltüntetett értéke van egy számsorral kiegészítve. Mikor megkérdezzük, hogy ez mi, azt mondja, hogy ez egy fizetőeszköz, mely a kiber-térben használható. Felmenvén a megfelelő honlapra, az ott lévő virtuális piacon a virtuális pénztárcánkba a kódsort beírván bekerül az összeg, amit ottani vásárlásra szabadon használhatunk, vagy más boltokban beválthatjuk ezt a nyomtatott papírt úgy, mint egy kupont. Hogy elfogadjuk-e, az rajtunk múlik.

Ezen rendszereknek különböző megnyilvánulási formái vannak:

- BitCoin (a legismertebb formája ezen virtuális rendszereknek);
- Liberty Reserve;
- e-Gold;
- WebMoney.

A működésüket tekintve ide tartozhatnak a különböző feltöltő kártyák, melyeket megvásárolhatunk, majd a rajtuk lévő számsort beütve internetes felületen, vagy mobiltelefonba a megvásárolt összeggel tölthetjük fel saját, vagy más általunk választott felhasználó telefon-, bank-, egyéb vásárlási-egyenlegét.

(A vásárló és a tényleges felhasználó elválaszthatósága alapján így működik számos internetes kupon(kód), vagy boltokban megvásárolható ajándék-, illetve vásárlási-utalvány, vagy ajándék-kártya is.)

Lényegében a rendszerhez csatlakozó vásárol egy értéket, melyet a rendszerben tud felhasználni. Az érték-vásárlás történhet személyesen, a rendszerhez tartozó értékesítési pontokon, virtuálisan (átutalással), befizetéssel, illetve máshol szerzett érték virtuális térben történő beváltásával (például kupon-, vagy ajándék-utalvány kódjának érvényesítésével, stb.).

Értékelésünk szerint a problémát nem ezek a rendszerek okozzák, hanem ezen rendszerek rossz („fekete-hawala” szerű) felhasználási lehetősége. Az ilyen típusú pénzközvetítési rendszerek azért jelenthetnek problémát, mert a vásárló és a felhasználó elválhat úgy, hogy a felhasználó és a vásárló is anonim marad (ha bűncselekmény segítségével, mondjuk előzetesen ellopott bankkártyával lép be adott rendszerbe).

A West Point Terrorismus Elleni Küzdelem Központja (az Egyesült Államok Katonai Akadémia Társadalomtudományi Karának intézete) vonatkozó publikációjába²¹ rávilágít

²⁰ Alan Brill, Lonnie Keene: Cryptocurrencies: The Next Generation of Terrorist Financing?, Defence Against Terrorism Review, Vol. 6., No. 1., Spring&Fall 2014, ISSN: 1307-9190 (7-8. oldal)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

arra, hogy ezen BitCoin típusú rendszerek nem feltétlenül lettek gonoszak, a terrorizmus finanszírozására felépített rendszerek. *A felhasználók megfelelő technikákkal felkutathatók és nyomon követhetők. A terrorizmus finanszírozását tekintve pedig kifejezetten ártalmas lehet a terrorszervezeteknek, ha egy kiber-térben kevésbé jártas, virtuális azonosítási számlakat teljes mértékben elvágni nem képes egyén kívánja ilyen rendszeren keresztül támogatni preferált szervezetét.*²²

Ahogy az Egyesült Államok Pénzügyminisztériumának Terrorizmus Finanszírozásával kapcsolatos 2015-ös jelentése is megállapítja, ezen pénzközvetítési rendszerek terrorizmus finanszírozására történő használata egyelőre nem tisztázott. Az viszont tény, hogy a terrorszervezetek érdeklődnek az anonimitás lehetőségével kecsegtető módszerek iránt.²³

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Aaron Brantly: Financing Terror Bit by Bit, CTC Sentinel, Vol 7, Issue 10, Combating Terrorism Center at West Point, US Military Academy, 607 Cullum Road, Lincoln Hall, West Point, NY 10996, October 2014.
2. Alan Brill, Lonnie Keene: Cryptocurrencies: The Next Generation of Terrorist Financing?, Defence Against Terrorism Review, Vol. 6., No. 1., Spring&Fall 2014. ISSN: 1307-9190
3. Arabinda Acharya: Targeting Terrorist Financing – International Cooperation and New Regimes, Routledge, 2009.
4. Jean-Charles Brisard: Terrorist Financing – Report Prepared for the President of the Security Council, United Nations, New York, JCB Consulting, 19 December 2002.
5. Rachel Ehrenfeld: Funding Evil – How Terrorism is Financed, The Nexus of Terrorist and Criminal Organizations, Sean S. Costigan – David Gold szerkesztők: Terrornomics című kiadványa, Hampshire, UK, Ashgate Publishing Limited, 2007
6. Az FATF időszakos tipológiai kiadványai: [http://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/?hf=10&b=0&s=desc\(fatf_releasedate\)](http://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/?hf=10&b=0&s=desc(fatf_releasedate))

²¹ Aaron Brantly: Financing Terror Bit by Bit, CTC Sentinel, Vol 7, Issue 10, Combating Terrorism Center at West Point, US Military Academy, 607 Cullum Road, Lincoln Hall, West Point, NY 10996, October 2014, pp. 1-20.

²² Aaron Brantly: Financing Terror Bit by Bit, CTC Sentinel, Vol 7, Issue 10, Combating Terrorism Center at West Point, US Military Academy, 607 Cullum Road, Lincoln Hall, West Point, NY 10996, October 2014, (3-4. oldal)

²³ US Department of the Treasury: National Terrorist Financing Risk Assessment, 12 June 2015, 57-58. oldal

<http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CB4QFjAAahUKEwj0ntbA99DIAhUJjNiKHZIXAeE&url=http%3A%2F%2Fwww.treasury.gov%2Fresource-center%2Fterrorist-illicit-finance%2FDocuments%2FNational%2520Terrorist%2520Financing%2520Risk%2520Assessment%2520%25E2%2580%2593%252006-12-2015.pdf&usq=AFQjCNF303BLzOtD-6WAuhcp302rxe0fQ&sig2=w-P1w4qQkk8x4ihgUR1BZq&bvm=bv.105454873,d.bGQ> Letöltés ideje:

2015. október 20.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

7. Belgian Financial Intelligence Processing Unit honlapja - FATF időszakos tipológiai kiadványok: www.ctif.cf.be/website/index.php?option=com_content%26view%3Darticle%26id%3D83%26Itemid%3D109%26lang%3Den
8. David C. Faith: The Hawala System, Global Security Studies, Winter 2011, Volume 2, Issue 1.
9. Emily C. Schaeffer: Remittances and Reputations in Hawala Money-Transfer Systems, Self-Enforcing Exchange on an International Scale, The Journal of Private Enterprise 24(1), 2008.
10. ENSZ Közgyűlésének 54/109. számú határozata: <http://un.org/law/cod/finterr.htm>
11. Mohammed El-Qorchi: How does informal funds transferr system work, and should it be regulated?, Finance and Development, Volume 39, Number 4, December 2002.
12. Patric M. Jost, Harjit Singh Sandhu: The Hawala Alternative Remittance System and its Role in Money Laundering, US State Department of the Treasury Fiinancial Crimes Enforcement Network – INTERPOL közös kiadványa, www.treasury.gov/resource-center/terrorist-illicit-finance/documents/fincen-hawala-rpt.pdf
13. Roger Ballard: Hawala: criminal haven or vital financial network?, Newsletter of the International Institute of Asian Studies, University of Leiden, <http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/savifadok/263/1/iishawala.pdf>
14. US Department of the Treasury: National Terrorist Financing Risk Assessment, 12 June 2015. http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CB4QFjAAahUKEwj0ntbA99DIAhUJJnIKHZIXAeE&url=http%3A%2F%2Fwww.treasury.gov%2Fresource-center%2Fterrorist-illicit-finance%2FDocuments%2FNational%2520Terrorist%2520Financing%2520Risk%2520Assessm%2520ent%2520%25E2%2580%2593%252006-12-2015.pdf&usq=AFQjCNF303BLzOtD_6WAuhcp302rxe0fQ&sig2=w-P1w4qQkk8x4ihgUR1BZg&bvm=bv.105454873.d.bGQ

FEHÉR ZOLTÁN¹**Az információ és a „műveleti” biztonság összefüggései a rendészeti oktatásszervezésben****Contex of information and „operations” security in the organisation of police-education****Absztrakt**

A szerző dolgozatában bemutatja, hogy a Közép-európai Rendőrakadémia, mint nemzetközi rendészeti továbbképzési forma szervezésének vonatkozásában milyen szerepet játszik a (tartalomban, térben, időben) megfelelő információ, az hogyan formálja, befolyásolja, készíti elő a döntési folyamatokat. Mindemellett áttekinti, hogy az említett nemzetközi továbbképzési formát támogató informatikai felületen – MEPA-Online Insider – milyen adatok érhetőek el, és ezen adattartalom esetében hogyan valósul meg a „műveleti biztonság”, azaz a személyi-, fizikai-, dokumentum- és elektronikus biztonság.

Kulcsszavak: továbbképzés, információ-felhasználás, MEPA-Online

Abstract

The author presents in his essay, what kind of role appropriate information play in the training organization of the Central European Police Academy regarding to content, location and time; and how information form, influence, and prepare decision-making process. Moreover the essay presents the types of data accessible on the supporting IT-basis – called MEPA-Online Insider – of this international training form, and it explains how „operations security” – personal, physical, document and electronic security – in the case of this data-content works.

Keywords: training, further education, use of information, MEPA-Online

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail cím: zoltan.feher67@gmail.com

BEVEZETÉS

A humánerőforrással való gazdálkodás minden szervezet egyik kiemelten fontos feladata. A tudásszint megtartása, fejlesztése, az új feladatoknak, kihívásoknak való megfelelés permanens feladata a hatékony, modern szervezeteknek, amelyre mindenkor fogékonyak kell lenniük. E megállapítás fokozottan érvényes kell, hogy legyen a biztonságért felelős állami szervezetekre így a rendőrségre is. *„Jól képzett, elméletileg és gyakorlatilag is felkészült, a szükséges kompetenciákkal rendelkező, magas teljesítmény nyújtására alkalmas, folyamatos fejlődésre kész, elkötelezett, lojális, egyben motivált hivatásos állományt biztosítson a megfelelő számban, a kellő időben és a szükséges helyen.”* [1]

Az említett kritériumoknak való megfelelés folyamatosan kihívások elé állítja az oktatás-, és továbbképzés-szervezéssel foglalkozó szakembereket.

E cikkben az oktatás-szervezési folyamattal összefüggésben az információ szerepét, annak áramlását, menetét kívánom bemutatni. Vizsgálom emellett azt is, hogy a megszerzett információk tárolása, továbbadása, hozzáférhetővé tétele milyen körülmények között valósulhat meg egy nemzetközi regionális továbbképzési együttműködés, jelen esetben a Közép-európai Rendőrákadémia [2] (továbbiakban: KERA) gyakorlatában. Mindemellett céloom megvizsgálni az információs műveletek egyik eleme, a műveleti biztonság (OPSEC²) jellemzői és a KERA által alkalmazott informatikai együttműködési felület biztonsági elemei, eszközzrendszere közötti esetleges párhuzamosságokat.

1. INFORMÁCIÓ SZEREPE A BŰNÜLDÖZÉS ÉS A TOVÁBBKÉPZÉS KONTEXTUSÁBAN

A rendőri, ezen belül a bűnügyi munka során kiemelkedően fontos szerepe van annak, hogy a felderítő szervek időben értesüljenek, ez által megfelelő módon befolyásolhassák a jogsértő eseményeket, tehát a beszerzett információk alapján a bűncselekmények előkészítését meggátolják, a már előkészített bűncselekményt megszakítsák, illetve a bűncselekmények elkövetőit eredményesen felderítsék.

Az 1994. évi XXXIV. Törvény a Rendőrségről [3] tartalmazza a rendőri titkosinformációgyűjtés során alkalmazható eszközöket és módszereket. Ezek azok a „technikák”, amelyek leginkább segítik a bűnügyi szakterület munkatársait céljaik, így többek között a jogsértő magatartást tanúsítókkal szembeni információs fölény elérésében.

A bűnügyi felderítő munka esetén ugyanúgy, mint például az „Információs műveletek”[5] során, az információ megszerzésére irányuló professzionális állami tevékenységről beszélhetünk. Az így nyert adatoknak a megvédése, az e munkára való felkészítés kiemelten fontos feladatként jelentkezik a rendészeti szervek számára. A felderítő munka minél magasabb szinten történő végrehajtása érdekében folyamatosan törekedni kell, a rendőri állomány felkészítése, továbbképzése terén, a szakirányú továbbképzések vertikális és horizontális fejlesztésére, valamint a hazai és külföldi szakmai ismeretszintet aktualizáló

² Operation Security – Műveleti biztonság

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

továbbképzések együttes rendszerének kiaknázására. Ez azonban csak akkor valósulhat meg eredményesen, ha a megfelelő forrásokból, tapasztalatokból származó ismeretanyag, információ, időben, a megfelelő módon és konvertálva épül be az aktuális továbbképzések képzési anyagába. *„... amennyiben nincs megfelelő mennyiségű, pontosságú és a valós helyzetet tükröző információ, akkor nem lehet megalapozott döntéseket hozni.”* [5]

E megállapítás nem csak katonai, hanem általánosságban, így a rendőri területet értelmelve is releváns, mind a rendőri vezetés, irányítás, mind pedig a felkészítés kontextusában.

A rendőri munka jellegéből adódik, hogy az információ védelme elengedhetetlen kelléke a sikeres munkavégzésnek. Az, hogy mely hatóság, mely szervezete, milyen eszközöket, módszereket alkalmazhat – a jogszabályi feltételek fennállása esetén – súlyos jogsértések eredményes felderítése érdekében, törvényben szabályozott. Az viszonyt, hogy kivel szemben, mikor történik e módszerek alkalmazása, a titok fogalomkörébe tartozik, és meghatározott törvényi védelemben részesül. Mindemellett a tárolt adatok, információk hozzáféréseinek korlátozása, a belső konspiráció, a biztonsági előírások szabályainak betartása is fontos kelléke az információ megvédésének.

2. A KERA, MINT RENDÉSZETI TOVÁBBKÉPZÉSI LEHETŐSÉG

Az európai rendőrségek is kiemelten fontos feladatként kezelik a hivatásos állomány ismeretszintjének megtartását, aktualizálását. *„A biztonságot fenyegető veszélyek jellege, komplexitása, rejtettsége, valós potenciálja, pusztítási lehetőségei és sajátos metodikája elengedhetlenné teszi a prevenció elsődlegességének biztosítását, a hatékony válaszokat lehetővé tevő képességeket...”* [6]

A Magyar Rendőrség esetében a bűnügyi szakterület munkatársainak – a veszélyeztető tényezőkkel szemben ható, preventív fellépésként értelmezhető – szakmai továbbképzések biztosításáért a Közszolgálati Személyzetfejlesztési Főigazgatóság felelős. E szervezet hivatott az egész magyar hivatásos rendőri állomány továbbképzését koordinálni, illetve olyan képzési anyagokat előállítani, amelyek az állomány tudásszintjét megfelelő módon fejlesztik, azaz a 2/2013. (I. 30.) BM rendeletben [7] és a belügyminiszter 25/2013. (VIII. 30.) BM utasításban [8] meghatározott feladatokat teljesíteni.

A versenyelőny megszerzése szempontjából az emberi tényező szerepe, az emberi erőforrás kérdése az élet minden területén felértékelődik, meghatározó tényezővé lép elő. [1] Márpedig „versenyelőnyt” a másik féllel, jelen esetben a bűncselekményt elkövetőkkel szemben, csak megfelelő időben és tartalommal bíró információk birtokában lehetséges kivívni.

A szervezett bűnözés megjelenési formáival összefüggő jelenségek kezelésével szembeni fellépés hatékonysága növekedhet a nemzetközi, valamint a hazai továbbképzési kereteken keresztül megvalósuló képzések útján.

A 1035/2012. Korm. Rendelet [9] a Nemzeti Biztonsági Stratégiáról (továbbiakban: NBS) c. dokumentumban is megfogalmazásra került, hogy maximálisan ki kell használni a

rendészeti kihívások elleni felkészülés lehetőségeit a hazai és az Európai Unió adta kereteken belül egyaránt, és különös figyelmet kell fordítani az NBS 49. pontja alatt is megfogalmazott „... új bűnözési jelenségek megismerésére, a legjobb gyakorlatok átvételére.” Ennek megvalósítása egyrészt a nemzetközi rendészeti továbbképzéseket biztosító szervezetek továbbképzési kínálatában szereplő képzéseken, illetve a hazai rendészeti továbbképzéseken történő részvétellel valósítható meg.

Hazánkban a rendészeti szakterület számára az euro-atlanti, az európai uniós és a regionális rendészeti továbbképzési együttműködések széles spektruma érhető el. Az egyik legrégebben működő nemzetközi szervezett bűnözés elleni felkészítést végző továbbképzési forma a már említett KERA, azaz a Közép-európai Rendőrákadémia (Mittleuropäische Polizeiakademie), amely létrehozását és működését a 2001. május 22-én az illetékes miniszterek által aláírt Közös Nyilatkozat határozza meg. [10]

A német munkanyelvű, 7 tagország együttműködésén alapuló akadémia feladataként határozza meg – különösen a szervezett, vagy határon átnyúló (súlyos) bűncselekmények elleni fellépés esetén – a nemzetközi rendőri együttműködésnek, a nemzetközi és határon átnyúló nemzetközi rendőri munkához szükséges ismereteknek, a résztvevő országok rendőri problémakezelési lehetőségeinek, valamint a társadalmi, gazdasági és politikai háttér-információk terjesztésnek képzés útján történő támogatását, a résztvevő országokban.

Alapvető céljai, hogy a résztvevő országok rendőri állománya között felépítse a mindennapi munka elengedhetetlen feltételét: a kölcsönös bizalmat, leépítse az esetleges előítéleteket, illetve a megértési és érthetőségi problémákat. Mindezek mellett fejlessze a szociális és kommunikációs kompetenciákat, a végrehajtói, középvezetői állomány számára közös, együttes standardokat dolgozzon ki, illetve az együttműködés során közös munkafilozófiát és szerepértést érjen el.

3. AZ INFORMÁCIÓ, MINT DÖNTÉST BEFOLYÁSOLÓ KÖRÜLMÉNY A KERA OKTATÁSSZERVEZÉSI FELADATAIBAN

Hatékony továbbképzés, eredményes felkészítés megfelelő adatfelmérés, informálódás, az aktualitás és a probléma megfelelő ismerete nélkül elképzelhetetlen, hiszen „... mindig is törekvés volt arra, hogy az egymással szemben álló felek több és pontosabb információra tegyenek szert a másik féllel szemben, azokat gyorsabban és hatékonyabban tudják felhasználni.” [5].

A szembenálló feleken a bűnügyi felderítő munka során a hatóság tagjait (például rendőr, bűnügyi nyomozó) és a bűncselekményt elkövetők személyét kell értenünk. Mind a hatóság tagjai, mind pedig a jogsértő magatartást elkövetők igyekeznek a másik fél technikáit, módszereit, gondolkodásmódját, cselekményeit kölcsönösen megismerni, azokról információkat szerezni.

Az információszerzési, felhasználási folyamatban a bűnügyi szakembereket – képzések, továbbképzések útján megteremtett – megfelelő szintű, felkészültségük, képzettségük

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

teszik eredményesebbé és hatékonyabbá a jogi szempontból ellenérdekű féllel szembeni fellépésben.

„Az információnak a tudásalapú információs társadalomban kitüntetett és meghatározó szerepe van”. [4] Mindez a nemzetközi továbbképzésre is igaz. A képzések során alkalmazott információk, az aktuális felkészítésekben, továbbképzésekben történő felhasználásának fontosságát, egyrészt a képzéssel foglalkozó nemzetközi szervezetek, együttműködési formák nagy száma, speciális szakterületi megoszlása, másrészt a szervezetek által történő információknak a képzésben történő közvetett és közvetlen felhasználása igazolja.

Az oktatás, továbbképzés-szervezés folyamata komplex feladat, amely során meg kell határozni, az elérni kívánt célokat, azaz már az első lépésként meg kell határozni, hogy miért oktatunk, az adott oktatás, téma miért is fontos oktatási szempontból, mi az, amit a továbbképzéssel el akarunk érni. Ismerni kell a célcsoport szükségleteit, tudomással kell bírni a célcsoport jelenlegi tudásáról, tevékenységi területeiről, adatokkal rendelkezni a gyakorlati tapasztalatainak lehetséges szintjéről. Mindezek után alakíthatóak ki a továbbképzés céljai, és határozhatóak meg a továbbképzés során alkalmazható módszereket. A továbbképzés-tervezés során következő lépésként a tananyag-összeállítás következik, míg végül a képzés elemeinek összeállítása.

Megítélésem szerint, a nemzetközi továbbképzés szervezése esetén is a helyzet felmérésére, az informálódásra – ezt követően a döntési ciklusidő csökkentésére – törekedve a továbbképzési igény-környezet alapos elemzését kell végrehajtani, és a döntés meghozatalával meg kell határozni az elérni kívánt rövidtávú továbbképzési célokat.

A KERA képzései, mint nemzetközi továbbképzés szervezése során is szükséges a célcsoporthoz tartozó hazai szervezetek vezetőivel történő kapcsolatfelvétel a honi stratégiai tervek ismerete, az adott hazai bűnügyi helyzetnek megfelelő tématerületek feltérképezése, a személyi állomány tudáshiányossági felületeinek ismerete. A munkafolyamat keretében az említett feladatok mellett el kell végezni a stratégiai tervező és a bűnügyi statisztikai elemző-értékelő osztályok adatainak figyelembe vételével az aktuális bűnügyi-, szervezett bűnözési helyzet elemzését, a kapcsolódó egyes megjelenési formák feltérképezését. Szükséges továbbá a jelenségek ellen tett hazai és nemzetközi intézkedések megismerése, a megtett intézkedések hatékonyságának vizsgálata is. A képzésszervezés során feltétlenül be kell szerezni azokat az információkat is, amelyek arra utalnak, illetve tartalmazzák azokat az ismereteket, hogy az együttműködő országok számára mely tématerületek fontosak, aktuálisak, hol vannak hiányosságai, hol, mely szakmai területeken igénylik a fokozottabb együttműködést. Ugyancsak fontos annak tisztázása, hogy a hazai rendészeti szervek, mely témák felvételét preferálják a továbbképzésben a gyakorlati munkával összefüggésben.

A képzés sikerét befolyásolja az is, hogy mi motiválja az országokat egy bűnügyi szempontból releváns, továbbképzés téma feldolgozásában. Azaz, hogy a felmerülő továbbképzési igény szorgalmazása esetében, mely befolyásoló körülmények ismerhetők fel, az együttműködési szándék, vagy igénytámasztás mögött. Ez általában azzal függ össze, hogy az adott jelenség esetében például kiinduló, ún. exportáló országokról, vagy a

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

jelenség eredményét elszenvedő célországokról beszélünk, tehát azt, hogy mely országnak, milyen érdeke fűződik az adott tématerületen történő közös továbbképzés végrehajtásához.

Szükség szerint meg kell ismerni az egyes országoknak, az adott témával kapcsolatos stratégiai elképzeléseiket is, valamint a jelenséggel szembeni képzés során alkalmazandó preferált intézkedéseiket, módszereiket. Biztosítani kell továbbá a korábban hasonló képzéseken részt vett, szakmailag felkészült, a gyakorlati munkában jártas korábbi hazai résztvevők tapasztalatainak beszerzését is.

Természetesen a döntéshozási folyamatban az időtényező erősen befolyásolhatja a hatékonyságot, hiszen minél kisebb idővesztéssel tudunk reagálni és a megfelelő képzési intézkedéseket megtenni az állomány irányába, annál gyorsabban és eredményesebben lesznek képesek a kihívásoknak megfelelni.

A közös nemzetközi továbbképzés szervezés során a képzések kiírását, összeállítását megelőzően fontos ismerni, hogy az egyes országok milyen továbbképzési filozófia, keretek mentén, mely módszereket alkalmazva készítik fel munkatársaikat a tervezett közös képzési felületen. Vizsgálni kell az együttműködők személyi és tárgyi eszközállományát, azaz, hogy az együttműködők, a képzést közösen megvalósító szervezetek, partnerek ugyanolyan, vagy legalább hasonló tárgyi feltételek mellett, hasonló színvonalú technikai eszközök birtokában vannak-e, illetve a közös képzések végrehajtásának szükséges elemét, a közös kommunikációs (idegen) nyelv ismeretét, lehetséges bázisát is.

A KERA-n belüli továbbképzésen való egyik igen fontos alapfeltétel a résztvevők megfelelő szintű és tartalmú német nyelvtudása, hiszen a képzéseken tolmácsolás nem biztosított.

A továbbképzés-szervezés esetén az említetteken túl az egyik leginkább meghatározó körülmény az igények és a kínálat megfelelő egyensúlya. Az, hogy a kérdéses célcsoport(ok) felől az oktatásszervezéssel foglalkozóhoz érkező igény és a képzési kínálatban szereplő kínálat találkozik-e egymással, illetve a felkészítés a felmerülő újabb és újabb kihívásokra időben, megfelelő adekvát válaszokat képes-e adni, a gyakorlatból érkező impulzusokat, információkat, eredményeket képes-e a képzési kínálatba, tartalomba integrálni.

4. A „MŰVELETI” BIZTONSÁG SZEREPE A KERA MEPA-ONLINE FELHASZNÁLÓI FELÜLETÉN

„Az információs termelési korszak és az információs társadalom kibontakozásával kialakuló gazdaságot globális információs környezet veszi körül.” [4] Amint a rendészeti, bűnüldözési munka, a rendészeti továbbképzés sem nélkülözheti ma már a kor korszerű technikai vívmányait, így a nemzetközi továbbképzések szervezése is elképzelhetetlen korszerű informatikai támogatás, alkalmazások nélkül. A KERA esetében a megfelelő biztonsági informatikai környezetre a képzési-, szervezési dokumentáció elhelyezése, hozzáférhetővé tétele miatt, valamint a közös online felületen történő grémiumi és résztvevői munkavégzés miatt

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

is szükség van. A „... *technológiai diffúzió az új, korszerű tudásnak, ismereteknek ... az elterjesztése, a felhasználókhöz való eljuttatása, amely felöleli ezen hasznos ismeretek (innovációk) strukturált felhalmozásának, elérhetőségének és alkotó alkalmazásának teljes rendszerét...*” [12].

A KERA oktatásszervezési, oktatási feladatok végrehajtására a Microsoft által fejlesztett Share-Point³ rendszert használja. E rendszert elsősorban biztonsága és nem a felhasználóbarát alkalmazási környezete predesztinálja az alkalmazásra. A „*biztonsági kockázat tovább növekszik abban az esetben, ha a kritikus információs infrastruktúrát... támadják a cybertérből...*” [4]. Folyamatosan értesülhetünk ugyanis a sajtóból politikai célú, gazdasági erőfölény, vagy egyszerűen csak személyes adatok megszerzésére irányuló, különböző portálok, közigazgatási szervek webes felületeit ért hackertámadásokról. [14]

A „... *társadalom érdeke a saját oldalon a ... civilizációs rend fenntartása, az ellenfelén pedig az első fokozatú civilizációs rend ideiglenes kialakítása, vagyis irányíthatatlan helyzet, sajátos káosz-rend előidézése.*” [5] A jellemző tapasztalat az, hogy a támadók feltérképezik az adott rendszer védelmi funkcióit, lehetőségeit, a támadásokra adott védelmi intézkedések reakcióidejét, a támadásokra adott válaszokat. A biztonsági résekről, védelmi felületek erősségeiről, gyengeségekről szerzett információk birtokában a támadók eredményesen juthatnak hozzá például állami szervek alkalmazottainak adataihoz. [15] [16]

Éppen ezért minden olyan bűnüldözést támogató, többek között képzési intézménynek is fel kell készülni a lehetséges támadásokra, amely a cybertérben rendelkezik felhasználási felülettel, vagy azon keresztül érhetőek el képzési adatai.

A KERA MEPA-Online Insider felülethez korlátozott körnek (tanfolyami résztvevőknek és az akadémia munkatársainak) biztosítanak hozzáférési lehetőséget. A képzési struktúrában szereplő egyéb képzéseken résztvevők a rendszert nem vehetik igénybe. A korlátozott, személyi oldalról behatárolt, ellenőrzött felhasználói kör és az alkalmazott egyéb védelmi funkciók teszik alkalmassá a rendszert a lehető legbiztonságosabb igénybevételre.

A sebezhetőség kiküszöbölése érdekében, magát a felhasználói felületet a Baden-Württemberg-i Tartományi Rendőrség szerverén helyezték el, a tartományi rendőrség által intranet-környezetben használt felületen, megfelelő szerverbiztonság alkalmazása mellett.

A legnagyobb veszélyt a rendszerre, azonban jelenleg nem a közvetlen külső támadások jelentik, hanem leginkább a felhasználók, hiszen a felhasználói kör az, amely hanyag magatartásával, a meghatározott biztonsági protokollok betartásának elhanyagolásával, illetve figyelmen kívül hagyásával a rendszer sebezhetőségét fokozza. Ennek kizárása érdekében szükséges a felhasználók biztonságtudatosságának növelése, megfelelő érzékenyítése, így folyamatos felvilágosítás tartása, a biztonsági előírások visszatérő ismertetése.

³ „SharePoint” – Microsoft termék, amelynek segítségével a szervezetek webhelyeket hozhatnak létre, és biztonságos platformként használhatják őket információk tárolására, rendszerezésére, megosztására és szinte bármilyen eszközzel való elérésére.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A személyi biztonsági körülmények veszélyének csökkentése mellett törekvés van a felület eléréséhez kapcsolódó technikai biztonság megteremtésére is. Az Insider felület eléréséhez használt gépeket vírus- és kémrobot-programok elleni védelemmel kell ellátni, a belépéshez személyes felhasználói név és meghatározott számú tagból álló, számokat, jeleket, kis és nagybetűket tartalmazó jelszavak szükségesek. Egy, a gyártó által meghatározott kereső alkalmazása a megengedett, a felhasználói jelszó folyamatos cseréje előírás és a rendszer biztonsági protokolljának része. A felhasználó és a szerver közötti internetes kommunikáció többszörösen kódolt, több biztonsági szűrőn keresztül valósulhat meg. A felület használatát követően a rendszer igényli a browser zárását, azaz a következő felhasználó a visszalépés funkcióval nem érheti el a korábban behívott adatokat, az előzményeket a rendszer a záráskor automatikusan törli a keresőből.

A jövőben tervezett, hogy vagy kizárólag a szerveren előzetesen regisztrált gépekről legyen lehetséges a felhasználói felületre belépés, vagy olyan például pendrive-ról indított ellenőrzött, biztonságos, internetes kereső használatával, amely megfelelő kóddal és személyi azonosítással (például ujjnyomat-azonosítás) rendelkezik.

Ez természetesen több állam részvételével történő együttműködés keretében, folyamatos személyi változás mellett megnehezítheti a rendszer alkalmazását, azonban a biztonság és a felhasználóbarát környezet dilemmája jelen esetben nem értelmezhető. A tárolt szenzitív adatok nem teszik lehetővé a biztonsági protokollok szintjének csökkentését.

5. KÖVETKEZTETÉSEK

Az emberi erőforrások kezelésében való jártasság napjainkban nem csak a versenyszférában a siker, az eredmény kulcstényezője, hanem a közsférában is, így mindkét viszonyrendszerben stratégiai kérdés. *A munkatársak szakképzettsége, tudása, elkötelezettsége és motiváltsága a szervezetek egyik legfőbb erejét alkotja.* [13] A megfelelő szakmai tudás, a képzettség, tréning alkalmazása, az ismeretek aktualizálása, aktualizált ismeretek szinten tartása eredményezheti azt, hogy a rendészeti szervek munkatársai a rendészeti, bűnügyi kihívások gerjesztette körülményekre jogszerű, szakszerű, szolgálatszerű válaszokat adjanak tevékenységük gyakorlása során.

„Az oktatási rendszerek számára is óriási kihívás, hogy feladatuk teljesítése során fozott versenyhelyzetnek és változó munkaerő-piaci igényeknek kell megfelelniük.” [11] A nemzetközi továbbképzés területén is kiemelkedően fontos a bűnügyi környezetből származó megrendelői igények figyelembe vétele, a képzési témastruktúrába való integrálás. Csak megfelelően felkészített munkaerő állománnyal, személyi állománnyal lehet sikeres és hatékony a munkavégzés a bűnözés elleni fellépés.

A vezetői és a végrehajtó állománynak egyaránt rendelkeznie kell azon képességekkel, amelyek alkalmassá teszik őket a folyamatos rendészeti kihívásokkal szembeni hatékony fellépésre.

Az alkalmazkodóképesség azonban nem csak a személyi állományra kell, hogy jellemző legyen, hanem a képzéstartalomra egyaránt. A gyakorlatból származó tapasztalatokat,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

a tudomány által megállapított, feltárt eredményeket összehangoltan, folyamatosan kell az aktuális tudásszint megtartására és emelésére használni.

Az információk megfelelő felhasználása a korszerű továbbképzések alapja. Amennyiben a továbbképzéssel kapcsolatos információkat megfelelő módon használjuk, elősegít-heti a résztvevők kapcsolati hálójának kiépítését, ez által a gyakorlati munka közvetlen támogatását, hiszen a rendszerben rejlő kollektív bölcsesség további támogatást biztosít a gyakorlati nemzetközi bűnügyi együttműködőknek.

A gyakorlatból beszerezhető, bűnüldözés eredményességét befolyásoló adatokat, információkat – a tudományos eredményekkel összevetve, azzal összehangoltan – be kell építeni a képzési anyagba.

A képzésbe épített információkkal kapcsolatos időtényező az eredményes felkészítés egyik különösen fontos kérdésköre.

Korszerű információtechnológiai környezet nélkül lehetetlen együttműködni, nemzetközi továbbképzéseket szervezni. A képzésszervezés során feltétlenül szükséges alkalmazni a technikai-, informatikai környezet biztosította lehetőségeket.

Az informatikai technikai, és szoftveres háttér felhasználásával hozzáférhetővé kell tenni, azonban egyben meg is kell óvni a képzések hozadékait, a konkrét képzési eredményeket, az esettanulmányok, workshopok végkövetkeztetéseit, megoldási javaslatokat tartalmazó összefoglalóit, a tanfolyami résztvevői hálózat tagjainak adatait.

A célcsoport elérhetősége, tanulási folyamata, szokásai, hétköznapi felhasználói környezete megváltozott. A tanulás során alkalmazott környezet, a tanulás formája, így a tudás rögzülésének csatornáit a hagyományos csatornákról a cyber tér igénybe vételén keresztül történik. A korábban papíralapon vagy egyéb adathordozókon tárolt adatok, jelenleg elektronikus formában, szervereken, felhőben tárolódnak, a fizikai eszközhasználat egyre inkább háttérbe szorul.

A korábbi gyakorlattól eltérően az információcsere, fájlmegosztó szervereken, közös használt felhasználói felületek igénybe vételével történnek. A személyes, sokszor szenzitív adatok megosztása szükségessé teszi a fizikai, illetve a szoftveres védelem folyamatos fejlesztését.

Az informatikai alkalmazásokat megelőző időben alkalmazott szervezési gyakorlattól eltérően az informatikai környezet rendszeres alkalmazása eredményeként bizonyos fokú függőség alakul ki a felhasználóknál. Függes az informatikai környezettől, és az alkalmazott technikai felszereltségtől. Azaz a rendszeres használat esetén a megfelelő biztonsági környezet esetén kialakul a felhasználóban a hozzászokás, a kényelmi funkciók természetesként történő alkalmazása. Ha nem áll rendelkezésre az internetes környezet, vagy az elérés lehetőségei korlátozottak, a munka lehetetlenné válik. A feltételek hiánya, a tudás, végrehajtás lehetőségének hiányához vezet.

Az információ-áramlás gyorsasága más szempontból is perdöntő, hiszen e környezetet, a fejlett informatikai, technikai eszközöket nem kizárólag a bűnüldöző szervek, hanem a bűncselekményeket, jogsértéseket elkövetők, így a nemzetközi, határon átnyúló bűncselekményformákat elkövetők is rendszeresen igénybe veszik.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Éppen ezért a jövőbeni továbbképzés-szervezés akkor lehet megfelelően hatékony, ha megfelelő hangsúlyt helyezünk a határokon, kontinenseken átnyúló rendészeti együttműködésre, a szakmai ismereteket aktualizáló, ismeretfejlesztő továbbképzések szervezésére, amelyek aktuális élethelyzeteket dolgoznak fel, azokhoz igazodva célcsoport-, téma- és feladat-specifikusan, minőségbiztosítási rendszerhez kötötten, visszatérően, folyamatosan tartalmukat tekintve aktualizált képzésekként valósulnak meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. SZAKÁCS Gábor: *Rendészettudomány a rendészeti felsőoktatásban*: Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából 2010. XI. 03-án tartott tudományos konferenciáról. 1-15 p, Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2010.09.03. Rendőrtiszti Főiskola, 2010. 15 p.
http://www.wsuf.hu/pub/szakacs_05.pdf Letöltve: 2015. december 6.
2. Forrás: Mitteleuropäische Polizeiakademie – Einführung:
<http://www.mepa.net/Deutsch/mepa/Seiten/Einfuehrung.aspx> Letöltési idő: 2015. 03.23.
3. 1994. évi XXXIV. Törvény a Rendőrségről
4. HAIG Zsolt – Kovács László: *Fenyegetések a cybertérből*, Nemzet és Biztonság, 2008. 5. szám, Védelempolitika, pp. 61-70. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/haig_zsolt_kovacs_laszlo_fenyegetesek_a_cyberterb_1.pdf Letöltés: 2015. december 7.
5. HAIG Zsolt: *Az információs hadviselés kialakulása, katonai értelmezése*, Hadtudomány, 21. évfolyam 1-2. szám, pp. 12-28. http://www.mhtt.eu/hadtudomany/2011/1/HT-2011_1-2_4.pdf Letöltési idő: 2015. december 7.
6. HÉJJA István: *A katonai nemzetbiztonsági képzések helyzete (1990 - 2012)*, Nemzetbiztonsági Szemle, Képzéstörténeti konferencia, Különszám 2014. 2. évfolyam - Különszám pp. 10-24.
http://uni-nke.hu/uploads/media_items/nemzetbiztonsagi-szemle-2014-kulonszam-kepzes-torteneti-konferencia-20140624.original.pdf Letöltve: 2015. december 6.
7. 2/2013. (I. 30.) BM rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó szervek hivatásos állományú tagjainak továbbképzési és vezetőképzési rendszeréről, valamint a rendészeti utánpótlási és vezetői adatbankról
8. A belügyminiszter 25/2013. (VIII. 30.) BM utasítása a belügyminiszter irányítása alá tartozó szervek hivatásos állományú tagjai továbbképzésének minőségirányítási szabályzatáról
9. 1035/2012. Korm. rendelet a Nemzeti Biztonsági Stratégiáról
10. Forrás: BM Nemzetközi Oktatási Központ: <http://www.nokitc.hu/nok/page.php?13> Letöltési idő: 2015. 03.22.
11. BALOGH Klára et al.: *Pedagógiai rendszerek fejlesztési lehetőségeinek, akkreditálásának, bevezetésének, alkalmazásának vizsgálata, a közoktatás tartalomfejlesztési tevékenységének megújítása érdekében folytatandó K+F +I tevékenység 3. alprojekt. Az összegyűjtött komplex pedagógiai rendszer „tartalmú” jó gyakorlatok*,
http://www.educatio.hu/bin/content/tamop311/download/tamop_311/2pillar_tanulmanyok/03_komplex_pedagogiai_rendszer/3_tanulmany_2011_04_12jav.pdf Letöltési idő: 2015. december 6.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

12. IMRE József: *Tudomány, technológia, versenyképesség*,
http://anyagokvilaga.hu/tartalom/2000/apr/aktualis/imre_jozsef.htm Letöltés: 2015. december 6.
13. Gomba Szabolcsné: *Humánerőforrás-menedzsment*,
http://www.inf.unideb.hu/konyvtarinfo/tananyagok/GombaSzabolcsne_5_humaneroforras_men.ppt, Letöltési idő: 2014. 10.14.
14. Forrás: Origo, *Hackertámadás*, <http://cimkezes.origo.hu/cimkek/hackertamadas/index.html>, Letöltési idő: 2016. 01.16.
15. Forrás: hirTV, *Ez az eddigi legnagyobb hackertámadás Amerika ellen*,
16. <http://hirtv.hu/hirtvkulfold/ez-az-eddigi-legnagyobb-hackertamadas-amerika-ellen-1289415> Letöltési idő: 2016. 01. 16.
17. Forrás: Origo, *Lecsapott a Kiberkalifátus*, <http://www.origo.hu/nagyvilag/20151108-nyilvanossagra-hoztak-fbi-cia-nemzetbiztonsag-vezetoinek-adatait.html> Letöltési idő: 2016. 01.16.

HORNYÁK BEATRIX¹**A mentális állóképesség fejlesztése, mint lehetséges védelmi jellegű lélektani művelet****Mental stamina as a tool of defensive psychological operations****Absztrakt**

A mai komplex válságok kezelésében a lélektani műveletek kulcsszerepet töltenek be. Tanulmányomban bemutatom a lélektani műveletek helyét és szerepét az információs műveletekben, valamint a mentális állóképesség meghatározásával foglalkozom. A magas szintű mentális állóképesség hozzájárulhat az ellenséges erők felől érkező propaganda automatikus elutasításához, ebből a szempontból tekinthetünk rá úgy, mint egyfajta lélektani kondicionálásra, mint nem specifikus megelőző intézkedésre.

Kulcsszavak: pszichológiai műveletek, információs műveletek, reziliencia, mentális állóképesség

Abstract

The psychological operations play key role in the management of today's complex crises. This study present the place and role of the psychological operations in the information operations and deals with the definition of the mental stamina. The high level of mental stamina could contribute to the automatic refusal of opponent propaganda, from this perspective we can look it as a kind of psychological conditioning as non-specific preventive measures.

Keywords: psychological operations, information operations, resilience, mental stamina

---

¹Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: bea.hornyak@gmail.com

BEVEZETÉS

Napjainkban a fegyveres erőknek a fenyegetések széles spektrumával kell szembenézniük, melyek közül a legfontosabbak a stratégiai szintű tömegpusztító fenyegetések, a regionális katonai fenyegetések, a transznacionális terrorizmus elleni küzdelem, az államok közötti konfliktusok, az aszimmetrikus kihívások [1], melyek jelentős fizikai és pszichikai igénybevételt jelentenek a személyi állomány számára. A komplex válságok kezelése széleskörű eszközrendszerrel igényel, melyben a kinetikus (vagy NATO terminológia szerinti halálos) hadviselési módszerek mellett egyre nagyobb szerep hárul az információs térben alkalmazott nem kinetikus (vagy NATO terminológiai szerinti nem halálos) műveletekre, melyek között a lélektani műveletek kulcsszerepet töltenek be. A katonapszichológia küldetése, hogy a fokozott igénybevétel következtében esetlegesen fellépő krízishelyzetek megelőzésére, a megpróbáltatások elviselésére, túrésére, a megküzdés képességére felkészítse az állományt a folyamatos készülség és azonnali reagálás elve alapján, melynek egyik lehetséges módja a mentális állóképesség (reziliencia) fejlesztése. A mentális állóképesség a lélektani műveletek közül a kondicionáláshoz, mint nem specifikus megelőző intézkedéshez köthető, mely hozzájárulhat az ellenséges erők felől érkező üzenetek, propaganda automatikus elutasításához. Tanulmányom célja a mentális állóképesség fogalmának, mérési és fejlesztési lehetőségeinek, valamint a lélektani műveletek körében betöltött lehetséges szerepének ismertetése.

1. PSZICHOLÓGIAI MŰVELETEK HELYE ÉS SZEREPE AZ INFORMÁCIÓS MŰVELETEKBEN

A XXI. század társadalmi formációja az információs társadalom, melyben a meghatározó mozzanat az információ, valamint annak tömörített formája a tudás és a tudomány. [2] Az információ védelmi szektoron belüli alkalmazásának két területét különböztethetjük meg, egyrészt beszélhetünk az információ vezetési eszközként történő alkalmazásáról, másrészt az információ fegyverként történő felhasználásáról. [3] Ez utóbbi esetben az információval harcolnak, vagyis az erre a feladatra szakosodott információs harcosok védenek és támadnak az információs műveletek keretében. Az információs műveletek célja az információs fölény kivívása, fenntartása és információs uralommá, vezetési fölénné, végső soron pedig hadművelési fölénné történő konvertálása. A védelmi információs műveletek egyrészt az információkhoz való hozzáférés fenntartására és hatékony használatára, másrészt a kritikus információk védelmére irányulnak. Ezzel szemben a támadó információs műveletek célja, hogy hatást gyakoroljanak (elfogni, felfedni, befolyásolni, tönkretenni) az ellenség információira, információs rendszereire. [4] A NATO Összhaderőnemi Információs Művelési doktrínája alapján az információs műveletek komplex tevékenységek, melyekben különböző elemeket – művelési biztonság (OPSEC²), kato-

---

² Operation Security

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

nai megtévesztés (MILDEC³), pszichológiai műveletek (PSYOPS⁴), információs infrastruktúrák, vezetési objektumok fizikai pusztítása (PD⁵), elektronikai hadviselés (EW⁶), számítógép-hálózati hadviselés (CNO⁷), polgári-katonai együttműködés (CIMIC⁸), kulcsvezetőkkel való kapcsolattartás (KLE⁹) – integrálnak és alkalmaznak. [5] Az információs műveletek fókuszában az ellenség vagy potenciális ellenség, illetve a jóváhagyott csoportok akarata, képessége, megértése áll. A Katonai Bizottság Információs Műveleti irányelvei három területre fókuszálnak:

1. A szövetség mozgásszabadságának biztosítása és védelme az információs környezetben.
2. A jóváhagyott célcsoportok attitűdjének, percepcióinak és viselkedésének megerősítése, befolyásolása, támogatása.
3. Az ellenérdekelt felek vezetési-irányítási képességeinek és propagandájának elensúlyozása. [6]

Az információs műveletek hatásukat fizikai-, információs- és tudati dimenziókban fejtik ki, melyek közül a pszichológiai műveletek egyértelműen a tudati, kognitív dimenzióban fejtik ki hatásukat. [4] A hatásgyakorlás a célcsoportok kognitív szférájában történik, célja az egyén magatartását és viselkedését meghatározó percepció (észlelés), attitűd (beállított-ság) és motiváció (szándék) megváltoztatása. A NATO Lélektani Műveleti Doktrínában [7] és a Katonai Bizottság Lélektani Műveleti irányelvében [8] megfogalmazott definíció szerint a pszichológiai művelet olyan kommunikáció és egyéb eszközök módszereit alkalmazó lélektani műveleti tevékenység, amely a jóváhagyott célcsoport észlelésének, attitűdjének, magatartásának és viselkedésének befolyásolására irányul, ezáltal támogatja a politikai és katonai célok elérését. A definícióból kitűnik, hogy a PSYOPS egyik leghatékonyabb eszköze a kommunikáció, azonban Pix szerint célzott lélektani hatást nemcsak információközléssel lehet elérni, hanem például katonai műveletekkel (új fegyverfajtákkal, új harceljárás-sal), a szükségletek manipulációjával (például szimpátia ébresztés érdekében valamilyen szükséglet kielégítésével), pszichikumra ható fegyverfajták alkalmazásával (például tudatzavart előidéző bódító gázok, személyiségzavart előidéző infrahangfegyver) és a pszichotronikai hadviselés eszközeivel (például parapszichológiai kutatások, telepátia). [9] Knezović és Milković a lélektani műveletekhez kapcsolódó különleges eszközök között a következőket említi: gazdasági nyomás, diplomáciai erőfeszítés, szabotázsakciók, terrorizmus, merényletek, diverzió. [10]

---

³ Military Deception

⁴ Psychological Operations

⁵ Physical Destruction

⁶ Electronic Warfare

⁷ Computer Network Operations

⁸ Civil-Military Co-operation

⁹ Key Leaders Engagement

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A Doktrína alapján a lélektani műveletek három fő célkitűzése az ellenség vagy potenciálisan ellenséges célcsoport akaratának gyengítése, a baráti célcsoport támogató érzéseinek megerősítése és az el nem kötelezett, vagy bizonytalan célközönség támogatásának és együttműködésének megnyerése. [7] A Katonai Bizottság irányelve alapján a PSYOPS rendeltetése, hogy a Szövetség politikai és katonai céljainak támogatása érdekében egyrészt kialakítsa vagy megerősítse az Észak-atlani Tanács által jóváhagyott csoportok percepcióit, attitűdjeit és viselkedését, másrészt, hogy csökkentse a saját erők, helyi lakosság és más NATO számára fontos csoportok ellen irányuló ellenséges propaganda hatásait. [8]

A PSYOPS-hoz kötődő tevékenységek elnevezésére sokféle meghatározással találkozhatunk a szakirodalomban, melyeket hol egymás szinonimájaként, hol pedig eltérő jelentéstartalommal és/vagy pejoratív felhanggal bíró kifejezéseként használtak, illetve használnak mind a mai napig. Érdekes megvizsgálni a PSYOPS tevékenység terminológiájának változását a XVII. századtól, vagyis a propaganda fogalmától napjainkig, a Katonai Információs Támogató Műveletek (MISO)¹⁰ elnevezésig. A propaganda kifejezés 1662-ben jelent meg először Rómában a Hitterjesztési Kongregáció című, egyházi műben, melynek célja a missziós tevékenység erősítése volt, ezt követően a világi irodalomban is használták a kifejezést, melynek negatív felhangja a XIX. század közepén alakult ki, a propaganda politikai felhasználásával. 1920-ban új kifejezésként jelent meg a lélektani hadviselés (psychological warfare) elnevezés, mely a köztudatba húsz évvel később, 1941-ben került be. A fogalommal háromféle használatban találkozhatunk [11]:

1. Köznyelvi értelmezés: lélektani hadviselés alatt azt értjük, ha valaki tudatos lélektani ráhatással kívánja céljait elérni az élet valamely területén.
2. Politikai értelmezés: a kétpólusú világrend idején, a hidegháború korszakában terjedt el, amikor is a két szembenálló fél között zajló szisztematikus lázító tevékenységre vonatkozott.
3. Katonai értelmezés: a Hadtudományi Lexikon megfogalmazása szerint *„a harc-tevékenységek sajátos formája, amelyen térben és időben meghatározott cél (harcászati, hadműveleti, hadászati) elérése érdekében, tartalmában és módszerében részletesen kimunkált, az erre a célra létrehozott és felkészített katonai (esetenként polgári) szervezetek által kifejtett tevékenység értendő, amely tartalmát tekintve alapvetően a szemben álló ellenséges csoportosítás személyi állományára és hátszágára (lakosságára) irányul, azzal a határozott céllal, hogy eltántorítsa őket a további fegyveres küzdelemtől, megadásra, dezertálásra késztetve az állományt, aminek következtében az ellenség harcoló csapatainak harcképessége megóvható, és az alkalmazó szempontjából a harccselekmények kedvezően befolyásolhatók.”* [12]

A lélektani műveletek (psychological operations) kifejezés 1945-ben jelent meg, elsőként E. M. Zacharias használta először a japán katonák átadásakor [13], majd a kifejezés a katonai

¹⁰ Military Information Support Operatinos

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

terminológiában világszerte elterjedt. A terminológia változása a *lélektani hadviselés* fogalomról a *lélektani műveletek* fogalmára egyúttal azt is jelzi, hogy ezek a műveletek baráti vagy semleges csoportokra is irányulhatnak. 2010-ben az USA Védelmi Minisztériuma a PSYOPS elnevezést Katonai Információs Támogató Műveletek kifejezésre cserélte, a fogalom tartalmi változása nélkül, a cél inkább a kellemetlen asszociációk elkerülése volt. [11] A Katonai Információs Támogató Műveletek olyan ellenséges, saját vagy semleges csoportok irányába történő szelektált információk közvetítésére tervezett műveletek, melyek célja a külföldi kormányok, szervezetek, csoportok és egyének érzelmeinek, motivációinak és végső soron viselkedésének befolyásolása. [14]

A lélektani műveletek aktív befolyásolási tevékenységek, melynek során a különböző csoportok attitűdjének, viselkedésének befolyásolása célzott üzenetek küldésével történik többféle kommunikációs csatorna (például közvetlen kommunikáció, röplapok, rádió és TV műsor, plakátok, közösségi oldalak stb.) felhasználásával.

Tartalmukat tekintve a lélektani műveleteknek két fajtáját különíthetjük el, beszélhetünk támadó illetve védelmi jellegű pszichológiai műveletekről. A támadó jellegű műveletek alapvetően a szembenálló fél ellen irányulnak, céljuk bizonytalanság előidézésével a fegyveres küzdelem befejezésére, megadásra kényszeríteni a szembenálló felet. A védelmi jellegű lélektani műveletek ezzel szemben főként a saját erőkre irányulnak, fő céljuk az ellenséges pszichológiai műveletek hatásának csökkentése [15], melyet nevezhetünk „ellen-PSYOPS-nak.

2. ELLEN-PSYOPS

A lélektani műveletek körében sajátos kategóriát képez az ellen-PSYOPS (counter-PSYOPS), vagy másnéven ellenpropaganda (counter propaganda), melynek célja az ellenséges lélektani tevékenységek felderítése és az ellenük való tevékenység. A NATO Lélektani Doktrína szerint az ellenpropaganda egy válasz az ellenség propaganda tevékenységére, melynek illeszkednie kell a NATO információs stratégiájához és formáját tekintve lehet támadó vagy védekező jellegű. A támadó jellegű ellenpropaganda az ellenséges PSYOPS üzeneteket támadja, míg a védekező jellegű ellenpropaganda a célközönséget védi az ellenséges propagandától illetve annak hatását igyekszik csökkenteni. [7] Az ellenséges PSYOPS tevékenység hatásának felmérésére, megszüntetésére, csökkentésére az ellenséges katonai lélektani művelet részletes elemzése történik meg, melynek gyakran használt eszköze a SCAME technika. A SCAME mozaikszó az elemzésnél figyelembe vett tényezők angol elnevezésének kezdőbetűjéből tevődik össze: forrás (source), tartalom (content), közönség (audience), média (media) és hatások (effects). [16] A SCAME elemeit az I. táblázatban foglaltam össze.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

S	Forrásanalízis (source analysis) Az ellenséges PSYOPS forrásának azonosítása, kategorizálása (fehér- a megadott forrás ismert, valódi; szürke- a forrás ismeretlen; fekete- hamis információs forrást adtak meg)
C	Tartalomelemzés (content analysis) Meghatározzák: a) a célközönségből kiváltani szándékozott reakciót b) az ellenséges PSYOPS technikáját c) a tényyszerű információkat d) a felhasznált szavak, képek kulturális jelentőségét e) a korábbi ellenséges PSYOPS dokumentumokkal való kapcsolatot f) az üzenet tartalmát g) a végeredmény minőségét
A	Közönségelemzés (audience analysis) Az ellenséges PSYOPS által célzott és/vagy elért célcsoport megismerése.
M	Médiaelemzés (media analysis) Az ellenséges PSYOPS tevékenység okának, céljának és tömegkommunikációs képességeinek/lehetőségeinek megismerése.
E	Hatáselemzés (effects analysis) Az ellenséges pszichológiai tevékenység hatásának, illetve sikerének vagy kudarcának a feltárása (a célközönség reakciói, beszámolók, megfigyelések és közvetett indikátorok alapján).

I. táblázat: A SCAME elemei [11]

Többféle ellen-PSYOPS technika létezik, melyek közül az adott helyzetnek leginkább megfelelő/megfelelőket kell kiválasztani. A gyakorlatban gyakran előfordul, hogy egy ellenséges lélektani művelet ellen egyszerre több technika összehangolt használatára van szükség:

- közvetlen cáfolat pontról-pontra;
- közvetett cáfolat, az ellenséges lélektani művelet hitelességének megkérdőjelezése;
- a célközönség figyelmének elterelése az ellenséges PSYOPS üzenetről;
- hallgatás, az ellenséges PSYOPS üzenet figyelmen kívül hagyása;
- korlátozó intézkedések bevezetése, a célközönség eltiltása az ellenséges PSYOPS üzeneteket közvetítő kommunikációs forrásoktól;
- megtévesztés, az ellenséges PSYOPS üzenet szándékos torzítása (veszélyes és ritkán használt technika);

- kondicionálás, egy nem specifikus megelőző intézkedés, a saját erők felkészítése, tájékoztatása, hogy automatikusan elutasítsa az ellenségtől jövő üzeneteket;
- ellenséges üzenet megelőzése saját üzenet korábbi közreadásával;
- lekicsinylés, az ellenséges PSYOPS üzenetben szereplő dolgok lekicsinylése, triviálisnak tekintetése a célközönséggel. [16]

Tanulmányom további részében a mentális állóképesség (reziliencia) meghatározásával, mérési és fejlesztési lehetőségeivel foglalkozom, mely az ellen-PSYOPS technikák közül a kondicionáláshoz, mint nem specifikus megelőző intézkedéshez köthető, mely hozzájárulhat az ellenséges erők felől érkező üzenetek, propaganda automatikus elutasításához.

3. A REZILIENCIA, MINT PSZICHOLÓGIAI VÉDŐFAKTOR

A reziliencia egyfajta lelki edzettséget jelent, azt a tulajdonságot vagy inkább képességet jelöli a pszichológiában, hogy az egyén gyorsan vissza tudja szerezni eredeti jó állapotát testi-lelki szenvedés, illetve nehéz, traumatikus élethelyzetek átélése után. A rezilienciának egységes, általánosan elfogadott definíciója jelenleg nincsen. Masten szerint a reziliencia a sikeres alkalmazkodás folyamata, képessége vagy kimenete a kihívást jelentő vagy fenyegető körülmények ellenére. [17] Rutter meghatározása szerint egy karakterjegy, ami lehetővé teszi az egyének számára a megpróbáltatásokkal való sikeres megküzdést. [18] A definíciók közös vonása, hogy a jelenség kvintesszenciája a rizikónak való kitettségen és a sikeres alkalmazkodáson alapul. Jelenleg a szakirodalomban egy szűkebb és egy tágabb megközelítés a jellemző. A szűkebb definíció képviselője Bonanno, aki egyszeri, rövid ideig tartó trauma hatását veszi figyelembe. Véleménye szerint a rugalmas/reziliens egyén trauma hatására átélhet rövid idejű érzelmi, fizikai diszregulációt, változásokat, de ezt követően képes folytatni és teljesíteni a személyes és szociális feladatait. [19] A definíció hátránya, hogy a krónikus stressz többszörös trauma hatását nem veszi figyelembe. Bonanno a rezilienciát inkább statikus és vonás jellegű entitásnak feltételezi, mintsem dinamikus folyamatnak. A tágabb értelmezés hívei egymástól jól elhatárolt konstrukcióként kezelik a gyógyulás és a reziliencia fogalmát. Egyesek az ellenállóképeséget egy dinamikus és kontextusfüggő konstrukcióként írják le. [20] Az egyes reziliencia definíciók és ezzel együtt a jelenség mérésére kifejlesztett eszközök közötti további különbségek abból is adódnak, hogy ki milyen „forrásokból” származtatja a pszichológiai ellenállóképeséget. Néhány kutató egyénen belüli forrásokat fogalmaz meg, véleményük szerint rezilienciára tekinthetünk úgy, mint olyan karakterjegyek összességére, melyek birtokában az egyén képes szembenézni és megküzdeni a kihívásokkal. Connor szerint a reziliencia nem más, mint a stresszel való megküzdési készség, illetve kapacitás mértéke. Ebben a modellben a reziliencia olyan személyiségtényezőt jelent, amelyek lehetővé teszik az egyénnek, illetve egy közösségnek a fejlődést, a növekedést kedvezőtlen körülmények ellenére is. [21] A legtöbb jelenleg rendelkezésre álló reziliencia mérésre szolgáló eszköz [például Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC), Trauma Resilience Scale (TRS), Multidimensional Trauma Recovery and Resiliency Scale (MTRR)] ezt a vonáselméleti megközelítést alkal-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

mazza. Ezek a mérőeszközök, tesztek a reziliens személyiség karakterjegyeit exponálják (például elfogadom magam, az életemnek értelme van stb.), és az egyén önjellemzéséből adódó egyetértésének mértéke (általában 5 vagy 7 fokozatú Likert típusú skálákon adott pontszám) alapján próbálnak meg következtetni a reziliencia mértékére. Az ilyen skálák hátránya, hogy nem objektív formában mérhető képességként tekintenek a rezilienciára, hanem inkább egy velünk született karakterjegyként. [22] Más kutatók úgy vélik, hogy a reziliencia többféle és nemcsak egyéni belüli forrásokból alakulhat ki, így figyelembe kell venni akár pszichológiai és diszpozicionális tulajdonságokat, valamint a külső, környezeti faktorokat, a szociális kontextust is (például családi és egyéb külső támogató hálózat). Wilson modellje alapján a reziliencia a pszichológiai traumára adott válaszként érvényesül, mely olyan faktorok kombinációja, melyek befolyásolják egymást. Ezek a faktorok a személyiségvonások, az érzelmi modulációért felelős tényezők, az énvédő mechanizmusok és a megküzdési (coping) stílus. [23] Friborg a rezilienciát különböző dimenziókat tartalmazó konstruktumnak tartja, amely a pszichológiai készségek mellett azokra az előnyökre is vonatkozik, amelyeket az egyén számára a családi, a szociális, és más külső támogató rendszerek közvetítenek, ahhoz hogy képes legyen a stresszhelyzetekkel megbirkózni. [24] Ennek megfelelően beszélhetünk egyéni belüli, individuális faktorokról (alkalmazkodó képesség, extravertió, szívósság, pozitív önértékelés, énhatékonyság, belső kontrollosság, koherenciaérzék, optimizmus, hit, kreativitás stb.) és egyéni kívüli, környezeti, szociális faktorokról (például szociális támogatottság-, családi, közösségi, spirituális, kulturális, érzelmi elérhetőség és jelenlét, megfelelő szocioökonómiai státusz).

Ha azonban figyelembe vesszük azt a kikötést, hogy rezilienciáról csak rizikófaktorok jelenléte esetében beszélhetünk, akkor a reziliencia felfogható a sikeres megküzdés (coping) mértékeként is. A képességalapú felfogás implikálja, hogy feladatalapú megközelítésben, objektív formában mérhető konstruktumról van szó. Ebben a tekintetben a reziliencia olyan tanulási, tapasztalatszerzési folyamatok során megszerzett képességek konstruktumaként fogható fel, mely az érzelmi választ kiváltó helyzetben (stresszteli szituációkban) megjelenő énhatékonysággal definiálható. A feladat alapú megközelítés érzelmi telített helyzeteket exponál, és azt vizsgálja, hogy a személy milyen gondolkodási séma és viselkedési mintázat alapján reagál a kihívásra. [22] Ilyen jellegű megközelítést alkalmaz Stoltz a mentális állóképesség kvóciens (AQ¹¹) mérésére szolgáló tesztjében. [25] Tekintettel arra, hogy tanulmányom szempontjából a Stoltz-féle koncepció a releváns, így a könnyebb érthetőség és követhetőség érdekében a továbbiakban egy rövid áttekintést nyújtok a mentális állóképesség kvócienssel kapcsolatban.

---

¹¹ Adversity Quotient

4. A MENTÁLIS ÁLLÓKÉPESSÉG STOLTZ FÉLE KONCEPCIÓJA

Stoltz szerint az AQ választ ad arra, hogy az egyén mennyire áll ellen a megpróbáltatásoknak és mennyire képes azokat leküzdeni, valamint a megpróbáltatás tűrésiprofilon (ARP¹²) keresztül méri az egyénre jellemző automatikus gondolkodási minták hatékonyságát. Az ARP négy, kognitív pszichológiai elméleteken nyugvó dimenzióból áll, melyeket a CORE¹³ modell foglal össze [22]:

1. Kontrol dimenzió: a vonatkozó kognitív pszichológiai elmélet a tanult tehetetlenség elmélete, mely szerint, ha olyan helyzetbe kerülünk, ahol saját cselekedeteinknek nincs hatása a helyzet kimenetelére, akkor elveszítjük a kontroll érzését és a későbbiekben már nem is próbálkozunk a helyzet befolyásolásával. Ez a dimenzió az észlelt kontrol nagyságára utal, választ ad arra, hogy (1) milyen mértékű kontrollt érez az egyén a helyzet felett és (2) milyen mértékben tudja befolyásolni annak kimenetelét.
2. Aktív felelősségtudat: a vonatkozó kognitív pszichológiai elmélet a kontrollhely elmélet, mely szerint megkülönböztethetünk belső és külső kontrollos egyéneket. A belső kontrollos személyek úgy látják, hogy befolyásuk van az életük történéseire, viselkedésük és annak kimenetele között ok-okozati kapcsolatot feltételeznek, míg a külső kontrollosok úgy gondolják, hogy az életük történései tőlük független okokra vezethetők vissza. Az aktív felelősségtudat dimenzió megmutatja, hogy az egyén mennyire érzi magát felelősnek a situáció kezelésére, vagyis (1) milyen mértékben érzi magát felelősnek a helyzet kialakulásában és (2) mennyire tartja magát felelősnek a helyzet megoldásában.
3. Reális hatótávolság megítélése: ez a dimenzió leginkább az én-hatékonyság elmélethez köthető. Az észlelt én-hatékonyság az egyén véleményét tükrözi saját képességeiről, mely befolyásolja az egyén érzéseit, gondolatait, motivációját és viselkedését egyaránt. A dimenzió megmutatja, hogy a jó/rossz események mennyire befolyásolják a személy életének egyéb területeit, vagyis (1) egy bizonytalan helyzet negatív kimenetele hogyan érinti az egyén szakmai megítélését és (2) milyen mértékben érinti az élet más területeit.
4. Időbeli fennmaradás: ez a dimenzió az én-hatékonyság elméletéhez és az attribúciós elmélethez köthető a leginkább. Az attribúciós elmélet szerint azok a személyek, akik az élet megpróbáltatásait személyes okokra vezetik vissza, nehézségeiket állandónak és megváltoztathatatlanoknak tartják, míg azok a személyek, akik a kellemetlen situációkat külső okokra vezetik vissza, problémáikat alkalminak tekintik. Ez a dimenzió megmutatja, hogy az egyén mennyire tartja állandónak a helyzetet, vagyis (1) mennyi ideig fog a megpróbáltatás, illetve a bizonytalan stresszel teli helyzet fennállni. [25]

¹² Adversity Response Profile

¹³ Controll-Ownership-Reach-Endurance

A tanulmány további részében a fegyveres erőkből folytatott reziliencia kutatásokról, programokról kívánok egy rövid áttekintést nyújtani.

5. REZILIENCIA A FEGYVERES TESTÜLETEKBEN

Napjaink professzionális haderejének – melynek jellemzői: önkéntesség alapján szerveződő, képességalapú, expedíciós jellegű, gyors és hatékony műveletekre képes, multinacionális erők részeként bárhol és bármikor bevethető – fenntartása komoly felkészültséget kíván meg a személyi állománytól katonai és pszichológiai téren egyaránt. A nemzeti és nemzetközi katonai szervezetekben, törzsekben történő szolgálatteljesítés a lélektani terhek növekedésével, a megpróbáltatások, krízisek, traumatizáló hatások és konfliktusok gyakoriságának emelkedésével jár együtt, mely komoly ellenálló és alkalmazkodó képességet kíván a szervezet tagjaitól. A modern hadviselés tartós, fokozott és extrém fizikai és pszichikai stressz-terhelései a személyi állomány adaptációs kapacitásának jelentős igénybevételével veszélyeztetik az állomány pszichés egészségi állapotát és ezzel együtt hadrafoghatóságát, ami szervezeti szinten a harckészültség veszélyeztetettségét jelenti. Az elmúlt évtizedekben a modern hadseregekben a harckészültség mérésére, értékelésére bonyolult rendszereket fejlesztettek ki, elérhetőek az állapotot és felszereltséget jelző mutatók, az állomány kiképzettségének jelzőszámai, ugyanakkor a „hadsereg lelki erejét”, melyet kulcsfontosságúnak tartanak a háborúk eldöntésében, nem tudják egyértelműen meghatározni. A lelki erőt többféle fogalommal írják körül: pszichikai harci készenlét, reziliencia, stressztűrő képesség, mentális állóképesség.

A 2001. szeptember 11-i terrortámadást követően az Amerikai Pszichológiai Társaság (APA) publikációi a traumatikus eseményekkel való megküzdéssel kapcsolatban egyre inkább a rugalmas ellenállóképesség szerepére helyezik a hangsúlyt. [26] Az APA definíciója alapján a rugalmas ellenállóképesség egy olyan adaptációs folyamat, amelynek segítségével kezelhetővé válik egy nehéz élethelyzet, trauma, és az egyének hatékonyan képesek megküzdenni a trauma okozta distressz tüneteivel. [27]

A kanadai védelmi erők a korábban már említett Stoltz-féle mentális állóképesség teszt (AQ) és a hozzá kapcsolódó tréningprogramok bevezetését fontolgatták, melynek bevezetésével kapcsolatban egy átfogó tanulmányt készítettek 2002-ben. Az elemzés során megvizsgálták a teszt alkalmazásának előnyeit és hátrányait – melynek eredményét a II. táblázatban foglaltam össze – majd a mérlegelést követően a teszt alkalmazásának elhalasztásáról döntöttek, melynek oka főként az empirikus kutatások és szakmai publikációk hiánya volt. [28]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Előnyök	Hátrányok
Az AQ használható a stressz valamennyi formájánál	Nem bizonyított, hogy az AQ konstruktuma a korábbiakénál jobb (pl. ASQ, diszpozicionális optimizmus stb.)
Az ARP valamennyi megpróbáltatással szemben képes mérni az egyén ellenállóképességét	Az AQ feltételezett négyfaktoros struktúráját empirikus vizsgálatok nem támasztják alá
Az AQ megfelelő tréningprogramokkal fejleszhető	Kevés tudományos publikáció áll rendelkezésre az AQ-val kapcsolatban
Az AQ elméleti alapja az attribúciók szerepe a stresszel szembeni (pszichológiai) rezilienciában	Nem állnak rendelkezésre a teszt és tréningprogramok fontos reliabilitás mutatói (pl. teszt-reteszt adatok)
Az ARP mérésének módja és az AQ tréningprogram világos és könnyen megérthető, könnyen adaptálható	Egyetlen tanulmány sem vonatkozik az ARP és AQ fegyveres testületekben való alkalmazhatóságára

II. táblázat: Az AQ és ARP kanadai honvédségben történő bevezetésével kapcsolatos előnyök és hátrányok (készítette a szerző)

Az American Psychologist folyóirat 2011. évi első száma az Egyesült Államok fegyveres testületének szervezeti keretein belül kialakított, komplex megközelítésmódon alapuló preventív programmal a Comprehensive Soldier Fitness (továbbiakban: CSF) programmal foglalkozott, melynek fő célja a pszichológiai reziliencia fejlesztése a személyi állomány és családtagjaik körében a hatékony stresszkezelés érdekében. [29] A CSF program az individuális erősségek öt dimenziójára tér ki: fizikai állóképesség, emocionális állóképesség, szociális állóképesség, család és spiritualitás/transzcendencia, mint védőfaktor. A pozitív pszichológia egyedülálló egészségmagatartási kutatásaként aposztrofált program négy, egymás hatását erősítő pillérré épül: [30]

1. emocionális, szociális, családi és spirituális állóképesség felmérése: a mérés során használt teszt (GAT¹⁴) önjellemzésen alapul, segít meghatározni az aktuális állóképességet valamennyi mérésre kerülő dimenzióban; [31]
2. individuális szükségleteken alapuló tanulási modulok: számítógép alapú oktató modulok az egyéni fejlődés érdekében; [32, 33]
3. általános reziliencia tréning;

¹⁴ Global Assessment Tool

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

4. multiplikátorok képzése: mester szintű reziliencia kiképzők felkészítése, kiképzése a honvédség saját személyi állományából, akik egy 10 napos felkészítő tréning keretében jártassá válnak a reziliencia fejlesztésében és annak oktatásában. [34]

A nemzetközi tendenciáknak megfelelően a Magyar Honvédség is kiemelt figyelmet fordít 2006 óta a személyi állomány mentális állóképességének mérésére, fejlesztésére. Az elmúlt években elkészült, és 2008 óta az éves egészségügyi szűrővizsgálatok során bevezetésre került az MH személyi állományára kifejlesztett Mentális Állóképesség (MÁQ) Teszt, mely a Stoltz-féle koncepciót követve került kialakításra. A teszt célja egyrészt, hogy felmérje az állomány körében a mentális állóképesség szintjét, másrészt, hogy célirányos megoldási módok (tréningek) kifejlesztéséhez járuljon hozzá a Megpróbáltatás Tűrés Profil (MTP) elemzésével meghatározott neuralgikus pontokra vonatkozóan, adekvát módon erősítve a mentális állóképesség szintjét. A mérőeszköz pszichometriai ellenőrzése, azaz megbízhatóságának (reliabilitás) és érvényességének (validitás) vizsgálata, standardizálása és feltételezett 4 faktoros struktúrájának vizsgálata jelenleg folyamatban van.

KÖVETKEZTETÉSEK

A komplex válságok kezelése széleskörű eszközrendszer igényel, melyben a kinetikus hadviselési módszerek mellett egyre nagyobb szerep hárul az információs térben alkalmazott nem kinetikus műveletekre, melyek között a lélektani műveletek kulcsszerepet töltenek be. A lélektani műveletek célja az emberi észlelés, attitűd, viselkedés befolyásolása a politikai és katonai célok elérése érdekében. A védelmi jellegű lélektani műveletek fő célja az ellenséges pszichológiai műveletek hatásának csökkentése. Az ellenséges propaganda elleni védelemnek többféle technikája létezik, melyek közül az egyik nem specifikus megelőző intézkedés a pszichológiai kondicionálás, a saját erők felkészítése, hogy automatikusan elutasítsák az ellenségtől jövő üzeneteket. Ez felfogható úgy, mint egy „védőoltás” az ellenséges propagandával szemben. A katonapszichológia küldetése, hogy a megküzdés képességére – mely jelentheti az ellenséges propagandával szembeni megküzdést is – felkészítse az állományt, melynek egyik lehetséges módja a mentális állóképesség fejlesztése. Tanulmányomban a mentális állóképesség Stoltz-féle koncepcióját vettem alapul, melyet a Magyar Honvédség állományára kifejlesztett tesztnél is alkalmaztunk. A koncepció szerint a magas mentális állóképességgel rendelkező személy jobban tudja kontrollálni és befolyásolni a stresszel járó helyzetek kimenetelét, így nem érzi annyira félelmetesnek vagy megterhelőnek az adott helyzetet. Felelősnek érzi magát a szituáció kezeléséért, függetlenül attól, hogy ki idézte elő a helyzetet, így kisebb az esélye, hogy kétségbeesik, tehetetlennek vagy tanácstalannak érezze magát. Képes a helyzetet reálisan észlelni, úgy érzi, hogy kézben tartja az eseményeket és nem engedi, hogy a munkájából adódó stressz az éltének más területére is kihasson. A nehézségeket nem tekinti állandónak, hanem egy éppen fennálló, ideiglenes problémaként tekint rá. Mindezen jellemzők hozzájárulnak a befolyásolhatóság csökkentéséhez, az ellenséges propaganda elleni védelemhez.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Resperger, I.: Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig. *Felderítő Szemle*, 2013, 12. évf., 3. szám, p. 5-37.
2. Haig, Zs.: Az információ biztonság komplex értelmezése. *Hadmérnök különszám* 2006. nov. 22. http://hadmernok.hu/kulonszamok/robohadviseles6/haig_rw6.html (letöltés: 2016. január 18.)
3. Haig, Zs.: *Számítógép-hálózati hadviselés rendszere az információs műveletekben*. Bolyai szemle, 2006, 1. szám, p. 54-73.
4. Haig, Zs.: Az információs hadviselés kialakulása, katonai értelmezése. *Hadtudomány*, 2011, 1-2. szám, p 12-28. http://mhht.eu/hadtudomany/2011/1/HT-2011_1-2_4.pdf (letöltés: 2015. 01. 19.)
5. AJP-3.10. Allied Joint Doctrine For Information Operations. November 2009. <https://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf> (letöltés: 2015. 12. 04.)
6. MC 0422/4. NATO Military Policy on Information Operations. 20. July 2012. <https://publicintelligence.net/nato-io-policy/> (letöltés: 2015. 12. 01.)
7. AJP-3.10.1. Allied Joint Doctrine For Psychological Operations. September 2014. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/450521/20150223-AJP_3_10_1_PSYOPS_with_UK_Green_pages.pdf (letöltve: 2015. 11. 24.)
8. MC 402/2 NATO Military Policy on Psychological Operations. 22. June 2012. <https://publicintelligence.net/nato-psyops-policy/> (letöltve: 2015. 11. 3.)
9. Pix G.: A lélektani műveletek jellemzőinek vizsgálata. Doktori értekezés, ZMNE, 2005.
10. Knezovic, Z. and Miklovic, D.: Pszichológiai manőverek, pszichológiai háború és a háborús hírverés. In: Pavlina, Z. and Komar, Z. (ed.): *Katonapszichológia- Horvát tudományos tapasztalatok (3. kötet)*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2007.
11. Mező F.: *PSYOPS- avagy: kalandozás a hadak útján, a pszichológia ősvényein, a történelem útvesztőiben*. Debrecen: Kocka Kör, 2014. 152p.
12. Szabó József (szerk.): *Hadtudományi Lexikon I. kötet*. Budapest: Magyar Hadtudományi Társaság, 1995. p. 812-813.
13. Zacharias, E. M.: *Secret Missions: The Story of an Intelligence Officer*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1946. 433 p.
14. JP 3-13.2 Military Information Support Operations. 7. January 2010. https://www.pksoi.org/document_repository/Lessons/JP3_13_2_MISO_%2820-Dec-2011%29-LMS-1255.pdf (letöltés: 2015. 12. 29.)
15. Haig, Zs. és Várhegyi, I.: *Hadviselés az információs hadszíntéren*. Budapest: Zrínyi kiadó, 2005. 286p.
16. FM 3-05.301 Psychological Operations Tactics, Techniques, and Procedures. August 2007. <https://info.publicintelligence.net/USArmy-PsyOpsTactics.pdf> (letöltés: 2015. december 4.)
17. Masten, A.S.: Ordinary Magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 2001, Vol. 56., No. 3., p. 227-238.
18. Rutter, M.: Children in substitute care: some conceptual considerations and research implications. *Children and Youth Services Review*, 2000, Vol. 22., No. 9-10., p. 685-703.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

19. Bonanno, G. A.: Loss, trauma and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 2004, Vol. 59., No. 1., p. 20-28.
20. Wald, J., et al: *Literature Review of Concepts Psychological Resiliency*. Toronto, Defence R&D Canada, 2006.
21. Connor, K. M.: Assessment of Resilience in the Aftermath of Trauma. *Journal of Clinical Psychiatry*, 2006, Vol. 67., No. 2., p. 46-49.
22. Hornyák, B.: Mentális állóképesség összefüggése az egészségmagatartással. *Honvéddorvos*, 2012, Vol. 64., No. 3-4., p.129-142.
23. Agaibi, C. E., and Wilson, J. P.: Trauma, PTSD, and resilience. A review of literature. *Trauma, Violence, & Abuse*, 2005, Vol. 6., No. 3., p. 195-216.
24. Friborg, O. et al.: A new rating scale for adult resilience: what are the central protective resources behind healthy adjustment? *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 2003, Vol. 12., No. 2., p. 65-76.
25. Stoltz, P.G.: *Adversity Quotient: Turning obstacles into opportunities*. Wiley, New York: Wiley, 1997.
26. Urbán, N.: A fizikai teljesítőképesség szerepe a traumát követő patológiás állapotok kialakulási valószínűségének csökkentésében. *Hadtudományi Szemle*, 2012, 5. évf., 1-2. sz., p. 280-287.
27. Mansdorf, I. J.: Psychological interventions following terrorist attacks. *British Medical Bulletin*, 2008, No. 88., p. 7-22.
28. Angelopoulos, P. A. et al.: *Canadian Forces Training and Mental Preparation for Adversity: Empirical Review of Stoltz „Adversity Quotient (AQ) Training for Optimal Response to Adversity”, A review of the AQ Literature and Supporting Studies. Defence research and development, Canada: Ottawa, 2002.*
29. Casey, G. W.: Comprehensive soldier fitness: A vision for psychological resilience in the U.S. Army. *American Psychologist*, 2011, Vol. 66., No. 1., p. 1-3.
30. Cornum, R., Matthaus, M. D. and Seligman, M.E.P.: Comprehensive Soldier Fitness: Building resilience in challenging institutional context. *American Psychologist*, 2011, Vol. 66., No. 1., p.4-9.
31. Peterson, C., Park, N. and Castro, C.A.: Assessment for the U.S. Army Comprehensive Soldier Fitness Program: The Global Assessment Tool. *American Psychologist*, 2011, Vol. 66., No. 1., p. 10-18.
32. Cacioppo, J.T., Reis, H. T. and Zautra, A. J.: Social resilience: The value of social fitness with an application to the military. *American Psychologist*, 2011, Vol. 66., No.1., p. 43-51.
33. Pargament, K.I. and Sweeney, P.J.: Building spiritual fitness in the Army: An innovative approach to a vital spect of human development. *American Psychologist*, 2011, Vol. 66., No. 1., p. 58-64.
34. Reivich, K.J. and Seligman, M.E.P.: Master resilience training in the U.S.Army. *American Psychologist*, 2011, Vol. 66., No. 1., p. 25-34.

LŐWI ILDIKÓ¹**Információs hadviselés hatása az idegenellenességre****Effect of information operations on xenophobia****Absztrakt**

Az információs társadalom létrejöttével a szabadon áramló információ a média hadviselés alapjává vált. A média a tömegtájékoztatás eszközeivel közli az információkat, kommunikáció segítségével. Dolgozatomban azt vizsgálom, hogyan formálódik a közvélemény az aktuális információk hatására és a média képes-e manipulálni a közvéleményt az idegenellenesség (xenofóbia) alakulásában.

Kulcsszavak: információ, média, tömegtájékoztatás, manipuláció, xenofóbia

Abstract

With the creation of information technology freely fleeing data became the base of media warfare. Media spreads information with the help of massbroadcast which is backed by smart communication. In my study I analyze how the opinion of public is shaped by actual information in the society. I also study if media is able to manipulate public opinion in the manners of xenophobia.

Keywords: information, media, mass communication, manipulation, xenophobia

BEVEZETÉS

A multipoláris világ tudományos-technikai versengése forradalmi változásokat hozott a média világában is és korábban alig elképzelhető módon szélesítette ki az információhoz jutás lehetőségét. A digitális eszközök által közvetített és pszichológiailag gondosan ki-munkált információhalmaz befolyásolhatja és manipulálhatja tömegek véleményét, ahogy az általam vizsgált téma esetében (idegenellenesség alakulása) is történhet. A probléma aktualitását a hazánkat is érintő migráció adta, melynek kísérőjelensége lehet az idegenellenesség. Célom vizsgálni e kontextusban az információs műveletek hatását az idegenekkel kapcsolatosan kialakított vélemények tükrében. Célom megvizsgálni még, hogy hogyan

---

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: ildikolowi@t-email.hu

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

csapódik le a média által közvetített információ a tömegtájékoztató alanyaiban, különös tekintettel ott, ahol a kognitív dimenzió tudatalatti hatásaihoz fizikai tapasztalások is társulnak.

AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOM KIÉPÜLÉSE, A KÜSZÖBSZINTEK

A digitális világ jelenléte, fejlődése napjainkra az információáramlás új távlatait nyitotta meg. A tömegmédiaterhódításának mintegy 130 éve lehetünk tanúi.² [1] A tömegtájékoztató rendkívül intenzív méretei és hatásai az információs társadalmakon keresztül valósulnak meg. Az információs társadalom tevékenysége az információk, beszerzésén, értelmezésén, tárolásán, továbbításán és koordinálásán alapul. Ez a világunkat átfogó változás kiterjed az élet valamennyi dimenziójára, és napjainkra az információ a meghatározó a gazdasági, társadalmi, politikai hatalom fő forrása. Haig Zsolt és Várhegyi István megfogalmazása szerint az információs társadalom igen fejlett életmód, de nem államforma, hanem a korábbinál magasabb technikai és tudás színvonalú társadalmi életforma. Az információs társadalom kiépítéséhez, mely a tudásalapú információk korlátlan hozzáférését jelenti, több feltétel szükséges. Ezeket gyűjtő néven információs társadalmi küszöbszintnek nevezik. [2: p. 66] A társadalmi küszöbszint kiépülése nagy jelentőségű, mert a digitális írástudás készséget jelenti, lehetővé téve ez által a magas szervezethez (High End) munkavégzést. [3]

AZ INFORMÁCIÓS MŰVELETEK DIMENZIÓI

Az információs műveletek minden területen jelen vannak, úgy a katonai, mint a civil szférában. Jelen tanulmányban az információs műveletek polgári vonatkozásait vizsgálom, a katonai részére nem térek ki. Az információ latin eredetű szó, amely értesülést, hírt, üzenetet, tájékoztatást jelent. Általánosságban információnak azt az adatot³ tekintjük, amely számunkra lényeges, meghatározó és csökkenti az ismereteink hiányát. [4] Drótos László⁴ [5] társadalomtudományi szempontú értelmezése szerint: „Az információ a társadalom

² Az első tömegmédiám, a sajtó csupán a 19. század utolsó két évtizedében vált tömegessé, így az elmúlt 120 évben lehetünk tanúi a tömegmédiaterhódításának: az 1920-as években a rádió, az 1950-es években a rendszeres televíziós adások váltak domináns intézményes társadalmi gyakorlattá. Hihetetlen mértékben nőtt a fogyasztott, elvesztegetett és váltott üzenetek száma, csakúgy, mint a kommunikációban résztvevők. Nőtt az üzenetek kibocsátói és befogadói közti térbeli és társadalmi távolság is.

³ Az adat elemi ismeret. Az adat tények, fogalmak olyan megjelenési formája, amely alkalmas emberi eszközökkel történő értelmezésre, feldolgozásra, továbbításra. Az adatokból gondolkodás vagy gépi feldolgozás útján információkat, azaz új ismereteket nyerünk.

⁴ Drótos László (Miskolc, 1959-), könyvtáros informatikus, egyetemi oktató. Nevéhez fűződik a legjelentősebb magyar internetes könyvtári szolgáltatás, a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) elindítása (mek.oszk.hu), és a hazai szakmai levelezőlista, a KATALIST megalapítója. Legismertebb könyvei: Információforrások a hálózaton, Navigáció a hálózaton, Nagy Internet kalauz mindenkinek, a CD romokról írott munkája.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

szellemi kommunikációs rendszerében keletkezett és továbbított hasznos vagy annak minősülő ismeretközlés." [6: p.16]

Az információs műveletek koordinált tevékenységek, melyek három dimenzióban érvényesülnek, és minden szinten, minden időben alkalmazott képességek. A három dimenzió, mely teret ad a műveleteknek: a fizikai, az információs és a kognitív tér. [8: p.111] Kutatott témám szempontjából a kognitív dimenzióban megjelenő tevékenységek érintettek, melyek közvetlenül az emberi gondolkodást (véleményt, vélekedést) veszik célba többnyire az elektronikus vagy írott média formájában vagy közvetlen beszéd formájában, ahogy történik ez a mai napig a bevándorlókkal kapcsolatos tájékoztatásban.

A gazdasági, politikai versenyhelyzetekben mindig is törekvés volt az információs műveletek segítségével (például megtévesztés, félrevezetés, propaganda stb.) megszerezni az új információt. Ezeket a műveleteket INFOOPS⁵ néven összegezte a szakirodalom és magában foglalja az elektronikai hadviselést a rádióelektronikai felderítést, a számítógép hálózati műveleteket, a pszichológiai műveleteket (PSYOPS), a műveleti biztonságot, a megtévesztést illetve a katonai információs infrastruktúra fizikai rombolását. [7: p.51] Általában a katonai alkalmazásukkal találkozunk gyakrabban, ugyanakkor a lélektani műveletek (PSYOPS) társadalomtudományi, szociológiai hatásai sem elhanyagolhatóak. Jelen tanulmányomban a vizsgált téma miatt indokoltnak látszik a tudati dimenziót és az azt befolyásoló pszichológiai műveleteket, (PSYOPS) a középpontba helyezni és ezeken a dimenziókon keresztül vizsgálni az idegenellenesség alakulását.

A KOMMUNIKÁCIÓ FOGALMA, FAJTÁI. A MÉDIA HADVISELÉS (TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓ)

Az információ áramlása a kommunikáción keresztülli közléssel történik. Információ és kommunikáció – egymással összefüggő és egymásra kölcsönhatást gyakorló folyamatok. Információ hiányában lelassul vagy stagnál a fejlődés, és hiányt szenvednek az alapvető társadalmi, gazdasági alrendszerek, mint a biztonság, a kritikus infrastruktúrák. A társadalmi kommunikáció formái csoportméretre vonatkoztatva többfélék lehetnek:

1. intraperszonális kommunikáció (a megértés, gondolkodás műveleteit és a valóság tárgyainak gondolkodásunkban való visszatükröződése),
2. interperszonális kommunikáció (két ember közötti információcsere),
3. csoport kommunikáció, illetve
4. interkulturális kommunikáció, (mely az eltérő kultúrák, nyelvek közötti kapcsolatot jelenti) és a tömegkommunikáció. [6: p.23.]

A tömegkommunikáció leginkább abban különbözik a kommunikáció más szintjétől és formáitól, hogy itt az alany a társadalom, és mint szervezett tömeg jelenik meg. Az információ közvetítése pedig intézményes formában, rendszerint nyilvános eszközök útján

⁵ INFOOPS, IO – Information Operations – Információs műveletek.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

(médiá) történik.⁶ [9: p.2] A tömegkommunikáció célja, hogy az információval minél szélesebb tömegeket érintsen meg. A „megérintésre”, vagyis az üzenet célba juttatására számos módszer kínálkozott és kínálkozik, ezek között a pszichológiai műveletek meghatározó jelentőségűek.

A PSZICHOLÓGIAI MŰVELETEK

A mai, sokcsatornás és sokszínű médiapiacon nem beszélhetünk egységes médiaképről: a különböző médiumok sokszor egymáséival is szöges ellentétben álló üzeneteket fogalmaznak meg, pszichológiai műveletekkel alátámasztva. Azonban mindegyiknek a célja a tájékoztatás, a befolyásolás, a manipulálás. Ha manipulációról, és/vagy befolyásolásról beszélünk a kommunikáció kapcsán egy negatív megítélés, illetve attitűd társul a folyamat-hoz. A manipuláció történhet valami mellett és valamivel szemben. Nem ritka az erőszak, a félelemkeltés, vagy épp a megtévesztés nevében történő alkalmazás. [10: p.92.] Ahogy Buda Béla a könyvében feltárja, a befolyásolás a kommunikáció tartalmaitól is függ, ezeknek felépítése, időzítése, kidolgozása, illusztrálása jelentős tényező a hatásban. Az élet szinte minden területén jelentkező pszichológiai ráhatások befolyással bírhatnak a tömegek gondolkodásmódjára és akár meggyőződésükkel ellentétesen is cselekvésre készíthetnek, mely cselekvések színtere a közvélemény. [11] A pszichológiai műveletek lényege tehát az információnak az emberi elme elleni használatában, az információval való manipulálásban, befolyásolásában rejlik. A tömegkommunikáció tartalma jelentősen befolyásolja a társadalom közéleti és szociális érdeklődését, értékrendjét. Az emberek rendszerint azt tartják a legfontosabbnak, amiről a legtöbbet látnak, hallanak, olvasnak. [12]

Így történt ez a bevándorlókról szóló hírek esetében is, amikor a média csak a bevándorlók illegális tömegeit és viselkedésük országunk életére veszélyes oldalát mutatta, de egyáltalán nem tért ki a legálisan regisztráló migránsok befogadó állomásokon történő humanitárius módon való elhelyezésére, esélyt sem adva egy esetleges másik megoldás, a befogadás lehetőségének. Véleményem szerint ebben a folyamatban működik igazán a lélektani befolyásolás és itt jellemző igazán a „tudat” alatti hatás, mely láthatatlan, de annál hatékonyabb, ugyanis a kérdezettek véleménye a látottak-hallottak alapján a kognitív dimenzióban alakult ki. A lélektani befolyásolás hatása a kérdőíves kikérdezés eredményében egyértelműen megmutatkozott.

IDEGENELLENESSÉG MEGJELENÉSE A KÖZVÉLEMÉNYBEN

A világvándorlás növekedésével és Magyarország tranzit ország mivolta miatt a magyar lakosság közvetlenül érezkelhette, tapasztalhatta a bevándorlók idegen kultúrájából adódó

⁶ Médiaszolgáltatás az Európai Unió működéséről szóló szerződés 56-57. cikkében meghatározott, önálló, üzletszerűen – rendszeresen, nyereség elérése érdekében, gazdasági kockázatvállalás mellett – végzett gazdasági szolgáltatás, amelyért egy médiaszolgáltató szerkesztői felelősséget visel, amelynek elsődleges célja műsorszámoknak tájékoztatás, szórakoztatás vagy oktatás céljából a nyilvánossághoz való eljuttatása valamely elektronikus hírközlő hálózaton keresztül.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

különbségeket. A tömegek véleménye a közvélemény „hangja”, mely az emberek közös álláspontjának vagy nézeteinek tömegmértékű kifejeződésére utal. Eltérő állásfoglalásokat tartalmaz, melyeket erősen befolyásolnak a pszichológiai műveletek. A közvélemény kialakulásában Bajomi-Lázár Péter mediakutató szerint a befolyásolás esetében az üzenet címzettjének a véleménye és a viselkedése a kommunikátor akaratának megfelelően változik. A kérdés tehát az, hogy a média képes-e a *kommunikátor akaratának megfelelő* vélemény- és viselkedésváltozást kiváltani, vagyis – határozottabban fogalmazva – képes-e manipulálni az embereket, azaz képes-e őket a nélkül befolyásolni, hogy a befolyásolási szándék tudatában lennének.[13] A bevándorlók megjelenése Magyarországon nem megszokott esemény volt, ezért a híreket befogadók különösen érzékenyen fejezték ki a véleményüket. A hírek tartalma jelentősen befolyásolta ebben az esetben a társadalom közéleti és szociális érdeklődését, értékrendjét, csökkentették a nézők közötti véleménykülönbséget. A magyar közvélemény ilyen szintű azonossága, mely a bevándorlók befogadásával kapcsolatos elutasítást tükrözi, meglehetősen ritka más társadalmi problémák esetében.

A KÉRDŐÍVES VIZSGÁLAT EREDMÉNYE

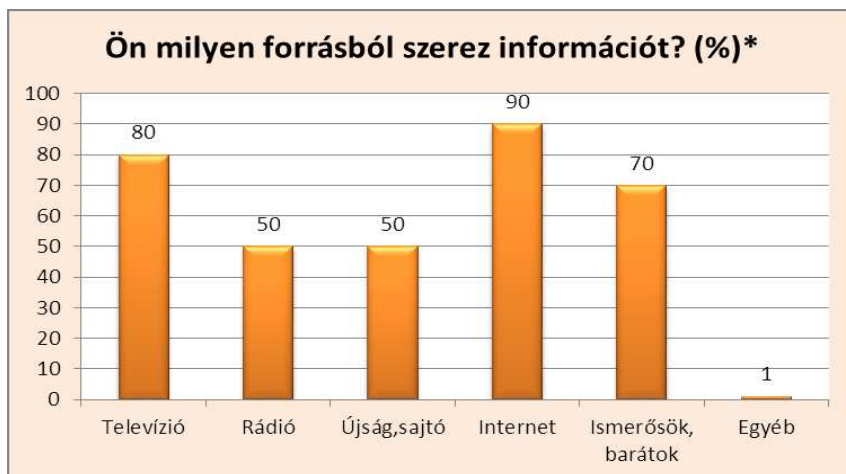
Az adatfelvétel 2015. október-november folyamán történt. A kérdőíves kikérdezés helyszíne Bicske, 11 891 fős város, ahol menekülteket befogadó állomás működik és a migránsok naponta jelen vannak a városban. A város 1989 óta ad otthont a menekültként Magyarországra érkező külföldieknek. [14] A kutatásban 166 fő vett részt, véletlenszerű választás alapján. A csoporton belül mindenki magyar állampolgár, koruk 18-60 évig, nők-férfiak vegyesen, 8 osztálytól az egyetemi végzettségig. Egyetlen közös vonásuk, hogy mindannyian bicskei lakosok, néhányan a Befogadó Állomáson dolgoznak. A hatásmechanizmusok szoros kapcsolatban álltak egymással. Közvetlen és közvetett hatás is tetten érhető volt, a tudatra gyakorolt hatást a fizikai tapasztalás is befolyásolta, prioritást mégis a kognitív területiség élvezett.

A 20 kérdéses kérdőívben négy kérdés vonatkozik a média hatás vizsgálatára:

1. Ön milyen forrásból szerez információt?
2. Milyen mértékű a tájékoztatás a külföldiekről?
3. Milyen kép alakult ki a külföldiekről a médiatájékoztatás alapján?
4. Ön befogadna e külföldit az otthonába?

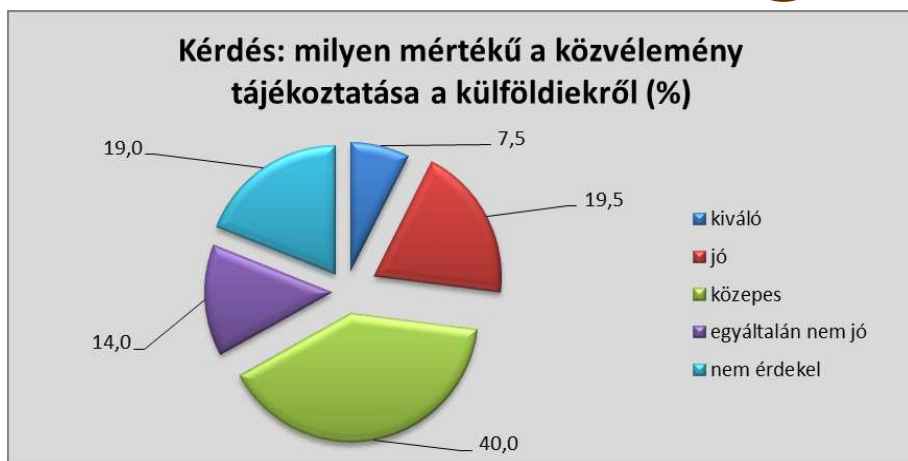
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

1. számú ábra: Az információhoz jutás forrásai %-os megoszlásban
(Készítette a szerző)

A 1. számú kérdésre egy válaszadó több lehetséges választ adhatott, így az oszlopdiaagram nem a 100%-ból vetített részarányt, hanem a teljes válaszadási lehetőségek közül reprezentálja a minta véleményét. Kiténik, hogy a média információt közlő digitális eszközei közül az internet áll a fő helyen (90%), utána a televíziózás következik (80%), amely adatok utalhatnak a nyomtatott sajtó népszerűségének visszaesésére. Az internet és a televízió iránti megkülönböztetett figyelem oka egyrészt az lehet, hogy az emberek valamennyi közül talán e két médiummal töltik a legtöbb időt. A feltárt tények lélektani oka feltehetően az, hogy a hanggal és a mozgóképpel operáló televízió hatása nagyobb, mint a csak szöveggel és állóképpel dolgozó újságoké vagy a csak a hangot használó rádióé. Buda Béla kifejti, hogy a háttér viszonylag sötét, a műsor nagy fényerővel jelenik meg, ami igen erősen magára vonja a figyelmet. A televízió nézése, internet használata közben másra figyelni szinte lehetetlen, ha pedig mégis sikerül, ez a fantáziatévékenységet gátolja, megnehezíti. Mindebből következik, hogy a műsor és a néző között képletes kommunikáció indul meg, és így a nézők a média által közvetített valóságábrázolást is hitelesebbnek és meggyőzőbbnek érzékelik. A televízió műsorainak befogadása, az internet színes, villódzó képei, filmjei, hangj hatásai nem követelnek különösebb szellemi erőfeszítést. Ezért sokan a médiavéleményt általános véleményként érzékelik, vagy úgy, hogy ami a médiában nem szerepel, az a világban nem is létezik. [11]

2. számú ábra: Vélemények a tömegtájékoztatás minőségéről
(Készítette a szerző)

A kérdőíves feldolgozás után nyilvánvaló, hogy ez kisszámú, 166 fős populáció nincs megelégedve a magyar tömegtájékoztatással. Legtöbbjük közepesnek ítéli meg a média tevékenységét, de még ennél is figyelemre méltóbb a közel egyötöd részük passzív érdeklődése, valószínűleg a tömegtájékoztatás hibáiból adódóan. A külföldiekkel kapcsolatos tájékoztatások leggyakoribb hibái – a teljesség igénye nélkül – a következők lehetnek:

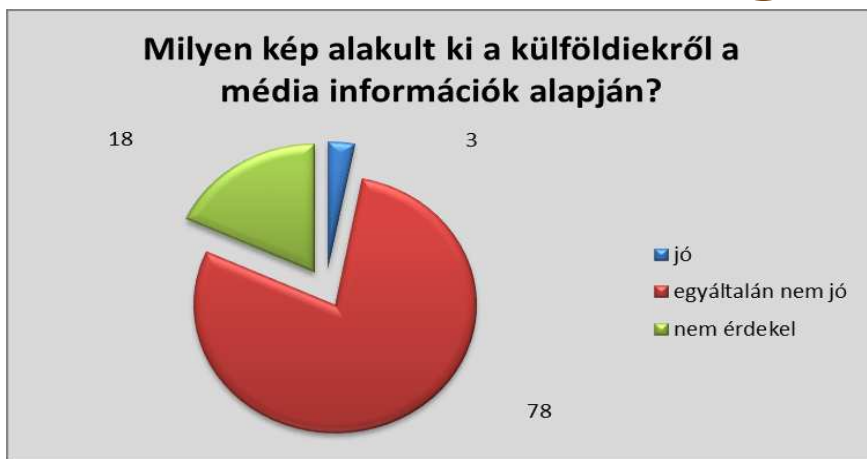
1. A kommunikáció félreérthető, megtévesztő (a konfliktusok 80%-a ebből ered). A tájékoztatott fél (tömeg) pszichológiai műveletek általi manipulálása és befolyásolása erőteljesen negatív sugallatú, ezért taszító.
2. Információhiány: a jó döntések meghozatala csak kellő mennyiségű információ birtokában történhet.
3. A nem tudatosult előítéletek: ezek a tudat alatti szinten jelentkeznek, és fokozatosan torzítják az aktuális információkat.
4. A külföldiek kultúrájának, vallásának, szokásainak nem ismerete: ennek eredménye az idegenség alapvető elutasítása. [15]

Következésként negatív attitűd, rossz vélemények, döntések születnek, a tartós rossz közérzetért az idegeneket okolják, hosszú távon először idegenellenesség, majd xenofóbia alakul ki.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

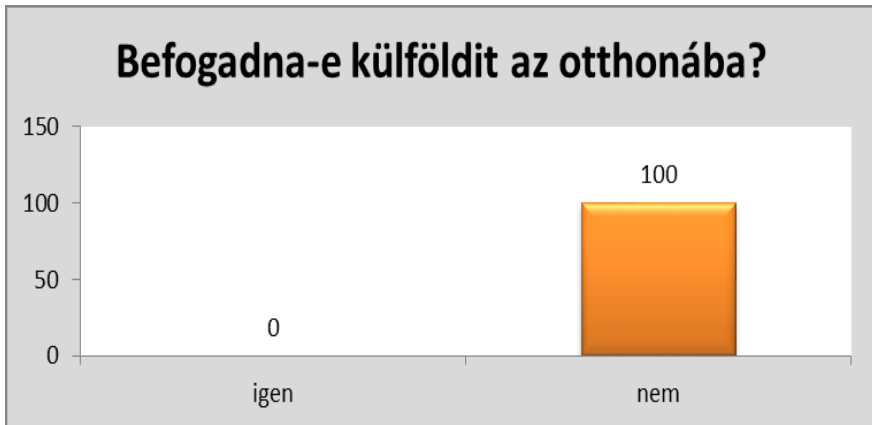

3. számú ábra: Külföldiekről kialakult vélemény
(Készítette a szerző)

Jelen tanulmány 3. számú diagramjának %-os arányai egyértelműen megmutatták a kérdezettek véleményét a külföldiekről. A kérdezettek többségénél (78%) az idegenellenesség már kialakult, mely később könnyen idegengyűlöletté alakulhat, akár a hírműsorok manipulálása, akár személyes tapasztalatok alapján. Érdekesség a kördiagramm 18%-os „nem érdekel” válasza, vagyis a kérdezettek közel egyötöde nem foglal állást a bevándorlókkal kapcsolatban, és nem él a vélemény nyilvánításának a szabadságával. Érdektelenség vagy félelem? – ez egy következő tanulmány témája lehetne. A diagram eredménye vélhetően azért mutatja ezeket a százalékokat, mert a tömegtájékoztatás túllépett a „tájékoztatáson”, és a tömegek, a népek, kultúrkörök véleményét, érzelmeit irányíthatja manipulációs stratégiával vagy befolyásolással. Ehhez a leggyakrabban használt eszköz a montázs. A montázs a meglévő média elemekből való építkezést jelent, és ilyen módon összeollózva új effektusokat állít elő. A hazai csatornák így ábrázolták a Budapest-Keleti pályaudvaron tartózkodó bevándorlókat, kidomborítva a menekülők kultúrkörének idegen mivoltát, a viselkedésbeli különbségeiket, alaposan befolyásolva a közvéleményt. Így az általánosból az egyedire szűkítve az információk tömegét, a kérdőív alanyai a bicsei migránsokat azonosították az összes többi, médiában bemutatott menekülő személlyel, és ennek alapján alakították ki a véleményüket. A média kizárta a választás vagy a véleménykülönbség esetleges lehetőségét is a tudatalattira ható pszichológiai műveletek segítségével, jelen kérdésben a politikai döntésnek megfelelően befolyásolta a digitális fogyasztókat.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

4. számú ábra: Az idegenellenesség jelenléte
(Készítette a szerző)

A 4. számú kérdésre: „Befogadna-e külföldit az otthonába?” – a válasz: 100%-os negatív egyetértés. A tény szkepticizmusra adhat okot. Valóban a média hadviselés eszközei a felelősek a kialakult eredményért? Nem minden esetben, ahogy Angelusz Róbert 2012-es tanulmányában rávilágít, ugyanis minél inkább eltér egy esemény vagy jelenség a megszokottól, az elvárhatótól, annál inkább magára irányítja a figyelmet, és különösen intenzív, tömegméretű hírszükséglet igény keletkezik, ha az ember és környezet viszonyának változása, váratlansága, érintettsége együtt jelentkezik. [16] A vizsgált kontextusba mind a 166 bicskei felnőtt lakos nyíltan idegenellenes, idegent semmilyen körülmények között nem fogadna be. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy a várost előzőnlő idegenek, más bőrszínű, más kultúrájú tömegek a város életében negatív attitűdként jelentek meg. Az ismeretlentől tehát félünk, a médiahatás pedig rásegített a félelemre. Innen csak egy lépés a xenofóbia.

KÖVETKEZTETÉSEK

A kérdőíves kikérdezés eredményeként megállapíthatjuk, hogy a média az emberek gondolkodására és viselkedésére gyakorolt hatásának mértéke és iránya megjósolhatatlan. Ez a hatás semmiképpen nem egyirányú, vagyis a média hatásmechanizmusai oda és vissza is működnek. Magyarországon a bevándorlókról kialakult képet a feltételezések és hitek mellett a média műveletek is befolyásolják. Ezt a képet nem maguk a bevándorlók, hanem a nyilvánosságban megjelenő általános migráns-kép – (például komppal menekülő nagycsaládok, agresszív férfiak, sokgyermekes fiatal nők, kövel dobálózó, ordítózó tömeg) – a magyar közgondolkodásban történetileg rögzült migráns-kép, – az idegen csak árthat-, valamint a politikai vitákból és a média közvetítése nyomán kibontakozó idegen-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

kép formálja. Az állampolgárok „áldozataivá” válnak a hiedelmeknek, vagy a felelőtlen politikusok és a média keltette izgatásnak, melyből gyakran xenofób érzések támadnak fel. Ahol konkrétan megnevezett csoportokat kellene befogadni, kiderül, hogy rendkívül alacsony az elfogadás, a befogadás, pontosabban szinte magától értetődő az elutasítás. Le-szűrhető tehát, hogy a befogadási hajlam nem jellemző a kérdezettekre, és nagy valószínűséggel tükrözi a magyar lakosság többségének a véleményét is. Véleményem szerint ennek oka, hogy a közvélemény a személyes élményektől függetlenül ítéli meg a bevándorlókat, a negatív attitűdök média hadviselés által közvetített információhalmaza hatására. Így alakul ki az előítéletesség, ami a manipuláció és a befolyásolás hatására idegenellenességbe, később xenofóbiába csap át. Az idegengyűlölet maga olyan érzés, látásmód, amelynek alapjául nem racionális vagy objektív tények, hanem társadalmilag felépített képek, elképzelések szolgálnak, melyek a média gondosan előkészített munkájának eredménye, ahogy a kördiagramokból kitűnik. Feltételezem tehát, hogy létezik egy olyan stabil, megkövesedett magyar vélemény, látásmód, – köszönhetően a média műveleteknek –, amelyben a külföldiek veszélyesek, rossz tulajdonságokkal rendelkeznek, árthatnak a befogadóknak. Ebből a nézőpontból pedig az integráció szóba sem kerülhet, ki van zárva. Ha kezelni akarjuk a kialakult és fokozódó idegen ellenességet, akkor rendbe kell tenni a kommunikációs rendszert, az információáramlást és a média hadviselés „zászlós hajóját”, a tömegtájékoztatót semleges, (politikailag) pártatlan nézőpontúvá kell (kellene) tenni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Hoyer,S.: Média a harmadik évezred küszöbén. Média és politika. *Médiakutató /tél*, Médiakutató Alapítvány, 2001.ISSN 1586-8389.
http://www.mediakutato.hu/cikk/2001_04_tel/02_media_a_harmadik_evezred_kuszoben (Letöltés: 2015. 12.17.)
- [2] Haig, Zs.,- Várhegyi, I.: Hadviselés az információs hadszíntéren. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005.p.268 ISBN 963 327 391 9
- [3] Haig,Zs.,- Kovács, L: Kritikus infrastruktúrák és kritikus információs infrastruktúrák. Tanulmány NKE. TÁMOP 4.2.2/B-10/1-2010-0001. 2012 Kockázatok és válaszok a tehetség gondozásban (KOVÁSZ) projekt Budapest, 2010.p.298 http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/kovasz/kritikus_infrastrukturak.pdf (Letöltés:2015.12.18.)
- [4] Informatika. Ingyenes Elektronikus Tananyag. Információ, adat, jel, kód.
http://informatika.gtportal.eu/index.php?f0=alapfogalmak_01 (Letöltés:2015.12.18.)
- [5]A Miskolci Egyetem, Könyvtár, Levéltár, Múzeum története. Számítástechnika, informatika a tájékoztatásban. Online Híradó, gopher, internet kezdetei. Magyar Elektronikus Könyvtár.
http://kvt96.lib.uni-miskolc.hu/tortenet/03_szamitastechnika/03_02.html (Letöltés:2016.01.20.)
- [6] Drótos, L.: Informatikai jegyzetek. Oktatási segédlet, szöveggyűjtemény.1992. Miskolc
<http://www.bibl.u-szeged.hu/~drotos/informatikai-jegyzetek/a.html#p1> (Letöltés:2016.01.19.)
Idézi:Haig, Zs.: Információ,társadalom,biztonság. NKE Szolgáltató Kft. Budapest, 2015.p.291 ISBN:978-615-5527-08-1.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- [7] Nagy V.- Erdész V.: Az információs védelem és az információs műveletek szerepe a nemzetvédelemben. Felderítő Szemle. Szabályzatszerkesztő és Kiadó Osztály. Budapest. 2011.szeptember-december. X. évfolyam 3-4. szám, 2012. március. XI. évfolyam 1. szám. p. 13 HU ISSN 1588 242X <http://www.kfh.hu/hu/letoltes/fsz/2011-3-4-2012-1.pdf> (Letöltés:2016.01.20)
- [8] Haig,Zs; Információ, társadalom, biztonság. NKE Szolgáltató Kft, Budapest,2015.p.291 ISBN: 978-615-5527-08-1
- [9] Koltay A.-Mayer A.,- Nyakas L.,-Pogácsás A.,: A médiaszolgáltatás és a sajtótermék fogalma az új magyar médiaszabályozásban. Tanulmány. Nemzeti Média-és Hírközlési Hatóság. Médiatanács. Budapest,2011. p. 40 <http://nmhh.hu/dokumentum/162242/tajekoztato02.pdf> (Letöltés:2015.12.25.)
- [10]Hajdú, V.: A kommunikáció szerepe a katonai pszichológiai műveletekben. Hadtudományi Szemle. NKE. 2015. 8. évf. 2. szám. pp.81-98.ISSN:206-0437.
http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2015/2015_2/15_2_tt_hajdu.pdf (Letöltés:2015.12.20.)
- [11] Buda,B.; A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei. Animula Kiadó, Budapest, 1986. p.235 ISBN 963 333 043 2 <http://www.budabela.hu/dokumentumok/onallokotetek/kozvetlenemberi-kommunikaciotext.pdf> (Letöltés:2015.12.25)
- [12] Oszti,J.; Az elektronikus média szerepe korunk háborúinak társadalmi-politikai megítélésében és a közgondolkodás formálásában. PhD értekezés. ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola.- Budapest, 2009, p.125
<http://docplayer.hu/261605-Zrinyi-miklos-nemzetvedelmi-egyetem-hadtudomanyi-doktori-iskola-oszti-judit-az-elektronikus-media-szerepe-korunk-haboruinak.html> (Letöltés:2015.12.24.)
- [13] Bajomi-Lázár, P: Manipulál-e a média? Hatáskutatás. Médiakutató/nyár 2006. ISSN 15868389.
http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_02_nyar/04_manipulal-e-a-media/ (Letöltés:2015.12.19.)
- [14] Bicske rövid története.
www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Bicske/pages/bicske/004_bicske_rovid_tortenete.htm (Letöltés: 2015.12.25.)
- [15] Görbe Attiláné Zán, K.: A magyarországi migráció helyzete, kezelésének feltételei és lehetőségei. Doktori (PhD) értekezés. Budapest,2010. p.164
<http://docplayer.hu/403906-A-magyarorszag-i-migracio-helyzete-kezelesenek-feltetelei-es-lehetisegei.html> (Letöltés:2015.12.11.)
- [16] Angelusz,R.:Kommunikáló társadalom. Budapest, 2012.p.6
<http://www.doksi.hu/get.php?lid=15408> (Letöltés:2015.12.26.)

PÉTER LÁSZLÓ – URBÁN NÓRA¹**Depresszió és szív-érrendszeri betegségek összefüggései a katonanők vonatkozásában****Correlation of depression, and cardiovascular disease in the aspect of female soldiers****Absztrakt**

A NATO csatlakozáshoz vezető, illetőleg azzal párhuzamosan érlelődő társadalmi változások következményeként az egészséghez és annak megtartásához fűződő jog a honi fegyveres erőn belül is jelentősen felértékelődött. A haderő rendeltetés-szerű működésének szabályosan előfeltételévé vált a megfelelő szaktudással rendelkező, felkészített személyi állomány egészsége, és egészségének fenntartása, megőrzése. A harci feladatok végrehajtásának sikeressége múlhat azon, hogy megfelelően kiválasztott és felkészített, a különleges körülményekhez alkalmazkodni képes katona teljesítsen szolgálatot. Ennek eléréséhez azonban nem csupán a missziót teljesítő katonáknak van komoly feladata, hanem a haderővédelmi feladatokat ellátó honvéd egészségügynek is. A nemzetközi kutatások és irodalmak áttekintése után azt mondhatjuk, hogy a depresszió előfordulása a különböző hadseregekben magas. Különösen igaz ez nők esetében, mivel a depresszió prevalenciája körükben 2-3-szor gyakoribb. A mai modern haderőben egyre nagyobb arányban képviselteti magát a gyengébbik nem (átlagosan 20%), ezért a depresszió, illetve a következményes öngyilkosság vizsgálata, kutatása alapvető a katonapszichiáterek, katonapszichológusok számára.

Kulcsszavak: depresszió, CVmegbetegedések, katonanők

Abstract

Leading to join NATO and parallel maturing social change as a consequence of the right to health and to keep it has been significantly strengthened in the armed forces. The proper operation of military rule, a prerequisite to switch to the appropriate specialist knowledge, the health of the trained staff and it's

---

¹ Honvédkórház/Military Hospital, E-mail cím: Péter László: peter.laszlo@uni-nke.hu, Urbán Nóra: urban.nora@uni-nke.hu

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

preservation. The implementation of combat tasks success may depend on how properly selected and trained, able to adapt to specific conditions soldiers operate on. To achieve this not just soldiers performing the mission has a serious task, but also supply the force protection tasks in military health care as well. After the international research and literature review, we can say that the incidence of depression is high in various armies. This is especially true for women, since the prevalence of depression among two to three times more common. In today's modern armed forces represented a growing proportion of the weaker sex (average 20%), so the depression and subsequent suicide examine the fundamental research military psychologists.

Keywords: depression, CVdiseases, female soldiers

A NATO csatlakozáshoz vezető, illetőleg azzal párhuzamosan érlelődő társadalmi változások következményeként az egészséghez és annak megtartásához fűződő jog a honi fegyveres erőn belül is jelentősen felértékelődött. A haderő rendeltetészerű működésének szabályosan előfeltételévé vált a megfelelő szaktudással rendelkező, felkészített személyi állomány egészsége, és egészségének fenntartása, megőrzése. Az eszközök, képességek, amelyekkel mindez megvalósítható, a honvéd egészségügy eszköztárába tartoznak. Az utóbbi évtizedekben a megelőzés, a gyógyítás, valamint az életfunkciók ellenőrzése, fenntartása, a katona műveleti területről történő evakuációja, szolgálatra alkalmassá tétele, mint a társadalom biztonságérzete szempontjából nélkülözhetetlen katonai teendők évről-évre egyre inkább reflektorfénybe kerülnek mind a hadseregben belüli, mind az össz-társadalmi szintű egyeztetéseken. [22]

A katonai szolgálat változása, a harcos szerepkörének átvértékelődése korunk fegyveres erőinek legértékesebb „alapanyagává” magát a katonát, a sokszínű személyiséggel, sajátos egyéniséggel rendelkező egyedi embert teszi. [31] A sokoldalúan képzett, egyre specializáltabb feladatokat ellátó, egyediségének köszönhetően sajátos problémamegoldó képességgel rendelkező állomány tagjának még az átmenetileg megvalósuló, ideiglenes katonai szolgálatra történő alkalmatlansága is már a harci képességek súlyos fokú veszteségét jelentheti.

Életfunkcióinak, egészségének megőrzése, fenntartása, ellenőrzése, betegségeinek megelőzése, szükség esetén gyógyítása, majd mielőbb szolgálatra alkalmassá tétele, a katonai orvoslás kiemelt, napjainkra egyre inkább nagyra értékelt feladata. [23, 32] A személyi állomány alkalmasságának fenntartása, vagy szolgálatba történő mielőbbi visszaállítása elemi katonai érdek.

A harci feladatok végrehajtásának sikeressége múlhat azon, hogy megfelelően kiválasztott és felkészített, a különleges körülményekhez alkalmazkodni képes katona teljesíten szolgálatot. Ennek eléréséhez azonban nem csupán a missziót teljesítő katonáknak van komoly feladata, hanem a haderővédelmi feladatokat ellátó honvéd egészségügynek is.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Különösen fontos a nők szerepére kitérni, hiszen tudjuk, hogy a depresszió előfordulása erős nemi különbségeket mutat, nők esetében 2-3-szoros prevalenciáról beszélhetünk. [1, 25] Mivel a nők aránya szignifikánsan emelkedik a hadseregeken belül (ez nemzetközi trend), a depresszió vizsgálata, megelőzése felértékelődik.

A Magyar Honvédségben (de nemzetközi adatok alapján is), a nők száma a különböző beosztásokban folyamatosan emelkedik. A haderőreform, a munkaerőpiaci helyzet, valamint az utóbbi években a gazdasági válság hatására egyre több nő jelentkezik katonai oktatási intézményekbe, vállal munkát a Magyar Honvédség kötelékében. Évről évre emelkedik azon fiatal nők száma, akik hivatásos vagy szerződéses tisztként, tiszthelyettesként, vagy szerződéses tisztesként képzelik el jövőjüket. [24,26, 33] Az újfajta kihívások, valamint a férfi-, női dolgozók változó aránya szükségessé teszi a nemek közti különbségek átfogó tanulmányozását és kutatását is.

Jelenlegi adatok és felmérések szerint a Magyar Honvédségben szolgálatot teljesítő nők összlétszáma az elmúlt 4-5 évben 16%-ról 20%-ra emelkedett, mely főként a szerződéses tiszthelyettesi és tisztési állománykategóriában jelentkezik.

1. ábra: A nők emelkedő aránya értékes képességekkel és kvalitásokkal gazdagítja a honvédelmet
(Forrás: <http://www.haborumuveszete.hu/regi-art-of-war/5177-katonanok-8211-2013.-marcius-8>)

A kardiovaszkuláris betegségek (KVB) világszerte a vezető halálokok közé tartoznak. A KSH 2010-es adatai szerint Magyarországon a mortalitás 50,5%-áért a keringési rendszer betegségei voltak felelősek, melyek háttérben életmódbeli (dohányzás, alkoholfogyasztás,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

kedvezőtlen táplálkozási szokások, fizikai inaktivitás) és pszichoszociális tényezők álltak. A kardiovaszkuláris betegségekben meghaltak 55%-a nő, míg 45%-a férfi. [2]

A katonanők aránya a hadseregen belül folyamatosan növekszik, hazánkban az egyik legmagasabb, 20% körüli.

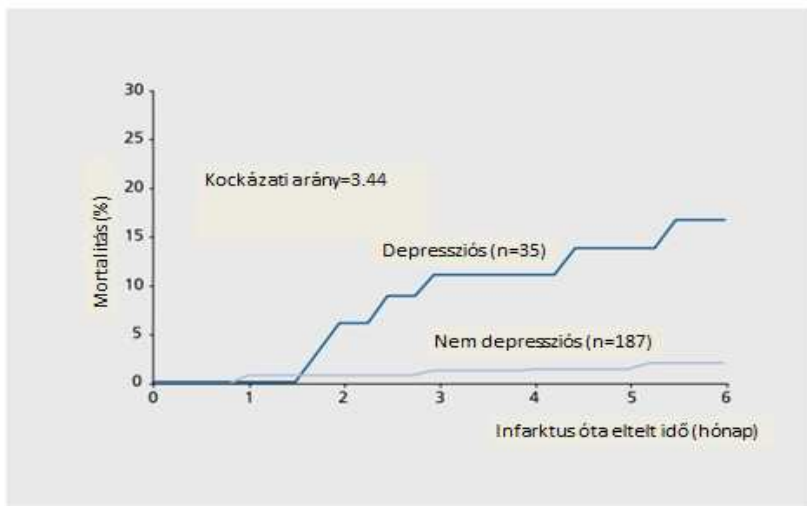
Az USA-ban bekövetkezett összes haláleset 38%-áért a KVB voltak felelősek 2001-ben, míg Európában az összes haláleset kb. 32%-a mögött állt KVB. Évente világszerte 17 millió, az Amerikai Egyesült Államokban kb. évi 950 ezer ember hal meg KVB következtében. A mortalitás nagyobb nők esetében, ez valószínűleg magasabb átlagéletkorukkal van összefüggésben (a KVB gyakorisága az életkor előrehaladtával ugrásszerűen megnő). [3] A KVB gyakoribbak az afroamerikaiak körében, főleg fiatalabb életkorban. Az USA-ban a KVB kapcsán felmerült direkt és indirekt költségek összege kb. 386 milliárd dollárt tett ki 2004-ben.

A depresszió a KVB-hez hasonlóan szintén népbetegségnek tekinthető, a major depresszió élettartam prevalenciája 5-17%-ra tehető. A depresszió az USA-ban évente kb. 17 millió embert érint, és évi 43 milliárd dollárt tesznek ki a depresszió kapcsán felmerülő költségek. [4, 27]

A KVB és a depresszió a nyugati világ két legnagyobb közegészségügyi problémájának tekinthető, megelőzésük és megfelelő kezelésük alapvető feladat.

Több bizonyíték van arra vonatkozólag, hogy a depresszió növeli a KVB és a kardiális mortalitás kockázatát. Egy 1937-es vizsgálat adatai szerint „involúciós melankóliában” a kardiovaszkuláris halálozás nőknél 6,8-szor, míg férfiaknál 6-szor gyakoribb volt az átlagpopulációval összehasonlítva. [5] Az első tudományos vizsgálatot egy dán epidemiológus írta le, aki azt bizonyította, hogy az unipoláris és bipoláris depressziós betegek sokkal gyakrabban halnak meg szívbetegségekben, összehasonlítva az átlag dán populációval. A koronáriabeteg depressziósok kardiális betegségének prognózisa rosszabb, mint a nem depressziós betegeké. Ez az összefüggés bizonyított miokardiális infarktuson átesett, instabil anginás, bypass műtéten átesettek és szívelégtelenségben szenvedők között is. Egy korábbi vizsgálatba 222 infarktuson átesett depressziós beteget vontak be, akiket aztán 6 hónapig monitoroztak. Eredményeik szerint a depressziós betegeknek 3,5-szer magasabb volt a mortalitása a nem depressziósokkal összehasonlítva. [6]

2. ábra: Depressziós betegek és nem depressziósok halálzási aránya

(Forrás: Frasure-Smith N, Lesperance F, Talajic M: Depression following myocardial infarction. Impact on 6-month survival. JAMA 1993; 270: 1819–1825.)

Az összefüggés azonban nemcsak a major depressziós betegekre igaz, hiszen a kevésbé súlyos tünetekkel rendelkezők esetében is emelkedettebb kardiális mortalitást találunk. Minél súlyosabb a depresszió, annál nagyobb a KVB kialakulásának rizikója. [7] A depresszió azonban nem csak a KVB kialakulásának kockázatát növeli, hanem az isémiás stroke és a következményes halálozás valószínűségét is.

Az ENRICHED (Enhanced Recovery in Coronary Heart Disease) vizsgálatba 1853 depressziós beteget vontak be, akik szívinfarktuson estek át. A vizsgálat randomizált és kontrollált volt, melyet a Nemzeti Szív, Tüdő és Vér Intézet (National Heart, Lung and Blood Institute) szponzorált. [8] Arra kerestek választ, hogy az alkalmazott kognitív viselkedés terápia csökkenti-e a kardiovaszkuláris mortalitást. Eredményeik szerint a pszichoterápia mellett csak a depressziós tünetek javultak, de a kardiovaszkuláris mortalitás érdemben nem csökkent. A bevont betegek 20%-a antidepresszív gyógyszert is kapott, és közöttük statisztikailag szignifikáns módon csökkent a mortalitás és javultak a depressziós tünetek is. A SADHART (Sertraline Antidepressant Heart Attack Randomized Trial) vizsgálatba 369 olyan depressziós beteget vontak be, akik vagy szívinfarktuson estek át, vagy instabil anginájuk volt. A résztvevők vagy sertralint, vagy placebót kaptak. Eredményeik azt igazolták,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

hogy a sertralin hatékony és biztonságos, valamint szignifikánsan csökkenti a következményes kardiovaszkuláris mortalitást.

Szívbetegség	Depresszió	Szívhalál	ISZB-halál
nincs	nincs	1,0	1,0
nincs	minor	1,6	1,4
nincs	major	3,8	5,1
van	nincs	3,4	4,5
van	minor	5,1	8,5
van	major	10,5	17,7

3. ábra: Szívbetegség, depresszió és mortalitás (relatív rizikó)

(Szerk.: Péter László Forrás: Penninx et al., Arc. Gen. Psychiatry 2001: 58; 221-227)

A korai indulású depresszió csak hosszú évtizedek alatt alakítja ki a vaszkuláris elváltozásokat, melyek aztán a későbbiekben súlyos szív és agyi (stroke) szövődményekhez vezethetnek. [9] Van viszont egy másik csoportja is a depressziósoknak, akiknek betegsége jellegzetesen idősebb korban indul, és esetükben specifikus vaszkuláris elváltozásokat írtak le az agyban. [10, 11] Képalkotó eljárásokkal bizonyítottan fehérállomány hiperintenzitások detektálhatóak, melyek a hosszú ideje fennálló hipertónia következményei. (A magas vérnyomás erekre gyakorolt negatív hatását pedig jól ismerjük.) Nem meglepő módon ezek a betegek nem reagálnak az antidepresszív kezelésre, mivel betegségük hátterében döntően érelváltozások, semmint neurotranszmitter eltérések állnak, ezért ezt a depresszió típust ún. vaszkuláris depresszióknak is nevezik. [12]

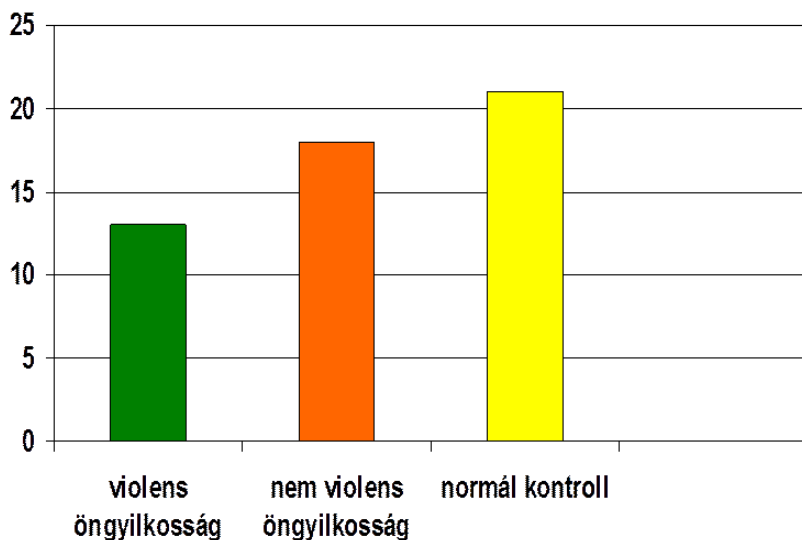
A jelenlegi nemzetközi tanulmányok egyre gyakrabban számolnak be arról, hogy az iraki és az afganisztáni háborúban szolgáló, harci bevetésekben résztvevő katonáknál nagy valószínűséggel alakul ki poszttraumás stresszbetegség és depresszió. [13] A Millenium Study során, amely talán az egyik legnagyobb prospektív tanulmány, 2001 és 2008 között követték nyomon az amerikai katonák külföldi (Irak, Afganisztán) szolgálata alatt, és azt követően a pszichés állapot alakulását. 55 000-ből 40 000 katona esetében – akik a misz-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

sziót megelőzően mentálisan egészségesek voltak – alakult ki depresszió. A misszióban szolgáló és a harci bevetésekben résztvevő katonáknál szignifikánsan nagyobb arányban jelentkezett depresszió, mint azoknál, akik nem vettek részt bevetésekben. Az 1980 után születettek, az alacsonyabb iskolai végzettségűek, a nem házasságban élők, a sorozottak esetében szintén nagyobb volt a depresszió kialakulási valószínűsége. [21, 29] A „katonai szívósság”, amely megfeleltethető a pszichológiai szívósság környezet specifikus változatának, úgy tűnik, hogy egyfajta védőfaktorként járulhatott hozzá, hogy egyes esetekben a harci bevetésekben való részvétel ellenére sem alakult ki depresszió, illetve más pszichés betegség. A depresszió talán legsúlyosabb következménye az öngyilkosság, mely nemzetközi tanulmányok és adatok alapján az USA hadseregében a második leggyakoribb halál-ok, de lényeges és gyakori az előfordulás az orosz és brit katonák között is. [14,15]

Az alacsony szerotonin szint összefüggést mutat az öngyilkossággal, különösen a violens (agresszív) formákkal. Tudjuk azt, hogy a depresszió kialakulásában is szerepet játszik a szerotonin, így nagy valószínűséggel mondhatjuk, hogy az öngyilkosságok hátterében majdnem mindig depressziót is keresni kell. [16]

4. ábra: számú ábra: Szerotonin szint és violens öngyilkosság

(Szerk.: Péter László Forrás: <http://autismodiario.org>: Biological explanations of aggression)

Az Amerikai Egyesült Államokban már kidolgoztak egy komplex prevenció programot, hogy segítsék a harci stressz feldolgozását, a depressziós tünetek csökkentését, melynek során az öngyilkosság megelőzésére különösen nagy hangsúlyt helyeztek. Ezt az úgyne-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

vezett visszaillesztő programot a Magyar Honvédség Egészségügyi Központja is a megfelelő változtatásokkal igyekezett adaptálni a misszióból hazaérkező katonák ellátására.

Nem mehetünk el szó nélkül a rendszerből frissen kikerült, illetve nyugdíjas katonák mellett sem, hiszen Magyarországon lényegesen nagyobb populációt reprezentálnak az aktív állománnyal összehasonlítva. A Magyar Honvédség haderőreformjának következtében több ezren távoztak az állományból, sokan közülük szolgálati nyugdíjba kerültek, de a nagy többségnek egyszerűen csak megszűnt a beosztása, és jelenleg szolgálati járadékban részesülnek. A 25-30 év szolgálati viszony után, 40-55 évesen nem egyszerű ismételt elhelyezkedni a civil szférában, főleg úgy, hogy megfelelő szakképesítéssel, tudással sokan nem is rendelkeznek. Ráadásul az új foglalkoztatási törvények miatt hivatalosan nem is tudnak elhelyezkedni, mert akkor elveszítenék a járadékukat. Légüres térbe kerülnek, a mindennapos rutin eltűnik életükből, nem tudnak magukkal mit kezdeni, családi, baráti kapcsolataik is megromolhatnak. Ha ez az állapot hosszú ideig fennáll, akkor könnyen megjelenhetnek depressziós tünetek, melyek akár öngyilkosságba is torkollhatnak. A Magyar Honvédség által kidolgozott rekonverziós programra égetőbb szükség lenne, mint korábban bármikor, hogy ennek a viszonylag fiatal, tette kész populációnak megfelelő munkát, megélhetést tudjon biztosítani, illetve, hogy a fentebb részletezett betegségeket el tudják kerülni, meg tudják előzni. [17] A Magyar Honvédség talán legnagyobb létszámú populációja a ténylegesen nyugdíjas korosztály. Az életkor előrehaladtával a különböző szomatikus betegségek előfordulása ugrásszerűen megnő (különös tekintettel a kardiovaszkuláris betegségekre), de a pszichés problémák is igen nagy számban jelennek meg. [18, 19] A különböző betegségek, a hozzátartozók, barátok halála, egyéb veszteségek, a reménytelenség, az anyagi problémák együttesen járulhatnak hozzá a depresszió kialakulásához. [20, 28, 30] Mivel ez a korosztály sokszor már fizikailag sem egészséges, ezért a már korábban említett összefüggések esetükben hatványozottan fordulnak elő.

A nemzetközi kutatások és irodalmak áttekintése után azt mondhatjuk, hogy a depresszió előfordulása a különböző hadseregekben magas. Különösen igaz ez nők esetében, mivel a depresszió prevalenciája körükben 2-3-szor gyakoribb. A mai modern haderőben egyre nagyobb arányban képviselteti magát a gyengébbik nem (átlagosan 20%), ezért a depresszió, illetve a következményes öngyilkosság vizsgálata, kutatása alapvető a katonapszichiáterek, katonapszichológusok számára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A honvédelmi miniszter 103/2011. (IX. 23.) utasítása: Honvédelmi Minisztérium, valamint az irányítása alá tartozó egyes szervezetek szervezeti és létszám racionalizációs feladatairól.
2. Berkman LF., Blumenthal J., Burg M. et al.: Effects of treating depression and low perceived social support on clinical events after myocardial infarction: the Enhancing Recovery in Coronary Heart Disease Patients (ENRICH) Randomized trial. JAMA. 2003; 289: 3106-3116.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

3. Bush DE, Ziegelstein RC, Tayback M, et al. Even minimal symptoms of depression increase mortality risk after acute myocardial infarction. *Am J Cardiol.* 2001; 88: 337-341.
4. Dobson, M.: *Combat Stress Reaction.* In: Fink, G. (Ed.): *Encyclopedia of Stress.* Volume 1. USA: New York, Academic Press, 2007. p. 524-529.
5. Dr. Benkő Tibor: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar Hadtudományi Doktori Iskola: *A REKONVERZIÓ, MINT A PROFESSZIONÁLIS HADERŐ HUMÁN-ERŐ FORRÁS GAZDÁLKODÁSÁNAK EGYIK STRATÉGIAI KÉRDÉSE,* Doktori értekezés, 2010
6. Dr. Bolgár Judit - Gál Anna: Gondolatok a katonanők esélyegyenlőségéről az önkéntes haderőre történő áttérés kapcsán: www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/human_szemle
7. Dr. Vásárhelyi Tóth Sándor: *Agyi érkatasztrófák kezelése az MH Honvédkórházban: a személyi állomány sürgősségi ellátásának megszervezése akut fázisban a honvédegesztésügyi ellátás keretében.* (2012 PhD értekezés)
8. Everson-Rose SA, Lewis TT: Psychosocial factors and cardiovascular diseases. *Annu Rev Public Health.* 2005; 26: 469-500.
9. Frasure-Smith N, Lespérance F, Julien P: Major depression is associated with lower omega-3 fatty acid levels in patients with recent acute coronary syndromes. *Biol Psychiatry.* 2004; 55: 891-6.
10. Frasure-Smith N, Lesperance F, Talajic M: Depression following myocardial infarction. Impact on 6-month survival. *JAMA* 1993; 270: 1819–1825.
11. Glassman AH., O'Connor CM, Califf RM et al.: Sertraline treatment of major depression in patients with acute MI or unstable angina. *JAMA.* 2002; 288: 701-709.
12. Glassman AH: Does treating post-myocardial infarction depression reduce medical mortality? *Arch Gen Psychiatry.* 2005; 62: 711-2.
13. Jelentés az Országgyűlés részére az Egészség Évtizedének Népegésztésügyi Programja 2011. évi előrehaladásáról, 2012 Budapest
14. Joynt KE, Whellan DJ, O'Connor CM: Depression and cardiovascular disease: mechanisms of interaction. *Biol Psychiatry.* 2003; 54: 248-61
15. Kamphuis MH, Geerlings MI, Tijhuis MA, Giampaoli S, Nissinen A, Grobbee DE, Kromhout D: Physical inactivity, depression, and risk of cardiovascular mortality. *Med Sci Sports Exerc.* 2007; 39: 1693-9;
16. Kormányhatározat 1208/2011. (VI. 28.) számmal: Az egészségügyi struktúra-átalakítással járó feladatokról, a kiemelt feladatok végrehajtásához szükséges intézkedésekről.
17. Kóródi Gyula: *A digitális katona személyi védelme a honvédorvos szemszögéből, HADMÉRNÖK* 2006:(Különszám) pp. 1-7. (2006)
18. Kóródi Gyula: *A térinformatika új lehetőségei a háborús sérült-ellátásban, KARD ÉS TOLL:* 2002:(1) pp. 139-141. (2002)
19. Kóródi Gyula: *Az idegrendszer lövési sérüléseinek aktív megelőzése, KARD ÉS TOLL:* 2005:(2) pp. 119-126. (2005)
20. Kóródi Gyula: *Health screening examinations in cardiovascular risk estimation, AARMS,* 12:(1) pp. 39-44. (2013)

21. Kóródi Gyula: Prevention of the cardiovascular diseases – with natural antioxidants, AARMS, 12:(1) pp. 45-48. (2013)
22. Kóródi Gyula: Szívdobbanásmérő eszköz, mint a nukleáris objektumok, katonai létesítmények, börtönök és határátkelőhelyek biztonságának szolgálatába állítható módszer BOLYAI SZEMLE XXIII.:(3) pp. 123-130. (2014)
23. Lesperance F, Frasura-Smith N, Talajic M, Bourassa MG: Five-year risk of cardiac mortality in relation to initial severity and one-year changes in depression symptoms after myocardial infarction. *Circulation*. 2002; 105: 1049–1053.
24. Mahon, M., et al.: Suicide among regular-duty military personnel: A retrospective case-control study of occupation-specific factors for workplace suicide. *The Am. J. of Psychiatry* 2005; 162:1688-1696.
25. Malzberg: *Amer. J. Psychiat.* 1937; 93:1231-1238
26. Murray CJ (1996): *The Global Burden of Disease and Injury Series, Volume 1: A Comprehensive Assessment of Mortality and Disability from Diseases, Injuries, and Risk Factors in 1990 and Projected to 2020*. Cambridge, MA: Harvard School of Public Health on behalf of the World Health Organization and the World Bank, Harvard University Press.
27. Rahe, R. H.: *Chronic Combat Reaction*. In: Fink, G. (Ed.): *Encyclopedia of Stress*. Volume 2. USA: New York, Academic Press, 2007. p. 520-533.
28. Rihmer Zoltán, Kecskés István, Harmati Lívia. *Pszichiátria és belgyógyászat*. In: *A Pszichiátria Magyar Kézikönyve* (Szerk.: Füredi János, Németh Attila, Tariska Péter.), Medicina, Budapest, 2002, pp. 745-751.
29. Túri Viktória: *A pszichés terhelés hatása különleges helyzetekben, különös tekintettel a megküzdési stratégiák nemek szerinti változataira* (2010 PhD értekezés)
30. Weeke A.: *Causes of death in manic-depressives*. in: Schou MSE, ed. *Prevention and treatment of affective Disorders*. 1979; 289-299.
31. Wells, T. et al.: *A prospective study of depression following combat deployment in support of the wars in Iraq and Afghanistan*. *Am. J. of Public Health*. 2010; 100/1.
32. Zsolt Fejes, Gyula Kóródi: *Analysis of upper respiratory tract infections in mission circumstances*, AARMS 13:(1) pp. 47-52. (2014)
33. Zsolt Fejes, Gyula Korodi: *Upper respiratory tract infections in the field*, *MEDICAL CORPS INTERNATIONAL FORUM* 1/2014: pp. 22-24. (2014)

SCHILD MARIANNA¹**A migráció pszichológiai vetületei****Psychological aspects of migration****Absztrakt**

A 21. század új típusú kihívásainak egyike az európai migránsválság, egy olyan különleges helyzet, amely a magyarországi védelmi szakemberek és a civilek számára nagyfokú erőpróbát jelent.

A szerző bemutatja és felhívja a figyelmet a migráció pszichológiai nehézségeire a bevándorlók és a védelmi állomány szemszögéből egyaránt. Külön kiemeli a lelki krízisekkel való szembenézést és az interkulturális kompetencia elsajátításának fontosságát.

Kulcsszavak: migránsválság, integráció, kulturális sokk, interkulturális kompetencia, viselkedési tabu

Abstract

One of the new challenges of the 21st century, the European migrant crisis is a special situation, which is highly challenging for the Hungarian professionals and civilians. The author presents and draws attention to the psychological difficulties of migration from the perspective of the immigrant population and the defense forces alike. Especially highlights facing up to the spiritual crises and the importance of acquiring intercultural competence.

Keywords: migrant crisis, integration, culture shock, intercultural competence, behavioral taboos

A nemzetközi migráció a történelem során mindig jelen volt, de igazán mára került a világ érdeklődésének homlokterébe. A globalizáció óriási méreteket öltött, és a világ minden pontján érezteti hatását. Ettől a közelség-élménytől, amit az internet és egyéb infokommu-

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: schild.marianna@gmail.com

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

nikációs eszközök is létrehozhatók, az emberekben kiváltódik a mobilitás vágya, egy új élet reményében. A migráció kérdése odáig fajulhat, hogy teljes válságot okoz egy-egy nemzet, vagy térség életében.² „Sokak szerint a gazdaságilag és technológiailag fejlett világ maga teremtette a globális egyenlőtlenségeket, melyek „demográfiai kísértőjelensége” fenyegető kihívás a Föld egészére nézve.”³ (Póczik, 2008)

A világ különböző régióiban egyenlőtlenségek alakulnak ki, mivel a különböző népek igen eltérő demográfiai sajátosságokat mutatnak, egyesek gyorsan szaporodnak, mások lélekszáma stagnál, ismét másoké pedig kifejezetten csökken.⁴ (Kennedy, 2002)

Az utóbbi másfél-két évtizedben alapvetően megváltozott a migráció hagyományos, történetileg kialakult jellege, és ezzel újfajta konfliktusok alakultak ki, melyek az európai országok számára nehezen kezelhetők. A 80-as évek végétől fokozatosan létrejövő új migrációnak többféle sajátossága van: az egyik, hogy nem szabad elhatározásukból indulnak el otthonukból, hanem elűzik őket (háború, etnikai-vallási üldöztetés, szegénység), a másik jellegzetessége, hogy nagy távolságokat tesznek meg, abban a reményben, hogy kiutat találnak maguknak és családjuknak. A harmadik jellemzője ennek az újkori migrációnak, hogy a migránsok zömének képzettsége csekély, mindössze testüket, fizikai erejüket, kitarításukat tudják hasznosítani, amiért alacsony munkabért kapnak, de még mindig többet, mint amire otthon számíthatnának.⁵

Emiatt az európai nemzetállamokra nagy nyomás nehezedik, mivel ezek a bevándorlók nagy számban kopogtatnak Európa kapuin. Az Európai Unió bevándorlással kapcsolatos problematikája egyre nagyobb fokú frusztrációt okoz, és egyben megoldásra vár. 2015 első felében az afrikai és közel-keleti katonai és politikai konfliktusok miatt (líbiai és szíriai polgárháború, Iszlám Állam) nagymértékben megnövekedett a Magyarországra, illetve rajta keresztül Európa más országaiba érkező migránsok száma. Magyarországra nehezedett a legsúlyosabb és legjelentősebb nyomás menekült ügyben, hiszen az év első 5 hónapjában 50 430 bevándorlót regisztráltak.⁶ Ez a szám október végére meghaladta a 176 ezret.

² Szabó A. Ferenc: A nemzetközi migráció és korunk biztonságpolitikai kihívásai

³ Tarrósy – Glied – Vörös: Migrációs tendenciák napjainkban

⁴ Tarrósy – Glied – Vörös: Migrációs tendenciák napjainkban

⁵ Corinna Milborn: Európa: az ostromlott erőd

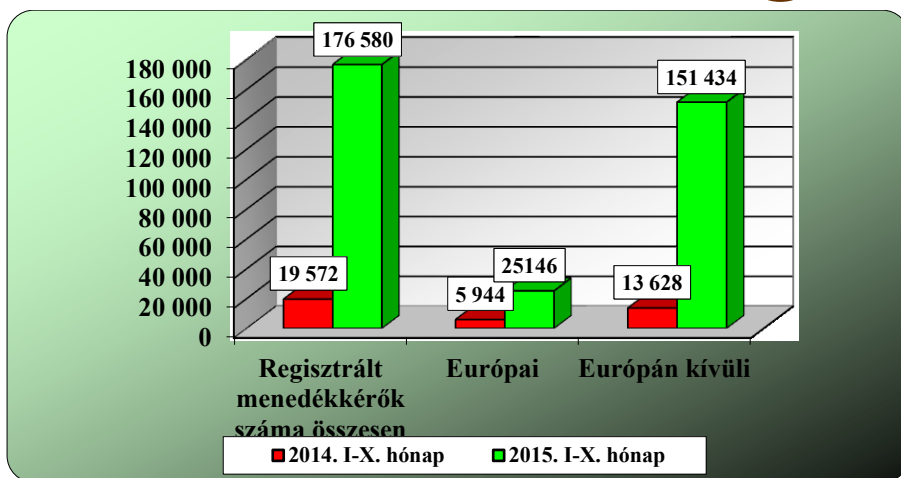
⁶ Szijjártó Péter: Magyarországra nehezedik a legnagyobb nyomás.

http://magyarhirlap.hu/cikk/28110/Szijjarto_Peter_Magyarorszagra_nehezedik_a_legnagyobb_nyomas

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

1. sz. kép: Magyarországra érkezett menedékkérők számának alakulása⁷

E dolgozatnak nem célja a politikai véleménynyilvánítás, hiszen maga a migráns-kérdés egész Magyarországon, de Európában is politikai törésvonalak mentén húzódik, és ebből adódóan több álláspont is opponál egymással. Mindössze arra vállalkoztam, hogy elsősorban a pszichológiai aspektusokat helyezzem górcső alá.

A témaválasztás aktualitását a jelenleg is zajló menekültválság adta. Céлом ezzel a dolgozattal, hogy a védelmi dolgozók, mint rizikópopuláció élményeit, magatartását tanulmányozzam, mentálhigiénés szempontból. Mindezekhez szükség van megismerkedni a migráció pszichológiájának különböző aspektusaival.

A MIGRÁCIÓ JELENSÉGGÖRE

„A migráció az emberi történelem folyamán mindenkor jelenlévő népmozgalom, amelynek során népességrészek földrajzi tekintetben elmozdulnak, átmenetileg, vagy véglegesen települési területet változtatnak.”⁸ Mindez maga után vonja a kultúra áthagyományozódását és változásait.⁹

Nézzük meg, hogyan jut el valaki odáig, hogy elszánja magát arra, hogy elhagyja a hazáját!

⁷ Kiadványfüzetek. Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal.
http://www.bmbah.hu/iomla/index.php?option=com_k...

⁸ Póczik Szilveszter: Nemzetközi migráció – biztonságpolitikai, rendészeti aspektusok

⁹ Farkas Johanna: A migráció pszichológiai irányai

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A MIGRÁCIÓS DÖNTÉS

Az emberek azt a döntést, hogy az addigi hazájukat el szeretnék hagyni, és egy más nemzettel, kultúrával szeretnének tovább élni – önmaguk döntenek el. A cél kiválasztása, az elindulás, a bejutás, az ottani tartózkodás, beilleszkedés, mind előzetesen jól megfontolt. Az internetről, és egyéb médiumokból (tv, rádió, írott sajtó, stb.) naprakészen és hitelesen lehetséges a tájékozódás a választott célország társadalmi és jogi ismereteiről, kultúrájáról, ezáltal mindez könnyűszerrel összevethető a saját országa hasonló információival. „A migrációs döntés során meghatározó, hogy a leendő migráns mennyire képes az összegyűjthető információkat értékelni, és saját alkalmazkodóképességét a leendő új környezet-hez helyesen megítélni.”¹⁰ A migráció lehet egyéni, vagy tömeges önkéntes vándorlás, menekülés. Kiválthatja gazdasági, politikai, ökológiai vagy kulturális ellentét.

A migrációs döntés hátterében gyakran gazdasági motivációs tényezők állnak – ezek az elméletek Ravenstein push-pull elmélete alapján születtek meg. Munkalehetőségek hiánya, jövedelmi korlátok a vándorlók eredeti otthonában, kedvezőtlen piaci körülmények, egyéb nehézségek a munkavállalás területén – ez tolja el a munkavállalót otthonról. Kedvező lehetőségek munka, jövedelem szempontjából a célország területén – ez húzza az új helyre az egyént.¹¹

Ravenstein (XIX. sz. vége) push-pull elmélete alapján készült a következő táblázat:

Ösztönző tényezők	Gátló tényezők
Magasabb bérek	Háború
Családegyesítés	Üldözés (vallási, politikai, nemi)
Gazdasági fejlettség	Szegénység
Munkalehetőségek	Éhezés
Jobb élet reménye	Környezeti katasztrófák
Biztonság	Munkanélküliség
Nyelv ismerete	Oktatási lehetőségek hiánya
Rokoni-etnikai kapcsolatok	Egészségügyi ellátó rendszer fejletlensége
Jobb egészségügyi ellátás	Társadalmi instabilitás

2. sz. kép: A migrációt befolyásoló ösztönző és gátló tényezők¹²

¹⁰ Tarrósy – Glied – Vörös: Migrációs tendenciák napjainkban

¹¹ Petővári Bence: A paradigmaváltás esélyei a fejlett országok migrációs politikájában

¹² Hegedűs Judit: A migráció elmélete, lélektana

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A célhely keresésének és a kiválasztott lehetséges helyek értékelésének eredménye lesz a migrációs tudatossági tér (awareness space), ami tartalmazza a migráns által számításba jövő ismert célhelyeket és az azokról való tudást. Ez a tudatossági tér több forrásból származhat: egyrészt abból, amit már megismert, azaz aktivitási tér (activity space) és közvetett érintkezési tér (indirect contact space), amivel még nem került igazi kapcsolatba, csak legfeljebb a médián keresztül ismeri.

A migráció során megélt környezetváltozás eredményeként a személy vagy a csoport új kontextusban kerül szembe az alkalmazkodás, adaptáció kérdésével és megtapasztalja, hogy a korábban működő automatizmusai maladaptív módon működnek. Ez főképpen ún. „idegenséghélmény”, amelynek szerteágazó hatása van a testi-lelki apparátus különböző részeire.

„A migráció jelensége bonyolult és sokdimenziós, így pszichológiai, történeti, politikai és kulturális kontextusban is kell szemlélni.”¹³

A migrációt szociálpszichológiai szempontból többféle szinten lehet vizsgálni:

- individuális szinten az egyént, annak személyiségét, magatartásmintáit;
- interperszonális szinten az egyének között megvalósuló sajátosságokat;
- csoporton belüli tényezők szintjén a konfliktusos területeket öleli fel a csoporton belüli konfliktusokat vizsgálva;
- csoportok közötti szinten a csoportok között manifesztálódott konfliktusokat vizsgálja;
- kulturális szinten a különböző kultúrák különbözőségeit vizsgáljuk.¹⁴

Amikor különböző csoportban lévő emberek találkoznak, vajon milyen mechanizmusok lépnek fel?

Az államhatárokat érintő jelleg alapján megkülönböztetünk *belső migrációt* (az ország határain belüli népességmozgás), és *nemzetközi migrációt*. Ez utóbbinál beszélünk kibocsátó ország és befogadó ország (kultúra).

Motiváció szempontjából beszélünk *kényszer migrációról*, amikor a mozgás háttérben valamilyen ok folytán üldöztetés áll fenn. Az *önkéntes migráció* háttérben többnyire gazdasági okok húzódnak meg.

A BEILLESZKEDÉS

A beilleszkedésnek vannak objektív és szubjektív mutatói is. Mik is ezek a szubjektív mutatók?

Ezek jelzik a beilleszkedés sikerét vagy sikertelenségét pszichológiai és identifikációs szempontból. A migráció következtében felmerülő nehézségek leküzdése, a szülőföldhöz való kötődés, és elszakadás otthonosságérzés kialakulása, mind a pszichológiai integrációt jelzi. A saját környezetükből kiszakadt és másik országba költözött emberek rendkívül

¹³ Dúll Andrea: Helyvesztesség vizsgálata migrációban lévő magyar fiatalok körében

¹⁴ Farkas Johanna: A migráció pszichológiai irányai

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

összetettek. A jól kialakított életvezetési technikák nem érvényesek, úgymond használhatatlanná lesznek, amiből egyértelműen fakad az idegenség- és bizonytalanságerzet. Mindezek mellett nagy igénybevételt jelent a migrációs ügyintézési procedúra is, amit követ az új élettér kialakításának, és a megélhetőnek a terhe is.

A szülőföldtől, a megszokott közegtől való elszakadás és az ismertnek vélt, mégis számos vonatkozásában idegenként ható új közeg egyfajta gyökértelenséget, kulturális talajvesztést eredményezhet, s ez elidegenedéshez, akár identitásválsághoz vezethet. (Gödri, 2005) A személyiséget teljes mértékben igénybe veszi ez a nagyfokú változás a térbeli és szociális beilleszkedés. E lelki folyamatok kapcsán keletkezhet a leggyakrabban előforduló krízisprovokáló tényező, a gyász jelensége.

Még abban is rejlik pszichológiai szempontból különbség, hogy eldöntötte-e biztosan az egyén, hogy hol akar egyáltalán vagy véglegesen letelepedni. Ez az ambivalencia minden esetben szorongást okoz.

Az új térben megkezdődik a veszteségélmény megélése. Ez a pszichológiai tárgykapcsolat-elmélet szerinti tárgyvesztés, ami lehet barátok, családtagok, helyek, élmények, vagy akár eszmék vesztesége. Az addig meglévő társas kötésekben rejlő potenciál elvész és nincs egyelőre helyette más, ami pótolná. Ezek a kapcsolatok leginkább az esetlegesen előforduló válsághelyzetekben jelentenek hiányt, éppen akkor, amikor a legnagyobb lenne az igény a támaszra az elválás és újrakezdés időszakában.

Az első időben az otthon elvesztése, gyökértelenség-érzetet ad, amely közvetlenül a személy identitását veszélyezteti, hiszen szükséges az embernek az az érzés, aminek alapján elhelyeződik az ismerőség és idegenség dimenzióján. A haza elhagyásával mindez ingataggá válik, amivel az egyén csak újabb lelki küzdelem árán tud megbirkózni, azaz újra meghatározni önmagát, és társas identitását egyaránt.

A környezetéből kiszakadt embernek szerteágazó problémái adódnak, a világhoz való viszonyukra rányomja a szorongás a bélyegét.¹⁵

AZ EURÓPAI MENEKÜLTVÁLSÁG

Az európai menekültválság különböző fegyveres konfliktusok, politikai és vallási üldöztetés, és a mindezekből következő gazdasági ellehetetlenülés miatt menekülők vándorlása következtében alakult ki. Az egyre növekvő számú menekültek főként a Közel-Keletről, Afrikából, a Balkánról és Közép-Ázsiából igyekeznek az Európai Unió területére jutni, a Földközi-tengeren és a Balkánon kialakult menekült útvonalakon keresztül. Ezek az emberek ezrei vállalják, hogy drótkerítéseken másznak át, konténerekben zsúfolódnak, akár az életüket is kockára téve. Mindezt egy jobb élet reményében, vagyis azért, hogy eljussanak Európába. Többségük illegálisan utazik, megfelelő úti okmány nélkül a zöld határon lépnek

¹⁵ Lakatos Csilla: Az Erdélyből Magyarországra áttelepültek lelki egészsége

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

át. Sok esetben embercsempészek segítségét veszik igénybe, ezzel az adott ország szuverenitására és biztonságára veszélyt jelentenek.¹⁶

Az ilyen, tömeges emigráció során a menekülők az életük megmentéséért futnak el hazájukból (például szíriai polgárháború, 2015). Ekkor nincs mód létük korábbi, normális kereteinek fenntartására, nincs idő csomagolni, tervezgetni. Ők nem oda tódulnak, ahol emberibb egzisztenciát, létkörülményeket várnak, hanem egyszerűen oda, ahol életben maradhatnak. A közvetlen veszély kiváltotta félelem, válogatás nélkül űzi el az embereket, fiatalokat, öregeket, gyerekeket egyaránt.

Tömeges migrációt okozhat az ellehetetlenülő gazdasági, politikai viszony, vagy túlnépesedés is. Ilyen esetben a családok egésze nem távozik azonnal, hanem a munkabíró férfiak kelnek először útra, és csak akkor kerül sor a család kivételére, ha sikerrel jár az útjuk. A legnagyobb tömegeket megmozgató, és legtovább tartó emigráns sors a 80-as években az afgánoknak jutott: több mint 3 millióan hagyták el szülőföldjüket.¹⁷

Európa országai között különbség van abban a tekintetben, hogy egy bizonyos ország „belépési országgént” (például Görögország, Magyarország, Olaszország), vagy tranzit-országgént (például Macedónia, Szerbia, és részben Magyarország is), illetve célszágként (például Németország, Nagy-Britannia) szerepel. Mindhárom kategória országainak más-más nehézségekkel kell megküzdeniük.

3. sz. kép: Menekültek a Földközi tengeren¹⁸

¹⁶ Menedék és migráció - <http://www.unhcr-centraleurope.org> ...

¹⁷ Szabó A. F.: A nemzetközi migráció és korunk biztonságpolitikai kihívásai

¹⁸ Menekültek <https://www.google.hu/search?> ...

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A bevándorlókhoz való viszonyt előnyök és hátrányok, illetve lehetőségek és veszélyek összevetése határozza meg. Fontos a humanizmus és az észszerűség egyensúlyának megteremtése.

Magyarország a nemzetközi fórumokon kiemelt hangsúlyt kapott a bevándorló kérdésben, mivel országunk a balkáni vonal első schengeni állomását jelenti, így nyilvánvaló, hogy nagy teher nehezedik a védelmi szakemberekre. Mivel 100 ezer számra érkeznek a migránsok, ez felemésztette a kapacitásukat, és nem volt más lehetőség, mint a fizikai határzár létrehozása, bár ezzel nem mindenki értett egyet.

A magyar kormány 2015. június 17-i döntése értelmében július 13. és szeptember 14. között a magyar-szerb zöldhatáron műszaki határzár épült, melynek átlépése, megrongálása a szeptember 15-én hatályba lépett 2015. évi CXL. törvény értelmében bűncselekménynek minősül, és szabadságvesztéssel, illetve kiutasítással büntetendő.

Röszkénél 2015. szeptember 15-én pár száz migráns összetorlódott Röszke-Horgos határ szerb oldalán. A lezárt határ miatti frusztrációra agresszióval reagáltak, amit a rendőrség kénytelen volt megállítani, könnygáz, illetve vízágyú bevetésével. A támadó migránsok kövel, betonarabokkal dobáltak a magyar rendőröket, autógumikat gyújtottak föl. Az incidensben 20 rendőr sérült meg, a migránsok közül kb. 300 fő szorult ellátásra.

POTYAUTASOK

Feltűnő jelenség a tömeges migrációban az ún. „*potyautasság*”, amit a politikusok ugyan gazdasági menekülteknek neveznek. Ez az elnevezés nem mindig megfelelő – inkább arról van szó, hogy a kalandor világutazók úgy tesznek, mintha ők nem maradhattak volna otthon.

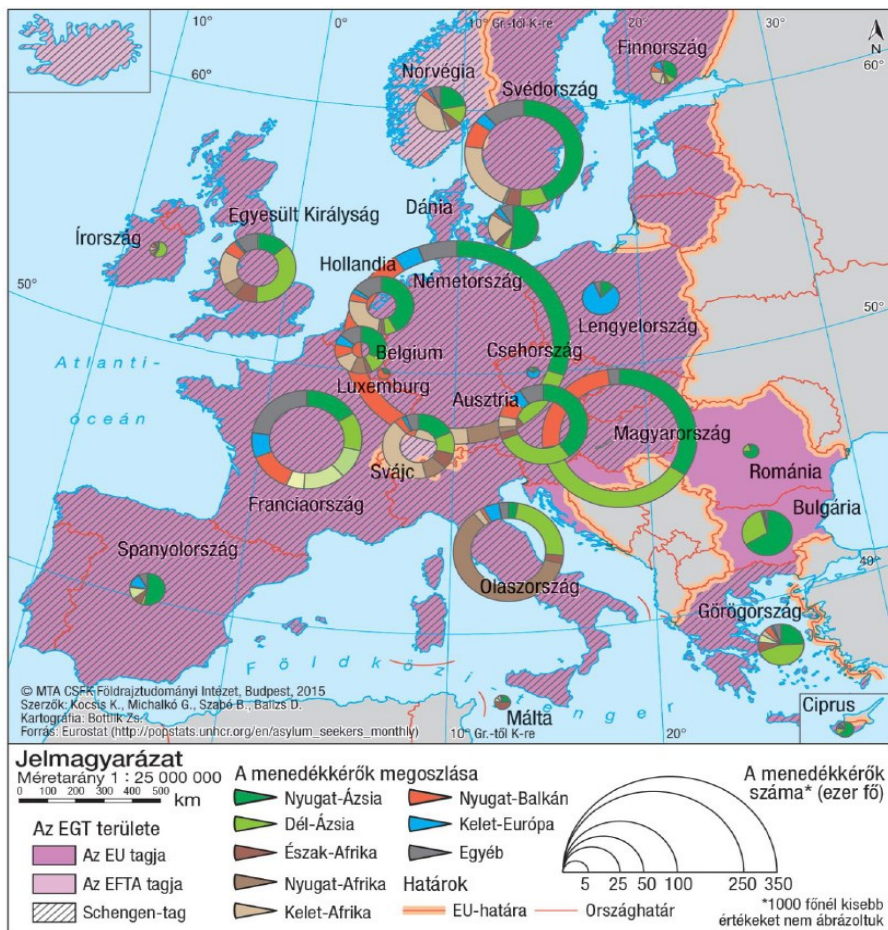
Az ő céljuk, hogy olyan helyre menjenek, ahol demokráciával, kulturáltsággal és nyugati életszínvonallal találkoznak. Az állandó nyugatra fókuszálás ezeknek az embereknek rossz közérzetet okoz, hiszen mások szeretnének lenni, de nem tudnak. Ezt a lehangelő érzést *relatív deprivációnak* nevezzük.

Van még egy oka az ő elindulásuknak, ez pedig az utánzás jelensége, ami az emberi fajra oly jellemző viselkedési forma – ekkor úgy gondoljuk, hogy a többieknek biztos jó okuk van arra (még ha mi magunk nem is látjuk ezt az okot), amit csinálnak, ezért követjük a többieket. Egymásra hangolódva, csoportosan sikeresebben végre tudunk hajtani egy-egy változást eddigi életünkben.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

19

4.sz. kép: Menedékkérők megoszlása az Európa Gazdasági Térségben 2014.01.01-2015.08.31. között²⁰

¹⁹ Zsolt Péter: A potyautasság szociálpszichológiai okai az Európába irányuló migrációban

²⁰ Menedékkérők, <https://www.google.hu/search?q=migr%C3%A> ...

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A MIGRÁCIÓ, MINT KRÍZISÁLLAPOT

A migráció nem csupán a hely megváltoztatását jelenti, hanem társadalom és kultúra váltását is. Ez az erős alkalmazkodási folyamat identitáskrízissel jár. Ez azt jelenti, hogy a személyiségében addig meglévő, fixálódott elemek, például az interperszonális kapcsolatok terén, az ösztönélet terén, az akarati élet terén, a nyelv területén, mind különböző fokú változtatásra szorulnak, ahhoz, hogy az egyén harmóniában maradjon önmagával. Ezek nem egyik napról a másikra történő folyamatok, hanem esetenként több évig is elhúzódhat. Mentálhigiénés szempontból ez igen nagy kihívást jelent, ami akár a legerősebb lelki fájdalomig is elmeget, ami gyakran testi tünetekben is megnyilvánul.²¹

A megküzdési stratégiák tekintetében meg kell különböztetnünk ún. intrapszichikus stratégiát, amely az egyéni belső folyamatokat jelenti. Ezek lehetnek elkerülő, vagy elfogadó stratégiák. Az interperszonális, vagy csoportszintű stratégiák a társas környezet felé irányuló megküzdési módokat jelentik (extrapszichikus).²²

Düll Andrea környezetpszichológiai kutatása szerint a migráns személyek a lakóhely-változtatás következtében (szülőváros elhagyása) veszteségélményt élnek át. A határon át történő lakóhely változtatók veszteség feldolgozást (gyász munkát) folytatnak. A tagadás, az elutasítás és az ambivalens viszonyulás stádiumai valószínűleg gátolják a lakóhely-változtatás során elvesztett hely- és csoportidentitás elemeinek személyiségbe történő integrációját. A lakóhely-változtatás két típusa közötti eltérés feltehetően az országhatár szimbolikus és tényleges jelentőségével, territoriális jelentésével magyarázható. Az elhatároló funkció fokozza a „gyökerezettség” érzésének veszteségét. Összességében elmondhatjuk, vizsgálatai igazolták, hogy a gyász folyamata lejátszódik a szülőváros elhagyását követően.²³

Az olyan nagy formátumú események, mint a tömeges migrációs áradat, mindig felhoznak olyan lappangó attitűdöt, viselkedést, az egyén és a csoport szintjén is, amire nem számítottunk. Felmerül bennünk a kérdés, hogy mit is kezdünk ezzel a hirtelen jövő jelenséggel? Hogyan viszonyulunk, mint befogadó társadalom? Voltak-e/vannak-e bennünk, a védelmi szakemberek részéről, meglévő válaszok? Ez jelenti a migráció egészségpszichológiai problémáját.

INTERKULTURÁLIS KOMPETENCIA

Hoopes (1981) megállapította, hogy az interkulturális ismeretek fejlesztésében nem az a kritikus, hogy ki, milyen mélységig ismeri az egyes kultúrákat, hanem az, hogy milyen mértékben sajátította el az interkulturális ismeretszerzési folyamatot, kommunikációt és az emberi kapcsolattartást. E folyamat állomásai a következők:

²¹ Ládonyi Zsuzsanna: Migránsok lelki egészségét befolyásoló tényezők...

²² Ládonyi Zsuzsanna: Migránsok lelki egészségét befolyásoló tényezők...

²³ Düll Andrea: Helyvesztés vizsgálata migrációban lévő magyar fiatalok körében

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

1. *etnocentrizmus*: annak naív feltételezése, hogy a saját világgépével azonos világgépet vall mindenki magáénak;
2. *tudatosítás*: az eltérő világgépek és értékrendek létezésének felismerése;
3. *megértés*: az eltérések mögöttes okainak realizálása, felfogása, megértése;
4. *elfogadás – tiszteletben tartás*: tiszteletben tartani más emberek kultúráját, világgépét, működési rendjét;
5. *értékelés – megbecsülés*: felismerni és elismerni a másik kultúra abszolút értékeit;
6. *szelektív alkalmazás*: a másik kultúra bizonyos elemeinek elfogadása, valamilyen szelekció alapján;
7. *asszimiláció – alkalmazás – biokulturalizmus – multikulturalizmus*: egyre jobb alkalmazkodás a másik kultúrához.²⁴

Bizonyos kultúrákban, például az emberi viszonyok, párkapcsolatok kezelése más és más. Az iszlám országokban a nő életét, életvitelét, barátait, és nem családi kapcsolatait a család férfi tagjai határozzák meg (leánykorban az apa és a fivérek, asszonykorban a férj), és ebbe külső beavatkozást nem tűrnek el.

Ezzel szemben más országokban a nők kiharcolták maguknak ugyanazokat a jogokat, mint amelyekkel a férfiak rendelkeznek. Különbség van abban is, hogy Európában valakinek a házassági státusza a szexuális megközelíthetőség szempontjából foglaltságot jelent, de nem teljesen kizáró ok. Előfordul, hogy egy ártatlannak tűnő bók az egyik országban megengedett, máshol pedig akár per tárgya is lehet.

Minden kultúrában léteznek bizonyos tabuk, amelyek a normarendszer szerves részét képezik, és mint ilyenek, tiszteletben tartandók. A tabukat az adott kultúra szempontjából ugyanúgy meg kell tanulni, mint a szociális érintkezés egyéb szabályait. A különbség a normák és a tabuk között abban áll, hogy míg a normák azt írják elő, mit illik tenni, addig a tabuk azt hangsúlyozzák, hogy mit nem szabad. A tabuk változhatnak koronként, országonként és szituációnként. Az, ami tabu az arab kultúrában, lehet, hogy nem tabu Magyarországon. Gantz (1975) a kommunikációs fontosság szempontjából megkülönböztet viselkedési, kommunikatív és viselkedési kommunikatív típust.²⁵

A *viselkedési tabuk* azt jelentik, hogy vannak olyan dolgok, amikről beszélünk ugyan, de nem cselekedjük meg őket – például bizonyos ételek fogyasztása, vagy a nők klitorisának megcsonkítása, továbbá olyan dolgok, amelyek bizonyos szituációkban megengedhetők, de más helyzetben nem – otthon kézzel eszik, de nyilvánosság előtt nem, vagy strandra fürdőruhában megy, de egy étterembe nem. Ismert, hogy az indiai és bizonyos arab kultúrákban az evőeszközök helyett elfogadott, hogy az ételt kézzel vegyék ki a tálból.

Kommunikatív tabuk: vannak dolgok, amelyeket cselekszünk, de nyilvánosan mégsem beszéd témája. Ezek lehetnek az intim szférával kapcsolatos dolgok – afrikai kultúrákban ilyen a családtervezés –, vannak továbbá dolgok, amelyek bizonyos környezetben tabunak

²⁴ Hidasi Judit: Interkulturális kommunikáció

²⁵ Hidasi Judit: Interkulturális kommunikáció

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

minősülnek, de más környezetben nem. Például baráti körben beszélnek vallási meggyőződésükről, hitéletükről, jövedelmükről, és általában az életvitelükről, ami egyáltalán nem szokás a hivatalos érintkezésben.

A *viselkedési kommunikatív tabuk*, azok a dolgok, amelyeket nem cselekedjük meg, és nem is beszélünk róla. Ilyen lehet például a modern kultúrákban az ún. inceszt tilalom, amely a szülő és gyermekek közötti szexuális viszony tabuja, ami az ókori egyiptomi kultúrában elfogadott gyakorlat volt. Amiről nyíltan nem akarunk beszélni, azt gyakran eufemizmusba²⁶ burkoljuk – ezek a szólások egy külföldi számára nem jelentenek tiszta nyelvi kapcsolódást (például egy férfi megmutatja egy nőnek a bélyeggyűjteményét). Nagyon sok tabu épül a biológiai és testi funkciók köré, hiszen számos tabunak az adott környezeti kultúrában komoly életviteli funkciója és szabályozó szerepe van (klíma viszonyok, flóra), de van, aminek csak hagyományőrző szerepe van már.

A tabukra minden társadalom, minden közösség nagyon érzékeny, és megsértésüket még akkor is zokon veszik, ha pontosan tudják, hogy az idegen nem ismerhette őket. A tabuk egy-egy kultúrára, közösségre vetítve megszámlálhatóak, ezért mindenféleképpen érdemes megismerkedni velük, mielőtt bármiféle kapcsolatba kerülünk az adott közösség, kultúra képviselőjével.²⁷

Összegzésül elmondható, hogy a migráció a világon mindenütt, így Európában és hazánkban is különleges kihívást jelent a védelmi szakemberek számára. E folyamat alatt fizikai, szervezési, ellátási, segítségnyújtási problematikán túl nagyfokú kihívást jelent a pszichológiai változás toleranciája is. A lelki működésszavarok a saját haza elhagyásának veszteségélményéből, és a kulturális sokkhatásból eredhetnek. Ezek olyan testet, lelket megviselő folyamatok, amelyek nagyfokú lelki ráhangolódást igényelnek a velük foglalkozó szakállománytól. Nagyon sokszor drámai helyzet alakul ki, aminek kezelése nagyfokú empátiát és erős pszichés immunrendszert kíván a bevándorlóknak segítő védelmi dolgozóktól.

A beilleszkedés folyamán az egyének nagyfokú én-erőre, jól működő megküzdési stratégiára van szüksége és amennyiben ez nem sikerül, úgy krízishelyzet alakulhat ki, amely egyrészt az illető hazájának elhagyásából, másrészt a kulturális különbözőségekből ered, a szociális problémákon túl.

A védelmi rendszer dolgozóinak szükséges lenne a migráció pszichológiai ismérveinek, és az interkulturális kompetenciák elsajátításának egyre kiterjedtebb tanulmányozására, hiszen e jelenségek tanulmányozása által a váratlan, extrém helyzeteket nagyobb valószínűséggel fogják tudni megfelelően kezelni, morális, fizikai, és pszichológiai szempontból egyaránt.

²⁶ Eufemizmus jelentése: durvább szavak helyettesítése kevésbé bántó szavakkal (Idegen szavak gyűjteménye)

²⁷ Hidasi Judit: Interkulturális kommunikáció

IRODALOMJEGYZÉK

1. Corinna Milborn: Európa: az ostromlott erőd, a bevándorlás fekete könyve, Alexandra Kiadó, 2008, ISBN 978 963 370 606 0, p: 223
2. Farkas Johanna – Kováts Daniella – Sipos Szandra – Fogarasi Mihály – Valcsicsák Imre: A migráció pszichológiája, Budapest, 2014, NKE Szolgáltató Kft., ISBN 978-615-5305-43-6, pp: 10-13, p:21
3. Hidasi Judit: Interkulturális kommunikáció, Scolar Kiadó, 2004. ISBN 978-963-244-069-9, p:149, pp: 126-131
4. Kállai János – Varga József – Oláh Attila: Egészségpszichológia a gyakorlatban, Medicina Könyvkiadó Zrt. Budapest, 2014, ISBN 978 963 226 486 8
5. Menekültvédelem: Útmutató a nemzetközi menekültjoghhoz, Kézikönyv parlamenti képviselőknek, ENSZ Menekültügyi Főbiztosság Magyarországi Képvisellete, 2002, ISBN 92-9142-101-4 (IPU)
6. Sik Endre – Tóth Judit: Diskurzusok a vándorlásról, Budapest, 2000, ISBN 963 00 3869 2
7. Szabó A. Ferenc: A nemzetközi migráció és korunk biztonságpolitikai kihívásai, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006. ISBN 963 327 407 9, pp:89-90, p: 222
8. Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán: Migrációs tendenciák napjainkban, Publikon Kiadó, Pécs, 2014, ISBN 978-615-5457-34-0, p:10, p:11, p:39
9. Düll Andrea: Helyvesztés vizsgálat a migrációban lévő magyar fiatalok körében, Magyar Pszichológiai Szemle, 2006. 61.1, p:133, p: 149
10. Hautzinger Zoltán – Hegedűs Judit – Klenner Zoltán: A migráció elmélete
http://real.mtak.hu/16634/1/w207.bat_session%3D1164013711%26infile%3D%26sobj%3D8961%26cgimime%3Dapplication%252Fpdf letöltés: 2015.11.27
11. Ládonyi Zsuzsanna: Migránsok lelki egészségét befolyásoló tényezők vizsgálata elsőgenerációs németországi magyarok körében,
http://szociologia.btk.pte.hu/sites/default/files/Acta_Sociologia/10_Ladonyi_Zsuzsanna.pdf letöltés: 2015.12.05, p:141, pp: 144-145
12. Lakatos Csilla: Az Erdélyből Magyarországra áttelepültek lelki egészsége
http://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/18791/KM_2008_03_409.pdf?sequence=1 letöltés: 2015.12.09
13. Papp Z. Attila – Kováts András – Morauszki András: Menedékkérők Magyarországon 2015-ben
http://mta.hu/data/cikk/13/70/8/cikk_137008_pappz.pdf letöltés: 2015.11.28
14. Póczik Szilveszter: Nemzetközi migráció – biztonságpolitikai, rendészeti aspektusok
http://www.ittvagynk.eu/application/essay/120_1.pdf letöltés: 2015.11.27
15. Szijjártó Péter: Magyarországra nehezedik a legnagyobb nyomás.
http://magyarhirnap.hu/cikk/28110/Szijjarto_Peter_Magyarorszagra_nehezedik_a_legnagyobb_nyomas letöltés: 2015.11.27
16. Zsolt Péter: A potyautasság szociálpszichológiai okai az Európába irányuló migrációban
<http://www.meltanyossag.hu/node/4659> letöltés: 2015.11.27

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

17. Kiadványfüzetek. Forrás: Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal. 2014-2015 I-X.
(http://www.bmbah.hu/jomla/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu) letöltés: 2015.11.27
18. Menedék és migráció <http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/mivel-foglalkozunk/hatarok-megfigyelese/menedek-es-migracio.html> letöltés: 2015.11.28
19. Menedékkérők eloszlása az Európai Gazdasági Térségben 2014. január 1. és 2015. augusztus 31. között
https://www.google.hu/search?q=migr%C3%A1ci%C3%B3&biw=1280&bih=828&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiDq7CNvLPJAhWGCywKHW-XAJsQ_AUIBigB#tbm=isch&q=eur%C3%B3pai+migr%C3%A1ci%C3%B3s+v%C3%A1ls%C3%A1g+2015&imgsrc=HE5GjSGJ8V-LFM%3A letöltés: 2015.11.27
20. Menekültek a Földközi tengeren
https://www.google.hu/search?q=menek%C3%BCltek+a+f%C3%B6ldk%C3%B6zi+tengeren&biw=1280&bih=828&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwih9aiR5bfJAhWGWRQKH02BPYQ_AUIBigB letöltés: 2015.11.28
21. Petóvári Bence: A paradigmaváltás esélyei a fejlett országok migrációs politikájában,
http://phd.lib.uni-corvinus.hu/519/1/petovari_bence.pdf letöltés: 2016.01.19

TÖRŐ LAJOS¹**A katonai etika, a tisztii hivatás és értékrend néhány kérdése****Military ethics, values and professional officer some questions****Absztrakt**

A tanulmány elemzi a katonai etikát szűkebben és tágabban befolyásoló tényezőket. Rámutat a mind magasabb szintű elvárásokra, különös tekintettel a katonai missziós feladatokban.

Kulcsszavak: hivatás, érték, hivatásetika, katonai misszió, posztmodern világ, posztmodern hadsereg.

Abstract

The context of the study factors in military ethics narrow and wider influencing named. It points out both the higher level of expectations particularly with regard to the military mission tasks.

Keywords: profession, values, professional ethics, military mission. postmodern world, postmodern army.

A TÉMAKÖR IDŐSZERŰSÉGE

Mi teszi indokolttá a szaketikák, de különösképpen a katonai etika, a tisztii értékrend témakört azon kívül, hogy az erkölcs a legmindennapibb, a legtömegesebb társadalmi jelenség a politika, a kultúra, a vallás mellett. Jelen időkben a szaketikák reneszánszukat élik. A posztmodern korban jelentősen felértékelődnek a hivatásként űzött foglalkozások. A mai történelmi kor jellemzői indokolják ezt. A fejlett hatalmi, politikai, jogi szervezeti struktúrák, az informatika forradalma, a társadalmi fejlődés perspektívája és kényszere a szakmai és etikai felelősség soha nem látott szintjét követeli meg. A világ, amiben élünk, ahol ameddig az ember a tudományban, a technika világában a végtelenbe tör, addig a saját maga szociális világában nem, vagy nehezen, csak emberáldozatok árán jut előre. A harmadik évezred kezdetére az emberiség soha nem látott eredményeket ért el a tudományos technikai

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, oktató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, teacher, E-mail: toro.lajos@uni-nke.hu

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

fejlődésben. A számítógépes rendszerek, a robottechnikák, a géntechnológiák, a világűr meghódítása az emberi racionalitás határtalanságának bizonyítékai. Ugyanakkor mindennapi életünk legellentmondásosabb tényét jelenti, hogy az ember a saját társadalmi, szociális, egyéni világát, megoldhatatlannak tűnő, nem egyszer emberáldozatokat követelő konfliktusok, az erkölcsi normákat semmibe vevő feszültségek terhelik. Erkölcsi kérdésekkel mindig megtisztelő feladat foglalkozni, mert a legmagasabb rendű tárgyak közé tartozik, amellyel az elme foglalkozhat. Az erkölcs az emberi életvilág legtömegesebb jelensége, évezredek óta szabályozza az egyén és a közösség magatartását, egyben az elvont gondolkodás kimeríthetetlen nyersanyagául szolgál, az etikai gondolkodás formájában.

Az etika az erkölcsről szóló filozófiai tudományt jelenti, amelynek legfontosabb tárgya az emberi cselekedet megítélésének elve, az erkölcsi jó és a rossz kettősségének fényében. Az etikai gondolkodás egyidős a bölcsélet történetével. Ahogyan a filozófiát általában, úgy az etika kérdéseit sem lehet elsajátítani történetének aprólékos tanulmányozása nélkül. Nincs filozófusi életmű, amely ne foglalkozna erkölcsi kérdésekkel és ez vagy beleszővődve a filozófia elméletbe vagy önálló értékű etikai munkaként jelenik meg. Az erkölcsiség alapjaira vonatkozó gondolkodásunkat két különmű hagyomány együttes határozza meg. Az első az antik, amely az időszámítás előtti görög filozófia (Hérakleitosz, Démokritosz, Szókratész, Platón) szellemi örökségére, de kiemelten Arisztotelészre vezethető vissza, a másik Immanuel Kanttal veszi kezdetét. Arisztotelész etikája gazdag tárházat jelenti az erkölcsi és pszichológiai fogalomelemzéseknek és az ötletgazdag érveléseknek. Kant filozófiai hatása az egyik legerősebb egészen napjainkig. Etikai mondanivalójának mélységét speciális fogalmakkal teszi még nyomatékosabbá (maximák, imperatívuszok). A königsbergi gondolkodó határozottan vallja azt a meggyőződését, hogy az észnek, mint az ember legértékesebb részének kell uralkodni a szenvedélyek, az indulatok, a vágyak indítatásai fölött.

Jelen tanulmány ismeretrendszere a következő gondolatokban az erkölcsnek egy konkrét világot tekint a szakmák, közelebbről a hivatások morális milióját.

A társadalom életének minden olyan területén indokolt a szaketikák jelenléte, ahol a tevékenység közvetve vagy közvetlenül emberekre vagy emberek csoportjára irányul, ott ahol az emberi kapcsolatokat átszövik az alá és fölérendeltségi és a függőségi viszonyok. A legáltalánosabb erkölcsi szabályok sajátos helyi értékeket kapnak a különböző szakmai tevékenységekben, a hivatásjelleget foglalkozásoknál jelesül a legmagasabb rendűek a morális elvárások.

A TÁRSADALOM FEJLŐDÉSE ÉS A MORALITÁS

A szaketikák és hivatásetikák jelentősége a posztmodern* társadalmak fejlett viszonyai rendszerében tovább erősödik. A korszerű szociális struktúrák, a tudomány és technika

* A posztmodern nem a modern világot követő történelmi korszak, bár a kifejezés előtagja erre utal. A posztmodern fogalma a modern felsőfokát jelenti, de egyben annak kudarcát és kifulladását, a modern kulturális korszak váltásaként egy új korszak kezdetét, értékválságot, a civilizációs folyamat létet betöltő

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

fejlettsége a szakmai tudás mellett morális felelősséget feltételez, minden foglalkozását hivatásként teljesítő egyéntől. A szak- és hivatás etikák olyan irányelveket, útmutatókat tartalmaznak, amelyek nem foglalhatók törvényekbe, jogszabályokba, de hozzátartoznak az élet- és munkatevékenység teljességéhez. Az erkölcs és a jog viszonyát tekintve első megközelítésben hasonló funkciót teljesítenek: szabályozni és befolyásolni a társadalom tagjai és közösségei magatartását. Azon társadalmi alrendszer közé tartoznak, amelyeknél, az átlagosnál nagyobb a kölcsönhatás és kapcsolat. A jog kívülről szabályoz törvényeivel és intézmény rendszerével, a szélsőséges magatartási formákra irányul, így nem képes az emberi lét teljes spektrumát befolyásolni. Az erkölcs bensőleg a lelkiismeret révén vezérel, intézményrendszer nélkül, de átfogja az élet egész horizontját.

A katonatiszti etika gyökerei a régmúlta nyúlnak vissza, minden történeti korban magukon hordozva az általános társadalmi elvárásokat, valamint azokat a specifikumokat, amelyeket a hadsereg viszonyai és belső élete határoz meg. A katonai szervezet képességét a haza védelmére több tényező garantálja, úgymint: a személyi állomány sokoldalú felkészültsége, a korszerű haditechnika, az eredményes hadgyakorlatok, de nem utolsó sorban a személyi állomány felkészültségén belül a hivatásos katonák erkölcsi stabilitása és következetessége. El kell választani azokat a munkafajtákat, amelyek a tárgyi értékek előállítási folyamata köré szerveződnek, azoktól, amelyeknél a munka tárgya az ember. A hivatásos katona munkája, ahogyan az orvosé, a pedagógusé, a jogászé, mindenekelőtt az emberre irányul, így ebben a körben is létjogosultsága van egy önálló katonai hivatás etikának.

Az erkölcsi szempontok meghatározóak a hivatásos katona életében, mivel szolgálata átfogja egész életét, funkciója az ország biztonságával és védelmével, tágabban a nemzetközi kötelezettségből adódó feladatokkal fonódik össze. Ez alapozza meg magasrendűségét a hivatásként üzött foglalkozások világában. Feladata a haderő megszervezése és alkalmazása az univerzális felelősség szellemében.

A katonai felsőoktatásban korábban néhány órában tanultak etikát a hallgatók, ezen belül is elsősorban etikátörténetet, ami önmagában hasznosnak bizonyult, de a katonai élet gyakorlata, valósága többet követel az elméleti megalapozásban.

A katonai etika tárgyköre a legszélesebb értelmezésben a haderő felkészítésének, alkalmazásának morális értékelése, szűkebb dimenzióban a hivatásos katona tevékenységének és magatartásának szabályaival és megítélésével foglalkozó tudomány. Az utóbbi évtizedben a „Katonai etika. A katonai hivatás – tisztí értékrend” témakör önálló tantárggyá vált az egyetemi képzésen belül. Természetesen nem azt feltételezve, hogy a szókratészi racionalizmus nyomán, a tudás birtokában ez által csak kiváló erkölcsű tisztjelölteket nevelünk, de azt hisszük, hogy az etikai ismeretek birtoklása jó támpontot jelent a pozitív gondolkodás és az erényes magatartás formálásában.

A tisztjelöltek sokoldalú nevelésében kiemelt helyet kell hogy kapjon a névadók kultu-

---

és az ember fölé boltosuló hatalmasságát, a modernitás ingájának kilendülését, egy olyan új korszakot, amikor az új társadalmijelenségek már nem írhatók le a modern fogalmaival.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

sza és ezen nevekhez kötődő tanulmányi, kulturális, sportversenyek, valamint régmúltban kialakult hagyományok, szokások ápolása, ezek szellemének és gyakorlatának felelevenítése.

A tisztjelöltek katonai, szakmai felkészítését, erkölcsi nevelését a modern hadseregek hivatásos katonáival szembeni követelmények határozzák meg. A katonai életben az erkölcsi viszonyoknak kiemelt jelentőségük van, mert a hadsereg feladatait csak szilárd erkölcsi-fegyelmi közegben képes eredményesen megoldani. Ez az elvárás funkciójukból következően különösen a hivatásos katonákra vonatkozik, akikkel szemben az átlagosnál magasabb a társadalmi elvárás mércéje.

A hadsereg életének egyik sajátossága a jog és az erkölcs szoros összefonódása. Ez kifejeződik abban, hogy a szervezet zavartalan működése érdekében egyes erkölcsi normák és értékek jogi megerősítést kapnak. Az olyan tulajdonságok, mint az engedelmesség, megbízhatóság, határozottság, más foglalkozási területekhez viszonyítva hangsúlyozottabban érvényesülnek. A hivatásos katonáknak mindenekelőtt vezetői tevékenységében érvényesülnek erkölcsi elvárások, különösen a törvények betartásában. Platón lehet itt idézni, amint a törvény és a vezető viszonyáról elmélkedik. „... ahol a törvény a vezetők kényének van alávetve és érvénytelen, ott kész a romlás az állam számára; ahol azonban a törvény az úr a vezetők fölött, s a vezetők az ő szolgálói, ott a jólét, fennmaradás és minden jó remélhető, amit csak az istenek adhatnak egy városnak.”²

Ez a platóni felismerés az ember kiegyensúlyozott társadalmi életének egyik leglényesebb, legmeghatározóbb fundamentumára mutat rá, amelynek igazságértékét az egész civilizált történelem fényesen igazolja.

A katonai szolgálat egyben állásfoglalást, önfeláldozó hazafiságot jelent, mert a haza védelme feltételezi és fokozottan megköveteli a hazához, a nemzethez való ragaszkodást, annak szeretetét. Ez utóbbiról ír Vörösmarty Mihály mához is szólóan a „Honszeretet” c. versében:

„Tégy érte mindent: életedet,
Ha kell, csekélybe vedd;
De a hazát könnyelműen
Kockára ki ne tedd.

Tűrj érte mindent, ami bánt,
Kint, szégyent és halált;
De el ne szenvedd, el ne tűrd
Véred gyalázatát.”³

² Platón összes művei. 3. kötet (Európa Kiadó, Budapest, 1984.612.o.)

³ Vörösmarty Mihály: Összes költemények. (Osiris Kiadó, Budapest, 1998.428.o.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A hivatásos katonák önként vállalják a katonai fegyelemből reájuk háruló kötelezettségeket, így velük szemben természetes igény, hogy ezek teljesítésében példát mutassanak, fejlesszék beosztottaik személyiségét, gondoskodjanak róluk, s magánéletükben is megfeleljenek a társadalmi elvárásoknak. Ide kapcsolódik a tekintély és fegyelem viszonyának kérdése, amelynek szintén van erkölcsi mozzanata. A katonai feladatteljesítés feltétele a tekintélyelvű vezetés. A törvények és szabályzatok védik az előjáró parancsait, személyét és egyben jogi tekintélyt garantálnak. A szolgálati hierarchiából fakadó formális tekintély azonban nem eredményez erkölcsi elismertséget is. A formális tekintély mellett minden vezetőnek a közösség előtt önmagának kell kivívnia erkölcsi és szakmai presztízsét. A szolgálati tekintély nem terjeszhető ki olyan területekre, ahol más normák az irányadók, mint például az ismeretek igazságértékének eldöntése, vagy a szolgálaton kívüli viszonyok. Ha nem is közvetlenül tartozik ide, itt kell megemlíteni a bürokratizmus elleni küzdelmet, melynek belső tartalmi vonása az eszközök és formák elszakítása a céloktól, azok önállósulása, önmagáért valóvá válása. E módszer velejárója a formális pótcselekvés, a partikuláris szemlélet, az öngazolás, az önvédelmi célú felelősségáthárítás és a karrierizmus. A bürokratikus magatartás az embert csupán, mint a feladat végrehajtás eszközét tekinti, lebecsüli az emberi viszonyok alakításának fontosságát, érzéketlen a katonák szükségletei iránt. A katonai vezetői erények között az együttérzés, a tolerancia és az igazságosság kiemelt helyet foglalnak el. Mértékadó vélemények alapján az együttérzés a legnemesebb érték, melynek birtokában a vezető nem tűri el a hatalom indokolatlan érvényesítését, ellensúlyozza az agresszív hajlamokat a méltanyosság és igazságosság érdekében. Az együttérzés nem a vezető gyengeségét, határozatlanságát jelenti, hanem érzékenységet az emberek személyiségében mutatkozó különbségekre. Az együttérzés hiánya miatt a katonai vezető az önkényeskedés csapdájába eshet, elvesztve ezzel a beosztottak bizalmát és saját vezetői tekintélyét.

A pozitív vezetői tulajdonságokból elmaradhatatlan az igazságosság, amelynek számos fogalmi meghatározása ismert. Thomas Hobbes a „Leviatán” című műben így ír erről: „Az igazságosság az az állandó akarat, hogy mindenkinek megadjuk azt, ami őt megilleti”⁴... „Igazságos embernek... azt nevezzük, aki minden erejével arra törekszik, hogy minden cselekedete igazságos legyen, igazságtalan embernek pedig azt, aki mindezzel nem törődik.”⁵ Igazságos a cselekedet, vagy döntés, ha azokat nem befolyásolja a rokonszenv, az indulat, a szenvedély, a sajnálat vagy az érdek és a vezető következetesen alkalmazza a normákat, a szabályokat, a közösség minden egyes tagjával szemben. Ezek az igények, a beosztottakhoz való viszonyban tovább gazdagodnak, mégpedig olyan elemekben, hogy a katonai vezető:

- a szigort ne tévessze össze a durvasággal;
- ismerje a beosztottak személyes tulajdonságait, családi és szociális körülmé-

⁴ Thomas Hobbes: Leviatán vagy az egyházi és világi állam formája és hatalma. (Kossuth Kiadó, Budapest, 1999. 184. oldal)

⁵ u.o.: 186. oldal

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

nyeit;

- körültekintően gondoskodjon arról, hogy a járandóságait hiánytalanul megkapják, s rendelkezzenek a pihenéshez, a szórakozáshoz, a művelődéshez szükséges szabadidővel;
- akadályozza meg a beosztottak közötti konfliktusokat, ápolja a bajtársiasság szellemét.

Ezekben a követelményekben az emberi méltóság tisztelete fogalmazódik meg, mert a katonai vezető értékrendjével összeegyeztethetetlen a durvaság, a megalázó bánásmód, a faji és nemzetiségi előítélet. Az erkölcsi nevelőmunka részét képezi az olyan katonai erények és értékek fejlesztése, mint a bajtársiasság, bátorság, állhatatosság, de ezzel párhuzamosan az értékrend zavarai és torzulásai elleni küzdelem és határozott fellépés is.

Ide sorolhatók olyan jelenségek, mint az alkoholizmus, a narkómánia, az egoizmus, irigység, konformizmus, nonkonformizmus. A hivatásos katonával szembeni erkölcsi elvárás következő területe: a hatalomhoz, a pártokhoz és a politikához való viszonya, amelyekben a rendszerváltozással párhuzamosan jelentős közeledés történt a nyugati hadseregekben meghonosodott normákhoz. A rendszerváltást követően a megszilárduló jogállamban a hivatásos katona társadalmi pozíciója a jogi és a hatalmi intézmények szintjén jól áttekinthetővé és egyértelművé vált.

Engedelmességgel, felelősséggel és szolgálattal, az Alaptörvény, a törvények, a szabályzatok által meghatározottak szerint tartozik. Saját szolgálati hatalmát is a magasabb jogforrásokból és intézményekből származtatja. A pártokhoz és a politikához való viszony a hadsereg pártsemlegességének megvalósításával egyértelművé lett. Az Alaptörvény előírja: „A Magyar Honvédség hivatásos állományú tagjai nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.” (45. cikk 4. bekezdés)

HIVATÁS ÉS VALLÁS

A hit és a vallás kérdései megkerülhetetlenek, bármilyen tudományos-technikai fejlettségű és magas fokon szervezett világban élünk.

A vallási hagyományok intenzitása az emberi élet számos területén megnyilvánulhat, többek között a hivatás iránt érzett felelősségtudatot érintő területen. Erre álljon itt egy történelmi példa.

1984-re Indiában különösen felerősödtek a szikh szeparatista törekvések. A szikh vallás tanításaiban, törekvéseiben – az átlagostól eltérően – különösen erős a politika érdeke, célok jelentősége. Az elszakadási törekvések okozta feszültség miatt Indira Gandhi katonákkal megrohmoztatja a szikhek legszentebb építményét, az amrisztári Aranytemplomot. Válaszul a szikh testőrök megölik az Elnök asszonyt. Mi történt ténylegesen? A testőrök feladata – életük árán is – megvédeni az Elnököt. De a történet szerint a vallási hit ereje, érzülete és tudata felülkerekedett a testőri hivatásból fakadó elkötelezettségen és az indulat teret engedett a szélsőséges cselekedetnek.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A modern, nyugati típusú hadseregek történetében eddig nem ismert – ami nem zárja ki, hogy nem volt, vagy nem lehet – a keresztény hitbéliség által motivált erőszakos cselekmény. A modern hadsereg katonájával szemben nincsenek előírások, legyen hívő vagy ne legyen. A lelkiismereti- és vallásszabadság elveinek maradéktalanul érvényesülnie kell. Az, ami elvárás ezen a területen, legyen felkészültsége és jó ismeretsége más vallások hitelveiről, értékrendjéről, tanításairól. A katona ennek a tudásnak hasznát is veszi, különösen akkor, ha idegen környezetben, válsággyócokban teljesít szolgálatot, olyan helyeken, ahol kizárólag fegyveres erőszakkal nem lehet tartós, maradandó győzelmet, normalizált állapotokat elérni.

A XXI. század tudomány centrikus légkörében sokat vitatott kérdés az emberi tényező jelentősége és különösen viszonya a fejlett technikai eszközökhöz. A világűr meghódítása, a számítógéprendszerek, robotgépek elterjedése, a technikai civilizáció fejlettsége az emberi élet és kapcsolatok néhány területén az ember alárendelt, másodrendű szerepét sugallja. Ezt az összefüggést a katona és a korszerű haditechnika viszonyában is értelmezni kell. Néhány technicista felfogás abszolút elsőbbséget tulajdonít a haditechnikai eszközök mennyiségének és minőségének, míg az emberi tényezőt csak az eszközök függvényének tekinti. A béke megvédésében, a haderő sokoldalú alkalmazásában a korszerű haditechnikai eszközök jelentősége vitathatatlan, de a döntő tényező a katona marad, aki alkalmazza, beprogramozza, korrigálja, adott esetben megjavítja a modern fegyverrendszereket. Könnyű belátni, hogy a modern fegyverrendszerek megjelenése és alkalmazása nem szűkíthető le a technikai szemléletre, ellenkezőleg, ezek léte mind magasabb rendű moralitást és felelősséget igényel a politikai és a katonai vezetőtől egyaránt. A modern hadseregekben a haditechnika és a harcmódok korszerűsége mellett a hazafiság, a becsület, a bátorság, a tolerancia, a szakképzettség, a bajtársiasság klasszikus erkölcsi értékek maradnak, és ezek meghatározzák a leendő hivatásos katonák sokoldalú felkészítését is.

A KATONA ETIKA TANTÁRGY TARTALMI GONDOZÁSA

Az elméleti megalapozás minden ismeretanyag nélkülözhetetlen előfeltétele, ez alól az általános és szaketikák tudásrendszere sem kivétel.

”Ha az idő a maga értelmét az örökkévalóságban nyeri el, akkor onnan kiindulva kell megértenünk is.”⁶ A heideggeri gondolat szellemisége – vonatkozási alapnak tekinteni egy lehető legáltalánosabb szempontot – hasznos kiindulást jelent az értékrend témakör további kiművelésében.

Az emberi akaratok, törekvések, cselekedetek és erőfeszítések csak az össztársadalmi haladást jelentő normák tükrében értékelhetők. Az emberi tetteknek, de már a gondolati törekvések is, nemcsak az Ész, hanem a Moralitás ítélőszéke előtt is ki kell állnia a próbát. A filozófiai gondolkodás gazdag ajándékából lehet idézni az ókortól egészen napjainkig.

⁶ M.Heidegger: Az idő fogalma. (Kossuth Kiadó, Budapest, 1992. 27. oldal)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Ezekből a továbbiakban is méríteni kell, keresve a gyakorlati érvényességet, az élet konkrét eseményeit, amelyekben objektíválnak az általános elvek és felismerések.

Az ember az élet számos területén – törekedve a tökéletest elérni – akarva-akaratlan a platóni szemlélet büvkörében él és gondolkodik. Ennek alapján az ember egy ideális házban akar élni, egy ideális család alapítására törekszik, de legfőképpen élete értelmének kiteljesítésére egy ideális társadalomban akar élni. Egy olyan társadalomban, ahol érvényesülnek az emberi jogok, a tanulás, a munka, a kulturálódás feltételei a haladás, a fejlődés élményét sugallják. „Cselekedj úgy, hogy az emberiséghez mind a magad személyében, mind pedig másnak a személyében, mint célhoz viszonyulj sohasem, mint pusztá eszközhöz.”⁷ Immanuel Kant intelmének teljesítése elé a mindennapi létet meghatározó nyugati típusú civilizáció lényege – annak a belső természetéből fakadó görcsös haszontelviség szemlélete és programja – számos akadályt gördít, de nem jelenti a megvalósíthatatlant. Amennyiben a katonai etika tantárgy megújítását tekintjük, akkor a tényekből kell kiindulni. A Magyar Honvédség feladatrendszerén belül meghatározóak a modern hadviselés követelményei, amelyekben egyrészt a mai történelmi kor hadügyi forradalmának vívmányai jelennek meg. Ilyenek: az információs háború, a fejlett felderítő és csapásmérő rendszerek, a robottechnika a lopakodó repülő és drónok alkalmazása, a hadviselés céljait szolgáló újtechnológiák. Másrészt az aszimmetrikus háború sajátosságai, az aszimmetrikus fenyegetések és mindezekből a katonai missziókban érvényesülő elvárások rendszere. Az események ismeretében megállapítható, hogy az aszimmetrikus háború – a terrorizmus eszközlődése révén – minden feltétele súlyosbodni fog mind rövidebb, mind hosszabb távon egyaránt. Ennek táptalaját jelentik olyan tényezők, mint az emberi közösségeket elválasztó értékrendszerek okozta különbözőségek, a nélkülözés, a munkanélküliség, az etnikai feszültségek, a nukleáris fegyverektől való félelem, a súlyosbodó ökológiai problémák.

Mindezeket figyelembe véve a katonai tevékenységekben növekszik a felelősségtudat és felelősség érzet a szakmai és a morális téren egyaránt. Egyre nagyobb pusztító erejű harceszközöket, mind kevesebben és mind kisebb katonai szervezetekben, alegységekben alkalmaznak. A magas szintű elvárások miatt koncentráltabbá válnak a feszültségek. Soha nem volt ilyen világra nyitottság a magyar katonai feladatokban. A Magyar Honvédség kijelölt és felkészített katonai szervezetei bármely földrészen – ahol a NATO feladatot teljesít – bevetethetnek kell lennie. A katonai missziós feladatok az átlagnál erőteljesebben igénylik az idegen környezethez való alkalmazkodást, az átfogó jellegű gondolkodásmódot, az idegen nyelvi kommunikációs készséget, a vezető és alárendelt közötti bizalmat és együttműködést.

⁷ I.Kant: Az erkölcsök metafizikájának alapvetése. (Gondolat Kiadó, Budapest, 1991. 62. oldal)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

TÖRTÉNELMÜNK HÁTTÉRANYAGA

Küzdelmes, sorsfordulóiban gazdag időket élt meg a magyar nép az elmúlt században. Magyarországon a XX. század rendszerváltozásai olyan történelmi örökséget és a velejáró „élmény” anyagot jelentenek, amelyet kevés nemzet tudhat maga mögött. Az egymást követő rendszerek és rezsimek nem egyszerűen ellentétet láttak a másokban, hanem nem egyszer gyilkos ellenségként viszonyultak egymáshoz.

Történelmünkben a nagy rendszerváltozások mögött a lelki, a szellemi szemeink előtt ott kell lennie egy szélesebb nemzetközi környezethez tartozástudatunkkal (ENSZ, EU, NATO, V4 <visegrádi négyek>, OECD⁸ tagság) párhuzamosan, egy sokoldalú ismeretrendszernek, amely bemutatja a korábbi történelem rossz külpolitikai ragaszkodásait, a világháborúk mélyenszántó következményeit. Az egymást váltó rendszerek megértése előfeltételezi az adott kor miliójébe való értelmi, érzelmi, intellektuális belehelyezkedést. Az oktatásnak oda kell vinni a mai idők katonáját a K.u.K. hadsereg minden napos életébe, a Tanácsköztársaság Vörös Hadserege szellemiségébe, a Horthy hadsereg elkötelezettségébe, a népi-demokratikus és szocialista hadsereg feladat világába és mindezek tükrében eljutni a modern hadseregek specifikumaihoz. Egy sokoldalú történettudat birtokában ki kell bontani a ma is hasznosítható elemeket, felül kell emelkedni és gazdagítani a mai énképet. A történeti ismeretek és tapasztalatok birtoklása jelentsen határozottabb elkötelezettséget a szemléletben, a mindennapi feladatok gyakorlatában. Magyarország történelme, hadtörténete példátlan gazdagságú, még akkor is, ha osztoztunk azon kis népek sorsában, amelyek többnyire a vesztes fél oldalán sodródtak háborúba és szenvedték el a háború következményeinek ódiumát.

Jelen korunk legfontosabb jellemzőit tekintve nem nehéz belátni, hogy az ember egy lenyűgöző civilizációt teremtett és gazdagít szakadatlanul, de ugyanaz az ember a helyi háborúk, az embermilliók migrációját okozó diktatúrák és polgárháborúk, a genocídiumok, egy újszülött fegyverkezési verseny révén, részben elveszíti uralmát a maga teremtette történelem felett. Az emberiség jövőjét, a túlélés szempontját tekintve az etika, a szaktika, a hivatás-etika témakörök kimeríthetetlen elméleti és gyakorlati nyersanyag forrásként szolgálnak minden az emberi életért felelősséggel tartozó egyén számára. Szükség van támpontokra a szaktikák anyagának, rendszerének további tökéletesítésében.⁹ A katonai etika kérdései – a mai idők feszültségei, háborúi tükrében – mindjobban felértékelődnek. Különös erővel mutatkozik meg a kezdő tiszt és altiszt állomány körében az új identitás és

⁸ Organisation for Economic Co-operation and Development /Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet/

⁹ A 2015 novemberében rendezett Etika konferencián Himmer Péter felhívta a figyelmet az etika és értékelés kapcsolatára, az etikai szempont tartalmi ellentmondásosságára, a történelmi múlt és a jelen összekapcsolatlanságából adódó dilemmákra.

értékválasztás¹⁰ diktálta követelmények rendszere, tekintettel az új feszültségterekre, amelyek halál-közeli helyzeteket teremthetnek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Háború a modern korban. /Rubicon. 2006. 2-3.)
2. Segesváry Viktor: A terrorizmus elleni háború. (Valóság, 2002/8. 1-9. oldal)
3. Katonai etika (ZMNE, Szerk.: Gligor János, Budapest, 2004.)
4. Kalmár György: Indira Gandhi (Budapest, Kossuth Kiadó, 1985.)
5. Törő Lajos: Katonai etika. Tiszti hivatás- tiszti értékrend. (Budapest, NKE 2013. Tematika program. Bevezető gondolatok. Kiadatlan kézirat.)

---

¹⁰ Ugyanezen a konferencián Harai Dénes mondanivalója középpontjában a modern katona (mindenek előtt a veszély közeli) élethelyzetéből és feladataiból következő identitás és értékválasztás kérdései szerepeltek.

URBÁN NÓRA – PÉTER LÁSZLÓ¹**A stresszel szembeni rugalmas vészreagálás (reziliencia)
katonai aktualitásai****Military actualities of the flexible emergency response to stress
(resiliency)****Absztrakt**

A hagyományos katonai tevékenységektől különböző feladatok közös eleme, hogy nincs világosan megnevezhető ellenség, akivel fel kellene venni a harcot. A missziós tevékenységek olyan magatartást várnak el a katonáktól, akik eredendően fegyveres erőszak alkalmazására kapnak kiképzést, hogy lehetőleg ne fegyverrel, a tanult módon reagáljanak, hanem sokkal inkább „diplomatak” legyenek. Ugyanakkor a műveletek helyszíneinek körülményei még mindig inkább a klasszikus háborúkra emlékeztető jellegzetességekkel rendelkeznek. A misszióba készülő katona tudatában van annak, hogy háborús veszélynek teszi ki magát, megsérülhet, maradandó károsodást szenvedhet, sőt életét is elveszítheti. A megfelelő kiképzés segítségével fontos, hogy a fenyegető helyzetekben jelentkező stressz az önvédelmet szolgálja, lehetővé tegye, hogy a katona teljes energiájával az adott veszélyre koncentráljon és felkészüljön a fenyegetésre adandó válaszlépésre.

Kulcsszavak: stressz, pszichotrauma, stresszreziliencia

Abstract

The traditional military activities are often common elements of different tasks that can be named is not clear enemies, with whom we should be combated. The missionary activities are expected to conduct the soldiers who receive training in the application of armed violence inherent to avoid any weapon, they learned the way to react, but rather to be "diplomats". However, the circumstances of the operations sites still prefer the classic wars reminder specific aspects. The military mission is made aware that war exposes himself to danger, damage, permanent

---

¹ NKE Hadtudományi Doktori Iskola, E-mail cím: urban.nora@uni-nke.hu, peter.laszlo@uni-nke.hu

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

damage and even lose his life. The right training can help is important to stress the threat situations candidate to serve self-defense, allow it to concentrate all the power of the military and prepare for the threat to be answered by step to a specific threat.

Keywords: *stress, psychotrauma, stress resiliency*

A Magyar Honvédség élő ereje hazánk Alaptörvényéből és a NATO-ban vállalt kötelezettségéből eredően gyakran kerülhet olyan helyzetbe, amikor fokozott pszichés megterhelésnek van kitéve. [1] Hazánk 1995 óta egyre gyakrabban vállal szerepet külföldi missziókban és ez gyakran olyan speciális feladatot jelent, amely eltér az itthon végzett munkától. Az új típusú fenyegetések, amelyek az elmúlt évtizedek során előtérbe kerültek, új kihívásokat jelentenek a katonai műveletek szintjén is. A hagyományos katonai tevékenységektől sokszor különböző feladatok közös eleme, hogy nincs világosan megnevezhető ellenség, akivel fel kellene venni a harcot. A missziós tevékenységek olyan magatartást várnak el a katonáktól, akik eredendően fegyveres erőszak alkalmazására kapnak kiképzést, hogy lehetőleg ne fegyverrel, a tanult módon reagáljanak, hanem sokkal inkább „diplomáták” legyenek. [2] Ugyanakkor a műveletek helyszíneinek körülményei még mindig inkább a klasszikus háborúkra emlékeztető jellegzetességekkel rendelkeznek (ellenséges erők, gerilla, illetve terrortámadások, aknamezők, stb.) A misszióba készülő katona tudatában van annak, hogy háborús veszélynek teszi ki magát, megsérülhet, maradandó károsodást szenvedhet, sőt életét is veszítheti. [3] A békefenntartók háborús körülmények közé kerülve személyesen tapasztalhatnak meg életveszélyes szituációkat, katasztrófákat, láthatnak súlyosan sebesült embereket, halált.

1. ábra: Sebesült bajtárs mentése Afganisztánban

Forrás: <http://www.ipsnews.net/2012/02/army-officers-leaked-report-rips-afghan-war-success-story/>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

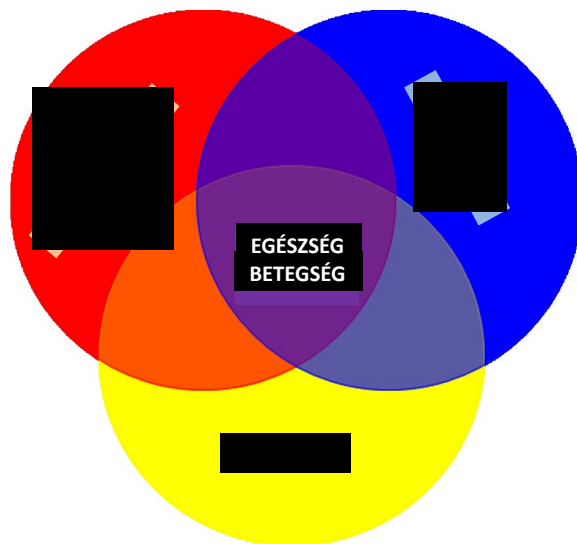
2016. IX. évfolyam 1. szám

Ezek a traumatikus élmények, a hirtelen vagy folyamatosan fellépő stressz gyengítik a fizikai aktivitást és az egészséges pszichés védekezőképességet. E speciális szolgálatok ellátásához nélkülözhetetlen a katonák magas szintű pszichológiai rugalmassága, alkalmazkodóképessége és szakmai felkészültsége. [4] Éppen ezért a megfelelő kiképzés segítségével fontos, hogy a fenyegető helyzetekben jelentkező stressz az önvédelmet szolgálja, lehetővé tegye, hogy a katona teljes energiájával az adott veszélyre koncentráljon és felkészüljön a fenyegetésre adandó válaszlépésre.

Az elmúlt néhány esztendőben több olyan esemény következett be hazánkban és országunk környezetében, illetve távoli műveleti területeken, melyeknek hatására sokan éltek át súlyos megrázkódtatásokat. Egyes hivatások, így a katonák, rendőrök, tűzoltók, mentőszolgálatok esetében többszörösen is fennáll a veszélye a traumatizálódásnak. Az ilyen tragédiákat követően a normál stressz-reakciókon kívül gyakran alakulhatnak ki patológiás (abnormális, betegséget jelentő) válaszok és állapotok, így az akut stressz-betegség és a poszttraumás stressz-betegség. Mely stressz ártalom esetében beszélhetünk pszichotraumáról? Az amerikai diagnosztikai kézikönyv, a DSM-IV alapján: „leggyakrabban olyan stressz hatásnak kitett állapot, ahol a személy élete és testi integritása közvetlenül kerül veszélybe vagy az egyén tanúja volt egy másik személy szenvedésének, tudomást szerzett közvetlen hozzátartozójának hirtelen vagy erőszakos haláláról, esetleg szenvedéséről, és erre az eseményre erős félelem, tehetetlenség vagy fenyegetettség érzésével reagál”. Egyre több és változatosabb események jelenthetnek traumát és okozhatnak patológiás állapotokat: közvetlenül átélt események, így személyes részvétel harci bevetésekben, személy ellen irányuló erőszak (sebesülés, szexuális erőszak, fizikai támadás, katonai közelharc, kínzás, stb.), túszállapotok, terroristatámadás, rablás, természeti katasztrófák, súlyos közúti balesetek, életveszélyes betegségek. Traumatikus hatást kelthetnek közeli hozzátartozókról kapott váratlan hírek is (haláleset, erőszak, súlyos baleset, stb.).

Elsősorban a klinikai pszichológia és a korai prevenciót hangsúlyozó egészségpszichológia nézőpontjából igyekszünk megközelíteni a védelmi szektor fokozottan veszélyeztetett, extrém stresszhelyzeteknek, illetve a traumatizálódás lehetőségének kitett állomány pszichés állapotát [5]. Ezen belül is hangsúlyozzuk a poszttraumás stressz-betegség kialakulása, illetve prevenciója szempontjából szerepet játszó rugalmas ellenálló képesség, azaz a reziliencia szerepét. „Az egészségpszichológia a pszichológia specifikus – edukációs, tudományos és gyakorlati – hozzájárulása az egészség elősegítéséhez és fenntartásához, a betegség megelőzéséhez és kezeléséhez, az egészség, betegség és a különböző működészavarok etiológiai és diagnosztikus korrelátumainak azonosításához, valamint az egészségvédelem rendszeréhez.” Az egészségpszichológia tehát a pszichológia minden olyan tevékenysége, mely az egészség, betegség és egészségvédelem bármely aspektusához kapcsolódik. [6] Az egészségpszichológia kialakulása az orvostudományban uralkodó gondolkodásmód átalakulásához köthető, ennek a változásnak a segítségével formálódhatott csak meg az igény ezen egészségmegőrzésben fontos terület iránt. [7] A biopszicho-szociális modell hangsúlyozza, hogy a betegségek kialakulásában nemcsak biológiai tényezők, hanem pszichológiai és társadalmi összetevők is fontosak, nem csupán egy

mechanikus okot keresünk, hanem a hajlamosító, a kiváltó és fenntartó tényezők komplex kölcsönhatását.

2. ábra: A bio-pszicho-szociális modell vázlata
 Forrás: <http://perspectivesclinic.com/health-psychology/>

E nézőpontváltás hozta létre az egészségpszichológia megszületését és önállósodását a klinikai pszichológiától, amely inkább a patológia, a betegség, a gyógyítás szempontjából közelíti meg a pszichológiai jelenségeket, míg az egészségpszichológia lényeges területe az elsődleges prevenció, tehát az egészségmegőrzés és egészségfejlesztés. Az új évezredben a pszichológiai gondolkodásban paradigmaváltás következett be, amely kezdeményezi és sürgeti, hogy a pszichológia foglalkozzon többet az ember pozitív működésével, tárja fel a pozitív funkcionálás törvényszerűségeit, a jó működés feltételeit mind az egyén, mind a társadalom szintjén. [8] A szempontváltás lényege, hogy a kompetenciák kiépítésére is gondot kell fordítani és nemcsak a gyengeségek korrekciójára. [9] A megelőzés kutatásai igazolják, hogy vannak olyan védőfaktorok, amelyek hatékonyak a mentális betegségekkel szemben, mint a bátorság, optimizmus, kontrollképesség, leleményesség, a pszichológiai immunkompetencia. A negatívumokra fogékony, úgynevezett hagyományos pszichológia a stressz és a betegség kapcsolatának vizsgálatát helyezte előtérbe, elfogadva azt az okozati láncot, hogy a stressz és a tartós megterhelés megbetegít.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A pozitív pszichológia azon személyiség komponensek tanulmányozására összpontosít, amelyek a stresszel és megterheléssel szembeni küzdelemben támogatják az egyén megküzdési hatékonyságát és eredményességét [10]. Pozitív kimenetelt képes elérni a fenyegetés, a kihívás, a kár és a veszteség helyzetében az a személy, akit olyan protektív vonások jellemeznek, mint optimizmus, koherencia-érzék, kontroll-hit, énhatékonyság-érzés, leleményesség, lelki edzettség, vagyis rendelkezik a pszichológiai immunkompetencia azon eszköztárával, amely fejlett stressz-tűrő képességet szavatol [11].

A mentális betegségek nemcsak súlyos lelki, szociális, gazdasági terhet jelentenek, hanem a testi megbetegedéseknek is a kockázati tényezői. A depresszió és szorongás fokozzák az öngyilkosság, a dohányzás, a kóros alkoholfogyasztás és stressz-táplálkozás kockázatát. A súlyos mentális zavarok az átlagoshoz képest 8-20 évvel csökkentik a betegek várható élettartamát. [12] A főbb mentális zavarok előfordulása többé-kevésbé meg egyezik a világszerte talált, illetve európai adatokkal. Mégis van néhány kivétel is. Az európai átlagnál kedvezőtlenebb a helyzetünk a férfiak depressziója, kóros alkoholfogyasztás, a bipoláris betegség és a befejezett öngyilkosságok tekintetében. A magyar válaszadók az európai átlaghoz képest öt negatív érzelem közül hármat többször tapasztaltak: az átlagnál több magyar volt „nyomott hangulatban”, „mindig elgyötört” és „legtöbbször fáradt” (9%, 16%, 28% ebben a sorrendben, szemben az európai átlaggal, ami 6%, 13%, 20%). Az átlagnál több magyar válaszadó érezte úgy, hogy kevesebbet teljesített fizikai és érzelmi problémák miatt. A Hungarostudy 2013 szempontjából néhány lényeges megállapítása:

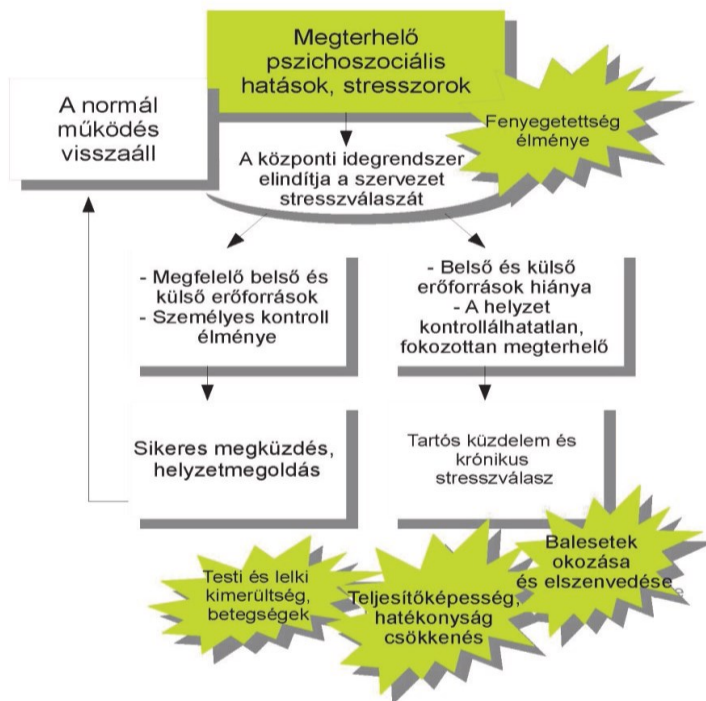
- A magas munkahelyi stressz egyes összetevőinek jelenléte szignifikánsan növeli a depresszió és a rossz közérzet esélyét és a kockázati magatartás előfordulását.
- A férfiak mind a depresszió stigmatizálása, mind a segítségkérés igénybevétele szempontjából kedvezőtlenebb képet mutatnak, mint a nők. A magyarokat kiemelkedően magas stigmatizációs szám jellemzi, és elutasítóbbak a segítségkéréssel kapcsolatban, mint a többi ország válaszadói.

Minden aktív, munkaképes ember – így a szerződéses és hivatásos katona is – életének nagy részét a munkahelyén tölti, így különösen fontos, hogy a munkahelyen fellépő, a munkavégzés bármely fázisára kiható munkahelyi stresszt, annak kiváltó okaival, az egészségre gyakorolt hatásaival, kezelésével, megelőzésével együtt megfelelően tanulmányozzuk. A munkahelyi egészségvédelem és egészségfejlesztés szempontjából ismernünk kell, hogy milyen pszichés és szomatikus következményei lehetnek a munkahelyeken fellépő, lehetséges stresszoroknak. [13] Mindennapi életünk során, munkavégzés közben számos olyan tényezővel találkozhatunk, melyek – az egyéni és kulturális különbségek, valamint az aktuális helyzet, módosító hatásainak figyelembevételével – stressz-keltőek lehetnek. Stresszoroknak a szervezetre ható külső erőket, körülményeket, vagyis mindazokat az ingereket nevezzük, amelyek a szervezetet alkalmazkodásra készítetik. A stressz-keltőnek ítélt események különböző kategóriákba tartozhatnak: traumatikus események, befolyásolhatatlan események, bejósolhatatlan események, belső konfliktusok, valamint azok a történések, amelyek kihívást jelentenek az egyén képességeinek és énképének. [14]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A stresszel való megküzdés folyamata

3. ábra: A stressz elaboráció

Forrás: http://www.ommf.gov.hu/letoltes.php%3Fd_id%3D5580

A védelmi szektorban a munkahelyi stressz speciális esetei a traumatikus események. Ezek olyan történések, amelyek, ha nem is teljesen váratlanul lépnek fel, de konkrétan vagy élményszinten az életet fenyegetőek, a szervezet felfokozott stressz-válaszát azonnal beindítják, és amellyel való sikeres megküzdés meghaladja a személy mindennapi megküzdési, alkalmazkodási repertoárját.

A veszélyhelyzetek átélése és kezelése fokozott pszichés megterheléssel jár, akár extrém stresszt előidéző, bizonyos esetekben traumatizálódást is eredményező folyamat. [15] Az extrém stressz olyan mértékű stressz-élmény, amikor a pulzusszám és a vérnyomás az élettani határ közelében vannak, az adott személy kognitív funkciói beszűkülnek, akárcsak az érzékelés és észlelés, előfordulhatnak inadekvát érzelmi és magatartási reakciók. Jellemző lehet a cselekvési bénultság, a pánik reakciók vagy a katasztrófa-szindróma tüneteinek a jelentkezése. [16] Ezt követően vagy a normalizációs folyamatok révén sikerül

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

egyensúlyba kerülnie a szervezetnek szomatikusan és pszichésen egyaránt, vagy a későbbiekben patológiás folyamatok, állapotok alakulnak ki.

4. ábra: Sebesült, szenvedő gyerek – gyakori missziós pszichotraumatizáló tényező
Forrás:

https://www.google.hu/search?q=battlefield&rlz=1C2SVEE_enHU415&biw=2051&bih=1001&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjhrfM6JrLahXjFZoKHRJCBi8Q_AUIBigB&dpr=0.67#tbm=isch&q=ptsd&imgsrc=M_mvyblBg7OnwM%3A

A műveleti területeken a katonák, rendőrök, tűzoltók olyan külső hatásokkal, stresszorokkal találkoznak, amelyek jellegükben, intenzitásukban, frekvenciájukban egyaránt különböznek a civil élet stresszoraitól. A kiváltott stressz folyamatok, pszichés történések jellegükben hasonlóak, viszont azok megjelenési formái, magatartási megnyilvánulásai gyakran mások. Számolni kell az akut stressz reakciókkal, amelyek traumatikus élmények hatására alakulnak ki, a krónikus, úgynevezett kumulatív stresszel, amely más pszichopatológiai folyamatot indukálhat, valamint a civil élet mindennapos stresszorai által kiváltott stressz állapotokkal is. [17] Bizonyos extrém stresszhelyzetek, veszélyhelyzetek esetében, amikor az egyén olyan események elszenvedője, szemtanúja vagy involválódó alanya, amely halálos fenyegetettséggel, súlyos sérüléssel, a fizikális és pszichés integritás elvesztésével jár, az egyén pedig intenzív félelemmel, szorongással, rémülettel, tehetetlenséggel reagál, pszichotraumáról beszélhetünk.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A pszichotrauma a mindennapos élet stresszoraitól jellegében, minőségében különbözik, a fizikális és a pszichés működések dezintegrációjának közvetlen veszélyével jár. Ilyen speciális helyzetekről beszélhetünk, mint: háború, harci cselekmények, súlyos balesetek, természeti katasztrófák, terrorcselekmények, szexuális zaklatás, fizikai bántalmazás, fegyveres támadás, stb. Egyes hivatások, így a katonák, rendőrök, tűzoltók, mentőszolgálatok esetében többszörösen is fennáll a veszélye a traumatizálódásnak. A normál stressz reakciókon kívül gyakran alakulhatnak ki patológiás válaszok és állapotok, így az akut stressz betegség és a poszttraumás stressz betegség.

Napjainkban egyre nagyobb figyelmet kap mind a civil, mind a védelmi szektorban az extrém stresszhelyzetek hatékony kezelése, a traumatizálódás, a poszttraumás stressz betegség (PTSD), illetve a traumát követő egyéb patológiás állapotok kialakulásának megelőzési lehetősége. Elsősorban azoknak a tényezőknek a felderítése és megértése áll az érdeklődés középpontjában, amelyek részben az egyéni sérülékenyséért, azaz vulnerabilitásért, valamint a rugalmas ellenálló-képességért, azaz a rezilienciáért lehetnek felelősek. A rizikófaktorok feltárása és szűrése szintén folyamatos a prevenció valamennyi szintjén. Az elsődleges megelőzés szempontjából lényeges felmérni a vulnerabilitás faktorait, így ez bizonyos veszélyhelyzeteknek különösen kitett szakmák esetében, akár alkalmazási, szelekciós kritériumokat is jelenthet. A 2001. szeptember 11-i terrortámadást követően az Amerikai Pszichológiai Társaság (APA) által közölt tények, adatok, publikációk egyre inkább a rugalmas ellenállóképesség szerepére helyezik a hangsúlyt a traumatikus eseményekkel kapcsolatban. Hangsúlyozzák, hogy a legtöbb egyén rendelkezik olyan képességekkel, amelyek segítségével lehetősége van megküzdeni a stressz igen magas szintjével is. Az APA definíciója alapján a rugalmas ellenállóképesség egy olyan adaptációs folyamat, amelynek segítségével kezelhetővé válik egy nehéz élethelyzet, szerencsétlenség, tragédia, trauma, az egyének hatékonyan képesek megküzdeni a trauma okozta distressz tüneteivel. [18]

2000-ben a Magyar Honvédség Honvédkórház Pszichiátriai Osztályán az év első 5 hónapjában felvett betegek körében véletlenszerűen mérték a PTSD előfordulását. A PTSD diagnosztizálására a CAPS kérdőívet használták, mely 30 részkérdésből áll, és a tünetek frekvenciáját, valamint intenzitását méri. A 170 betegből 10 bizonyult PTSD-snek, mely 6%-os prevalenciát igazol. Közülük 8-an aktuálisan is betegek voltak, míg 2 beteg életében már átesett egy PTSD-s perióduson. A 10 betegből 6 volt férfi (5 sorkatona), és 4 nő. A 10 PTSD-s beteg mindegyikénél tudtak más pszichiátriai betegséget is diagnosztizálni, melyek döntően az affektív spektrumhoz tartoztak (depresszió, szorongásos betegség, drogalkohol betegség). Összességében a prevalencia értékek hasonlóak voltak az átlaghoz, a fiatalok (sorkatonák) felülreprezentáltsága mellett. A külföldi missziókban szolgáló békefenntartók visszaszűrése alkalmával is készültek epidemiológiai felmérések a PTSD vonatkozásában Honvédkórház Pszichiátriai Osztályán. A KFOR, SFOR missziókból visszatért állományból 211 vett részt a vizsgálatban, akik közül 57-en traumatizálódtak (27,2%), és 9 katonánál tudtak PTSD-t diagnosztizálni (4,2%). Az Irakból hazatértek közül 280-at vizsgáltak, körükben a traumatizálódás aránya 57,1%-os volt (160 fő), míg 18 katona egyidejűleg

PTSD is volt. (6,4%) Az iraki misszióból hazatért állomány magasabb prevalencia értékeit magyarázhatja az is, hogy Irakban a traumatizáltak aránya is lényegesen magasabb volt.

A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses katonái számára a stressz tehát korántsem teoretikus probléma. Az extrém megterheléssel járó műveleti tevékenység számtalan ponton rejti traumatizáció lehetőségét, a poszttraumás stressz betegség kialakulásának esélyét [19]. Mivel a katonák körében a pszichológiai szakemberhez fordulás vagy segítségkérés a civil lakosságnál alacsonyabb, itt hatványozottan fontos a preventív szemlélet a kiválasztásban, a felkészítésben egyaránt. A kialakult PTSD kezelése sokkal több időt és erőforrást emészt fel (gyakran szerény terápiás sikerrel kecsegtetve), mint a proaktív megelőzés úgy az alkalmassági vizsgálatok, mint a kiképzések során. A PTSD kialakulásának megelőzésében a rezilienciával összefüggő protektív személyiségtényezők, a problémafókuszú megküzdés fejlesztése mellett fontos lehet a segítségkérés megküzdési stratégiájának a kialakítása és támogatása, ezzel összefüggésben, hogy képesek legyenek elfogadni is a segítséget. [20] Különösen érdemes odafigyelni a traumatizálódás szempontjából a nem tartós kapcsolatban élő, gyermektelen, valamint a foglalkozási területen tapasztalatlan, kezdő hivatásos szakemberekre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Eleki Zoltán, Szabó Sándor András: Felkészülés a harci stresszre, megküzdési stratégiák. *Hu-mán Szemle*, 2002; 18 (3), p. 81-94.
2. Pavlina, Z.; Filjak, T.; Bender-Horvat, S.: A harci stressz. In: Pavlina, Z.; Komar, Z. (szerk): *Katonapszichológia I.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2007. p. 333-376.
3. Foa, E. B., Keane, T. M., Friedman, M. J. (Eds.): *Effective treatments for PTSD: Practice guidelines from the International Society for Traumatic Stress Studies.* New York, Guilford Press, 2000.
4. Kóródi Gyula: Az idegrendszer lövési sérüléseinek aktív megelőzése, *KARD ÉS TOLL*: 2005:(2) pp. 119-126. (2005)
5. Kóródi Gyula: A digitális katona személyi védelme a honvédorvos szemszögéből, *HADMÉRNÖK* 2006:(Különszám) pp. 1-7. (2006)
6. Dobson, M.: *Combat Stress Reaction.* In: Fink, G. (Ed.): *Encyclopedia of Stress. Volume 1.* USA: New York, Academic Press, 2007. p. 524-529.
7. Rahe, R. H.: *Chronic Combat Reaction.* In: Fink, G. (Ed.): *Encyclopedia of Stress. Volume 2.* USA: New York, Academic Press, 2007. p. 520-533.
8. Kóródi Gyula: Prevention of the cardiovascular diseases – with natural antioxidants, *AARMS*, 12:(1) pp. 45-48. (2013)
9. Komar, Z., Koren, B., Trelak, M.: A poszttraumatikus stressz zavarok. In: Pavlina, Z.; Komar, Z. (szerk.): *Katonapszichológia, II. kötet.* Budapest, Zrínyi Kiadó, 2007. p. 317-394.
10. Kóródi Gyula: A térinformatika új lehetőségei a háborús sérült-ellátásban, *KARD ÉS TOLL*: 2002:(1) pp. 139-141. (2002)

11. Krug, E.G., Kresnow, M.J., Peddicard, J.P., Dahlberg, L.L., Powell, K.E., Crosby, A. E., Annect, J.L.: The New England Journal of Medicine. 1998; 338. p. 373-378.
12. Zsolt Fejes, Gyula Kóródi: Analysis of upper respiratory tract infections in mission circumstances, AARMS 13:(1) pp. 47-52. (2014)
13. Kessler, R.C., Sonnega, A., Bromet, E.J., Hughes, M., Nelson, C.B.: Posttraumatic stress disorder in the National Comorbidity Survey; Arc. Gen. Psychiatry. 1995; 52. p. 1048-1060.
14. Kóródi Gyula: Szívdobbanásmérő eszköz, mint a nukleáris objektumok, katonai létesítmények, börtönök és határátkelőhelyek biztonságának szolgálatába állítható módszer BOLYAI SZEMLE XXIII.:(3) pp. 123-130. (2014)
15. Kóródi Gyula: Health screening examinations in cardiovascularrisk estimation, AARMS, 12:(1) pp. 39-44. (2013)
16. National Comorbidity Survey. (2005) NCS-R appendix tables: Table 1. Lifetime prevalence of DSM-IV/WMH-CIDI disorders by sex and cohort. Table 2. Twelve-month prevalence of DSM-IV/WMH-CIDI disorders by sex and cohort.
17. Gabbay, V., Oatis, M.D., Silva, R. R., Hirsch, G.: Epidemiological aspects of PTSD in children and adolescents. In: Silva, R. R. (Ed.), Posttraumatic Stress Disorder in Children and Adolescents Handbook. New-York, Norton, 2004. p. 1-17.
18. Kilpatrick, D.G., Ruggiero, K.J., Aciemo, R., Saunders, B.E., Resnick, H.S., Best, C.L.: Violence and risk of PTSD, major depression, substanceabuse/dependence, and comorbidity; results from the National Survey of adolescents. Journal of Consulting and Clinical Psychology. 2003; 71(4), p. 692-700.
19. Zsolt Fejes, Gyula Korodi: Upper respiratory tract infections in the field, MEDICAL CORPS INTERNATIONAL FORUM 1/2014: pp. 22-24. (2014)
20. Fekete Mónika, Kovács László, Kovács Gábor: Trauma és poszttraumás stressz betegség (PTSD) előfordulása fokozottabb terrorveszéllyel járó külszolgálat (Irak) során. Honvéddorvos. 2007; 59(3-4), pp. 117 – 122.

WITTMANN EDINA¹

Harc az oroszországi németekért

Fight for the Germans in Russia

Absztrakt

Elemzésem során a 18. században Németországból Oroszországba kivándorolt emberek történetét kívánom bemutatni, különös tekintettel a Szovjetunió felbomlását követően egyre nagyobb ütemben történő visszatelepülésükre Németországba. A visszatelepülés lehetőségének jogi háttérét és a visszatelepültek régi-új hazájukban megélt nehézségeit is elemezni fogom, továbbá az orosz kormány jelenlegi, az oroszországi németek további elvándorlását gátló és a már kivándoroltak visszatelepülését támogató politikájára is szeretnék kitérni.

Kulcsszavak: Oroszország, Németország, kisebbség, migráció

Abstract

In my analysis I would like to introduce the history of people emigrating from Germany to Russia in the 18th century, with special respect of their ever faster return to Germany after the Soviet Union having broken up. I will also analyse the legal background of the possibilities of the return and the difficulties people had who returned into their old-new homeland and I also want to touch upon the present politics of the Russian government hindering the further migration of the Germans from Russia and supporting the return of the already emigrated people.

Keywords: Russia, Germany, minority, immigration

NÉMETEK BETELEPÍTÉSE OROSZORSZÁGBA

A VOLGA MENTI TERÜLETEK BENÉPESÍTÉSE

Már a középkorban, az 1200-as évektől kezdődően éltek németek Oroszország területén, az elsők közé azok a lübecki kereskedők taroztak, akik Novgorodban egy Hansa központot

---

¹ E-mail: wittmann.edina80@gmail.com

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

alapítottak, ezzel a várost a kelet és a nyugat közötti kapocsná formálták. Tömeges bevándorlásról azonban csupán jó ötszáz évvel később beszélhetünk.

Az első betelepítési hullámra Nagy Katalin cárnő 1762. december 4-én kiadott meghívó kiáltványa teremtett lehetőséget, amelynek értelmében minden Európában élő ember (zsidókat kivéve) számára az új sztyeppén való letelepedést garantált. Ezt a kiáltványt több nyelven (még arabul is) megjelentették számos korabeli külföldi folyóiratban. Mivel azonban a letelepedés lehetőségén túlmenően további jogok nem voltak garantáltak, a Cárnő felhívását nem követte tömeges betelepülés. Erre csupán az 1763. július 22-én kiadott második manifesztumát követően került sor, amelyben a cárnő európai kereskedők, polgárok és parasztok részére (zsidók számára is) a Birodalmon belüli szabad letelepülés mellett, a koronára való eskü letételét követően további kiváltságjogokat is garantált. Ezek közé tartozott az ellenszolgáltatás nélkül megszerezhető földtulajdon, a szabad vallásgyakorlás garanciája, a városokban való letelepülés esetén 5-10 év, lakatlan területeken való letelepedés esetén 30 év adó megfizetése alóli mentesség, továbbá a hadkötelezettség alóli felmentés is. A Cárnő a telepések részére kamatmentes, házépítésre, állatállomány vásárlására, illetve a mezőgazdasági és kézműves foglalkozások gyakorlásához szükséges eszközök megvásárlásához is hiteleket is nyújtott.²

A telepések tömeges kivándorlása 1763 és 1774 közé tehető, különböző német területekről (Hessen, észak-bajor térségek, Baden) több mint 30 ezer fő költözött az Orosz Birodalom területére. A hétéves háború (1756-63) harci cselekményei során a Kiáltvány hadkötelezettség alóli mentességet garantáló pontjai, továbbá a kamatmentes kölcsönök rendkívüli vonzerővel bírtak.

Katalin 2. kiáltványát követően elsősorban a Volga menti területek benépesítése kapott nagyobb lendületet.³

FEKETE-TENGERI TERÜLETEK BENÉPESÍTÉSE

I. Sándor cár határozata a külföldi betelepülők fekete-tengeri letelepítéséről 1804. február 20-i hatállyal lépett életbe. Ezt követően 1816-61 között Németország Baden és Württemberg, Rajna-menti és Nyugat Porosz térségeiből, valamint Svájcból érkezett a legtöbb telepes a Krímbe, Besszarábiába, valamint az Orosz Birodalom Kaukázuson túli területeire. Míg Katalin cárnő célja a telepésekkel a lakatlan területek benépesítése, a műveletlen területek termékenyvé varázsolása volt, addig Sándor cár a fekete-tengeri térségbe első-

² Einladungsmanifest:

http://www.migrazioni.altervista.org/deu/3deutsche_in_russland/05_18jahrhundert/3.2_katharina_2.html megtekintés: 2016.január 18.

³ Geschichte der Russlanddeutschen:

http://www.lum.nrw.de/zuwanderung/Aufnahmeverfahren_Spaetaussiedler/Geschichte_Russlanddeutsche/index.php megtekintés: 2016. január 18.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

sorban művelt telepéseket várt, mert tőlük Oroszország kulturális életének a felvirágoztatását is remélte.⁴

DISZKRIMINÁCIÓ AZ OROSZORSZÁGI NÉMET KISEBBSÉGEKKEL SZEMBEN

III. Sándor cár nacionalista, oroszosító politikáját, amelynek jelmondata az „Oroszország az oroszoké” a Volga-menti németek tömeges Dél-Amerikába történő emigrálása követte. A kitelepülés során német kolóniák soksága jött létre Argentínában. Az 1897-es népszámlálás adatai szerint már közel 1 millió német élt Oroszországban, így a 105 ezer kivándorló ellenére továbbra is igen jelentős számú német kisebbség maradt a Birodalom területén.⁵

A németek diszkriminációja az első világháborúval kezdődően új erőre kapott, hiszen a cári Oroszország és Németország a háborúban egymással szembenálló feleként vettek részt. Korabeli adatok szerint az Orosz Birodalom területén letelepedett 1,7 millió németből 300 ezer a cári hadseregben teljesített szolgálatot és harcolt új hazájáért. A bolsevik hatalomátvételt, és a mezőgazdaság államosítását követően 80 ezer Volga menti német szomorú sorsa az éhhalál lett.

1929-ben 14 ezer német indult Moszkvába, hogy a Szovjetunióból való kiutazásukra engedélyt kapjon. A szovjet hatalom válasza erre a németek tömeges deportációja volt, amely során csak 1930-ban 50 ezer embert hurcoltak el. A németek megpróbáltatásai iskoláik és templomaik bezárásával folytatódtak.

A náci Németországból érkező 1929-óta egyre gyakrabban folyósított humanitárius segítség elfogadását a szovjet vezetés 1934-el kezdődően megtiltotta.⁶

A második világháború előestéjén az 1939-es német-szovjet meg nem támadási szerződést követően úgy tűnt a Szovjetunióban élő németek helyzete valamelyest javul, azonban ez az csupán átmenetinek bizonyult, mivel már 1941-től megkezdődött a Volga-menti németek tömeges deportációja Szibériába, majd a GULAG-ba. 1941-47 között 700 ezer német veszítette életét a szovjet kényszermunka táborokban. Sztálin halálát (1953) és Adenauer kancellár 1955. szeptemberi látogatását követően 1956 januárjától a kényszer-táborokban fogvatartott németek a táborokból szabad eltávozhattak, azonban az eredeti lakóhelyeikre nem térhettek vissza, és az 1941-ben kisajátított vagyonukért sem részesültek semmiféle kárpótlásban.⁷

⁴ Die Geschichte der Deutschen aus Russland:

apps.thueringen.de/de/publikationen/pic/pubdownload885.pdf megtekintés: 2016. január 18.

⁵ Zar Alexander III: <http://www.russland.ru/essaykultur/morenews.php?iditem=14> megtekintés: 2016. január 30.

⁶ Geschichte der Landmannschaft: <http://www.landmannschaft-der-deutschen-aus-russland.de/LmdDaR/lmdaar.html> megtekintés: 2016. január 19.

⁷ Deutsche im Gulag: <http://www.dw.de/deutsche-im-gulag/a-16616106> megtekintés: 2016. január 18.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

VISSZATELEPÜLÉS NÉMETORSZÁGBA

Az oroszországi németek Németországba való visszatelepülésére az 1959. áprilisi német-szovjet családegyesítési egyezményt követően kerülhetett sor. A szovjet vezetés 1964-ben oldotta fel az 1941. augusztus 28-án életbe léptetett deportációs dekrétumot, amely aktus elengedhetetlen volt az 1966-os nemzetközi egyezmény 1973-as ratifikációja előtt, amely a kisebbségek szabad kiutazását garantálta. Ezek az egyezmények azonban a gyakorlati megvalósítást nélkülözték, és a német kisebbség Németországba történő tömeges visszautazására a gyakorlatban csupán az 1986-os családegyesítési törvényt követően kerülhetett sor. 1987-től kezdődően a német bevándorlási statisztikák jelentős emelkedést mutattak (1987-ben 14 ezer, 1992-ben már 195 ezer fő).⁸

A NÉMETORSZÁGI BETELEPÜLÉS JOGI HÁTTERE

Az oroszországi németek Németországba való visszatelepülésére az ún. „késői kitelepültek” jogait szabályzó szövetségi törvény a „Bundesvertriebenengesetz” teremtett lehetőséget.

A késői kitelepültek közé azok a német nemzetiségű, Németország területén kívül élők emberek tartoztak, akik a volt Szovjetunióból, annak utódállamaiból, illetve a többi kelet-európai államból települtek vissza Németországba. Az 1950-es évektől kezdődően egészen mai időkig kb. 4,5 millió emberről beszélhetünk. A „késői kitelepített” státusz a legszélesebb jogköröket tartalmazza, amelyet bevándorlók Németországban kaphatnak.⁹ Ennek jogi háttere a fent említett szövetségi törvény, amely az „elűzöttek jogait” (lakóhelyükről való elűzöttek, az oroszországi németek esetében az 1941-től kezdődő diszkriminációk érthetők ez alatt) szabályozza (Bundesvertriebenengesetz). Ennek értelmében a fenti államok állampolgáraiént nyilvántartott német nemzetiségű külföldi állampolgárok és családtagjaik részére németországi beutazásukat követően a német állampolgárság odaítélése a német állampolgársági törvény 7. § alapján (StAG) garantált, amint a szövetségi elűzöttek és menekültekről (Bundesvertriebenengesetz) szóló törvény 15. § értelmében a „késői kitelepített” státuszt a Szövetségi Köztársaság területére való beutazást követően megkapták.¹⁰

Ezen túlmenően minden olyan jog, amelyben akkor részesülhettek volna, ha addigi életüket Németország területén élték volna le, megilleti őket. Ide tartozik az iskolai végzettségük teljes körű elismerése, továbbá az addigi ledolgozott munkaéveik arányos beszámítá-

⁸ Geschichte der Russlanddeutsche:

http://www.russlanddeutsche.de/geschichte/teil4/zeittafel_4.htm megtekintés: 2016.január 19.

⁹ Spaetaussiedler: <http://www.bamf.de/DE/Migration/Spaetaussiedler/spaetaussiedler-node.html> megtekintés: 2016. január 13.

¹⁰ Leistungen für Spätaussiedler: <http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Standardartikel/DE/Themen/MigrationIntegration/Spaetaussiedler/Welche-Leistungen-erhalten-Spaetaussiedler.html> megtekintés: 2016. január 13.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

sa a német nyugdíjrendszerbe. Amennyiben már nyugdíjasként vándorolnak ki Németországba, úgy miután a német állampolgárságot automatikusan megkapták, a német nyugdíjalapból jogosultak az addig hazájukban ledolgozott munkaévek és beosztás alapján megállapított nyugdíjra.

Ez a szabályzás olyan széles jogköröket garantál külföldi állampolgárok részére, amelyben a német állampolgárok sem részesülnek, mivel az állampolgárság odaítélésén túlmenően anyagi segélyeket, és további kedvezményre is feljogosít a „késői kitelepített” státusz.

A szabályzás háttere, hogy ezeket a német nemzetiségű külföldi állampolgárokat németként kezeli, már az állampolgárság odaítélését megelőzően is. Ezek az emberek az Alaptörvény értelmében (Art. 116 GG) németek. A nem német nemzetiségű házastársak pedig ugyanazokra a jogokra tarthatnak igényt, amennyiben a házasság köteléke legalább három éve fennáll. Ez is azt bizonyítja, hogy a szabályzás németként tekint ezekre a polgárokra, és a házastárs németként való kezelését a házasságkötést követő harmadik évtől teszi lehetővé. Természetesen amennyiben a házasság még nem tart három éve, úgy is jogosult a házastárs a beutazásra, csak a német állampolgárság a házasságkötést követő harmadik évben válik elérhetővé számukra. Ma már évről évre egyre kevesebb kérelem érkezik, 2012-ben már csak 1 817 személy kapta meg ezt a státuszt, míg 1989-ben még 390 ezer.

1990 óta folyamatosan csökken a „késői kitelepítettek száma”, mivel Németország újraegyesítését követően már csak a Szovjetunió (illetve később utódállamai) területéről érkezők részesülhettek ebben a státuszban. A többi kelet-európai német nemzetiségű csak abban az esetben, ha hátrányos megkülönböztetésüket, amely német nemzetiségűkre vezethető vissza, igazolni tudják.

A késői kitelepítettek azért sem nevezhetők a szó hagyományos értelmében vett migránsoknak, mivel az ő esetükben nem a Németország területére való beutazás a letelepedés első lépése, hanem a lakóhelyük szerinti illetékes német konzulátuson keresztül a kölni székhelyű Szövetségi Közigazgatási Hivatalnál (Bundesverwaltungsamt)¹¹ egy kérvény benyújtása. Amennyiben a német nemzetiség ténye adott, az elbírálás átfutásához szükséges idő lejárta követően (maximum 1 év) a kérelmezők egy határozatban értesülnek a „késői kitelepített státusz” odaítéléséről. Ezt követően a központi hivatal első felvevő állomására, Friedland-ba való utazásuk megszervezése a következő feladat. Ezt teljesen önállóan intézik, a Szövetségi Hivatal a Németországba utazáshoz szükséges anyagi források egy részét tudja csupán rendelkezésre bocsátani. Jelenleg 102 euró/fő az utazási hozzájárulás,¹² amelyet azonban csak a beutazást követően kaphatnak kézhez az arra jogosultak.

¹¹ Bundesverwaltungsamt: http://www.bva.bund.de/DE/Home/home_node.html megtekintés: 2016. január 19.

¹² Information für Russlanddeutsche: http://www.bva.bund.de/DE/Organisation/Abteilungen/Abteilung_S/Spaetaussiedler/Vordrucke/InfowenVisumerhalten.html megtekintés: 2016. január 19.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A beutazást, és a meghatározott lakókörzetben kijelölt bérlakás elfoglalását követően az „oroszsországi németekként” is nevezett kitelepítettek részére ún. integrációs kurzus látogatása javasolt. Ez ugyanaz a kurzus, amelyet a migránsok térítés ellenében igénybe vehetnek a költség csupán annyi, hogy a késői kitelepített státuszban részesültek számára az integrációs kurzus ingyenes.¹³ A 960 órás kurzus ára 1.152 euró, ami nagyon kedvező árnak minősül.

A kurzus látogatása azért is célszerű, habár első hallásra nem tűnhet indokoltnak, mivel a „késői kitelepítettek” esetében németekről van szó, de a gyakorlatban ezek az emberek gyakran egyáltalán nem beszélnek németül, általában csak egy idősebb családtag (például nagymama) ért/beszél valamennyit németül, a többi családtag nem feltétlenül bírja a német nyelvet. Ennek oka a szovjet rezsim alatt átélt megfélemlítésekben keresendő, mivel a német iskolák bezárását követően a németek számára anyanyelvük használatát sem engedélyezték. A nyilvános helyen való német nyelvhasználatot pedig retorziók követték.

Az orosz nevek németre fordítására is van lehetőség és bár ezeknek az embereknek szükségük van az integrációra, a német törvényhozók a késői kitelepítettek beilleszkedését a többi migráns csoporthoz képest könnyebbnek vélték. Tény, hogy az oroszsországi németek körében sok esetben a második generáció integrációja egyszerűbb, mint az elsőé, ennek ellenére a mai napig egy részük inkább érzi magát orosznak, mint németnek.

OROSZORSZÁGI NÉMETEK VAGY NÉMETORSZÁGI OROSZOK

Kérdéses, hogy a késői kitelepítettek esetében több mint két évszázaddal az szülőföldről való kitelepülést követően mennyire erősek a német gyökerek, és képes-e a vérség felülmúlni a több mint száz éves egyre masszívabb orosz hatást, és a baloldali diktatúrában történt szocializáció miatti deficiteket.

A német nemzetiségük miatt állampolgárságban részesültek egy része tagja azon 500 németországi orosz egyesület valamelyikének, amelyek érdekeiket 2007 óta egy koordinációs tanácson keresztül is érvényesíthetik. Az évenként megrendezett gyűléseik (legutóbb 2014 júniusában, Lipcsében) során az orosz kultúra megtartására irányuló törekvésekben erősítik egymást a résztvevő szervezetek. Mindez arra utal, hogy egyre kevésbé tartják magukat németnek, és egyre inkább az orosz tudat erősítése a cél. Ez részben érthető, mivel, mint fent említettem a „késői kitelepített státusz” előnyeit élvezhetik a nem német nemzetiségű házastársak is, így az ő részükről a kultúrájuk megtartására irányuló törekvések teljes mértékben érthetőek, azonban az német nemzetiségük miatt állampolgárságban részesülők nagy része számára is Oroszország jelenti a hazát, az orosz nyelv az anyanyelvet, és csupán gazdasági okokkal magyarázható németországi áttelepülésük. Mivel a 2013-as hannoveri Németországi Orosz Egyesületek Koordinációs Tanácsának Gyűlésén Németországot nevezték meg a legnagyobb oroszországi diaszpórának otthont

¹³ Integrationskurse für Spätaussiedler:

<http://www.bamf.de/DE/Willkommen/DeutschLernen/Integrationskurse/TeilnahmeKosten/Spätaussiedler/spätaussiedler-node.html> megtekintés: 2016. január 19.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

adó országként,¹⁴ így kérdéses hogy valójában Oroszországból visszatelepült németeket, vagy Németországba kitelepült oroszokat tisztelhetünk az oroszul (is) beszélő német állampolgárokból?

A hivatalos német álláspont szerint az orosz anyanyelvi szinten beszélő német nemzetiségűek jogilag németeknek tekintendők, a Németország területén született állampolgárokkal megegyező jogokkal rendelkeznek. A német lakosság megítélése azonban ettől az állásponttól merőben eltér, mivel az áttelepültek egy jelentős része egyáltalán nem beszél németül, szokásaik, hagyományaik is eltérnek a mai németországi németektől, azoknál sokkal tradicionálisabbak, konzervatívabbak. Mindez a totalitárius rendszerben való szocializációval magyarázható, valamint azzal a ténnyel, hogy az ő elképzelésükben nem a mai Németország képe élt, hanem azé a Németországé, amelyet a felmenőik elbeszéléseiből megismerhettek, a 18-19. századi német tartományoké.

Az oroszországi német visszatelepülők nagy része azonban sikeresen integrálódik a mai német társadalomba.

A visszatelepültek egy kisebb csoportja azonban politikailag a német szélsőjobb felé orientálódik, a nacionalisták (NPD) pártjukon belül külön „oroszországi német” munkacsoportot létesítettek, és propagandájukat németül és oroszul is terjesztik. Az oroszországi németek egy másik csoportja viszont magát az orosz kisebbség tagjának tekinti.

Nagyon sajnálatos, hogy sokan a német nyelv nem megfelelő ismerete miatti komplexusok által vezérelve, német nemzetiségüként azon országot tekintik valódi hazájának, amelyben őseik jogtalan intézkedések sorozatát voltak kénytelenek elszenvedni. Az „orosz érzés” erősödésében, illetve az Oroszországot hazaként beállító téves elképzelésekben nagy szerepe van az eltérő kulturális berendezkedésnek, amely a mai németországgal nem azonos.

A mai Oroszországból visszatelepülő családok mindennapjait elemezve megfigyelhető, hogy a hagyományos patriarchális rend és a nagycsaládok együttélésén alapuló berendezkedés Németországban is alkalmazást nyer. Itt azonban a klasszikus „hatalmi viszonyok” nem érvényesülhetnek korlátlanul, mivel az apa szerepét (illetve a „rangidős” férfi szerepét és az ezzel járó kiváltságokat) a családban a németül legjobban beszélő családtag veszi át, mivel kompetenciája révén a család érdekében a hivatali, munkahelyi, iskolai kérdésekben is el tud járni.¹⁵

Ez a megváltozott szerepkör, a német nyelv megfelelő szintű ismeretének hiánya, az ebből adódó gyakran kilátástalan helyzet, a munkanélküliség, az alacsonyabb iskolai végzettséggel összefüggő jövőkép nélküli állapot is hozzájárult ahhoz, ami miatt a bevándorlók egy része az oroszországi visszatelepülést fontolgatja.

¹⁴ Die russischsprachige Diaspora in Deutschland: <http://www.miqazin.de/2013/08/22/bundeskonferenz-russen-diaspora-deutschland/> megtekintés: 2016. január 20.

¹⁵ Zum Familienverständnis der Russlanddeutschen: www.dekanat-nu.de/page1/files/ReferatFamilieAussiedler.pdf megtekintés: 2016. január 20.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

MEGVÁLTOZOTT OROSZORSZÁGI POLITIKAI HELYZET

Az európai államokat érintő demográfiai problémák Oroszországot sem kerülik el. Míg az ország 1960-ban még a negyedik volt a legnépesebb országok listáján, addig 2010-re már a 9-ik helyre csúszott, és ha hihetünk a prognózisoknak 35 év múlva már csak a 14-ik lesz a listán. Mindez az egyre alacsonyabb születésszámmal, a csökkenő várható élettartammal, és a Szovjetunió összeomlása óta megfigyelhető elvándorlással magyarázható.¹⁶

Annak ellenére, hogy az orosz gazdasági minisztérium 2013-as lakosságszám növekedéssel kapcsolatos prognózisa helytálló volt, hiszen a 2013-as 143 milliós értéket 2015-re 144 millióra¹⁷ sikerült növelni, túlzás lenne azt állítani, hogy ez megoldotta az ország demográfiai problémáit. Az alacsony születésszám, amely még úgy is csupán 1,6 gyermek/nő értéket mutat, hogy a számításhoz a tradicionálisan többgyermekes muzulmán bevándorlók által megszült gyermekeket is alapul veszik, valamint a képzett orosz munkaerő nyugatra való elvándorlása az országot egyre komolyabb kihívások elé állítja. Az Oroszországba települő muzulmán migránsok egyre komolyabb biztonságpolitikai kihívások elé állítják az országot. Legkisebb integrációs hajlandóságot a csecsenek és a síita tádzsikok mutatnak. Az orosz lakosság és a fenti bevándorló csoportok között rendszeresek az összetűzések, erőszakos cselekmények. A jelenleg 14 millió muzulmán száma tíz éven belül elérheti a 20 millió főt, így az összlakosság számának hetedét teheti ki hamarosan. Az orosz lakosság egyre nagyobb hányada ellenzi a bevándorlást, 59%-uk számára az „Oroszország az oroszoké” jelmondat aktuálisabb, mint valaha.

Alexej Nawalny, a nacionalista ellenzék vezetője 2012-ben az észak-kaukázusi iszlám rész Gáza-övezet mintájára történő politikai izolációját javasolta, de Putin elnök a politikailag egységes, enklávákat és autonóm területeket mellőző Oroszországot tartja életképesnek.¹⁸

Az iszlám visszaszorítását, és a muzulmánok oroszországi rendszerbe való integrálását célozta meg az iskolai egyenruha bevezetése is, mivel ezzel Putin szerint megakadályozható, hogy iskolás lányok tradicionális iszlám fejkendőt hordjanak, mivel azt csak nők és asszonyok viselik, iskolás lányok azonban nem.¹⁹

OROSZ ETNIKUM OROSZORSZÁGBA VALÓ ÁTTELEPÜLÉSÉRE VALÓ FELHÍVÁS

A jelenlegi orosz vezetés célja az orosz anyanyelvű bevándorlók számának növelése. Ezen terv részeként szerepel a Németországba áttelepült oroszországi németek visszahí-

¹⁶ Bevölkerungsschwund in Russland: <http://de.sputniknews.com/politik/20111101/261228017.html> megtekintés: 2016. január 20.

¹⁷ Bevölkerungsentwicklung in Russland: <http://www.bpb.de/internationales/europa/russland/48414/bevoelkerungsentwicklung> megtekintés: 2016. január 20.

¹⁸ Russisch Roulette: www.jf-archiv.de/archiv13/201314032937.htm megtekintés: 2016. január 21.

¹⁹ Schleier Konflikt in Russland: http://www.aktuell.ru/russland/panorama/schleier_konflikt_in_russland_schuluniform_als_loesung_362_0.html megtekintés: 2016. január 21.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

vása Oroszországba, valamint a még Oroszországban élők Németországba való visszatelepülésének megakadályozása. A kormány erre a célra több mint 80 millió eurót különített el, amely összeget a jelenleg még kb. 600 000 német nemzetiségű által lakott terület infrastruktúrájának fejlesztésére, és gazdasági fellendülésére fordítanak. A még Oroszország területén élő németek jólétére fordított kiadásokat a német állam is örömmel fogadta, és maga is anyagilag támogatta. Így a német iskolák fenntartására, a német kulturális egyesületek által szervezett programok lebonyolítására és infrastrukturális fejlesztésre is folyósított támogatást.

Az orosz kormány a már Németországba áttelepült német nemzetiségűek Oroszországba való visszahívási programját azonban a Szövetségi Köztársaság érthető módon nagyon kritikusan fogadta.

A Szovjetunió felbomlása óta 2,3 millió német nemzetiségű ember vándorolt ki Németországba, a jelenlegi orosz vezetés pedig az országot érintő demográfiai krízis ellensúlyozására oroszul beszélő bevándorlók betelepítésére tesz kísérletet. Egy ENSZ tanulmány szerint Oroszországnak a gazdasági növekedés fenntartása érdekében 2 millió bevándorlóra lesz szüksége. Az Oroszországból (illetve a Szovjetunióból vagy annak utódállamai-ból) Németországba kivándorolt polgárok számára egy esetleges visszatelepülés esetére Oroszország az utazási költségek, és vagyontárgyaik szállításának költségei átvállalása mellett 3 000,- euró prémiumot garantál.²⁰

A német kormány az Oroszországba kivándorolni szándékozók számára semmiféle segítséget nem biztosít a visszautazásukhoz, és az esetleges későbbi Németországba való visszatérésüket sem támogatja anyagilag.

Putin elnök visszahívási kísérlete azonban nem mozgatótt meg tömegeket, mivel a Németországba kivándoroltak 95%-a számára az Oroszországba való visszatelepülés egészen 2015-ig nem volt opció. A program 2007 óta él, 2013-ra 788 ember költözött vissza Oroszországba, azonban az ukrajnai konfliktus óta a visszatelepülések folyamata majdnem teljesen elakadt.²¹

A visszatelepülést fontolgatók között inkább idős emberek fellelhetőek, akik már nyugdíjasként kerültek ki Németországba, és nehezen tudtak az új környezethez alkalmazkodni. Sokan közülük szeretnék életük utolsó éveit újra orosz földön leélni.

Jelenleg azonban Németország menekültügyi politikája az oka annak a kezdődő új trendnek, amely során ismét visszatelepülő oroszországi németekről tudósít az orosz média.²²

Oroszország számára az oroszországi németek 2016 januárjában kezdődő, a németországi menekültügyi politika ellenes tüntetései, egyszerre növelik Oroszország pozícióját

²⁰ Russland will die Russlanddeutschen zurücklocken: <http://www.dw.de/russland-will-die-russlanddeutschen-zur%C3%BCcklocken/a-2779258> megtekintés: 2016. január 21.

²¹ Das Schicksal der Russlanddeutschen: <http://dtj-online.de/das-schicksal-der-russlanddeutschen-2689> megtekintés: 2016. január 21.

²² Auswandern nach Russland: <https://www.youtube.com/watch?v=CrMts08vsKk> megtekintés: 2015. február 2.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Németországban, továbbá az orosz választópolgárok kormányukba vetett bizalmát is erősíti.²³

A németországi vélemények az „késői kitelepítettek” oroszországi visszatelepülését illetően megoszlanak. A hivatalos álláspont szerint ezeket az embereket nem szabad segíteni az Oroszországba való visszatelepülésükben, bár felmerül a kérdés amennyiben a társadalomba integrálódni nem képes, magát orosznak valló emberekről van szó, akik évtizedek óta sem a munkaerőpiacon sem a mindennapokban nem tudják felvenni a versenyt, úgy nem kéne-e a német államnak is segíteni a visszatelepülésüket, amely révén a szociális ellátórendszert is tehermentesíteni lehetne.²⁴

Ez a felfogás azonban a polgárokat produktív/vagy nem produktív kategóriákba helyezné, amely felfogásnak egy jóléti, szolidáris társadalomban nincs helye.

KÖVETKEZTETÉSEK

Összefoglalva elmondható, hogy a fejlett társadalmak számára egyre égetőbb problémát jelentő demográfiai válság kezelésének egy módját Németország és Oroszország is a bevándorlásban látja. A bevándorlás témaköre nagyon vitatott, és megoszlanak a vélemények arról, hogy mi alapján szelektálják az államok a társadalmuk számára legalacsonyabb kockázatot, és legnagyobb gazdasági erőt jelentő migráns csoportokat.

Az oroszországi németek úgy tűnik mindkét ország számára alacsony kockázatot jelentő, jó integrációs képességgel rendelkező csoportnak számítanak.

Figyelemreméltó, hogy a keresztény bevándorlók Oroszország szemszögéből mennyire hasznos személyeknek lettek minősítve, míg pár évtizede az oroszországi németeket kiutazásukat követően megfosztották szovjet/orosz állampolgárságuktól, és míg a sztálini időkben százezrek veszítették életüket otthonukból száműzve a kényszertáborokban, addig ma az orosz kormány a visszatelepülésükért és a még Oroszországban élők helyben maradásáért kampányol.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Einladungsmanifest:
http://www.migrazioni.altervista.org/deu/3deutsche_in_russland/05_18jahrhundert/3.2_katharina_2.html
2. Geschichte der Russlanddeutschen:
http://www.lum.nrw.de/zuwanderung/Aufnahmeverfahren_Spaetaussiedler/Geschichte_Russland_deutsche/index.php
3. Die Geschichte der Deutschen aus Russland:
apps.thueringen.de/de/publikationen/pic/pubdownload885.pdf
4. Zar Alexander III: <http://www.russland.ru/essaykultur/morenews.php?iditem=14>

²³ Russland-Deutsche fordern Ende der Asyllavine: <https://www.compact-online.de/fall-lisa-russland-deutsche-fordern-ende-der-asyllavine/> megtekintés: 2016. február 2.

²⁴ Hunderte Spaetaussiedler wollen Deutschland wieder verlassen: <http://www.dw.de/hunderte-sp%C3%A4taussiedler-wollen-deutschland-wieder-verlassen/a-1781957> megtekintés: 2016. január 21.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

5. Geschichte der Landmannschaft: <http://www.landmannschaft-der-deutschen-aus-russland.de/LmdDaR/lmddar.html>
6. Deutsche im Gulag: <http://www.dw.de/deutsche-im-gulag/a-16616106>
7. Geschichte der Russlanddeutsche:
http://www.russlanddeutschesgeschichte.de/geschichte/teil4/zeittafel_4.htm
8. Spaetaussiedler: <http://www.bamf.de/DE/Migration/Spaetaussiedler/spaetaussiedler-node.html>
9. Leistungen für Spätaussiedler:
<http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Standardartikel/DE/Themen/MigrationIntegration/Spaetaaussiedler/Welche-Leistungen-erhalten-Spaetaaussiedler.html>
10. Bundesverwaltungsamt: http://www.bva.bund.de/DE/Home/home_node.html
11. Information für Russlanddeutsche:
http://www.bva.bund.de/DE/Organisation/Abteilungen/Abteilung_S/Spaetaussiedler/Vordrucke/InfowennVisumerhalten.html
12. Integrationskurse für Spätaussiedler:
<http://www.bamf.de/DE/Willkommen/DeutschLernen/Integrationskurse/TeilnahmeKosten/Spaetaaussiedler/spaetaussiedler-node.html>
13. Die russischsprachige Diaspora in Deutschland:
<http://www.migazin.de/2013/08/22/bundeskonferenz-russen-diaspora-deutschland/>
14. Zum Familienverständnis der Russlanddeutschen: www.dekanat-nu.de/page1/files/ReferatFamilieAussiedler.pdf
15. Bevölkerungsschwund in Russland: <http://de.sputniknews.com/politik/20111101/261228017.html>
16. Bevölkerungsentwicklung in Russland:
<http://www.bpb.de/internationales/europa/russland/48414/bevoelkerungsentwicklung>
17. Russisch Roulette: www.jf-archiv.de/archiv13/201314032937.htm
18. Schleier Konflikt in Russland:
http://www.aktuell.ru/russland/panorama/schleier_konflikt_in_russland_schuluniform_als_loesung_3620.html
19. Russland will die Russlanddeutschen zurücklocken: <http://www.dw.de/russland-will-die-russlanddeutschen-zur%C3%BCcklocken/a-2779258>
20. Das Schicksal der Russlanddeutschen: <http://dtj-online.de/das-schicksal-der-russlanddeutschen-2689>
21. Hunderte Spätaussiedler wollen Deutschland wieder verlassen: <http://www.dw.de/hunderte-sp%C3%A4taussiedler-wollen-deutschland-wieder-verlassen/a-1781957>
22. Russland-Deutsche fordern Ende der Asyllawine: <https://www.compact-online.de/fall-lisa-russland-deutsche-fordern-ende-der-asyllawine/>
23. Auswandern nach Russland: <https://www.youtube.com/watch?v=CrMts08vsKk>

BALOGH REGINA¹**A Nemzeti Közlekedési Hatóság Légügyi Hivatalának lehetséges szerepe a bekövetkezett légi baleseteknél****The potential role of the National Transport Authority – aviation authority in aircraft accidents****Absztrakt**

Napjainkban a társadalom működésének egyik legfontosabb feltétele a közlekedés. Ebben a modern társadalomban nagyon fontos nemzetgazdasági szerepet tölt be, amely nem csak személyszállítást, illetve áruszállítási szükségleteket elégít ki, hanem jelentős jövedelemforrás is. Az ágazaton belül kiemelt jelentősége van, amely napjainkban számtalan változáson ment át. Felmerül a kérdés, hogy hogyan épül fel a hazai légi közlekedés rendszere, milyen a hatósági szabályozása, és milyen szerepe és jelentősége van a rendkívüli események kapcsán. Ebben a cikkben a szerző elemzi a közlekedés hazai rendszerét, a Nemzeti Közlekedési Hatóság Légügyi Hivatalának felépítését, rendeltetését, feladatát az állami és a polgári légiközlekedésben, jogszabályi háttérét és vizsgálja a lehetséges szerepét a rendkívüli események során.

Kulcsszavak: Közlekedés, rendkívüli helyzetek, Nemzeti Közlekedési Hatóság, Magyar Honvédség, légialkalmasság, lajstromozás, légijármű

Abstract

Transport is one of the most substantial devices of today's society. In our modern culture is instrumental in national economy, meeting not only transport and transit needs, but serving as a notable source of income as well. Aviation, which has undergone innumerable changes in these days, is of high priority in it. How the system of national transport service including aviation is founded, what its official regulations are like and what role and importance it has in the course of extreme events is the issue to raise. In this article the author investigates the system of national transport service, the set-up of the Aviation Authority of the National

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: bibocza@gmail.com

Transport Authority, its object and function in public and civil aviation, its background to legal measures and its potential role in contingencies.

Keywords: Transport, national transport authority, Hungarian Defence Force, Aircraft, Airworthiness, Registration, Katastrophe

BEVEZETŐ

A közlekedés minden társadalom kulcsfontosságú eleme. A mindennapi élet nélkülözhetetlen részeként mind a politika, mind a gazdasági élet központi kérdése, hogy hogyan működik, milyen a szabályozása, mennyire szolgálja az állampolgárok életét, mennyiben tud hozzájárulni a társadalmi és politikai célok megvalósításához.

„A közlekedés olyan emberi akarattól, elhatározástól függő helyzetváltoztatás – távol-ság leküzdése térben és időben –, amelyet rendszerint valamilyen alkalmas eszköz vagy berendezés igénybevételével és valamely hasznos cél érdekében hajtanak végre.”²

Mint látható, nem önmagában működő terület, hanem rendszer, melynek különböző al-rendszerei vannak. Olyan összetett hálózat, amelynek elemei kiszolgálják a közlekedésben résztvevők igényeit. A közlekedés már a kora kezdetektől bizonyos szervezettséget igényelt, ezért viszonylag korán rendszerbe szerveződött. Napjainkra ágazat szerinti alrendszerekre lehet bontani, mint: közúti-, a vasúti-, a légi-, valamint a köztengeri-, folyami közlekedés.³ Ezek az alrendszerek egymással összefüggnek, szoros kapcsolatban vannak a társadalom működésével, életével. A közlekedés fő feladata az alaprendeltetésének megfelelő feladatok jó színvonalú betöltése. Minden területén fontos törekvés a megfizethetőség, a felhasználóbarát üzemeltetés, de ugyanilyen fontos az ágazatban a *biztonságra való törekvés* is. Több kutatás rámutat, hogy napjaink új kihívásai, és az azokból adódó rendkívüli helyzetek kezelése sem lehetséges a közlekedés és a járművek alkalmazása nélkül. „Bizonyos eszközök nem szállíthatók kézzel, vagy nem működtethetők önmagukban, ezeknek hordozó járművei is vannak. Ezek attól függően, hogy vízen, levegőben, szárazföldön folyik a felderítés, lehetnek vízi-, szárazföldi vagy légi járművek.”⁴

Gyakran hallani a korábban alkalmazott légi járművek bevonásáról is ezeknek az eseteknek a felszámolásába. Gondoljunk a katasztrófák során a felderítési munkákra, vagy a mentéshez szükséges eszközök, gépek, műszerek szállítására, vagy a sérültek kimentésé-

²Logisztika jegyzet. <http://www.agr.unideb.hu/ebook/logisztika/alapfogalmak2.html> (Letöltés ideje: 2015. 02. 05.)

³Turizmus és közlekedés;

<http://www.eturizmus.pte.hu/szakmaianyagok/Turizmus%20%C3%A9s%20k%C3%B6zleked%C3%A9s/book.html> (Letöltés ideje: 2015. 02. 26.)

⁴Hornyacsék Júlia: A katasztrófa-kárterület felderítésének elméleti és gyakorlati kérdései. Hadmérnök, VIII. évfolyam 1. szám, 2013. március, 79-97. oldal, idézet: 91. oldal

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

re. Hazánkban a hivatásos mentőszervezetekre alapuló védelmi rendszer alakult ki,⁵ ezek hatékony működése is szorosan összefügg a közlekedés/szállítás kérdéskörével.

„A légiközlekedési hálózat rohamosan fejlődik, egyre korszerűbb légitársaságokkal és modern repülőterek által biztosított kiszolgálási rendszerekkel valósul meg,⁶ ennek ellenére felmerül a fenti kérdés másik oldala, hogy maga a közlekedés hogyan tehető biztonságosabbá, illetve a közlekedési balesetek, és azon belül a légiközlekedés rendkívüli eseményei hogyan kezelhetők, és milyen szerepe van és lehet ebben a hatóságoknak. Vizsgáljuk meg néhány aspektusból ezt a kérdést!

1. A KÖZELMÚLT FŐBB LÉGI BALESETEI ÉS AZOK TANULSÁGAI

A közlekedés biztonságát a műszaki, technikai hibákon túl napjainkban az emberi mulasztásból, ismerethiányból vagy ártó szándékból adódó helyzetek is veszélyeztethetik. Különösen igaz ez a légiközlekedésre. A híradások sokszor számolnak be balesetekről, de napjainkban a terrorcselekmények sem ritkák, és korunk eseményei bizonyítják, hogy a háborús, polgárháborús övezetek⁷ is veszélyt jelentenek a közlekedésre, és azon belül a repülésre is. Ezeken a területeken a közvetlen veszélyt sok esetben a hordozható légvédelmi rakétarendszer (MANPAD) jelentheti, mindemellett jelen lehetnek a vállról indítható rakéták is, bár ezek a kritikus 10 kilométerre nem tudnak feljutni. Számos egyéb veszélyeztető tényező is előfordulhat műveleti területen. Mindezek ellenére jelenleg nincs olyan szabályozás, amely egyértelműen leírja azt, hogy a polgári légitársaságok kerüljék el minden olyan ország érintett légterét, amelyekben fegyveres konfliktus zajlik. A hamburgi Jet Airliner Crash Data Evaluation Centre kutatása alapján,⁸ a 2013-as 2014-es évben körülbelül 1 200 ember lett repülőgép-szerencsétlenség áldozata, ez magasabb érték, mint a 2005-ös évé, ahol 1 020 ember halt meg repülőgép-balesetben. A tavalyi, illetve az idei év adatainak tükrében (2014/2015), öt olyan baleset is kiemelhető, amely egyenként is több száz halálos áldozatot követelt. Felmerül a kérdés, hogy milyen okokra vezethetők vissza ezek az események megelőzhetőek-e és milyen szerepe van a hatóságoknak a felderítésben, a helyzet kezelésében. Vizsgáljunk meg néhány ilyen esetet!

A Maláj Légitársaság repüléstörténetében két olyan esemény is történt, amelyet egyetlen ember sem élt túl. Az első ilyen baleset 2014. március 8-án történt a Malaysia Airlines 370-es járatával, ahol a gép 227 utas és 17 főnyi személyzettel a fedélzeten eltűnt. A jármű körülbelül 40 perccel a felszállás után a földi irányítással elvesztette a kapcsolatot.

⁵Dr. Hornyacsek Júlia-Keszely László: A katonai erők, képességek alkalmazása katasztrófák esetén. Hadmérnök, VIII. évfolyam 2. szám, 2013. június 191-209. o. idézet:197. oldal

⁶Szabó Sándor-Tóth Rudolf: Repülőterek kialakítása, létesítményeinek kritikus elemei, védelmük lehetséges műszaki megoldásai, Repüléstudományi közlemények, 2013. XXV. évfolyam, 2. szám, 89-113. oldal idézve 90. oldal.

⁷Afganisztán, Líbia, Szíria, Irak, Gázai övezet, Ukrajna stb.

⁸JACDEC Airline Safety Ranking 2015. <http://www.jacdec.de/airline-safety-ranking-2015/> (Letöltés ideje: 2015. 02. 27.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A gép eltűnését a felszállást követő 2 órával jelentették be, és a maradványait máig sem találták meg.⁹

1.sz. ábra: az MH 370-es járat útvonala.

(Készítette: nincs megnevezve)

Forrás: Malaysiangovernment, Australian Maritime Safety Authority

<http://www.bbc.com/news/world-asia-26503141> (Letöltés ideje: 2015. 02. 21.)

A második, 2014 júliusában történt, amikor a Malaysia Airlines 17-es járata Amszterdam és Kuala Lumpur között 283 utassal és 15 főnyi személyzettel a fedélzeten az orosz-ukrán

⁹Missile destroys Malaysia Airlines plane over Ukraine...

<http://www.theguardian.com/world/2014/jul/17/malaysia-airlines-plane-missile-attack-ukraine> (Letöltés ideje: 2015.03.24.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

határ közelében, a donecki területen balesetet szenvedett, és a tragédiában mindannyian életüket veszítették.¹⁰

2.sz. ábra: People walk among the debris of Malaysia Airlines flight MH17
Készítette: DmitryLovetsky/APKép forrás¹¹

Az Air Algérie Légitársaság MD-83-as járata 116 emberrel a fedélzeten felszállás után 50 perccel járt szerencsétlenül. Feltételezések szerint a gép mindössze 10 perc alatt zuhant le 10 ezer méteres magasságból, a rossz időjárási viszonyok miatt Maliban. „A pilóta talán azt gondolta, hogy sikerült teljesen elkerülnie a vihart, és vissza akart térni a kezdeti útvonalához. Akkor történt a baleset, amikor végrehajtotta ezt a manővert” – mondta *Diendere a Radio France International* (RFI) nevű francia közszolgálati rádió.¹²

2014 decemberében az Air Asia Légitársaság Surabayából Szingapúrba – 155 utas és 7 főnyi személyrel a fedélzeten a Jávai tenger felett eltűnt, majd a gép darabjait meg is találták, ám túlélője nem volt a szerencsétlenségnek.¹³ 2015. március 25-én a Lufthansa egy fapados cégének, a Germanwings Diszkont Légitársaságnak egy Airbus 320-200-as típusú gépe katasztrófát szenvedett a francia Alpok lábánál.¹⁴ A Barcelonából Düsseldorfba

¹⁰ MH370 FlightInciden

<http://web.archive.org/web/20140308091144/http://www.malaysiaairlines.com/my/en/site/dark-site.html> (Letöltés ideje: 2015.03.24.)

¹¹ Plane crashes <http://www.theguardian.com/world/2014/jul/17/malaysia-airlines-plane-missile-attack-ukraine> (Letöltés ideje: 2015.03.01.)

¹² ABC NEWS <http://www.abc.net.au/news/2014-12-30/airasia-qz8501-debris-spotted-is-from-plane-official/5993438> (Letöltés ideje: 2015.03.01.)

¹³ hvg.hu; Új részletek derültek ki az afrikai gép lezuhanásáról;

http://hvg.hu/vilag/20140730_Megrazo_reszletek_derultek_ki_az_afrikai (Letöltés ideje: 2015.03.01.)

<http://avherald.com/h?article=477c75de> Crash: Indonesia Asia A320 over Java Sea on Dec 28th 2014, aircraft lost the height and impacted waters (Letöltés ideje: 2015.02.22.)

¹⁴ Lezuhant a Germanwings Barcelona–Düsseldorf-járata: 150-en halhattak meg

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

tartó 4U9525-ös járatszámú járaton 144 utas és 6 fős személyzet volt. A repülőgép, a hegyek között egy olyan részen szóródott szét, amely nehezen megközelíthető, mert 2 700 méterrel a tengerszint felett helyezkedik el. A roncsokat helikopterek segítségével találták meg. A roncsok mentése földi járművel lehetetlen volt, így csak a levegőből lehetett hozzájutni, illetve gyalogos expedíció útján. A baleset másnapján megtalálták a gép egyik fekete dobozát 10 kilométerre a repülőgép maradványaitól. A vizsgálatok szerint a gép 10 órakor indult Barcelonából, 11 óra 15 perckor tűnt el a radarképről. A szerencsétlenség egy perccel később volt annál, hogy a gép elérte a 11 500 méteres utazó magasságot, ahonnan rövidesen süllyedésbe is kezdett. A vészhelyzetben történő süllyedésre előírt 5 000 láb/perc helyett 3 375 láb/perc sebességgel süllyedt. A süllyedési folyamat 8 percig tarthatott, majd 10 óra 53-kor tűnt el a gép. A Polgári Légügyi Hatóság állítása szerint vészjelzést nem adtak le. Az aix-en-provence-i légiirányítók észlelték, hogy baj van a géppel, mert a kapcsolat megszakadt, így ők jelezték a veszélyt. A terrorcselekmény lehetőségének kizárása érdekében egy katonai vadászrepülőgép és egy helikopter a levegőbe emelkedett, de mire felvehették volna a géppel a kapcsolatot, az már zuhanásban volt. A francia sajtó értesülése szerint a roncsok körülbelül egy hektárnyi területen szóródtak szét. Az egyetlen egyben maradt darab mindössze a gép egyik futóműve volt, mely igen erős becsapódásra utalt.^{15,16}

3. számú ábra: A becsapódás helyszíne (Készítette: Anne-Christine Poujoulat, Forrás:¹⁷)

http://hvg.hu/vilag/20150324_Lezuhant_egy_repulogep_Franciaorszagban (Letöltés ideje: 2015.04.04.)

¹⁵Lezuhant a Germanwings Barcelona–Düsseldorf-járat:

150-en halhattak meg http://hvg.hu/vilag/20150324_Lezuhant_egy_repulogep_Franciaorszagban (Letöltés ideje: 2015.04.04.)

¹⁶Brice Robin francia ügyész elmondása szerint – amelyeket a fekete doboz adataiból kinyert információkból foglalt össze

<http://www.hir24.hu/kulfold/2015/03/26/a-masodpilota-vezette-a-hegynek-a-germanwings-gepet/> (Letöltés ideje: 2015. 04.04.)

¹⁷A becsapódás helyszíne http://hvg.hu/kkv/20150331_2_millio_dollarhalott_Egy_vagyont_kulonit (Letöltés ideje: 2015.03.31.)

Ezek a kérdések felderítésre, oknyomozásra vártak. A kutatás-mentésben résztvevő mentőcsapatok mellett az illetékes Légügyi Hatóság, a Germanwings, a Lufthansa, a Lufthansa Technik, és az Airbus is részt vett a felderítésben. A fenti esetek bizonyítják, hogy bárhol előfordulhat légi szerencsétlenség, melynek különböző okai lehetnek, következményei felszámolásában az adott ország közlekedési rendszerének, hatóságának és védelmi szerveinek jelentős feladata van. Nincs ez másként hazánkban sem.

A biztonság szavatolása Magyarországon összetársadalmi feladat, biztonságpolitikai dokumentumok deklarálják annak elveit, kereteit, és az azzal kapcsolatos teendőket. A Parlament, a Kormány és a különböző szaktárcák gondoskodnak a szükséges jogszabályi háttér megteremtéséről, valamint a végrehajtáshoz szükséges intézmény- és szervezet-rendszerrel. A légiközlekedés területén egyik ilyen intézmény- és szervezet a Nemzeti Közlekedési Hatóság, melynek kiemelt feladata a biztonságos légiközlekedés megalapozásában és működtetésében való közreműködés. Vizsgáljuk meg a szervezet rendeltetését, feladatait, működését!

3.A LÉGI KÖZLEKEDÉS MEGVALÓSULÁSÁNAK SAJÁTOSÁGAI NAPJAINKBAN

A légiközlekedés a múlt század vívmánya, fejlődését a postai szolgáltatásokra való igény és a katonai célok megvalósítása indukálta, és napjainkra egyre nagyobb szerepet játszik a szállításban és a közlekedésmegvalósításában. A személy-, áru-, illetve postaforgalom lebonyolításával foglalkozik, napjainkra tudományos alapjai is megteremtődtek, az ehhez kapcsolódó tudományág a közlekedéstudomány. Előnye a többi közlekedési fajtával szemben a nagy távolságok viszonylag rövid időn belüli, viszonylag biztonságos áthidalása.

A repülés több mint 100 éves fejlődése során kialakult a légiközlekedés rendszere, köztük a légitársaságok, a repülőterek és a légiforgalmi szolgáltatás különböző más elemei. A repülés polarizálódott, nemzetközi, belföldi és interkontinentális ágakra tagozódott. Az áru-, posta- és utasszállítás jelentősége megnőtt, a légiközlekedés közben egyre biztonságosabbá vált. Műszaki tekintetben a fejlődés főbb szakaszait a dugattyús motoros gépek után a légcsavaros gázturbinás, majd a gázturbinás sugárhajtóműves repülőgépek megjelenése jelentette. A fejlődés ellenére és mellett, előfordulnak balesetek, rendkívüli események, így az ágazat központi kérdésévé vált ezek elkerülése, és szükség esetén a rendkívüli esemény gyors és hatékony kezelése. Megszülettek tehát a fontosabb szabályzók, és az azok végrehajtását ellenőrző szervek. A terület szabályozása átfogó. Törvények, kormányrendeletek és ágazati miniszteri rendeletek rögzítik az elvárásokat, kötelezőségeket, és a megoldásra hivatott intézményi-, szervezeti rendszert.

Ezek a jogszabályok kiegészülnek a légi közlekedés szereplőinek és intézményeinek, végrehajtó állományának belső szabályzóival, intézkedéseivel.

A légiközlekedésben általános trend, hogy egyre nagyobb távolságok leküzdésére és egyre gazdaságosabb üzemelésre és üzemeltetésre törekcszenek a tulajdonosok és üzemeltetők, eközben két tényező szerepe erősödik jelentősen: az egyéni speciális igények

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

kielégítésére való törekvés, és a biztonság fókuszba helyezése. A legtöbb európai országban, így nálunk is hatósági szinten és feladatokkal működik olyan szervezet, amely a légi közlekedés feladatait koordinálja, ellenőrzi. Ilyen szervezet a Nemzeti Közlekedési Hatóság. Elemezzük a főbb tevékenységi köreit!

4. A NEMZETI KÖZLEKEDÉSI HATÓSÁG RENDELTETÉSE, FELADATAI¹⁸

A Nemzeti Közlekedési Hatóság 2007-ben jött létre a Közlekedési Felügyelet, a Központi Közlekedési Felügyelet, a megyei közlekedési felügyeletek, a Polgári Légiközlekedési Hatóság jogelőd szerveinek utódjaként, mely 2007 közepétől kiegészült a HM Katonai Légügyi Hivatallal, és 2008 közepétől a Magyar Vasúti Hivatallal is. Országos hatáskörű szerv, székhelye Budapest. A Hatóság hazánkban az egyedüli olyan központi hivatal, amely ellátja az összes közlekedési fajtához kapcsolódó hatósági és felügyeleti jogköröket úgy, hogy a felügyelet mellett szabályozni és ellenőrizni tudja a légiközlekedést Magyarországon teljes területén. A Hatóság legtöbb tevékenységét miniszteri rendelet szabályozza.¹⁹

A Hatóság önálló jogi személyiséggel nem rendelkező első fokú szervei a Közúti Gépjármű-közlekedési Hivatal, az Útügyi-, Vasúti- és Hajózási Hivatal, és a Légügyi Hivatal (NFM HLH). Ezek a szervek országos hatáskörrel rendelkeznek, és közigazgatási hatósági hatásköröket önállóan gyakorolják. Elemzéseink szempontjából célszerű áttekinteni a NFM HLH felépítését is.

5. NEMZETI KÖZLEKEDÉSI HATÓSÁG LÉGÜGYI HIVATAL

Ahhoz, hogy megvizsgáljuk az intézmény rendeltetését, működését napjainkban, elsőként röviden elemezni kell a fejlődését.

A REPÜLÉS SZABÁLYOZÁSÁNAK KIALAKULÁSA, FEJLŐDÉSE²⁰

A magyar repülés szabályozása az Oszták-Magyar Monarchia idejére nyúlik vissza. A polgári repülés a Magyar Aeroforgalmi Részvénytársasággal (továbbiakban: MAEFO Rt) kezdődött, és a repülés szabályozására vonatkozó ügyek pedig a Kereskedelmi Minisztériumhoz kerültek. A XX. század új irányokat hozott. 1922-ben felmentést kapott a közforgal-

¹⁸Dr. Kerekes István: a Nemzeti Közlekedési Hatóság ppt. Nyíregyházi Műszaki Egyetem, 2015.
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:5dxCKYf5bhQJ:gevi.emk.nyne.hu/fileadmin/dokumentumok/emk/gevi/doc-et/03_Jegyzetek/Kerekes_A_nemzeti_kozlekedesi_hatosag.ppt+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu
¹⁹22/2013. (V. 16.) NFM rendelet a Nemzeti Polgári Légiközlekedés Védelmi Minőségbiztosítási Programról

2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól
 263/2006. (XII. 20.) Korm. rendelete Nemzeti Közlekedési Hatóságról
 141/1995. (XI. 30.) Korm. rendelet a légi közlekedésről szóló 1995. évi XCVII. törvény végrehajtásáról

²⁰A szakasz forrása: Nemzeti Közlekedési Hatóság, Légügyi Hivatal friss hírei.
<http://kerektoparokklub.hu/node/84388> (Letöltés ideje: 2015.03.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

mú légiközlekedés a Versailles-i békeszerződés alól, és így megszületett a Légiközlekedési alaprendelet, mely a kereskedelemügyi miniszter hatáskörébe utalta a feladatokat. 1924-ben létrejött a m. kir. Légügyi Hivatal (továbbiakban: LÜH), és ezzel egyidejűleg létrejött a Minisztérium V. Légiforgalmi szakosztálya, mely több alosztályból állt, főként a légi rendészeti, a repülőter építési, és riasztási feladatok koordinálását végezték.

1937-ben a fejlődés új állomásaként a katonai és a polgári repülés kettévált. A polgári repülést a Légügyi Hivatal felügyelete alatt maradt. 1944-ben a közforgalmi repülés Kereskedelmi és Közlekedésügyi Minisztériumtól a Honvédelmi Minisztériumhoz került majd 1 évvel később visszaszerveződött. A légiforgalom újítása érdekében a légiforgalmi szakterület felvette a kapcsolatot az Ideiglenes Nemzetközi Polgári Repülési Szervezettel és bekapcsolódott a nemzetközi szervezetbe.

1954-ben a Közlekedési és Postaügyi Minisztérium létrehozta a Magyar Közlekedési Vállalatot (továbbiakban: MALÉV). Az átszervezések eredményeként 1957-ben létrejött a Légügyi Főigazgatóság, majd 10 évvel később a Légügyi Főosztály.

1973-ban a MALÉV-től leválasztották a Felügyeleti-, illetve a Repülésfelügyeleti Főosztályt és létrehozták a Légiforgalmi és Repülőterei Igazgatóságot (továbbiakban: LRI). E szervezet Repülésfelügyeleti Főosztálya látta el az I. fokú hatóság jogköreit, és a polgári repüléssel kapcsolatos államigazgatási feladatokat, és ebből alakult a Légügyi Igazgatóság is a 13/1983. (VI.30) KPM rendelettel.

1969 októberében Magyarország csatlakozott a polgári repülésről szóló Chicagói Egyezményhez. 1990-ben egy újabb elnevezés változás következtében újra Légügyi Főosztály lett a Főigazgatóságból, de lényegében a feladatokat és a hatásköröket tekintve minden változatlan maradt.

1993-ban a 13/1993. (I.19.) Kormányrendelettel létrejött egy egységes hatósági szerv, amely a Közlekedési Főfelügyelet elnevezést kapta, és a Közlekedési Hírközlési és Vízügyi Minisztérium felügyelete alá tartozott. Az újonnan kialakított rendszert az 1993 és 1994-es vizsgálatok és felmerült problémák alapján a 142/1995 (XI.30.) Kormányrendelet ismét visszaállította a Légügyi Igazgatóság rendszerébe.

A megnevezés később Polgári Légiközlekedési Hatósággá változott, majd újabb átszervezésnek köszönhetően 2007. január 1-től a Közlekedési Főfelügyelet, a Központi Közlekedési Felügyelet, a megyei (fővárosi) közlekedési felügyelet és a Polgári Légiközlekedési Hatóság jogutódjaként a Kormány a közúti-, a vasúti közlekedéssel, a hajózással, valamint a polgári légiközlekedéssel kapcsolatos közlekedési hatósági feladatokra létrehozta az országos hatáskörrel rendelkező közigazgatási szervet, a Nemzeti Közlekedési Hatóságot. A Polgári Légiközlekedési Hatóságból Nemzeti Közlekedési Hatóság Légiközlekedési Igazgatóság lett (továbbiakban: NKH LI).

2007. július 1-jével a katonai közlekedés életében újabb változások következtek, mert a 66/2007. (VI. 28.) Kormány rendelettel módosították a 263/2006. (XII. 20.) számú Kormány rendeletet, így a HM Katonai Légügyi Hivatal (továbbiakban: KLH) jogutódja is az NKH LI lett.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

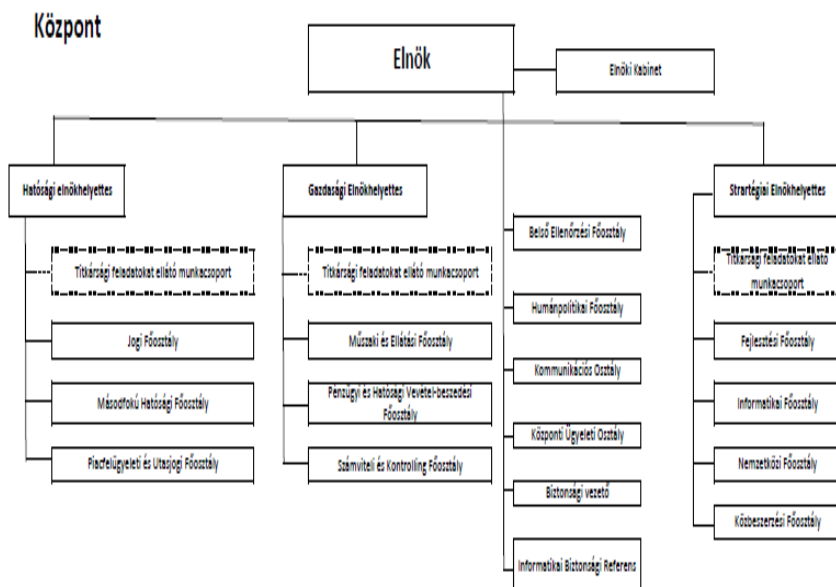
A 2011-ben változtatott 326/2010. (XII.27.) Kormányrendelet módosította a 263/2006. (XII. 20.) számú Kormányrendeletet, amely a Nemzeti Közlekedési Hatóságról szól. A Légiközlekedési Igazgatóság Légügyi Hivatalra változott. A hatósági jogköreit, feladatait, illetve a tevékenységét a jogszabályokon kívül az NKH Szervezeti és Működési Szabályzata tartalmazza (23/2014. (V. 30.) NFM utasítás).

Ez a fejlődési folyamat is érzékelteti, hogy a kialakulástól napjainkig számtalan változáson keresztül fejlődött és alakult ki a mai intézmény- és feladatrendszer. A jogszabályokat elemezve megállapítható, hogy a változtatások során azok egyre kidolgozottabbá és árnyaltabbá váltak, igazodva a területtel kapcsolatos elvárásokhoz, valamint a feladatok polarizálódásához, a megjelenő társadalmi igényekhez. Jól látható a jogalkotó törekvése az erők eszközök, hatás- és jogkörök koncentrálására, a hatékonyság növelésére.

A LÉGÜGYI HIVATAL SZERVEZETE

A közlekedés elsőfokú szervei az Útügyi, Vasúti és Hajózási Hivatal, a Közúti Gépjárműközlekedési Hivatal és a Légügyi Hivatal. Szervezeti felépítés tekintetében a Központ több főosztályból, és ehhez kapcsolódó osztályokból áll, amelyek hatósági, a gazdasági és a stratégiai elnökhelyettes irányításával működnek. (4-5. számú ábra)

A Légügyi Hivatal Légijogi és Szervezési Osztályból és Repülésbiztonsági Osztályból áll, melyhez különböző osztályok tartoznak.

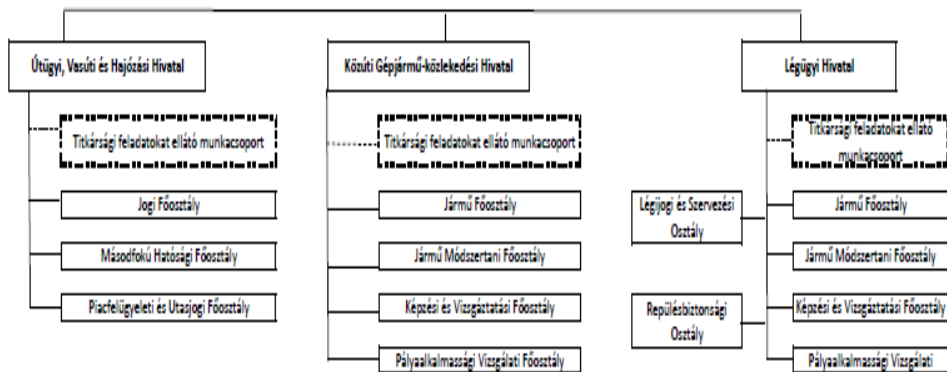

4. sz. ábra: A Nemzeti Közlekedési Hatóság Központjának felépítése

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

ELSŐFOKÚ SZERVEK

5. sz. ábra: Elsőfokú szervek. Forrás: ²¹

A különböző egységek feladatrendszerének áttekintésével átfogó képet alkothatunk a szervezetről, vizsgáljuk meg ezeket!

ÁLLAMI LÉGÜGYI FŐOSZTÁLY²²

Az Állami Légügyi Főosztály feladatkörébe tartoznak mindazon feladatok, amelyek a katonai repüléssel, légtérrel, a repülőgépek műszaki állapotával, a hajózó személyzet oktatásával foglalkoznak. Ez a tevékenység szerteágazó, többszereplős, jelentős összehangolást igényel.

²¹ Hivatalos értesítő. 2014. évi 28. szám 1. függelék

<http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/12/PDF/2014/28.pdf> (2015.12.01.)

²² Pócsmeri Gábor: A katonai közlekedés és szállítás néhány elvi és gyakorlati kérdése <http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2003/3/12pocsmegyeri/Chapter1.htm> (letöltés: 2015.11.04)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

6. sz. ábra: MH Pápa Bázisrepülőtéren készenlétben álló és a nyugati országrész légi kutató-mentő lefedettségét biztosító helikopter cseréje

Készítette: Szórád Tamás²³

A Hatóság részt vesz a különleges besorolású légterek útvonal kijelölésében, légtérhasználat rendjének szabályozásában. A felügyeli és jóváhagyja a légi forgalom földi irányításának berendezései üzemben tartását. Ehhez kapcsolódva felügyeli a légi-navigációs és légiforgalmi feladatokat ellátó személyzet képzettségét és képzési terveit, és kiadja az ehhez szükséges szakszolgálati engedélyeket. Felügyeli, ellenőrzi a repülésmeteorológiai szolgálatot. Szerepet vállal a terület fejlesztésében és korszerűsítésben.

Ez a főosztály megszervezi, és felügyeli az állami légiközlekedési hajózó személyzet elméleti és gyakorlati vizsgáztatását, ügyelve ezzel az egységes képzés megvalósulására. Végzi a szakszolgálati engedélyeik megszerzéséhez szükséges elméleti és gyakorlati vizsgáztatást, és az ehhez kapcsolódó szakszolgálati engedélyek hosszabbítását, és bővítését. Kiképzést és továbbképzést szervez, illetve az oktatásban résztvevő egyéb szervek és szervezetek tárgyi és személyi feltételeinek hatósági felügyeletét látja el, hogy azok megfeleljenek az elvárt követelménynek.

Az állami légi járművek tekintetében a repülés műszaki személyzet elméleti és gyakorlati vizsgáztatásával kapcsolatos feladatokat is ellát a hatóság. Ebbe bele tartozik a szak-

²³Air Base, http://airbase.blog.hu/2014/06/23/hetkoznapok_szolnok_papa_2014_junius (letöltés: 2015.11.02)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

szolgálati engedélyük érvényesítése, kiterjesztése, meghosszabbítása, illetve adott esetben visszavonása, vagy felfüggesztése is, ha a légitörvények szabályait vagy kötelezettségeit megszegik. A repülésműszaki személyzetet oktató, illetve vizsgáztató szervek és szervezetek tematikáját is jóváhagyja, ellenőrzi a végrehajtás személyi, tárgyi feltételeit.

A Hatóság az állami légi járművekkel kapcsolatos bekövetkezett balesetek, repülési események, illetve hibák feltárásakor hatósági eljárást kezdeményezhet, és az eset kivizsgálásában részt vesz. Az ország légterét két féle „célből” lehet használni. Ezek „légitörvények” célú vagy a „nem légitörvények célú”-ú tevékenységek lehetnek. Légitörvények cél például a repülés, műrepülés, ugratás, ejtőernyőzés, siklóernyőzés, illetve egyéb repülőrendszervény, amely légitörvényekkel történik. A nem kimondottan légitörvények cél pedig a tűzijáték.

Áttekintve a szervezeti egység feladatrendszerét, megállapítható, hogy az Állami Légügyi Főosztály a fenti feladatokon túl, fontos szerepet tölt a légtérhasználat koordinálásában is.

A légitörvényekkel kapcsolatos légi-, és típusalkalmasság bizonyítványainak kiállításában is fontos szerepe van, hiszen ezeket kiadja, hosszabbítja, illetve adott esetben bevonhatja. Engedélyezési jogkörrel rendelkezik, és a légitörvényekhez szükséges eszközök, berendezések gyártásának, javításának és karbantartásának felügyelete is fontos szerepe. Jóváhagyási joga van a változtatások tekintetében jogszabályban lefektetett keretek között. Engedélyeket ad ki hatósági ellenőrző berepülésekre, amelyek műszaki vagy kísérleti céllal történnek. Ezeket túlmenően állami légi üzemeltetési feladatkörben is szereppel bír, mert elbírálja az utasításokat, ellenőrzi a légitörvények felszereltségét és azok légi alkalmasságát vagy alkalmatlanságát is megállapíthatja. Ehhez szorosan kapcsolódik a repülés előkészítésének és végrehajtásának ellenőrzését célzó tevékenység.

7. sz. ábra: Ellenőrzések végrehajtása ellenőrzéseket. Készítette: Szórád Tamás²⁴

²⁴Air Base, Hétköznapiak – Szolnok és Pápa, 2014. június
http://airbase.blog.hu/2014/06/23/hetkoznapok_szolnok_papa_2014_junius

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A szervezet az állami repülések céljára használatos repülőterek használatba vételét engedélyezi, felülvizsgálatokat és repülőtér rendet hagy jóvá. Ezen területek környezetében lévő vagy épülő építmények engedélyezésében is részt vesz. Zajterhelést ellenőriz, zajpanaszokat vizsgál ki, amely állami célú légiközlekedésből származik. Zajgátló védőövezeteket jelöl ki. A fent felsorolt feladatok, jog- és hatáskörök, amelyeket a szervezet végez, azt a célt szolgálják, hogy a repülés szabályszerű, biztonságos, az üzemeltetés pedig a biztonság minden szegmensére kiterjedő legyen. Ezzel a tevékenységgel jelentős szerepe van a hatóságnak a balesetek, rendkívüli események megelőzésében.

8. sz. ábra: A kutató-mentő felszerelés beépítése a MI-17-esbe
Készítette: Szórád Tamás²⁵

Külön említést érdemel, hogy a hivatal munkája révén az ország közhiteles, naprakész, pontos, lekérdezhető nyilvántartással rendelkezik a légi járművek adatairól, a hajózó személyzet engedélyeiről, egészségi hatósági minősítéséről.

LÉGIJOGI ÉS SZERVEZÉSI OSZTÁLY (LSZO)

A másik fontos szervezeti egység a Légijogi- és Szervezési Osztály. A légi közlekedés jogszabályi hátterének előkészítése, összehangolása a fő feladata. Ez a szervezet hangolja össze a vonatkozó jogszabályokkal kapcsolatos tevékenységet. Véleményezi ezeket, és javaslatokat tesz a szükséges jogalkotási feladatok elvégzésére. Szükség esetén bírságozási eljárást folytat, és jogerőre emelkedésekor ellenőrzi az ítélet végrehajtásának helyze-

²⁵Air Base, Hétköznapiak – Szolnok és Pápa, 2014. június
http://airbase.blog.hu/2014/06/23/hetkoznapok_szolnok_papa_2014_junius (2016.01.03.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

tét, és az egyéb szakterületeken támogatást nyújt az eljárások végrehajtásához. A légiközlekedési balesetek bekövetkezésekor részt vesz a közigazgatási hatósági eljárás keretében történő kivizsgálásokban. Az LSZO ügyfélszolgálati és ügyviteli feladatokat is ellát. A légügyi tevékenységgel kapcsolatos oktatást, tréningeket, szakmai képzéseket, légiközlekedési védelmi oktatásokat szervezi, kidolgozza továbbá a riasztási láncot, cselekvési algoritmust rendkívüli események bekövetkezése esetére.

REPÜLÉSBIZTONSÁGI OSZTÁLY

Ez a szervezeti egység ügyeleti/készenléti szolgálatot lát el. Az állami és polgári repülési balesetek, légiközlekedési incidensek bekövetkezésekor hatósági eljárást folytat le az ország területén. Ellenőrzi a repülésbiztonsági szervezeteket, és jóváhagyja azok kézikönyveit, koordinálja az ellenőrzéseket. Üzembentartói balesetekkel kapcsolatos ügyeletet lát el. Ellenőrzi a Repülésbiztonság-irányítási (SMS – Safety Management System)²⁶ rendszert. A Nemzeti Közlekedési Hatóság kiemelkedően kezeli a felügyelete alatt álló szervek repülésbiztonsági egységeit. Minden szervezetnek kell lennie repülésbiztonság-irányítási rendszerének egy belső kézikönyv formájában.

9. sz. ábra: 2014. március 21. Motoros sárkányrepülő halálos balesetének vizsgálata.

Készítette: Nincs megnevezve, Forrás:²⁷

²⁶Safety Management System (SMS) <https://www.faa.gov/about/initiatives/sms/>

²⁷Közlekedés Biztonsági Szervezet <http://www.kbsz.hu/j25/hu/legi-kozlekedes/> (letöltés ideje: 2015.03.01.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

SZAKSZOLGÁLATI FŐOSZTÁLY

Ez a főosztály felügyeli a polgári célú hajózó személyzet és a légiutas-kísérők képzését, kiképzését, egészségügyi alkalmasságát. Végzi az elméleti és gyakorlati vizsgáztatást, és végrehajtja a légi járművek típus- és légialkalmassági ellenőrző hatósági berepüléseit. A repülő szimulációs oktató eszközöket is felügyeli. Szakszolgálati engedéllyel igazolja azt, hogy tulajdonosa szakmailag, egészségügyileg és közbiztonság szempontjából alkalmas az adott tevékenység ellátására.

Koordinációs szerepet tölt be továbbá a repülő orvosi vizsgálatokkal kapcsolatban. A főosztály ellenőrzi a területen oktatást végző intézmények személyi és tárgyi feltételeit, felülvizsgálja, elfogadja képzési terveiket. A hajózó személyzet szakszolgálati engedélyéhez szükséges nyelvi ismereti vizsgáztatását végző szervezeteket is felügyeli, emellett engedélyezi a légi navigációs és légiforgalmi személyzet képzési formáját és a végzők alkalmasságát, megfelelőségét ellenőrzi. A repülések megfelelőségét olyan szempontból vizsgálja, hogy a repülési feltételek és a légijárművek felszereltsége az utasításban foglaltak szerint rendben vannak-e. Szükség esetén szintén részt vesz a légijármű-balesetek kivizsgálásában.

10. sz. ábra: Légiutas-kísérő képzés
Készítette: Nincs megnevezve²⁸

²⁸Flight Attendant Training By: Airline Guys <https://www.pinterest.com/kaitlynebert201/future-career/>
(letöltés ideje: 2015.03.18.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

FELÜGYELETI FŐOSZTÁLY

Ez a főosztály alapján a légitözlekedéssel kapcsolatos tevékenységek engedélyezését végzi. Ide tartoznak a légitözlekedés-védelemmel kapcsolatos intézkedések, eljárások elfogadása, az előforduló hiányosságok megszüntetése, és az újra előfordulás lehetőségének kiküszöbölése. Megvizsgálja, jóváhagyja, felügyeli a légitözlekedés-védelmi programokat. Eljár továbbá a repülőterek szigorított biztonsági területére beléphető személyek, bevihető tárgyak tilalma alóli felmentés megadásában. Engedélyezi a leszálló helyeket, repülőteret rendet, díjtáblázatot, kényyszerhelyzeti terveket. Részt vesz a zajgátló övezetek kijelölésében. A Felügyeleti Főosztályon belül történik a működési engedélyek kiadása – Operating Licence –, mivel egy vállalkozás csak akkor végezhet utas-, postai küldemények-, áruk légi-furvarozását, ha megfelelő engedéllyel rendelkezik. A nemzetközi szállításra jogosító hatósági engedély – AOC (Légi Üzemeltetési Engedély) – bizonyítja, hogy az adott szervezet rendelkezik megfelelő képességekkel és szervezettel az adott munkához. A fotózáshoz, légitjármű bérbeadáshoz, teheremeléshez, légi megfigyeléshez, mezőgazdasági repüléshez, légi reklámozáshoz, hamvak szórásához, utas repültetéshez egy ügynevezett légi tevékenységgel kapcsolatos hatósági engedély szükséges, melyet szintén itt adnak ki.

A légitözlekedéssel összefüggő, de nem nemzetközi áru-, személy-, posta fuvarozására irányuló tevékenységhez Légitjármű-üzembentartási – AOP – engedély szükséges, melyet itt lehet igényelni.

A légitjárművek tekintetében nagyon fontos azok lajstromozása, hiszen a légitözlekedésben csak akkor vehet részt magyar polgári légitjármű, ha a hatóság azt a Magyarország Állami Légitjármű Lajstromba bejegyezte. A lajstromba vételről bizonyítványt állít ki a Hatóság, amelyben a légitjármű lajstromjele és adatai vannak feltüntetve. Ez nyilvános és közhiteles adatokat tartalmaz.

NSA²⁹ FŐOSZTÁLY

Az NSA főosztály a légi navigációs szolgálatok és légiforgalmi szolgáltatás ellátó légiforgalmi tevékenységgel és személyzetének képzésével, oktatásával a képzést szervező szervezetek felügyeletével, tematikájának jóváhagyásával foglalkozik. Részt vesz a légiirányítók szakszolgálati engedélyeinek kiadásában.

A polgári légitjárművekkel történt balesetek kivizsgálásának hatósági eljárás szakaszában közreműködik a feladatok ellátásában. A légterek kijelölésében, illetve korlátozott légterek igénybeviteléhez szükséges engedélyek kialakításában is közreműködik. Hatósági engedélyt ad ki a charter, illetve a kereskedelmi repüléshez Magyarország területén.

A fenti feladatok mindegyikének részletes elemzése meghaladja e kutatás kereteit, de *összességében megállapítható*, hogy a hatósági tevékenység egyre nagyobb hangsúlyt kap egy ország életében, és kiterjed minden ágazatra, így a közlekedésre, azon belül a

²⁹NSA: National Supervisory Authority Nemzeti Felügyeleti Hatóság

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

légiközlekedésre is. A biztonság érdekében a hatósági munka jelentős szerepet játszik a rendkívüli események megelőzésében vagy a kialakult rendkívüli események kezelésében a közlekedés területén is. A légiközlekedést napjainkban csak a polgári és állami célú alkalmazás összehangolt működésével lehet megvalósítani. A megvalósítás kulcsfontosságú eleme a felügyelet és az ellenőrzés, melyet hazánkban a Légügyi Hatóság végzi. Szerteágazó feladatrendszerrel rendelkezik, melynek mind normál időszakban mind rendkívüli események során működni kell, és választ kell adnia a helyzet teremtette kihívásokra. A fenti elemzésből is megállapítható, hogy a biztonság érdekében végzett hatósági tevékenység rendkívül sokrétű, és jelentős összehangolást igényel. Ezt a feladatot is ellátja a Légügyi Hivatal. A szervezet azonban nem csak a megelőzésben, de a rendkívüli helyzetek kezelésében is jelentős szereppel bír. Ezeknek a feladatoknak a vizsgálata egy újabb tanulmány kereteiben történik.

Megállapítható, hogy a Légügyi Hivatal felépítésnek és a munkamegosztásának köszönhetően napjainkra nagyobb hangsúly került a magas szakmai szintű munkára, és megteremtődtek ennek jogszabályi keretei, feltételei. A Légügyi Hivatal feladatkörébe tartoznak mindazon tevékenységek, amelyek a légiközlekedés tervezését, szervezését, ellenőrzését érintik. Néhány kiemelendő feladatként megemlíthetjük a légijárművekkel, a személyzet képzésével, az engedélyek kiadásával kapcsolatos feladatokat, valamint az orvosi vizsgálatokkal kapcsolatos koordinációs szerepet. Üzemben tartáshoz kapcsolódó tevékenységeket is ellátnak, valamint felügyelik azok működését. Repülésbiztonsági szempontból a baleset-kivizsgálás és a hatósági eljárások lefolytatása is az alaptevékenységébe tartozik. A charter, illetve a kereskedelmi repüléshez szükséges engedélyek kiadásával pedig hozzájárul annak biztonságos megvalósításához.

Az Állami Légügyi Főosztály a Hivatal másik szervezeti egysége, speciális szereppel bír, hiszen a katonai repüléssel, a légtérrel, a személyzet oktatásával és képzésével, valamint engedélyek kiadásával foglalkozik. A repülőgépek műszaki állapotával kapcsolatos ellenőrzések, eljárások is a hatáskörébe tartoznak, mely tevékenység hozzájárul a műszaki jellegű rendkívüli helyzetek megelőzéséhez.

Katasztrófa során is jelentős szereppel bír a Hatóság, hiszen a megelőzésben, illetve a bekövetkezett polgárvédelmi helyzetek esetén a mentésben való részvétel, a közreműködés a rendeltetése. A védekezés megszervezése és irányítása mellett a kárfelszámolásban és a lakosságvédelmi feladatokban való részvétel, adott esetben a helyreállításban és az újjáépítésben betöltött szerepe bizonyítja, hogy az ország életének nélkülözhetetlen része, a védelmi rendszer működését segítő alapvető elem, melynek jogszabályi háttere, szervezeti rendszere, irányítási szintjei, jog- és hatáskörei megfelelően kidolgozottak és biztosítják az összehangolt tevékenységet. Fontos azonban, hogy a horizontális és vertikális szintű együttműködés feltételeit rendszeresen vizsgáljuk felül, és igazítsuk az új kihívásokhoz, feladatokhoz.

IRODALOM JEGYZÉK

1. 141/1995. (XI. 30.) Korm. rendelet a légi közlekedésről szóló 1995. évi XCVII. törvény végrehajtásáról
2. 2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól
3. 22/2013. (V. 16.) NFM rendelet a Nemzeti Polgári Légiközlekedés Védelmi Minőségbiztosítási Programról
4. 263/2006. (XII. 20.) Korm. rendelet a Nemzeti Közlekedési Hatóságról
5. A becsapódás helyszíne, http://hvg.hu/kkv/20150331_2_millio_dollarhalott_Egy_vagyont_kulonit (Letöltés ideje: 2015.03.31.)
6. A szakasz forrása: Nemzeti Közlekedési Hatóság, Légügyi Hivatal friss hírei. <http://kerekparosklub.hu/node/84388> (Letöltés ideje: 2015.03.)
7. ABC NEWS <http://www.abc.net.au/news/2014-12-30/airasia-qz8501-debris-spotted-is-from-plane-official/5993438> (Letöltés ideje: 2015.03.01.)
8. Air Base, Hétköznapiok – Szolnok és Pápa, 2014. június http://airbase.blog.hu/2014/06/23/hetkoznapok_szolnok_papa_2014_junius
9. Brice Robin francia ügyész elmondása szerint – amelyeket a fekete doboz adataiból kinyert információkból foglalt össze
10. <http://www.hir24.hu/kulfold/2015/03/26/a-masodpilota-vezette-a-hegynek-a-germanwings-gepet/>(Letöltés ideje: 2015. 04.04.)
11. Dr. Hornyacsek Júlia- Keszely László (2013) A katonai erők, képességek alkalmazása katasztrófák esetén. Hadmérnök, VIII. Évfolyam 2. szám, 2013. június 191-209. o. idézett:197.
12. Dr. Kerekes István: a Nemzeti Közlekedési Hatóság ppt. Nyíregyházi Műszaki Egyetem, 2015. http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:5dxCKYf5bhQJ:gevi.emk.nyme.hu/fileadmin/dokumentumok/emk/gevi/doc-et/03_Jegyzetek/Kerekes_A_nemzeti_kozlekedesi_hatosag.ppt+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu
13. FlightAttendantTrainingBy: Airline Guys <https://www.pinterest.com/kaitlynebert201/future-career/> (letöltés ideje: 2015.03.18.)
14. Hivatalos értesítő. 2014. évi 28. szám 1. függelék. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/12/PDF/2014/28.pdf> (2015.12.01.)
15. Hornyacsek Júlia: A katasztrófa-kárterület felderítésének elméleti és gyakorlati kérdései. Hadmérnök, VIII. Évfolyam 1. szám, 2013. március 79-97. oldal, idézett: 91. oldal
16. <http://avherald.com/h?article=477c75deCrash:IndonesiaAsiaA320overJavaSeaonDec28th2014,aircraftlosttheheightandimpactedwaters> (Letöltés ideje: 2015.02.22.)
17. hvg.hu; Új részletek derültek ki az afrikai gép lezuhanásáról; http://hvg.hu/vilag/20140730_Megrazo_reszletek_derultek_ki_az_afrikai (Letöltés ideje: 2015.03.01.)
18. JACDEC AirlineSafetyRanking 2015. <http://www.jacdec.de/airline-safety-ranking-2015/>(Letöltés ideje: 2015. 02. 27.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

19. Közlekedés Biztonsági Szervezet <http://www.kbsz.hu/j25/hu/legi-kozlekedes/> (letöltés ideje: 2015.03.01.)
20. Lezuhant a Germanwings Barcelona–Düsseldorf-járata: 150-en halhattak meg http://hvg.hu/vilag/20150324_Lezuhant_egy_repulogep_Franciaországban (Letöltés ideje: 2015.04.04.)
21. Lezuhant a Germanwings Barcelona–Düsseldorf-járata:
22. 150-en halhattak meg http://hvg.hu/vilag/20150324_Lezuhant_egy_repulogep_Franciaországban (Letöltés ideje: 2015.04.04.)
23. Logisztika jegyzet. <http://www.agr.unideb.hu/ebook/logisztika/alapfogalmak2.html> (Letöltés ideje: 2015. 02. 05. 11.12 perc)
24. Malaysiangovernment, AustralianMaritimeSafetyAuthority <http://www.bbc.com/news/world-asia-26503141>(Letöltés ideje: 2015. 02. 21.)
25. MH370 FlightIncident <http://web.archive.org/web/20140308091144/http://www.malaysiaairlines.com/my/en/site/dark-site.html> (Letöltés ideje: 2015.03.24.)
26. Missiledestroys Malaysia Airlines plane over Ukraine... <http://www.theguardian.com/world/2014/jul/17/malaysia-airlines-plane-missile-attack-ukraine> (Letöltés ideje: 2015.03.24.)
27. Planecrashes <http://www.theguardian.com/world/2014/jul/17/malaysia-airlines-plane-missile-attack-ukraine> (Letöltés ideje: 2015.03.01.)
28. Pócsmerei Gábor: A katonai közlekedés és szállítás néhány elvi és gyakorlati kérdése <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2003/3/12pocsmegyeri/Chapter1.htm> (letöltés: 2015.11.04)
29. Safety Management System (SMS) - <https://www.faa.gov/about/initiatives/sms/>
30. Szabó Sándor-Tóth Rudolf: Repülőterek kialakítása, létesítményeinek kritikus elemei, védelmük lehetséges műszaki megoldásai, Repüléstudományi közlemények, 2013. XXV. évfolyam, 2. szám, 89-113. oldal idézve 90. oldal.
31. Turizmus és közlekedés; <http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turizmus%20%C3%A9s%20k%C3%B6zleked%C3%A9s/book.html> (Letöltés ideje: 2015. 02. 26. 08.54 perc)

CSIMA BEÁTA¹**Büntetés-végrehajtás információs tevékenységei és
információbiztonsági kihívásai****Information activity and information security of the Hungarian
Prison Service****Absztrakt**

Tanulmányom megalkotásának célja, hogy a büntetés-végrehajtás információs rendszerének jelenét bemutathassam és a működés vizsgálata során olyan javaslatokat fogalmazzak meg, mely kapcsán optimalizálási megoldások kerülhetnek beépítésre.

A választott téma kutatása közben igyekeztem két aspektusból megközelíteni az elemzést. Az információkezelés – megosztás és – védelem egyfelől a büntetés-végrehajtásnak, mint szervezetnek a feladata, és felelőssége, ugyanakkor a fogvatartottak információhoz való hozzáférése egy pszichológiai (viselkedést befolyásoló) tényező is.

Kulcsszavak: büntetés-végrehajtás, információs tevékenységek, informatikai fejlesztés

Abstract

The primary objective of the present study is to present the information system of the Hungarian Prison Service and make suggestions based on the research of its operation. As a result new potentials may be integrated in order to optimize the operation. The analysis uses two aspects of the subject: on one hand the handling, sharing and protection of the information is the duty and the responsibility of the Hungarian Prison Service as an organization. On the other hand the inmates' access to information is also a factor having an influence on behaviour.

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: beatacsima@gmail.com

Keywords: Hungarian Prison Service, information activity, IT development

BEVEZETÉS

A büntetés-végrehajtásban megjelenő egyre növekvő számú adatok, egyre növekvő nyilvántartások, adatbázisok létrehozását követelték meg. Azért, hogy ne legyenek halmozódó, redundáns adatok a szervezetben a kézi nyilvántartások helyett inkább elektronikus adatnyilvántartás és egyúttal elektronikus adattovábbítás felé tolódott el a hangsúly. Ennek megvalósításához azonban jelentős infrastrukturális fejlesztéseket kellett és kell napjainkban is véghezvinni. Kérdés, hogy eleget tud-e tenni a büntetés-végrehajtás a jogszabályokban és technikai fejlődések következtében támasztott kihívásoknak.

A tanulmány megalkotása során igyekeztem az elméleti háttér mellett a gyakorlati működést is vizsgálat alá vonni és egy-egy optimalizálási javaslatot megfogalmazni.

1. BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS INFORMÁCIÓS RENDSZERE

A büntetés-végrehajtás szervezet *”szabadság-elvonással járó büntetéseket, intézkedéseket, büntetőeljárási kényszerintézkedéseket, a szabálysértési elzárást, a szabadságvesztésből szabadultak utógondozásával, az utógondozás keretében végzett börtönpártfogolási tevékenységgel és a feltételes szabadságra bocsátással összefüggésben elrendelt pártfogó felügyelői vélemény elkészítésével, valamint a feltételes szabadság tartamára törvény alapján fennálló vagy elrendelt pártfogó felügyelettel kapcsolatos pártfogó felügyelői feladatokat végrehajtó állami, fegyveres rendvédelmi szerv.”*²

A szervezet Országos Parancsnokságból, a büntetés-végrehajtási intézetekből és intézményekből, valamint a fogvatartottak kötelező foglalkoztatására létrehozott gazdasági társaságokból (a továbbiakban együttesen bv. szervekből) épül fel.

1.1. AZ INFORMÁCIÓS RENDSZER ÉS ENNEK ADATBIZTONSÁGA

A hadtudományból megismert információs műveletek definíciót igyekeztem a büntetés-végrehajtásban jelenlévő információkezelésre vonatkoztatni. Haig Zsolt munkássága szerint az információs művelet az *„elkülönülten is létező, komplex információs tevékenységek közötti integráló és koordináló tevékenység.”*³

A büntetés-végrehajtásban megvalósuló információ kezelés jelentős hányada napjainkra a számítógépek segítségével valósul meg. Szem előtt tartva azt a szakirodalmi tényt, hogy az *„információbiztonság nem egyenlő az informatikai biztonsággal,”*⁴ kijelenthető,

² 1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről

³ Haig Zsolt: Számítógép-hálózati hadviselés rendszere az információs műveletekben, In.: Bolyai Szemle, 2006, 15. évfolyam, 1. sz. p 55.

⁴ Haig Zsolt: Az információbiztonság komplex értelmezése, In.: Hadmérnök, 2006, Különszám, online p 9.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

hogyan az informatikai szakterület is jelentős változáson, fejlődésen ment keresztül az elmúlt néhány évben.

Információs műveletek: felderítés, támadás és védelem közül az első kettő művelet – amit a szakirodalomban összefoglalóan ellentevékenységek⁵ is neveznek – eddig még nem jelent meg a büntetés-végrehajtásban.

A védelmi funkció viszont hatványozottan jelenik a büntetés-végrehajtásban, hiszen az adatkezelés jelentős része a személyes, különleges és bűnügyi személyes adatok vonatkozásában nyilvánul meg.

Az információ kezelése a szervezeten belül egyben adatkezelést is jelent. Az adatkezelésre vonatkozó általános jogszabályi alapot a 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról adja meg.

A 1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről az jogszabály, mely az adatkezelésbe bevonandó adatok körét és erre vonatkozó részletszabályokat is leírja. Az ezzel kapcsolatban fennálló titoktartási kötelezettséget a következő képen fogalmazta meg a törvény:

„A bv. szervezet személyi állományának tagja a minősített adatot, valamint a tudomására jutott magánitkot köteles megtartani. A titoktartási kötelezettség alól jogszabály, valamint jogszabály felhatalmazása alapján, az abban megjelölt személy felmentést adhat.”⁶

A fogvatartottak nyilvántartási adatait taxatív felsorolja a jogszabály. A nyilvántartás köre kiterjed a személyazonosító adatokra, a társadalombiztosítási azonosításra, lakcímre, de a fogvatartással kapcsolatos egyéb keletkezett adatokra is (fogvatartott feladatellátásához és joggyakorláshoz is). A nevezett adatokat huszonöt évig meg kell őrizni, ami jelentős adatmennyiség tárolását idézi elő.

A kapcsolattartó személyek hozzájárulása alapján az ő személyes adataikat is kezelik a bv. szervek, a kapcsolattartás és biztonsági szempontok érdekében is.

Jogszabályi kötelezés alapján a miniszter, a bíróság, az ügyészség, a rendőrség és az egyéb nyomozó hatóságok, a nemzetbiztonsági szolgálatok, a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság részére teljeskörű tájékoztatással tartozik a büntetés-végrehajtás. Ezen felül egyéb jogszabályban meghatározott esetben, illetve kérelemre a feladatellátásához és jogérvényesítéséhez szükséges adatokat továbbíthat a szervezet.

Az adatszolgáltatásra irányuló kérelemnek az adatkérés indokát, jogszabályi alapját, illetve az adatszolgáltatáshoz fűződő érdek igazolását kell tartalmaznia.

Az Európai Unióval való jogharmonizáció érdekében született meg a 2015. évi CLI. törvény a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2012. október 25-i 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv átültetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról. A fent nevezett jogszabály 2015.

⁵ Haig Zsolt: Számítógép-hálózati hadviselés rendszere az információs műveletekben In.: Bolyai Szemle, 2006, 15. évfolyam, 1. sz. p 56.

⁶ 1995.évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

november 1-től hatályos rendelkezései értelmében az ügyész, vagy bíróság hivatalos értesítése alapján a bv. szerv nyilvántartja – a sértett kérelmére – a bűncselekménnyel összefüggésben a sértett személy családi és utónevét, valamint lakcímét, azon cél érdekében, ha a fogvatartott személy szabadul vagy szökik, akkor kiértesítésre kerülhessen a sértett személy. Az értesítési rendszer azonos módon történik a fiatalkorúak javítóintézeti nevelésből szabadulás, szökés esetén is.

Az adatkezelésre vonatkozó (bv. szerv szerinti) egységes szabályozást – az Országos Parancsok 1-1/48/2012. (VII.16.) intézkedése alapján – a mindenkor hatályos Adatvédelmi és Adatbiztonsági szabályzat adja meg. Az intézkedés értelmében minden bv. szerv köteles elkészíteni a saját adatvédelmi szabályzatát, melyben az általános adatkezelésen kívül a rendkívüli helyzetre vonatkozó adatkezelést, kamera felvételek kezelését, hozzáférés szabályozást, valamint belső adatvédelmi felelős kijelölésről is gondoskodik. A szabályozás értelmében adattovábbítási nyilvántartás rendszert kell vezetni, és az adathozzáféréseket és betekintéseket is nyilván kell tartani. Célszerű lenne ennek az adattovábbítási nyilvántartásnak is a papíralap helyett elektronikus módon megvalósulni.

1.2. INFORMATIKAI FEJLESZTÉSEK HATÁSA

Az informatika rohamos fejlődése megteremtette a mindennapokban is az igényt, hogy egyre több adatot elektronikus módon (jellemzően számítástechnikai eszközökön) tároljunk. Az információs tevékenységek jelentős része tehát az informatika eszközeivel valósul meg. Egyéb kommunikációs eszköz – amely segítségével információcsere jön létre – például az Egységes Digitális Rádiórendszer, mely virtuális magánhálózaton ún. „EDR VPN”-en keresztül valósul meg. Ez a korábbi analóg rádiórendszert váltotta fel, amellyel közvetlen üzemmódban, relézett üzemmódban és azonos idejű kisugárzásban is lehet már kommunikálni. Adattovábbítási szolgáltatásként adatüzenetet, státuszüzenetet és csomagkapcsolt adatátvitel lehet végrehajtani.

Az új informatikai rendszerek új védelmi rendszerek jelenlétét is kívánták meg, a biztonság értelmezése szervezeti szinten is megváltozott. Prisznyák Szabolcs előadásából⁷ kiderült, hogy az ezzel kapcsolatos feladatok korábban a biztonsági szakterülethez kapcsolódtak, azonban az innovációk hatására – új digitális eszközök, IP alapú kamerák, háttértár rendszerek – mindinkább az informatika szakterület irányába tolódtak el.

A fejlesztések jelenlétét támasztja alá, hogy a 2013-ban kezdődő Nemzeti Távközlési Gerinchálózat (továbbiakban NTG) fejlesztése 2015. október végén fejeződött be. Lényeges eleme a fejlesztésnek, hogy a korábbi 4Mb/s sebességről 100Mb/s sebességű internetkapcsolat jött létre, ezzel is megalapozva a további rendszerek fejlesztését. Az EKOP-2.2.6 európai uniós pályázat deklarált célja volt, hogy az NTG hangszolgáltatás minőségét és hatékonyságát növeljék, a távbeszélőeszközök modernizálásra kerüljenek, új szolgálta-

⁷ Prisznyák Szabolcs: A jogszabály változások hatása a büntetés-végrehajtás informatikai rendszerére c. előadás, Hadtudomány és 21. század konferencia, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2015. február 25.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

tási lehetőségeket építsenek ki, a működési költségek csökkentésre kerüljenek, de ugyanakkor a hálózati kapacitások és biztonság növelését is célul tűzték ki. A pályázat eredményeként⁸ információs technológia biztonság javításra 200 millió, Zártcélú Rendészeti Hálózatra (továbbiakban ZRH) 400 millió, hangszolgáltatásra 550 millió és gerinchálózat fejlesztésre 1,1 milliárdos fejlesztést hajtottak végre (a menedzsment és előkészítési költségek figyelmen kívül hagyása mellett).

A fent említett fejlesztést megelőzően EKOP 1.16-09-2009-0001 projekt keretében a bv. szervezet legnagyobb informatikai beruházása valósult meg, mely során a szoftver és hardver eszközök is lecserélése kerültek, írta munkásságában Prisznyák Szabolcs.⁹

Az EKOP-1.1.15 Felelősen, felkészülten a büntetés-végrehajtásban 2. projekt meghatározott célja volt, hogy továbbkorszerűsítse a büntetés-végrehajtási intézményrendszer szolgáltatási funkcióját. A fejlesztés megvalósításával gyorsabbá, korszerűbbé váltak a büntetés-végrehajtás tanúvédelemmel kapcsolatos folyamatai és feladatkörei, erősödött az adatkörhöz köthető informatikai biztonság.¹⁰ Gyorsult az ügyintézés, mert az ún. "átfutási idő" csökkent, azáltal, hogy a FŐNIX program segítségével elektronikus úton történik az adattovábbítás, a korábbi futárszolgálat helyett (a bv. szerv és Tanúvédelmi Szolgálat között). Szoftverfejlesztés eredményeként a fogvatartotti nyilvántartás (fogvatartotti alapnyilvántartás, egészségügyi nyilvántartás, letéti nyilvántartás) FŐNIX program segítségével, a személyügyi nyilvántartás és a szolgálatszervezés NEXON rendszerek alkalmazásával jön létre. 2016 évi. ütemezett feladat, hogy a (kincstári) bérszámfejtés a NEXON rendszer naprakész adatai alapján valósuljon meg, a korábbi papíralapú alapnyilvántartás helyett, ehhez azonban egzaktsági és hibátlan napi rögzítés szükséges.

A rendvédelmi szervek közötti információs tevékenységei egyre jelentősebb része online módon működik, ennek kihívásait Prisznyák munkásságában¹¹ is lekövethettük. Az adatvédelmi és adatbiztonsági szempontokat figyelembe véve, egyre növekvő számban lehet adatlekérdezést végrehajtani társszervek adatállományából.

Célszerű lenne a személyi állomány informatikai oktatását is a fejlesztésekhez mérten alakítani, hiszen sokan csak felhasználói-kezelői ismeretekkel rendelkeznek, amit az évek során gyűjtöttek össze és a modernebb eszközökről kevesebb ismereteik vannak csak.

⁸ <http://hirlevel.egov.hu/2015/10/31/befejezodott-a-nemzeti-tavkozles-i-gerinchalozat-ntg-fejlesztese/> letöltve 2015.11.13

⁹ Prisznyák Szabolcs: A több telephellyel rendelkező büntetés-végrehajtási intézetek informatikai támogatása In.: Hadmérnök, 2013, 8. évfolyam 1. sz. p 269

¹⁰ Felelősen felkészülten a büntetés-végrehajtásban 2. ütem <https://www.palyazat.gov.hu/doc/3805> letöltve: 2015.11.14.

¹¹ Prisznyák Szabolcs: On-line együttműködés a rendvédelemben In.: Pécsi Határőr Közlemények (Tanulmányok a változó rendészet aktuális kihívásai című tudományos konferenciáról), XIV. Évfolyam, Pécs, 2013, p. 187-188

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

1.3. FEJLESZTÉSEK KAPCSÁN MEGVALÓSULÓ KIHÍVÁSOK

A következő év fejlesztési kihívása egy új „Foglalkoztatási Statisztika” létrehozása, mely a VIR (Vezetői Információs Rendszeren) keresztül adatlehelvással megvalósuló országos statisztika. A rendelkezésre álló fogvatartotti nyilvántartás (FANY) adja meg az alapokat, a fejlesztést az országos parancsnokság koordinálja. A bv. szervek jelenleg is végzik az adatpontosítást, redundáns adatok kiszűrését, és hiánypótlást. A statisztika a felesleges szervek felé történő egzakt adatszolgáltatás teszi lehetővé, úgy, hogy a rendszerben korábban rejlő humán tényező által okozott hibák kiszűrésre kerülhetnek (adathiány, téves mintavétel, eltérő terminológia alkalmazása stb.).

2015. január 1-én megalakult Bv. Holding Kft 2015. február 26-tól a BVOP határozata alapján a fogvatartottak kötelező foglalkoztatására létrehozott gazdálkodó társaságokkal Bv. Holding vállaltcsoporttá alakult. A vállaltcsoporttá alakulás egy összehangolt számviteli politikát, önköltség számítási alapelveket és egy integrált nyilvántartási rendszer jelenlétét kívánta meg. Ennek értelmében a gazdálkodó társaságok 2015. év elejétől a Libra3s integrált ügyviteli rendszert alkalmazzák, ami az első lépcsőfok az információs rendszerek összehangolására vonatkozóan. A társaságokkal szembeni elvárás, hogy felhő rendszerben végezzék a programhasználatot, azonban ennek infrastrukturális feltételei még nem minden Kft esetében állnak rendelkezésre. A felhő alkalmazás, mint a rendvédelem informatikai jövőképe Zsigovits¹² munkásságában is megfogalmazódott, szerinte egy olyan teljes körű informatikai rendszert kell üzemeltetni, ahol magas szintű szolgáltatás érhető el, alacsony költségek mellett. Munkásságában azt is megfogalmazza, hogy az informatika túlnőtt a folyamatok támogató jellegén, és mindinkább a működés alapja lett.

Javasolt a további fejlesztések végrehajtása előtt ismételten felmérni az infrastrukturális hátteret, annak érdekében, hogy reális célkitűzések kerüljenek megfogalmazásra.

2. FOGVATARTOTTAK INFORMÁCIÓHOZ VALÓ HOZZÁFÉRÉSE

Kapcsolattartás formái a 2013. évi CCXL törvény (továbbiakban Bv. kódex) értelmében kissé megváltoztak. 2015. január 1-től kezdődően a levelezés, csomagküldés és fogadás, látogató fogadás, kimaradás, eltávozás mellett a telefonbeszélgetés módosításra került a bv. intézet által biztosított mobiltelefon eszközével. A fiatalok esetében a Bv. kódex további új kapcsolattartási formát, a családi konzultációt és családterápiás foglalkozást is bevezette 2015. január 1-től. *A két új kapcsolattartási forma nem minősül látogatófogadásnak és az elítéltek között is engedélyezhető.*

A mobil távközlési eszközök alkalmazását a 65/2015. (VIII.18.) OP intézkedés szabályozza a használatot. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága csaknem 42 millió Ft értékben húszezer mobiltelefon beszerzésről és négyévi szolgáltatásról kötött

¹² Zsigovits László: Rendvédelmi szervek informatikai fejlesztési lehetőségei az informatika világejlődési trendje tükrében

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

megállapodást. Valamennyi bv. szervre vonatkozó szolgáltatás nyújtás kezdő időpontja 2015. augusztus 19. volt.

Az elektronikus kapcsolattartási formák igénybevétele a progresszív rezsim szabályok szerint lehetséges, mely értelmében mindhárom végrehajtási fokozatban enyhe, általános és szigorú rezsimszabályok szerint kialakított struktúra működik. E szabályrendszer megalkotásának legfőbb indoka a reintegrációs nevelés, a fogvatartottak motiválása volt. Mindezek alapján a következő beosztás érvényesül:

16/2014.(XII.19.) IM. rendelet alapján a megjelölt kapcsolattartóval lehetséges telefonálás időkorlátai			
rezsim beosztások	végrehajtási fokozatok		
	fogház	börtön	fegyház
enyhe rezsim	heti öt alkalom * 15 perc	heti öt alkalom * 10 perc	heti négy alkalom * 10 perc
általános rezsim	heti öt alkalom * 10 perc	heti három alkalom * 10 perc	heti három alkalom * 10 perc
szigorú rezsim	heti három alkalom * 10 perc	heti két alkalom * 10 perc	heti két alkalom * 5 perc

1.ábra: Kapcsolattartás telefonon, készítette a szerző 16/2014.(XII.19) IM. rendelet alapján

A fent nevezett IM. rendelet további részletszabályokat állapít meg a távbeszélésre vonatkozóan, azonban a bv. szervezetnek egyedileg kell a saját házirendjükben szabályozni a használat további feltételeit.

A szabályozás alapján megvalósuló gyakorlat: ZTE R528 típusú mobilkészülék és telefonöltő kerül átadásra a fogvatartott részére a raktárból. Minden készülék biztonsági fóliával ellátott, mely az elő és a hátlapon biztosít fizikai védelmet, megelőzve a rongálási, szétszerelési kísérleteket. A telefonhasználat feltétele, hogy a mobilszolgáltatóval (egyedi) szerződést kell kötnie a fogvatartottnak, tovább a kiétkezés során jelezni kell, hogy a letéti kártya összegéből mennyit kíván telefonálásra fordítani (mennyi legyen az egyenleg). Biztonsági szempontok miatt a készüléket például előállítás, vagy munkavégzés miatt a fogvatartott köteles a zárkaszekrényben tárolni (ennek zárhatóságáról a fogvatartottnak kell gondoskodni). Rongálás, eltűnés esetén kártérítési felelősség terheli a fogvatartottat. A javításra küldött készülékek szállítása zárt, plombázott műanyag dobozban történik, ugyancsak biztonsági szempontok figyelembe vétele alapján.

A mobiltelefont más bv. szervbe történő áthelyezéskor a fogvatartott magával viheti, készülék átadása intézetek között a Forrás SQL programban történik, állománycsökkené-

si/növekedési bizonylat generálással. Ennek koordinálását, átcsoportosítását a BVOP Informatikai Főosztálya és a BVOP Közgazdasági Főosztálya látja el.

Az elektronikus kapcsolattartás következő lépcsőfoka a mai postai levelezési rendszer kiváltása, egy elektronikus levelező rendszer segítségével. Ennek lehetőségét és esetleges nehézségeit Prisznyák Szabolcs¹³ is felvázolta. Előadásában utalt rá, hogy a zárt célú hálózat a szolgálati feladatok ellátását biztosítja, az elektronikus levelezés további jelentős fejlesztések révén valósulhat meg. A levelek – jelen szabályozása szerint – reintegrációs tisztek ellenőrzése után kerülnek a fogvatartottakhoz, így az új rendszernek is alkalmasnak kell lennie a kapcsolattartó – reintegrációs tiszt – fogvatartott közötti gördülékeny, de ellenőrizhető kapcsolattartásra.

3. REINTEGRÁCIÓS ŐRIZET INTÉZMÉNYE

Az 2015-ös év másik változása, amely jelentősen befolyásolja az információs tevékenységet a reintegrációs őrizet intézményének a bevezetése, amit bv. intézet, elítélt és védője is (egy alkalommal) kezdeményezhet büntetés-végrehajtás bírónál. A tényleges szabadulást megelőző legfeljebb hat hónappal reintegrációs őrizetbe helyezhető az elítélt, ha a Bv. kódex 187/A. § meghatározott további feltételek is fennállnak. Őrizet elrendelése során bv. bíró végzésben meghatározza tartózkodásul kijelölt lakást és kapcsolódó területeket.

Az Országos Parancsnok 75/2015. (X.6.) szakutasítása alapján rendelkezik az elektronikus távfelügyeleti rendszer működtetésének bv. szerv szerinti feladatairól. Az eszköz a Bv. kódexben meghatározottak szerint biztonsági intézkedés, valamint reintegrációs őrizet céljából az intézkedés alá vont személy tartózkodási helyének meghatározására, illetve az számára előírt szabályok betartásának ellenőrzésére szolgáló eszköz. Reintegrációs őrizetbe történő szabadon bocsájtás nyilvántartási rendszeréről a szakutasítás részletesen rendelkezik. A bv. pártfogó felügyelő feladata a tartózkodásul megjelölt ingatlan felmérése (írásos utasítást követő nyolc napon belül). A megjelölt ingatlan alkalmatlan, ha nem áll rendelkezésre elektromos hálózat, ha az eszköz adatforgalmazásához szükséges hálózati lefedettség és jelerősség nem megfelelő, illetve a reintegrációs célokat negatívan befolyásoló egyéb kriminológiai tényező áll fent. A pártfogó felügyelet tevékenységét szabályozó külön rendelet¹⁴ értelmében ellenőrizni kell a reintegrációs őrizet alá vont személy magatartását, a vonatkozó szabályok betartását és a reintegrációs folyamatok állapotát visszatérően, de legalább havonta egy alkalommal.

A rendőrség és büntetés-végrehajtás összehangolt működését kívánja meg a reintegrációs őrizet intézménye: egy-egy jelzés esetén a közös feladatok ellátása során. A feladat és hatáskörre vonatkozó kérdésekre a 10/2015.(III.30.) BM rendelet adta meg a választ. Amennyiben hivatali időben kap jelzést a bv. szerv, akkor a bv. pártfogó felügyelő feladata a személyes, telefonos megkeresés, és ha bebizonyosodik, hogy szándékos ron-

¹³ Prisznyák Szabolcs: Az új büntetés-végrehajtási kódex informatikai vonatkozásai In.: XI. Kommunikáció konferencia kiadvány, NKE Budapest, 2013. november 3, p. 162.

¹⁴ 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

gálásról, vagy a végrehajtás alól szándékos kibújásról van szó, akkor haladéktalanul értesíti a bv. bírót. Hivatali munkaidőn kívüli értesítés esetén az illetékes rendőrkapitányság irányítási központja kerül kiértesítésre.

Az informatikai szakterület jelenlegi feladata: a BVOP Informatikai Főosztálya az NTG-n keresztül kialakította az összeköttetést az ORFK és BVOP között, azon célból, hogy elérhetővé válhasson mindkét szerv számára az elektronikus távfelügyeleti rendszer központi szoftvere. Az eszköz műholdas nyomkövetést biztosít és mobiltelefon SIM kártyán kommunikál, térkép alapú rendszeren egyidejű követés biztosít az érintettek tartózkodására, mozgására vonatkozóan.

A távfelügyeleti eszköz és a riasztási rendszer összehangolt működése érdekében a büntetés-végrehajtási szervezet oktatásban részesült személye az eszköz első felhelyezésekor beállítja a távfelügyeleti rendszerben a bv. bíró által előírt szabályokat. A felhelyezést megelőzően minden esetben tesztelni kell az eszköz működőképességét (és a teszt módot jelenteni kell a BVOP Főügyeletesének). A távfelügyeleti eszköz alkalmazását és levételét be kell jelenteni a BVOP-ra. A reintegrációs őrizet megkezdéséhez szükséges szállítás történhet a büntetés-végrehajtási szervezet segítségével, vagy hozzátartozói segítséggel. Amennyiben hozzátartozói segítségnyújtás van, akkor a helyszínre történő megérkezést követően haladéktalanul be kell jelentkezni telefonon a bv. intézetbe (az eszköz újbóli ellenőrzése miatt).

Megfigyelhető, hogy a kialakított őrizet rendszere több kontrollpontot is tartalmaz: például a párhuzamos telefonos elérés, a technikai eszközök többszöri ellenőrzései, illetve a bv. pártfogó felügyelő személyes jelenléte is egy ellenőrzési pont.

Az informatika ilyen szintű fejlődése lehetővé teszi egyúttal a büntetés-végrehajtás költségeinek csökkentését is, hiszen az egyszeri beruházás mellett a reintegrációs őrizetben lévő személy napi ellátásáról már nem kell gondoskodni. A költségtakarékosság mellett napjainkban fennálló túlzásfúltság kérdésre is egy rész megoldás lehet a reintegrációs őrizet intézménye.

KÖVETKEZTETÉS

Az informatikai fejlesztések egyfelől az adatkezelés és adattovábbítás hatékonyságát teremtték meg, ugyanakkor újabb (informatikai) biztonsági kihívások elé is állították a büntetés-végrehajtás szervezetét. A fejlesztések iránya a hardver eszközök mellett a szoftverek területére is kiterjedt. Meghatározó, hogy az információs tevékenységek során a humán tényező által okozható hibák az informatikai automatizmus, a közvetlen adatkinyerés eszközeivel egyre inkább elkerülhetővé válnak. A jogszabályváltozások okozta kihívások pedig egyre inkább rendszerszemléletű gondolkodást kívánnak meg a végrehajtás minden szintjén. Ahhoz, hogy a szemlélet egy-egy adatrögzítés során is tudatos legyen szükséges a végrehajtó állomány rendszeres továbbképzése, oktatása.

Másfelől a fogvatartottak információhoz való hozzáféréseinek növelése – így a mobiltelefonok által megvalósítható kapcsolattartás, a családi konzultáció, vagy a családterápiás

foglalkozás erősítheti a szociális kapcsolatokat – ami a reintegrációs célok sikeres teljesülését is magával hozhatja.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. 1995.évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről
2. 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról
3. A 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
4. 2015. évi CLI. törvény a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2012. október 25-i 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv átültetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról
5. 187/2015. (VII. 13.) Korm. rendelet az elektronikus információs rendszerek biztonsági felügyeletét ellátó hatóságok, valamint az információbiztonsági felügyelő feladat- és hatásköréről, továbbá a zárt célú elektronikus információs rendszerek meghatározásáról.
6. 16/2014.(XII.19.) IM. rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól
7. 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről
8. 10/2015.(III.30.) BM rendelet az elektronikus távfelügyeleti eszköz működését biztosító rendszer létesítésének és üzemeltetésének, az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazásának, továbbá a büntetés-végrehajtási szervezet, valamint a rendőri szerv ezzel kapcsolatos feladatának részletes szabályairól
9. 21/2011. (VIII. 11.) BM utasítás a Belügyminisztérium Informatikai Biztonság Politikájáról
10. Büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 1-1/13/2011. (III. 22.) OP intézkedése a büntetés-végrehajtási szervezet informatikai biztonsági szabályainak kiadásáról
11. Büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 1-1/48/2012. (VII.16.) OP intézkedése a büntetés-végrehajtási szervezet- személyes adatokra vonatkozó - Adatvédelmi és adatbiztonsági szabályzatáról
12. Büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 65/2015. (VIII.18.) szakutasítása a Telekom hálózatos, nem nyilvános mobil távközlési szolgáltatás fogvatartottak részére történő működtetésével kapcsolatos feladatok végrehajtására vonatkozó Szabályzat kiadásáról
13. Országos Parancsnok 75/2015. (X.6.) szakutasítása a büntetés-végrehajtási szervezet elektronikus távfelügyeleti rendszer működtetésével kapcsolatos feladatainak végrehajtásáról
14. Haig Zsolt: Számítógép-hálózati hadviselés rendszere az információs műveletekben In.: Bolyai Szemle, 2006, 15. évfolyam, 1. sz. p 54-73
15. Haig Zsolt: Az információbiztonság komplex értelmezése In.: Hadmérnök, 2006, Különszám p. online p 9. http://hadmernok.hu/kulonszamok/robohadviseles6/haig_rw6.html letöltve: 2015.12.29.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

16. Kuris Zoltán: Az egységes digitális rádiórendszer (EDR) alkalmazásának lehetőségei a rendészeti szerveknél In.: Hadmérnök, 2010, V. Évfolyam 2. szám, p. 310-321. http://hadmernok.hu/2010_2_kuris.pdf letöltve: 2015.11.30.
17. Prisznyák Szabolcs: A több telephellyel rendelkező büntetés-végrehajtási intézetek informatikai támogatása- In. Hadmérnök, 2013, 8. évfolyam 1. sz. p 266-273 http://hadmernok.hu/2013_1_prisznyaksz.pdf letöltve: 2015.12.03.
18. Prisznyák Szabolcs: On-line együttműködés a rendvédelemben In.: Pécsi Határőr Közlemények (Tanulmányok a változó rendészet aktuális kihívásai című tudományos konferenciáról), XIV. Évfolyam, Pécs, 2013, p. 185-190
19. Prisznyák Szabolcs: Az új büntetés-végrehajtási kódex informatikai vonatkozásai In.: XI. Kommunikáció konferencia kiadvány, NKE Budapest, 2013. november 3, p 159-166
20. Prisznyák Szabolcs: A jogszabály változások hatása a büntetés-végrehajtás informatikai rendszerére c. előadás, Hadtudomány és 21. század konferencia, Nemzeti Közszoigálati Egyetem, 2015. február 25.
21. Zsigovits László: Rendvédelmi szervek informatikai fejlesztési lehetőségei az informatika világfejlődési trendje tükrében http://hkh.uni-nke.hu/downloads/tudomanyos_elet/EU_palyazatok/2012/cloud.pdf letöltve: 2016.01.18.
22. Befejeződött a Nemzeti Távközlési Gerinchálózat (NTG) <http://hirlevel.egov.hu/2015/10/31/befejezodott-a-nemzeti-tavkozlesi-gerinchalozat-ntg-fejlesztese/> letöltve 2015.11.13
23. Felelősen felkészülten a büntetés-végrehajtásban 2. ütem <https://www.palyazat.gov.hu/doc/3805> letöltve 2015.11.14.

DR. HORVÁTH LÍVIA¹**Az egészségtudatosság szerepe a civilizációs betegségekben****The role of the health consciousness of the civilization diseases****Absztrakt**

A XX. század végére a fertőző betegségek okozta halálozási tendencia a nyugati országokban jelentősen csökkent. Ebben szerepet játszott az egyre korszerűbb gyógyszerek megjelenése és a higiéniai szabályok szigorítása. A globalizáció, valamint az urbanizáció következményeként a keringési, az emésztőszervi és a daganatos betegségek mortalitási epizódjai többszörösükre nőttek napjainkban. A honvédségben a halálozást vizsgálva, a helyzet nagyon hasonló a civil populáció soraiban tapasztaltakhoz. Közös vonásként jellemezhető, hogy a krónikus, gyógyíthatatlan mozgásszervi megbetegedések átlagosan 35 éves kor felett jelentkeznek nagy számban és okoznak egyre súlyosbodó panaszokat. A balesetek száma sem elhanyagolandó – bár a halálozási statisztikában ez nem mutatkozik meg –, a megbetegedési arányszámok közül ki kell emelni a mentális zavarok, valamint a mozgásszervi kórokok gyakoriságának emelkedő tendenciáit is. A betegségpektrum tehát egyre inkább a keringési, daganatos és más krónikus, nem fertőző betegségek irányába tolódik el.

A népegészségtan egyik legfontosabb vizsgálómódszere az epidemiológia, amely a betegségek kialakulásában szerepet játszó tényezőket, rizikófaktorokat térképezi fel populációs szinten.

A daganatos betegségek okozta halálozás mintegy 75%-ban saját magatartásunkra vezethető vissza, így a beteg életminősége, valamint az egészségügyi kiadások csökkentése szempontjából döntő jelentőségű az egészségi állapotot befolyásoló magatartási rizikótényezők elemzése, és megállapításainak felhasználása a prevencióban.

Kulcsszavak: globalizáció, urbanizáció, egészségmegőrzés

---

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: horilivi@gmail.com

Abstract

In the end of the 20th century, the mortality trend of the infectious diseases in the western countries dropped significantly.

This was partly due to the emergence of more and more modern medicines and hygiene regulations.

AS the result of the globalation and urbanization cardiovascular, gastrointerstinal and cancer mortality are increase the episodes of multiply today.

Examining mortality in the army the situation is very to those seen int he ranks of the civilian population.

Common features can be described as that chronic, incurable musculoskeletal disorders gets over an average of 35 years of age in large numbers and cause worsening symptoms. The number of accidents not negligible – mortality statistics although this is not reflected in it should be pointed mental disorders, as well as upward trends in the frequency of musculoskeletal disease also casuses morbidity rates are.

The disease spectrum therefore increasingly shifted towards the cardiovascular, cancer and other chronic, non-infectious diseases.

The school is one of the most important public health epidemiology examiner method, which is involved in the development of disease factors, risk factors crawls population level.

The deaths caused by cancer can be traced back about 75% of its own conduct, so the patient's quality of life and reduce health care spending in terms of analyzing the risk factors that influence health behavior is crucial findings and the use of prevention.

Keywords: *globalization urbanization, health prevention medication, disease spectum*

*„Az egészség a korona az ember fején,
de csak beteg láthatja azt meg.”
(Egyiptomi közmondás)*

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Az ókorban és a középkorban a tudományos ismeretek hiánya miatt milliók halálát okozó járványok tizedelték a lakosságot. A korabeli járványokkal szembeni intézkedések egyes mozzanatait, például a temetkezési szokások általánossá válása, a XIII. században közel 20 000, a leprások izolálására szolgáló leptospermumoklétrehozása a fertőzések megelőzésére, sőt esetenként okának empirikus korrekt értelmezésére utalnak. [1]

Az 1700-as évekre tehető a megelőző orvostan szubdiszciplináinak kialakulása, ekkor jelenik meg *Ramazzini: De Morbis Artificum Diatriba* című munkája, amely tulajdonképpen

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

a foglalkozás-egészségügy első szakkönyvének számít. *Ramazzini* rámutat az ipari ártalmak egészségkárosító hatásán keresztül arra, hogy a prevenciós megelőző intézkedések az ipari üzemekben nagyon fontosak.

A klinikai farmakológia gyökerei az 1700-as évekre nyúlnak vissza. *James Lind* (1716-1794) [18], fiatal skót orvosként 9 évig szolgált tengeri hajóúratokon. A sebészorvos 1747-ben a hajóján 12 ember bevonásával egy vizsgálatot folytatott, melynek célja a skorbut legyőzése volt. *James Lind* kísérletét komoly irodalomkutatások előzték meg. A vizsgálat lényege, hogy hat csoportra osztotta *Lind* a 12 főt. Valamennyien ugyanazt a diétát kapták, de ehhez a hat csoportból az első almabort, egy csoport egy meg nem határozott elixírt, kettő tengervizet, egy csoport fokhagyma, mustár és torna keverékét, egy szerencsés csoport pedig citrusfélét kapott. Azt tapasztalták, hogy a narancs és citromkeveréket kapott két fő állapota hamarosan jelentősen javult. [2]

A tengeri utakon akkoriban mindennapos volt a skorbut, amelynek első jelei már az utazás negyedik hete után jelentkeztek. *Lind* vizsgálatát nehezen fogadta el a tudomány, ezt támasztja alá, hogy csak 40 évvel később vezették be a citromlé fogyasztását a tengeri utakon, ami szinte felszámolta az addig kezelhetetlen skorbutot. [2]

William Withering [19] neve szintén említésre méltó, hiszen ő volt az 1700-as évek egyik legelőkelőbb angol orvosa és botanikusa. *Withering* felfigyelt arra, hogy egy igen súlyos állapotú szívbeteg asszony váratlanul jobban lett. Kiderült, hogy a beteg egy cigányasszonytól olyan gyógynövénykeveréket kapott, amely a VIII. század óta ismert piros gyűszűvirágot, latinul (*Digitalis Purpurea*) tartalmazott. A botanikus a következő 10 év során összegyűjtötte a növény minden egyes alkotóelemét és 163 beteg szervezetébe juttatva vizsgálta azok terápiás és toxikus hatását. Megállapította, hogy a piros gyűszűvirág porított formája a leghatékonyabb a vizenyők csökkentésére. [2]

GYÓGYSZER ÉS KLINIKAI FARMAKOLÓGIA

Az 1800-as évek elején a gyógyításban döntő jelentőségű volt a *Semmelweis Ignác* [20] által bevezetett *klórmeszes kézmosás*. Ennek a fertőtlenítési eljárásnak a bevezetése jelentősen csökkentette a gyermekágyi lázban elhunytak számát. A gyermekágyi láz okának felderítésében fontos szerepet játszott, hogy *Semmelweis* egyik professzor kollégája boncolás során véletlenül megsérült, majd magas láz alakult ki nála és három nap alatt meghalt. *Semmelweis* a boncolási jegyzőkönyvet tanulmányozva jött rá, hogy *Jakob Koletschka* professzornál ugyanazok az eltérések, mint a gyermekágyi lázban elhunyt anyáknál. Ebből arra következtetett, hogy az orvostanhallgatók viszik át a hullamérget az anyákra. Ezen esetet követően még két ízben lángolt fel osztályán a gyermekágyi láz. E jelenségekből rájött, hogy nem csak a „hullaméreg”, hanem a fertőző seb is forrása lehet a szülő anyákat pusztító láznak, ezért 1848-ban bevezette a műszerek fertőtlenítését is a kézfertőtlenítés mellett. [2]

Az 1800-as évek végére tehető az első antibiotikumoknak, a penicillinnek (*Alexander Fleming* 1881-1955), valamint a szulfonamidoknak (*Gerhard Domagk* 1895-1964) a szüle-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

tése. Az antibiotikumok felfedezése óta a halálozási statisztika a fertőző betegségek terén jelentős javulást mutatott [2]. 1857-ben alapították az *Orvosi Hetilapot*, amelyből 1861-ben kivált a *Gyógyászat* című folyóirat. Ezen utóbbi folyóirat egyik melléklete volt a *Honvédorvos*, amely később önálló szaklap lett. A Honvédorvos című szaklapban már döntően katonai egészségügyi vonatkozású cikkeket publikáltak. A katona egészségügy figyelme az 1900-as évek elején már kiterjed a lábberre – a lábizzadásra a formalint 1903 óta használják –, továbbá az egészséges táplálkozásra is. A *Honvédorvos* című szaklap ma is létező folyóirat, amelyben döntően ma is katona egészségügyi vonatkozású témakörben találhatók a katonarvosok publikációi. [3]

A XVIII. század végén és a XIX. század elején rájöttek arra, hogy a szociális helyzet javításával a lakosság egészségi állapota is arányosan javul. A megjelent tanulmányokban a társadalmi tényezők és az egészségi állapot összefüggésére irányították a figyelmet. A XIX. század második felében megjelenik a környezet egészségtan, mint önálló tudományág, amely *Max von Pettenkofer* [22] bajor vegyész és higiénikus munkájához kapcsolódik [1]. A XV. században már felismerték, hogy az ember egészségi állapotát befolyásolja a környezet is. Erre utal a lakókörnyezetre vonatkozó higiénias előírásokat rögzítő *Heidelbergi kézirat*. A környezeti és egészségi állapot összefüggéseire épített fizikai és kémiai módszertan csak *Pettenkofer* munkássága révén jelent meg és vált általános szakmai gyakorlattá. *Fodor József* [23] nevéhez fűződik az első egyetemi közegészségtan tanszék megalakítása Budapesten. Fodor József 1874-ben Pettenkofer tanítványa volt, ő alapította az iskolaorvosi hálózatot és vezette be az egészségtan iskolai oktatását. [4] A XIX. és a XX. század fordulóján születik meg a hiánybetegségek és a vitamin fogalma valamint, hogy a táplálkozás nemcsak mennyiségi, de minőségi szempontból is fontos szerepet játszik az egészségi állapot meghatározásában. A népegészségügy legnagyobb sikere, hogy sikerült megfékezni a fertőző betegségek okozta járványokat. Ebben *Robert Koch* [24] munkássága meghatározó, hiszen nevéhez fűződik a járványtan. A védőoltások bevezetésének köszönhetően számos fertőző betegséget, a kanyarót, a skarlátot stb. megfékezték. [1]

A NÉPEGÉSZSÉGÜGY KIHÍVÁSAI A XX.-XXI. SZÁZADBAN

A népegészségtan olyan multidiszciplináris egészségtudományi területté vált, amely a genetika, a biokémia, a toxikológia és a környezet egészségtan mellett alapvetően támaszkodik a magatartástudományok, így az egészségpszichológia az egészségszociológia, a bioetika, a kommunikációs tudományok és az orvosi antropológia kutatási eredményeire. [5]

A népegészségtan egyik fontos vizsgálómódszere az epidemiológia, amely a betegségek kialakulásában szerepet játszó tényezőket, rizikófaktorokat térképezi fel populáció szinten. [5]

A korszerű gyógyszereknek és a népegészségtannak köszönhetően a fertőző betegségek elterjedése csökkenő tendenciát mutat, helyébe léptek viszont az egészségtelen táplálkozásból, a mozgáshiányból adódó civilizációs betegségek. A gyógyszer [25] a magyar

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

jogi szabályozás alapján (2005. évi XVC. törvény) olyan anyag, vagy azok keveréke, illetve olyan gyógyszerkészítmény, amelyet betegség megelőzésére, felismerésére, kezelésére, vagy élettani funkciók fenntartása, helyreállítása, javítása, vagy módosítása céljából emberi szervezetben, vagy emberi szervezeten alkalmaznak. [6]

Idetartoznak azok az anyagok, vagy keverékek, amelyek farmakológiai, immunológiai, vagy metabolikus hatások kiváltása révén az ember valamely élettani funkciójának helyreállítására, javítására, vagy módosítására, illetve diagnosztikus céllal az emberi szervezetben alkalmaznak. [6]

A definícióból látható, hogy a gyógyszerek az orvostudományban fontos szerepet töltenek be, hiszen a betegségek tüneteinek megszüntetésén, vagy enyhítésén kívül, a diagnosztikában, valamint a prevencióban is használatosak. Egyszerűbben fogalmazva a gyógyszer egy kémiai anyag, amely a testben zajló folyamatok sebességét befolyásolja.

A gyógyszerek egy része vényköteles, amelyeket csak orvosi felügyelet mellett szedhet a beteg. A másik részük vény nélkül is kapható, úgynevezett OTC gyógyszerek, melyekhez szakember kontrollálása nem szükséges, így a beteg a gyógyszerárban vény nélkül is megvásárolhatja. [6]

A gyógyszerkutatás napjainkban rohamosan fejlődik, például: 40-50 évvel ezelőtt az agyhártyagyulladás, vagy a szívbillentyű gyulladás 100 százalékban halálos kimenetelű betegség volt. A szulfonamidok és az antibiotikumok felfedezése óta azonban e megbetegedések esetén a halálozások száma jelentősen csökkent.

A gyógyszerek alapját körülbelül 3 000féle hatóanyag képezi, de erre szükség is van, hiszen jelenleg mintegy 30 000 különféle betegségkép létezik, és ezeknek csaknem egyharmada hozzáférhető a jelenlegi gyógyszeres terápia számára. Egyes kórképek gyógyítása (például az AIDS, a központi idegrendszer betegségei, vagy a rák) azonban még napjainkban is igen nagy kihívást jelentenek a gyógyszerkutatók számára. [2]

A GLOBALIZÁCIÓ HATÁSA AZ EGÉSZSÉGÜNKRE

A globalizációval, az internetes hálózat és a média megjelenésével, az emberek egyre inkább eltávolodtak a természettől. A hagyományos konyhatechnikát, és a teljesértékű élelmiszereket felváltják a gyorséttermi ételek és a tartósított élelmiszerek, valamint a különböző élvezeti cikkek, és ez komoly hatással van egészségünkre. A globalizáció, a tőke és a munkaerő áramlása az egész világot hatalmába kerítette, így népvándorlásoknak lehetünk tanúi. Milliók hagyják el szülőföldjüket, az érzelmi és gazdasági gyökértelenség veszélyét is vállalva. A népvándorlás nemcsak egy területi hódoltságot jelent, mentálisan is hat az egészségre. Egyrészt a kulturális adaptáció pszichikai terhelést jelent, másrészt az eltérő környezeti viszonyokhoz történő alkalmazkodás sem egyszerű. A fentiekből is következik, hogy az emberek nagy része a mai világban jelentős stressz hatásnak van kitéve. Stressz minden olyan állapot, amelyben pszichikailag, fizikailag, vagy társadalmi méretekben veszélyeztetetnek érezzük magunkat, vagy úgy ítéljük meg, hogy embertársaink vannak ilyen állapotban. A légköri szennyezések, a globális felmelegedés, a táplálkozási glo-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

balizáció egyaránt stresszokat jelentenek mindenki számára. [7] A hivatásos állományban lévő személyek ezen felül még munkájukból adódóan is különböző fizikai, pszichikai stresszokkal találkoznak. A hivatásos állományban lévők általában váltott műszakban, vagy 24 órás szolgálatban vannak. Ez azt jelenti, hogy a szervezet biológiai ritmusából eltűnik az állandóság. A létfenntartáshoz szükséges alvás is bizonyos élethelyzetekben nehezen biztosítható, az étkezési lehetőségek és az evési szokások megváltoznak, sőt gyakran korlátozódnak egy misszió, háború vagy katasztrófa esetén. A katonák, rendőrök fizikai, pszichikai leterheltségét régebben is elismerték, ezt támasztja alá az is, hogy korábban mehettek nyugdíjba, mint a civil szférában dolgozók.

Az alvászavar, a stressz és az egészségtelen étkezés megváltoztatja az alapanyagcserét, így növeli az inzulinrezisztencia kialakulásának esélyét is, amely szintén civilizációs betegség. A stresszes állapot és az egészségtelen táplálkozás hozzájárul a bél diszbiózisához is, ami különböző gasztroenterológiai panaszokat okoz. Orvosilag bizonyított, hogy a stressz tartósan kihat mind mentálisan, mind pedig fizikálisan az ember egészségi állapotára. A neuropszichológiában is bizonyították, hogy a tartós stressz hatások következtében gyengül az immunrendszerünk, ezért fertőzések léphetnek fel. A stressz hat továbbá a hormonrendszerre is, emeli például a vércukorszintet, a szérum-lipidszintet és a vérnyomást is. A stresszes állapot ronthatja a teljesítményt is. A stressz kezelés egyik negatív formája a dohányzás és az alkoholizálás. Egy betegség manifesztálódását befolyásolja az életmód, az életkor, a munka és az életkörülmények mellett a szociális tanultság, a gazdasági helyzet, a táplálkozás, a mozgás és a genetikai tényezők is.

Az ember egészségét a teljesség igénye nélkül felsorolva, befolyásolja a környezete, az egészségügyi ellátórendszer, az egyén biológiai adottságai és életmódja is. A gazdasági feltételek, a munkanélküliség, a gazdasági válság mentálisan is érinti az embert és ez közvetve kihat az egészségi állapotra is. A társadalmi környezeti tényezők közül a kultúra, a szociális támogatási rendszer, a természeti környezet, a víz, a levegőszennyeződés, a globális felmelegedés kihat szervezetünkre. A biológiai adottságok közül a genetikának, az életkornak, a nemnek meghatározó szerepe van a testi egészség fenntartása szempontjából. [8]

EGÉSZSÉGTUDATOSSÁG, EGÉSZSÉG

A magatartás összetett jelenség; biológiai, pszichikai és társadalmi tényezők egyaránt meghatározzák, az egyén magatartási döntéseit befolyásolni ezért nagyon nehéz. [9]

Az életmód egyik megnyilvánulása az egészségmagatartás. Az egészséggel kapcsolatos magatartás magában foglalja a preventív egészségmagatartást, az egészség megtartását és az egészség fejlesztését elősegítő magatartásformákat, mint például a táplálkozáskontrollt, a sportolást, a biztonsági öv viselését vagy a biztonságos szexuális viselkedést. Vizsgálatok azt mutatják, hogy e magatartásformák aktív döntések eredményei, amelyek az egészségtudatosság magas szintjét feltételezik. [10] Azok, akik aktívan egészségük megőrzésére törekednek, nagyobb önbizalommal rendelkeznek, jövőorientáltak és elége-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

dettebbek életükkel, mint azok a társaik, akik kevésbé figyelnek oda az egészséges életmód követésére. Az egészség meghatározására ma is széleskörűen elfogadott a WHO több mint fél évszázada született definíciója. Az egészség magába foglalja a testi és lelki, valamint a szociális egyensúlyt, ez az egyensúly azonban nem állandó. A WHO meghatározása alapján az egészséget meghatározó tényezők között az életmód 35 százalékban, a genetika 20 százalékban játszik szerepet. [11]

Az egészségtudatos magatartás az egészségtudományi fogalomtár szerint magába foglalja az ember olyan céltudatos viselkedését, amely aktív részvételt feltételez a szűrővizsgálatokon. Feltételezi továbbá a betegségek természetének, lehetséges kimenetelének ismeretét, a betegjogok ismeretét, valamint a nagyfokú tudatosságot az egészség megőrzése érdekében a szokások tudatos kontrollálásával (például: helyes táplálkozás, testmozgás, szexuális szokások; egészségkárosító magatartások, káros szenvedélyek kerülése; stb.). A nem fertőző betegségek kialakulásában ezért fontos szerepe van az egészségtudatos magatartásnak. 1981-ben *Richard Doll* és *R. Petro* leírták, hogy a daganatos betegségek okozta halálozás mintegy 75 százalékban saját magatartásunkra vezethető vissza. [11]

Az egyén a tudatos magatartása és egészséges életmódja révén befolyásolhatja egészségi állapotát, ugyanakkor az egészségi állapota is visszahat az életmódra. Az egészséges életmódhoz szorosan kapcsolódik az egészségkultúra, amely az egészséggel kapcsolatos ismeretek megszerzését jelenti. Az egészségtudatos magatartás azért is fontos, mert a tényezők egy részére (például környezeti sugárzás, szennyezettség) nem tud hatással lenni. [11]

Az egészségtudatos magatartás megtartása bizonyos élethelyzetekben és munkakörökben nehezen kivitelezhető. A fegyveres és a rendvédelmi szerveknél dolgozóknak is az egészségtudatos magatartás megtartása a cél, de a szolgálattal járó fizikai és mentális követelmények sokszor rossz irányú folyamatot tartanak fent. A hivatásos állományban dolgozóknál a nyugdíj kitolása épp arra az intervallumra esik, amikor a magyar populáció mortalitási és morbiditási mutatói – az európai államok mutatóira figyelemmel – utolsó előtti helyre jutják hazánkat. Ebből következően fontos lenne a fegyveres testületek és a rendvédelmi szervek élethivatásának és a betegségek előfordulásának az egészségtudatos magatartás szempontjából való prognosztizálása.

Az egészségmagatartás másik aspektusa a káros magatartásformák összessége, amelyet gyakran kockázati vagy egészség rizikó-magatartásnak nevezünk. A dohányzás, alkohol- és drogfogyasztás esetében autisztikus magatartás alakul ki. Az életmódbeli minták egy koherens életstílust követnek a statisztikai adatok alapján. Ez alapján szoros kapcsolat mutatható ki a dohányzás, alkohol- és drogfogyasztás között, ezen kívül a kockázati magatartásformák általában a preventív egészségmagatartás háttérbe szorulásával járnak. Az egészségtudatos magatartás következménye, hogy az, aki jobban odafigyel táplálkozására, sportol, biztonsági övét bekapcsolja, kevésbé hajlamos kockázati magatartásformákra.

Az egészségmagatartás és az egészséghez való viszonyulás szorosan összefügg a kockázateszteléssel. Ennek következtében egyénenként igen nagy különbségek lehetnek a veszélyeztetettség mértékében, hiszen nem mindenki lesz beteg azok közül, akik például

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

rendszeresen dohányoznak.

Az egyén az egészségét veszélyeztető magatartás miatt kognitív disszonanciát él át, s ettől szorong, hiszen pontosan tudja, hogy az az egészségére ártalmas. Ezt a disszonanciát úgy próbálja feloldani, hogy bagatellizálja a veszélyt, illetve főként saját magára nézve tagadja azt. Ráadásul a betegség kialakulásának veszélye csak valamikor a távoli jövőre tevődik át, az is feltételes módban, míg a kockázati magatartás "előnyeit" azonnal élvezheti.

A kockázati magatartásforma ugyanis csak az egészség szempontjából veszélyes. Részben biokémiai, részben kóros tanult magatartási mechanizmusok útján, e szerek segítenek a stressz oldásban, konfliktusok megoldásában, megkönnyítik a kapcsolatteremtést. A leszokás épp emiatt nehéz, hisz ezek az „előnyök” eltorzítják a helyes kockázateszlelést, és rontják az egészségtudatosságot. [12]

A PREVENCIÓ SZINTJEI

Az egészség megőrzésével lehetőség nyílik a várható élettartamot meghosszabbítani és minőségi életet élni. Egy betegség kialakulása hosszú folyamat, a gyógyítás jelentős költségekkel jár, ezért mindenképpen költséghatékonyabb a primer prevencióval a betegség kialakulását megelőzni.

A *primordiális prevenció* olyan általános megelőzési formákat foglal magába, amelyek nem közvetlenül a betegségmegelőzést szolgálják ugyan, mégis indirekt úton hozzájárulhatnak ahhoz. A társadalmi-gazdasági fejlődés, a környezettudatosság, a különböző jogi és kereskedelmi szabályozások befolyásolják az egészségi állapotra ható tényezők rendszerét, amelyek így hosszú távon az egyén egészségét is meghatározzák.

Az elsődleges, azaz primer prevenció a specifikus rizikótényezők kontrollját, kiemelten az egészséggel összefüggő káros életmódbeli tényezők csökkentését és az egészségtudatos viselkedés elősegítését jelenti.

A másodlagos prevencióban nagy jelentősége van a szűrővizsgálatoknak, hiszen ezek segítségével már korai stádiumban felismerhetőek a betegségek, vagy az esetleges súlyosbodás megelőzhető. A terciér prevenció a kialakult betegség romlásának megakadályozását szolgálja. A terciér prevencióban sokszor szükség van gyógyszeres terápia alkalmazására is. A beteg életminőségének javulása és a *compliance* egyenes arányban vannak egymással. A *compliance* annak mértéke, hogy a beteg mennyire követi az alkalmazási előírást és a terápiát. [13]

Számos gyógyszer hatása függ a szervezet állapotától. A lázcsillapítók csak kóros állapotban hatékonyak. Májbetegségek esetén (hepatitis, májtumorok), csökken a gyógyszerek lebontása, conjugatioja, ezáltal fokozódik a gyógyszer iránti érzékenység. [14]

A mellékhatások jelentősen csökkenthetőek, ha a fenti tényezőket, figyelembe veszik, ami természetesen egy szoros beteg, orvos és gyógyszerész együttműködést igényel, és nagyban függ a beteg *compliance*-től is.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A *compliance* növelése különösen a krónikus betegségek esetében lenne fontos, hiszen itt a felmérések alapján a betegek közel fele nem tartja be az utasításokat, így a terápia is veszít hatékonyságából, ami komoly finanszírozási terhet jelent az államnak, a kórháznak és a betegnek egyaránt.

A beteg-orvos-gyógyszerész együttműködés hazánkban még az USA-hoz és a nyugati országokhoz képest is elmaradott. Az alacsony *compliance*-ben szerepet játszik a nem megfelelő kommunikáció, amelyre fényt derített egy gyógyszerértékelési kérdőíves felmérés eredménye is. A vizsgálatból kiderült, hogy a betegek közel 50 százaléka félreértelmezi az utasításokat, amit az orvosától vagy gyógyszerésztől kapott, vagy nem érti azokat pontosan.

További probléma lehet a gyógyszer szedőknél a pszichés tényezők mellett a fizikai és mentális károsodás. Az apaticus betegek vagy nem hisznek a gyógyszer hatékonyságában, vagy tévesen azt gondolják, hogy a fertőzés elmúlt, mert például a láz, mint tünet megszűnt és nem szedik tovább a gyógyszert.

A fenti tényezőkhöz kívül szerepet játszhat a terápia hatékonyságának csökkenésében a gyógyszer költsége, az időhiány miatti nem megfelelő információáramlás, valamint az orvosba vetett bizalom hiánya.

A krónikus betegségek esetében fontos tudatosítani, hogy a gyógyszeres terápia mellett az életmód gyökeres megváltoztatásával lehet csak eredményt elérni. Ebben fontos szerepet tölthet be az egyénre szabott speciális diéta és mozgásterápia, kiegészítve a betegség típusától függő különböző alternatív terápiákkal (például lágylézer-terápia, akupresszúra, reflexológia, gyógymasszás, stb.).

A fentiekből következően tehát két embernél, ha az orvos ugyanazt a diagnózist állítja fel, nem feltétlenül ugyanazok a gyógyszerek és gyógymódok lesznek a sikeresek. A diagnózis alapján felállított gyógyszeres kezelés hatékonyságát számos farmakokinetikai és dinámiai tényező befolyásolja, ezért számolnunk kell a gyógyszeres kezelésre adott válaszreakciókkal, mely egyénileg szintén változó.

Magyarországon a lakosság egészségtudata alacsony, így a helytelen életmódból adódóan a dohányzás, az alkoholizmus és a helytelen táplálkozás miatt kiemelkedően magas hazánkban a szív- és érrendszeri, valamint a rákos betegségek aránya. Az egészségtudatos magatartás hiánya a hivatásos állományban lévőket is érinti. Egy felmérés szerint (Honvédorvos szaklap) a katonák több mint a fele energiatöltött fogyaszt rendszeresen, viszont a napi folyadékfogyasztásuk nem haladja meg a 2 litert sem. Egészségtelenül táplálkozik a katonák mintegy 40 százaléka, és ebből 30 százalék nem is akar változtatni táplálkozásán, ennek következtében az obesitas és a szív- érrendszeri betegségek szintén nagy számban fordulnak elő a katonai állományban. [15] A különböző betegségek kezelése komoly költségeket ró az államra, ráadásul a megromlott egészségi állapot mindenképpen teljesítménycsökkenéssel jár. Ahhoz hogy a katona sikeresen végezze tevékenységét, a harci és politikai kiképzésen kívül sportkiképzésen is részt kell vennie. Az alaki sportkiképzés során tanulja meg a katona, hogyan mozogjon, küszönszinttel vagy anélkül. Az alaki és sportkiképzés során kialakuló személyi tulajdonságok lélektani szempontból is

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

közel állnak egymáshoz. Azonban a harcászati, politikai és sportkiképzés mellett döntő, hogy a katonákba egy egészségtudatos magatartást neveljünk. Hiszen az oktatás és nevelés révén fejlődik a katona politikai öntudata, az értelmi tevékenysége, az érzelmei, a magatartásukat befolyásoló indítékok, ezáltal épül, fejlődik a személyisége.

A gyors döntést, a nagy felelősséget, a védőruhák és a nem megfelelő környezeti viszonyokból adódó túlterhelést, csak megfelelő mentális és fizikai állapottal lehet biztosítani, amihez elengedhetetlenül fontos az egészségtudatos magatartás.

A protektív hatások közül ki kell emelni a társas kapcsolati hálót, a társas támogatást, mint olyan jelenséget, amely képes akár a káros hatások semlegesítésére, „puffer szerepre” is. A sporttal együtt a társas támogatás pszichoszociális puffernak minősül, amely elnevezést a biokémiai pufferektől kölcsönözték a magatartás-epidemiológiával foglalkozó kutatók. E kedvező hatások pszichofiziológiai és biokémiai alapokon működnek, s ez alátámasztja a magatartásorvoslás integratív szerepének fontosságát, amely a pszichoszociális és a biomedikális hatások elemzését egyaránt magában foglalja, azaz biopszichoszociális orvoslást valósít meg.

Néhány évtizeddel korábban a kutatók és a gyakorlati szakemberek a rizikótényezők feltérképezésére és csökkentésére helyezték a hangsúlyt. Idővel azonban kiderült, hogy számos esélynövelő hatás szinte kiküszöbölhetetlen, csak nagyon nehezen vagy egyáltalán nem tudja megváltoztatni a baráti körét, a munkahelyét, az iskoláját vagy társadalmi-gazdasági helyzetét. A személyiségbeli jellemvonások sem alakíthatók át egyik napról a másikra. Emiatt került előtérbe a protektív tényezők erősítésének kérdése. A védőfaktorok akár a rizikótényezők jelenléte ellenében is képesek jótékony hatást kifejteni, ezért kézenfekvő e hatások fejlesztése. A társas kapcsolatok és a sport mellett a kreativitás fejlesztése is aktív védelmet jelenthet, hiszen egyaránt képes pótolni az élménykeresést és hat az unalom ellen. A káros szenvedélyek viszont *inadaptív konfliktusmegoldási módszerek*, s ebből következően akkor lehet leghatékonyabban fellépni ellenük, ha valódi, tényleges konfliktusmegoldást elősegítő és a kreatív képességeket mobilizáló technikákkal helyettesítjük őket.

Az 1970-es években pszichológus szakemberek egy csoportja vetette fel a lelki edzettség fontosságát, amely a protektív tényezők szerepével összecsengve akkor is képes kifejteni hatását, ha egyébként számos veszélyeztető tényező van jelen. Ezek a pszichológusok ugyanis észrevették, hogy vannak olyan egyének, akiknek igazából nehéz életük van, tele pszichoszociális kihívásokkal, sőt lelki traumákkal, és mégsem lesznek mentálisan betegek.

A pszichopatológiai mechanizmusok ugyanis nem csupán a rizikótényezők hatásából fakadnak, hanem inkább a rizikó- és védőfaktorok eredőjéből. A kutatók elkezdtek módszeresen vizsgálni azokat a gyerekeket, akik számos gyermekkori traumát éltek át, és megnézték, milyen pszichopatológiai rendellenességek fejlődtek ki bennük felnőttkorukra. E gyerekek egy részénél azonban semmiféle káros hatás nem igazolódott, sőt, kiegyensúlyozott és boldog emberek lettek. Nagy valószínűséggel a lelki edzettségük miatt, amelyet a feltételezett genetikai alapok mellett a protektív tényezők jelenléte és a pozitív emóciók

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

alakítottak ki. Ha a gyermekkori traumák mellett vannak biztonságot jelentő, védelmet nyújtó hatások is, ez utóbbiak képesek ellensúlyozni a negatív lelki hatásokat, ráadásul, ha sikerül, *Seligman* és *Csikszentmihályi* (2000) úgy határozzák meg ezt a fajta a pozitív pszichológiát, mint az emberi erények és erősségek tudományát és művészetét. Ennek értelmében az egészségfejlesztés pszichológiai megközelítésben nem más, mint folyamatos személyiségfejlesztés és életmódprogram. A pozitív pszichológia tehát leginkább azzal járulhat hozzá a prevencióhoz, hogy felhívja a figyelmet a pozitív emberi jellemvonások fejlesztésének szükségességére. A civil populációhoz képest a hivatásos állomány extrém nagy terhelésnek van kitéve, ezért ott különösen fontos, hogy az egészségtudatos magatartást a gyakorlati életben is alkalmazzák. [16-17]

ÖSSZEGRZÉS

A haderő egészségügyi védelme magába foglalja a harcképesség megőrzését úgy, hogy a harcoló katonára egészséges, hadrafogható és alkalmazható legyen meghatározott időben és helyszínen. Ez olyan megelőző intézkedéseket feltételez, amelyek – az állományra, rendszerekre és hadművelleti egységekre vonatkozóan – elhárítják a környezet, a betegségek és különleges fegyverrendszerek romboló hatásait is.

A kiképzett katonára, rendőrre érték, azonban a nem fertőző krónikus betegségek a hivatásos állományban a civil populációhoz hasonló nagy számban fordulnak elő. A teljesség igénye nélkül említeném, hogy a krónikus, gyógyíthatatlan mozgásszervi megbetegedések átlagosan 35 éves kor felett jelentkeznek nagy számban és okoznak egyre súlyosbodó panaszokat a katonáknál. Feltehetően a hatékony primer prevenció alkalmazott módszereinek segítségével, a tudatos egészségmagatartás kialakításával ez a probléma későbbi életkorokra tolható, ezáltal az egészségben letöltött várható életevek száma emelhetővé válna.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Ádány Róza, *Megelőző orvostan és népegészségtan*, Medicina Kiadó, Budapest, (2006)
2. Kerpel-Fronius, *Farmakoterápia*, Medicina Kiadó, Budapest (2011).
3. <http://www.honvedkorhaz.hu/cikk/503>
4. Kertai Pál, *Megelőző orvostan*, Medicina Kiadó, Budapest (1999)
5. Tompa Anna, *Népegészségtani ismeretek*. Semmelweis Kiadó és Multimédia Stúdió, Budapest (2008)
6. 2005. évi XCV. törvény Az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerekről és egyéb, a gyógyszerpiacot szabályozó törvények módosításáról
7. Tompa Anna, *Globalizáció és egészség*, Springmed Kiadó, Budapest (2015)
8. Diricziné Barna Gyöngyi, *Testi egészség fenntartása*, A kiadásért felel: Raoul Wallenberg Humán Szakképző Iskola és Gimnázium (2010)
9. Peller et al., *Chronic Illness: Impact and Interventions*, (2002)

10. Pikó Bettina, *Egészségtudatosság serdülőkorban*, Akadémiai Kiadó, Budapest, (2002)
11. Falus András, *Sokszínű egészségtudatosság*, Springmed Kiadó, Budapest (2015)
12. R. Doll, R.Peto, *The causes of cancer: quantitative estimates of avoidable risks of cancer in the United States today*, [NatlCancerInst](#). 1981 Jun; 66(6):1191-308.
13. Kopp Mária, *Alkalmazott magatartástudomány*, Corvinus Kiadó, Budapest (1995)
14. Gyires Klára-Fürst Zsuzsanna, *A farmakológia alapjai*, Medicina Könyvkiadó, Budapest (2011)
15. Honvédorvos 2012. (64)3-4 szám
16. Pikó Bettina, *Magatartásorvoslás a XXI században*, Magyar Tudomány 2003/11 1381
17. Buda Béla és Kopp Mária, *Magatartástudományok*, Medicina Kiadó, Budapest (2001)
18. [cc](#)
19. https://de.wikipedia.org/wiki/William_Withering
20. https://de.wikipedia.org/wiki/Ignaz_Semmelweis
21. Heidelbergi kézirat,
22. https://de.wikipedia.org/wiki/Max_von_Pettenkofer
23. [https://hu.wikipedia.org/wiki/Fodor_J%C3%B3zsef_\(orvos\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Fodor_J%C3%B3zsef_(orvos))
24. https://de.wikipedia.org/wiki/Robert_Koch
25. <https://de.wikipedia.org/wiki/Arzneimittel>

NÉMETH GYULA¹

Az ukrán tulajdonviszonyok alakulása a Szovjetunió szétesésétől napjainkig

The formation of Ukrainian ownerships from the Soviet Union's disintegration to the present

Absztrakt

Borisz Jelcin orosz, Leonyid Kravcsuk ukrán és Sztanyiszlav Suskevics belorusz elnök 1991. december 8-án aláírták a Szovjetunió felbomlását kimondó szerződést, és egyben létrehoztak egy laza gazdasági szövetséget – a Független Államok Közösségét – melyhez a balti államok kivételével minden volt szovjet tagköztársaság csatlakozott.

1991. december 25-én Mihail Szergejevics Gorbacsov tévébeszédében jelentette be lemondását, és ezáltal a Szovjetunió, mint ország megszűnt létezni. Ukrajna az 1992-es évet már önálló országgént köszöntötte.

Oroszország nagyvonalúan átvállalta a Szovjetunió teljes államadósságát, így Ukrajna adósság nélkül, jó kilátásokkal kezdte meg önálló életét. Az ukrainai földek terméshozama kiváló, természeti adottságai, bányái, iparvidéke, tengere, kikötői, híres üdülői, oktatási színvonala, képzett lakossága gazdag jövőt sejtetnek. A várakozásokkal ellentétben a jólét csak egy szűk réteg részére vált valóssággá.

A publikáció célja felkutatni, és bemutatni azokat az okokat, külső- és belső tényezőket, melyek Ukrajna, és az ukrán lakosság elszegényedéséhez, krízishelyzetéhez vezettek.

Kulcsszavak: Oroszország, Ukrajna, gazdaság

Abstract

On 8 December 1991, Boris Yeltsin Russian President, Leonid Kravchuk Ukrainian President and Stanislav Shushkevich Belorussian President signed the agreement on the dissolution of the Soviet Union, and at the same time they es-

¹ Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/Óbuda University, Doctoral School on Safety and Security Sciences, PhD student, E-mail: nemethgyu@t-online.hu

established a loose economic federation, namely the Commonwealth of Independent States. With the exception of the Baltic States, all of the former Soviet member states joined this federation.

On 25 December 1991, Mikhail Gorbachev announced his resignation in his television speech, and thus the Soviet Union ceased to exist as a state. Ukraine celebrated the arrival of the year 1992 already as an independent state.

Russia generously assumed the Soviet Union's overall national debt; therefore Ukraine started its new independent life without any debts, and with bright prospects. The crop of Ukrainian soils is excellent, and the country's natural conditions, mines, industrial areas, sea, harbours, famous holiday resorts, educational level as well as its qualified population imply a promising future. Contrary to all expectations, prosperity became reality only for a narrow stratum.

The aim of this publication is to explore and show the reasons as well as the external and internal factors which led to the impoverishment and crisis of Ukraine and its population.

Keywords: Russia, Ukraine, Economy

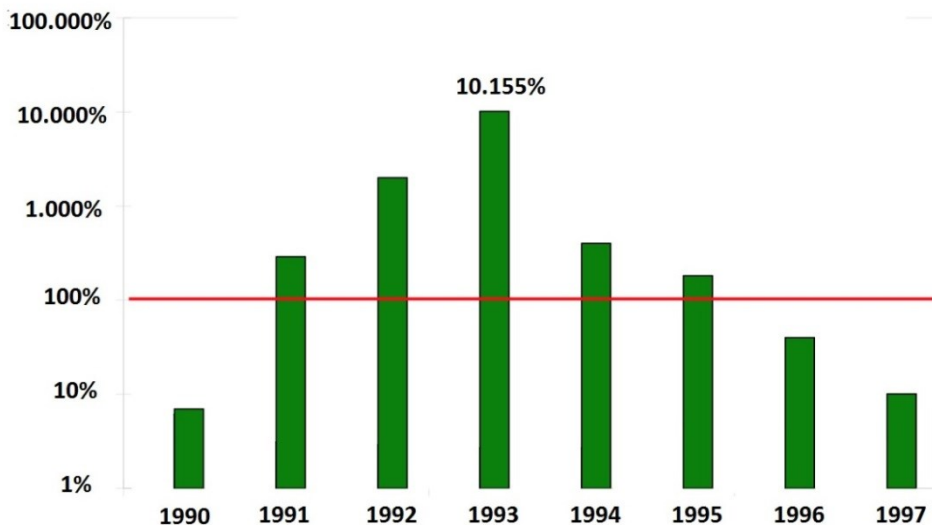
1. BEVEZETÉS

A Szovjetunióban az emberek életszínvonala és a lakóhelyük között nem volt szoros összefüggés. Egy Moszkva környéki gyári munkás vásárlói kosara egyezőséget mutatott egy kijejiével. Alapvetően ez annak tudható be, hogy a munkabéreket nem a kereslet és a kínálat határozta meg – a kapitalista berendezkedésű országokkal szemben –, hanem a központi hatalom által meghatározott bértábla szerinti besorolás. Mivel a kereskedelmi termékek árazása szintén központilag került meghatározásra, ezért a vásárlói kosár jellemzői is adottak voltak. Egyes régiókban az egy főre eső jövedelem magasabb volt, mint a Szovjetunió többi részében (például a *Fehér-tenger* környékén található Arhangelszk városa is). Ezekben a településeken az árak is arányosan magasabbak voltak, tehát egy adott foglalkozású ember ugyanazon az életszínvonalon élt, mint az ország más részén.

A Szovjetunió felbomlása után minden volt tagköztársaságra a növekvő infláció és a gazdasági nehézségek voltak a jellemzőek, ez alól Ukrajna sem volt kivétel.

Infláció alakulása Ukrajnában 1991-től 1997-ig

Infláció alakulása Ukrajnában

Forrás: saját szerkesztés Viable Opposition alapján

<http://viableopposition.blogspot.hu/2014/04/ukraine-what-will-west-inherit.html>

Az Ukrán Köztársaság azok közé a tagköztársaságok közé tartozott, akik a Szovjetunió felbomlásáig gazdasági tekintetben nyertese volt a fúciónak. Területét nem etnikai alapon határozták meg, hanem politikai érdekek mentén, ezt bizonyítja az is, hogy 1989-ben a lakosság 22%-a volt orosz nemzetiségű (főleg a keleti régiókban laktak, ahogyan ma is ebben a régióban élnek az oroszok javarészt). Az Ukrán Tagköztársasághoz csatolták 1954-ben a Krím félszigetet, emellett az ásványi kincsekben gazdag területeket (főleg Donyeck medence) iparosították.

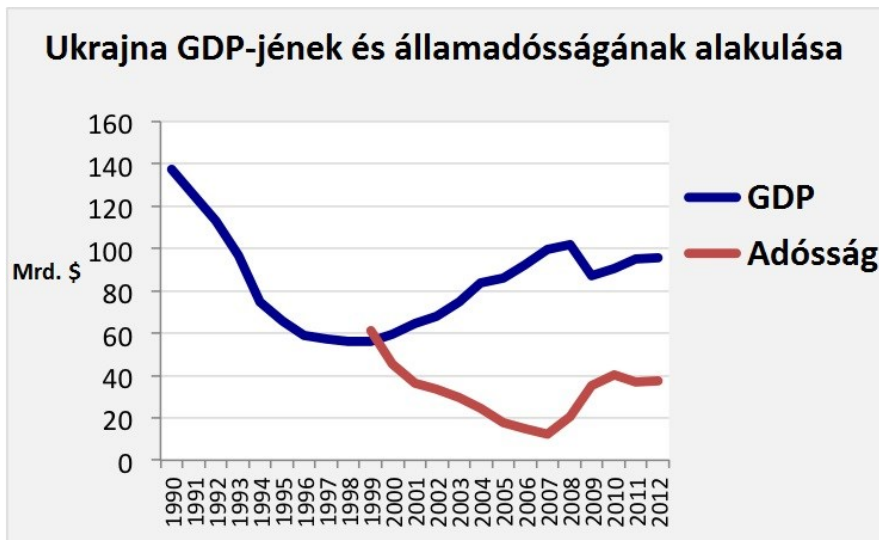
A fent leírtak alapján jól látható, hogy minden adott volt a rendszerváltás után egy gazdaságilag erős ország kialakításához. Ennek ellenére a folyamatos elszegényedés van jelen az országban, ami az utóbbi két évben nem várt, exponenciális felerősödést mutatott, ami jelenleg is tart.

Az ország kiváló adottságai ellenére az utóbbi 25 évben több mélyrepülésen is átment. A világbank adatai alapján 1990-ben az egy főre eső GDP Ukrajnában 1 570 dollár, míg 2012-ben 3 877 dollár volt. Ugyanez az érték Belorussziában 1990-ben 1 705 dollárt, illetve 2012-ben 6 685 dollárt ért el. Jól látszik, hogy két volt szovjet tagköztársaság GDP-je kö-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

zött a különbség 22 év alatt a kétszeresére nőtt,² annak ellenére, hogy Ukrajna természeti és gazdasági adottságai kedvezőbbek voltak.

Ukrajna GDP-jének és államadosságának alakulása

Forrás: saját szerkesztés Ukrainian week alapján

<http://ukrainianweek.com/Economics/>

2. A PRIVATIZÁCIÓ

Ukrajnában a tulajdon kivonása az állam ellenőrzése alól még akkor elkezdődött, amikor az ország még a Szovjetunió része volt. 1986-ban elfogadásra került az a törvény, amely lehetőséget biztosított az egyének vállalkozói tevékenységére (törvény az egyéni vállalkozásról).

1988-ban fogadták el azt a másik törvényt (a Szovjetunió szövetségi törvénye), amely ezt kiszélesítve megengedte a kisszövetkezeti tömörülést.

Azokat a kisszövetkezeteket, melyeket termelő üzemek keretei között hoztak létre, gyakran arra használták, hogy az anyavállalat vagyonát átmentsék a már saját tulajdonban lévő vállalkozásoknak.

1988-ban az állami üzemekről szóló törvény megengedte, hogy az állami vállalatok vagyonát bérbe lehessen adni a gyáron belül létesült szövetkezetek részére, amelynek az lett

² Наталья Костюкевич: Родом из СССР как изменилась жизнь в Украине и Беларуси за более чем 20 лет независимости? <http://news.tut.by/politics/412344.html>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

a következménye, hogy a jó kapcsolatokkal bíró párt és vállalati vezetők saját célra használták az állami vagyont.

Ukraina privatizációja hivatalosan 1992-ben kezdődött. Először a lakásprivatizáció vette kezdetét (1992. június), amelynek keretében a lakók megvásárolhatták a használatukban lévő lakásukat.³

Az ukrán elnök kiadta az 56-os számú elnöki utasítását. Ennek értelmében létre kellett hozni az állami privatizációs szervezeteket, melynek legfőbb szerve az „Ukrán Állami Vagyong Alap”, amely az ukrán parlamentnek (RADA) volt alárendelve. A szervezet vezetőjét az ukrán elnök nevezte ki, a parlament pedig jóváhagyta ezt a kinevezést.

Az állami vagyon privatizációját az alábbi eljárási rend szerint kellett végrehajtani:⁴

1. A kisvállalatok kivásárlása (tulajdonosokká a dolgozói kollektívák tagjai válhattak).
2. Azon vállalatok privatizációja, melyekkel kapcsolatban ún. alternatív terveket dolgoztak ki (tulajdonosokká vagy résztulajdonosokká azok a dolgozó kollektívák tagjai válhattak, melyeket az érintett üzem dolgozói hoztak létre, és elkészítették az alternatív privatizációs tervet a privatizációs bizottság részére).
3. A bérbe adott állami vagyon privatizációja (tulajdonosokká a bérlők válhattak).
4. Árveréses értékesítés.
5. Tárgyalásos értékesítés (vevőkké azok válhattak, akik a legjobb üzleti tervet készítették).
6. Versenyeztetés-árverés (tulajdonosokká azok válhatnak, akik bizonyos kritériumoknak megfelelnek, és a legmagasabb vételárat kínálják).
7. Halasztásos fizetésű értékesítés (versenyen választják ki a győztest, aki 30% előleget azonnal kifizette, a maradék 70%-ot pedig három éven belül volt köteles megfizetni).
8. Nyílt Részvénytársaságok részvényeinek értékesítése.⁵

A kisebb vállalatok – feldolgozó ipar, helyi jelentőségű vállalatok, építőanyag előállító üzemek, könnyű és élelmiszeripari vállalatok, bizonyos szállító eszközök, kereskedelmi és közétkeztetési vállalatok, szolgáltatási egységek – az első négy eljárási rend szerint kerültek privatizálásra az 1992 márciusában kiadott kisvállalati privatizációs törvény alapján.

Márciusban fogadták el az ügynevezett állami vállalatok vagyonának privatizációjáról szóló törvényt is. Ez a törvény tette lehetővé, hogy pénzért és részjegyekért is lehessen tulajdont szerezni, valamint lehetőség nyílt arra is, hogy a bérlést követően a bérlők megvásárolhassák az állami vagyont.

Minden ukrán állampolgár részjegyeket kapott egyénre szabott számla formájában. Ezeket be lehetett váltani tulajdon hányaddá, részvényre és más értékpapírra, amely iga-

³УКРАИНА - ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ: <http://ru.tradingeconomics.com/ukraine/indicators>

⁴ Социально-экономическое положение: <http://histua.com/ru/knigi/distancionnyj-kurs-istoriya-ukrainy/socialno-ekonomichne-stanovishhe>

⁵ Юрий Дошатов: Прогноз для экономики Украины: оптимизм Кабмина поставили под сомнение <http://apostrophe.com.ua/article/economy/macroeconomy/2015-08-18/prognoz-dlya-ekonomiki-ukrainyi-optimizm-kabmina-postavili-pod-somnenie/2117>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

zolta a tulajdonrészt. A részjegyek névértékének nem volt igazán jelentősége, mert annak vásárlói értéke függött a végrehajtott privatizáció eljárási rendjétől, illetve a privatizált állami tulajdon vagyoni értékétől. A részjegyeket fel lehetett használni a dolgozóknak is, amennyiben az érintett üzemet kijelölték privatizációra.

A dolgozóknak joga volt kiválasztani a privatizáció eljárásrendjét, és kedvezményeket is kaptak. Ennek az volt a feltétele, hogy olyan vevői közösséget alkossanak, amelynek a dolgozók legalább 50%-a tagja volt. Nagyon elterjedt az úgynevezett kombinált privatizációs séma, amelynek az volt a lényege, hogy a dolgozói közösségek annyi tulajdonrészt szereztek meg, amennyi részjeggyel rendelkeztek, a maradékot pedig bérelték, azzal a feltétellel, hogy azt később kivásárolják (a földbirtoka az üzemeknek továbbra is állami kézben maradt).⁶

Ez a séma kedvező volt a privatizált vállalatok dolgozóinak, de azok az állampolgárok, akik nem voltak részesei a termelésnek, gyakorlatilag nem tudtak mit kezdeni az államtól kapott részjegyeikkel.

A privatizáció első fázisát (kis-privatizáció) 1995-ben tervezték befejezni. Az el nem adott, és bérbe nem adott állami vagyont tervek szerint piaci alapokon kívánták értékesíteni. Ez a folyamat egészen 1997-ig elhúzódott, ennek következményeként pedig magánkézbe kerültek a kereskedelmi vállalatok, a közétkeztetés, valamint a kiszolgáló ipar 90%-a.

1993 júniusában elkezdődött a nagyüzemek és gyárak privatizációjának előkészítése (először részvénytársasággá alakították őket, majd a részvényeket értékesítették). Egy elnöki rendelet is kiadásra került, melynek értelmében a közepes és nagyüzemeket, valamint a nyílt- és zártkörű vállalatokat – amelyek részvényeinek több mint 75%-a állami kézben volt – előkészítették a privatizációra. Azok a vállalatokat is értékesítésre jelölték ki, amelyek 1993. január 01-i névértéke elérte a 20 millió karbovanyecet (az akkori ukrán hivatalos pénz elnevezése). Amelyik vállalat kijelölésre került, annak eszközeit a továbbiakban nem lehetett bérbe adni.

1995-ben bevezették az úgynevezett névérték papírokat, amelyek segítségével azok az állampolgárok is tulajdonjogot szerezhetek az állami vagyonból, akik a részjegyeiket nem tudták beváltani. Ezen kívül kiadták az úgynevezett kompenzációs névérték papírokat is, amelyeket azok kaptak, akiknek a pénze bent ragadt a korábbi takarékszövetkezetekben, és kárpótlásban nem részesültek. Jogi- és magánszemélyek névértékpapírokat a tőzsdén szerezhettek be.

A konkrét vállalatok privatizációját az Ukrán Államvagyon Alap, vagy annak régiós szerve dolgozta ki és a Miniszterelnök Hivatala hagyta jóvá.

Ha a vállalatok vagyona nem volt elég kft. alapítására (kevesebb, mint 20 millió karbovanyec), akkor a munkaközösségek részjegyekkel kivásárolhatták azt, a fennmaradó részt pedig piaci alapon privatizálták.

⁶ Алексей Гарань: Что получила и что потеряла Украина от распада СССР?
<http://newsland.com/news/detail/id/433627/>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

1999-től részvényeket privatizálni csak pénzért lehetett. Ekkor fogadták el azt a törvényt is, amely kijelölte azon vállalatok körét, amelyeket nem lehet privatizálni. Olyan rendeletek is kiadásra kerültek, amelyekben meghatározták, hogy mekkora lehet az állam részesedése különböző vállalatokban, azaz, hogy a részvények hány százalékát birtokolhatja az ukrán állam, illetve hogy a munkaközösségek kedvezményesen milyen mértékű tulajdonrészt szerezhetnek.

Ebben a fázisban a kormány legfontosabb feladatának azt tekintette, hogy stratégiai befektetőket találjon, akik modernizálják a vállalatokat, ezáltal azok versenyképessé válnak.⁷ A gyakorlatban viszont tulajdonossá azok váltak, akik kormány- és elnök közeli kapcsolatokkal rendelkeztek. Alekszandr Paszhaver, aki az ukrán privatizáció egyik atyja volt, egy interjúban kifejtette, hogy ma az egyik legnagyobb veszélyt a privatizációs reformokra az állam és a bürokrácia jelenti. Ugyanis azok a vállalkozások lettek életképesek, amelyek összefonódtak az állami bürokráciával, és kapcsolatrendszerüknek köszönhetően működtek. Ez szerinte nagyon nagy veszély, mert a privatizáció során az állam kell, hogy szolgálja a tőkét, és nem fordítva.⁸

3. A KORRUPCIÓ

A 2002-es választások előtt Leonyid Kucsma, az akkori ukrán elnök többször kijelentette, hogy a privatizáció folyamatában nagyon sok hibát vétettek, ezért az új törvényhozás egyik legfontosabb feladata az lesz, hogy elfogadja a reprivatizációs törvényt. Meghatározta a kormánynak, hogy terjesszen elő az új parlament részére olyan törvényjavaslatot, amelynek lényege, hogy az alacsony hatékonysággal működő vállalatok ismét állami kézbe kerüljenek. A törvénytervezetet a parlament 2003-ban elfogadta, azonban Kucsma elnök azt nem írta alá, valószínűleg azért, mert a választások után a téma már aktualitását veszítette.

Érdemes megjegyezni, hogy Leonyid Kucsma elnöklése alatt a nagyvállalatok részvényei olyan vállalkozások kezébe kerültek, akiknek közvetlen üzleti, személyes vagy rokoni kapcsolata volt az elnökkel. Az ukrán ellenzék többször azzal vádolta az elnököt, hogy a legjövődélmezőbb, és legvonzóbb részvények alulértékelve kerülnek értékesítésre, a pályázatokat személyekre szabják, és a lehetséges konkurenciát előre kizárják. Nem véletlenül volt a „Narancsos forradalom” egyik követelése az, hogy szerezzék vissza a törvénytelenül privatizált állami vállalatokat, ezek közül is a *Krivorozszta* nevű kohászati holdingot, amely részvényeinek 93%-át 2004-ben az Ukrán Államvagyon Alap 800 millió dollárért adta el egy bizonyos Inveszticionno-metallurgicseszkiy szojuz nevű vállalatcsoportnak. Ennek a vállalatnak 40%-át birtokolta egy bizonyos Interpajp nevű egyesülés, amelynek a tulajdonosa nem más, mint az ukrán elnök veje, Viktor Pinczuk. A konkurens cégek ennél a

⁷ Экономические показатели в Украине продолжают улучшаться:
http://news.eizvestia.com/news_economy/full/238-ekonomicheskie-pokazateli-v-ukraine-prodolzhayut-uluchshatsya

⁸ Украина 24 года спустя: независимость без уверенности в завтрашнем дне
<http://ria.ru/world/20150824/1203310006.html>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

vételi árnál jóval többet ajánlottak, de a versenytárgyalásokra nem hívták meg őket (az orosz tulajdonú Széversztal csoport 400 millióval kínált többet, azaz 1,2 milliárd dollárt, a nemzetközi háttérű LNM & US Steel pedig 1,5 milliárd dollárt is hajlandó lett volna vételárként kifizetni).⁹

Amikor Viktor Jusenko lett az ukrán elnök, az Ukrán Államvagyon Alap élére Valentyna Szemenjukot nevezte ki, aki szenvedélyesen képviselte azt, hogy minden nagyvállalatot állami kézben kell tartani.

Ezért 2005 tavaszán aktív kampányt indítottak annak érdekében, hogy visszaszerezzék a törvénytelenül privatizált állami vállalatokat. Júlia Tyimosenko miniszterelnök nyilvánosan kijelentette, hogy az Ukrán főügyészség adatai alapján több mint 3 000 ügyben tártak fel visszaéléseket a privatizáció során, amelyeket minden esetben bírósági úton fognak megátadni. Az Ukrán Államvagyon Alap azonban tagadta ezen állítás hitelességét. Az ő adataik szerint mindösszesen 191 esetben van szó arról, hogy a privatizáció során visszaélések lehettek. Viktor Jusenko és Valentyna Szemenjuk, valamint más magas rangú állami vezetők többször kijelentették, hogy nincs szó reprivatizációról, vagy államosításról, mindössze azt vizsgálják, hogy a privatizáció során hány esetben sérült az állam érdeke.

Ahogy azt sokan várták, az első reprivatizációs folyamatot a *Krivorozssztal* nevű kohászati holdingnál indították meg. A Kijevi Polgári Bíróság 2005. április 22-én törvénytelennek minősítette a kohászati holding privatizációját, és visszaadta azt az Ukrán Államvagyon Alap tulajdonába. Az Inveszticionno-metallurgicseszkiy szojuz vállalatcsoport békéltető tárgyalásokat kezdeményezett a kormánnyal. Viktor Jusenko támogatta a kezdeményezést, azonban Júlia Tyimosenko kategorikusan ellenezte azt.

2005 nyarán az ukrán Miniszterelnöki Hivatal megkezdte az előkészületeket a *Krivorozssztal* nevű kohászati holding ismételt privatizációjára. Ugyanekkor törvénytelennek minősítették a Nyikopolszkij kohászati üzem privatizációját is (az üzem Viktor Pinczuk tulajdonában volt).

A Tyimosenko kormány bukása után, 2005. szeptemberben az a Jurij Ehanurov lett a miniszterelnök, aki 1994 februárjától 1997-ig vezette az Ukrán Államvagyon Alapot, ekkor zajlott a legaktívabb privatizációs folyamat. Senki számára nem volt tehát meglepő, hogy kijelentette: *nem lesz tömeges reprivatizáció.*

Egy hét múlva Valentyna Szemenjuk bejelentette, hogy megnőtt a rá nehezedő nyomás az azoknak oligarcha körök részéről, akiknek nem tetszik Ukrán Államvagyon Alap vezetőinek törvénytelenül privatizált állami vagyon visszaszerzésének törekvése, és az, hogy betartassák azokat a vállalásokat, amelyek kötelezettségeket rónak az új tulajdonosokra.

Ebben a harcban a törvényhozás Valentyna Szemenjuk pártjára állt, ezért 2005. október 18-án olyan javaslatot alkotott, melynek értelmében a *Krivorozssztal* nevű kohászati

⁹ После совка. 25 лет жизни стран бывшего СССР сравнили в графиках: <http://nv.ua/business/economics/posle-sovka-25-let-zhizni-stran-byvshego-sssr-sravnili-v-grafikah-40663.html>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

holding állami tulajdonban marad, és ideiglenesen ezen a területen felfüggesztik a privatizációs eljárásokat.

Az ukrán kormány azonban ellenérdekelt volt a privatizációs folyamatok leállításában, hiszen olyan vállalatokat tett, melynek a pénzügyi fedezete csak a privatizációs bevételekből, vagy a már korábban áron alul privatizált vállalatok árának utólagos korrekciójából volt előteremthető. (Ilyen vállalat volt például a nyugdíjak megemlése a duplájára, valamint állami alkalmazottak bérének jelentős megemlése.) A fentiekre tekintettel a törvényhozás javaslatait a kormány figyelmen kívül hagyta.¹⁰

A helyzet annyira eldurvult, hogy két nappal a *Krivorozsszta* újbóli privatizációja (2005. október 24.) előtt Valentyina Szemenjuk kórházba került.

Ennek ellenére az árverést megtartották, amelyben három vállalt vett részt (Szmart Grup – Dnyepropetrovszk, Indusztiálnaja Gruppa – Kijev, Mittal Steel Germany GmbH). A német cég nyert, 24,2 milliárd hrivnya vételárral, ami jóval magasabb volt a kiinduló 10 milliárd hrivnyás árnál.

Tiltakozása jeléül Valentyina Szemenjuk benyújtotta lemondását, ám azt Jusenko nem fogadta el, és a többszöri győzködések hatására az Ukrán Államvagyon Alap vezetője a helyén maradt.

2006 augusztusában Viktor Janukovics, a Régiók pártjának vezetője lett a miniszterelnök. Úgy vélte, hogy csak abban az esetben lesz a befektetők számára elfogadható légkör, ha megszakítják a reprivatizációs folyamatokat, és elismerik a fennálló tulajdonviszonyokat.

A Miniszterelnöki Hivatal levelet írt az Ukrán Államvagyon Alap vezetőjének, és a Legfőbb Ügyészségnek, melyben az követelték, hogy szakítsák meg azokat a nyomozásokat, amelyekben nincs elegendő bizonyíték a privatizáció során elkövetett visszaélésekre. Janukovics kijelentette, hogy Ukrajnában a reprivatizáció szót örökre elfelejtik. Ezzel egy időben az ukrán kormány éles kritikát fogalmazott meg az Ukrán Államvagyon Alap felé, melyben megfogalmazták, hogy a privatizációs terveket alulteljesítik, és a költségvetésbe befolyt privatizációs bevételek az elvárt szintnél jóval alacsonyabbak.¹¹

2006 őszére konfliktus bontakozott ki az Ukrán Államvagyon Alap és a *Krivorozsszta* új vezetősége között. A vagyonkezelő feje kijelentette, hogy a „Mittal Steel Kryviy Rih” nem teljes körűen teljesítette kötelezettségeit (például nem teljes összegben fizette ki a dolgozók 13. havi fizetését; a 2005. év nyereségadóját sem fizette be a költségvetésbe), ezért perrel fenyegette meg az új tulajdonosokat.

Valentyina Szemenjukot a parlament baloldali frakciók képviselői támogatták. Az Európai Fejlesztési Bank ukrainai igazgatója kijelentette, hogy a külföldi befektetők és az ukrán kormány viszonyát nagyban meg fogja határozni a Mittal Steel elleni fellépések természete. Év végére a viszonyt rendezték, a cég is teljesítette vállalásai zömét, ezért az ukrán hatalmi struktúra beszüntette a támadásokat.

¹⁰ Экономика Украины: <http://www.ereport.ru/stat.php?razdel=country&count=ukraine>

¹¹ Экономика Украины. Состояние украинской экономики: <http://www.ereport.ru/articles/weconomy/ukraine.htm>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Ezzel a lépéssel megszűntek a privatizációt felülvizsgálni kívánó eljárások, a tulajdonviszonyok pedig viszonylag hosszú időre bebetonozódtak.

4. BEFEJEZÉS

Mihail Gorbacsov hatalomra jutásával lehetőség nyílt arra, hogy a Szovjetunióban is lehessen magántulajdonú vállalkozás. Hasonlóan más szocialista országokhoz, a vállalaton belüli gazdasági munkaközösségek létrehozását támogatta a kormány. Szinte mindenhol akadtak olyan vállalkozó kedvű dolgozók, akik beléptek ezekbe a munkaközösségébe, és ott tevékenyen kivették a részüket a megrendelések teljesítésében. Nagy hátránya volt ennek a tevékenységi formának, hogy élesen nem különült el a napi munkavégzés a vállalati tevékenységtől, hiszen ugyanazon a helyen ugyanazok az emberek, ugyanazon eszközökkel hasonló, vagy ugyanazt a munkát végezték, mint egyébként munkaidőben volt a feladatuk. A legnagyobb hasznot ebben a tevékenységben az jelentette, hogy kialakult egy vállalkozó szellemű réteg.

A Szovjetunió szétesése után Ukrajna önálló államként kezdte meg működését. Az új vezetés azt gondolta, hogy a korábban létesített gazdasági szövetkezesek bázisán létre lehet hozni a magántőkén alapuló piacgazdaságot. Próbálták igazságosan elosztani az állami vagyont, ezért minden ukrán állampolgár privatizációs részjegyeket kapott. Az ingatlanok privatizációja viszonylag jól sikerült, hiszen azok szerezhettek tulajdonjogot, akik a lakások lakói voltak.

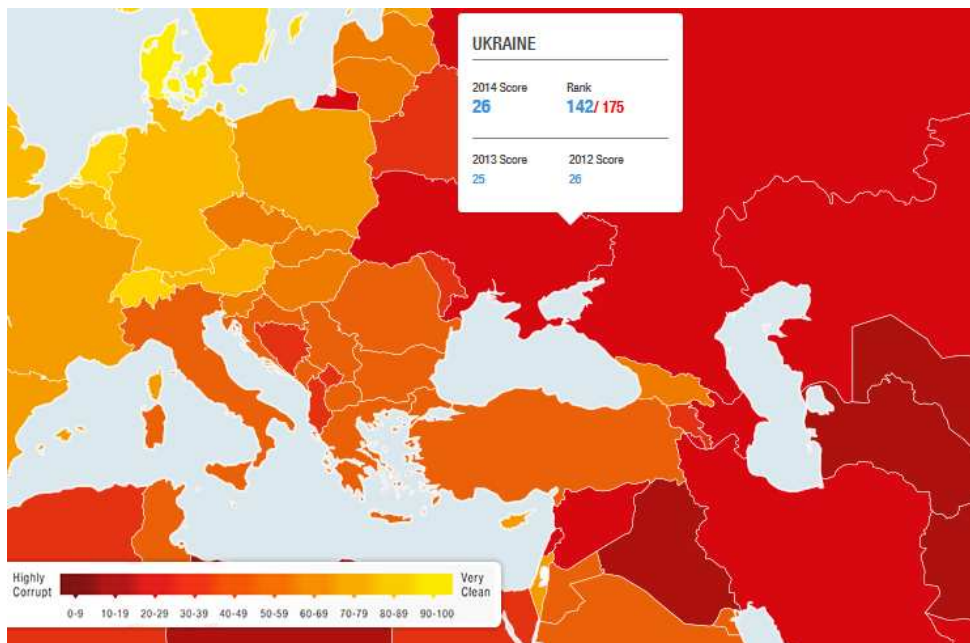
Ezen elvek mentén úgy gondolták, hogy a vállalatok dolgozóit is tulajdonrészhez lehet juttatni, a jó gazda szemlélet, ezáltal kialakulhat az új tulajdonosok körében, így az állam, és az emberek is profitálhatnak. Már a kezdetek kezdetén azok jutottak előnyhöz, akik jó kapcsolati tőkével rendelkeztek, és ismerték a vállalatok gazdag profitot hozó egységeit. Az is előfordult, hogy nem mindenki tudta érvényesíteni részjegyeit, hiszen nem mindenki dolgozott olyan vállalatnál, amit privatizálni lehetett.

Még 1995-ben is voltak törekvések a tisztességes privatizációra, hiszen az állam beváltotta a felhasználatlan részjegyeket, ezáltal új lehetőségeket nyitott a privatizációból kimaradt emberek részére.

Később elkezdődött az igazán értékes vállalatok privatizációja, és a szövetkezesek helyett a tulajdonrészt olyan érdekcsoportok szerezték meg, akik jó politikai tőkével rendelkeztek. Kialakultak az oligarcha csoportok, a kisemberek érdeke pedig fokozatosan háttérbe szorult.

A 2000-es évek közepére Ukrajna eljutott odáig, hogy az emberek zöme mély szegénységben élt, ám jelentős számban voltak olyan emberek is, akik vagyona dollár milliárdokra rúgott. Kijelenthető, hogy az ukrainai privatizáció félresiklott, melynek legfőbb okai a korrupcióban keresendőek. Az elmúlt 25 évben a helyzet nem hogy javult volna, hanem egyre rosszabb lett. Ez mutatja az alábbi, Transparency International ábrája is. 175-ből a 142-ik legkorruptabb ország a világon, európai országokhoz viszonyítva – főleg az Európai Unió országaihoz képest –, még rosszabb eredményt kapunk.

Ukrajna korrupciós helyezése Európában és a Világban

Forrás: Saját szerkesztés a Transparency International honlapja alapján

<http://www.transparency.org/>

Az elmúlt 25 évben az államvezetéséhez tartozó körök meggazdagodtak, és a privatizáció során annyira elhatalmasodott rajtuk a meggazdagodás vágya, hogy sokszor még a lát-szatra sem ügyeltek. Így fordulhatott elő, hogy az akkori elnök veje fél áron szerezhetett meg stratégiai fontosságú vállalatokat. Ha a privatizáció korábbi szereplőit nézzük, akkor jól látható, hogy a különböző forradalmakban ezek a nevek mindig felbukkannak. Nem zárható ki, hogy a privatizáció, és a jelenlegi ukrán állapotok között van ok okozati összefüggés.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Алексей Гарань: Что получила и что потеряла Украина от распада СССР? <http://newsland.com/news/detail/id/433627/>
- [2] Наталья Костюкевич: Родом из СССР как изменилась жизнь в Украине и Беларуси за более чем 20 лет независимости? <http://news.tut.by/politics/412344.html>
- [3] После совка. 25 лет жизни стран бывшего СССР сравнили в графиках: <http://nv.ua/business/economics/posle-sovka-25-let-zhizni-stran-byvshego-sssr-sravnili-v-grafikah-40663.html>
- [4] Социально-экономическое положение: <http://histua.com/ru/knigi/distancionnyj-kurs-istoriya-ukrainy/socialno-ekonomichne-stanovishhe>
- [5] Украина 24 года спустя: независимость без уверенности в завтрашнем дне <http://ria.ru/world/20150824/1203310006.html>
- [6] УКРАИНА - ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ: <http://ru.tradingeconomics.com/ukraine/indicators>
- [7] Экономические показатели в Украине продолжают улучшаться: http://news.eizvestia.com/news_economy/full/238-ekonomicheskie-pokazateli-v-ukraine-prodolzhayut-uluchshatsya
- [8] Экономика Украины: <http://www.ereport.ru/stat.php?razdel=country&count=ukraine>
- [9] Экономика Украины. Состояние украинской экономики: <http://www.ereport.ru/articles/weconomy/ukraine.htm>
- [10] Юрий Доцатов: Прогноз для экономики Украины: оптимизм Кабмина поставили под сомнение <http://apostrophe.com.ua/article/economy/macroeconomy/2015-08-18/prognoz-dlya-ekonomiki-ukrainyi-optimizm-kabmina-postavili-pod-sommenie/2117>

SZABÓ GYÖRGY¹**A védelmi szektor és alkohológiai kapcsolódási pontjai I.
Történet, élettani és pszicho-szociális vonatkozások****The defense sector and the interfaces of alcoholism I.
History, physiological and psycho-social aspects****Absztrakt**

A történelem folyamán az emberiség mindig alkalmazta az alkoholt problémái megoldására. Nem mindegy, hogy ki, hol, mikor és mit iszik, különösen nem, ha a védelmi szektorban extrém megterheléssel és felelősséggel járó hivatást gyakorol. Az alkoholfogyasztás akut és krónikus tudatmódosító és károsító hatásai mellett nagymennyiségű, rendszeres fogyasztás esetén számolni kell az alkoholmegvonást kísérő tünetegyüttesrel is. Mindkét jelenség rendkívül káros mind az egyén, mind a környezete számára, különösen, ha egy nagy felelősséget és visszavonhatatlan következményű döntési helyzeteket igénylő munkakör betöltőjéről van szó.

Kulcsszavak: alkoholfogyasztás, védelmi szektor, élettani hatás

Abstract

Throughout history, mankind has always applied to solve the problems of alcohol. No matter who, where, when and what to drink, especially if the defense sector career with extreme strain and responsibility on. In addition to acute and chronic toxic effects of mind-altering and alcohol In the event of a large amount of regular consumption expected to accompany alcohol withdrawal syndrome as well. Both phenomena are extremely detrimental to both the individual and the environment, especially if it is a big responsibility and a job that require an irrevocable decision situations CONSEQUENTIAL holding Jerold are concerned.

Keywords: alcohol consumption, defense sector, physiological effect of alcohol consumption

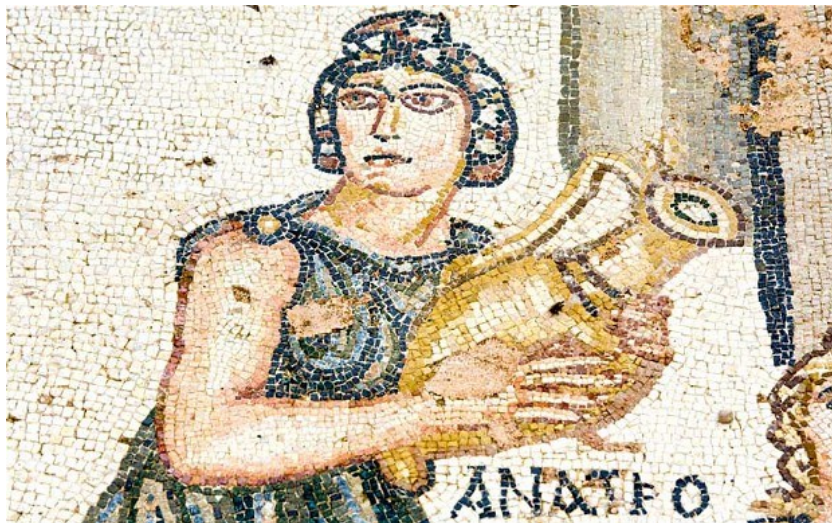
---

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Katonai Műszaki Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Engineering, PhD student, E-mail: drszabogyorgy@t-online.hu

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A történelem folyamán az emberiség mindig alkalmazta az alkoholt problémái megoldására. Már a római légiók előszeretettel használták egyfajta fertőzésektől *védő italként* is fel-fogható módon, mivel az ivóvíz gyakori fertőzöttsége negatívan befolyásolta a katonák fizikális állapotát, ennek következtében, a légiók harckészségét és haderejét.

1.sz. ábra: Római mozaik boroskancsó ábrázolással

Forrás: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/italy/10260333/Do-as-the-Romans-do-ancient-winemaking-techniques-revived.html>

Megszámlálhatatlan csata sorsa dőlt el fertőző betegségek tömeges fellépése miatt. Ezért, és a harci morál fokozása miatt is lényeges szerepet kapott az alkohol a hadseregek életében az idők folyamán, kritikus helyzetekben a bevetések előtt és a győzelmek megünneplése során egyaránt.

Jelen publikáció I. fejezete annak a munkámnak, melyben az alkoholfogyasztás és a védelmi szektor kapcsolódási pontjait elemzi, a historikus elemeken túlmenően az élettani, pszichológiai és szociológiai vonatkozásokat taglalva. A következő II. részben az alkoholfogyasztási szokásoknak – a jelenleg alkalmazottnál pontosabb és érzékenyebb – monitorozására alkalmas, általam fejlesztett és tesztelt laboratóriumi módszert mutatok be.

ABSZTINENSEK PSZICHÉS REAKCIÓI AZ ALKOHOLRA

Az alkohol legjelentősebb hatásait a központi idegrendszerben fejti ki. Az alkohol gátolja az idegrendszeri folyamatokat, de épp a gátló mechanizmusok akadályozása miatt jelentős mértékű izgatottság is előfordulhat. Az ittas ember gátlásai oldódnak, önfegyelme és lelki-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

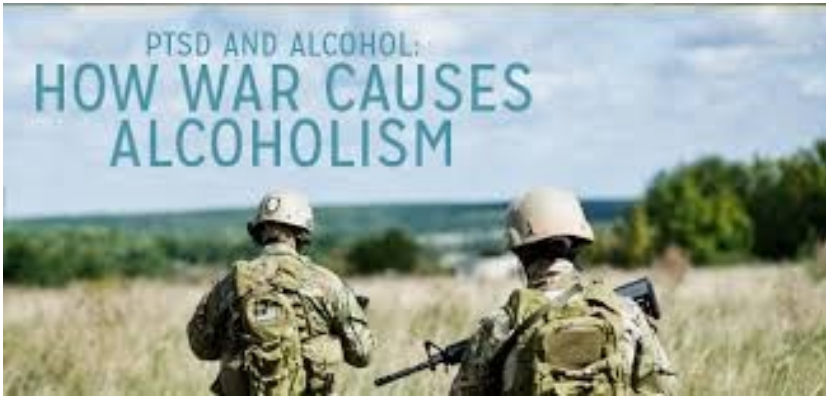
ismeret kontrollja elvész, ezért nem ismeri fel a fenyegető veszélyt. Könnyen ismerkedik, fokozódik a bátorsága, de romlik szellemi és fizikai cselekvőképessége. [1] Mint a legtöbb drognál, így az alkohalnál is a konkrét hatás, különösen alacsony és közepes dózisok esetén nagyrészt a fogyasztótól és a fogyasztás környezetétől függ. Nem mindegy, hogy ki, hol, mikor és mit iszik, különösen nem, ha a védelmi szektorban extrém megterheléssel és felelősséggel járó hivatást gyakorol.

2. sz. ábra: Szőlőültetvény Afganisztánban

Forrás: www.wineeconomist.com

Az alkoholt könnyen elérhető szorongásoldóként is használják. Csökkenti a gátlásokat, kellemes közérzetet, jó hangulatot, barátságos viselkedést eredményez. Főleg azt a fajta szorongást oldja, amely a belső követelményekből, a szociokulturális, lelkiismereti, morális edukációból ered. A poszt-traumás stressz betegség (PTSD) vonatkozásában is égető aktualitás, hogy a kritikus környezetben traumatizált hivatásos állomány számára az alkoholfogyasztásba menekülés (és sajnos a drogok használata) nem elhanyagolható jelenség – szemben a pszichológiai gondozás és kontrollált gyógyszer-használattal. [2]

3. sz. ábra: A poszttraumás stressz betegség (PTSD) és alkoholizmus több ponton kapcsolódnak

Forrás: http://seastonedrugrehab.com/Drug_Rehab_Alcohol_Treatment_PTSD_Alcoholism.html

Közepes fokú ittas állapotban azonban a lelki reakciókat jelentősen megzavarja az, hogy egyensúlyzavar keletkezik, sőt a belső fülben levő egyensúly-érzékelő szerv is ezt jelzi. Ennek közvetlen oka az, hogy a víznél könnyebb szesz a belső fülben levő folyadék felszínén elhelyezkedve becsapja az érzékeny membránokat. A szem pedig azért érzékel nem létező forgást, mert így próbálja fenntartani legalább valamelyest a látás képességét a belső fülből érkező zavaró impulzusok ellenére. Érdekes, hogy a szédülés nem akkor a legerősebb, amikor az alkohol egyéb hatásai kicsúcsosodnak, hanem mintegy egy órával később. Ez az utolsó tünet még tíz órával az italozás után is érzékelhető. Ez a rendkívül kellemetlen és dominánssá váló testi jelenség alapvetően megváltoztathatja a viselkedést és a lelki megnyilvánulásokat, egyre kevesebb kontrollált elem tapasztalható a társas viselkedési módok közül. [3] A felfogásbeli és megértésbeli nehezítettség miatt egyre kiszámíthatatlanabb, „szalonképtelenebb” viselkedési elemek tapasztalhatók egyre bizarrabb, agresszívebb cselekményekkel, majd a teljes kontaktus képtelenséggel. Nem elhanyagolható a szolgálaton kívüli excesszív alkoholfogyasztást követő „másnaposság” jelentősége, hiszen annak mentális és fizikai teljesítmény-rontó hatása a védelmi szektorban különleges veszélyforrásként jelenik meg.

AZ ABSZTINENSEK ALKOHOLFÜGGŐSÉGÉNEK KIALAKULÁSA VISELKEDÉS-ELMÉLETI SZEMPONTBÓL

Az alkoholbetegség kialakulásának magyarázatára kognitív és viselkedés elméleti szempontból és megközelítésből több modellt ismerünk.

A hedonikus modell képviselői szerint egy sajátosan szélsőséges, mintegy polarizált kettősség közötti ingadozás alakítja ki az alkoholfogyasztó érzelmi állapotát. [4] Egyrészt a

jutalmazás, majd az azt követő megvonás negatív érzelmi állapotának a váltakozó kettősége, ami kialakítja az alkohol függőségre hajlamos ember alkoholbetegségének kiteljesedését.

A tanulási modell szerint a rossz családi és környezeti szokások kóros, normálisnak semmiképpen sem nevezhető mennyiségű és minőségű alkoholfogyasztási mintáinak kóros rögzülése jön létre a tanulási folyamat során.

Az érzékenyítő vagy szenzitizációs modell hangsúlyozza, hogy az alkoholnak a motivációs központokra történő jórészt ismeretlen biokémiai mechanizmusú hatása következtében más, pozitív ingerek megerősítő hatása felülíródik, ezáltal a norma kontroll háttérbe szorul, szinte elfelejtődik. [5]

A neurobiológiai modell szerint a homloklebenyben elhelyezkedő területnek (prefrontális kortex) a komplex döntéshozatali folyamatokat szabályozó szerepében történik károsodás, ez vezet az elégtelen ítélőképességhez és kontrollvesztéshez. [6]

A neurobiológiai modell szerint az alkoholhoz kapcsolódó ingerek az amygdalán keresztül hatnak a rendszerre. Az amygdala a hipotalamusz-hipofízis-mellékvese tengely (HPA) közvetítésével indítja be a folyamatot. A glükokortikoidok fokozzák az érzelmileg hangsúlyos eseményekkel kapcsolatos emlékezést. [7] A stressz hatás szintén fokozza a prefrontális kortex, az amygdala, és a HPA stimulánsok által kiváltott viselkedés választékot, a mozgás aktivitást, az önadagolást és az alkoholkereső viselkedést.

4. sz. ábra: A „prefrontális kortex” mint a kontrollért felelős agykérgi terület

Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Prefrontal_cortex

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

AZ ALKOHOL HATÁSA PSZICHOLÓGIAI ÉS SZOCIÁLIS SZEMPONTBÓL

Az alkohol az iparilag fejlett országokban a leggyakrabban függőséget okozó szer, amelynek használata miatt klinikai és társadalmi problémák tömege keletkezik. Az Amerikai Egyesült Államokban az alkoholizmusra és a vele járó betegségekre fordított teljes évi összeget körülbelül 80 milliárd dollárra becsülik. Az Amerikai Pszichiátriai Társaság Mentális zavarok DSM-III-R kiadványa az alkohol abúzust olyan állapotként definiálja, amelyben az alkoholfogyasztás következményeként az egyén szociális élete legalább egy hónapja zavart szenved. Az alkoholizmust elhúzódozó, túlzott alkohol fogyasztás eredményeként kialakult testi, lelki függőség és tűrőképesség fokozódás megléte jellemzi. [8] Kiszámították, hogy az alkohol a szívbetegségek és a rák mellett az iparilag fejlett országokban az egyik fő egészségügyi probléma, a felnőtt férfiak 9%-a, a nők 5%-a veszélyeztetett. Az élettartamra szóló prevalenciát tekintve az alkoholizmus ma minden egyéb pszichiátriai zavart megelőz. [9] Ennek jelentősége igencsak megnőtt a hivatásos szolgálatot teljesítők kordedzvényes nyugdíjba vonulási lehetőségének megszűntével.

Biológiai, pszichológiai, szociális vagy kulturális tényezőt, amely az alkohol abúzusra vagy az alkoholizmusra előrelélő lehetne, nem tudunk egyértelműen identifikálni. Az alkoholizmus családi predispozícióját alátámasztó epidemiológiai vizsgálatok a betegség előfordulási gyakoriságát négyszer többnek találták az alkoholisták gyermekeiben. Egypetéjű és kétpetéjű ikrek között is volt különbség az előbbieik javára. Az alkoholizmus poligenetikus alapú és multifaktoriális probléma, amelyben genetikai és szociális faktorok is hozzájárulhatnak a betegség kialakulásának kockázatához.

Sok epidemiológiai adattal próbálják bemutatni, hogy a kismértékű alkoholfogyasztás – naponta felnőtt férfiak esetében három egység, nők esetében pedig két egység (egy egység körülbelül 2,5 deciliter sörnek vagy egy pohár bornak felel meg) – védőhatást biztosíthat az egyén számára a szívinfarktusval szemben. Férfiakban hetente 21, nőkben 14 egység feletti rendszeres alkoholfogyasztás az egyént szív, agy, máj és gasztrointesztinális funkciózavarok kialakulására teszi veszélyeztetetté. [10] További egészségi problémák jelentkeznek a pszichoaktív szerek többszörös abúzusakor, különösen a dohányzás, nyugtatók különböző csoportjai, mint például minor trankvillánsok, szedatívumok és koffein mértéktelen fogyasztása esetében.

AZ ALKOHOL ÉLETTANI HATÁSAI

Adott alkohol mennyiség az időtényezőtől függően is kifejti károsító hatását. Az alkohol oxidációja a sejt szintű redox állapot, a NAD/NADH arány csökkenéséhez vezet, amelynek következményeként a cukor anyagcserében bekövetkező változások miatt a cukor újra előállítására nehézségekbe ütközik, emiatt lecsökken a szintje. [11] A laktát és a ketontestek képződésének fokozódása savasodáshoz, más néven, összefoglalóan, lactacidózishoz vezet, mely izom gyengeséggel és görcsökkel jár. A zsírsavak oxidációjának a lelassulása az anyagcsere termékek mennyiségbeli arányeltolódásához vezet. Az alkohol és az acetaldehid fokozza a sejtek fontos anyagcsere folyamatait végző mitokondriumok oxidatív

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

károsodását, csökkenti a glutathion mennyiségét, ezzel növeli a májműködésre ártalmas, szabadgyök-képző, lipidperoxidációt okozó károsító termékek mennyiségét, amelyek a májszövet kezdetben visszafordítható, később végleges károsodásához vezetnek. [12]

Az alkohol oxidációjakor az oxidációs folyamat első lépéseként az alkohol dehidrogenáz (ADH) az alkoholt acetaldehiddé és hidrogén ionokká alakítja. Absztinenseknél és minimális alkoholt fogyasztóknál az acetaldehidet az aldehid dehidrogenáz (ALDH) gyorsan széndioxiddá és vízzé oxidálja. Az aldehid dehidrogenáz kapacitásának végelessége miatt az acetaldehid kumulálódik és csökkenti a fehérje szintézist, mely minimálisra, vagy legalábbis a szervezet számára a kopások pótlásához és a funkciók fenntartásához nem kielégítőre csökkenhet. [13] Az elégtelen fehérje szintézis először apró, finom, majd egyre nagyobb elváltozásokat okoz a struktúrában és a funkcióban. A protonok számának növekedése a glükózból glikolitikus anyagcsere úton képződött piruvát laktáttá történő átalakulását fokozza. [14]

Az alkoholistának a kevés szénhidrát fogyasztása miatt alacsony lehet a vércukor szintje. A laktát acidózis a húgysav vesében történő kiválasztását megakadályozhatja, következményes hiperurikémia és köszvény léphet fel. A sok, lekötetlen hidrogén ion, amelyeket az alkohol dehidrogenáz az alkohol oxidációjakor képez, növelhetik a májban felhalmozódó telített zsírsavak szintézisét. [15]. Zsirmáj keletkezhet, amely további funkció romlást okoz. Az alkohol a májon kívüli, azaz extrahepatikus raktárakból mobilizálja a zsírokat, a telített zsírsavak fokozott szintézise pedig hiperlipidémiára hajlamosíthat.

Az alkoholfogyasztás felgyorsítja a szív- és az érbetegségek kialakulását is. A nagymértékű alkoholfogyasztás kedvezőtlenül befolyásolja a máj fehérje előállítását, ami a glukuronizáció csökkentésével gyakran okoz sárgaságot a bilirubin felhalmozódása miatt. [16] Hasnyálmirigy gyulladás, pancreatitis kialakulása és gyakori ismétlődése napi 20 egység alkoholfogyasztás felett gyakran előfordul. A máj sokirányú működése a megzavart prothrombin és fibrinogén képződés, valamint a vas táplálékból történő felvételét akadályozó, csökkent transferrin szintézis miatt nem tudja a szervezet méregtelenítési, azaz detoxikálási igényeit kielégíteni. [17] A szteroidok májbeli metabolizmusa fokozódhat, melynek következtében a férfiak oestron és androstendion vérplazma-koncentrációja megemelkedik. A keringő szabad tesztoszteron szint csökkenése felelős a tesztiszek Leydig sejtjeinek alkohol okozta közvetlen károsodásáért. A tesztoszteron koncentráció csökkenésének következménye a libidó elvesztése, terméketlenség, és a test szőrzetének, csökkenése és eloszlásbeli megváltozása. A keringő ösztrogének koncentrációjának növekedése férfiban mellnövekedéshez, azaz gynecomastiához vezet. [18]

A májelégtelenség, vagyis a hepatikus kóma a működő májsejtek számának kritikus szám alá csökkenésekor kezdődik. Gyógyszerek és sok kémiai szer hepatikus mikroszómális enzimaktivitás indukálásán keresztül növeli saját metabolizmusának sebeségét. Az alkoholnak nagyfokú módosító, főként méregtelenítő funkció rontó hatása van. [19] A különféle anyagok máj általi méregtelenítésében, oxidációjában, átalakításában, eliminációjában nagyfokú, idővel életveszélyes funkcióromlás következik be. Jelentős májkárosodásban szenvedő alkoholista személyekben az antikoagulánsok és a legtöbb máj-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

ban átalakuló, metabolizálódó, agyműködést befolyásoló pszichotróp szer, a non-szteroid gyulladáscsökkentők gyomor bélrendszerből való felszívódásukat követően nagy valószínűséggel fokozottabban hatnak.

Az alkohol stimulálja a gyomornedv elválasztást és az idült, fokozott fogyasztás után, különösen üres állapotban – rossz táplálkozási viszonyok esetén – fokozott gyomorsav elválasztás, gyomorsav felmaródásos gyomor gyulladás és végül a gyomornyálkahártya elsovadósos pusztulása jelentkezhethet. A hasnyálmirigy enzimeinek abszolút és relatív túltermelése szintén felléphet, és amikor a pancreas vezeték fehérje-szerű anyagokkal tömődik el, a kialakuló hasnyálmirigy elégtelenség szintén hozzájárul a felszívódási zavar szindrómához. Gyakran kialakul a bélbolyhok károsodása, nagymértékű pusztulásuk következtében sorvadás, bélgyulladás és végzetes alultápláltság. Az autonóm idegrendszer idegsejt károsodása miatt mechanikus működési zavarok léphetnek fel. [20] A gasztrointesztinális lokális immunrendszer károsodása miatt gyulladások, elhalások, gyomor és bél lyukadások, daganatok keletkezhetnek.

Annak ellenére, hogy az alkoholnak nincs specifikus receptora és nincs abszolút specifikus hatása, mégis mint jelenség, pszichésen közismerten specifikus. Jelenlegi tudásunk szerint az addikciót okozó szerek jól körülírt hatást gyakorolnak a motivált és a tanult viselkedés szabályozásáért felelős agyi struktúrákra. A limbikus agykérget a nucleus accumbenssel összekötő ventrális tegmentális area pályarendszere és a dopaminerg rendszer, valamint a prefrontális cortex tűnik felelősnek az addikciót okozó szerek legtöbb problémát okozó, jutalmazó, megerősítő hatásaiért és az egyik legtöbb gyakorlati problémát okozó jelenségért, a túlzott, indokolatlan, időben és térben nehezen illeszkedő jókedv, sőt az eufória kialakulásáért. [21] Az alkohol nagymértékben fokozza a dopamin felszabadulását és érzékenyíti a receptorokat a dopamin iránt, ezáltal rendkívül fontos szerepe van az eufória, a jutalmazás és sóvárgás kialakulásában.

Az alkohol a dopaminerg aktivitást fokozó hatását indirekt módon fejti ki. A hatás különböző területeken jön létre, a substantia nigra pars reticulata terület GABA-erg neuronjainak gátlásával, valamint a mesolimbicus és a mesocorticalis dopaminerg pályarendszerekben. [23] Növeli a dopamin felszabadulást az 5-HT₃ receptorokon keresztül.

Az alkohol és a drogok tartósan történő használatakor a jutalmazó rendszerben, valamint a stressz válasz rendszerben maradandó elváltozások alakulhatnak ki. A megvonás tünetei néhány nap alatt lezajlanak, de a motivációs és a kognitív rendellenességek hónapokig is elhúzódhatnak (postwithdrawal syndrome), gyakran a szerrel kapcsolatos tanult tolerancia maradandó lehet. A dopamin közvetítette megerősítő mechanizmusok az alkoholfüggőség kialakulásában, valamint ennek hatására induló adaptációs folyamatokban olyan változásokat idézhetnek elő, amely hosszútávon képes fenntartani magát a függőséget. [24] A hétköznapi életben megszokott konvencionálisan motivált viselkedés társadalmilag elfogadott norma kontrollja nem megfelelő, és egyfajta kényszeres, sokszor önkényes alkoholkereső magatartás alakul ki.

A dopamin rendszer elsőrangú szerepét mutatja, hogy a dopamin antagonisták képesek blokkolni az alkohol és különböző drogok kis dózisainak a hatását. Az alkohol a legfon-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

tosabb glutamát receptor antagonistá. [26] Az alkohol dependencia kialakulásában és az elvonási tünetek megjelenésében az excitatórikus glutamát receptornak, az N-metyl-D-aszpartát (NMDA) receptoroknak fontos szerepük van. Az alkoholfüggőség mechanizmusa úgy alakulhat ki, hogy az alkohol szedatív hatásának az ellensúlyozására az N-metyl-D-aszpartát receptorok serkentő folyamata megy végbe, amely az idegsejtek ingerelhetőségének a fokozódását eredményezi. [27] A fokozott mennyiségű alkoholfogyasztás hatására a glutamát receptor szám megemelkedik, ezáltal felelőssé válhat az alkoholmegvonáskor jelentkező fokozott ingerlékenység kialakulásáért, mivel a megnövekedett számú receptor csatorna fő funkciója a Ca- és Na-ion beáramlás lebonyolítása. [28] A megnövelt Ca- és Na-ion mennyiség hozzájárul a görcstevékenység létrejöttéhez, a megvonási tünetek kiváltásához. A kognitív funkciók emiatt is csökkenhetnek. Ez is magyarázhatja, hogy a súlyosabb intoxikáció átmeneti amnéziához vezet.

Az alkoholfogyasztás akut és krónikus tudatmódosító és károsító hatásai mellett nagymennyiségű, rendszeres fogyasztás esetén számolni kell az alkoholmegvonást kísérő tünetegyüttesel is. Mindkét jelenség rendkívül káros mind az egyén, mind a környezete számára, különösen, ha egy nagy felelősséget és visszavonhatatlan következményű döntési helyzeteket igénylő munkakör betöltőjéről van szó.

A RENDSZERES ALKOHOLFogyasztás EPIDEMIOLOGIAI ÉS KATONAI VONATKOZÁSAI

Az alkohol élettani hatásainak ismeretében, eltekintve attól, hogy a kis mennyiségű alkoholfogyasztás csökkenti a szívkoszorúér megbetegedések kockázatát, az alkoholfogyasztás az egészség szempontjából semmiféle előnnyel nem jár. [22] A magyarországi 12,5 liter/fő/év (100%-os alkoholmennyiségre számítva) alkoholfogyasztásnál az egyik legfontosabb kezelési cél az alacsony kockázatú fogyasztás elérése. Az alkohol dózis- és időfüggő károsodásait figyelembe véve a WHO által javasolt alacsony kockázat nőknél 20, férfiaknál 40 g/nap alkohol mennyiséget jelent maximálisan.

A fogyasztás alacsony szinten tartására vonatkozó javaslatok nem arról szólnak, hogy mi a fogyasztás optimális szintje, amely legkevesebb kárt okoz az egyénnek, hanem útmutatás arra, hogy hogyan csökkenthető az egyént és a társadalmat érő károsodások kockázata. A kockázat növekedését két tényező fokozza, az egyik a tűrőképesség növekedése, a másik a függőség fenntartásában szerepet játszó sóvárgás érzésének és kényszerítő erejének a növekedése. Az alkohol hatása csökken az ismételt alkalmazás során, ezért az alkoholfüggőnek nagyobb adagokra van szüksége. A tűrőképesség jelenségének kialakulása, vagy más oldalról nézve az egyre nagyobb alkoholmennyiség fogyasztásának a szükségessége a szervezet utolsó, mintegy felgyorsított önpusztító automatizmusa.

Az alkoholfüggőség fenntartásában fontos szerepe van a sóvárgásnak (craving), amely az alkohol használata utáni vágyat jelzi. Ez több komponensből áll, mint amilyen az alkohol használata okozta szorongás csökkenés és eufória, valamint az elvonási tünetek elkerülése az ismételt rátöltéssel. [25] A kifejezetten nagy ivóknál (120-180 g/nap) néhány hónap

alatt kialakulhat a függőség, és a tolerancia növekszik. Az idő függvényében azonban a tolerancia csökken, de ekkor már számolhatunk az alkoholos májelzsírosodás, vagy a cirrhosis kialakulásával.

A kanadai alkohológusok Addiktológiai Kutatási Alapítványa meghatározta azon ivási mintákat, amelynél a károsodások kockázata még minimális. Az előírásaik szerint 1-3 standard egység ital fogyasztását engedélyezik naponta. Az átlagos fejlettségű és testsúlyú egyénre vonatkoztatva az egy egység megfelel 13,6 gramm alkoholt tartalmazó 5 dl átlagos erősségű, 5% alkoholtartalmú sörnek, 1,5 dl 12%-os asztali bornak és 0,4 dl 40%-os alkoholtartalmú égetett szesznek. Általános szabály, hogy az ember soha ne igyon többet az előbbieken felsorolt két standard italnál. Az alacsony kockázatot hordozó fogyasztást érintő javaslatnak figyelembe kell venni az adott társadalom szociokulturális ivási szokásait is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Appenzeller BMR, Schneider S, Yegles M és mtsai.: Drugs and chronic alcohol abuse in driver. *Forensic Sci Internat*, 2005, 155/83-90.
2. Bilban M, Vrhovec C, Karlovsek MZ: Blood biomarkers of alcohol abuse. *Arh Hig Rada Toxicology*, 2003, 54/253-259.
3. Dési Illés: Népegészségtan. Semmelweis Könyvkiadó, Budapest, 2001, 519-523.
4. Fehér J, Lengyel G, Blázovics A: Oxidative stress in the liver and biliary tractus diseases. *Scand J Gastroenterology*, 1998, 4/228-238.
5. Figlie NB, Benedito-Silva AA, Monteiro MG és mtsai.: Biological markers of alcohol consumption in nondrinkers and alcohol dependent Brazilian patients. *Alcohol Clin Exp Res*, 2002, 26/1062-1069.
6. Fürst Ágnes: Farmakológia. Medicina Könyvkiadó, 2006, ISBN 9632260074.
7. Glick MR, Ryder KW, Jackson SA: Graphical Comparisons of Interferences in Clinical Chemistry Instrumentation, *Clin Chem*, 1986, 32/470-474.
8. Grósz A, Szatmári Á, Schandl L: Tények érvek a katonák energiaital fogyasztásával kapcsolatban. *Honvéddorvos*, 2011, 63/159-169.
9. James O, Day C: Steatohepatitis: a tale of two hits? *Gastroenterology*, 1998, 114/842-845.
10. Kalapos Miklós Péter: Bevezetés az alkoholológiába. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2007, 77-204. ISBN 978 963 226 0938.
11. Kardos György: Bevezetés az alkoholológiába. Országos Alkohológiai Intézet Alkohológiai Füzetek, Budapest, 1991, 25-265.
12. Kaukiainen A, Vehmas T, Rantala K és mtsai.: Results common laboratory test. In a solvent-exposed workers. *Internat Arch Occup Environ Health*, 2004, 77/39-46.
13. Kóródi Gyula: A térinformatika új lehetőségei a háborús sérült-ellátásban KARD ÉS TOLL: 2002:(1) pp. 139-141. (2002)

14. Kóródi Gyula: Az idegrendszer lövési sérüléseinek aktív megelőzése KARD ÉS TOLL: 2005: (2) pp. 119-126. (2005)
15. Kóródi Gyula: A digitális katona személyi védelem a honvédorvos szemszögéből, HADMÉRNÖK 2006:(Különszám) pp. 1-7. (2006)
16. Kóródi Gyula: Szívobbanásmérő eszköz mint a nukleáris objektumok, katonai létesítmények, börtönök és határátkelőhelyek biztonságának szolgálatába állítható módszer BOLYAI SZEMLE XXIII.: (3) pp. 123-130. (2014)
17. Kóródi Gyula: Health screening examinations in cardiovascularrisk estimation AARMS 12: (1) pp. 39-44. (2013)
18. Kóródi Gyula: Prevention of the cardiovascular diseases – with natural antioxidants AARMS, 12: (1) pp. 45-48. (2013)
19. Zsolt Fejes, Gyula Kóródi: Analysis of upper respiratory tract infections in mission circumstances, AARMS 13: (1) pp. 47-52. (2014)
20. Zsolt Fejes, Gyula Korodi: Upper respiratory tract infections in the field, MEDICAL CORPS INTERNATIONAL FORUM 1/2014: pp. 22-24. (2014)
21. Korzec A, Arndt T, Bar M mtsai.: Trisialo-Fe₂ transferrin does not improve the diagnostic accuracy of carbohydrate-deficient transferrin as a marker of chronic excessive alcohol intake. J Lab Med, 2001, 25/407-410.
22. Leonard BE: A pszichofarmakológia alapjai. Lilly Hungária Kft. Könyvkiadó, 1991, 190-195. ISBN 963 045 2200
23. Levendel László: Alkoholbetegek Gyógykezelése és gondozása. Akadémia Könyvkiadó, Budapest, 1987, 37-249. ISBN 963 054 4776.
24. Mátyus M, Kocsis Gy, Farkas R, Gachályi A: Katonai alkalmasságot befolyásoló mértékű alkoholfogyasztás laboratóriumi diagnosztikája. Honvédorvos, 2010, 62/5-18.
25. Mundle G, Ackermann K, Munkes J és mtsai.: Influence of age alcohol consumption and abstinence on the sensitivity of carbohydrate-deficient transferrin gamma-glutamyl transferase and a corpuscular volumene. Alcohol Alcohol, 1999, 34/760-766.
26. Murawaki T, Sugisaki H, Yuasa I: Serum carbohydrate-deficient transferrin in patients with non alcoholic liver disease and with hepatocellular carcinoma. Clin Chem Acta, 1997, 259/97-108.
27. Niemela O: Biomarkers in alcoholism. Clin Chem Acta, 2007, 377/39-49.
28. Sharpe PC, McBride R, Archold GP: Biochemicals markers of alcohol abuse. QJM, 1996, 89/137-149.

DR. KOVÁCS GÁBOR¹**A szervezeti és vezetői kommunikáció sajátosságai a rendészeti szerveknél****The features of organizational and management communication at the law enforcement organizations****Absztrakt**

A vezetés- és szervezéstudomány kiemelt figyelmet fordít az egyes szervezetek szervezeti kultúrájának tanulmányozására, a szervezeti és vezetői kommunikáció sajátosságaira, annak megjelenési formáira. Ez a kitérített érdeklődés annak a felismerésnek köszönhető, melynek alapján a szervezetek, közösségek a jogi normákon és a leírt működési szabályokon túl önálló életre kelnek, a szervezeti és vezetői kommunikáció közvetítésével, a közösen lefektetett szabályrendszer alapján képesek befolyásolni a szervezet tagjainak tevékenységét és magatartását. Jellemző további tapasztalat a rendészeti szervezetek vonatkozásában, hogy a szervezet írott szabályaiból nem lehetséges teljesen megismerni a szervezet tagjaira vonatkozó valamennyi követelményt, hiszen azok egy jelentős része a szervezeti kultúra elemei által meghatározott és azok a szervezeti és vezetői kommunikációs csatornákon jutnak el a szervezet tagjaihoz. A legtöbb, tartós szervezeti felépítéssel működő közösség, a szervezeti kultúra, a szervezeti és vezetői kommunikáció segítségével törekszik a szervezeti érdekek megfelelő személyiségi és viselkedési formákat kialakítani.

A tanulmány áttekinti a témával kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat és a rendészeti szervezetekre vonatkozó fellelhető sajátosságokat.

Kulcsszavak: szervezeti kultúra, szervezeti kommunikáció, vezetői kommunikáció, a kommunikáció funkciói a rendészeti szervezetekben, belső kommunikáció, külső

Abstract

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem/National University of Public Service, E-mail: kovacs.gabor@uni-nke.hu

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

The management and organization science studies pays special attention to the study of organizational culture of each organization, the characteristics of organizational and management communication.

This special attention is due to the recognition according to which organizations, communities of legal standards and operating rules described too independent life with the mediation of organizational and managerial communication and they are able to influence the activities of the members of the organization and conduct based on the common rules.

It is a typical further experience in the relations of law enforcement organizations that it is not possible to get to know all the requirements applicable to the members of the organization as a significant part of them are defined by the elements of the organizational culture and they reach the members of the organization by the organizational and managerial communication channels.

Most of the communities operating by durable organizational structure make efforts to evolve personal and behavioral forms in accordance with the organizational interest by the help of the organizational culture, the communication of the organization and leadership.

The study reviews the most important information and relevant features referring to the law enforcement organizations.

Keywords: organizational culture, organizational communication, leadership communication, functions of communication in law enforcement agencies, internal communication, external communication, information flow in the organization.

A vezetés- és szervezéstudomány kiemelt figyelmet fordít az egyes szervezetek szervezeti kultúrájának tanulmányozására, a szervezeti és vezetői kommunikáció sajátosságaira, annak megjelenési formáira. Ez a kitüntetett érdeklődés annak a felismerésnek köszönhető, melynek alapján a szervezetek, közösségek, a jogi normákon és a leírt működési szabályokon túl önálló életre kelnek, a szervezeti és vezetői kommunikáció közvetítésével, a közösen lefektetett szabályrendszer alapján képesek befolyásolni a szervezet tagjainak tevékenységét és magatartását.

A szervezethez való tartozás – különösen így van ez a fegyveres és rendészeti szervek vonatkozásában – bizonyos személyes törekvésekről, magatartásokról és tulajdonságokról való lemondást feltételez, de cserébe a szervezet magatartási formákkal és tulajdonságokkal ruházza fel mindazokat, akiket sikeresen integrálni tudott. Jellemző további tapasztalat a rendészeti szervezetek vonatkozásában, hogy a szervezet írott szabályaiból nem lehetséges teljesen megismerni a szervezet tagjaira vonatkozó valamennyi követelményt, hiszen azok egy jelentős része a szervezeti kultúra elemei által meghatározott és azok a szervezeti és vezetői kommunikációs csatornákon jutnak el a szervezet tagjaihoz. A legtöbb, tartós szervezeti felépítéssel működő közösség, a szervezeti kultúra, a szervezeti és

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

vezetői kommunikáció segítségével törekszik a szervezeti érdekek megfelelő személyiségi és viselkedési formákat kialakítani.

A vezetés- és szervezéstudományi szakirodalom egyik meghatározása szerint „*a szervezeti kultúra nem más, mint a szervezet tagjai által elfogadott, közösen értelmezett előfeltevések, hiedelmek, értékek, meggyőződések rendszere.*”²

A szervezeti kultúra „építőkövei” Bakacsi Gyula szerint a következők, azok jellemzői a rendészeti szervezetek működésének szemszögéből viszont valamelyest megváltoznak:

- **Munkakörrel, vagy szervezettel való azonosulás:** *a szervezet egészével, vagy a szakmával, a szűkebb szakterülettel azonosulás ténye.* A rendészeti szervezetek zárt egységet alkotnak, megfigyelhető a szervezettel és a szűkebb szakterülettel való azonosulás. A rendészeti szervezet tagjai élethivatásként tekintenek a szakmájukra – annak jellemzői személyiségükbe is beépülnek.
- **Egyén- vagy csoportközpontúság:** *mennyire helyezi az egyéni célokat a csoportcél elé és szervezik egyénileg a munkát.* A rendészeti szervezetekben általában a csoportcél helyeződik előtérbe, a legtöbb esetben a szervezet tagjai alárendelik egyéni érdekeiket a szervezeti céloknak (például a rendőrségnél a „forrónyomos” nyomozati munkát nem fejezik be, mert már arra a napra lejárt a munkaidő). Általában a csoportcél a meghatározó, az egyéni törekvések ritkábbak a rendészeti szervezeteknél.
- **Humán orientáció:** *(feladat és kapcsolat) milyen mértékben veszi fontolóra a vezetés a feladatok megoldásának emberekre gyakorolt hatását.* A rendvédelmi szervezetek általában humán orientált beállításúak, amely a szervezet zárt jellegéből adódik. A szervezet folyamatosan gondoskodik tagjairól (például a korábban meglévő „hűségpénz,” a karkedvezményes nyugdíj, egyéb juttatások, üdülés, segélyek, pótlékok, támogatások sajnos megszűntek vagy lecsökkentek, de a szervezetek még most is humán beállítottsággal működnek, biztosítva tagjaiknak a humán szükségleteit). A megterhelő mindennapos szolgálati tevékenység csak a szervezet humán beállítódásával biztosítja a szervezet tevékenységének a sikerét.
- **Belső függés – függetlenség:** *mennyire elfogadott az egyes szervezeti egységek önálló, független fellépése, cselekvése.* A legtöbb rendvédelmi szervezetben szigorú egyszemélyi vezetési- és parancsuralmi rendszer működik. A szervezetek vezetői ezzel ellentétben a szakterületükön viszonylagos önállósággal rendelkeznek, amely a szervezeten belüli funkcionális munkamegosztást tükrözi. Egyes munkatársak önállósága viszonylagosan nagy, szakterületükön önállóan dolgoznak.
- **Erős vagy gyenge kontroll:** *mennyire kontrollálja a szervezet tagjainak viselkedését előírásokkal, szabályokkal, közvetlen felügyelettel.* A rendészeti szervezetek tagjaira vonatkozó kontroll erős, hiszen a szervezeti és egyéni magatartási formák

² Bakacsi Gyula: Szervezeti magatartás és vezetés, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1996., 226. old.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

szabályzatokban vannak rögzítve, melynek betartása mindenki számára kötelező érvényű normákat tartalmaz. A folyamatos határidők betartása biztosítja a szervezeti kontrollt.

- **Kockázatvállalás-kockázatkerülés:** *mennyire elvárt a munkatársaktól az innovatív, rámenős, kockázatkereső magatartás.* Egyes rendészeti szervezetekben a mindennapi munkával együtt jár a kockázat vállalása. A szolgálati feladatok teljesítése közben mindenkinek számolnia kell a kockázatokkal, amelynek hatásai a kiváló felkészítéssel, a korszerű védőeszközökkel és felszereléssel csökkenthető. A dolgozók vállalják a szolgálatukkal kapcsolatos kockázatokat.
- **Teljesítményorientáció:** *a szervezeti jutalmak mennyire teljesítményhez kötöttek.* A rendészeti szervezetekben is érvényesül a teljesítményarányos elismerések rendszere. Az „Éves Teljesítmény Értékelés” tükrében lehetősége van a vezetőnek az illetmény eltérítésére pozitív, illetve negatív irányba. A továbbképzési rendszerben a tanfolyamok továbbképzések teljesítése folyamatos követelményként lép fel a munkavállalókkal szemben.
- **Konfliktustűrés – konfliktuskerülés:** *milyen mértékben nyilváníthatók ki nyilvánosan a kritikák és a konfliktusok.* A rendészeti szervezetek zárt rendszert képeznek, a függelmi viszonyok szabályozottak, amely legtöbb esetben nem teszik lehetővé a vezetéssel szembeni kritikát. A konfliktusok is jellemzően a szervezeten belül maradnak, a közvélemény számára a rendvédelmi szervezetek egy egységes testületet alkotnak.
- **Cél – eszköz orientáció:** *mennyire koncentrálnak a vezetés a végső eredményre, vagy inkább az eredményhez vezető folyamatokra fordítják figyelmet.* A rendészeti szervezetek esetében fontos az elérendő cél, amelyhez – a lehetőségek függvényében – minden eszközt tagjai rendelkezésére bocsájt. A rendészeti szervezetek törekszenek arra, hogy a tagjait a legkorszerűbb eszközökkel és felszereléssel lássák el.
- **Nyílt rendszer – zárt rendszer orientáltság:** *mennyire követi és válaszolja meg a szervezet a külső környezet hatásait, vagy csak a saját belső működésére koncentrálnak.* A rendvédelmi szervezetek – annak ellenére, hogy önmaguk zárt rendszert alkotnak – szoros kapcsolatot tartanak fenn a környezetükkel. A szervezet környezete általi megítélése jelenős befolyással bír annak működésére és a szervezeti eredményesség mérésére. A rendészeti testületek tagjai a társadalom részét képezik, így nem mentesülnek a társadalmat ért hatások alól sem.
- **Rövid vagy hosszú távú időorientáció:** *azt mutatja, hogy a szervezet rövid, vagy hosszú távra tekint előre, milyen időhorizonton tervezi előre jövőjét.*³ A rendészeti szervezetek mindegyike rendelkezik stratégiai, taktikai és operatív tervekkel, amelyek biztosítják a tevékenység tervszerűségét és a folyamatosságát. Ezek a szer-

³ Bakacsi Gyula: Szervezeti magatartás és vezetés Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1998. 226. o. alapján

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

vezetek hosszútávra terveznek, a megtörtént eseményeket folyamatosan elemzik, azokból következtetéseket vonnak le és prognózis-alkotással készülnek fel a várható feladatokra.

Megállapíthatjuk, hogy a szervezetek (ezen belül a rendészeti) szervezeti kultúrája rendkívül összetett, a tárgyalt összetevők működése a rendészeti szervek esetében is kimutatható. A szervezeti kultúra közvetítésében a szervezeti és vezetői kommunikációra döntő szerep hárul.

Az igazi szervezeti kultúra viszont rejtett, általában azokban az értékekben, feltevésekben, hiedelmekben, érzésekben, attitűdökön alapulnak, amelyek a külső szemelő részéről láthatatlanok. A megfigyelhető és rendszeresen ismétlődő ceremóniák, a szervezeten belül keringő legendák, történetek, sztorik, a szakzsargon, a szervezet szimbólumai, a látható viselkedésminták, azt tükrözik vissza a kívülről számára, hogy milyen értékeket vallanak annak tagjai.

A RENDÉSZETI KULTÚRA EREDETE

A közigazgatásnak van egy területe, amelynek fő feladata a meglévő értékek védelme. A külső fenyegetésekre reagáló honvédelmi (védelmi) igazgatás és a belső veszélyeket elhárítani képes rendészeti igazgatás közül a hadsereg a régebbi, léte egyidős az állammal.

„Aki a rendészet irodalmában járatos, az most emlékezhet arra, hogy a rendészet klasszikus fogalma szerint a közigazgatásnak azon ágazata, amelyik a jogellenes emberi magatartásokból keletkező veszélyeket megpróbálja a legitim fizikai erőszak monopóliumának birtokában elhárítani és a megsértett jogrendet helyreállítani.”⁴

Mindezek alapján a rendészet annyiban is közös a katonáskodással, amennyiben mindkettő veszélyelhárító tevékenység és mindkettőnek eszköze a fizikai erő alkalmazása. Szervezeti kultúrájának alapjai közösek.

ELŐFELTEVÉSEK HIEDELMEK, ELŐÍTÉLETEK, ATTITŰDÖK ÉS ÉRTÉKEK A RENDÉSZETI SZERVEKNÉL

Az **előfeltevések** a szervezet létrehozásának indítékaként funkcionálnak, amely a rendészeti szervezetek esetében a komplex biztonság megteremtésére való törekvést szolgálja. Ezen szervezetek mindennapi tevékenysége kiemelkedő hatással van a szervezetet választó személyek motivációjára. A rendészeti szervezetekhez csatlakozó személyek indítékai között szerepelnek az előfeltevések (például a szervezet gondoskodik rólam, védelmet nyújt számomra, az egyenruha tekintélyt sugároz, a hatósági jogkör hatalmat biztosít, a kötött függelmi viszonyok biztosítják a parancsok, utasítások végrehajtását), amelyek a szervezethez való csatlakozást motiválják.

⁴ Szamel Lajos: Közigazgatás-rendészet-rendészeti szankció, Új Rendészeti Tanulmányok, RTF, Budapest, 1997/1. szám alapján, a szerző által kiegészítve

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Érdekes megjegyezni, hogy a szervezet új stratégiai céljai, a jövő megtervezése, kivételes pillanatokban pedig a szervezet gyökeres átalakítása, a reform is előfeltevésekre támaszkodik, hiszen általában egy gondosan megtervezett és végrehajtott reform – ha eredményes – mindig új szervezeti kultúra megszületésével jár. Ezekben az esetekben a régi előfeltevések helyébe újak lépnek, feltehetően a teljes rendszer megújul, jobb lesz.

Sajátos jelleggel bírnak a szervezetek működéséhez kapcsolódó **hiedelmek**, amelyek a valóságról kialakított olyan ítéletek, amelyeket tapasztalati tények nem támasztanak alá (avagy, ha igen, azok csak felszínes ismereteket nyújtanak), ennek ellenére igazságukban nem kételkedünk. Jellemzője a hiedelmeknek és előfeltevéseknek, hogy egyes részei bizonytalan tudást is tartalmaznak, melyek egy része előbb-utóbb bizonyítást nyer, így ez által megszűnik a benne rejlő bizonytalanság. A beigazolódott, pozitívumokon alapuló hiedelmek a továbbiakban szakmai rutinként lényegesen segítik a szervezet jó teljesítményét, hatásuk egyértelműen pozitív.

A hiedelmek, befolyásolják elhatározásunkat úgy, hogy azok a közösségek közvetítése által válnak az egyéni magatartást befolyásoló tényezőkké, viszont ezek a hiedelmek nem személyes tapasztalatokon alapulnak. A szervezeti hiedelmek fő funkciója az, hogy a személy részére meggyorsítsák az adott közösségbe való gyors beilleszkedést és integrációt. A kezdő munkavállaló a kevés gyakorlat és csekély tapasztalat birtokában, e készen kapott szemléleti formák alapján, igen gyorsan beilleszkedik, mintegy átveszi a szervezeti gondolkodás jellemzőit. Rendkívül fontos, hogy a szervezet új tagja olyan szervezeti hiedelmekkel találkozzon, amelyek pozitív magatartásmintát sugároznak az egyén irányába. Gyakran előfordul, hogy egy kezdő kollégát egy tapasztaltabb mellé osztanak be, hogy gyorsabban megtanulja, elsajátítja a szervezeti értékeket.

A szervezet tagjai által táplált **előítéletek** komolyan rontják a szervezet eredményességét és megítélését. Csak a szervezetben meglévő fejlett szervezeti kultúra képes megbirkózni ezekkel az előítéletekkel. Ennek egyik példjaként említhető a rendészeti szervezetekben esetlegesen meglévő faji-, vallási-, vagy más előítéletek. Napjainkban jó példa az illegális migránsok megjelenése – az irányukban, a rendészeti szervek tagjai általi teljes, vagy részleges elutasítás, vagy elfogadás. Az előítélet olyan **attitűd**, amelynek alapja a téves, vagy nem teljesen megbízható információból származó általánosítás. Az előítélet a leginkább azokat a rendészeti szervezeteket fenyegeti, amelyeknek hivatali kötelessége a hatósági kényszer alkalmazása.

Az előítéletek kialakulásának a másik összetevője a kevés ismeret, amely megakadályozza a jelenségek mélyebb megismerését, és arra kényszeríti az egyént, hogy másoktól átvett sztereotípiákat alkalmazzon. A rendőri szolgálatban kialakult olyan helyzetek, amelyek nem teszik lehetővé annak részletes elemzését – ezért azok a megoldásra váró konfliktushelyzet leegyszerűsítését igénylik – különösen alkalmasak az előítéletekben kínált magatartásminták átvételére. Természetesen, az előítéletek kialakulásának van ellenszere. Ezek közül a leghatásosabb az alkotmányos rendszereken alapuló jogrendszer, amely a törvény előtti egyenlőség elvének érvényesítésével és a garanciális szabályok alkalmazásával megakadályozza azt, hogy a hivatalos eljárásokat az előítéletek uralják.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Rendészeti szervezeteink tagjai között **alapértéknek** számítanak a következő tulajdonságok: a szakmai felkészültség, a fegyelmeztség, a szakszerűség, a pontosság, a szervezeti lojalitás, a segítőkészség, az önuralom, az áldozatvállalás, a logikus gondolkodásmód, a kitartás, a bátorság, az engedelmesség, a szolgáltató jelleg biztosítása, stb.

Jelentőségük az, hogy birtoklásukkal más értékek is elérhetővé válnak és kialakulhat egy olyan személyiségforma, amely megfelel a rendészeti szervezet tagjai elé állított követelményrendszernek.

Természetesen az eltérő rendészeti szervezetek eltérő szervezeti kultúrája a korábban felsoroltak közül, annak megfelelően szelektál a tulajdonságok között, hogy mi az adott szervezet tagjának a fő feladatrendszere és a kötelessége. Egyes rendvédelmi szakterületeken a bátorság, kitartás, a hűség, a fegyelem kerül előtérbe (például bevetési szakterület), míg más szakterületen a monotonia tűrése, a jó megfigyelő képesség a legkeresettebb erény (például objektumőr szolgálat ellátása).

A KOMMUNIKÁCIÓ FUNKCIÓI A RENDÉSZETI SZERVEZETBEN, A SZERVEZETI KOMMUNIKÁCIÓ SAJÁTOSSÁGAI

A rendészeti szervezetek működésének alapja a kommunikáció. Az eredményes kommunikáció képessége a működés sikerességét biztosítja. A kommunikáció minden vezetési szintnél és formánál egyaránt jelentős szerepet játszik. E vezetési folyamatban valósul meg az a vezetői funkció, amelynek során a vezető vezetési munkatársai (beosztottjai) tevékenységét és irányítja az alárendelt szervezetek munkáját.

A kommunikáció kiemelt jelentőséggel bír a rendészeti vezető számára, hiszen a kommunikációs folyamat révén gyakorolhatja vezetői funkcióit valamint a kommunikáció segítségével tudja érvényesíteni vezetői kapcsolatrendszerét beosztottjai, környezete, illetve vezetőtársai felé.

A kommunikációnak általában négy alapvető funkcióját különböztetjük meg:

- *Érzelmi funkció:* a kommunikáció segítségével a szervezet tagjai kifejezésre juttatják érzelmeiket, elégedettségüket, vagy éppen elégedetlenségüket.
- *Motivációs funkció:* a vezető a különböző motivációs eszközök (meggyőzés, eredmények visszajelzése, dicséret, büntetés, stb.) segítségével mozgósítja a beosztottakat a szervezeti célok megvalósítására.
- *Információs funkció:* bizonytalanságot szüntet meg (információk szétesztása, összegyűjtése), így segíti a döntéshozatalt. Itt nagy jelentőséggel bír a szükséges adatok teljessége, pontossága, valamint a megfelelő közvetítő csatornák megléte.
- *Ellenőrzési funkció:* a szervezetben kialakított csatornák biztosítják a vezetői tájékozódást, a vezetők kommunikáció révén visszajelzést kapnak a szervezet keretében folyó tevékenységekről.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Az előbb említett funkciók alapján megállapítható, hogy a rendészeti szervezet működésében a kommunikáció központi helyet foglal el. A kommunikáció segítségével koordinálhatjuk a szervezet tagjainak munkáját, motiválhatjuk a beosztottakat bizonyos feladatok elvégzésére, alakíthatjuk a szervezethez tartozók viselkedését.

A SZAKMAI KOMMUNIKÁCIÓ

A rendészeti szervek kommunikációban megkülönböztetünk külső és belső kommunikációs köröket. A szervezeten kívüli kommunikációs kör a rendészeti szervek külső kapcsolatait jelenti. Minden rendészeti szervezet a hatékony kommunikációjával szeretne minél kedvezőbb helyzetbe kerülni azáltal, hogy jó kapcsolatot alakít ki a társadalommal.

A belső kommunikáció a szervezeten belüli kapcsolatok kialakítására törekszik, ezáltal hat a szervezeti működés koordinálására. A külső és belső kommunikációs folyamatok összehangolásában, irányításában az első számú rendészeti vezetőknek meghatározó szerepük van, ugyanis mind a belső és mind a külső információ az egyes számú rendészeti vezetőknél éri el a legnagyobb koncentrátságot.

A rendészeti szervezetekben a belső felfelé irányuló információknál a feldolgozottság és a koncentrátság egyre inkább nő, optimális esetben az a legjobban feldolgozott állapotban kerül hozzá. Elvárás és alapvető követelmény, hogy az megfelelőképpen szelektált legyen, tehát az adott szervezetet és az általa végzett tevékenységeket leginkább érintő információk jussanak el a vezetőhöz. Ezt a szelektálást az alárendelt szervezeti egységek végzik el.

BELSŐ KOMMUNIKÁCIÓ SAJÁTOSSÁGAI

A rendészeti szervezetekben is, mint minden más szervezetben egyrészt zajlik a szervezeten belüli kommunikáció, a civil szférával meglévő kapcsolatainkban pedig a külső kommunikáció elvei érvényesülnek.

Melyek a belső és külső kommunikáció sajátosságai? A rendészeti szervezetek belső kommunikációjának alapelvei a következők: kölcsönösség, egyértelműség, gyorsaság, következetesség, rendszeresség, pontosság és politikamentesség.

A belső kommunikáció legfontosabb eszközei: eligazítás, feladat-meghatározás, parancs, utasítás, jelentés, különböző szintű értekezletek, tájékoztatás. A szervezeteinken belül a parancsok, utasítások és jelentések jól szabályozott formális rendszerében az információk meghatározott irányokba, mintegy csatornázza áramlanak. A belső kommunikációban is természetesen megtalálható a hierarchiától függő kötöttség, gondoljunk itt, például a jelentéstételre, a jelentkezésre, vagy egyéb engedélykérésre. Emellett persze az is igaz, hogy a rendészeti szervezeti hierarchia mellérendelt szintjei között, a belső csatornákon spontán, kötetlen módon áramlik a legkülönbözőbb információ gazdag választéka. A szervezetben folyó belső kommunikáció tehát egyrészt formális (hivatalos), másrészt informális (nem hivatalos) módon történik.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A hivatalos belső kommunikáció a szolgálati úton (vezetőtől-beosztottig), valamint a szakmai szervezetek információs rendszerein keresztül (személytől-személyig) valósul meg.

A belső kommunikáció áramlása vertikális (felülről lefelé és alulról fölfelé), vagy horizontális (azonos szintek közötti). Az előljáró felé haladó információ továbbítása esetén elkövetett főbb hibák: az információ indokolatlan szűrése, a nem teljes körű jelentések tétele, az információk továbbításának lassúsága, a folyamat megszakítása.

Szakmai kommunikáción a szakmai információk áramlását értjük a rendészeti szervezetek között. Ezeknek a kommunikációs csatornáknak az eredményes működtetése alapvető követelmény rendészeti szervezetek között, hiszen ezeken keresztül juthatnak olyan információkhoz, amelyek szabályozzák tevékenységüket, működésüket.

Számos negatív következménye lehet annak, ha a rendészeti vezető nem jól kommunikál, például:

- ha egyes szakterületek vezetői nem, vagy rosszul kommunikálnak, a beosztottak nem lesznek tisztában a szakmai problémák összefüggéseivel, okaival, a megoldási lehetőségeivel;
- a vezetők egymás közötti esetleges félreértéseit átvehetik a beosztottak is, ami egyértelműen rontja a munkahelyi légkört, ez pedig egyenesen vezet a teljesítmények csökkenéséhez;
- a beosztottak nem mondják el a vezetőknek a hasznos ötleteiket, javaslatukat;
- ha a szervezetünk struktúrájában nem összehangoltan terjed az információ, ez komoly akadály lehet a sikeres munkavégzésnek.

Minden rendészeti vezető számára nélkülözhetetlen, hogy a döntések alapjául szolgáló információkat megkapja, összegyűjtse, elemezze, és végül értékelje. Az információk megszerzése érdekében jól bevált gyakorlat, ha úgy kérdezzük a beosztottainktól, hogy a kérdésfeltevés ne befolyásolja a válaszadót.

A rendészeti belső kommunikáció egyik alapvető funkciója, hogy a vezető elvárásait közvetítse a beosztottak felé. Nagyon fontos, hogy a munkatársaink pontosan tudják mi az, amit elvárunk tőlük. A jól működő belső kommunikáció javítja a vezető-beosztott kapcsolatot, ezzel szemben az információk visszatartása nemcsak a munkát hátráltatja, hanem bizalmatlanságként, vagy akár a hatalom fitogtatásaként is megélhetik alárendeltjeink. Ha vezetőként rendszeresen informáljuk beosztottainkat a szervezetünkön belül történt eseményekről, céljainkról, ez egyértelműen elmélyíti a bizalmat közöttünk.

KÜLSŐ KOMMUNIKÁCIÓ

A rendészeti szervezetek külső kommunikációjának legfőbb alapelvei: gyors reagáló képesség, érthetőség, következetesség, pártatlanság, hatásosság, mérhetőség, hitelesség, bizonyíthatóság, interaktivitás. Eszközei: sajtótájékoztató, levelezés és telefonos kapcsolattartás útján megvalósuló kommunikáció, személyes megbeszélés, részvétel a különböző társszervek és egyéb szervezetek rendezvényein, internetes honlap működtetése, szakmai

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

publikációk megjelentetése, előadások, lakossági fórumok megtartása. A sort tovább folytathatnánk, azonban a felsoroltakból is jól látható, hogy milyen sok lehetőségünk van arra, hogy a külső kommunikáció adta lehetőségeket is fel tudjuk használni a szervezeti céljaink megvalósítása érdekében.

A rendészeti szervek külső kommunikációjának főbb irányai: lakosság, társszervek, önkormányzatok, egyéb partnerszervezetek, médiakapcsolatok. Külső kommunikációnk a szervezetekkel és intézményekkel legtöbbször kétirányú, a széles nyilvánosság felé viszont általában egyirányú.

A rendészeti szervezetek vezetőinek az alábbi praktikus tanácsokat javasolhatjuk a külső kommunikációról:

- a külső kommunikáció segítségével nyerjék meg az illetékességi területükön élő állampolgárok bizalmát, növeljék a rendészeti szervek tekintélyét;
- a más szervekkel végzett együttes tevékenységeket közösen értékeljék, az eredményeket összegezzék, a tapasztalatokat a későbbiekben hasznosítsák;
- külső együttműködő szervezetek bevonásának esetében rendszeresen számoljanak be egymásnak a folyamatban lévő és a már elvégzett feladatokról;
- az elért eredményeket a nyilvánosság bevonásával értékeljék;
- ne csak évi egyszeri, hanem folyamatos kapcsolattartást biztosítsanak az együttműködő- és társ szervezetekkel, a szükséges mértékig vonják be őket a közös problémák megoldásába.

Az Országos Rendőrfőkapitány Úr a kiadott utasításában részletesen szabályozza a rendőrség kommunikációs feladatokat ellátó szervezetének működését, a médiaszolgáltatók tájékoztatásával kapcsolatos kötelezettségeket és a külső kommunikációval összefüggő dokumentációs kötelezettségeket. Más rendészeti szervnél is megtalálhatóak az ilyen típusú szabályzók. Fontos elvárás, hogy a szervezeti vezető kizárólag a saját érintett szervezetének hatáskörébe tartozó és az illetékességi területét érintő ügyekről, eseményekről adhat tájékoztatást.

A FORMÁLIS KOMMUNIKÁCIÓÁRAMLÁS A RENDÉSZETI SZERVEZETEK BEN

A formális információáramlás iránya alapján lehet: vertikális, valamint horizontális kommunikáció. Ezen formális kommunikációs csatornák kialakításáért, illetve karbantartásáért, függetlenül azok irányától, a vezetők a felelősek.

A **lefelé irányuló** (felülről jövő) **kommunikáció** a magasabb szinteken kiadott információk továbbítása az alsóbb szintek felé. A hatáskör közvetlen hierarchikus vonalai mentén halad, általában eligazításokat, utasításokat közvetít.

A lefelé irányuló kommunikációnak alaptípusai lehetnek:

- A szervezeti célok megvalósítása, például az intézményi stratégia, a szervezeti, egyéni célok, a szervezetben elvárt viselkedésminták.
- Munkavégzési utasítások parancsok, elvárások közlése, a meghatározott feladatok szétosztása, az elvégzés módjának határidejének közlése.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- Visszajelzés a teljesítményről: Annak értékelése, hogy a beosztottak milyen színvonalon végezték el munkájukat.
- Egyéb üzenetek, melyek azzal a szándékkal kerülnek kiküldésre, hogy a vezetők segítségével elnyerjék az alkalmazottak támogatását, valamint elkötelezzék őket a szervezeti célok teljesítésére.

A felfelé irányuló kommunikáció nélkülözhetetlen, ugyanakkor nem lehet kizárólag csak erre a csatornára alapozni a hatékony szervezeti kommunikációt.

A felfelé irányuló kommunikáció szintén a hatáskör vonalai mentén halad, általában az alsóbb szintű vezetési tevékenységre vonatkozik. A szervezetekben több okból is törek-szenek arra, hogy az alsóbb szintekről információk jussanak el a felsőkre.

Ezeket a szempontok négy csoportra oszthatók:

- *Problémák eljuttatása a vezetéshez:* a vezetők minél hamarabb tájékoztatást kell kapnia arról, ha valami miatt nem lehetséges az általa megszabott feladatok teljesítése.
- *Javaslatok megfogalmazása:* a rendészeti vezetők elvárják a beosztottaktól, hogy saját ötleteikkel járuljanak hozzá a hatékonyabb munkavégzéshez.
- *Beszámoló, jelentések készítése:* a beosztottaknak számot kell adniuk saját ma-guk és szűkebb szervezetük tevékenységéről, teljesítményéről, a tervek teljesülé-sének fokáról.

A rendészeti vezetőknek kiemelt figyelmet kell fordítaniuk a felfelé irányuló kommunikáció helyes és hatékony működésére, hiszen ez lehetőséget ad számukra a jobb döntések meghozatalára, elkötelezettebbé, motiváltabbá teheti az alsóbb szinten dolgozókat. A ren-dészeti szervezetben a vezető nem csupán információkat közöl, hanem hivatalos kommu-nikációs kapocsként összeköttetést képez a szervezeti hierarchia szintjei között. Számos információ halad rajta keresztül minden irányba. A vezetés magasabb szintjéhez ő juttatja el a beosztottak véleményét, akik számára viszont ő jelenti a vezetést.

A horizontális, más néven oldalirányú kommunikáció a szervezet különböző részei-ben dolgozó vezetők és beosztottak között zajlik. Elsősorban a szervezet közös tevékeny-ségeinek összehangolásában van jelentős szerepe, de az egymástól függő feladatok koor-dinálása érdekében is szükség lehet oldalirányú kommunikációra.

AZ INFORMÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ

Az informális kommunikáció különböző típusai természetes módon alakulnak ki a szerve-zetben. Az informális kommunikáció legnagyobb része hasznos, hiszen segítségével a vezető olyan információkhoz juthat, amelyekhez egyébként nem juthatna hozzá, illetve a vezető is eljuttathat olyan üzeneteket, amelyeket egyébként csak körülményesen tudna átadni. Fontos, hogy a rendészeti vezetők felismerjék az informális kommunikációs csator-nákat és biztosítsák ezek helyét a vezetésben.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

KOMMUNIKÁCIÓS FORMÁK A SZERVEZETBEN

Egy szervezet működésében leggyakrabban előforduló kommunikációs formák:

- hivatalos kommunikációs eszközök és útvonalak,
- hirdetémények,
- körlevelek.

A **hivatalos kommunikációs eszközöket és útvonalakat** (*parancs, utasítás, intézkedés, stb*) a szervezet struktúrája egyértelműen kijelöli. Hivatalos úton való kommunikálás esetében az információ végigjárja a szervezet minden egyes szükséges lépcsőjét. Ennek az a hátránya, hogy a továbbított adatok, vélemények útvonala bonyolult, így fokozottabban fennáll a torzulások, félreértések lehetősége.

Azáltal, hogy ennek a csatornának a működése szabályozott, az előre kidolgozott rendszer alapján működik, a sok szint ellenére is gyors és hatékony lehet, különösen rutin feladatok esetében. A kisebb rendészeti szervezetekben, ahol kevés a hierarchiák száma, a hivatalos kommunikáció gyorsan és hatékonyan működik, sokszor közvetlen kommunikációra épül, így kisebb az információtorzulás lehetősége.

A **hirdetémények, hirdetőtáblák** a rendészeti szervezeten belül sok ember informálására alkalmas kommunikációs lehetőséget biztosítanak. Gyors, pontos információátadást tesz lehetővé, de hátránya, hogy nincs visszacsatolás. Egyszerű könnyen érthető információk közlésére alkalmasak

A **körlevél** a hirdetmény egy speciális formája. Az információt tartalmazó levelet kisebb szervezeti részegységeken belül köriozik és az alkalmazottak aláírásukkal elismerik az információ átvételét.

A vezetői kommunikáció sajátosságai és eszközei a rendészeti szervezetekben a következők lehetnek:

- nem hivatalos beszélgetések,
- értekezlet,
- tárgyalás,
- érdekképviselő.

A **nem hivatalos beszélgetések** alatt olyan egy vagy több szervezeti tag, vezető között nem tudatosan és rendszeresen szervezett kommunikációt értünk, amely kötetlen, informális információcsere. Általában a magasabb beosztású vezető kezdeményezi, de nem kizárt a beosztotti kezdeményezés sem. Látszólag nincs előre megtervezett programja, de a kezdeményezőnek mindig van valamilyen kommunikációs szándéka információszerzésre vagy adásra. Törekedni kell a kölcsönös információcserére, mert csak így nyerhető el a résztvevők bizalma. Nagy előnye, hogy az ilyen beszélgetésen résztvevő beosztottakban a beavatottság érzését váltja ki, ami javítja az illetők elkötelezettségét is a szervezet és a vezető iránt.

Az **értekezlet** közvetlen kommunikációra épül, így megvan a lehetőség az információ pontosítására akár többszöri, közvetlen visszacsatolás alapján az azonos értelmezés kontrollálására is. A vezetők igen nagy előnyben részesítik a szervezeti kommunikációnak ezt a

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

formáját. Gyors, pontos, hatékony kommunikációt tesz lehetővé, ráadásul az egész folyamat vezetői irányítás és kontrol alatt valósul meg.

A szóbeli kommunikáció fontos vezetői tevékenysége a **tárgyalás**. A tárgyalás az irányítás közvetlen formája, ezért gyakori és fontos szerepet tölt be a vezető kommunikációs eszközei között.

Az **érdekképviselő** feladata, tevékenysége nem más, mint információgyűjtés a beosztotti körben és ezeknek az információknak gyors, a hivatalos információs csatornák kikerülésével történő továbbítása a vezetés felé. Ez a forma a felfelé irányuló kommunikáció, rendkívül gyors és hatékony módja. A szervezet vezetőjének kötelessége rendszeres kapcsolatot tartani a dolgozói érdekképviselővel, hiszen a vezető segítségére van a dolgozók véleményének, kívánságainak és szükségleteinek megértésében.

A fentiekből látható, hogy a vezető kommunikációja meghatározó a szervezet működésében. A világos egyértelmű kommunikáció a vezetői munka sikerének egyik kulcsa. A vezetői kommunikáció alapelvei közé tartozik az őszinteség, a hitelesség, az aktualizáltság az egyértelmű, világos megfogalmazások, a tényszerűség, a partnerség, a szükséges és elégséges információk kezelése, a rendelkezésre álló idő optimális felhasználása. A kommunikáció alkalmas az új gondolatok, vezetői elhatározások átadására, új ismereteket tartalmazhat, bizonytalanságot szüntethet meg. A vezető a kommunikációja során legyen természetes, biztosítson nyugalmat, őszinte légkört. Teremtse lehetőséget a kétirányú kommunikációra, ne adjon okot a feltevések, találgatások kialakulására.

A kommunikációs formák értékelésére vonatkozó vizsgálatok során az eredmények azt mutatják, hogy a megkérdezettek nagy szerepet tulajdonítanak a szervezeti kommunikációban a nem hivatalos beszélgetéseknek. A rangsorban jelentős helyet foglal el a tárgyalás, az értekezlet, valamint a hivatalos beszélgetések. A körlevél és a hirdetés szerepét a szervezeti kommunikációban jelentéktelennek minősítették.

ÖSSZEFOGLALÁS

A kommunikáció minden szervezet sikeressége szempontjából alapvető elem. Megállapítható, hogy a rendészeti kommunikáció nem különbözik jelentősen a más fegyveres szervezetek és a civil szférában tevékenykedő szervezeteknél meglévő kommunikációtól.

A kommunikációnak állandó, működésben lévő folyamatnak kell lennie és nem csak akkor kell rá kiemelt figyelmet fordítani, amikor a vezetés problémákat akar tisztázni. A megfelelő kommunikációs csatorna megválasztása ugyancsak fontos, de bármilyen is a kommunikációs eszközök vagy körülmények, a célunk ugyanaz, a jobb megértés és az erőfeszítések jobb koordinációjának megteremtése, végső soron hozzájárulás a szervezet hatékonyságához.

A kommunikáció nem különül el a vezetéstől. Ha az embereket jól akarjuk vezetni, jól kell kommunikálnunk. Fontossága abban rejlik, hogy emberi kapcsolatokat alakíthat ki, amely a kölcsönös bizalmon alapuló, igényes együttes munka alapfeltétele.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A rendészeti szervek leendő tisztjeinek felkészítése a Nemzeti Közszerológati Egyetemen folyik, nappali és levelező munkarendű képzési formában. Az egyetemen a vezetés-elmélettel kapcsolatos elméleti és gyakorlati ismeretek kellő mértékben foglalkoznak téma sajátosságaival. Az oktatott tananyag megfelelően tükrözi a mindennapi rendészeti vezetői gyakorlatot és elméletet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bakacsi Gyula: Szervezeti magatartás és vezetés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. (1996, 2001.)
2. Bibó István: Válogatott tanulmányok, I. kötet, Jogszerű közigazgatás..., Magvető Kiadó, Budapest, 1986.
3. Czuprák – Kovács: Vezetés-és szervezéselmélet, NKT Kiadó, Budapest, 2013. ISBN: 978-615-5344-36-7
4. Dobák Miklós: Szervezeti formák és vezetés, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010.
5. Horváth – Kovács szerk: A rendészeti szervek vezetés és szervezéselmélete NKTK Kiadó, Budapest, 2014. ISBN: 978-615-5305-41-2
6. Horváth szerk: Pályakezdő Tisztek Kézikönyve NKE 2013. Budapest, ISBN: 978-615-5305-15-3
7. Jogi lexikon. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Bp. 1999.
8. Max Weber: Gazdaság és társadalom I., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.
9. Schweickhardt szerk.: A Katasztrófavédelem vezetési módszertani kézikönyve NKE, 2014. ISBN: 978-615-5305-79-5

ASZTALOS SÁNDOR¹**Gondolatok a felnőttképzésről a MH középfokú oktatási rendszerében****Thoughts about andragogy in the secondary education of the Hungarian Defence Forces****Absztrakt**

A hadsereg béketevékenységének alapvető eleme a kiképzés. Tehát, arra készül fel minden egyes katona, hogy a szervezet működésének fenntartását a napi rutinoktól kezdődően a katonai műveletekben való részvételig hogyan kell reagálnia, megoldania, vezetnie és fejlesztenie. Ezen tevékenységek sokaságát nem elegendő könyvekből, szabályzatokból elolvasni és megtanulni, hanem egyénileg és kötetekben kell megismerni és készségszintre fejleszteni, azt fenntartani. Természetesen ez egy ciklikusan ismétlődő folyamat, amely az állandó tanulást, a fejlesztést és a fejlődést vonja maga után, melyhez egy jól felkészült, tájékozott és módszertanilag is felkészített katonára, kiképzőre is szükség van. Ennek értelmében, a hadseregben is elmondható és minden katonára érvényes európai gondolkodás egyik alaptétele, amely a folyamatos, élethosszig tartó tanulást feltételezi: ez a lifelong learning.

Ezen írásomban a felkészítés módszereit szeretném bemutatni, és rávilágítani a felnőttképzés korszerű módszereire, melyek a hadsereg működésében is megvannak és alkalmazzák, megvannak, de nem jól használják, vagy nem is használják, mert nem ismerik magát a módszert.

Kutatásaimat az oktatás-módszertanon belül az informatikai eszközökkel támogatott képzés, illetve az informatikai hálózatok rendszerében lévő lehetőségek felkutatásában és fejlesztésében végzem, melyet először a célcsoport, azaz a felnőtt korosztály jellemzőinek kutatásában kezdem el.

Kulcsszavak: *felnőttképzés, élethosszig tartó tanulás, oktatás-módszertan*

---

¹ Nemzeti Közszerzési Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: asztalos.sandor@mil.hu

Abstract

Military training is a vital element of the peacetime activity of the army. Consequently, every single soldier is preparing to maintain the operation of the military organization, completing tasks ranging from daily routine to participation in military operations to acquire how to react, solve problems, lead and develop. It is not sufficient to learn these numerous activities from books and regulations. Skills must be acquired, developed and maintained individually and in groups. This is naturally a cyclic process that entails permanent learning and development. This process requires a soldier, who is a well-prepared, well-informed and methodologically qualified trainer. One of the axioms of European thinking can therefore be also stated from the perspective of the army: that is, lifelong learning. In this writing, I would like to present and highlight up-to-date methods of andragogy either used correctly in the army, or used but in an improper way, or as unknown method, not used.

Within the methodology of education, I carry out my researches in the area of IT-supported training, as well as exploring and developing the educational potential of IT networks. To start with, I analyze the characteristics of the target group, namely the adults.

Keywords: andragogy, lifelong learning, methodology of education

FELNŐTTKÉPZÉS

A neveléstudomány az oktatást és a képzést a nevelés, azaz mint személyiségformálást részkategóriának tekint. Ezen belül az oktatás fogalmát az ismeret közvetítésére, a képzését pedig a gondolkodási és cselekvési műveletek, a jártasságok és készségek kialakítására azonosítják. A köznyelvben is sokszor használjuk az oktatás-képzés kifejezéseket egy párban. Csoma Gyula² értelmezésében az oktatás kifejezést az általános művelés, nevelés, oktatás-képzés, a képzést pedig a szakmai jellegű, speciális oktatás-képzés fogalomkörében használja.

A napi szóhasználatban már nem használjuk a felnőtt-nevelés kifejezést, amit korábban a sokszor felnőttoktatásnak, ma jellemzően felnőttképzésnek használjuk. Ezeket napjainkban szinonimaként használjuk, tehát mindkét kifejezés magában foglalja a felnőttekre vonatkoztatott intézményes tanítás teljes spektrumát. Gellért László tudományos megközelítése³ szempontjából ma már az andragógia kifejezést, amit a pedagógia szó görög szóösszetételének analógiájára (anér, androsz: férfi, felnőtt ember) hoztak létre, és az önnevelés, önképzés fogalmát is hozzákapcsolva a felnőttképzés fogalomköréhez

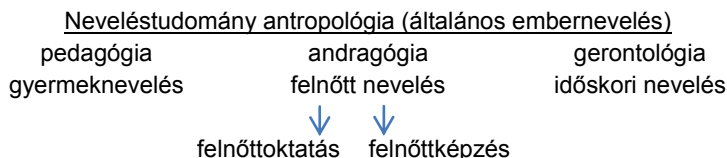
² Csoma Gyula: A magyar felnőttképzés új korszakának értelmezéséhez. Gondolatok tizenegy témában, kommentárokkal. www.nfi.hu/folyoirat/2004_04/csoma_gy.pdf

³ Gellért László: Mi az andragógia? Köznevelés 1970., 4. szám

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

társítják. Az andragógia az egész életen át tartó tanulás felnőttkori szakaszának szabályszerűségeivel foglalkozó tudományág, csakúgy, mint gyermekkorban a pedagógia, vagy az időskornak a gerontológia. Ezt az összefüggésrendszert Lada László az alábbi ábrában összegezte.⁴

A fogalomrendszer tisztázása, illetve írásom szempontjából a két következő kifejezés pontosítása szükséges, melyhez Lada László: *Andragógia, a felnőttkori tanulás-tanítás tudománya* című írásában ad fogalmi magyarázatot. Felnőttoktatás, a felnőtt nevelés azon területe, amelyben a nevelés, a személyiség alakítása, fejlesztése döntően ismeretnyújtáson és elsajátításon keresztül valósul meg. A felnőttképzés pedig a felnőttek céltudatos és tervszerű fejlesztésére irányuló tevékenységeknek azt a komplexumát foglalja magába, melyben meghatározott kompetenciák kiművelése kap hangsúlyt. Ezen két tevékenység szorosan összetartozik, hiszen ismeretek nélkül nem lehet képességeket és képességek nélkül nem lehet ismereteken alapuló tudást létrehozni, mégis fogalmi szinten egyre inkább elkülöníthetővé válnak. Az alapvető különbségeket a következő összehasonlító táblázat mutatja.⁵

Felnőttoktatás	Felnőttképzés
Iskolarendszerű	Iskolarendszeren kívül
Tanulói, hallgatói jogviszony	Tanuló szerződés
Finanszírozás: költségvetésből alanyi fejkvóta + önköltség	Finanszírozás: Munkaerő- piaci Alap + önköltség + pályázati fejkvóta
Tanterv + tananyag	Képzési program
Hosszú tanulási idő (több év)	Rövid képzési ciklusok
Pótló, reszocializáló, megújító funkció	Megújító, átképző, munkaerő piaci státus megszerzésére, megőrzésére irányuló funkció

Napjainkban a felnőtt emberekkel való fejlesztés, képzés, oktatás vagy felkészítés többféle megközelítésben jelenik meg. Először is meg kell határozni, hogy ki a felnőtt, illetve a felnőtt korban milyen szakaszait ismerjük. Zrinszky László: *A felnőttképzés tudománya* című alapművében ötféle életkori felosztást különböztet meg. A napi szóhasználatban felnőtt az

⁴ Lada László: *Andragógia, a felnőttkori tanulás-tanítás tudománya*, Az Andragógia korszerű eszközeiről és módszereiről Tanulmánykötet, Budapest, 2006

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

az ember, aki befejezve a gyermekkort, annak testi és lelki fejlődési szakaszait, már önálló életvitelre képes, önálló döntést tud és képes hozni. Ez az életkori periódus a halál beálltáig szól, viszont ebben a 40 és 80 év közötti időintervallumban is meg kell különböztetnünk szakaszokat, melyek a tanulás szempontjából különösen fontosak.⁶

A felnőtté válásnak egyik egzakt, jogszabályban is rögzített kezdete a naptári életkor. Ez az európai társadalmak tekintetében a 18. életév betöltése. Ez a szám azonban a külsőségekben nem biztos, hogy egyértelmű képet mutat, ugyanis vannak olyan fiatalok, akik külsőségekben már megpróbálnak idősebbnek kinézni és elhitetni környezetével a felnőtté válás attitűdjét, és vannak fiatalok megjelenéseikben, gesztusaikban, kommunikációjukban sem érzékelhető a felnőtté válás ténye, pedig a dokumentumok ezt mutatják.

Anatómiai, biokémiai és fiziológiai szempontból is meghatározható a felnőttkor, melytől számítva a test növekedése befejeződött, kialakultak a végleges testarányok, és egyértelműen befejeződött a nemi érés folyamata is.

A pszichikai életkor is lehet egy választóvonal, igaz ezt többen vitatják, azaz a felnőtt kialakult pszichikumára jellemző a dinamikus egyensúly és kimondható egy viszonylagos stabilitás.

Szociális értelemben is meghatározható a felnőtté válás elérése, melynek egyik jellemzője a tanulói státusz elhagyása, ezáltal bekerülés a társadalmi munkamegosztásba és belépés a munkaerőpiacra. A család színterén is megváltozik a státusz, azaz stabil partnerkapcsolat alakul ki és a családalapítás lehetősége is felmerülhet. Jogi tekintetben is állampolgárrá válik, tehát választó joggal rendelkezik, illetve a cselekedetek teljes büntetőjogi felelősség tudatában kell, hogy működjének.

Értérendszer kialakulása kapcsán is meghatározható a felnőtté válás ténye. Ettől az életszakasztól kezdődően a felnőtt nagyfokú morális autonómiával rendelkezik, a külső befolyásokat, illetve a spontán módon kialakuló belső késztetéseket ellenőrzése alatt tudja tartani, higgadt érzelmei és kialakult egyéni szokásrendszere van, érzi felelősségét önmagáért és környezetéért.

A magyar jogrend szerint a felnőttképzésben részt vevő természetes személy, aki a nemzeti köznevelésről szóló törvény alapján a tankötelezettségét teljesítette számít felnőttnek.

Pedagógiai szempontból fontos ismerni azt is, hogy a felnőtt, akinek szeretnénk tudást, tapasztalatot, vagy bármilyen értéket átadni vagy közvetíteni milyen felnőttkori szakaszában van, annak milyen jellemzői vannak, és hogyan tudjuk megválasztani a lehető legmegfelelőbb módszert.

⁶ Dr. Zrinszky László: A felnőttképzés tudománya. Okker Oktatási Iroda, Budapest, 1995.

MÓDSZEREK ÉS STRATÉGIÁK

Báthory Zoltán, az 1997-es kiadású Pedagógiai Lexikon⁷ megfogalmazása alapján „a stratégiát tanulásszervezési szempontból komplex metodikának foghatjuk fel, amelyben különböző taneszközök (tankönyvek, programok, eszközcsomagok) oktatástechnikai eszközök és értékelési eljárások koherens rendszert alkotnak.”

Az oktatási módszer fogalmát szintén e lexikon a következőképpen határozza meg: „a tanulók ismeretszerzését segítő oktatásban (tanításban) a pedagógus által alkalmazott egyes módok ismétlődő, közös elemeiből spontán módon szerveződő vagy célszerűen szerkesztett eljárások (fogások) együttese.”

A fogalom összetartozását pedig Falus Iván szerkesztette Didaktika határozza meg a következőképpen: „Az oktatási módszerek az oktatási folyamat állandó, ismétlődő összetevői, a tanár és a tanuló tevékenységének a részei, amelyek különböző célok érdekében eltérő stratégiákba szerveződve kerülnek alkalmazásra.”

TANULÁSI-TANÍTÁSI STRATÉGIÁK A FELNŐTTKÉPZÉSBEN

Álláspontom szerint, fontos ismerni azokat a lehetőséget, módszereket, illetve stratégiákat, melyekkel az oktatás eredményességét a legjobb minőségben, mélységben meg tudjuk valósítani. Ehhez viszont ismerni kell azt a tárházat, melyből tudunk meríteni. Ezen stratégiákat és azon belüli módszereket az alábbi felosztásban szeretném bemutatni, melyek alapja Cserné Adermann Gizella: A felnőttek tanulásának, tanításának új, korszerű módszerei az élethosszig tartó tanulás aspektusából című írásában felállított rendszer.⁸

1. TANÁRKÖZPONTÚ STRATÉGIA: A PREZENTÁCIÓVAL KÍSÉRT ELŐADÁS

Az előadás módszere a tanítás egyik legrégebbi módszere, ami a tudás közvetítésének csaknem egyedüli módszereként használtak már az ókorban. Az előadást az elmúlt évtizedekben temérdek kritika érte, amit Nagy Sándor 1972-ben megjelent Didaktika c. tankönyvében értékel: „Ez az a módszer, amelyet a korábbi didaktika tankönyvek nem véletlenül neveztek akromatikus módszernek (akromatikus – görög szó, azt jelenti, hogy meghallgatásra szánt). Az előadás napjainkban kiegészül egy látványtechnikai elemmel, a prezentációval. A prezentáció eredeti jelentése bemutatás, felmutatás, azonban a mai szóhasználatban általában az előadásnak a szemléltetéssel kísért módját értik alatta.

Összességében ez a típusú módszer igen hatékony az ismeretközvetítésben, de nem ösztönöz az önálló gondolkodásra, nincs lehetőség a véleményalkotásra, ezáltal a probléma megoldási képesség fejlesztésére.

⁷ Báthory Zoltán - Falus Iván: Pedagógiai lexikon I-III. Keraban Kiadó. Bp. 1997.

⁸ Cserné Adermann Gizella: A felnőttek tanulásának, tanításának új, korszerű módszerei az élethosszig tartó tanulás aspektusából, Az Andragógia korszerű eszközeiről és módszereiről Tanulmánykötet, Budapest, 2006

2. KOOPERATÍV STRATÉGIÁK

Ezen stratégia az együttműködésen alapszik. Fogalmát tekintve ez alatt értjük egyrészt az andragógus és a hallgatók együttműködésén alapuló komplex eljárásmodokat, másrészt pedig azokat a tanulási helyzeteket értendőek, amikor a kooperáció nem elsősorban a felnőtt oktató és a hallgatók, hanem a tanulók együttműködésében is megjelenik. Ezek a stratégiák lehetnek a csoportmunka keretében szervezett módszer, a projektmódszer, az oktatási céllal folytatott beszélgetés, a vita, az esettanulmány feldolgozásának módszere, a tréningmódszer, és a moderációs módszerrel végrehajtott oktatás.

2.1. Csoportmunkák

A kics csoportban végzett munka vagy tevékenységének célja a tudás bővítése mellett az együttműködési készségek fejlesztése. Általában 4-6 fős kics csoportokat alakítunk ki egy feladat közös megoldására. A kialakuló csoportok lehetnek homogének vagy heterogének, alakulhatnak spontán módon vagy a tanár megszervezésével. A csoportmunka kiindulása a tanulási cél, és a közösen megoldandó feladat. Ezt elérni csak belső beszélgetések, egyeztetések, egymás kölcsönös tiszteletén és elfogadásán alapuló munkával lehet elérni. A csoportmunka a konstruktivitást segíti, ahol az egyéni nézőpontok és látásmódok különbözősége után egy konszenzuson alapuló eredmény születhet, ahol a felnőttek újabb és újabb hasznos tudáshoz juthatnak.

2.2. A projekt módszer

A projektmódszer kialakulása az oktatásban a 20. század elején megjelenő reformpedagógiai mozgalmak egyik eredménye. Ennek legelső alkalmazója Dewey volt, a projektmódszer pedagógiai leírása viszont Kilpatricktól származik. A projektmódszer lényege a tanuló vagy tanulók önálló tevékenysége, amit a pedagógus/andragógus csak rejtetten irányít. A módszer alkalmazható egyes tanulók és tanulócsoporthoz esetén is, mindkét szituációban feltételezi a tanár-tanuló együttműködését. A projekt módszer egyik ismertető jegye az, hogy a tanuló nagyfokú szabadsága, a feladat kiválasztásától a végrehajtásáig, illetve a tevékenység eredményének értékeléséig terjed ki. Megjegyzendő, hogy a projekt módszer konkrét célja nem a tanulás önmaga, hanem egy feladat vagy probléma megoldása. Ennek a módszernek egy következménye az, hogy új tudáselemek, ismeretek, jártasságok, készségek és képességek jelennek meg a feladatmegoldás folyamatában.

A csoportmunka során a pedagógus szerepe is inkább segítő, támogató, kevésbé ismeretátadó, irányító. Ezen módszer előnyeként az is elmondható, hogy fontos kulcskompetenciák fejlődnek, mint az információ-kezelés, tervezési képesség, és az önértékelés a használata során.

2.3. Beszélgetés – oktatási céllal

A beszélgetés célja egy téma közös feltárása, a megértési folyamatok beindítása a beszélgetés résztvevőiben. A módszer lehetővé teszi, hogy a résztvevők kérdezzenek, felvessék saját problémáikat. A beszélgetéshez feltétlenül szükséges a résztvevők aktivitása, ennek hiánya a módszert csak egy előadássá teszi, vagy párbeszédé rontja le. Célszerű akkor használni, ha a csoporttagok szívesen kommunikálnak egymással, szívesen osztják meg tudásukat és tapasztalataikat. Fontos az előzetes ismeret, valamilyen felkészültség a felvett témáról. Ha ez nem valósul meg, akkor ez csak az idő eltöltése, a továbbiakban nem alkalmas a tanulási célok elérésére. Negatívumai ellenére a beszélgetés kisebb csoportokban az aktív tanulás igen hatásos módszere lehet.

2.4. Az esettanulmány módszere

Az esettanulmány módszerének célja egy téma feldolgozása egy konkrét szituáció alapján. Az esettanulmány alkalmas egy konkrét eset kapcsán felvetett probléma háttérének megvilágítására. Az esettanulmány alapját képező szituációt javasolt írásban bemutatni a résztvevőknek. Az elemzéshez alkalmas esetek optimális esetben a valóságból származnak, tehát a forrásai lehetnek a médiában megjelent közlemények, szakirodalom, saját élmények, stb. Minden esetben meg kell, jelöljük a fontos információkat, viszont a résztvevők kreativitására van bízva, hogy a hiányzó feltételeket hogyan találják ki, és hogyan képesek azonosulni a problémával. A módszer alapjául szolgáló esetek alaptípusa van: egy problémát nyitott esetként mutat be, erre megoldási lehetőségeket kell kidolgozni a résztvevőknek, a másik alapesetben a problémát megoldásával együtt tárják a tanulók elé, melyben kritikákat kell felsorakoztatni és érvekkel bemutatni. A megoldásokat közösen érdemes megbeszélni, és összehasonlítani a megoldási lehetőségeket. Az esettanulmány módszerének előnye, hogy a résztvevők saját tapasztalataira, így egyéni tudásstruktúráikra épít, lehetővé teszi a probléma egyéni értelmezését, feltételezi a gondolkodás aktivitását, és lehetővé teszi a struktúrák egyénektől függő továbbépítését.

2.5. A tréning módszer

A tréning talán a modern felnőttoktatás egyik legkedveltebb, de mindenképp leggyakrabban emlegetett módszere. A tréning szűk témakörben, képzett vezető közvetlen irányításával folyó tanulási forma. Lényege az irányított gyakorlás és kifejezetten a speciális készségek és készségek fejlesztését értjük rajta. Ilyenek lehetnek például az értékesítési tréningek, a kommunikációs tréningek, a vezetői tréningek és így tovább. Jellemzőjük, hogy viselkedési jellemzőket, modelleket lehet bemutatni és annak eredményességét vizsgálni. Fontos az önkéntesség és az egyéni motiváció a cél elérése érdekében. A tréningnek kompetencia-fejlesztő hatásai vannak: az önismeret, kritika és önkritika, mások befolyásolásának képessége, kommunikáció és így tovább. A módszer alkalmazása megfelelő feltételek biztosítása mellett hatékony és előremutató lehet.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

2.6. A vita

A vita lehet a felnőttképzés egyik módszere. Demokratikusan működő szervezetek egyik jellemzője, tehát alkalmas lehet egy egyenlőségen, azonosságon működő oktatási környezetben megvalósuló kulturált eszmecsere. Beszélhetünk tervezett vitáról, de egymás között spontán kibukkanó vita is kialakulhat. A vita során vélemények, álláspontok ütköznek, a vitatkozó felek kívánják egymást meggyőzni érvekkel vagy érzelmekkel saját igazukról. A tanár szerepe a vitában a probléma felvetése, a vita strukturálása, a vitatkozás szabályainak betartására ösztönzés, a vita továbblendítése megfelelő kérdések feltevésével, a vita eredményeinek összefoglalása. A vita résztvevőit minden esetben gondolkodásra és aktivitásra ösztönzi, ezáltal fontos szerepe van a logika fejlesztésében, az egyén önkifejezésben, az önálló véleményalkotásban, érvelések gyakorlásában. Kritikussá tesz és fejleszti az énkép és az önismeret kialakításában.

2.7. A moderációs módszer

A módszer kiinduló gondolata először, hogy minél szélesebb körben vegyenek részt a döntések előkészítésében és meghozatalában, másik pedig, hogy az összetett problémák megoldását lehetséges legyen több nézőpontból megközelíteni. Ezt egyébként gazdasági területéről emelték az oktatás módszerei közé.

A moderációs módszer sokban hasonlít a megbeszélésekhez és a vitákhoz. Alapvető fontossága van a téma kifejtésében, a vélemények, ötletek, javaslatok összegyűjtésében, képi megjelenítésnek és rögzítésnek. A módszer sikeres alkalmazásában nagy szerepe van a moderátornak, aki nem a téma legkiválóbb ismerője, sokkal inkább az ötletek felszínre kerülésének támogatója, jó kérdések megfogalmazója, aki a háttérből irányítja a foglalkozást. A moderációs módszer fejleszti az együttműködést, a kreativitást, az értékelés és rendszerezés képességét, a gondolatok verbális és vizuális megjelenítésének kompetenciáját.

3. INDIVIDUÁLIS STRATÉGIA: AZ ÖNIRÁNYÍTOTT TANULÁS

M. Knowles szerint önirányított tanulásról akkor beszélhetünk, ha a tanuló saját maga kezdeményezi a tanulást, mások segítségével vagy anélkül diagnosztizálja saját tanulási szükségleteit, megfogalmazza a tanulás céljait, megkeresi a tanuláshoz szükséges humán és materiális forrásokat, megfelelő tanulási stratégiát választ, és értékeli saját tanulási eredményeit.

A folyamat meghatározását, a tanulási stratégiák kiválasztását, az eredmények értékelés kritériumainak a meghatározását tanulási programnak nevezzük. Knowles írja a felnőttek önirányított tanulási folyamatairól, és ennek kapcsán a tanári szerepekről:

- a) A felnőttek tanulásában olyan pszichikus klímát kell kialakítani, amelyben a tanulót elfogadják, megbecsülik, a tanár és a diák között a kölcsönösség szelleme uralkodik.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- b) A tanulási folyamat megkezdése előtt a hangsúlyt a tanulási igények öndiagnózisára kell tenni. Lehetséges eljárás, hogy a tanuló számára modelleket adnak például arról, hogy milyen a jó tanár, a jó szülő, a jó matematikus, ezzel lehetővé válik az egyén számára, hogy megállapítsa, melyek azok a tulajdonságok és kompetenciák, amelyek hiányoznak belőle, és útmutatást adnak az önfejlesztéshez.
- c) Az egyén az öndiagnózis alapján megtervezi saját tanulási programját, az igényeit tanulási célokká transzformálja, olyan tanulási alkalmakat keres, amellyel közelebb kerül a célok eléréséhez, majd a tanulás folyamatában és befejezésekor értékeli, hogy milyen mértékben közelítette meg az általa kitűzött célokat.
- d) Az önrányított tanulási folyamatban a tanár vagy tutor, mint forrás-személy működik közre, aki nem tanítani akarja a másik embert, hanem támogatni a tanulását.
- e) A tanár segít a tanulónak az önértékelésben, a tanuló információkat gyűjt arról, hogy mennyire sikerült a célokat elérnie.
- f) A segítő tanár vagy tutor nagy hangsúlyt fordít a tanuló tapasztalatainak felhasználására a tanulási folyamatban.

Tehát az önálló tanulás módszerében nem csak a diák és a tananyag szerepel, hanem a közvetítő (tutor) is hatalmas szerepkörrel van felruházva. A tutornak nemcsak a tananyagból kell felkészültnek lennie, hanem módszertani kompetenciákkal is rendelkeznie kell. Az önálló tanulást biztosító eszközök nem szorítják háttérbe a tanár szerepeket, hanem átalakítják, a tanár-diák személyes találkozásának helyébe lép az elmék és gondolatok találkozása. A digitális tanulási környezet az önrányított tanulás számára eddig soha nem látott lehetőségeket kínál. Az önrányított tanulás digitális környezetben feltételezi bizonyos kulcskompetenciák meglétét, és lehetőséget ad további kompetenciák fejlesztéséhez, ilyenek például a komplex információkezelés és az informatikai eszközök készség szintű alkalmazását segítő kompetenciák. Az önrányított tanulás a konstruktivista tanulásfelfogás realizálódásának egyik legfontosabb módja, az élethosszig tartó tanulás alapja és feltétele.

AZ ÉLETHOSSZIG TARTÓ TANULÁS

A lifelong learning koncepciójában a legfontosabb tanulási tartalom az ún. kulcskompetenciák elsajátítása. Az Európai Unió⁹ nyolc kulcskompetenciát határoz meg, amelyeket minden európai polgárnak birtokolnia kell. Ezek a következők:

1. anyanyelvi nyelvhasználat;
2. matematikai, természettudományi és technológiai gondolkodás és alpműveltség;
3. idegen nyelvek;
4. információs és telekommunikációs eszközökkel való bánni tudás (IKT-készségek);

⁹ Európai Bizottság: MEMORANDUM az egész életen át tartó tanulásról. (2000)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

5. tanulási képesség és tanulni akarás (a tanulás megtanulása);
6. szociális kompetenciák;
7. vállalkozói készség (enterpriseurship);
8. kulturális tudatosság kialakítása.

Ahogy az Európai Bizottság Memoranduma fogalmaz: „A tagállamok formális oktatási és képzési rendszereiben – legyen szó alap-, tovább-, felsőfokú vagy felnőttképzésről – amennyire lehetséges, biztosítani kell, hogy minden egyén megszerezhesse, felrísíthesse és szinten tarthassa a kívánatos ismereteket és készségeket.”

A Magyar Honvédség intézményként tekintve is igényli a folyamatos fejlesztések kapcsán a folyamatos képzést, felkészítést új kihívásokra, technológiákra. Ezeket a képzéseket, mivel alanyai felnőttek, a felnőttképzés módszereivel tudják hatékonyan átadni. A folyamatoságból adódóan a képzés és kiképzés ugyan speciális területen, de egy folyamatos életpályára vonatkoztatható. Véleményem szerint itt is megvalósul az élethosszig tartó tanulás koncepciója.

FELNŐTTKÉPZÉS AZ MH ALTISZTI AKADÉMIÁN

Tanulmányaimhoz kapcsolódó kutatásaimat a Magyar Honvédség középfokú oktatási rendszerében folytattam, melynek bázisa a Magyar Honvédség Altiszti Akadémiája. Itt valósul meg a hadsereg középfokú képzettséget igénylő állományának felkészítése nappali és tanfolyamrendszerű képzéssel. Egyetemi tanulmányaimhoz kapcsolódó pedagógiai gyakorlataimat is itt végeztem, amely egy tökéletes táptalaj volt megfigyeléseimhez, elemzéseimhez és kutatásaimhoz egyaránt. Ezen intézmény falai között megfordul a 18 éves és az 55 éves hallgató is, akiknél más-más módszereket és eszközöket alkalmazva kell esetlegesen ugyan azt az oktatási célt elérni. A korosztályok közötti különbségek, melyek fizikai és pszichikai területen is értendőek, kihívások elé állítják az iskola oktatói állományát.

Az intézmény alaptevékenységét és közfeladatait a következő jogszabályok¹⁰ határozzák meg:

- a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény;
- a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény (a továbbiakban: Hjt.);
- a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény (a továbbiakban: Nkt.);
- a szakképzésről szóló 2011. évi CLXXXVII. törvény;
- a felnőttképzésről szóló 2013. évi LXXVII. törvény;
- az Országos Képzési Jegyzékről és az Országos Képzési Jegyzék módosításának eljárásrendjéről szóló 150/2012. (VII. 6.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Rendelet);
- az állam által elismert szakképesítések szakmai követelménymoduljairól szóló 217/2012. (VIII. 9.) Korm. rendelet;

¹⁰ MH Altiszti Akadémia Alapító Okirata

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- a szakképzési kerettantervekről szóló 14/2013. (IV. 5.) NGM rendelet;
- a honvédelemért felelős miniszter ágazatába tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeinek kiadásáról szóló 19/2012. (VIII. 28.) HM rendelet.

Ezen összetett szabályzórendszer árnyékában a következő alapfeladatokat látja el az iskola:

- szakiskolai nevelés-oktatás;
- szakközépiskolai nevelés-oktatás;
- kollégiumi ellátás;
- felnőttoktatás.

Ha részleteiben nézzük a képzés területeit, akkor elmondható, hogy végrehajtja jogszabályi kötelezettségének megfelelően a következő feladatokat:

- a honvédtiszt- és altiszt-jelöltek, a szerződéses közkatonák, szerződéses pályakezdő tisztek és altisztek egységes program és követelmény alapján végrehajtandó alapkiképzését, valamint az önkéntes műveleti tartalékos állomány besorolásának megfelelő, az előjáró által jóváhagyott program alapján történő képzését;
- a szerződéses legénységi állomány és az altisztek tanfolyamrendszerű képzését;
- összhaderőnemi vezető altiszti tanfolyami képzést;
- a szerződéses legénységi állomány és az altisztek előmeneteléhez kötelező át-és továbbképzésének, valamint a parancsnoki beosztású altisztek tanfolyamrendszerű katonai vezetői képzésének végrehajtásával kapcsolatos feladatokat;
- a szerződéses legénységi állomány szakirányú szakmai felkészítését;
- a tantervfejlesztés, a központi programok és a tantervek kidolgozásában való részvétellel kapcsolatos feladatokat;
- a szerződéses és hivatásos állomány nyelvi felkészítését;
- a szerződéses és hivatásos állomány, valamint nemzetközi egyezmények alapján a külföldi résztvevők részére szervezett nemzetközi katonai képzési, kiképzési szakfeladatokat.

Személyes meggyőződésem az, hogy a korábbi részekben felsorolt módszerek tervszerű és következetes használatával a képzés hatékonysága és minősége sokkal nagyobb mértékben javulhat. Ehhez természetesen szükséges az oktatói és kiképzői állomány módszertani felkészítése. Ugyan a képzés nem minden szegmensében használható mindegyik, például az alapkiképzésnél nincs helye vitának, viszont elképzelhető a moderációs módszer, vagy a beszélgetés módszere.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Csoma Gyula: A magyar felnőttképzés új korszakának értelmezéséhez. Gondolatok tizenegy témában, kommentárokkal. www.nfi.hu/folyoirat/2004_04/csoma_gy.pdf
2. Gellért László: Mi az andragógia? Köznevelés 1970., 4. szám
3. Lada László: Andragógia, a felnőttkori tanulás-tanítás tudománya, Az Andragógia korszerű eszközeiről és módszereiről Tanulmánykötet, Budapest, 2006
4. Dr. Zrínszky László: A felnőttképzés tudománya. Okker Oktatási Iroda, Budapest, 1995.
5. Báthory Zoltán - Falus Iván: Pedagógiai lexikon I-III. Keraban Kiadó. Budapest, 1997.
6. Cserné Adermann Gizella: A felnőttek tanulásának, tanításának új, korszerű módszerei az élet-hosszig tartó tanulás aspektusából, Az Andragógia korszerű eszközeiről és módszereiről Tanulmánykötet, Budapest, 2006
7. Európai Bizottság: MEMORANDUM az egész életen át tartó tanulásról. (2000)
8. MH Altiszti Akadémia Alapító Okirata

BERTÓK SZABOLCS¹**Miért lennék légiforgalmi irányító?****Why should I be an Air Traffic Controller?****Absztrakt**

Hogy mi az, ami vonzza, mi keríti hatálmába a vérbeli légiforgalmi irányítót, hogy ezt a hivatást válassza? A miérte, nehéz megadnia választ, valószínűleg semmilyen kutatás nem tudna értelmes választ adni erre. A szerző tanulmányában arra vállalkozot, hogy feltárja azokat a lehetséges motívumokat, melyek általában jellemzők a pályaválasztás során.

Kulcsszavak: légiforgalom, motiváció, Maslow

Abstract

The main question is what are the most significant features which make one choose air traffic control profession. Answering this question is very hard, there is not any survey which can give an answer for it. The author's main aim is to reveal those significant features which can play a substantial and decisive role in subsequent career choices and education.

Keywords: air traffic, motivation, Maslow

BEVEZETŐ

A címben szereplő kérdés talán furcsának tűnhet, de valószínűsíthetően minden kollégám feltette magának, mielőtt ezt a pályát választotta.

Tulajdonképpen mit is csinál egy légiforgalmi irányító?

A munkaköri leírásunk szerint a fő feladataink a következők volnának:

- légi járművek összeütközésének megelőzése:
  - másik légi járművel;
  - egyéb járművel;
  - akadállyal.

¹ Nemzeti Közszerzőkati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, MSc hallgató/National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, MSc student, E-mail: timbitumbi@gmail.com

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- a légiforgalom gyors, biztonságos áramlásának biztosítása;
- riasztó szolgálat nyújtása

Száraz meghatározás, ugye? Mi ebben olyan nagyon vonzó sokak számára? A megértéshez talán közelebb juthatunk, ha megnézzük ezt a sokkal gyakorlatiasabb megfogalmazást...

„Olyan, mintha egy kajakban eveznél egy hegyi patakon és közben mobiltelefonon beszélnél: a víz sodrása a légiforgalom, a kajak a repülés biztonsága, a kiálló sziklák a veszélyek, az evező az irányítói utasítás, a mobiltelefon minden egyéb, amivel közben foglalkoznod kell; nem tudod megállítani a vizet, de az evezőt be tudod tenni, hogy elkerüld az ütközést...” (egy légiforgalmi irányító)

Egyfajta magyarázat az úgynevezett „flow-élmény” lehet. Csíkszentmihályi Mihály a tökéletes élményről, mint *flow-ról*, *azaz áramlatról* beszél. Véleménye szerint bármilyen tevékenység okozhat „különleges” élményt az embernek, ami egyszerre vált ki sikerességet és meglegedettséget, és kíván belemerülést és koncentrációt. Érdekes, hogy ezen élmények közé sorolja még a szerelmi élményeket is.

Szerelem? Egy szakma iránt?! Éppúgy, mint az emberek közötti érzelmekkel kapcsolatos használatban, a szakma iránt érzett szerelemnek sincs igazából magyarázata. Próbáltak és próbálnak sokan mindenféle elméleteket felállítani rá, de meggyőzően még senkinek sem sikerült, hogyan képes egy gyönyörű, csinos, okos nő beleszeretni egy látszólag ronda, pocakos, nem túl értelmes pasiba? Hogyan képes arra ítélni magát az ember, hogy nap, mint nap felmásszon azon a hatvanhat lépcsőfokon, beüljön a mikrofon mögé, több milliárd forint értékű technikáért és több tucat ember életéért vállaljon önként felelősséget, minden hibájáért a börtönt vagy az idegszanatóriumot kockáztatva?

Magam is légiforgalmi irányító lévén a kérdésre elég nagyfokú rálátással rendelkezem, a pályaválasztás indoka azonban még előttem is bizonyos fokig rejtély. Még rejtélyesebb azonban az az erő, amely – mint látni fogjuk – az olykor mostoha munkakörülmények és anyagi megbecsülés ellenére is ezen a pályán tartja az embereket. Ez motivált arra, hogy ebben a témában egy kisebb kutatást végezzek azon feltevések igazolására, melyek szerint:

- a) a légiforgalmi irányító szakmában – mint általában a „szerelemszakmákban” – nem a „hagyományos”, „katonai” motiváló erők működnek;
- b) különbség van a különböző generációkhoz tartozó légiforgalmi irányítók motivációja között – az idősebbeket valószínűleg a szakmai dolgok, a fiatalokat valószínűleg az anyagiak, a körülmények motiválják; ezt a mostani fiatal generáció átlagos tagjain tett megfigyelésekre alapozom.

A feltett kérdéseken látszik majd, hogy nagyon is jól tudom, hogy MI az, ami vonzza, hatalmába keríti a vérbeli légiforgalmi irányítót, a MIÉRTre azonban a fent már ismertetett okok miatt véleményem szerint valószínűleg semmilyen kutatás nem tudna értelmes választ adni.

Mielőtt azonban rátérnénk a kutatásra, ismerkedjünk meg a kérdéssel kapcsolatos eddigi motivációelméleti eredményekkel.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A MOTIVÁLÓ ERŐ KÉRDÉS MASLOW ÉS HERZBERG SZEMÉVEL

Maslow mellett talán Herzberg kéttényező-elmélete a sokakat leginkább elgondolkoztató tartalomelmélet. Herzberg a 60-as évek amerikai jóléti társadalmát empirikus módon vizsgálva alapozta meg elméletét, amelynek kiindulópontjául a munkával való elégedettség tényezői (és nem a motivációkat mozgató szükségletek) szolgáltak.

Herzberg kimutatta, hogy más tényezők hatnak a dolgozók munkával való elégedettségére, mint a motivációjukra. Ennek megfelelően két tényezőcsoportot különböztetett meg: az ún. higiénés tényezőket és a motivátorokat.

- Motivátoroknak az olyan tényezők bizonyultak, mint az eredmény, az elismertség, az előmeneteli lehetőségek, a nagyobb felelősség, a személyes fejlődés vagy a munka tartalma, érdekessége. Ezek lényegében nem mások, mint a benső motivációs tényezők, amelyek jól kapcsolhatók a Maslow által megnevezett magasabb rendű szükségletekhez. Ezekkel a tényezőkkel magyarázhatjuk a munkával való megelégedettséget, míg kielégítetlenségük esetén ez a megelégedettség hiányzik.
- A következő higiénés tényezőkre hívta fel a figyelmet: a munkakörnyezet fizikai és szervezeti jellemzői (a szervezetre jellemző szabályok, működési elvek, a közvetlen munkafeltételek, a fizetés nagysága, a közvetlen munkafelügyelet, a munkavégzés biztonsága) és a munka társas környezete (a közvetlen vezetővel, a munkatársakkal és a beosztottakkal való kapcsolat minősége, kommunikáció, a kivívott státusz, vagy a magánélet). Észrevehető, hogy ezek a tényezők a Maslow által külsődlegesnek nevezett motivációs tényezőknél, illetve másfelől alacsonyabb rendű szükségleteknek feleltethetők meg.

GYAKORLATI KÖVETKEZMÉNYEK

Herzberg eredményeinek tükrében el kell vetnünk azt a hiedelmet, hogy a szükségletek valamennyi szintje képes motivációt kiváltani. Maslow felfogása szerint ugyanis valamennyi szükséglet szint képes megelégedettséget kiváltani, nem teljesülésük ellenben elégedettséghez vezet. Herzberg eredményei cáfolják ezt a felfogást: szerinte a „munkahelyi elégedettség ellentéte nem a munkahelyi elégedetlenség, hanem inkább az, hogy hiányzik az elégedettség – a motivátorok esetében, s hasonlóképpen a munkahelyi elégedetlenség ellentéte nem a munkahelyi elégedettség, hanem az elégedetlenség hiánya – a higiénés tényezőknél.”

LEHET-E PÉNZZEL MOTIVÁLNI?

Herzberg szerint motivációs szempontból nincs érdemi különbség a negatív rugdosások (ellenőrzés, szervezeti szabályok) és a pozitív rugdosás (pénz, anyagi ösztönzés) között. Az anyagi ösztönzők felkínálásával csupán a pénzt felkínáló kerül motivált állapotba, ő szeretne bizonyos magatartást kiváltani, bizonyos eredményt elérni. A másik csak a pénz elnyerésére törekszik, s csupán azért teszi meg azt, amit elvárnak tőle. Motivációról azon-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

ban – Herzberg felfogása szerint – csak akkor beszélhetünk, ha az nem szorul állandó külső megerősítésre, hanem maga akar cselekedni, egyfajta „belső generátor” hajtja.

Érdekes tehát összevetni a maslow-i és a herzbergi megközelítést, hiszen a „lehet-e pénzzel motiválni” – kérdésre merőben eltérő választ adnak: előbbi szerint a szükséglet hierarchia alsó szintjeihez is kapcsolható motiváció, utóbbi szerint nem. A kettejük közötti ellentmondás korántsem olyan kibékíthetetlen, mint az első pillantásra látszik. Míg ugyanis Maslow a 40-es évek amerikai átlagemberét szem előtt tartva állította fel tételeit, addig Herzberg 20 évvel később az amerikai jóléti társadalmából vette mintáját. Válaszadóinak fiziológiai, biztonsági szükségletei nagy valószínűséggel kielégítettek voltak és feltehetően társas szükségleteik egy jó része is. Így nem meglepő, hogy az alacsonyabb szinteken lévő szükségletekről azt derítette ki a vizsgálat, hogy azok nem motiválnak. Ez azonban nincs ellentmondásban Maslow tételével sem: a kielégített szükségletek nem motiválnak.

MIVEL LEHET MOTIVÁCIÓT ELÉRNI?

Herzberg e kérdés megválaszolásának lehetőségét a munkakör vertikális terhelésének növelésében keresi. Ennek elveit és az ebből eredő motivátorokat az alábbi táblázat foglalja össze:

	<i>Elv</i>	<i>Ebből eredő motivátor</i>
A	Csökkenő ellenőrzés az elszámoltathatóság fenntartásával	Felelősség és egyéni eredményesség érzete
B	A saját munkáért való elszámoltathatóság növelése	Felelősség és elismerés
C	Bízunk teljes természetes szervezeti egységeket egy-egy személyre (modul, divízió, terület, stb.)	Felelősség, eredmény és elismerés
D	Hatáskör növelése az alkalmazott tevékenységi körében, munkaköri szabadság	Felelősség, eredmény és elismerés
E	Az időszaki jelentéseket inkább közvetlenül a dolgozó kapja kézhez, semmint a közvetlen főnöke	Belső elismerés
F	Új, nehezebb feladatok felvétele a munkakörbe, amelyeket előzőleg nem végzett	Fejlődés és tanulás
G	Bízunk speciális vagy specializált feladatok az egyénre, amelyek révén szakértővé válhat	Felelősség, fejlődés, előmenetel

Forrás: HERZBERG, F. R.: Még egyszer: hogyan ösztönözzük beosztottainkat?

In.: ENGLÄNDER Tibor (szerk.): Üzempszichológia. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1974.

365. old.

AZ ELMÉLET KRITIKÁJA

Az elmélet nagy előnye, hogy egyértelmű eligazítást ad a vezetőknek arra nézve, hogy a felmerülő motivációs, vagy elégedetlenségi problémákat hogyan oldják meg. Későbbi kutatások azonban a modell több jelentős problémáját mutatták ki. A legfontosabb észrevételek a következők:

1. A vizsgálat eredményeit részben magyarázhatjuk az alapvető attribúciós hiba szerint is: az emberek a munkával kapcsolatos pozitív élményeket maguknak tulajdonították (benső tényezők), míg a negatívakat külső tényezőknek.
2. A Herzberg által alkalmazott vizsgálati eljárásnak van egy erős torzító hatása, mert kizárólag egyéni visszaemlékezésekre alapozott, tehát a szelektív észlelés hatásait nem küszöbölte ki. Továbbá nem vette figyelembe az egyéni különbségeket (az önbizalom, képességek, stb.).
3. Nem fogalmazott meg átfogó elégedettségi mércét, így előfordulhatott az is, hogy valaki nem szereti munkájának egy részét, míg egészében elfogadhatónak tartja.
4. Herzberg feltételezi, hogy a termelékenység és a megelégedettség között közvetlen összefüggés van. Az általa alkalmazott kutatómódszertan ugyanakkor csak a megelégedettséget mérte, a termelékenységet nem. Ahhoz, hogy kutatási eredményét relevánsnak tekintsük, el kell fogadnunk a fenti feltételezést.

A felsorolt kritikai észrevételek ellenére Herzberg elméletét is mérföldkőnek tekinthetjük a motivációelméletek vonulatában és gyakorlati hatása, elterjedtsége és népszerűsége a gyakorló vezetők körében kétségbevonhatatlan. Jelentősége az, hogy rámutatott: van néhány olyan vezetők által fontosnak tekintett tényező, amellyel kényelmesebbé, kellemesebbé tehetők a munkafeltételek, de valójában motivációt nem lehet elérni velük.

DE HOGYAN JÖN MINDEZ A LÉGIFORGALMI IRÁNYÍTÁSHOZ?!

A fenti táblázatban ismertetett elvek és motivátorok gyakorlatilag teljes egészében tetteen érhetők a mi szakmánkban is. Hogy miképpen, arra a kutatási eredmények talán választ adnak.

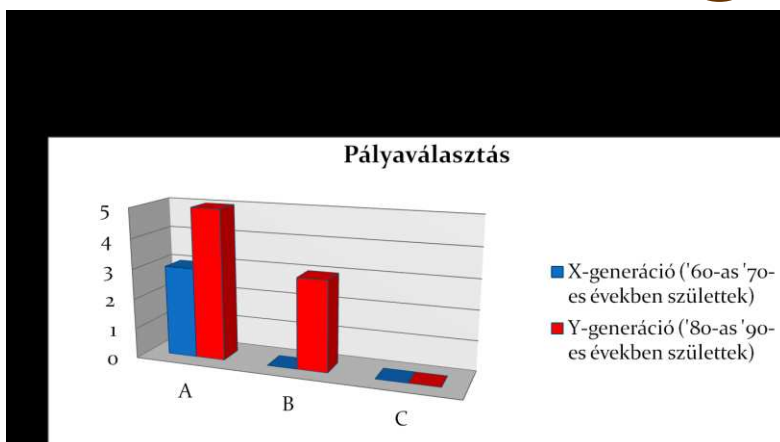
A kutatás egyáltalán nem reprezentatív, szinte csak egy repülőtér légiforgalmi irányítói voltak benne érintettek, legnagyobb sajnálatomra pusztán 1 civil légiforgalmi irányító válaszolta meg a rövid kérdőívet.

A felmérés során – hipotézisemet igazolandó – feltétlenül külön kellett választani a különböző generációkhoz tartozó kollégákat.

1. Az első gyakorlatilag egy direkt kérdés a pályaválasztásra vonatkozóan:

„Miért lettél katonai légiforgalmi irányító? ”

Erre a következő eredmény született:

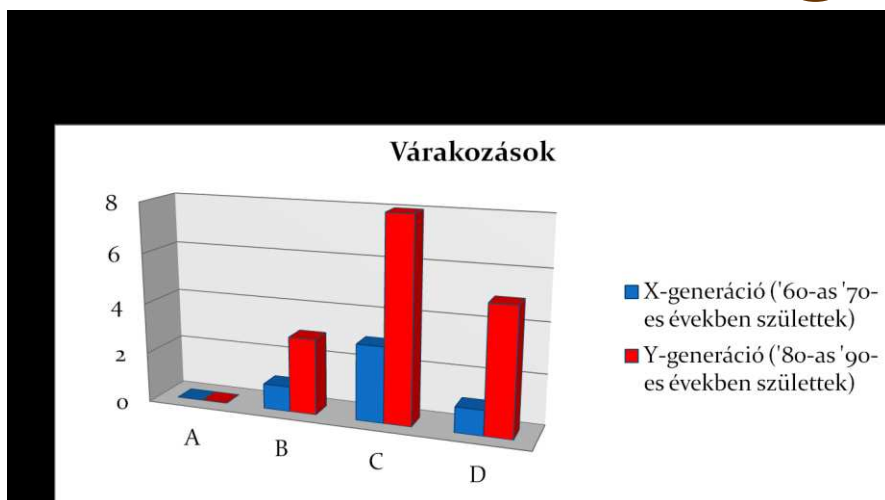

- A. Már középiskolás koromban eldöntöttem, hogy szeretnék a repülésben, légitársaságban dolgozni, mindig is nagyon érdekelt.
- B. Elsősorban katona szerettem volna lenni, időközben ez a szak felkeltette az érdeklődésemet, gondoltam, megpróbálom.
- C. Nem kifejezetten érdekelt a repülés, mindegy volt, hogy a honvédségen belül hová kerülök, hallottam, hogy ez egy "kényelmes" szakma, azért választottam.

Erősen pályamotiváltak vettem azokat, akik az A választ adták (régóta érdeklődnek, előzetes tudással rendelkeznek – „elemi szerelem”), közepesen a B választ adókat (később kezdtek érdeklődni – „feléledő szerelem”), érdektelenek lettek volna a C választ adók. Az idősebb korosztály mind az A választ adta, viszont a fiatalok egy része már a B kategóriába tartozik. Ez utóbbi eredmény valószínűleg a közelmúlt óta jellemző képzési rendszernek is betudható. Már itt tetten érhető, hogy ezt a pályát nem a kényelmesen végezhető, sok pénzzel járó szakmákat kedvelők választják.

2. A következő kérdés a pályával kapcsolatos elvárásokról, előfeltevésekről, hiedelmekről szól:

„Mit vártál ettől a munkától?”

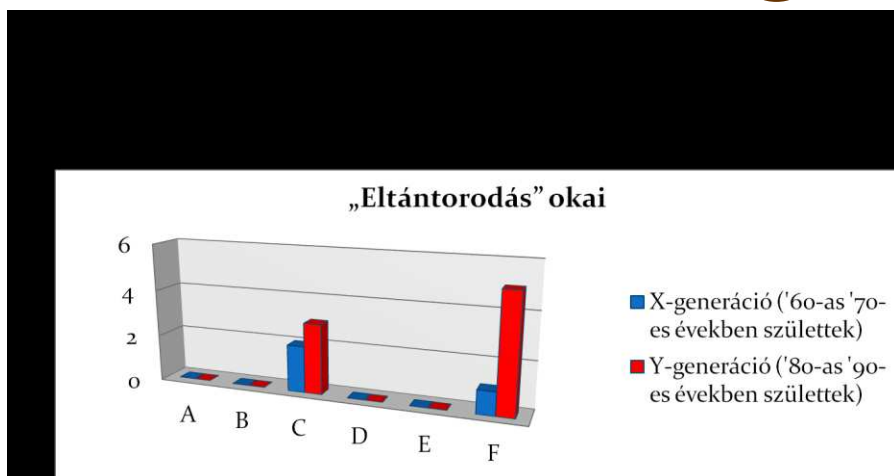

- A. Gyors előrelépési lehetőség.
- B. Magas fizetés, jó munkakörülmények (a többi katonai szakhoz képest).
- C. Kihívásokkal, érdekes megoldandó szituációkkal teli légiforgalmi irányítói szakmai munka.
- D. Külföldi tanulmányi utak, missziók lehetősége.

Ez az egyik legérdekesebb kérdés, egyszerre több dologra is rávilágít. Elsősorban arra, hogy „nálunk” gyakorlatilag egyáltalán nem „működnek” a hagyományos katonai motivátorok (előrelépés, magasabb rendfokozat, beosztás, stb.). Másfelől megjelenik a pénz és a munkakörülmények is, mint bizonyos fokú motiváló tényezők, mégpedig érdekes módon a „fiatalok” és az „öregék” között csaknem ugyanolyan arányban a többi ponthoz képest. A generációs különbség legjobban a D válasznál érhető tetten, ez feltevésem szerint a fiatalabb nemzedék „kalandvágyóbb” természetéből adódik.

3. A következő kérdés nagyon súlyos – de egyúttal kutatásom szempontjából lényeges és meglehetősen „hatékony” – kérdés:

„Miben csalódtál a legnagyobbat (már ha csalódtál)?”

- A. Nem csalódtam, pontosan erre számítottam.
- B. A fizetésem jóval kevesebb, mint amire számítottam.
- C. A munkakörülmények, technikai eszközök sokkal rosszabb állapotban vannak, mint vártam.
- D. Nincs lehetőségem az előrejutásra.
- E. Nincs esélyem külföldi tanulmányi utakra, beosztásokra.
- F. A valóságban tapasztalt csekély légiforgalom miatt a szakmai munka nem jelent kihívást számomra.

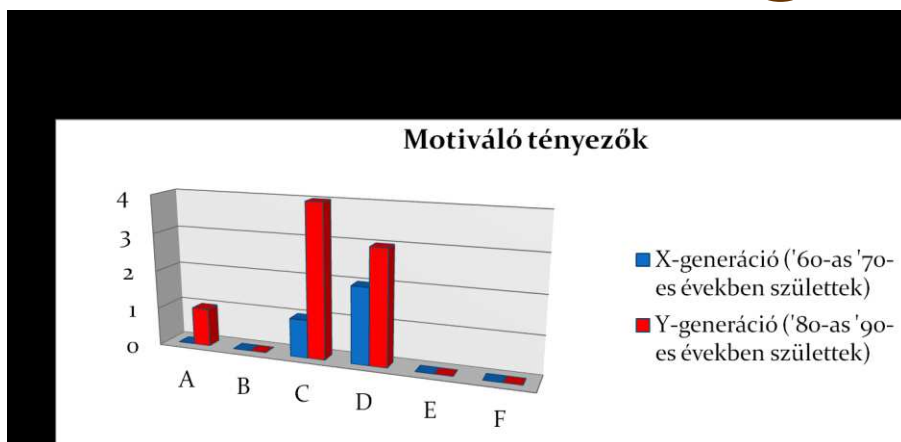
A generációs különbség ennél a kérdésnél a legszembeesőbb, de ez teljesen érthető is. Van-e csalódást keltőbb dolog egy fiatal, életerős, „friss fejű”, tettere kész ember számára, ha nem, vagy csak „csökkentett módban” csinálhatja azt, amiért tanult, és amire egész addigi életében várt? Az idősebb korosztály még akkor kezdte a szakmát, amikor az intenzív légiforgalmat jelentett rengeteg kihívással, így számukra akkor a munkakörülmények voltak a legelkeserítőbbek. Ma már sajnos a szakmai kihívásnak is híján vagyunk és rossz látni, ahogyan a fiatalok sorra kiábrándulnak. A szakma, a „szerető” nem olyan izgalmas, nem olyan „tűzes”, mint várták.

4. A következő kérdés kissé provokatív lehet, ezzel próbáltam leginkább rávilágítani a korosztályok között levő motivációs különbségekre:

„Ha kapnál egy állásajánlatot egy MÁSIK SZAKMÁBAN egy nagyon kedvező (rendezett munkakörülmények, kiszámítható munkaidő, előrejutás, stb.), jól fizetett (jelenlegi bérednek mondjuk, a két-háromszorosát kapnád!) munkakörre, mi lenne az, amiért visszautasítanád?”

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- A. Mindenképpen visszautasítanám, mert még ebben a formában is szeretem ezt a szakmát.
- B. Ha jelen munkahelyemen sokkal jobbak lennének a munkakörülmények.
- C. Ha a jelenlegi fizetésemnek legalább kétszeresét kapnám.
- D. Ha sokkal nagyobb és összetettebb lenne a légiforgalom, így sokkal hasznosabbnak érezném magam és végre valóban azt csinálhatnám, amit szeretek.
- E. Ha több lehetőségem lenne külföldi tanulmányokra és beosztásokra, missziókra.
- F. Ha több esélyem lenne a gyors előrejutásra.

Megfigyelhető, hogy itt az „általános” katonai motivátorok egyáltalán meg sem jelennek. Érdekes dolog, hogy a legelhivatottabb a legfiatalabb generációból kerül ki. Ugyanakkor az is látszik, hogy a munkahelyváltásnál már kőkeményen a „pénz beszél” a fiatalok körében! Többen maradnának közülük a több fizetésért, mint a nagyobb szakmai kihívásért? „Tehetősebb szerető” a „tüzesebb” helyett? Itt az idősebbek tűnnek szakmailag elhivatottabbnak, de ebben a válaszban nem a megfontoltság, az újtól való tartózkodás érhető-e tetten?!

ÖSSZEGZÉS

A fentiekből megállapítható, hogy az első hipotézis jelentős mértékben bizonyítást nyert. A mi szakmánkban – pontosan úgy, mint a pilótákéban, az autóversenyzőkéban, vagy bármely más „szerelemszakmában” – nem „működnek” a „hagyományos”, vagy a „katonai” motivátorok. Általánosságban elmondható, hogy a légiforgalmi irányítók jelentős része fontosabbnak tartja a szakmai kihívást, irányítói problémák, helyzetek megoldását, mint a fizetést, a rendfokozati, beosztási előrejutást. A másik hipotézis viszont – nagy meglepetésre – csaknem egészében megcáfolódott; azért megnyugtató látni, hogy a fiatal kollégák legalább annyira elhivatottak, „szerelmesek” ebbe a sokszor hálátlan, nehéz, sokak által nem értett, félreismert, de mégis nagyon szép szakmába. Nem a mai fiatalok „pénz, híres-

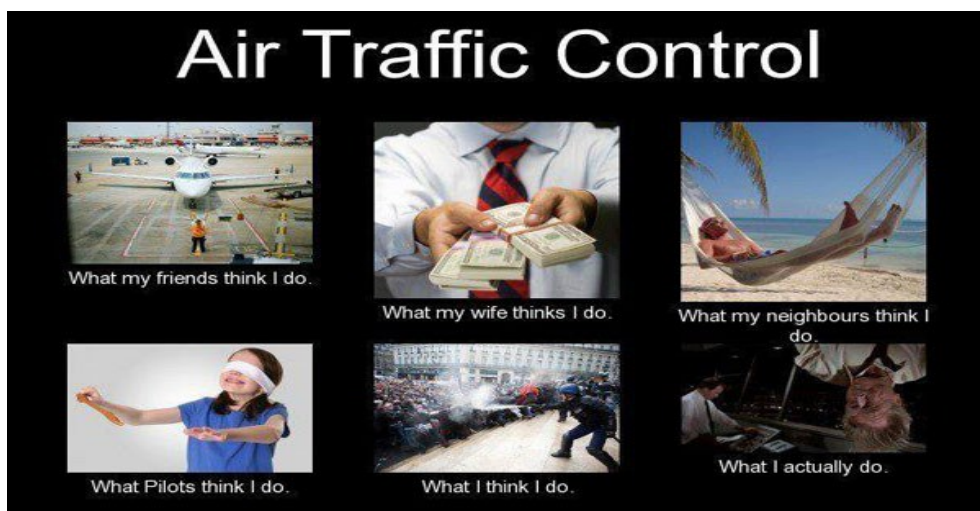
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

ség, limuzin” életcélja (?!) látszik bennük, hanem valami mély kötődés, tenni akarás ebben a munkában; nem az elismerésért, hanem azért a megmagyarázhatatlan dologért.

Végezetül álljon itt még egy idézet, ami egészen jól jellemez minket:

„Nézzte, uram! Légiforgalmi irányítók vagyunk. Teljesen különbözünk a pilótáktól, más-képp gondolkodunk. Ők minket túlságosan aggodalmaskodónak tartanak, mi őket meg-gondolatlanoknak. Bevallom, nem sörözünk együtt velük, ők sem söröznek velünk. De MI azért vagyunk, hogy ŐK MINDEN este, TELJES LÉTSZÁMBAN együtt sörözhessenek!” (Telefonbeszélgetés részlet)

Külön köszönettel tartozom minden kedves kollégámnak, amiért kitöltötték a kérdőívet és ezzel közvetlenül segítették e dolgozat létrehozását!

FORRÁSOK

1. http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/esztetika_tap_alap/11_a_flow_lmny.html Letöltés ideje: 2015. 12. 15.
2. <http://www.magabiztos.hu/olvasnivalo/a-penz-nem-motival-a-motivacirol-herzberg-szemevel/> Letöltés ideje: 2015. 10. 27.
3. Szolgálati utasítás a MH. 86. SZHB Légiforgalmi Irányító Szolgálat részére (2009)

BORBÉLY TIBOR¹

Munkamotiváció, avagy egy nem reprezentatív felmérés tapasztalatai

Job-motivation as an experiences of a non-representative survey

Absztrakt

A szerző katonai pályafutásosa alatt és a civil munkaerőpiacon szerzett tapasztalatai alapján, arra a megállapításra jutott, hogy milyen nagy a vezetők felelőssége a beosztottjai tekintetében, azok munkájáért. Tanulmányában arra kereste a választ, milyen eszközök állnak a vezető kezében arra, hogy beosztottjait ösztönözze, a teljesítményét növelje.

Kulcsszavak: motiváció, munkaerő, bérezés

Abstract

Based on his military career and experiences at the labour market, the author came to the conclusion that the leaders have a great responsibility for their inferiors and their work. He analysed the right methods for the leaders which can motivate their employees and increase their output.

Keywords: motivation, manpower, payment

BEVEZETÉS

Mindenekelőtt egy személyes megjegyzést tennék a témával kapcsolatban.

Amikor a Magyar Honvédség és a Honvédelmi Minisztérium legfelsőbb vezetői ráébredtek arra a problémára, hogy a Magyar Honvédség állományában szolgálatot teljesítők száma drasztikusan lecsökkent az évek óta tartó kiáramlások miatt, a béremlés – mint az állomány megtartását szolgáló eszköz – mellett döntöttek.

Szerencsére ez a döntés, illetve maga a béremlés egy nagyobb intézkedéscsomag részeként került bevezetésre, amolyan tűzoltás jelleggel, megelőzendő egy mélyebb hu-

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, MSc hallgató/National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, MSc student, E-mail: borbelyti@freemail.hu

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

mánerőforrás válság kialakulását. Az, hogy augusztus hónaptól a szóbeli és írásbeli dícséreteken kívül pénzbeli jutalmazást is lehetővé tettek a parancsnokok számára talán némileg színesíti az egyébként eléggé sivár motivációs palettát a honvédelemért dolgozók megtartása érdekében.

Katonai pályafutásom alatt és a civil munkaerőpiacon – évtizedekkel ezelőtt – szerzett tapasztalataim ugyanakkor azt sugallták, hogy beosztottaim munkájáért felelős vezetőként nekem is lehetnek eszközeim a kiemelkedő teljesítmények elismerésére vagy éppen a hibák építő jelleggel történő feltárására, illetve az azokból nyert tapasztalatok átfordítására valamiféle inspirációs tényezővé.

Miután 2015. júniusában rátaláltam egy civil munkaerő-piaci elemzésekkel foglalkozó cég globális felmérésének eredményeit taglaló beszámolóra² – a munkahely változtatási hajlandóságokról és a munkavállalók munkahelyi preferenciáiról –, arra a gondolatra jutottam, hogy ebből az anyagból kiindulva fel tudnám mérni a közvetlen környezetem (értsd: virtuális lakótársaim a közösségi oldalakon, illetve olyan szervezetek, amelyeknek életére némi rálátásom van) munkamotivációs tényezőit.

Természetesen a fenti gondolat konkrét céllal fogant meg a fejemben. Mindenképp szerettem volna hasznos tanácsokkal segíteni parancsnokaimat, illetve alegységparancsnok kollégáimat, miként tarthatnák meg meglévő állományukat, illetve hogyan lehetne a Magyar Honvédség közelébe vonzani tehetséges fiatalokat.

A MUNKAMOTIVÁCIÓ ELMÉLETE

A téma feldolgozása kapcsán nem lehet elmennünk az elméleti tudásanyag mellett sem, hiszen ezen elméleti alapok mentén történt a kérdőív kérdéseinek kidolgozása és az eredmények feldolgozása egyaránt.

Természetesen célszerű a gyökerektől kiindulni és először a Maslow-féle szükségleti modellt elemezni a munkamotivációk mentén.

² Kelly's Workforce Global Index 2014: Workers Preferences and Workplace Agility, letöltve: 2015.10.24. <http://kellyservices.hu/HU/Knowledge-Hub/4kgwi-2014-dolgozo-preferenciak/#.Vi5t7rcvflU>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

1. sz. ábra: Maslow szükséglethierarchiája³

A dolgozat témájából és a vizsgált kérdésekből következik, hogy az alapszükségletekkel nem kell foglalkoznunk, de a munkavállalók magasabb rendű szükségletei kielégítésének lehetősége minden felelősen gondolkodó munkaadó szándéka kell, hogy legyen.

A közösséghez való tartozás érzetét a jó munkahelyi légkörrel, a megfelelően pozícionált munkahelyi célok kihirdetésével és az azokkal való azonosulás lehetőségének biztosításával lehet megteremteni.

A megbecsülés szükséglete akkor elégíthető ki, ha a munkavállaló ismeri a vállalati célok elérésének szerveződésében a saját helyét, szerepét, feladatrendszerét, valamint az elérendő részcélokat és azokat a tényezőket, amelyek segítségével elérheti a kompetencia érzését és a környezet megbecsülését egyaránt. Nem utolsó sorban kiemelendő a jutalmazások rendszere az adott szervezetnél, hiszen visszajelzések nélkül nem jöhet létre megbecsültség érzete.

Az önmegvalósítási szükségletek kielégítése elsősorban attól függ, hogy az adott pozícióban dolgozó személy rendelkezik-e azokkal a munkahelyi feltételekkel, amelyek esztétikai igényeit és a rendre való törekvésének fokát elérik, illetve a vezetők engedik-e számára az önmegvalósítás és a szakértelem kiteljesedését azáltal, hogy bevonják bizonyos őt

³http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_c1_1054_1055_1057_vallalatigazdtn_scor_m/C1-2-4_Maslow_szukseglethierarchiaja_A.jpg letöltve: 2015.10.25.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

érintő munkafolyamatokba vagy olyan feladatok kidolgozásába, ahol kamatoztatni tudják az adott munkavállaló valamely különös képességét, szaktudását.

A dolgozat elméleti alapját meghatározó másik teória Herzberg motiváció higiénés – más néven: két tényező – elmélete volt. „Véleménye szerint a megelégedettség és a motiváció két különböző dolog és nem feltétlenül igaz, hogy az elégedett dolgozók hatékonyabbak, mint elégedetlen társaik. Empirikus vizsgálatok segítségével kimutatták, hogy más tényezők hatnak a dolgozók elégedetlenségének csökkentésére és más tényezők azok, amelyek motiválják őket. Ő higiénés és motivációs tényezőket különböztet meg.

A higiénés tényezők javítása elégedettséget nem okoz, csak elégedetlenséget szüntet meg: A motivációs tényezők hiánya nem okoz elégedetlenséget, csak az elégedettség hiányát. Az embereket elégedetté a motivációs tényezők teszik.”⁴

Herzberg elmélete szerint nem számít motivációs tényezőnek a bér, a státusz, a munkahelyi interperszonális kapcsolatok vagy éppen a munkahely biztos megléte sem. Ugyanakkor a karrierlehetőség, a felelősség, a teljesítmény elismerése és a munka tartalmassága motiváló tényezőként hatnak.⁵

Miután a két elméletnek számos közös pontja van, ezért alapvetően ezen elméletek segítségével felállítottam a felmérésem hipotéziseit, amelyeket a későbbiekben a vizsgálat alapjául szolgáló kérdőívek adatainak elemzésével próbáltam meg igazolni, vagy szükség-szerűen elvetni.

A FELMÉRÉS TÁRGYA, MÓDSZERE

A felmérés tárgya a munkamotiváció néhány szubjektív módon általam kiválogatott kérdésének vizsgálata volt. Elsősorban a pénz, illetve az egyéb vagyoni jellegű juttatások motivációs hatása illetve a dicséret, kompetencia érzés, a munkahelyi légkör, a munkahelyi technikai eszközökkel való felszereltsége, illetve az eszközök használhatósága, valamint bizonyos fokú önrendelkezés motiváló vagy éppen higiénés hatása kerültek felmérésre.

Az adatok begyűjtésére a kérdőíves kikérdezés módszerét alkalmaztam, általam szerkesztett kérdésekkel. A kikérdezésbe bevont körökkel való kapcsolat, illetve annak hiánya okán elektronikus és papíralapú kérdőívek készültek. Az elektronikus kérdőív saját Facebook ismerőseim körében került terjesztésre, míg a papíralapú kérdőíveket egy veszprémi céghez juttattam el egy ismerősöm segítségével.

A felmérés alanyai egyrészt tehát civil munkavállalók voltak, akik egy német cég magyar leányvállalatánál dolgoznak, elsősorban elektronikai és elektromechanikai termékek előállításával foglalkoznak. Az ő felmérésüket azért tartottam fontosnak, mert nem szerettem volna, hogy csupán a fent említett közösségi oldal általam kiválasztott tagjai – ismerőseim, akik majdnem homogén módon mindannyian a Honvédséghez köthetők – köréből rendelkezem adatokkal a felmérés tárgyát illetően. Mellékesen megjegyezném,

⁴ Roóz József- Heidrich Balázs (2010): Vállalati gazdaságtan és menedzsment alapjai, Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

hogy 324 Facebook ismerősöm közül mintegy 250 fő katona, vagy az volt a közelmúltban, illetve honvédségi közalkalmazottként tevékenykedik. A civil kérdőív kitöltők gyakorlatilag egy csoportot alkotnak, egyetlen főnök és tizenhárom beosztott bontásban. A csoportot három férfi és tizenegy nő alkotja. Elmondható róluk, hogy korszerű körülmények között, modern eszközök segítségével végzik feladataikat, feladatrendszerük változatos, de feszes munkatempóban és munkaidejükkel is csak nagyon korlátozottan „gazdálkodhatnak” azaz ritkán engedélyeznek eltérést a kétváltásos műszak előírt időpontjaitól.

A Facebook-os válaszadók negyvenen voltak – összes ismerősömnek csupán tizenkét és fél százaléka – tizenkilenc férfi és huszonegy nő. Miután a kérdőív kitöltése anonim módon történt, ezért erről a csoportról jóval kevesebb információval rendelkezem. Némi támpontot csupán a statisztikai valószínűség adhatna, de a kérdéses létszámokból adódóan nem mernék határozott következtetéseket levonni ebben a tárgyban.

HIPOTÉZISEIM

A Maslow-féle szükségleti piramis, illetve a Herzberg-féle motiváció higiénés elmélet, illetve eddigi munkahelyeimen szerzett saját tapasztalataim alapján néhány előfeltételezéssel éltem a tárgyat illetően.

A főnökök-beosztottak, illetve a magáncég-vegyes munkavállalók viszonylatában szignifikáns eltérésekre számítottam, ugyanakkor nem feltételeztem markáns eltéréseket a női, illetve a férfi munkavállalók motivációi között.

Feltételeztem, hogy bebizonyosodik a fizetés önmagában alacsony motiváló hatása, ugyanakkor a pénzbeli és nem pénzbeli elismerések erősen motiváló hatását predesztináltam, ugyanis ezeket a jutalmazás-elismerés kategóriába helyeztem el a témával kapcsolatos gondolatrendszeremben.

Számítottam a munkahelyi körülmények inspiráló hatására, különösen a civil munkavállalók esetében – ismerve a mai Magyar Honvédségben jellemző technikai, technológiai fejlettséget.

A cafeteria keretek széleskörű felhasználásának vonzerejét az önrendelkezés kategóriájába soroltam, tehát motiváló hatását feltételeztem.

A Kelly's Workforce Global Index 2014 eredményei alapján, azt feltételeztem, hogy a fizetés, valamint a munkaadó társadalmi presztízse döntő – sőt domináns – tényező a munkahelyváltásnál.

Ezen előfeltételezéseim részben beigazolódtak, ugyanakkor néhány tényező alapvetően ellentmondott a várt eredményeknek. Ugyanakkor nem szabad elfeledni azt a tény sem, hogy az általam készített felmérés sem többérvényi kutatómunka, sem milliárdos vállalkozás keze nyomát nem tartalmazza és a visszaérkezett kérdőívek számát tekintve sem tekinthető reprezentatívnak. Arra viszont messzemenően alkalmas, hogy egy láttelelet adjon mai magyar átlagosnak mondható munkavállalók motiváltságáról, illetve elgondolkodtassa a dolgozatot olvasókat az általam elképzelt eredeti célokról.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

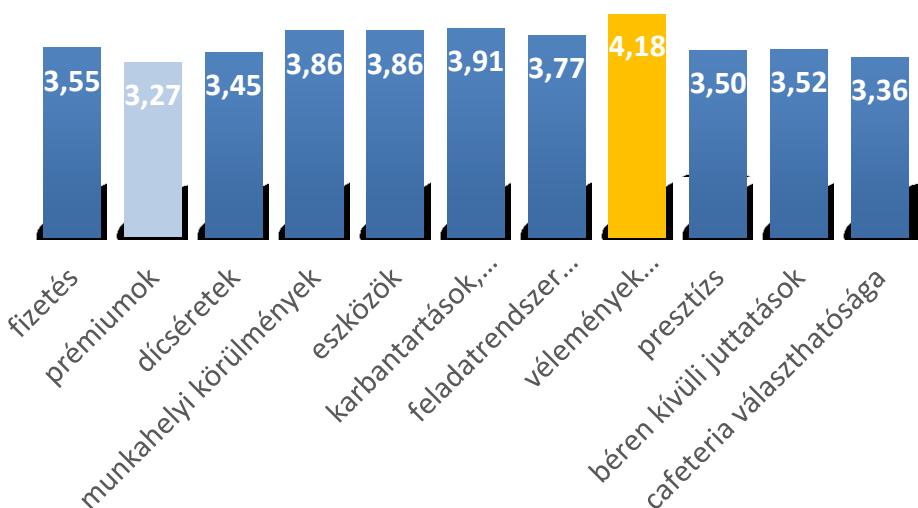
A KÉRDŐÍVEK ELEMZÉSE

A kérdőívek kielemezéséhez egyszerű Excel táblázatokat alkalmaztam, illetve az Excel programban szerkeszthető grafikonok segítségével jelenítettem meg őket. Külön bontottam a Facebookról érkezett kérdőívek és a magáncég kérdőíveinek az eredményeit, különválasztottam a férfiakat és a nőket, illetve a beosztottakat és a vezetőket. Gyakorlatilag az idő rövidsége és a variációk meglehetősen nagy száma miatt nem használtam csupán további bontásokat (például életkor szerint).

A grafikus megjelenítésnél az oszlopdiagramok esetén az átlagos értékek kék, a legalacsonyabb érték(ek) világoskék, míg a magas értékek narancssárga, a rendkívül magas értékek pedig piros színnel lettek kiemelve. A válaszadók az egyes tételeknél az iskolai osztályzatokhoz hasonló módon egytől ötig értékelték a kérdéses tényező motiváló vagy éppen egyáltalán nem motiváló hatását.

RÉSZEREDMÉNYEK

FÉRFIAK MOTIVÁCIÓS ÉS HIGIÉNÉS TÉNYEZŐI

2. sz. ábra: Férfiak motivációs tényezői
(az egy kérdésre adott válaszok átlagértéke szerint)

A grafikon alapján megállapítható, hogy a megkérdezett férfiak körében a kompetencia érzésének visszaigazolása a leginkább motiváló tényező, de még ez sem közelítette meg a

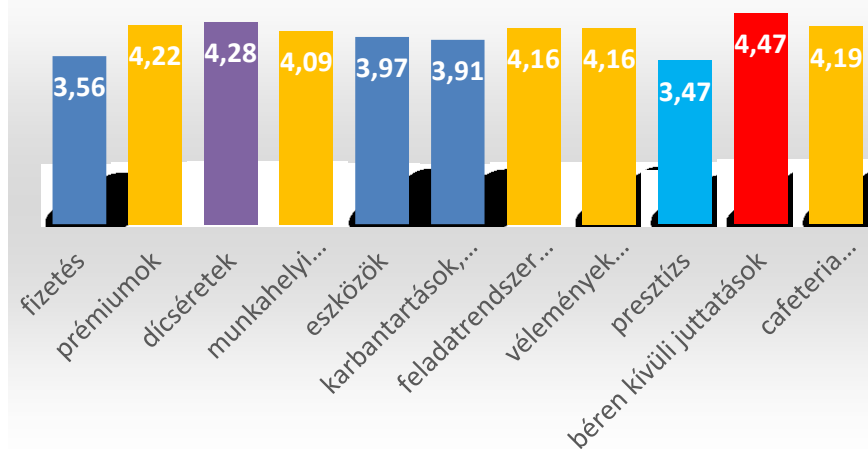
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

kimagasló eredménynek számító 4,5 átlagot. A magasabb értékek között gyakorlatilag a munkahelyi légkör és a munkahelyi eszközök megléte és működőképessége szerepel. A fizetés motiváló ereje a középmezőnyben szerepel – a tizenegy tételes listából az ötödik „legnépszerűbb” –, ugyanakkor a teljesítmény pénzbeli értékelésének motiváló szerepe a legalacsonyabb osztályzatokat kapta, gyakorlatilag az összes felbontást és elemzett adatot figyelembe véve a legalacsonyabbat. Érdeemes lenne megvizsgálni azt, hogy ennek milyen okai vannak, szervezeti kultúrából adódik-e vagy éppen a Honvédségben évek óta nem alkalmazott jutalmazási módszer irracionálissá tette a kérdést, de ez egy másik dolgozat témája lenne.

Mindenesetre elgondolkodtató a tény, hogy habár eléggé kiegyensúlyozott eredmények születtek, az összes férfiak által adott válasz átlaga csupán 3,66.

NŐK MOTIVÁCIÓS ÉS HIGIÉNÉS TÉNYEZŐI

3. sz. ábra: Nők motivációs tényezői
(az egy kérdésre adott válaszok átlagértéke szerint)

Az ábráról leolvasható – és a férfiak véleményével jól összevethető –, hogy a hölgyek által adott válaszok átlagértéke jóval magasabb – összességében 4,04 –, mint a másik nem válaszáé. Markáns eltérések mutatkoznak a prémiumok értékelésében, valamint a dícséreték motiváló szerepét illetően is. A hölgyek számára különösen inspiráló tényezők a béren kívüli juttatások és a cafeteria elemek választhatósága, amely összefüggésben lehet a háztartások vezetésével, az ott fellépő finanszírozási problémák megoldásának szükségletével. Amennyiben azt feltételezzük, hogy a válaszadók többsége a Magyarországon ha-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

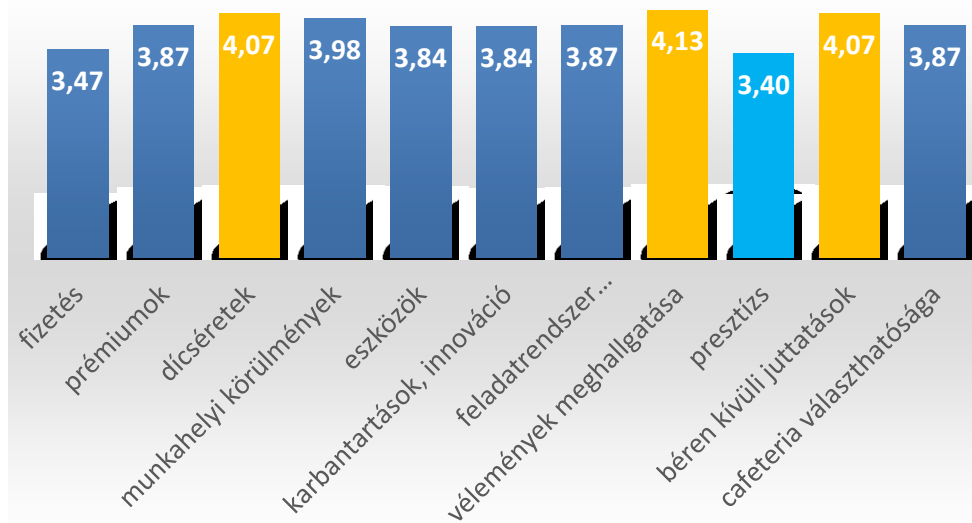
2016. IX. évfolyam 1. szám

gyománysnak mondható családi munkamegosztásban él, akkor ennek a megállapításnak lehet valós létalapja és nem elhanyagolandó tényező, amennyiben női munkaerőt szeretnénk megnyerni valamely pozíció(k) betöltésére.

A higiénés tények – bérezés, munkahely presztízse – ugyanakkor a női válaszadók körében gyakorlatilag ugyanolyan érdektelenek, mint a férfiak esetében.

A női és a férfi válaszadók eredményeit természetesen erősen befolyásolta, hogy a hölgyek mintegy harmada a civil cég alkalmazottai közül került ki, akik erősen motiváltak bizonyultak a felmérés során, míg a férfiaknál ez az arány csupán egy heted.

BEOSZTOTTAK MOTIVÁCIÓS ÉS HIGIÉNÉS TÉNYEZŐI

4. sz. ábra: Beosztottak motivációs tényezői
(az egy kérdésre adott válaszok átlagértéke szerint)

A második összehasonlítási alap a vezetők-beosztottak viszonyrendszerében történő motiváció vizsgálata volt.

A beosztottak véleményéről készített grafikon jól mutatja, hogy az általam figyelembe vett elméleti alapok jól működhetnek bizonyos keretek között. Számukra fontosak a teljesítmény elismerése – szóbeli és írásbeli dícséretetek –, a kompetencia érzése – vélemények meghallgatása a vezetők részéről –, ugyanakkor a higiénés tényezők egyáltalán nem relevánsak a motivációs palettájukon. A munkahelyi körülmények viszont nem elhanyagolható

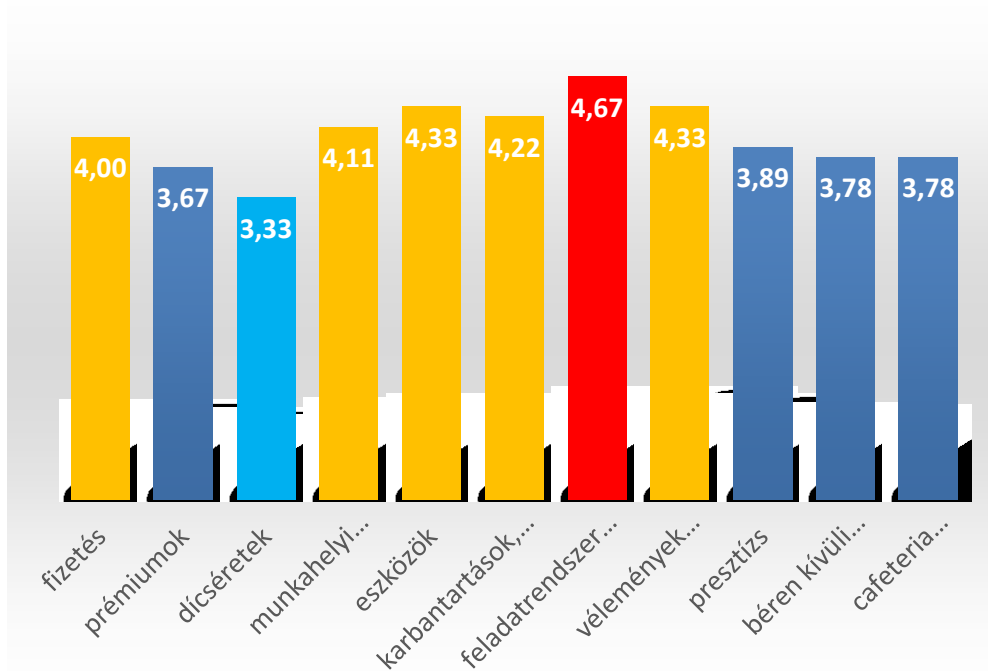
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

módon fontosnak bizonyultak részükről, bár ezt a tételt a női beosztottak válasza erőteljesen befolyásolták pozitív irányba.

Összességében mindenesetre megállapítható, hogy a 3,85 értéket képviselő átlag nem mutatja feltétlenül rendkívül magas motiváltság látszatát a kitöltők körében, de megjegyzendő, hogy éppen a női és férfi eredmények átlagát mutatja.

VEZETŐK MOTIVÁCIÓS ÉS HIGIÉNÉS TÉNYEZŐI

5. sz. ábra: Vezetők motivációs tényezői
(az egy kérdésre adott válaszok átlagértéke szerint)

A vezető beosztásban dolgozó, tevékenykedő válaszadók csupán kilencen voltak, tehát messzemenő statisztikai következtetéseket az ő körükben talán még kevésbé lehetne levonni, mint a beosztottként működő munkavállalók között. Megjegyzendő azonban, hogy néhány kérdésnél meglepő eredmények születtek a vezetők körében.

Először a higiénes tényezők közül a fizetés meglepően motiváló hatására hívnám fel a figyelmet – hozzátevé, hogy a csupán egy válaszadó által adott egyes érdemjegy nélkül az eredmény 4,36 lett volna. Ha ragaszkodnék az elméleti alapok igazolásához, akkor azzal a

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

feltételezéssel élnék, hogy a vezetők – a beosztottakénál magasabb – fizetésüket egyfajta elismerésként értékelik és valószínűleg igaz ez a cég társadalmi megbecsültségének relatív magas motiváló hatására is – valószínűleg a cégen kívüli életben már egy bemutatkozásnál jobban hangzik, hogy vezető vagyok x – rendkívül megbecsült – cégnél, mint vezető beosztású munkatársnak lenni y – lebecsült – cégnél.

Az igazán kiemelkedő eredmény azonban a vélemények meghallgatásán, a nyugodt háttérrel biztosító munkahelyi körülményeken és felszereltségen túl, hogy a feladatrendszer behatároltsága milyen nagymértékben inspirálja a vezető beosztású nyilatkozókat. Erre a kérdésre négyesnél rosszabb érdemjegy nem is érkezett, a túlnyomó többség azonban kiemelten motiváló hatásúnak tartja a konkrét irányok meghatározását tevékenysége folyamán.

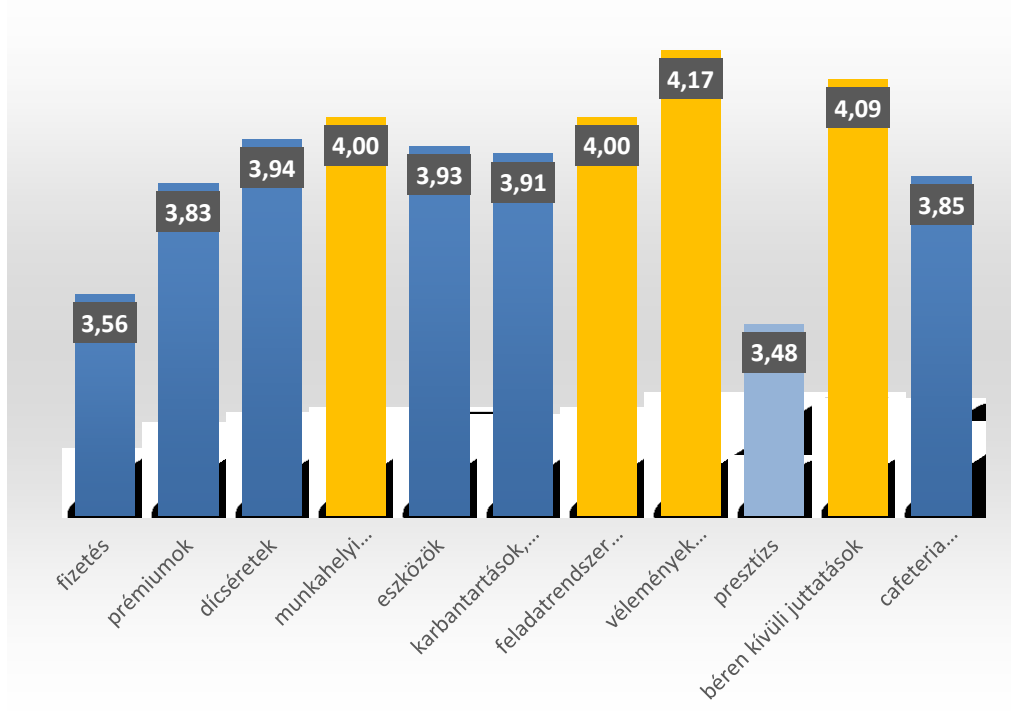
ÖSSZEGZETT EREDMÉNYEK

A fent felsorolt és kielemezésre került adatbontások nem lennének teljesebbek, ha nem történnék meg az összes válaszadó által adott válaszok analízise ugyanazon vezérlővelk szerint, mint ahogy az az előző pontokban történt. Mint említettem, az ötvennégy visszaérkezett kérdőív eredményei nem képviselnek reprezentatív statisztikai értéket, ugyanakkor az adatok ilyen formában történő elemzésének igazolására szolgálnak a Magyar Honvédség bármely alakulatánál rendelkezésre álló állománytáblák, amelyekben vezetők és beosztottak, nők és férfiak egyaránt szerepelnek, arról nem is beszélve, hogy gyakran kell együtt dolgoznunk, tevékenykednünk a hadsereg kötelékébe nem tartozó személyekkel is – a polgármesterektől kezdve a gátőrön át egészen a civil beszállítóig. Tehát az ő motivációikat sem lenne felesleges megismernünk.

Az összesített elemzés három grafikon segítségével történik meg. Először is az eddig felmutatott kérdésekre adott válaszok adatai, másodsor a tizenkettedik kérdésre adott válaszok grafikonja – ez olyan egyforma adatokat mutatott a fenti bontások mindegyikében, hogy csak ismétlés lett volna a fentiekben feltüntetni –, harmadjára pedig az egyes kérdésekre adott jeles értékelések, tehát a rendkívül motiváló tényezők mennyiségéből kísérlek meg levonni néhány tanulságot, amennyiben ez lehetséges.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

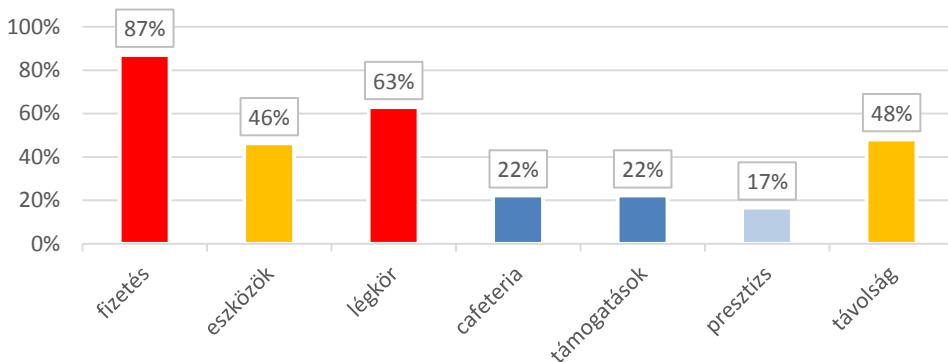
6. sz. ábra: Az összes válaszadó motivációs tényezői
(az egy kérdésre adott válaszok átlagértéke szerint)

A 6. számú ábrán látható összesített grafikon a fentiek tükrében nem szolgál meglepő adatokkal, de mégis jobban árnyalja a helyzetet, mint az eddigi bontásban közöltek. A motivációs és higiénés tényezők eredményeinek 3,48 és 4,17 közötti eloszlása azt mutatja, hogy sem alul, sem pedig túlmotiváltak a válaszadók. A fizetésük és a munkahelyeik társadalmi megítélése nem igazán befolyásolja pozitívan a munkahelyi teljesítményeket – és negatívan sem, inspirálóan hathat ugyanakkor a jó munkahelyi környezet – valószínűleg a gondosan kiválasztott bútorzat és a rendezett munkaterület a fontosság érzetét kelti a munkavállalókban. A feladatrendszerek behatároltságát a vezető beosztásúak eredményei helyezik az „élmezőnybe”, a vélemények meghallgatásának igénye viszont minden szegmensben jelentkezett a fontos tényezők között és a béren kívüli juttatások fontossága sem elhanyagolható. A többi eredményből azonban kitűnik, hogy nem feltétlenül csak a legmagasabb szervezetek lesznek képesek motiválni bennünket vagy épp beosztottjainkat, hanem

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

akár mi magunk is: akár egy egyszerű iroda átrendezéssel és némi felújítás, karbantartás kiharcolásával.

7. sz. ábra: Munkahelyváltási preferenciák
(az összes válaszadó által történő kiválasztás százalékában)

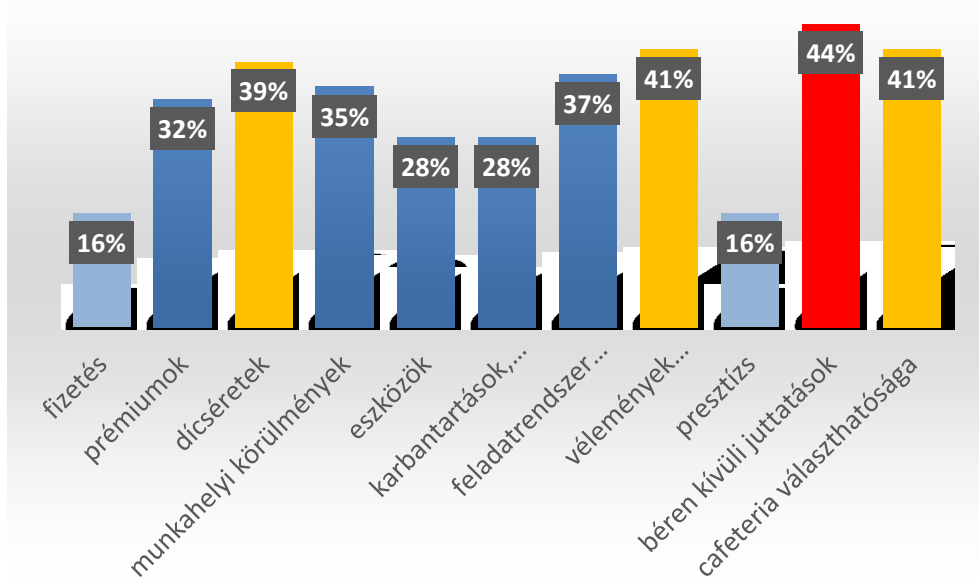
A 7. számú ábra grafikonja a felmérés tizenkettedik kérdésére adott válaszok összegzése, amely így szólt: „Amennyiben munkahelyet váltana, melyek lennének az Ön számára leginkább fontos tényezők az új munkahely kiválasztásánál?”

A válaszadók korra, nemre, munkahelyre és státuszra való tekintet nélkül hasonló tételket jelöltek meg. A fizetés munkahelyváltásban játszott domináns szerepe – csak heten nem választották – talán ellentmondani látszik a motiváció higiéniés elméletnek, de valójában inkább igazolni látszik azt, ugyanis ha a teljesítményre nincs is önmagában pozitív hatással, megléte mindenképpen szükséges a hiányérzet kialakulásának elkerüléséhez. Márpedig amennyiben a munkavállaló váltani készül vagy épp kényszerül, akkor természetesen fontos lesz számára az ő alapvető biztonságát erősen befolyásoló tényező – jelen esetben a fizetés. Ezt a gondolatsort látszik igazolni az is, hogy a vállalat presztízsét csupán minden hatodik megkérdezett jelölte meg befolyásoló tényezőként. Érdekes tény, hogy közülük hárman kizárólag a presztízszt tartják fontosnak.

Munkahelyváltásnál nagyon fontosnak jelölték a munkahelyi légkört, a munkahely technológiai fejlettségét, valamint a munkahelyre történő bejárás távolságát is.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

8. sz. ábra: A tényezők kiemelten motiváló minősítései
(az egyes tételekre adott „ötös” értékelések száma szerint)

Az elemzések utolsó lépéseként egy újabb aspektusból vizsgálom a kérdésekre adott válaszokat. Ez az elemzés csupán a „jeles osztályzatokat” veszi figyelembe az egyes kérdésekről nyilatkozó összes válaszoló közül az ötös értékelést adók százalékában, ugyanis nem lényegtelen kérdés az sem, hogy a megkérdezettek közül hány embert motivál igazán egy-egy motivációs tényező. A várt eredmény az lett volna, hogy az összesített átlagokat tartalmazó grafikon (6. sz. ábra) és jelen grafikon egymásnak megfeleltethető lesz, de a valóságban több eltérést is tapasztaltam. Természetesen a kevés ötös értékelést kapott, de az átlagértékét tekintve jó tényezők – például a munkahelyi eszközök és körülmények – sokak számára valamelyest motiválóak, de néhányak számára különösen azok. A gyengébb átlagértékű, de sok ötös értékelést kapott tételek – például a cafeteria keretek variálhatósága – sokak számára érdektelenek, akiket viszont megmozgatnak, azokat annál inkább inspirálják.

FELHASZNÁLHATÓ TAPASZTALATOK

A felmérés néhány – akár további vizsgálódásra is alkalmas – gondolatébresztő momentumot tartalmazott. Az eredeti gondolatmenetem a katonai pályán élők motivációinak fenntartása, vagy éppen a civil életből a katonai pályára orientálandók motiválása a Honvédség

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

felé, úgy tűnik, korántsem lehetetlen, ugyanakkor jelentős felkészültséget, szakértőgárdát és nem utolsósorban az ügy iránt elhivatott vezetőket és beosztottakat kíván meg.

Mint fentebb említettem, a motivációs tényezők egy része ugyan anyagi javakhoz köthető, ugyanakkor jelentős része egyáltalán nem. A munkakörnyezet rendezése, a munkaeszközök karbantartásának kiharcolása és a jó munkahelyi légkör megteremtése minden felelős vezető feladata kell, hogy legyen. Ráadásul, habár katonai hierarchiában élünk, mégsem megoldhatatlan probléma a beosztottakkal éreztetni munkájuk fontosságát, kiemelni őket azokban a kérésekben, amelyekben valóban szakértőként tevékenykednek és akár egy egyszerű szóbeli elismerésben részesíteni őket, ha többet tesznek, mint amit elvárunk tőlük.

Ugyanakkor azoknak a felelős beosztásokban tevékenykedő, vagy éppen a Magyar Honvédség ügyeiért döntéshozói szinten dolgozó honfitársainknak is fel kell ismerniük azt a tényt, hogy magasan kvalifikált szakképzett munkaerőt csak akkor lehet a haza védelmének ügye felé terelni, ha vonzó alternatívaként jelenünk meg a munkaerőpiacon. Mert a Magyar Honvédség is csupán egy eleme a munkaerőpiacnak, tehát megteremthetők a munkaerőpiacon jelentkező motivátorok és elszenvedhetők azoknak hiányai egyaránt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Roóz József- Heidrich Balázs (2010): Vállalati gazdaságtan és menedzsment alapjai, Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola
2. Kelly's Workforce Global Index 2014: Workers Preferences and Workplace Agility, letöltve: 2015.10.24. <http://kellyservices.hu/HU/Knowledge-Hub/4kgwi-2014-dolgozoi-preferenciak/#.Vi5t7rcvflU>

FARKAS BÁLINT¹**A szórt kocsis áru fuvarozás liberalizációjának akadályai****The obstacles of the liberalization of freight transport by single wagons****Absztrakt**

A bevezetésben bemutatjuk a szórt kocsis áruszállítás liberalizációjának jellegzetes körülményeit: a nagy tőkeigényt és a veszteséges működést és, hogy ennek ellenére káros lenne beszüntetni. Megoldásként az állami támogatás alkalmazását és különféle optimalizálási lehetőségeket javasolunk a hatékonyság javítására. Végezetül bemutatunk néhány problémát, melyek nemcsak a szórt kocsis áruszállítás liberalizációja során merültek fel.

Kulcsszavak: egyedi kocsi, szórt kocsi, áruszállítás, személyszállítás, liberalizáció

Abstract

In the introduction we present the typical conditions of freight transport by single wagons, namely the large capital requirements and the loss-making operation, and that despite of all these application of a support from the state as well as different in order to improve efficiency finally, we present some of the problems which have arisen during the liberalization of freight transport by single wagon as well.

Keywords: single wagonload, freight transport, passenger transport, liberalization

BEVEZETÉS

Felmerülhet a kérdés, hogy miért kell egy hadtudományi szakfolyóiratban a vasút gazdasági problémáival foglalkozni? Erre a válasz egy szó: logisztika. Minden hadsereget szállítani kell és el is kell látni, ha be szeretnénk vetni. Országunk logisztikai potenciáljának jelentős hányadát vasút teszi ki, így jelentős hatással van a magyar katonaság bevezethető-

---

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, MSc hallgató/National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, MSc student, E-mail: farkasb69@yahoo.com

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

ségére. Releváns tehát a vasút állapotával, hatékonyságával, fejlesztési és szervezési lehetőségeivel foglalkozni ezen a helyen.

A szórt kocsis áru fuvarozás a magyar vasúti áru forgalom mintegy felét teszi ki [1], tehát mondhatjuk, hogy szükség van rá, nem nélkülözhető, de sajnos veszteségesen végezhető. [2] Ezen jellemvonásai igen hasonlatossá teszik a személyszállításhoz, és a következőkben vázolt problémák ott is fennállnak. A szórt kocsis áru feladást Magyarországon csak a két inkumbens áruszállító (GYSEV Cargo Zrt. és Rail Cargo Hungaria Zrt. továbbiakban RCH Zrt.) képesek vállalni. Mivel kivitelezéséhez szükség van rendező-pályaudvarra, rakodó gépállományra, tárolóvágányokra és mindehhez logisztikai háttérszervezés is szükséges, elmondhatjuk, hogy tőke- és eszközigenyes vállalkozás. Ez már eleve korlátozza a piacra belépni képes résztvevők számát. Ennek negatív hatása mérsékelhető a tolatási szolgáltatások kiszervezésével, vagyis egy adott speditőr vállalhat egyedi kocsis küldeményszállítást úgy, hogy nem rendelkezik a fent említett eszközökkel, de tolatási szolgáltatást vesz igénybe a vasúti kocsik rendezéséhez. További akadályokat jelent, hogy bár nem mellőzhető ez az áruszállítási mód, de sajnos jelenleg veszteséges, ezért nem hogy nem tudnak, de nem is akarnak új versenyzők belépni a piacra. Ez a szolgáltatás, mint egy kényszer, az inkumbensek nyakán maradt, és nekik egyedül kell viselni ennek terheit. Ha az EU irányelvek alapján az egészséges piaci verseny érdekében elvárjuk az inkumbensektől, hogy a nyereséges ágazatokban ne éljenek vissza erőfölényükkel, akkor igazságos lenne elvárni, hogy az új belépők is vegyék ki részüket a veszteséges, de mégis szükséges szórt kocsis áruszállításból. Ennek elérésére több mód is kínálkozik.

ÁLLAMI SZEREPVÁLLALÁS

A probléma enyhítésére állami támogatást is alkalmazni kell, mint ahogy utólagos veszteségfinanszírozás képében alkalmaztak is már az inkumbensek javára. Minél nagyobb az állami vagy uniós szerepvállalás, a szórt kocsis áruszállítás annál közelebb kerül ahhoz, hogy közszolgáltatásnak minősüljön. Erre egyébként több EU tagállamban is van példa (például Ausztria). EU szerepvállalásra jó példa az SA.33417 (2011/N) számon az Európai Bizottság által engedélyezett 2011 és 2016 között élő „szórt/egyvagonos vasúti forgalom előmozdítása” működési támogatás, melyet a tervek szerint meghosszabbítanak a 2017-2021 időszakra is. Ezt az is indokolta, hogy például a Rail Cargo Hungaria Zrt. (továbbiakban: RCH Zrt.) esetében több száz milliós veszteségeket kellett elkönyvelniük ebben az ágazatban. Ez már a szórt kocsis áruszállítás beszüntetésével fenyeget, mely már nemzeti szintű érdekeket sértene. [2]

OPTIMALIZÁLÁS

A másik mód, hogy valamiképpen mégis meg kell próbálni nyereségessé tenni az egyedi kocsis áruszállítás ágazatát. Erre matematikai és szoftveres optimalizálásokat próbáltak meg kidolgozni. Ennek megoldására tehát érdemes volna valamilyen motivációt teremteni

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

más versenyzők számára is. Érdeemes megvizsgálni ezen próbálkozások módját és sikerességét.

A HÁLÓZAT EGYSZERŰSÍTÉSE

Alapvetően azt kell elérni, hogy mindig sikerüljön minden szükséges úti cél felé a lehető legnagyobb szerelvényt elindítani. A forgalom növekedése nélkül ez a rendezési pontok és a kiszolgálási pontok, ezekkel együtt az útvonalak számának csökkentésével érhető el, mivel ekkor a forgalom összpontosul, így nagyobb szerelvények képezhetők. Ez a lefedettség csökkenésével, de a gazdaságosság növekedésével jár, mivel a kihasználatlan vonalakat, rendezési- és kiszolgálási pontokat megszüntetik, így ezek költségei is eltűnnek. Vizsgáljunk meg egy fiktív elméleti példát: tegyük fel, hogy Magyarország vasúti térképén minden nagyobb csomópontban rendező-pályaudvar van, és a vonalakon több kiszolgálási pont. Ha ránézünk a vasúti térképre, akkor láthatjuk, hogy vannak olyan helyek ahova egy nagyobb, hálózati jelentőségű rendező-pályaudvart feltételezhetünk, vannak olyan helyek, ahol vélhetően van kisebb rendező-pályaudvar ezen kívül számításba vehetőek a határállomások és olyan helyek, melyekre (csak) kiszolgálási pontot feltételezhetünk. Meg kell jegyezni itt, hogy a rendező-pályaudvarok és a határállomások szükségszerűen kiszolgálási pontok is. Ha ezeket a pontokat egyenként összekötjük (figyelembe véve a köztük lévő pályavonalakat), azzal jelképezhetjük a közöttük létrehozható vonatképzési viszonylatokat. Ezeken azután elvégezhetjük a fentebb tárgyalt egyszerűsítést, így a következő eredményre jutunk:

Átalakítás előtt (1. ábra)

Rendezési pont 60

Kiszolgálási pont 75

Vonatképzési reláció 422

Átalakítás után (2. ábra)

Rendezési pont 13

Kiszolgálási pont 45

Vonatképzési reláció 227

1. ábra [2]

2. ábra [2]

Ez egy Gráf elmélettel elvégzett próba, valós adatok birtokában valós eredményeket realizálhatunk.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

EGYÜTTMŰKÖDÉS A KONKURENS VÁLLALATOK KÖZÖTT

Ez a megoldás egyelőre csak elméleti, mert ahhoz hogy a konkurens vállalatok együttműködjenek, létezniük kell, de nem léteznek. A módszer lényege az üres menetek kiküszöbölése. Ha egy szerelvény valahova teljesít egy fuvar, visszafelé teljesítheti egy másik vállalat fuvarját, vagy kölcsönveheti egy másik vállalat helyszínén lévő mozdonyát, melyet így szintén nem kell üresen mozgatni. Az ilyen együttműködéshez hasznos egy minden résztvevő számára hozzáférhető menetrend, vagy folyamatosan frissülő forgalomterv, mely lehetővé teszi, hogy a kínálgó lehetőségeket időben észrevegyék és kihasználják. Ez a megoldás azonban versenyjogi problémákba ütközhet, mivel a versenytársak együttműködése „csalás” a versenyben. Kérdés, hogy érdemes-e a hatékonyság rovására is erőltetni a versenyt? [1]

VÁLLALATON BELÜLI ÜTEMEZETT SZÁLLÍTÁSOK TERVEZETE

Itt a lényeg a rendszeresség ösztönzése a megrendelők részéről kedvezmények biztosításával. A rendszeres fuvarokra gyakorlatot lehet kialakítani, illetve tervezhetőek. E módszer alkalmazása növeli az előző pontban vázolt módszer hatékonyságát is.

TOVÁBBI PROBLÉMÁK

Az itt felsorolásra kerülő akadályok általánosak, más hálózatos ágazatok liberalizációjakor is felmerülnek. Legtöbbször ezek megoldódnak idővel, illetve gondos szabályozással, törvényi ellensúlyozással kiküszöbölhetőek.

A SZÓRT KOCSIS SZÁLLÍTÁS, MINT ELŐNYÖS VERSENYTÉNYEZŐ

Annak ellenére, hogy veszteségessége miatt korábban hátrányosként aposztrofáltuk eme szállítási módot, azért igény van rá. Ha egy szállítmányozó vállalat az irányvonatos szállítás mellett szórt kocsis szállítást is vállal – esetleg a kettőt kombinálva – már képes lehet maradásra bírni az ügyfeleket azokkal szemben, akik csak irányvonatos szállítást vállalnak. Azok, akik erőforrás és eszköz híján nem vállalhatnak szórt kocsis szállítást, versenyhátrányba kerülnek azokkal szemben, akik képesek rá – ezek jellemzően amúgy is erőfölényben lévő inkumbensek. [1]

A MÚLTBAN KIALAKULT SZOKÁSOK

Ez a jelenség a megszokáson alapul és főleg liberalizációs folyamat kezdetén jelentkezik, de idővel az szabályozás és az ellenőrzések során visszaszorul. A pályavasúthoz tartozó dolgozók „megszokásból” előnyben részesítik a korábban házon belül működő inkumbenst a kiszolgálás során, illetve az engedélyek kiadása során. [1]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

AZ IPARVÁGÁNYOK RENDEZETLEN VISZONYA

Ez a probléma már egyre kevésbé aktuális, de az ellenőrzések tapasztalatai azt mutatják, hogy számolni kell vele. Sok esetben nem tisztázott, hogy melyik iparvágány kihez tartozik, ki mehet rá, ki használhatja. Így előfordulhat, hogy jogtalanul – esetleg korábban kialakult szokásnak megfelelően szerelvények raktározására használnak fel egyes iparvágányokat. [1]

AZ INKUMBENSEK MEGÖRÖKÖLT JOGAI

Ezek megállapodások, szerződések, melyekkel az új belépők nem rendelkeznek. Az EU hatósugarán kívül eső vasúttársaságok, vagy állami vasutak korábban a MÁV-val kötött megállapodásaikat az inkumbensek megörökölhették, és ezek kapcsolataikból versenyelőnyhöz juthatnak a minőség javítása nélkül is. Mivel ezek a megállapodások kétoldalúak, a hazai szabályozás nem mindig léphet fel ellenük hatékonyan. [1]

A BÜROKRÁCIA

A nehézkes és bonyolult adminisztráció elriaszthatja az ehhez nem szokott új versenyzőket. Az iparági szabályozás bonyolult, és a hatósági ellenőrzés gyakorlata is sokszor riasztó. Jó példa erre az, hogy az NKH egyedi ellenőrzéseinek költségét az fizeti, akin végrehajtják. Ez a költség akár millió közeli is lehet. Bármikor és bármennyiszer jöhetnek ellenőrizni. Ha ezzel valamilyen okból visszaélnének, tönkre lehetne tenni bármelyik versenyzőt. Abszurd esetben egy konkurensnek csak kellő számú bejelentést kell tennie valaki ellen, és ezzel lehetetlen helyzetbe tudja hozni versenytársát anélkül, hogy jobban kellene teljesítenie nála. Abszurd, de egy kis rosszindulattal kivitelezhető, mert a szabályok lehetővé teszik.[1]

IRODALOMJEGYZÉK

[1] Verseny és szabályozás – Valentiny Pál, Kiss Ferenc László, Nagy Csongor István (2011) A hálózatos szolgáltatások piaca és szabályozása című III. fejezet - Édes Balázs–Gerhardt Erik–Micski Judit.

[2] Eddigi szakmai tevékenységem során összegyűjtött adatok, dokumentumok, tapasztalatok.

HARANGI-TÓTH ZOLTÁN¹**Az alkoholfogyasztás szabályozásának kérdése
a Magyar Honvédség misszióiban****About the regulations of alcohol consumption during the
foreign deployments of the Hungarian Defence Forces****Absztrakt**

Kutatásomban a Magyar Honvédség missziós tevékenysége során, a különböző állománykategóriák és eltérő beosztásokat betöltő katonák alkoholfogyasztási szokásait vizsgáltam. A felmérés során kijött eredményt vettem össze a jelenleg érvényben lévő jogi szabályozással. Az alábbi kérdésekre kerestem a választ:

Milyen szabályzás van érvényben jelenleg és ez mennyire hatékony? Miért, és milyen formában van jelen az alkoholfogyasztás a missziók során? Hogyan lehetne a rendszert hatékonyabbá tenni?

A kutatási eredmények feldolgozása és kiértékelése képezi a dolgozatom fő részét. A felmérésből leszűrt tapasztalatokat olyan kérdéseket vetnek föl, amelyek mindenképpen gondolatébresztők és a további missziók során a parancsnokok számára ismeretük hasznos segítség lehet.

Kulcsszavak: alkohol, misszió, Herzberg, higiénés tényező, kutatás, empirikus, Harangi-Tóth, tiszt, altiszt, legénység, hatékonyság

Abstract

The main topic of my research was the alcohol consumption behaviour of the different ranks of soldiers during the foreign deployments of the Hungarian Defence Forces – from the point of view of the current legal standards. My main topics were:

What are the current standards, and how effective is the control? Why alcohol consumption is present during deployment, and how it effects the tasks? How can the whole control system be more effective?

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, MSc hallgató/National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, MSc student, E-mail: kispatkany2@gmail.com

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

The evaluation of the results of my research is the main and most important part of my essay. I hope that these results will help the future commanders during their next deployments.

Keywords: alcohol, deployment, Herzberg, hygienic factors, research, empirical, Harangi-Tóth, officer, NCO, enlisted soldier, efficiency

TÉMAVÁLASZTÁS

Dolgozatomban egy olyan kérdést vizsgálok, amelynek kezelése sokszor kifejezetten problémás – mégis, mindezek ellenére gyakran nem kap megfelelő hangsúlyt. Ennek oka összetett – egyfelől a téma személyes, az állomány egyéni felelősségtudata is nagy szerepet játszik kialakulásában, másrészt viszont a parancsnokok számára is nehéz a kérdés helyes kezelése.

Mindezek ellenére természetesen egy létező problémáról van szó, amelyről gyakran pont annak nehezen kezelhetősége miatt a parancsnokok vagy egyáltalán nem vesznek tudomást, vagy egyszerűen az alkoholfogyasztást minden formában tiltják. Ezen gondolkodásmód miatt a valós probléma jóval kevésbé tűnik jelentősnek, mint amennyire az a missziók során jelentkezik.

Személyes véleményem, hogy ezen megoldások, kezelési módok egyike sem hatékony, sőt a feladat végrehajtás szempontjából egyenesen káros – egyes misszióknál hatványozottabban – veszélyes is.

Ez a gondolatmenet, melyben szerepet játszott saját missziós tapasztalatom is, vezetett oda, hogy ezt a problémakört választottam a kutatásom témájának. Úgy gondolom, hogy a két véglet („félrenézés” és zéró tolerancia) között létezik egy hatékonyabb megoldás, amely az alkohol fogyasztás kérdését a helyén kezeli – és a parancsnoki állomány számára egy elfogadható megoldást jelent, és a korábbi szélsőséges, sokszor drasztikus büntetéssel járó, mégis kevés eredményt felmutató rendszernél jobb alternatívát kínál. Biztos vagyok benne, hogy egy ilyen megoldással adott esetben a parancsnoki állomány is könnyebben azonosul, és annak végrehajtása és végrehajtatása így elfogadhatóbb lesz a teljes állomány számára.

A kérdőív összeállításakor főleg ez a cél motivált, és ennek megfelelően választottam ki a vizsgált célcsoportot is. A kiválasztott csoport tagjai egy olyan, harcoló alakulatnál szolgáló, missziós tapasztalatokkal rendelkező állomány volt, amely a főtisztektől a legénységig minden állománykategóriában képviseltette magát – a parancsnokoktól a végrehajtói beosztásig minden szinten. Az alapvetőnek vett misszió kiválasztásának alapja (amely szintén hatással volt a csoportom összeállítására), egy olyan nagy létszámú kontingens volt, ahol egyszerre jelen van egy magyar törzs, és egy magyar végrehajtó állomány is (például a volt MH PRT vagy MH KNR ÓBK, vagy a jelenlegi KFOR missziók). Az egyéni missziók, és más kis létszámú megfigyelő, stb. missziók ebből a szempontból kívül estek a vizsgálódásom tárgykörén, hiszen ott a kérdés szinte személyre szabott elbírálás alá esik – és az állománykategóriák szűkebb spektrumát érintik csak.

AZ ALKOHOLFOGYASZTÁS, MINT MOTIVÁCIÓS TÉNYEZŐ

A gondolat, miszerint az alkohol motivációs tényezőként is megjelenhet, meglehetősen furcsán hat – pedig pontosan erről van szó. Dolgozatomban elsősorban a missziós tevékenységre vonatkoztatva értelmezem a kérdést, hiszen ott hosszú időn keresztül, a nap huszonnégy órájában összezárt, főleg férfi „közösség” esetén ez a kérdés előbb vagy utóbb, de biztosan előkerül.

Mégis mi módon lehetne ez motiváló tényező? A válasz természetesen nem a kontingens egészére vonatkozik, és szerepe egyénenként, sőt csoportonként eltérő – de általánosságban mindenkinek van véleménye róla. Mindezekből következik, hogy a csoport, a missziós állomány egy része számára komoly tényező az alkohol fogyasztás misszió során is, míg mások számára elenyésző jelentőségű – azonban a probléma abból keletkezik, ha ez az igény szembe megy a hivatalos szabályzókkal, tiltásokkal – valószínűleg mindenki tudna legalább egy példát mondani ilyen eseményre.

Az alkoholfogyasztás ténye tehát a misszió során kevésbé motiváló – azonban tiltása az állomány egy részénél komoly feszültségforrásként jelenik meg, és problémákhoz vezethet. Ezt a folyamatot elég jól írja le Herzberg két tényezős motivációs elmélete.

A MOTIVÁCIÓ HELYE, SZEREPE

A motiváció szó a latin eredetű „movere” igéből ered, melynek jelentése mozogni, mozgatni.² A motiváció gyűjtőfogalom, minden cselekvésre, viselkedésre készítő belső tényezőt magában foglal.

A katonai vezetés egyik funkciója a motivációs rendszer működtetésében jelenik meg.³ Általában a közvetlen, személyes vezetésen keresztül jelentkeznek, és hatásosságában döntő szerepe van a parancsnok vezetési stílusának. Összességében elmondható, hogy a szervezet hatékonyságának szempontjából döntő szerepe van, hogy az alárendeltnek mennyire tudnak azonosulni a szervezeti célokkal, és hogy a parancsnok személyében mennyire tudja őket a célok elérése érdekében motiválni.

A vezetési és szervezési elméletek egy része azonban nem katonai területről ered – a vállalati és üzleti szférában legalább olyan nagy a jelentősége a hatékonyságnak, mint a katonai szervezetekben (bár természetesen eltérő a szervezeti cél).

A motiváció kutatás a vezetés és szervezéselméletek között jelent meg, felhasználva a pszichológia egyes területeinek eredményeit is, létrehozva ezzel a motiváció elméletek sokaságát – ezek szerepe kiemelkedik abban, hogy a vezetőt információval látják el a szervezetében tevékenykedő egyénekről és csoportokról, megkönnyítve számára azok hatékonyabb ösztönzését a szervezet céljainak elérésére.

² Szelei Ildikó: A beosztottak motiválásának pedagógiai kérdései. Pedagógia I. egyetemi jegyzet, Bp., ZMNE, 2004.

³ Dr. Czuprák Ottó: Katonai szervezetvezetés egyetemi jegyzet, Bp., ZMNE, 2004.

HERZBERG KÉT TÉNYEZŐS MOTIVÁCIÓS ELMÉLETE

A motiváció elméletek között az egyik legkorábbi tartalomelmélet, Maslow-féle „szükséglet piramis” elméletének⁴ (a szükségletek kielégítése automatikusan elégedettséget okoz, tehát motiválja az alárendeltet, és magasabb szintű szükségletek elérésére serkent) vizsgálatával az amerikai pszichológus, Frederick Herzberg (1923-2000) további megállapításokat tett.⁵

Elmélete szerint két eltérő típusú tényező jelenik meg – egyik a „motivátor” tényező, melynek kielégítése elégedettséget szül, ezen keresztül motiválja a beosztottakat. Ilyen tényezőnek veszi a sikerélményt a munkában, a teljesítmény elismerését, az elvégzendő munka tartalmasságát, vagy az előmenetel lehetőségét. Az ilyen jellegű igények kielégítése Herzberg elmélete szerint tehát a korábbi elégedetlenségből teljesülése esetén elégedettséget okoz, így motiválja a beosztottakat.

Új elemként jelenik meg a másik tényező, a „higiénés” faktor – ez a kielégítése esetén az elégedetlenségből egy „elégedetlenség nélküli” állapothoz vezet, amely nem egyenlő az elégedettséggel. Ez egy új szintet jelent, megcáfolva azt, hogy a beosztott csak elégedett, vagy elégedetlen lehet. A higiénés tényezők kiiktatásával tehát a vezető egy elégedetlenségi faktort szüntet meg, és azzal motiválja beosztottját, hogy az általa okozott negatív hatást szünteti meg. Ilyen tényezőnek veszi a vezetővel való kapcsolatot, a vezető kompetenciáját az adott területen, a fizetést, magánéleti dolgokat – és a dolgozatom szempontjából kiemelt fontosságú tényezőket, mint például a munkahelyi kapcsolatok, és a munkafeltételek.

HERZBERG ELMÉLETE ÉS AZ ALKOHOLFOGYASZTÁS KÉRDÉSE

A kutatásom elkészítésekor abból a feltevésből indultam ki, hogy az alkoholfogyasztást motivációelméleti szempontból föl lehet fogni higiénés tényezőként is. Ehhez azt vettem alapul, hogy van a misszióban részt vevő katonáknak egy része, akik számára elégedetlenséget szül az alkoholfogyasztás teljes tiltása. A higiénés tényezők megléte összességében tehát nem motivál, azok hiánya azonban elégedetlenséghez vezet – így a parancsnokoknak számolni kell létükkel.

Az elégedetlenség a csoporton belül a légkör romlásához, és feszültség keletkezéséhez vezet – ezzel rontva a munkavégzés minőségét. Ez a fontos tényező, a munkahelyi kapcsolatok milyenségében jelenik meg. Elégedetlenségnek veszem azt, ha a csoport tagjai között feszültség van, és arra keresem a választ, hogy ezt a szabályozott alkoholfogyasztáson keresztül lehetséges-e feloldani. A feszült munkahelyi légkör végső soron a munkafeltételek romlásához vezethet – ebben az esetben a technikai-anyagi feltételek helyett, az egymásra utaltságból fakadóan, az emberi munkavégzés minőségét véve a

⁴ Dr. Roóz József: A menedzsment alapjai. Bp., Perfekt., 2006.

⁵ Beller Balázs: Herzberg-féle motivációelmélet vizsgálata egy empirikus kutatás során. In Hadtudományi Szemle, VII. évfolyam, 4. szám, 2014.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

feladat sikeres elvégzésének egyik kiemelt feltételének. A missziós feladatellátás ebből a szempontból különleges helyzetet ad, hiszen a pihenőidőt is szabályozott körülmények között kell eltölteni, ugyanazokkal az emberekkel, így a munkahelyi légkör tulajdonképpen a szabadidőben is meghatározó tényező, ezért a parancsnoknak törekednie kell a feszültségek feloldására.

Ezt a gondolatmenetet viszem tovább, amikor arra keresem a választ, hogy célszerűbb-e egy lazább, de betartható szabályozás, mint a teljes tiltás – amelynek megszegése bizonyos körülmények közt előfordulhat, még a szigorú büntetések ellenére is. Természetesen ez azokban a missziókban, ahol a veszélyeztetettség mértéke nagyobb, komoly veszélyforrásként jelenik meg.

Ennek a két higiénés tényezőnek a vizsgálatán keresztül azt szeretném vizsgálni, hogy az alkoholfogyasztás lehet-e motivációs tényező – bár nem a klasszikus, igényt kielégítő értelmezésében, sokkal inkább a kialakuló elégedetlenség megszüntetésének és feloldásának eszközeként.

HIPOTÉZIS

A kérdőív elkészítésekor abból indultam ki, hogy jelenleg a missziókban tiltott az alkoholfogyasztás. Alapvetően tehát arra voltam kíváncsi, hogy a jelenlegi szabályozó rendelkezések mennyire hatékonyak. Úgy gondoltam (részben saját missziós tapasztalatomra alapozva), hogy a rendszerben komoly hibák vannak, az nem látja el alapvető funkcióját – az állomány annak kijátszásával igenis fogyaszt alkoholt, minden tilalom ellenére is. Ennek okára kerestem a választ – az alkoholfogyasztás általános szokásaira rákérdezve, majd magának a jelenlegi rendszernek a vizsgálatát is elvégezve.

Feltételeztem továbbá, hogy az egyes állománykategóriák másként állnak ehhez a kérdéshez, másként látják a szabályozás céljait, hasznosságát. Ezért volt fontos, hogy a kutatásban résztvevők előéletét, beosztásait, rendfokozatát figyelembe véve súlyozzam az egyes kérdéseket.

Mivel a kérdés a többség szerint megkerülhetetlen, és a szabályozás nem hatékony, feltételeztem, hogy a probléma megfelelő kezelése az állomány számára motivációt jelentene. Ehhez igyekeztem a megfelelő kérdéseket föltenni, amelyek előtérbe hozhatnák a sokszor elfedett problémákat, javaslatot is téve azok megoldására.

A kutatásom az alábbi kérdések megválaszolására irányult:

1. A jelenlegi szabályozás nem hatékony, annak céljai, háttere és értelmezése nem egységes az egyes állománykategóriák számára.
2. Alapvetően a többség a misszióon kívül is fogyaszt alkoholt, amelynek a csoportokban bizonyos szerepe van. Ez a szerepet misszióban is megmarad.
3. Az alkoholfogyasztás engedélyezése az állomány egy részében igenis annak felelősségtudatát erősítené, így végső soron hatékonyabb, mint a korlátozás.
4. Vannak az alkoholfogyasztásnak olyan szabályozott keretei, amelyek pozitív hatással lehetnek a missziós állomány egészére.

A KUTATÁSI MÓDSZER

A hipotézisben megfogalmazottak és a kérdéseim megválaszolására egy kérdőíves kutatást folytattam. A célom a kérdések megválaszolása volt, empirikus módon.

A kutatáshoz az MH 5. Bocskai István Lövészdandár KSZE (Hódmezővásárhely) állománya volt segítségemre. Közülük 46 fő töltötte ki a kérdőívet, minden állománykategóriát képviselve, a főtiszttól a legénységig bezárólag – természetesen név nélkül.

A kérdőív felépítésében három fő szempontot vettem figyelembe. Az első rész (6 kérdés) a kitöltők előéletére, tapasztalataira, vonatkozik. A célom az volt, hogy megismerjem az állományt, és általános kérdések föltevésével rávezessem őket a komolyabb, már-már bizalmas jellegű kérdések megválaszolására.

A második rész (7 kérdés) az általános szenvedélybetegségekre és alkoholfogyasztási szokásokra vonatkozott. Ez alapján tudtam leszűrni a kitöltők „őszinteségét”, és általános vélekedését a problémáról.

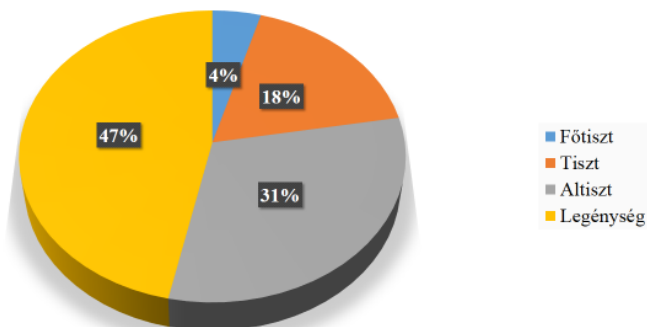
Az utolsó, és egyben legfontosabb rész (14 kérdés) két kulcskérdése a szabályozás és az engedélyezés motivációs hatásaira, hatékonyságára vonatkozott.

KUTATÁSI EREDMÉNYEK

A kutatási eredmények vizsgálatánál a kérdések nagy száma miatt csak azokat szeretném kiemelni, és részletesen elemezni, amelyek döntően befolyásolták a hipotézisben megfogalmazott tételekkel kapcsolatban kialakult összképet. Ezeket diagramok segítségével, nagyrészt százalékos megoszlásban fogom bemutatni, és részleteiben elemzem.

A fennmaradó kérdésekből származó tapasztalatok feldolgozása a levont következtésekben jelenik meg. A továbbiakban tehát a legfontosabb válaszok elemzését végzem el, a kérdőív hármás felépítése által meghatározott sorrendben.

A válaszadók összetétele (45fő)

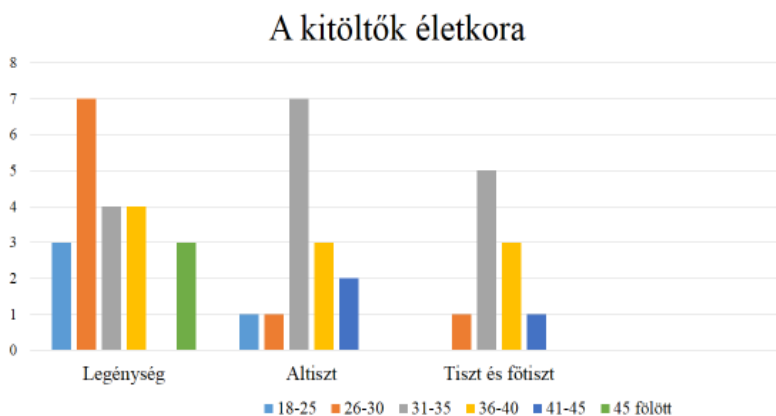

1. ábra – saját forrás

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A kérdőívet kitöltők kiválasztásakor igyekeztem a nagyobb, teljes kontingens kiadó missziók létszamarányait figyelembe venni. A kitöltők majdnem fele (47%) így a legénységi állománykategóriából került ki. A kitöltők harmada (31%) altiszt, míg negyede (22%) tiszt és főtiszt. Ez utóbbi két állománykategóriát a továbbiakban közösen kezeltem.

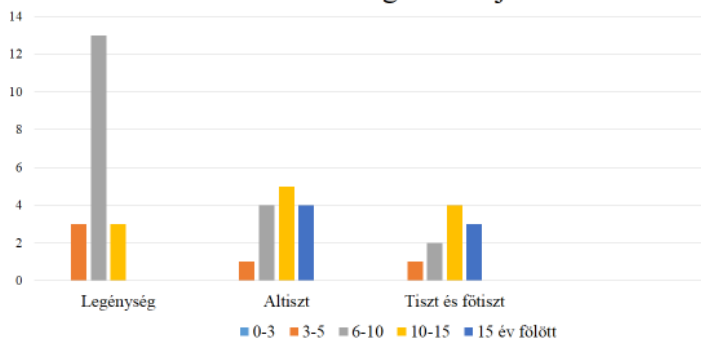

2. ábra – saját forrás

A kérdőívet kitöltők életkori megoszlása, állománykategóriánként. Ahol célszerű volt, állománykategóriákra bontottam a válaszokat – a későbbiekben látszani fog, hogy a válaszokban igenis nagy szerepet játszik, hogy ki, milyen rendfokozatban és beosztásban látott el missziós beosztást.

A létszámok itt az egyes válaszadókat jelentik – mint látható, a legénységi állomány tagjai között találjuk a legtöbb fiatalot és a legidősebbeket is. A másik két állománykategóriában inkább a tapasztaltabb (ha azt feltételezzük, hogy a tisztek és altisztek 20-22 évesen kerülnek első beosztásba) korosztály töltötte ki a kérdőívet.

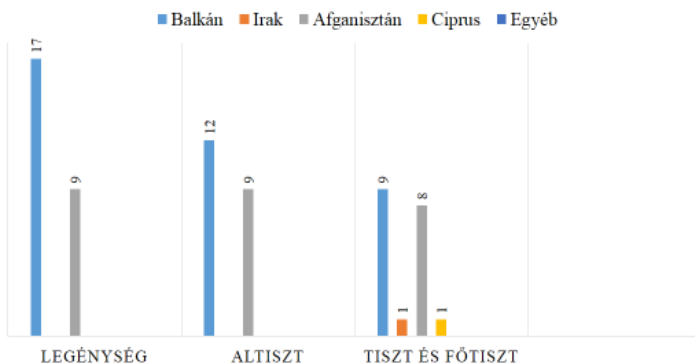
A kitöltők szolgálati ideje

3. ábra – saját forrás

Az előző ábrához szervesen kapcsolódik, hogy az életkor meghatározza a szolgálati időt. Ez egyértelmű az altiszti és a tisztí állom állománykategóriánál, a legénységnél pedig egyértelműen a komolyabb szakmai háttérrel, több év szolgálati viszonyal rendelkezőket jelenti. Ez esetükben érthető, mert misszióban csak megfelelő tapasztalattal lehet kijutni, míg a másik két esetben fiatal tiszték és altisztek számára is vannak beosztások (különösen a szakbeosztásokban, mint például a híradó, informatikus, javító, stb).

A KITÖLTŐK MISSZIÓS TAPASZTALATA

4. ábra – saját forrás

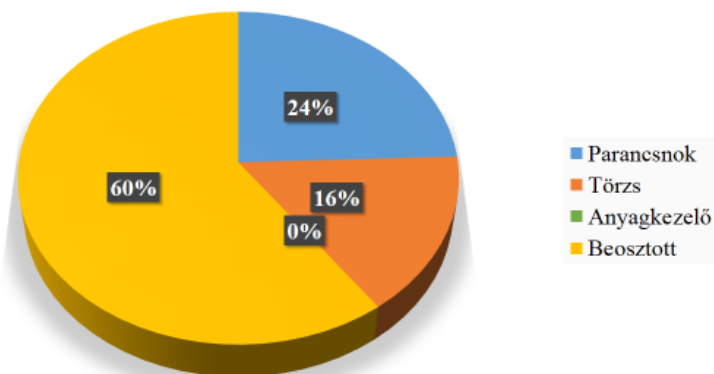
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A válaszadók missziós tapasztalata szintén egyénekenként számszerűsítve. Itt többen, több hadszíntéren jártak – aki több lehetőséget adott meg, azt több helyen is feltüntettem. A kérdőívben lehetőség volt többször is bejelölni egy területet, így jött ki az az adat, hogy a tisztek 70%-a két, 20%-a három hadszíntéren is volt, míg az altisztek 50%-a két hadszíntéren volt, addig a legénység 25%-a két hadszíntéren is járt. Elmondható tehát, hogy egy missziós tapasztalatokban gazdag csoport válaszolt a kérdőívben feltett kérdésekre.

Külön érdemes kiemelni, hogy pont az az állomány töltötte ki, aki többségében harcoló alegységnél szolgál, és inkább kötelékben látott el missziós szolgálatot – az egyéni beosztásokat ellátók száma elenyésző volt (1 fő).

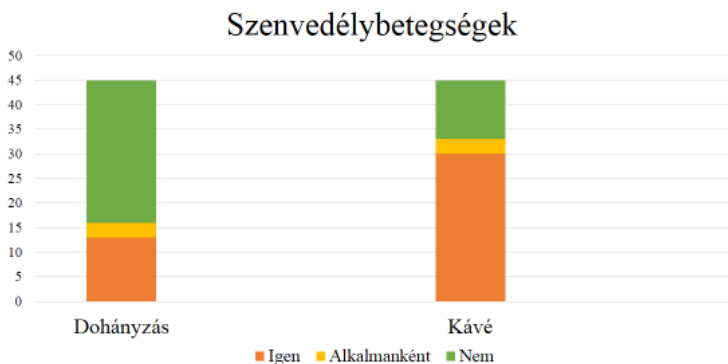
Az ellátott missziós beosztások

5. ábra – saját forrás

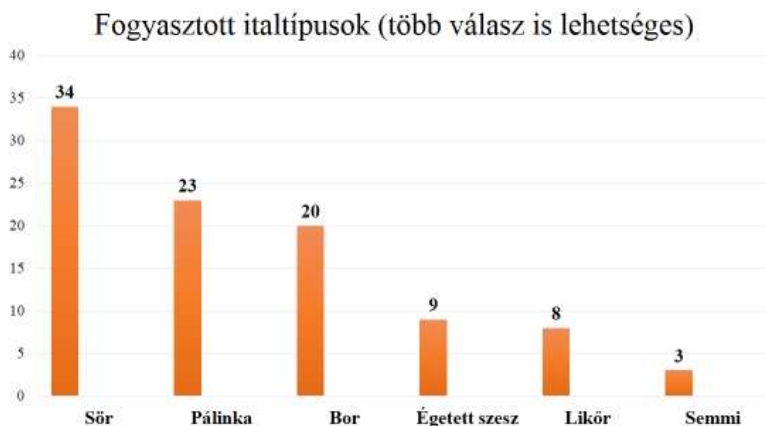
Az előző (4. ábra) diagram értékelésével szoros összefüggésben célszerű értelmezni – az egyes missziókban betöltött beosztásokból látszik, hogy a nagy többség (60%) beosztott állományként tevékenykedett. A törzs és a parancsnoki állomány kizárólag a tiszteket és az altiszteket jelenti (40%), azonban elmarad az 1. ábrán bemutatott, összesített állománykategória arányuktól (53%). Ebből egyértelműen következik, hogy főleg a fiatal altisztek beosztott állományként (sofőr, toronylövész, stb) szolgáltak, és ennek megfelelően tevékenykedtek.

A két ábra (4. és 5.) értelmezése adja azt a biztos alapot, amelyekből feltételeztem, hogy az a célcsoport vett részt a kérdőív kitöltésében, akik arra a leginkább alkalmasak voltak – többen, több hadszíntéren szolgáltak, nagyrészt kötelék missziókban (Afganisztán esetében MH PRT, MH OMLT, MH KNR ŐBK, míg a Balkánon KFOR, EUFOR kötelékben).

6. ábra – saját forrás

A kérdőívem második felében áttértem a szenvedélybetegségek vizsgálatára. Ugyan ezek nem tartoztak szervesen a témához, azonban úgy gondoltam, hogy van összefüggés a kávé és dohánytermék, valamint az alkoholfogyasztás között. Mindezek mellett sokkal fontosabb szempont volt, hogy egyszerűbb, biztosabban megválaszolható kérdésekkel vezessem föl a bizalmasabb kérdéseket, amelyek őszinte megválaszolása egyértelműen a felállított hipotézisem megerősítésében vagy megcáfolásában kulcsfontosságúak voltak.

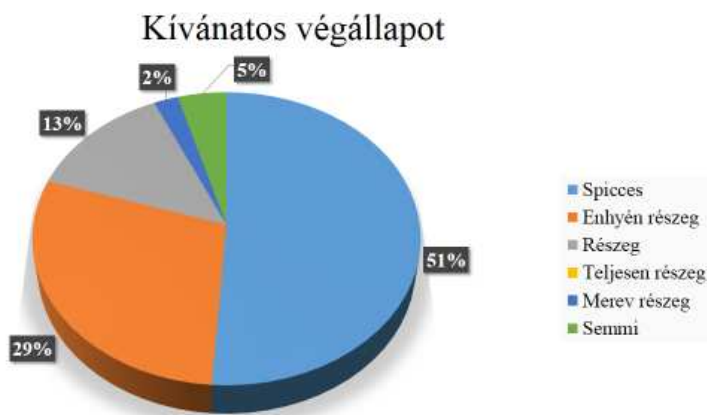
7. ábra – saját forrás

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A fogyasztott italtípusok jelölésénél bármennyi lehetőség bejelölhető volt. A kérdés célja, hogy a parancsnokok számára tájékoztatást adjon egyfelől az általános ivókultúra (általában a sör-pálinka kombináció szerepelt a legtöbbször) fejlettségéről, valamint az állomány italfogyasztási szokásairól. Ennek jelentősége abban van, hogy mit célszerű szabályozni – a missziók során a sör vagy a bor a helyszínen beszerezhető, míg például a pálinka csak hazai területről – a szabályozás során tehát eltérő kritériumokat kell meghatározni. Emellett fontos az is, hogy mit engedélyezzen a parancsnok, milyen italtípus felel meg a nemzeti karakternek (például a franciák számára a bornak nagy a szerepe, stb.) – ez jelen csoportban a pálinka és a sör volt.

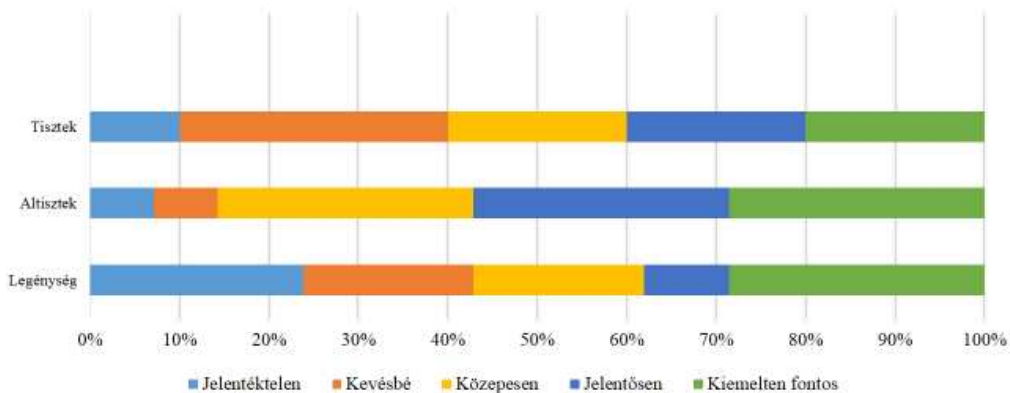
Magának a sörfogyasztásnak az engedélyezése kézenfekvő lehet, mert egy kis alkoholtartalmú, viszonylag könnyen hozzáférhető italról van szó.

8. ábra – saját forrás

Az alkoholfogyasztási szokások, az általános ivókultúra felmérésére egy újabb kérdést tettem a kérdőívbe – ugyanakkor a rejtett célom az volt, hogy felmérjem a kitöltők őszinteségét. A kitöltők 80% az alkoholfogyasztást spicces vagy az enyhe részegség állapotáig folytatja – amennyiben elfogadjuk, hogy mindenki őszintén válaszolt a kérdésre, akkor feltételezhető, hogy a korlátozott italfogyasztás engedélyezése az állomány 80% számára elfogadható megoldást jelentene a jelenlegi, tehát teljes tiltást megfogalmazó szabályzással szemben.

Mennyire tartja fontos kérdésnek az alkoholfogyasztás engedélyezését a misszió során?

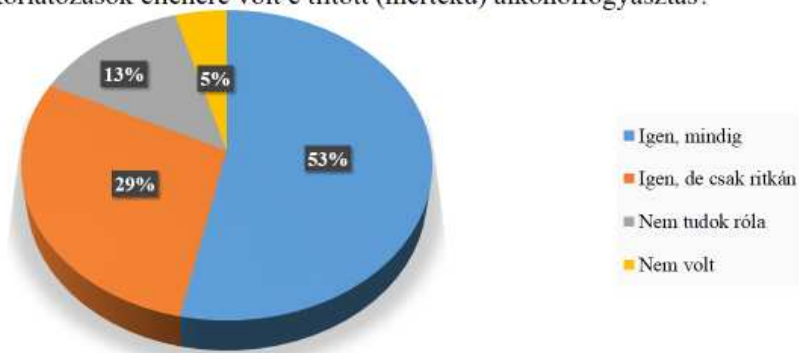
9. ábra – saját forrás)

A kérdőív harmadik részében a missziós alkoholfogyasztás került előtérbe. Itt visszatértem a százalékos arányra, amelyet állománykategória bontásban vizsgáltam. Az altsztek között kapott különösen nagy hangsúlyt a kérdés – ami érthető is, hisz ők érintkeznek a legtöbbször a legénységi állománnyal, ők hajtják végre a legtöbb feladatot, így az ő véleményük (amely inkább a mások alkoholfogyasztására vonatkozik) a legmarkánsabb. Ez inkább negatív hangvétellel értelmezhető, ebben az esetben inkább problémaként értelmezve az alkoholfogyasztást. Ugyanakkor a másik két állománykategória teljesen máshogy értelmezte ugyanazt a kérdést – náluk inkább saját, egyéni igényként jelentkező alkoholfogyasztás engedélyezését jelenti.

Ez a kettősség megmutatkozik a későbbiekben is, amely következik az altsztek feladat végrehajtásban betöltött helyzetéből, és markáns egyéni véleményéből.

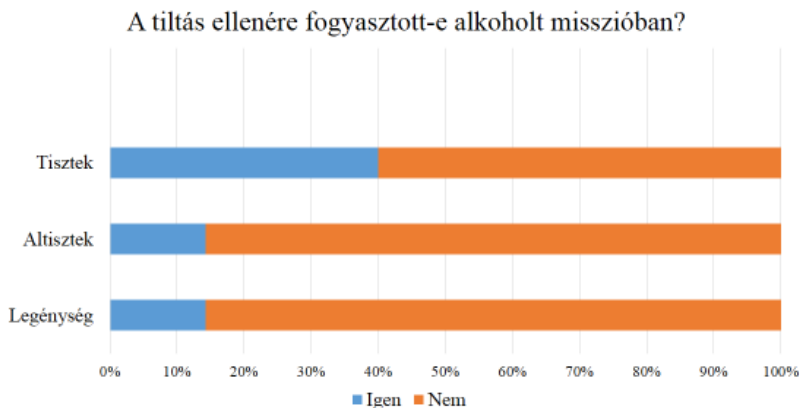
A korlátozások ellenére volt e tiltott (mértékű) alkoholfogyasztás?

10. ábra – saját forrás

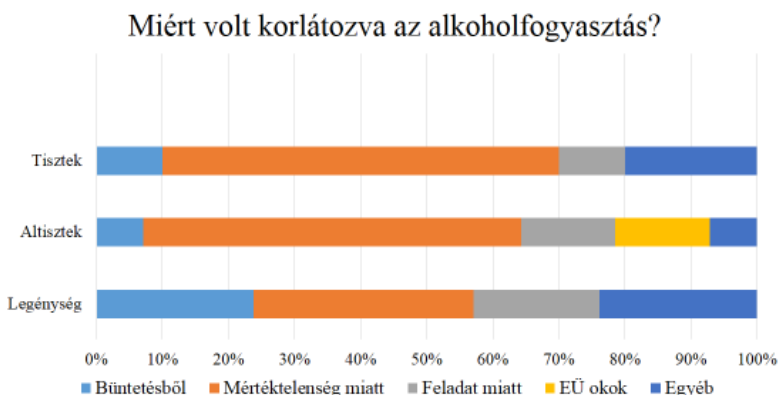
Ez a kérdés a szabályozás hatékonyságára vonatkozott. Érdekes megjegyezni, hogy a tisztek 80%-a adott teljesen pozitív, 20%-a pozitív választ, az altisztek 55%-a adott teljesen pozitív, 40%-a pozitív választ. Ugyanakkor a legénység 40%-a adott teljesen pozitív, 25%-a pozitív választ.

Elmondható tehát, hogy az állománykategóriák közül a parancsnoki állomány egyértelműen és döntően tisztában van szabályozás hatékonyságának hibáival. A tisztek esetében 100%, az altisztek esetében 95% volt azok aránya, akik szerint a jelenlegi rendszer nem látja el alapfeladatát, sokuk szerint gyakorlatilag működésképtelen. Ez azt is jelenti, hogy ez alapján misszióként több embert kellett volna repatriálni – ez valószínűleg azonban ilyen formában nem történt meg (a missziós repatriálások összesített száma alapján). Ezek okai között feltételezhetjük, hogy ott szerepel az a tény, hogy bár sokan tudnak az ilyen esetekről, azok fölött „szemet hunynak”, vagy megoldják „házon belül”. Ezen megoldások bármelyike szembe megy az érvényes szabályzókkal, és ez nehéz helyzetbe hozza a parancsnoki állományt. Célszerűbb volna tehát egy engedékenyebb, de mindenki számára betartható rendszert kidolgozni.

11. ábra – saját forrás

A kérdés megválaszolása szintén nagyfokú őszinteséget feltételez. Úgy gondolom, hogy a tisztek részéről ez reális arányt is jelent – a törzsbeosztásokban az állomány veszélyeknek való fizikai kitettsége és igénybevétele kisebb, így gyakran több „lehetőség” van szolgálaton kívül alkoholt fogyasztani. Ugyanakkor beszédes, hogy a tisztii állomány, amely alapvetően és döntően a parancsnokokat is jelenti, a legnagyobb arányban adott pozitív választ a kérdésre.

12. ábra – saját forrás)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

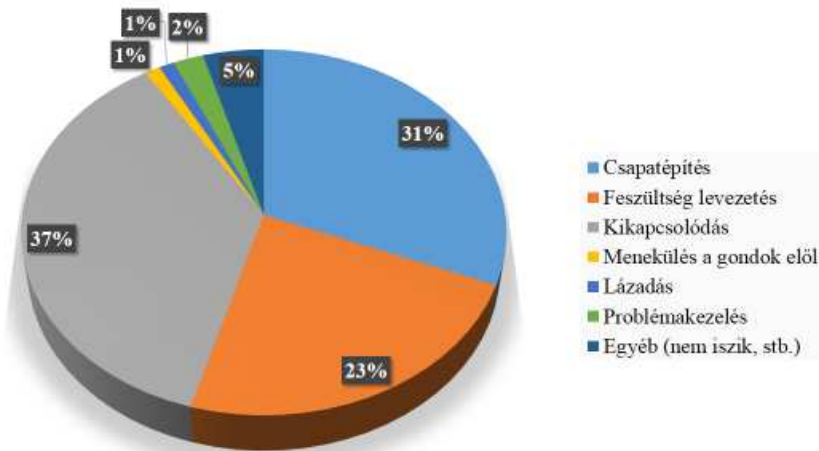
2016. IX. évfolyam 1. szám

A különböző állománykategóriák véleménye a szabályozásról két egyértelmű üzenetet hordoz – egyfelől a parancsnoki állomány részéről jelentős (közel 60%) az a vélemény, hogy a mértéktelenség a szigorú szabályozás alapja. Ez egyfajta bizalmatlanságot feltételez – ennek alapja egy ilyen felkészült és komoly missziós múltú állomány esetében biztosan valamilyen tapasztalaton alapszik.

A másik negatív véglet, a legénységi állomány közel negyede (24%) által feltételezett kollektív büntetés jelleg. Az ilyen üzenetek közvetítése alapvetően a bizalmatlanságot erősíti, és rendkívül károsan hat a közösségre, gyengíti a csapat teljesítményét.

Mindkét oldal nagy százalékban (bár más jellegű) bizalmatlanságot jelölt meg a szigor alapjául, amely annak hatékonyságát is megkérdőjelezi. Szükséges volna a hiányzó bizalom helyreállítása, az összekovácsolásra ilyen téren is hangsúlyt helyezni.

Milyen szerepe van a missziós alkoholfogyasztásnak?

13. ábra – saját forrás

Az alkoholfogyasztás minden állománykategória együttes véleményére alapozva, 31% szerint alkalmas a csapatépítésre. Ezt a szerepét már a misszió előtt betöltheti, de egyéb tulajdonságai csak később kapnak hangsúlyos szerepet. A kikapcsolódás és a feszültség oldása, összességében a válaszadók 60% szerint hangsúlyos. Úgy gondolom, hogy ez jelentős tényező, egy monoton misszió során kiemelt szerepet kap, így célszerű a parancsnokok részéről előre számolni vele.

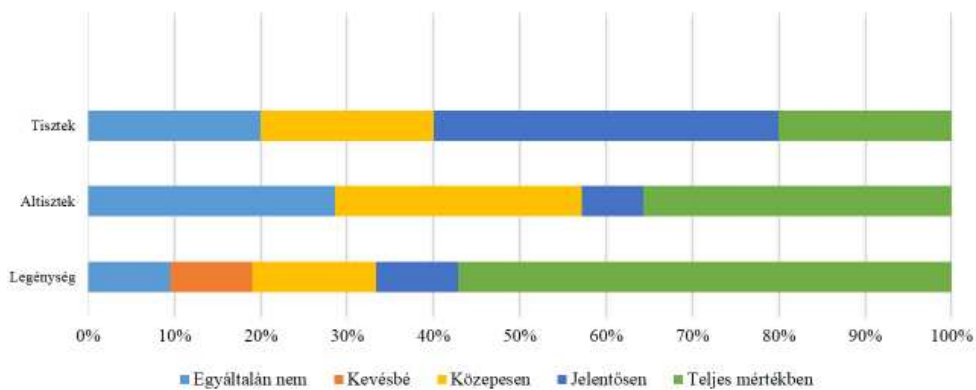
Hangsúlyozni szeretném, hogy ez egyszerre jelenti a helyi szórakozó helyeken, sportesemények közben, stb. elfogyasztott alkoholra is vonatkozik, ugyanúgy, ahogy a kis csoportban, körletekben megivott sör is itt jelenik meg. Azok azonban, akik problémakezelés-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

ként nyúlnak az alkoholhoz, reálisan jelentenek veszélyt – amelyet már a kiutazás előtt célszerű kezelni.

Ha a parancsnok engedélyezi a korlátlan italfogyasztást, az mennyire motiválja, hogy mértékletes maradjon?

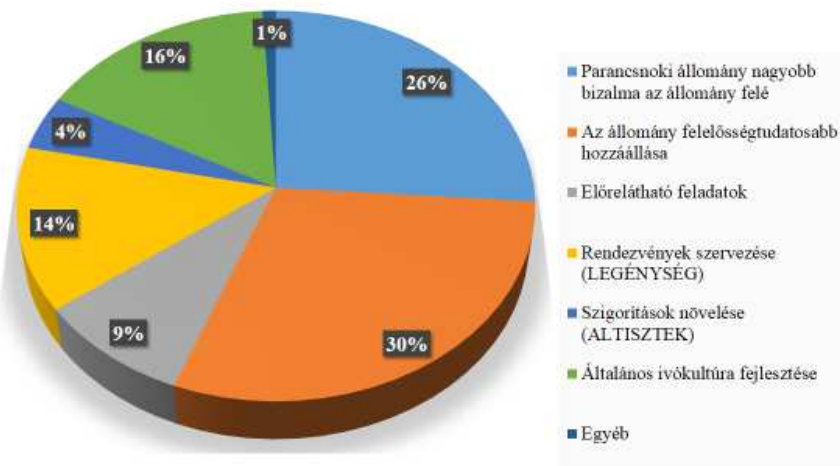

14. ábra – saját forrás

A kérdőív utolsó részében az alkoholfogyasztás engedélyezésére, mint lehetséges motivációs tényezőre kérdeztem rá. Itt egyértelműen a pozitív válasz összefügg a rendfokozattal – minél magasabb a rendfokozat, annál kevésbé jelenik meg ez motivációs tényezőként. Ez összefüggésben a 11. ábrán látottakkal egyértelműsíti, hogy a magasabb rendfokozattal rendelkezők kevésbé érzik magukat „érintve” a szabályozásban. Ez egy rendkívül káros trendre utal, és főleg egy nagy létszámú kontingensnél okozhat problémát. Szükséges volna, hogy a magasabb rendfokozattal rendelkezők személyes példamutatáson keresztül motiválják a beosztottakat.

A legénységi állomány körében a legmagasabb a teljesen pozitív választ adók aránya. Ez egyfelől a korábbiak alapján látható „bizalmi deficit” egyfajta kompenzálása lenne, amely főleg a legalacsonyabb rendfokozattal rendelkezők számára lenne fontos.

Mivel lehetne növelni a rendszer hatékonyságát?

15. ábra – saját forrás

Az utolsó ábrán a kérdőívet kitöltők több lehetőséget jelölhettek meg. Ezek alapján a két oldalú bizalom erősítése (56%) került egyértelműen előtérbe. Az altiszti állomány részéről jelent meg egyedülként a szigorítások növelése, lehetséges megoldásként a jelenlegi helyzetre. Ez másnál nem jelentkezett – itt utalnék vissza az altiszti állomány nehéz helyzetére, amennyiben minden szempontból a két másik állománykategória között helyezkednek el. Ez egyértelmű utalás arra, hogy vannak, akik valamilyen formában segítséget várnak a tisztek felől, hogy feladatukat hatékonyan láthassák el.

A legénységi állomány körében egyöntetűen előtérbe került a rendezvények szervezése, mint lehetőség. Ez alapján nekik van a legnagyobb igényük, hogy legálisan, valamilyen keretek közé foglalt módon fogyaszthassanak alkoholt.

ÖSSZEFOGLALÁS

A kérdőívben feltett kérdésekkel igyekeztem megválaszolni a hipotézisben megfogalmazott felvetéseimet.

Úgy gondolom, hogy egyértelműen bebizonyosodott, hogy a komoly missziós tapasztalatokkal és jelentős szolgálati idővel rendelkező állomány (különös tekintettel itt a tisztek és altisztek, azaz a parancsnokok) határozott véleménye szerint minden misszióban van engedély nélküli alkoholfogyasztás, tehát a korlátozások nem érték el céljukat. Amíg a közös, egymással szembeni bizalmatlanság megosztja az állományt (különösen a legénységi állomány véleménye jelentős, akik a szabályozást kollektív büntetésnek élik meg), addig ezen a tényen nehéz változtatni. Célszerű lenne erre komolyabb hangsúlyt fektetni a misz-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

szíós felkészítéseknél, az összekovácsolásnál erre is kitérni – ez növelhetné a szervezet hatékonyságát.

A kutatásomból alapvetően kiderült, hogy a többség számára az alkoholnak csapatépítő és feszültség levezető hatása van, amely már a missziós tevékenység előtt megjelenik. Ezek mellett megjelenik, hogy ezt a szerepet nehéz pótolni – ezt monoton missziók esetén (ahol főleg a végrehajtó állomány hajt végre monoton feladatokat, mint például az őrszolgálat). Ezekre igény van leginkább a legénység részéről), hogy a csapatépítést akár szervezett keretek között a misszióban is folytathassák.

A két oldalú bizalomépítésre főleg az alacsonyabb rendfokozatúak részéről van kifejezett igény. Feltételezhető, hogy ennek az igénynek a kielégítése, és a magasabb rendfokozatú állomány részéről mutatott felelősségteljes személyes példa mellett egy nyíltabb, kevésbé feszült légkört teremtene, ami a hatékonyabb munkavégzés, jobb munkakörülmény (tulajdonképpen a folyamatos missziós összeczártságra utalva életkörülménynek is nevezhető) feltétele.

Ebből következik, hogy az utolsó feltételezésem, amely szerint a szabályozott keretek közti alkoholfogyasztás a csapatépítés és a feszültség levezetés egyik lehetséges és legális módja, nem meglepő módon az alacsonyabb rendfokozatúak részéről jelent meg igényként. Ők azok, akik a szolgálatot fizikailag is ellátják, többségében a terepen, őrtornyokban tevékenykednek – és leginkább rájuk vonatkoznak a készenlétek ellátásának szigorú szabályai is. Azonban pont ebből kifolyólag, ha erre nincs mód és lehetőség, akkor a feszültség is itt jelenik meg leghamarabb – ez azonban már az altisztai állományra is hatással van, elég csak arra gondolni, hogy egyedülként ott jelent meg a szigor növelésének igénye. Azt gondolom, hogy a legális szórakozási lehetőségek rendezése így minden katonánál csökkentené a feszültséget.

BEFEJEZÉS

A missziós alkoholfogyasztás kérdése tehát a komoly tapasztalatokkal rendelkező állományt is megosztja. Úgy gondolom, hogy kérdőívvel egy kényes témában is sikerült őszinte, értékelhető eredményt elérni – amely megmutatja, hogy egyes állománykategóriák hogyan élik meg a szabályozást, mennyire gondolják azt hatékonynak.

A parancsnokok felelőssége elengedhetetlen, főleg abban, hogy bármilyen szinten álljanak is, (szakasztól a kontingens parancsnokig) ismerjék meg állományukat, annak összetételét, erős és gyenge pontjait – és ehhez igazítsák ennek a kérdésnek a kezelését. Ez egy jóval idő és energiaigényesebb feladat a részükről, mint a zéró tolerancia (a kérdőív eredménye alapján egyértelműen annak fényében, hogy azt nem fogják tudni betartatni) kihirdetése.

Szükséges volna a kölcsönös bizalom meglétére a parancsnok és az alárendelt között – ez azonban nem létezhet személyes példamutatás nélkül. Ennek a tételnek ugyanúgy a szakaszparancsnoktól a törzsön át a kontingens parancsnokáig egy személyben minden szintre vonatkoznia kell.

Herzberg elmélete jelen helyzetre lefordítva tehát az alkohol fogyasztása a misszióban nem elengedhetetlen, nem fogja jobb teljesítmény elérésére ösztönözni az állományt – de a tiltása, megvonása már rövidtávon is okozhatja a feszültség fokozódását, ezáltal a munka és missziós életkörülmények romlását, a teljesítmény csökkenését is.

Az pedig, hogy ez esetleg azt jelenti, hogy a parancsnokok ezért arra kényszerüljenek, hogy szemet hunyjanak, vagy eltekintsenek bizonyos esetek kivizsgálásától, rendkívül kellemetlen helyzetbe kényszeríti őket, amelyet mindenképpen el kell kerülni.

Célszerű volna tehát a missziós alkoholfogyasztás kérdését újra megvizsgálni, a minden szinten elvárható kölcsönös bizalom jegyében a kontingens parancsnokok és alárendelt parancsnokaik személyes döntéseire bízni a megoldást.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bárdos László-Szelei Ildikó: A katonai pálya szocializációjának elősegítése pedagógiai eszközökkel. Új Honvédségi Szemle. 2007.
2. Beller Balázs: Herzberg-féle motivációelmélet vizsgálata egy empirikus kutatás során. In: Hadtudományi Szemle, VII. évfolyam, 4. szám, 2014.
3. Bolgár Judit ezredes –Dr. Ribárszki István alezredes: Vezetés-és Döntésszichológia, egyetemi jegyzet, ZMNE Pedagógia és Pszichológia Tanszék, Budapest, 1999.
4. Czuprák Ottó: Katonai szervezetvezetés egyetemi jegyzet, Bp., ZMNE, 2004.
5. Roóz József: A menedzsment alapjai. Bp., Perfekt., 2006.
6. Szelei Ildikó: A beosztottak motiválásának pedagógiai kérdései. In: Pedagógia I. egyetemi jegyzet (Szerk: Mészáros), Bp., ZMNE, 2004.

HORVÁTH CSABA¹

Ösztönzés

Motivation

Absztrakt

A szerző tanulmányában azt kívánja elemezni, hogyan lehet a munkavállalókat hatékonyan ösztönözni, mivel lehet a külföldi elvándorlást csökkenteni, úgy a civil szférában, mint a Magyar Honvédségben, hiszen a mai magyar társadalom talán egyik legégetőbb problémája, hogy hogyan lehet a képzett munkavállalókat arra ösztönözni, hogy Magyarországon maradva, hazánkban kamatoztassák ismereteiket, itthon járuljanak hozzá az ország fejlődéséhez.

Kulcsszavak: motiváció, ösztönzés, elvándorlás

Abstract

As one of the most pressing issue is the question of the right method of motivation which can get the well-qualified employees to stay in Hungary and apply their knowledge in this country contributing to the improvement of the country, the author wants to find answers for the problem of motivation and the possible solutions for the reduction of migration both at the area of the civil sector and at the Hungarian Defence Forces.

Keywords: motivation, migration

BEVEZETÉS

A mai magyar társadalom talán egyik legégetőbb problémája, hogy hogyan lehet a képzett munkavállalókat arra ösztönözni, hogy Magyarországon maradva, hazánkban kamatoztassák ismereteiket, itthon járuljanak hozzá az ország fejlődéséhez. A híradásokból valamilyen értesülhettünk róla, hogy mára már több százezres nagyságrendben hagyták el az

---

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, MSc hallgató/National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, MSc student, E-mail: horvath.csaba12@chello.hu

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

országot elsősorban fiatal, jól képzett dolgozók azért, mert az Európai Unió más országai-
ban látják biztosítva megélhetésüket.

A probléma a Magyar Honvédséget is érinti, ráadásul a honvédség viszonylatában nem csak a külföld, de Magyarországon belüli lehetőségek is elszívják a potenciális munkaerőt, csökkentve a toborzás hatékonyságát és növelve a kiáramlást, a katonai szervezetek lét-számhiányát. Az idei évben ugyan megtörtént a régóta várt bérfejlesztés a Magyar Honvédségben, egyelőre azonban úgy tűnik, a negatív tendenciákat már ez sem volt képes hatékonyan megállítani.

Dolgozatomban mindezek tükrében azt kívánom megvizsgálni, hogyan lehet a munkavállalókat hatékonyan ösztönözni, mivel lehet az elvándorlást csökkenteni, úgy a civil szférában, mint a Magyar Honvédségben.

AZ ÖSZTÖNZÉS MOTIVÁCIÓELMÉLETI ALAPJAI

Az ösztönzés elméleti alapjainak megtárgyalása elején elsősorban is tisztázni kell, mi a különbség az ösztönzés és a motiváció között. Míg a motiváció nem más, mint az adott személyt cselekvésre készítő belső szükségletek összessége, addig az ösztönzés külső befolyásolás meghatározott munkahelyi magatartás fenntartására, módosítására, illetve megszüntetésére. A két fogalom azonban szorosan összefügg, hiszen ösztönzéssel az adott személy vagy csoport motivációját próbáljuk növelni, elérve ezzel, hogy az elvárt munkahelyi magatartáshoz szükséges cselekvésre vonatkozó késztetések kialakuljanak.

Ennek megfelelően dolgozatom első fejezetében az ösztönzés elméleti alapjainak áttekintését a vonatkozó motiváció elméletek ismertetésével kívánom kezdeni.

Maslow szükségpiramisa²

1. ábra: Maslow szükségpiramis

² Mohácsi Róbert: Ösztönzés, Hadtudományi Szemle, VIII. évf. 1. szám, 2015., 475-476. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Maslow az 1950-es években megalkotta az emberi szükségletek hierarchiáját, azaz a Maslow-piramist (1. ábra), ami eredetileg ötlépcsős volt, majd 1986-ban másik két lépcsőt is hozzá tett.

A piramis első szintjén vannak a fiziológiai szükségletek, mint a lélegzés, vízigény, evés, anyagcsere, alvás, szexualitás. A második szinten a biztonság és védetség szükséglet foglal helyet, vagyis, hogy rendelkezünk valamilyen jellegű védetséggel az időjárás viszontagságaival és a támadásokkal szemben. Az e fölött elhelyezkedő szükségletek már inkább szociális színezetet kezdenek ölteni. A harmadik szinten a szeretet és a valahová tartozás szüksége áll, ami azt jelenti, hogy kell egy közösség, barát vagy család, ahol megtapasztaljuk a bajtársiasságot, a gyengédséget és az elfogadást. A negyedik szinten az elismerés és megbecsülés iránti szükséglet található. Ezen a szinten jelenik meg az, hogy egyre fontosabbnak érezzük a mások általi elismerést és értékelést. Ide tartozik az önértékelés is, azaz saját magunk elismerése, az önbecsülés. Az ötödik szint a kognitív szükségletek helye: a tudás, a megértés és a megismerés, azaz a tanulás utáni motiváció. A hatodik szint az esztétikai szükségletek, vagyis a szépség, a rend és a harmónia utáni vágyé. A piramis csúcán az önmegvalósítás szüksége áll, vagyis, hogy kibontakoztassuk képességeinket, tehetségünket, és azzá váljunk, amit a végső határokig kiterjesztett képességeink lehetővé tesznek számunkra.

Maslow elképzelése szerint a magasabb rendű szükségletek csak akkor kerülhetnek sorra, ha az alacsonyabb szükségleteket már részben kielégítettük. Ha nem elégítjük ki a primitív alapszükségeket, akkor azok olyan kényszerítő erővel hatnak, hogy elvonják figyelmünket a felsőbb szükségletektől.

A piramis alján lévő szükségletek (1-4. szint) hiánypótlók, mert kielégítésükkel kellemetlen állapottól szabadulunk meg, csökken a feszültség, míg a magasabb szükségletek (5-7. szint) növekedésalapúak, mert növelik a belső feszültséget, és a bennünk lévő lehetőségek kiaknázására ösztönöznek. Természetesen előfordul, hogy egyszerre több szükséglet motiválja az embert vagy, hogy az elsődleges szükségletek a magasabb miatt háttérbe kerülnek, de a modell alapvetően megfelelő ez emberi szükségletek hierarchiájának leírására.

HERCZBERG KÉT-TÉNYEZŐ ELMÉLETE³

Herczberg két-tényezős elmélete a munkahelyi környezetbe leginkább beleillő rendszerezést fogalmazza meg. Herczberg az emberi szükségleteket két részre osztotta. Elmélete szerint a higiénés és motiváló tényezők elválnak egymástól. A higiénés tényezők megléte nem szül elégedettséget, de hiányuk elégedetlenséghez vezet. A motiváló tényezők hiánya viszont nem szül elégedetlenséget, meglétük azonban megelégedettséget eredményez.

A fentiek szerint a higiénés tényezők közé sorolt – munkafeltételek, biztonság, megfelelő bérezési rendszer – tényezők minden munkavállaló alapvető szükségleteit jelentik. Jó

³ Mohácsi Róbert: Ösztönzés, Hadtudományi Szemle, VIII. évf. 1. szám, 2015., 476-477. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

példa erre, amikor a munka elvégzése során nem áll rendelkezésünkre a megfelelő felszerelés a feladat teljes igényű és színvonalas elvégzéséhez.

Herczberg elmélete alapján vizsgálható például a juttatások kérdése. Az elvégzett munkáért köztudottan díjazás jár, az ember pedig azért dolgozik, hogy a munkájáért kapott juttatásból megéljen. Az általa megfogalmazott igényszint megteremtésének eszköze a munkahely, ahol adott esetben még arra is lehetősége nyílik, hogy egyéb szakmai és emberi képességeit is kiterjessze. Mindezek azonban nem lesznek fontosak számára mindaddig, amíg a mindennapokban elvégzendő feladataihoz a feltételek, és a feladat elvégzését követően a díjazás nem nyújtja azt, ami a számára kívánatos lenne.

A fent említett tényezők mindenki számára természetesek. Az ösztönzés, illetve a motiváció nem jelenik, illetve nem jelenhet meg mindaddig, míg a higiénés tényezők az optimális szintet el nem érik. Ebben az esetben, a szervezetekben jelenlevő motiváló eszközök alkalmazásának hatásait torzítja, illetve semlegesíti a másik – higiénés – tényezők hiánya.

SKINNER MEGERŐSÍTÉS-ELMÉLETE⁴

A megerősítési elméletet Skinner dolgozta ki. Az elmélet abból az alapgondolatból indul ki, hogy a cselekvéseket az egyén múltbéli tapasztalatai befolyásolják. A korábbi cselekvések pozitív vagy negatív következményei befolyásolják a cselekedet ismétlésének bekövetkezését. Ennek eredményeképpen a tanulási folyamat megértése nagymértékben segíti a motivációs folyamat megértését.

Az elmélet szerint megkülönböztethető pozitív megerősítés és negatív megerősítés, illetve viselkedés módosító hatású lehet a büntetés és a megszüntetés is. A pozitív megerősítés az, amikor a cselekvéshez pozitív következményeket kapcsolhat az egyén, ezzel növeli annak a magatartásnak a gyakoriságát, mely kívánatos. Így például jutalommal, előléptetéssel „jutalmazza” a pozitívan cselekvőt. A negatív megerősítés valamely nemkívánatos következmény megszüntetését jelenti. A negatív megerősítés állandó feszültséggel járhat együtt, és nem is segíti azoknak a magatartásformáknak a kialakulását, amelyeket a vezető jónak talál.

A büntetés, illetve a megszüntetés célja, hogy a veszélyes, illetve nemkívánatos magatartások ritkuljanak. Büntetés kétféleképpen nyilvánulhat meg: lehet negatív következmény (például elbocsátás), illetve egy pozitív következmény elmaradása is (például prémium). A büntetés a félelem és a bizalmatlanság légkörét táplálja, ami a problémák rejtegetésére vezet. Ellenőrizhetetlen érzelmi reakciókat válthat ki, megronthatja a vezető és a beosztottjai közötti személyes kapcsolatot, és visszajára is fordulhat a hatása.

A megszüntetés egy korábbi magatartás megváltoztatása, így a rendszeresen ismétlődő korábbi magatartás helyébe egy másik magatartásforma lép. Lényege az, hogy megszűnnek azok a következmények, amelyek hatására a cselekvés rendszeresen ismétlődik.

⁴ Krauth Márta: Bérezés, ösztönzés, motiváció, Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola, 2009., 31-33. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A megszüntetett következmény lehet pozitív és negatív is, ám alkalmazási lehetőségei erősen korlátozottak a szervezeti szituációkban.

Fontos megjegyezni, hogy a megerősítés csak akkor működhet hatékony motiváló erőként, ha az adott személy a cselekedeteivel kapcsolatban folyamatos és objektív, a cselekedetét követő azonnali visszacsatolást kap. Ennek hiányában nem tudhatja pontosan, mely tevékenysége került jutalmazásra, vagy mi miatt is kapott büntetést.

ÖSZTÖNZÉSI RENDSZER⁵

A motiváció tartalmi és folyamat-elméleteinek egyes elemeit felhasználva egy megalapozott és hatékony ösztönző rendszert lehet kialakítani.

Az ösztönzési rendszerek kialakításánál figyelembe kell venni, hogy nem lehet „általában” ösztönözni, mert az ösztönzők nem egyformán hatnak az egyénekre és a csoportok reakciója sem egyforma. A felső vezetőnek a szervezeti célok elérése érdekében kell ösztönöznie, míg a közvetlen vezető a csoportokat és az egyéneket differenciáltan ösztönzi. A munkatársakat külön-külön kell ösztönözni, mint a csapat tagjait, illetve mint egyéneket. Ehhez azonban szükséges, hogy a vezető ismerje a csoport céljait és normáit, valamint az egyének céljait, értékrendjét. Fontos, hogy a vezető tudja meg, milyen jutalmak fontosak a beosztottjai számára, mérje fel beosztottjai képességét, szakismeretét és szokásait. A vezető csak elérhető, konkrét és mérhető teljesítményeket tűzzön ki, a célkitűzés, a teljesítménymérés módja, valamint az értékelés pedig legyen nyilvános. A jutalom legyen arányos az eléréséhez szükséges erőfeszítéssel, és csak az elért teljesítményeket jutalmazza.

A legáltalánosabb ösztönzés természetesen a munkabér, a versenyképes fizetés. Felmérések azt mutatják, hogy a munkavállalókat elsősorban a fizetéssel lehet ösztönözni. A munkavállaló a munkájáért járó megfelelő javadalmazásért dolgozik, azért vállal esetleg túlórákat, pluszmunkát is. A fizetés, a pénzbeli javadalmazás azonban nem az egyedüli módja a munkavállaló munkára való ösztönzésének. Tapasztalatok azt mutatják, hogy a munkabér csupán a pályakezdő fiataloknál elsődleges motiváció, később már más szempontok is közrejátszhatnak a munkahely megválasztásában.

Az ösztönzési rendszer két alapvető elemből áll: a javadalmazás és a nem anyagi juttatások.

A javadalmazás a munkabért és a béren kívüli juttatásokat foglalja magában, ennek megfelelően alapvetően három részből tevődik össze: az alapbérből, ami lehet időbér vagy teljesítménybér, a változó bérből (bónusz, részesedés, stb.), illetve a juttatásokból (cafeteria, pótszabadság, stb.).

A nem anyagi juttatások körébe tartozik az előléptetés, munkakör gazdagítás, rugalmas munkarend, karrier lehetőségek, képzés, stb.

A javadalmazással kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy csak akkor lehet az ösztönzési rendszer hatékony eleme, ha a bér összhangban van az elvégzett munkával, valamint

⁵ Mohácsi Róbert: Ösztönzés, Hadtudományi Szemle, VIII. évf. 1. szám, 2015., 478. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

méltányos a szervezetben elvégzett más munkákkal, vagy más szervezetekben végzett hasonló munkákkal történő összevetésben.

A PARANCSNOK, MINT ÖSZTÖNZŐ⁶

A Magyar Honvédség, más fegyveres szervekhez hasonlóan, hierarchikus szervezetének köszönhetően ösztönzés tekintetében speciális helyzetben van, hiszen a különböző szintű parancsnokok nagyon fontos ösztönző erőt tudnak képviselni a beosztottak számára. Az egyes parancsnokok szakmai tevékenységet támogató, de érzelmi alapon is megerősített közösség kialakítására irányuló céljai csak akkor valósulhatnak meg, ha emberileg és szakmailag egyaránt példaértékű és követésre méltó, és ez mindennapi tevékenységében, magatartásában is tükröződik, úgy magánéletében, mint parancsnoki munkájában. Ahhoz, hogy a parancsnok ezt a speciális helyzetét kamatoztatni tudja, és hatékonyan legyen képes alárendeltjeit anyagi eszközök nélkül is ösztönözni, az alábbi területekre mindenképpen célszerű figyelmet fordítania:

- Szakmai felkészültség: parancsnokként a racionális követelménytámasztás érdekében tisztában kell lennie beosztottai feladataival, olyan szintű ismereteket kell birtokolnia, amelyek biztosítják a „rálátást” szakmai tevékenységükre, emellett megalapozottá teszik az általa végrehajtott ellenőrzéseket és a szakmai fejlesztésre irányuló tanácsadását.
- Általános műveltség: a parancsnoknak nem csak szakmailag, hanem emberileg is példaképnek kell lennie, ehhez pedig elengedhetetlen, hogy beosztottaival olyan témákról is el tudjon beszélgetni, amelyek nem kötődnek a katonai tevékenységhez. Nem feltétlenül kell mindenhez jobban értenie, de ha „tárgyalóképes” valamely olyan témában, amelyben beosztottja jobban „otthon van” mint ő, bizonyíthatja, hogy mindenkinek meg van a saját értéke az alegységen belül, s így növeli a beosztott önbizalmát.
- Alárendeltek fejlesztése: mind szervezeti, mind egyéni szempontból nagy jelentőségű az alegység beosztotti állományának fejlesztése. A fejlesztés magában foglalja a folyamatos informálás mellett az inspirációt, a tanácsadást, a személyi és szervezeti lehetőségek feltárását. A parancsnoknak a személyi képességek és a szervezeti követelmények összhangjára kell koncentrálnia, ezek függvényében kell meghatározni azokat a pedagógiai eljárásokat és célokat, amelyek keresztl a napi életben elérheti a beosztottak folyamatos fejlődését. A parancsnoknak ehhez tisztában kell lennie a beosztottait érintő tanfolyamok, továbbképzések tartalmával, azok gyakorlati alkalmazhatóságával. Ismernie kell a beosztottakat érintő előmeneteli rendszer kritériumait, a vertikális és horizontális karrier megvalósításának lehetőségeit.

⁶ Kolossa László: Az ösztönzés lehetőségei alegységszinten II., Hadtudományi szemle, I. évf. 1. szám, 2008., 48. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- Szabályok követése: a parancsnoknak pontosan tisztában kell lennie a szervezetre és beosztottai tevékenységére vonatkozó előírásokkal és szabályokkal, és azokat magára nézve is kötelező érvényűnek kell tekintenie, azok előírásait be kell tartania. Csak így tudja hitelesen megkövetelni alárendeltjeitől is ezeknek a szabályoknak a betartását, egyben példát mutatva könnyebben is elérheti, hogy beosztottai motiváltak legyenek a szabálykövető magatartás követésében.
- Etikus magatartás: a parancsnoknak és beosztottainak a szervezeti célok elérését elősegítő értékek tekintetében azonos hullámhosszon kell mozogniuk, ehhez pedig tisztázni kell a főbb elvárásokat. A szervezeti egység vezetőjének meg kell tudnia értetni az általa vallott és követett értékek jelentőségét. Az általa képviselt szervezeti értékek sohasem kérdőjelezhetők meg, azokhoz konzekvensen tartania kell magát, ezzel ösztönözve beosztottait az adott értékek mentén történő tevékenységre. Az értékrendjét gyakran változtató parancsnok „köpönyegforgatásával” hiteltelenné válik beosztottai előtt, ezzel elveszítve tekintélyét.

A PARANCSNOK ÖSZTÖNZÉSI LEHETŐSÉGEI⁷

Habár, ahogy az már a korábbiakban említésre került, a legfőbb ösztönző erő a munkabér és az anyagi juttatások, a Magyar Honvédségben ilyen jellegű ösztönzésre meglehetősen korlátozottak a lehetőségek, az alegységparancsnokok számára pedig ez a módszer egyáltalán nem jöhet számításba. Tekintsük tehát át, mégis milyen lehetőségei vannak ma a Magyar Honvédségben egy alegység parancsnokának arra, hogy beosztottait ösztönözni tudja:

- Személyes képességekhez szabott feladatok: alapelv, hogy az alegységparancsnok csak olyan feladatot határozzon meg, amelyet beosztottja teljesíteni is tud. Az ilyen ösztönzési módszer alkalmazásánál azonban körültekintően kell eljárni, abban az esetben ugyanis, ha a hasonló beosztású alárendeltek közül képességei miatt valaki csak csekély számú vagy egyszerűbb feladatokat kap, míg mások leterheltsége jelentősen nagyobb, mindez közel azonos anyagi juttatások mellett komoly feszültségek forrása lehet. Ennek kiküszöbölése érdekében fontos eszköz az alárendeltek objektív teljesítményértékelésén alapuló előmeneteli rendszer, melynek eredményeként mindenkinek a képességeihez mért, és ennek megfelelő anyagi megbecsüléssel is járó beosztás biztosítását szükséges elérni.
- Példamutatás: ennek abban az esetben van jelentős motiváló értéke, ha a parancsnoknak sikerült a szervezet tagjaiban közel azonos értékrendet kialakítani, és ehhez ő maga is következetesen tartja magát. Így biztosítható, hogy a beosztott a parancsnok személyét és megnyilvánulásait tekintse másolandó mintának.

⁷ Kolossa László: Az ösztönzés lehetőségei alegységszinten II., Hadtudományi szemle, I. évf. 1. szám, 2008., 50. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- Látszattevékenységek kerülése: a napi gyakorlatban sok helyen előfordul az, hogy valós problémák helyett, pusztán a munkaidő kitöltésére „látszatproblémák” megoldását kell végrehajtani. Az ilyen szituációkat lehetőség szerint minimálisra kell csökkenteni, és a beosztottnak olyan feladatokat kell szabni, melyek végrehajtása a szervezet céljainak elérése érdekében szükséges, és a kialakított közös értékrend szerint is értékes tevékenység.
- Karrier-tanácsadás: a karrier az egyik legfőbb motiváló tényezőnek tekinthető akár a pálya kapcsán, akár pedig az egész életút tekintetében. Ennek elősegítése komoly ösztönző lehet a beosztottak számára.
- Kompetencia-fejlesztés: A karriernek a birtokolt kompetenciákon kell alapulnia, így elválaszthatatlan a kompetenciafejlesztés a karrier megvalósításában nyújtott segítségtől.
- Eseti munkaidő-kedvezmény: ennek a módszernek az alkalmazását az alegységparancsnoknak mérlegelnie kell, mivel nem legális, azonban adott esetben meglehetősen hatékony ösztönző eszköz.

ÖSZTÖNZÉSSEL KAPCSOLATOS EMPIRIKUS KUTATÁS ISMERTETÉSE

Ösztönzéssel kapcsolatos kutatásom arra irányult, hogy feltárjam, a különböző ösztönzési módszerek és lehetőségek milyen hatékonysággal alkalmazhatók, az anyagi ösztönzőkön kívül más módszerek mennyire lehetnek eredményesek, illetve van-e különbség bizonyos jól körülhatárolható társadalmi csoportok vonatkozásában az egyes módszerek eredményességében.

AZ EMPIRIKUS KUTATÁS MÓDSZERTANA

Kutatásomat 2015. október 27 – november 09. között végeztem, online internetes felületen elkészített és kitölthető, interneten közzétett kérdőív segítségével. A kutatás során 143 db kitöltött kérdőív került feldolgozásra és értékelésre. A kérdőíveket kitöltő csoport összetétele nem tekinthető reprezentatív mintának, azonban az internetes közzétételnek köszönhetően (közösségi oldalon történő megosztás) az nem is korlátozódik a Magyar Honvédségben szolgálatot teljesítő személyekre. A kérdőívek kitöltése anonim módon történt.

A kérdőív 15 kérdést tartalmazott, mely három kérdéscsoportra tagozódott. Öt kérdés a válaszadók társadalmi csoportokhoz való tartozására, a válaszadó csoport összetételére vonatkozó információkra kérdezett rá. Öt kérdés a válaszadók motivációit vizsgálta, míg szintén öt kérdés vonatkozott a válaszadók ösztönzési rendszerekkel kapcsolatos tapasztalataira.

A KUTATÁSI PROBLÉMA ÉS A HIPOTÉZISEK

A kutatási probléma annak meghatározása volt, hogy milyen módszerekkel és eszközökkel lehet a munkavállalókat hatékonyan ösztönözni. Ezen probléma feltárása érdekében három kutatási hipotézis került meghatározásra:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

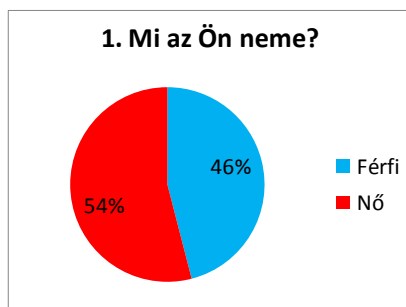
- Hipotézis 1: A legfőbb ösztönző a pénzbeli juttatás.
- Hipotézis 2: A pénzbeli juttatásokon kívül más, nem pénzbeli ösztönzők is hatékonyan alkalmazhatók.
- Hipotézis 3: Más módon ösztönözhetők a nők, mint a férfiak.

A kutatás a fenti hipotézisekre koncentrálni került végrehajtásra, illetve a beérkezett válaszok ezeknek megfelelően kerültek feldolgozásra.

A BEÉRKEZETT VÁLASZOK ÉRTÉKELÉSE

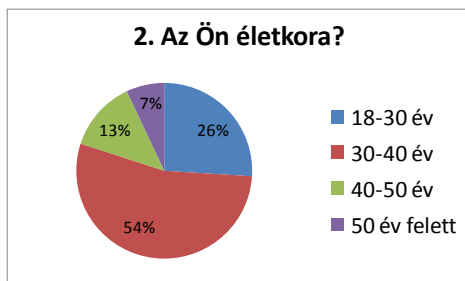
Alapkérdések:

A válaszadók közel fele-fele arányban voltak férfiak, illetve nők (46%, illetve 54%), mely lehetőséget adott a 3. számú hipotézis reális értékelésére. (2. ábra)

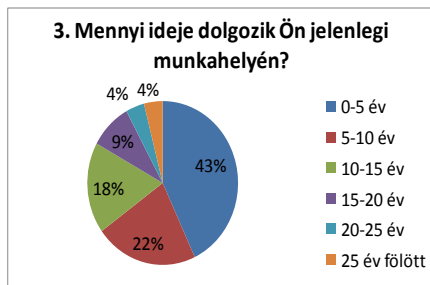

2. ábra: válaszadók nemek szerinti összetétele

A válaszadók életkor szerinti összetételét tekintve azok 80%-a 40 évnél fiatalabb volt, legnagyobb többségben a 30-40 év közöttiek voltak (54%), azonban az is kiderült, hogy valamennyi korosztály képviselte magát a felmért csoportban. A felmért csoport tagjainak közel kétharmada 10 évnél rövidebb ideje dolgozott jelenlegi munkahelyén, mely tény az életkor szerinti megoszlásból is adódott. (4. ábra)

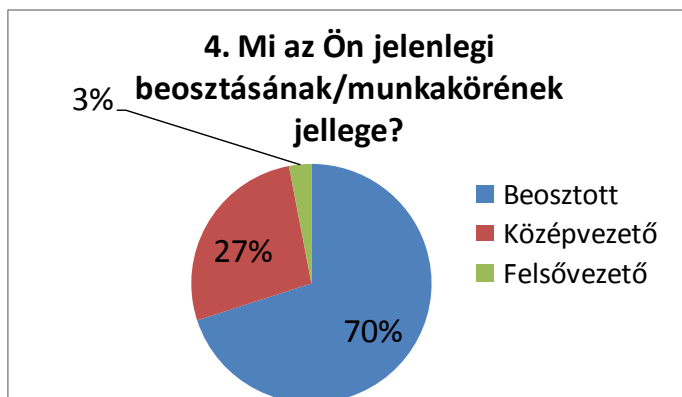
3. ábra: Életkor szerinti megoszlás

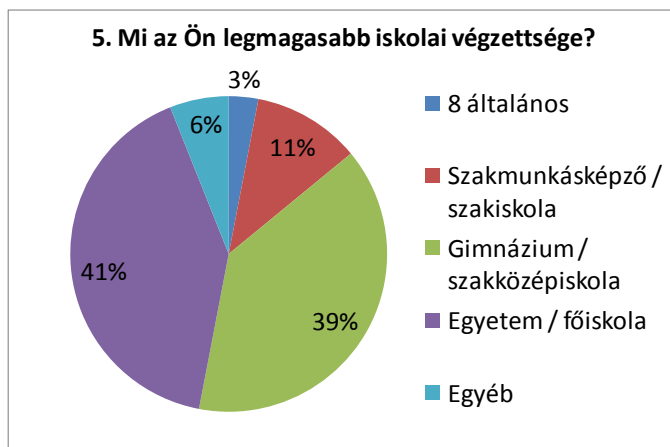
4. ábra: Jelenlegi munkahelyen eltöltött idő

A válaszadók munkakörének tekintetében 30% vallotta magát valamilyen szintű vezetőnek (közép- vagy felsővezető), míg 70%-uk saját bevallása alapján beosztotti munkakörben dolgozik. (5. ábra) Iskolai végzettség tekintetében pedig a döntő többség (80%) közép- vagy felsőfokú képzettséggel rendelkezik. (6. ábra)

5. ábra: Válaszadók beosztásának jellege

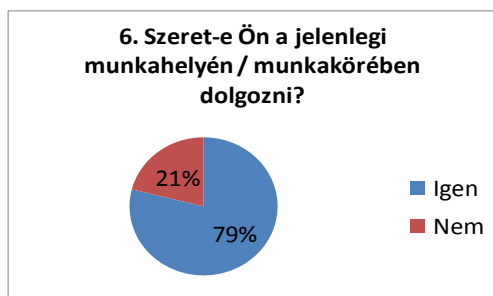
6. ábra: Iskolai végzettség megoszlása

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

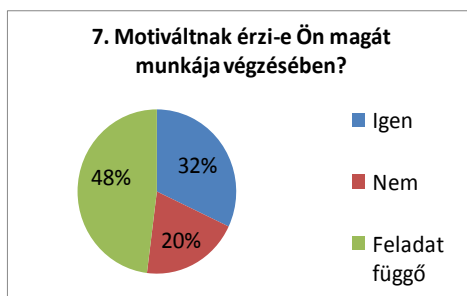
2016. IX. évfolyam 1. szám

Motivációs kérdések:

Saját bevallásuk szerint a válaszadók valamivel több, mint ötöde nem szívesen dolgozik jelenlegi munkahelyén, illetve munkakörében. (7. ábra) Ezzel összecseng a következő kérdésre adott válaszok megoszlása is, miszerint 20% nem érzi magát motiváltnak munkája elvégzésében. (8. ábra)

7. ábra: Munkahely szeretete

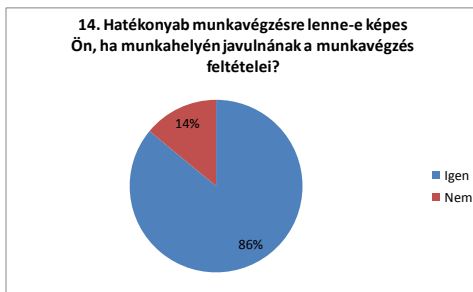

8. ábra: Munkavégzés motiváltsága

A válaszadók több mint fele nem volt elégedett munkahelyén a munkavégzés feltételeivel, míg döntő többségük nyilatkozott úgy, hogy hatékonyabb munkavégzésre lenne képes, ha munkahelyén javulnának ezek a feltételek.

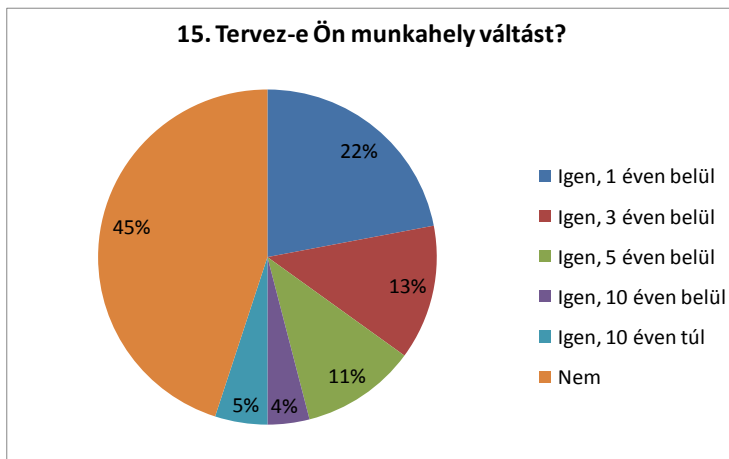

9. ábra: Elégedettség a munkafeltételekkel

10. ábra: Hatékonyság a feltételek javításával

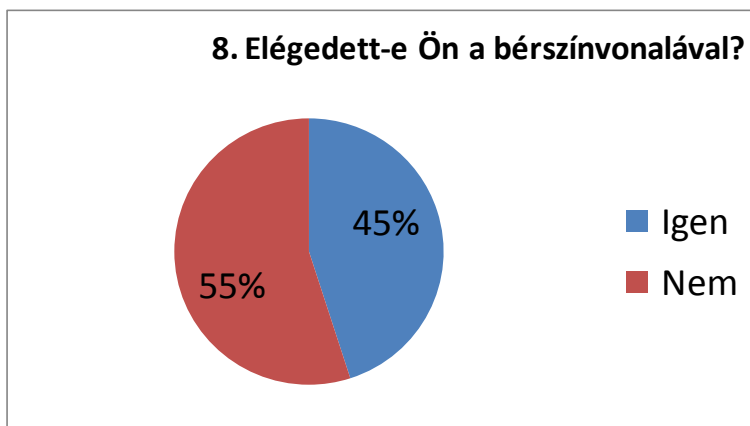
A munkahely tervezett megváltoztatására vonatkozó kérdésre a válaszadók valamivel több mint ötöde nyilatkozott úgy, hogy egy éven belül tervezi a más munkahelyre történő váltást (11. ábra), mely válasz ismét összecseng a munkahely szeretetére és a munkavégzés motiváltságára adott válaszokkal.

11. ábra: Munkahelyváltásra vonatkozó szándékok

Ösztönzési rendszerre vonatkozó kérdések:

A megkérdezettek több mint fele nyilatkozott úgy, hogy nincs megelégedve jelenlegi bérszínvonalával (12. ábra).

12. ábra: Bérszínvonalal való elégedettség

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A béren kívüli juttatásokra vonatkozó kérdésekre adott válaszokból kiderül, hogy a válaszadók több, mint kétharmada részesül béren kívüli juttatásban (13. ábra), azonban közülük közel 80% nem elégedett annak mértékével (14. ábra), több mint 70%-uk pedig nem tartja megfelelőnek ezen juttatások összetételét, a kapott juttatások jellegét sem. (15. ábra)

13. ábra: Béren kívüli juttatást kapók

14. ábra: Elégedettség a béren kívüli juttatással

15. ábra: Elégedettség a béren kívüli juttatások típusaival

A felmérés 12. kérdése arra vonatkozott, hogy milyen körülmények között vállalnák a válaszadók napi munkaidejük 2 órával történő megemelését. Erre a kérdésre a felsorolt válaszlehetőségek közül többet is meg lehetett jelölni. A kérdésre beérkezett válaszok értékelése során egyértelműen látszott, hogy a többlet munkát a válaszadók elsősorban a munkavégzéssel arányosan megnövelt munkabér biztosítása esetén vállalnák, a többi lehetőségre érkezett válaszok közül egyik sem érte el a növelt bérré leadott válaszok harmadát sem. (16. ábra) Jelentős számú válaszadó jelölte meg azt a lehetőséget is, mely szerint semmilyen körülmények között sem vállalná munkaidejének megnövelését.

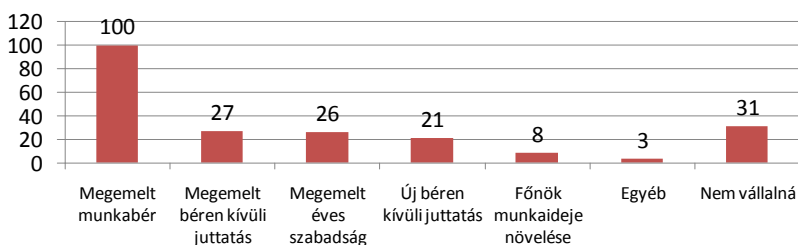
A kérdésre beérkezett válaszok nemek szerinti megoszlásában történő értékelésekor az derült ki, hogy jelentős különbség nem látszik abban, hogy férfiak és nők különböző

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

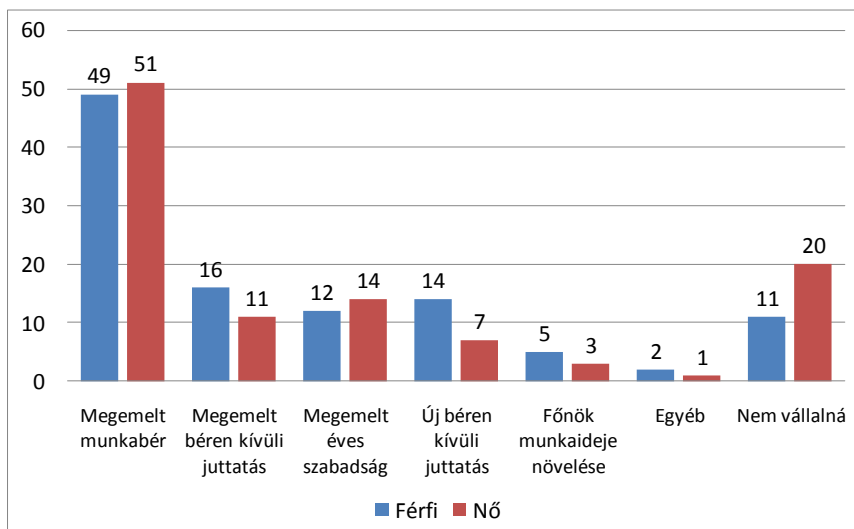
2016. IX. évfolyam 1. szám

esetekben vállalnák munkaterhelésük növelését. (17. ábra) A hölgyek talán valamelyest kevésbé ösztönözhetőek béren kívüli juttatásokkal, a felmérés eredménye alapján előnyben részesítik a konkrét pénzbeli ösztönzőket, illetve valamivel többen vannak közöttük olyanok, akik semmilyen körülmények között nem vállalnák munkaidejük növelését.

12. Milyen esetben vállalná napi munkaidejének 2 órával történő megemelését?

16. ábra: Munkaidő növelés vállalásának esetei

17. ábra: Munkaidő növelés vállalása nemek közötti megoszlásban

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatás értékelése alapján, a felállított hipotézisek vonatkozásában az alábbi következtetéseket lehet levonni:

HIPOTÉZIS 1: A LEGFŐBB ÖSZTÖNZŐ A PÉNZBELI JUTTATÁS

Az első hipotézis, miszerint a legfőbb ösztönző a pénzbeli juttatás, a felmérés eredményei alapján egyértelműen beigazolódott. A válaszadók a munkaidő növelésének feltételeként elsősorban többségben a munkabér emelését, vagyis a pénzbeli jutatás növelését jelölték meg. Az egyéb juttatásokra adott válaszok száma ennek a harmadát sem érte el, ami egyértelműen igazolja, hogy a hipotézis helytálló volt.

HIPOTÉZIS 2: A PÉNZBELI JUTTATÁSOKON KÍVÜL MÁS, NEM PÉNZBELI ÖSZTÖNZŐK IS HATÉKONYAN ALKALMAZHATÓK

A második hipotézis részben igazolódott csak be, a nem pénzbeli ösztönzőkre jelentősen kisebb számú válasz érkezett be. Ennek ellenére azt lehet mondani, hogy ez a hipotézis részben beigazolódott, mert a válaszadók közül többen is voltak olyanok, akik kizárólag nem pénzbeli ösztönzőt jelöltek be a munkaidő növelés feltételeként (például az éves szabadság napjainak növelését). Ebből az látszik, hogy ugyan a nem pénzbeli juttatások nem tudják az ösztönzés hatékonyságában a versenyt felvenni a munkabér növelésével, azonban olyan esetekben, amikor konkrét anyagi lehetőség nem áll rendelkezésre, a nem pénzbeli ösztönzők alkalmazásával is lehet eredményt elérni.

HIPOTÉZIS 3: MÁS MÓDON ÖSZTÖNÖZHETŐK A NŐK, MINT A FÉRFIAK

A harmadik hipotézis azzal kapcsolatban, hogy más módon ösztönözhetőek a nők, mint a férfiak, nem igazolódott be. A felmérés alapján szignifikáns különbség nem mutatkozik ösztönzés tekintetében a nemek között, talán csak annyi, hogy a hölgyek kis mértékben még a férfiaknál is jobban részesítik előnyben a pénzbeli ösztönzőket, jobban preferálják a konkrét, kézzel fogható anyagi előnyöket. Ez az eltérés azonban annyira nem jelentős, ezért a hipotézisünket nem látjuk igazoltnak.

ÖSSZEGRZÉS

A fent leírtakból látható, hogy a jól felépített ösztönzési rendszer a munkavállalók motivációjának növelésével nagyban képes hozzájárulni egy adott szervezet hatékonyságához. A pénzbeli és nem anyagi ösztönzők kombinálásával lehet elsősorban elősegíteni az ösztönzési rendszer működését, azonban az elvégzett kutatásból az is kitűnt, hogy az anyagi juttatásoknak kiemelt szerepe van a munkavállalók teljesítményének növelésében.

Az azonban azt is látnunk kell, hogy a Magyar Honvédségben az anyagi ösztönzők, pénzbeli juttatások vagy jutalmak alkalmazásának komoly korlátai vannak, viszont minden parancsnoki szinten nyílnak új lehetőségek a beosztottak motiválására. A parancsnokok ré-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

széről ez a motiválás azonban csak akkor lehet hatékony, ha a dolgozatban megfogalmazottakat maximálisan figyelembe véve, az itt szereplő feltételeknek megfelelően alkalmazza az alegységparancsnok a felsorolt lehetőségeit.

A végrehajtott kutatás arra is rávilágított, hogy különböző társadalmi csoportok tekintetében nincs igazán jelentős különbség abban, hogy milyen összetételű ösztönző rendszer képes a legjobb hatékonysággal működni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Mohácsi Róbert: Ösztönzés, Hadtudományi Szemle, VIII. évf. 1. szám, 2015
2. Krauth Márta: Bérezés, ösztönzés, motiváció, Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola, 2009.
3. Kissné András Klára: A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományának, valamint a versenyszféra motiváltságának összehasonlító elemzése, Doktori (PhD) értekezés, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2013.
(http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2014/kissne_andras_klara.pdf) (Letöltés ideje: 2015.10.14.)
4. Kolossa László: Az ösztönzés lehetőségei alegységszinten II., Hadtudományi szemle, I. évf. 1. szám, 2008.

KLISZEK NÉMETH NOÉMI

A migráció vallási és etnikai hatásai az európai társadalmakra – beszámoló egy konferenciáról

„A bevándorlás vallási és etnikai hatásai az európai társadalmakra” címmel tartottak nemzetközi konferenciát 2016. február 17-én a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Ludovika kápolnájában, melyen neves hazai és külföldi előadók elemezték a migráció kapcsán felmerülő biztonságpolitikai, tudományos, vallási, jogi és humanitárius kérdéseket. A konferencia előadásait kiemelt sajtóérdeklődés és teltház kísérte.

A rendezvény elsődleges céljai között szerepelt a migrációs válságkezelés különböző aspektusainak együttes bemutatása. A konferencia sajátossága abból eredt, hogy az előadók egy része kifejezetten a migrációhoz kapcsolódó etnikai és vallási szempontokat vizsgálta. Hogyan, és miért kell kialakítani széles spektrumú együttműködést a válság kezelésében, és hogyan lehet az ehhez szükséges jogszabályi környezetet megteremteni. Az előadásokban a vallási és etnikai arányok változását is bemutatták a kibocsátó és a befogadó országok vonatkozásában. A szervezők céljai között szerepelt, hogy erősítsék a párbeszédet a válságkezelésben résztvevő katonai, politikai, civil és vallási közösségek között.

A konferencia védnöke Dr. Erdő Péter bíboros-primás, Dr. Patyi András a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektora és Kovács József altábornagy, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat főigazgatója volt. A szervezők jelentősnek tartották, hogy az Apostoli Szentzség magas rangú képviselője is megtisztelte a rendezvényt előadásával. Fernando Filoni bíboros, a Népek Evangelizációjának Kongregációja prefektusa beszélt a migráció kiváltó okairól, illetve bemutatta az iraki egyház történetét és küldetését a kezdetektől napjainkig. Rámutatott arra, hogy a menekültek számára Európa az iszlám kultúrákkal szomszédos országok által nyújtott kulturális és vallási azonosság ellenére kiemelten vonzó célpont. Azt a szabadságot és békét jelenti, amelyért akár életük kockáztatása árán is vállalják a menekülést hazájukból. Elmondta, hogy Európában a számos különböző kultúrájú és etnikumú népesség három értékre támaszkodhatott: a vallásra, az emberi jogok rendszerére és a művészetekre. A bíboros öt évet élt Irakban, mint a Szentzség nunciusa, néhány hónapja pedig, mint Ferenc pápa rendkívüli követe utazott az Iszlám Állam által megszállt területekkel határos vidékekre. Előadása alkalmával, majd magyarországi tartózkodása alatt több ízben mesélt saját élményeiről is. Filoni bíboros úr bemutatta „*Az Egyház Irakban*” című olasz nyelven írt könyvét, amelyben az iraki kereszténység történetét írja le. Remélhetőleg hamarosan magyarul is olvasható lesz a hiánypótló monográfia.

A Magyar Honvédség a legmagasabb szinten képviseltette magát Dr. Simicskó István honvédelmi miniszter személyében. Előadásában hangsúlyozta, hogy fel kell készülni a civilek ellen irányuló terrortámadásokra is. Megnyugtató azonban, hogy Magyarország

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

NATO tagként a legnagyobb fegyver arzenállal rendelkező katonai szervezet védelmét élvezi, emellett a Magyar Honvédség olyan különleges műveleti egységekkel is rendelkezik, amelyek a válságterületeken már bizonyítottak. Beszült arról is, hogy Európa az elmúlt évtizedekben legyengítette keresztény gyökereit. Hangsúlyozta, hogy a civilizációk találkozásának kölcsönös tiszteleten kell alapulnia.

Pogácsás Tibor, a Belügyminisztérium önkormányzati államtitkára előadásában elmondta, hogy először azt kell megvizsgálni, miért vált Európa a legvédtelenebb kontinenssé. Rámutatott arra, hogy 38 millió ember él a válságterületeken, így fel sem lehet igazán mérni azokat a hatásokat, amelyeket egy ilyen tömeges bevándorlás kiválthat mind Európa, mind pedig Magyarország szempontjából. Hangsúlyozta, hogy az Európai Unió politikai egyelőre csak a jelenlegi helyzetet próbálják megoldani, viszont nem foglalkoznak a migrációt kiváltó okokkal. A belügyi tárca álláspontja szerint ez egy olyan összetett probléma, amelyet nem lehet kizárólag rendészeti szempontból kezelni. Kiemelten fontosnak tartotta a schengeni határok védelmét és elmondta, hogy bár számos háború volt már a világtörténelemben, de ekkora migráció még sohasem fordult elő.

A konferencia első részében a kibocsátó országok etnikai és vallási összetételének változását vizsgálva Jungbert Béla nyugalmazott nagykövet, a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend Magyarországi Helytartóságának vezetője az Izrael, a Palesztin Hatóság és Jordánia összefüggésében mutatta be keresztények számarányának változását az elmúlt időszakban. Átfogó képet festett a térség vallási közösségeinek egymáshoz való kapcsolatáról, a politikai erőviszonyokról és a biztonsági helyzetben beállt változásokról. A térségben lévő keresztény közösségek drámai csökkenése kapcsán kiemelte a nyugati világ felelősségét is. Dr. Végh Zsuzsanna, a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal főigazgatója előadásában már Magyarország szempontjából vizsgálta az érkező bevándorlók és a menekültstátuszért folyamodók etnikai összetételét. Összesen 2 millió menekült lépett be Európába, menedékkérelmet pedig 1,3 millió fő nyújtott be. 2015-ben közel 400 000 menekült haladt át az országon, ebből 177 000 regisztrációs eljárás indult meg. Még az eljárások tényleges lefolytatása előtt kiderült azonban, hogy a kérelmezők 90%-a nem érkezett meg a befogadó államokhoz, hanem rögtön továbbment a célország felé. A főigazgató asszony is fontosnak tekinti egyrészt az egyházakkal és civil szervezetekkel való együttműködést, másrészt a közös európai uniós koncepció kidolgozását.

A konferencia szervezői a muszlim közösségek vezetőinek véleményére is kíváncsiak voltak, ezért Sulok Zoltán a Magyarországi Iszlám Egyház elnöke muszlim közösségek integrációs szerepéről beszélt. Az Európai Unión belül egyedül Magyarországon rendelkeznek a vallási felekezeti státuszával. Mindezek ellenére helyzetüket továbbra is ambivalencia jellemzi. Anyagi támogatottságuk nincs, vagy csak nagyon csekély, az emberek alapvetően félnek tőlük, tartanak a terrorizmustól. Fontos problémaként jelölte meg azt a körülményt is, hogy a migrációs kérdések kapcsán szervezett egyeztetéseken csak ritkán vehetnek részt. Fucsku Sándor vezérőrnagy, az Összhaderőnemi Parancsnokság (ÖHP) parancsnoka rövid összefoglalójában a Magyar Honvédség menekültválságban betöltött szerepéről beszélt. A konferencia nemzetköziségét erősítette a Németországból meghívott

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

előadó Cornelia Bührle, aki a migráció kapcsán felmerülő nemzetközi jogi háttér áttekintésével foglalkozott. Az előadó a német koncepció árnyaltabb bemutatásával igyekezett megértetni a hallgatókkal, hogy Németországot történelmi múltja a szolidaritás elvének tiszteletben tartására készíteti.

Szabó Károly ezredes a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat fősztályvezetője az általános nemzetbiztonsági szempontokat sajátosan a bevándorlással és az egyes vallási és etnikai elemekkel párhuzamosan mutatta be. Elmondta, hogy a jelenlegi népvándorlás elsődleges okai között az élelmiszerhiány, az iható víz hiánya, a háború, a népiirtás és a terrorizmus miatt érzett harag is komoly szerepet játszhat. Kiemelte, hogy az individuumokból kialakuló tömeg már jogi személyként jelenik meg a befogadó országok számára.

Dr. Ujházi Lóránd, és Dr. Fischl Vilmos az NKE tudományos főmunkatársai a két nagy keresztény felekezetet a katolikus és a protestáns egyházak migrációs politikáját, lelkipásztori és humanitárius segítségnyújtási lehetőségeit mutatták be. Az ökumenikus szellemiség meghatározó szempont volt a konferencia szervezésénél, a két előadás együttes bemutatása pedig ennek konkrét megjelenése volt. Écsy Gábor, a Katolikus Karitászság országos igazgatója képes összefoglalóan mutatta be az elmúlt közel egy év során a Katolikus Karitászság által végzett humanitárius tevékenységet. Ma már nemzetközi összehasonlításban is látszik, hogy a magyarországi egyházaknak nem kell szegyenkezniük, mert erejükhez képest sokat tettek a menekültek megsegítésében.

A nemzetközi tudományos konferenciát Bíró László püspök, katonai ordinárius zárta. Elmondta, hogy a konferencia során reális képet alkothattunk arról, milyen sokrétű lehet a menekülteknek nyújtott humanitárius segítség mind hazai szinten, mind pedig a nemzetközi összefogás terén. Kiemelte, hogy a karitatív, lelkipásztori, etnikai és biztonságszolgálati területek egymással szoros összefüggésben vannak. A válsághelyzet megfelelő kezelése érdekében azonban új szemléletmódra és a kialakult helyzetekhez mérten nagyobb felelősségre van szükség. Kritikus pontként jelölte meg azt, hogy Európába egy olyan identitás érkezik, amely erősen ragaszkodik a saját gyökereihez, azonban olyan identitással találkozik, amely elengedni látszik vallási és társadalmi gyökereit, úgy akar jövőt építeni, hogy közben fokozatosan lemond a múltjáról. Két identitás együttéléséhez és a köztük kialakuló dialógushoz azonban két valódi identitásra van szükség.

A konferencián közel négyszázan vettek részt, amely jól reprezentálja a különböző biztonsági kérdések olyan komplex bemutatására irányuló érdeklődést, ahol egyszerre vannak jelen a vallások, a fegyveres erők, a belügyi szervek és a nemzetbiztonsági szolgálatok képviselői. Reményt keltő, hogy a nyugati társadalmakhoz hasonlóan Magyarországon is kialakulnak majd azok az iskolák és kutatási központok, amelyek ezen szempontok szerint vizsgálják a biztonsági kihívásokat.

RÁCZ SÁNDOR¹**A jutalmazás és a büntetés alkalmazásának tapasztalatai
csapatszinten****The reward and punishment of the experiences of application
in military units level****Absztrakt**

Tanulmányomban szeretném bemutatni – amely egy empirikus kutatás keretében keresi a választ arra – miként befolyásolja a korosztály, a kiképzési körülmények és a folyamatosan változó szabályzók az optimális légkör kialakulását. A kutatás külön vizsgálja, hogy milyen motivációs tényezők hatnak a vezetői, illetve a beosztott állományra.

Kulcsszavak: túlcentralizált, pedagógiai ismeretek, demotiváltság

Abstract

I would like to present it in my paper, which is an empirical research study seeks to answer what the age group, the training conditions and the continuously changing rules should influence it of the optimal atmosphere. The research examines separately how motivational factors affecting commanders and subordinates.

Keywords: centralized, pedagogic knowledge, demotivation

BEVEZETÉS

A társadalmi érintkezés színterein, majd minden tettünket követi valamilyen visszacsatolás: hol dicséretet kapunk, hol leszidnak vagy éppen megszegyenítenek bennünket. A visszacsatolás mindannyiunk számára nagyon fontos, hiszen ennek kapcsán erősítik meg cselekedeteinket, vagy kapunk információt arról, hogy másképpen kell tevékenykednünk.

A fegyveres erők viszonyrendszerében még inkább felértékelődik a visszacsatolás, a teljesítmény értékelésének fontossága. Az értékelés az egyik legismertebb nevelési és

---

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, MSc hallgató/National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, MSc student, E-mail: raczsanya@freemil.hu

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

oktatási módszer. A nevelés szempontjából értékelésről beszélünk akkor, ha jutalmazunk, elismerünk, vagy büntetünk, elmarasztalunk valakit. A rendszerváltozástól napjainkig a Magyar Honvédség nagy változáson ment keresztül számos meghatározó területen. Az ország NATO, majd EU csatlakozásával a haderő feladata megnőtt, kibővült, képesség-rendszere átalakult, létszámviszonyai, személyi összetételei megváltoztak. A változások sorozatát jól példázza, hogy a jogállásunkat meghatározó törvények és azok módosításai folyamatosak. Katonai zsargonként mondjuk: „Nálunk a változás az állandó.”

Tisztiként, több mint két évtizedes múlttal rendelkezőként és a parancsnoki hierarchiában felelősség teljes beosztásokat betöltőként, az a tapasztalatom, hogy a katonai mikro- és makro környezeti változások hatásai miatt, a szolgálatteljesítés, a napi feladat végrehajtása egyre nagyobb kihívást jelent. A katonák kiképzése, béke- és rendkívüli állapotra való felkészítése, az alárendeltek vezetése, irányítása (command-control), megfelelés a törvényi szabályzóknak mind bonyolultabb körülmények között történik.

Ezen körülmények hatásai miatt, az alegységek összetett, szerteágazó vezetése, irányítása rendszeresen napirendre kerül. Kijelenthetjük, hogy a rendelkezésre álló eszközrendszer nem nyújt megfelelő támaszt. A dolgozat megírásának célja, hogy, képet vázoljak a hatékony vezetés megvalósítását, a parancsnoki hatalomgyakorlás eszközeinek változását, az eszközrendszer létének jogosultságát, szerepét illetően.

A KUTATÁS METODOLÓGIAI KÉRDÉSEI

A KUTATÁS CÉLJA

Kutatásom célja, hogy a Magyar Honvédség alakulatainál szolgálatot teljesítő, a vezetéssel és a kiképzéssel közvetlenül foglalkozó tiszttek és altiszttek tapasztalatait és véleményét megismerjem, az MSc tansoportnak bemutassam. A büntetéssel és jutalmazással kapcsolatosan rendelkezésre álló eszközrendszer alkalmazásával, alkalmazhatóságával összefüggő, az azokat a mindennapi életben valóban alkalmazó állomány gyakorlati ismeretei rávilágíthatnak a változás, változtatás elodázhatatlan szükségszerűségére. A kutatási eredmények értékelése és elemzése pedig segítséget nyújthat konkrét javaslatok kidolgozásához, ami reményeim szerint hozzájárulhat a szervezeti rendszer működési hatékonyságának javításához.

A KUTATÁS KEZDETEKOR AZ ALÁBBI CÉLOKAT FOGALMAZTAM MEG:

- a szakirodalom feldolgozásával deduktív módon következtetéseket levonni a témára vonatkozólag;
- feltárni, elemezni a jutalmazás-büntetés jogi hátterét;
- kérdőív segítségével feltárni kiválasztott minta témával kapcsolatos tapasztalatait;
- statisztikai módszerek alkalmazásával elemezni és értékelni a kutatási eredményeket.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A KUTATÁSI PROBLÉMA MEGFOGALMAZÁSA

A katonai szervezetek vezetésével kapcsolatosan több kérdés is felmerül:

- Milyen változások történtek a parancsnok jogi, hatalmi eszközszerét illetően?
- A feltételrendszer átalakulása hogyan érintette az alkalmazó állományt?
- Képes-e a parancsnoki állomány a meglévő eszközök hatékony alkalmazására, birtokolja-e ehhez az ismereteket?

HIPOTÉZISEK

A megfogalmazott kutatási problémával kapcsolatosan az alábbiak a feltételezésem:

1. A jutalmazás és büntetés – mint jogi, hatalmi eszközök – lehetőségeinek biztosítása a parancsnoki állomány részére, *túlcentralizált*.
2. A meglévő eszközök – pedagógiai ismeretek – alkalmazására az állomány egy része *nem kellően felkészült*.
3. A jelenlegi helyzet csökkenti a szervezeti hatékonyságot, illetve jelentős szerepe van az alkalmazók *demotiváltságában*.

A KUTATÁS STRATÉGIÁJA, MÓDSZERE

A kutatás stratégiája induktív, alapkutatást tekintve, összefüggés-feltáró módszert választottam. A feltáró módszerek közül dokumentumelemzést, és írásbeli kikérdezést, a feldolgozó módszerek közül elsősorban statisztikai módszert alkalmaztam az alábbiak szerint:

A kutatás során az elsődleges tájékozódás a saját, illetve szűkebb és tágabb szakmai környezetem empirikus (különös, részleges) vizsgálatán alapult, kérdőíves formában. A módszer választásának elsődleges indoka az volt, hogy az elektronikus terjesztésű kérdőív biztosította a mintául kitűzött terület leghatékonyabb elérését. A hipotézisek alátámasztása, illetve cáfolata a kérdőívek statisztikai feldolgozásával valósult meg. A feltételezések megfogalmazása után, a dokumentumelemzés során a jutalmazással és büntetéssel kapcsolatos pedagógiai, pszichológiai és jogi szakirodalmat feldolgoztam, tanulmányoztam.

A dolgozatot szerkezetileg négy részre osztottam. Az első fejezetben a jutalmazás és a büntetés pedagógiai és pszichológiai alapjait mutatom be. A második fejezet a vezetésméleti háttér és a jogszabályi környezet változásának folyamata bemutatását tartalmazza. A harmadik fejezetben végrehajtom a kérdőív kiértékelését és elemzését. A negyedikben az értékelés tapasztalatait összegzem, illetve javaslatokat fogalmazok meg.

ELMÉLETI NÉZŐPONT

Az állami apparátus részeként a katonai szervezet egy sajátos társadalmi alakulat. Kötelessége és felelőssége, hogy jogszabályban kidolgozott feladatait, destinációit hatékonyan és gazdaságosan hajtsa végre. Tevékenységének, működésének sajátossága, hogy

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

a feladatai teljesítése közben a hatékonyság a lehető legrövidebb időn belül, a lehető legpontosabb végrehajtást jelenti, míg a gazdaságosság a lehető legkisebb személyi és technikai veszteség, ráfizetés nélkül valósuljon meg.

Az alegységeket, egységeket, magasabb egységeket tehát olyan parancsnoki állománynak kell vezetnie, akik tudásuk, felkészültségük, tapasztalatuk alapján képesek az adott szervezet részére meghatározott célok megvalósítására, képesek alárendeltjeiket példamutatóan és hatékonyan irányítani, és befolyásolni őket a szervezeti célok elérése érdekében. A társadalom tennivalója, felelőssége, hogy a különböző szinten parancsnoki beosztást betöltő katonák egyéni felkészültségén felül felhatalmazza őket a szükséges, jogszabályban garantált, az effektív vezetéshez szükséges hatás- és jogkör eszközeivel.

A fenti gondolatmenet alapján a jutalmazás és büntetés témáját két eltérő, de egymástól nem független, egymástól el nem választható irányból közelíthetjük meg.

A pedagógia oldaláról közelítve a jutalmazás, illetve a büntetés olyan nevelési akció, mely célja a konstruktív magatartás és tevékenység formák ösztönzése, méltányolása, megerősítése, illetve a destruktív formák leépítése, szankcionálása.

Vezetélméleti szempontból a jutalmazás és a büntetés a katonai szervezetvezetés rendszerében a vezetés jogi, hatalmi eszközei közé sorolható és a parancsnok dicséret és fenyegető jogkörében testesül meg.

JUTALMAZÁS ÉS BÜNTETÉS, MINT PEDAGÓGIAI ESZKÖZ

A KONSTRUKTÍV ÉLETVEZETÉS

A pedagógiai eszközként való értelmezéshez szükséges tisztázni, hogy mi az a cél, amiért és mi az a folyamat, amiben alkalmazzuk ezeket az eszközöket. A pedagógia tudomány felfogása szerint a nevelés célja, lényege az értékteremtés. Bábosik szerint, az érték a nevelés olyan eredménye, mely célszerű megvalósulása esetén kettős funkciót valósít meg. Egyszerre támogatja a társadalom és az egyén előrelépését, fejlődését, hiszen közösségfejlesztő és individuális fejlesztő funkciókat is betölt. A nevelési érték szerinte az egyén konstruktív életvezetése, ami olyan életvezetést jelent, amely mind a társadalom, mind a szűkebb közösségek számára hasznos, illetve biztosítja az egyéni sikerességet, eredményességét is. A konstruktív életvezetésnek tehát morális (közösségfejlesztő) és önfejlesztő (az egyén eredményességét biztosító) funkciója van, melyek együttes megjelenése, működése képes szavatolni a szociális és individuális szempontból is sikeres életvezetést. (Bábosik, 2004. 9-13)

A külső szemlélő számára úgy tűnhet, hogy a katonai szervezet tagjának életvezetésében elsősorban a közösségfejlesztő komponensnek kell meghatározó szereppel bírnia – hiszen maga a szervezet a társadalom szolgálatára rendeltetett. Ugyanakkor könnyen belátható, hogy az egyéni sikertelenség jelentősen befolyásolhatja negatív irányba a közösségi érdekekhez való hozzájárulást, hiszen létezik-e olyan ember, aki egzisztenciális problémákkal küszködve, vagy kellő iskolázottság, felkészültség híján, esetleg motiválatla-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

nul, aktív és eredményes tagja lehet bármilyen, a társadalom számára fontos közösségeknek.

Az egyének konstruktív életvezetésre történő felkészítése a pedagógia, a nevelés feladata. „A globális nevelési érték, a konstruktív életvezetés, a konstruktív magatartás- és tevékenységrepertoárban testesül meg...” – írja Bábosik a „Neveléelmélet” című könyvében. Ez a készlet pedig a magatartási és tevékenységi megnyilvánulások olyan formáiból épül fel, melyeket a nevelés folyamata során a pedagógus megerősített, ezáltal a személyiségbe beépültek. A megerősítés eszközei – egyebek mellett – a jutalmazás és a büntetés. A jutalmazás különböző formáinak alkalmazásával a nevelő a konstruktív viselkedési jelenségeket megszilárdíthatja, a destruktívakat a büntetés eszközeivel leépítheti. A katonai szervezetek tagjai felnőttek, kifejlett személyiségeknek tekinthetők, így jogosan vetődhet fel a kérdés, vajon a nevelési akciók mennyire relevánsak a beosztottak vezetése során. Az andragógia tudomány szerint, a felnőttek személyiségét állandó és változó rendszerek alkotják – míg a gyerekéét csak változók. A konstans rendszereket megállapodott pszichikus sajátosságok alkotják, mint például az érzelmi beállítottság, a szokások, a világkép, vagy az intelligencia. A felnőttek személyisége azonban ezen bázisok alapján ugyan, de továbbra is fejlődésben van, illetve fejleszhető. Egyszerűen fogalmazva a kialakult személyiség továbbra is gazdagodhat. „... az ember felnőtt korban pszichikusan továbbra is fejlődik. Igaz, fejlődése már nem a felnőtté válás folyamatát jelenti, iránya s végpontja nem a felnőtté válás állapota, nem a kifejlett személyiség. De tovább gazdagodhat személyisége: újabb és újabb, a korábbiaknál magasabb szintű pszichikus minőségeket érhet el. Általános megnyilvánulása ennek a pszichikus funkciók, tulajdonságok további differenciálódása, kibővülése, bonyolultabbá válása: a személyiség megismerő és cselekvő apparátusában, s velük összefonódva, a személyiség érzelmi szférájában egyaránt.”

A jutalmazás és büntetés pedagógiai eszközzrendszerének hatékony alkalmazásához tisztában kell lenni azzal, hogyan épül fel, milyen elemekből áll a konstruktív magatartás- és tevékenységrepertoár, vagyis mely elemei érdemesek ösztönzésre, megerősítésre. A neveléelméleti szakirodalom a konstruktív magatartás- és tevékenységrepertoárban két réteget különböztet meg. Az elsőbe azok a magatartás- és tevékenységformák tartoznak, melyek a tágabb szociális környezet, a társadalom szempontjából fontosak, értékesek. Ezeket közösségfejlesztő, vagy morális magatartás- és tevékenységformáknak nevezzük és hozzájárulnak az adott közösség, a társadalom, a nemzet fejlődéséhez, illetve hiányukat, végre nem hajtásukat szankciók kísérhetik. Bábosik, az Európai Unió stratégiai dokumentumai alapján a következő magatartásformákat emeli ki: A szellemi, fizikai vagy közéleti munka, mely tulajdonképpen maga a munka társadalomfejlesztő szerepén alapszik. A funkció létjogosultsága könnyen belátható, hiszen a társadalom alapvető érdeke tagjainak a termelésbe, szolgáltatásba, értékesítésbe, azaz a munka világába történő minél nagyobb arányú foglalkoztatása. Ugyanakkor a részvétel az individuum jól felfogott érdeke is, mivel a munka életvezetése stabilitásának az alapja.

Az értékővő magatartás, aminek célja az adott közösség szellemi, kulturális, és természeti értékeinek védelme. Emellett a szellemi és kulturális örökség fundamentumát képezi

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

az egyén ilyen jellegű fejlődésének is. A katonai közösségekben végzett hadisír gondozás, illetve az alakulatok hagyományápolása, mint alkotó tevékenység kiválóan alkalmas tevékenységforma az értékővő magatartás megerősítésére.

A segítőkészség, vagy karitativitás közösségfejlesztő magatartásformaként önzetlen, honorárium mentes tevékenységet jelent, melynek célja segítségnyújtás a társadalom kiszolgáltatott helyzetbe került tagjai számára, vagy akár a tárgyasult társadalmi értékek megmentése. A hadsereg, mint társadalmi szolgáltató jogszabályban meghatározott kötelessége a bármilyen jellegű katasztrófa miatt ilyen helyzetbe került emberek és értékek mentésében való részvétel, mégis a katona, az egyén fejlődése szempontjából fontos az ilyen jellegű tevékenység társadalmi elismerése.

A toleráns magatartás szintén rendkívül fontos a soknemzetiségű Európai Unióban. Fokozottan érvényes ez a katonai közösségek tagjaira. A szervezetet belülről nézve az látható, hogy a helyőrségek állományai – főképp a Dunántúlon – az ország különböző területeiről, így más és más szociális mikrokörnyezetből kerülnek ki. Külső megközelítésben pedig nem sok olyan társadalmi réteg van, amely valóban multikulturális környezetben kénytelen feladatát végrehajtani, mint teszik ezt a külföldi szolgálatot teljesítő alegységek.

A morális magatartásformák utolsó eleme a fegyelmezetttség. Vannak vélemények, melyek szerint e magatartásforma szükségessége a demokratizálódással veszített jelentőségéből, ám ez a katonai szervezetek tagjai esetében biztosan nem igaz. A fegyelem legnagyobb ellensége a tétlenség és ebben a megvilágításban a kiképzési foglalkozások fontossága egy újabb igazolást nyert. (Bábosik, 2004. 8-13)

A konstruktív magatartás- és tevékenységrepertoár második rétegbe az önfejlesztő magatartás- és tevékenységformák tartoznak. A nevelésméleti szakirodalom ezek fejlesztését önálló nevelési feladatként fogalmazza meg és a következő részterületeket emeli ki: az intellektuális-művelődési tevékenység fejlesztésének célja a tanulás iránti igény megalapozása, az intellektuális nyitottság kialakítása. Jelentőségét folyamatosan változó világunk egyre bővülő ismerethalmaza támasztja alá markánsan. A hadseregben, ezen tevékenységformákat hatékonyan erősítheti meg és egyben kitűnő motivátor lehet, ha a különböző rendfokozatok elérését már a legalacsonyabb, legénységi kategóriában is különböző szintű szakmai tanfolyamok elvégzéséhez kötik. Természetesen ehhez a rendfokozatok mellé rendelt illetmények közötti markáns különbségek létrehozása kell, hogy párosuljon.

Az esztétikai tevékenység megalapozásának célja kettős. Az egyén önmagára irányuló esztétikai tevékenységének színvonala fontos eleme a szociális, társas kapcsolatok kialakításának, folytatásának. A katonai szervezetekben ezt a tevékenységformát tulajdonképpen megkövetelik az öltözet rendezettsége és az egyéni ápoltság megkövetelése során. Lényeges szempont ugyanakkor, hogy a katona ezen tevékenységforma végrehajtását a laktanyán kívül is magáénak érezze, hiszen ezzel képet közvetít a hadseregről a társadalom egyéb tagjai felé, így esetében ez közösségformáló tevékenység forma is egyben. A környezetre irányuló esztétikai tevékenység célja a mikro- és a makro környezet iránti igényesség megalapozása. A környezet tisztasága, ápoltsága, rendezettsége megnyugtató,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

és mások számára attraktív, ezáltal az ilyen tevékenységforma elsajátítása hozzájárul az egyén sikerességéhez.

Az egészséges életmód normáit követő magatartásformák szintén az egyén eredményességének záloga, ahol a sikert az egészség jelenti. Az ezt célzó magatartásformák egyik eleme a mozgás, az ahhoz való pozitív hozzáállás kialakítása. Sajnos a Magyar Honvédségben ez nem az optimális módon működik. A katonák jelentős része számára – akiknél a gyermek- és ifjúkori nevelés során a mozgás szeretetének megalapozása nem volt hatékony – a sport szükségessége rosszat jelent.

Teljesíteniük kell a számukra előírt normákat, de ezt nem a konstruktív magatartás- és tevékenységrepertoár részeként teszik, hanem a szankció elkerülése érdekében. Pedig nem lenne bonyolult dolog egy olyan értékelési rendszer létrehozása, amiben a normán felüli teljesítmény előnyt jelent, elismerésre érdemes, de akár a parancsnoki állomány is alkalmazhatná az egyéb területen jól teljesítő katonák esetében a sportolási lehetőség biztosítását munkaidőben. Az egészséges életmód magatartásformáinak másik eleme a higiéniai szabályokat betartó magatartás. Nem nehéz belátni, hogy az ilyen jellegű magatartásformák elmaradása az egyén vonatkozásában betegségek, a környezet vonatkozásában pedig járványok melegágya lehet. (Bábosik, 2004. 8-30.)

AZ EGYÉN SZÜKSÉGLET RENDSZERE

Az eddigiek alapján kijelenthető, hogy olyan katonákra van szükség az adott katonai szervezetben, aki a hadsereg számára hasznos, értékes, illetve önmaga szempontjából is eredményes életvitelt folytat. A különböző szintű parancsnokok vezetési aktusaiban, a vezetés pedagógiai elemeiben tehát a beosztottak konstruktív életvezetés irányába való terelése, az azt megalapozó magatartás- és tevékenységformák megerősítése, illetőleg az ezzel ellentétes megnyilvánulások leépítése kell, hogy célként megjelenjen. Egyszerűbben fogalmazva, a parancsnok is nevel és az általa alkalmazott nevelési eszközök célja olyan hatás elérése, mely a katonai szervezet céljainak megvalósítását szolgálja. De vajon hogyan lehetséges a beosztottakat motiváló pozitív és hatékony munkahelyi légkör kialakítása? „Az emberek neveltetésük okán személyiségükben különböznek egymástól, vannak, akik több elismerést, megerősítést igényelnek, mert önbecsülésük esetleg alacsonyabb szinten áll. A jó vezető, ha akarja, észreveszi, ki az, aki jobban igényli a megerősítést és ki az, aki kevésbé, de a visszacsatolás, az értékelés mindenképpen szükséges. (Szelei, 2012. 56-59.)

Hogyan tudja a parancsnok észlelni, és megfelelően értékelni beosztottjai visszacsatolását?

Bábosik szerint a kapcsolat építés alapja az empátikus bánásmód, mely során az egyik ember beleéli magát a másik helyzetébe, lelki állapotába, igyekszik megérteni tetteinek hátterét, okát. Az empátikus bánásmód nem jelent mást, mint a másik ember szükségletrendszerének feltérképezését és az egyéni sajátosságoknak megfelelő hatások tudatos működtetését. Az egyén szociális szükségletrendszere az a tényező, amely vezérli, irányít

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

ja és megszilárdítja az életvezetést, a hozzá kapcsolódó magatartás- és tevékenységrendszer.

E rendszer ismerete szükséges ahhoz, hogy a jutalmazás és a büntetés eszközei célravezetően kerüljenek alkalmazásra, hiszen pl. a jutalom csak akkor éri el a kívánt hatást, javítja a jutalmazó és a jutalmazott közötti kapcsolatot, ha egybe esik az egyén valamelyik szükségletével.

A pedagógia tudomány a szükségletek két rétegét különbözteti meg. Az első a közösségfejlesztő magatartás és tevékenység-szükségletek rendszere, mely a következő elemekből áll:

- a szellemi, fizikai és közéleti munka szükséglete;
- a közösség szellemi, kulturális és természeti értékeinek védelmére, óvására irányuló szükséglet;
- a segítségnyújtás, karitativitás szükséglete;
- a toleráns magatartás szükséglete;
- a fegyelmezett magatartás szükséglete.⁶

Látható, hogy a rendszer tartalmilag tulajdonképpen lefedi a fentebb említett és az Európai Unió által hangsúlyozott morális magatartás- és tevékenységformákat. Mivel a közösségfejlesztő szükségletrendszer a társadalmi elvárások megfogalmazásaként fogható fel, fejlesztésük a nevelési folyamat elsődleges célja.

A szükségletek következő rétege az önfejlesztő magatartás- és tevékenységformák iránti szükségletek:

- intellektuális-művelődési szükségletek;
- esztétikai szükségletek;
- egészséges életmód iránti szükségletek. (Bábosik, 2004. 43-63.)

Bár, e szükségletek kialakítása nem elsődleges nevelési cél, rájuk épülnek a morális szükségletek, illetve elengedhetetlen alapját képezik az iskola-rendszert követő önképző, önfejlesztő tevékenységnek.

Az egyén szükségletrendszerének létezik más típusú felosztása is, mely lényeges tartalmi különbségeket ugyan nem mutat, mégis a jutalmazás és büntetés szempontjából talán könnyebben értelmezhető, kezelhető. Ahhoz, hogy az adott személy a fenti magatartás- és tevékenységformákat beépítse, magáévá tegye, azaz szívesen csinálja, motiválnak kell lennie. A tevékenység motivált jellege alapvető kritériuma annak elsajátításához, hiszen a motiváció teszi a cselekvést vonzóvá.

A jutalmazás is akkor lehet célravezető, ha az általa kifejtett érzelem pozitív töltetű. A motiváció tudatos alkalmazásához a személyiség evolúciós alapú szükségletrendszere ad támpontot.

E megközelítés első szükségleti csoportja a biogén szükségletek. Olyan velünk született, az emberről válás folyamán kialakult igények ezek, melyek minden emberben egyformán jelen vannak, mint például a mozgás, a táplálkozás, a pihenés szükséglete, vagy az eredményesség, a változatosság és a szabadság iránti igény. Mivel ezek gyakorlatilag a létfenntartáshoz köthető, alapvető szükségletek, frusztrációjuk rendkívül erős ellenállást

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

válthat ki az egyén részéről, ezért a pedagógia tudomány határozottan el is utasítja e szükségletek korlátozását, sőt a kielégítésükhöz szükséges feltételek megteremtése az eredményes munka alapja. A katonai kiképzésben ugyanakkor találkozhatunk a biogén szükségletek szándékos frusztrációjával.

Látni kell azonban, hogy az ilyen extrém technikák alkalmazásának nem a nevelési hatás elérése a célja, hanem az egyén tűréshatárának kitolása, a szélsőséges helyzetekre való felkészítés.

Az evolúciós felosztás következő csoportja a szociogén szükségletek. Ezek az igények a társadalmi fejlődés során, a különböző környezeti és nevelési hatások eredményeként alakultak ki, ide tartoznak például a szokások, az életvezetési modellek és a meggyőződések. Az életkorral, vagyis az egyén személyiségének fejlődésével párhuzamosan a szokások rendszere is egyre stabilabb, így frusztrációja is egyre inkább demotiváló hatású. A kialakult szokásokkal nem tud senki „parancsra” felhagyni, az ilyen irányú törekvés tehát a kialakult kapcsolati viszony súlyos romlását eredményezheti. Az életvezetési modellek nehezen megfogható szükségletek, ám jól megfigyelhető tevékenységformákban nyilvánulnak meg. Ilyen például az egyén életcélja, melyben életútja eredményességének lehetőségét látja. E szükséglet meggondolatlan frusztrációjának jó példája, amikor a parancsnok nem támogatja, vagy kifejezetten gátolja beosztottjának továbbtanulási szándékát. Nincs tisztában azzal, hogy a katona által sikeresnek, ezért megvalósítandónak tartott élettervbe avatkozik bele, és ezzel nem csak a személyes kapcsolatban okoz visszafordíthatatlan kárt, hanem a katonai szervezettel szemben is a kiábrándultság érzését kelti az illetőben. Az emberi kapcsolatok minőségének szempontjából a legérzékenyebb szükségleti forma a meggyőződések struktúrája. Ide tartozik az eszmei-ideológiai, illetve az egyén sajátmagára vonatkozó meggyőződése, az énkép. Ezek frusztrációját minden ember támadásnak éli meg, ezért természetes, hogy eredménye rendkívül negatív hatással van a személyes kapcsolatok minőségére. Korunkban a mindennapi politizálás a katonai szervezeteken belül is elkerülhetetlenül jelen van, ezért tudatában kell lenni annak, hogy egy ártatlan munkahelyi beszélgetés során az „erősebb” pozíciójából való véleményformálásnak is rendkívül káros következményei lehetnek. Általános gyakorlat a katonai közösségekben, a fegyelemsértés és az annak következményeként kiszabott fenyítés nyilvánosság előtti ismertetése. A módszer elrettentő hatása vitán felül áll, de tisztában kell lenni azzal a ténnyel, hogy a „nyilvános megszégyenítés” a katona énképére is hatással van. Az egészséges énkép rendszerint pozitív tartalmú, ilyen jellegű frusztrációja az egyént szembe fordítja az eljárást kezdeményező parancsnokkal, a fenyítést kiszabó előljárával és magával a szervezettel is. Úgy vélem, a szervezeti érdek azt kívánja, hogy a büntetés ilyen formájával csak legvégső esetben, az érintett személy állományból való eltávolításakor szabad élni.

A FELTÉRKÉPEZÉS LEHETSÉGES MÓDJAI

A fentiekből látható, hogy a jutalmazás és büntetés eszköztandszere eredményes alkalmazásának, a hatékony motiválásnak alapja az egyén szükségletrendszerének megismerése.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A parancsnoki hierarchiában az első valós felelősséggel rendelkező személy a századparancsnok, neki pedig a kötelék típusától függően több mint száz beosztottja lehet.

Szociálpszichológiai kutatások igazolják, hogy egy ember hat-hét beosztottnál többet nem képes megfelelő hatékonysággal vezetni. Felmerül a kérdés, hogyan várható el mégis, hogyan követelhető meg reálisan az alegységek hatékony vezetése. Csak és kizárólag kellőképpen felkészült, a jutalmazás jogkörével és a büntetés eszközeivel felruházott beosztott parancsnoki állományon keresztül. A legalsóbb parancsnoki szinten tisztában kell lenni például az egyén szükségletrendszerével és feltérképezésének lehetséges módjaival. Az egyén szükségletrendszerének feltérképezése nem egy misztikus ködbe burkolózó, bonyolult, csak a legképzettebb pedagógusok és pszichológusok által végrehajtható feladat. Teljesen leegyszerűsítve a dolgot, azt lehet mondani, hogy kommunikálni kell az emberekkel és oda kell figyelni rájuk. Bábosik gondolatmenetét követve, az alábbi négy lehetséges útvonalon, csatornán nyerhetünk információt az egyén szükségletrendszeréről. Az első és legkézenfekvőbb a verbális kommunikáció. Egyszerűen alkalmazható és szinte önmagától rendelkezésre áll, hiszen kevés kivételtől eltekintve az emberek jelentős része szeret önmagáról beszélni, sikereivel eldicsekedni, vagy éppen panaszkodni. A verbális kommunikáció résztvevői akaratlagosan továbbítanak információt egymás felé, ám az interakció során a megértést befolyásolja a szereplők hangulata, egyéni, illetve közös ismereteik, tapasztalataik, valamint a szövegkörnyezet. Az autokratikus vezetők jellemzően önmaguk korlátozzák távolságtartásukkal ezt az információs csatornát, a helyzetet pedig tovább súlyosbitja, hogy klikkesedést generálva, az általuk kivételezett csoport – pozíciójának erősítése, fenntartása érdekében – hamis információkat közvetíthet felé. A szükségletrendszer feltérképezése során ugyanakkor tisztában kell lenni a ténnyel is, hogy a verbális kommunikáció aránya a személyek közötti interakció során lényegesen kevesebb, mint a metakommunikációé és megbízhatósága is alacsonyabb annál. A második lehetséges csatorna tehát, a non-verbális, vagy metakommunikáció. Az emberek egymásközi kommunikációjuk során rengeteg akaratlagos és öntudatlan jelzést közvetítenek a másik irányába, melyek felfedhetik az információ valóságtartalmát, a partner hangulatát, érzelmeit, szándékát, önértékelését. Mivel az akaratlan non-verbális jelzések befolyásolása rendkívüli képzettséget igényel, igazságtartalmuk meggyőzőbb a beszédénél, így ha a kettő között ellentmondás merül fel célszerűbb az elsőnek hinni. A harmadik információs lehetőség az egyén tárgyi rekvizitumai, kelléktára. A katonai szervezetek uniformizált világában célszerű odafigyelni a katona civil ruházatára, annak ápoltságára. A ruházat, az olvasott könyvek témája, a kedvenc zenekarok stílusa, az esetleges ékszerek, tetoválások mind-mind a személyiségről mesélnek. Információt adnak a szociális háttérrel, az érdeklődési körrel, így akár a szélsőséges nézetek is tetten érhetők bennük. Az utolsó információs csatorna a személyi rekvizitumok köre. A katonák munkahelyi és azon kívüli személyes kapcsolatrendszer is rendkívül beszédes, főképp, ha átfedés van a kettő között. Az egymással szoros kapcsolatban lévő emberek értékrendje, érdeklődése, szociális helyzete sokszor hasonló, így a velük kapcsolatos pedagógiai eszközök alkalmazására is hasonló reakciókkal lehet számolni. (Aronson, 1997.)

A JUTALMAZÁS ÉS BÜNTETÉS PSZICHOLÓGIAI HÁTTERE

A viselkedépszichológiai a tanulási folyamatot három szakaszra bontja:

- a klasszikus kondicionálás;
- az operáns kondicionálás és
- a modelltanulás formáira.

Nem egymástól élesen elválasztható, egymástól független folyamatokról van szó, éppen ellenkezőleg: a különböző magatartás- és tevékenységformák kialakításában mindhárom működési jelenség együttesen fejti ki hatását. A klasszikus kondicionálás olyan tanulási formát jelent, melynek alapja a környezetből származó ingerekre adott viselkedésbeli válasz.

A modelltanulás, ahogy a neve is mutatja, a szociális tanuláshoz köthető, mely során egy választott, modell szerepet betöltő személy viselkedésének utánzásával, egyéb külső megerősítés nélkül valósul meg az elsajátítási folyamat. A jutalmazás és büntetés szempontjából az operáns kondicionálás a meghatározó. Az operáns kondicionálás lényege, hogy a környezeti ingerekre adott viselkedésbeli válasz jutalmazással megerősíthető, büntetéssel pedig visszaszorítható. A viselkedépszichológia értelmezésében a jutalmazás nem más, mint pozitív, azaz megerősítő inger közvetítése, vagy pedig egy negatív, szankcionáló inger közvetítésének elmaradása egy adott cselekvés megnyilvánulására. Ekként értelmezhető a büntetés is, ami a viselkedésre reagáló negatív ingert, illetve a pozitív inger elmaradását jelenti. Nevelési célként a behaviorizmus a társadalmilag elfogadott és a társadalmi normákkal ellentétes viselkedési formák közötti különbségtétel megtanítását fogalmazza meg. (Pléh, 1990.)

Ahogy a nevelés, úgy más emberek vezetése, a parancsnoklás is az emberek – adott célnak megfelelő – befolyásolásán alapszik. A sikeres befolyásoláshoz hasznos információkat nyújt a szociálpszichológia tudomány. A befolyásolás elfogadása a személy részéről három féleképpen mehet végbe. Amikor valaki azért produkálja az elvárt magatartási és tevékenységi formát, mert fél az esetleges büntetés elszenvetésétől, vagy éppen a kilátásba helyezett jutalom megszerzése hat rá motiváló tényezőként, akkor behódolásról beszélhetünk. A behódolás hatékonysága rövid időintervallumon belül magas lehet, ám a szankció veszélyének múlása, illetve a jutalom lehetőségének megszűnése gyorsan a kívánt viselkedés megszűnéséhez vezet. A jutalmazás és a büntetés alkalmazása tehát hatékony motivációs eszköz, amennyiben a cél valamilyen magatartás és tevékenységforma megtanítása, de az eredményes befolyásoláshoz folyamatosan jelen kell lennie. A behódolás az, ami katonai környezetre, mint szervezetre jellemző befolyásolási forma, hiszen alapja a jutalmat és a büntetést kezében tartó hatalom. Az azonosulás – mint második lehetséges reakció – akkor valósul meg, amikor a személy az általa elfogadott, rá szuggesztív hatással lévő egyénre bizonyos szempontból hasonlítani szeretne, azonosul vele. A befolyás elfogadása itt sem belső kényszer, inkább a példaképpel való azonosulás vágya, ami arra készteti az illetőt, hogy a másik értékrendjét átvegye, viselkedési formáit

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

másolja. Lényegi eleme a befolyásoló személyes vonzereje. Az internalizáció, vagy beépítés a befolyásolás elfogadásának legintenzívebb és legidőállóbb módja. Ilyenkor a szakértőnek, hitelesnek tekintett személy valamihez való hozzáállása a másik értékrendjének részévé válik. Kulcsszó a hitelesség.

A szakmailag felkészült, erkölcsileg feddhetetlen embertől érkező információ, az általa közvetített viselkedési formák hatalmas befolyással vannak a másokra, mivel az igazságra, valós ismeretekre való törekvés belülről fakad. (Aronson, 1997.)

A szociálpszichológia a jutalmazás és a büntetés alkalmazására vonatkozóan is számos tanácsokat ad. A kiindulási pont az, hogy az ember nem racionális, hanem racionalizáló lény, azaz nem racionálisan cselekszik, hanem cselekedeteit, tetteit igyekszik utólag racionálissá tenni, igazolni. Aki mások hatékony befolyásolására törekszik, a kognitív diszszonancia elméletének felhasználásával növelheti hatékonyságát. A kognitív diszszonancia azt jelenti, hogy az ember az egymással ellentétes, összeegyeztethetetlen tudattartalmakat nem, vagy csak nehézségek árán képes elviselni, az így keletkező belső feszültséget, ellentmondást igyekszik feloldani, vagyis a diszszonanciát csökkenteni. Ez a tény segítséget nyújthat mások nézeteinek, véleményeinek, cselekedeteinek, magatartásának megváltoztatásához. Saját véleményünk, hozzáállásunk, viselkedésünk stb. megváltoztatása ugyanis a diszszonancia csökkentésének egyik lehetséges módja. A nevelés során alkalmazott jutalmazás mértékére vonatkozó iránymutatás is ebből következik. A túlságosan magas, tárgyi jutalom alkalmazása csökkenti az elvégzett feladat „élvezeti értékét”. A feladat sikeres végrehajtásának, megoldásának belső öröme csökken a magas jutalom megszerzésére irányuló motivációval szemben, így az adott magatartás- és tevékenységforma nem szilárdul meg, értékét veszti az egyén számára. A nagymértékű külső igazolás (a jutalom) tehát akadályozza a tanulás felett érzett öröm kialakulását. A jutalomhoz hasonlóan a túlzott büntetés sem éri el a kívánt pedagógiai célt. A kemény retorzió lehetősége által érzett fenyegetettség csak addig hatásos, amíg az emberek annak tudatában végzik tevékenységüket, hogy figyelik őket, ha folyamatosan rájuk szólnak. Vagyis a szigorú szankció erős külső igazolás. Az enyhe büntetéssel való fenyegetés viszont arra ösztönzi az egyént, hogy diszszonanciáját másképpen csökkentse, a tiltott tevékenységhez, viselkedési formához való hozzáállását módosítsa, vagyis belső igazolást találjon. (Aronson, 1997)

A fenti megállapítások alapján tehát fontos a gyakorlatban az elvégzett feladat súlya, és az azért kapott jutalom értéke közötti egyensúly. Érték alatt nem csak az ára gondolok. A jutalomban részesülő katonának tudnia kell, hogy miért kapja, mivel szolgált rá a jutalomra.

Mennyi értelme van vajon az „egész évben végzett kiemelkedő munkája elismeréseként...” kezdetű mondatnak? Lehet értelme akkor, ha az alakulat parancsnoka valamelyik közvetlen beosztottjára vonatkozó elismerési parancs kezdődik így.

A legénységi állományú lövész katona viszont semmit nem tud kezdeni vele, hiszen honnan tudja a parancsnok, hogy ő hogy dolgozott, milyen eredménnyel teljesítette a lövegyakorlatait, hogyan tevékenykedett a harcászati foglalkozásokon stb.? Vagyis, miért kapja ő most ezt a jutalmat, mi az a tevékenység, amit a jövőben is így kell csinálni? Meglátásom szerint a jutalmazó és a jutalmazott közötti távolság áthidalása – a katonai szervezetben –

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

csak akkor lehetséges és hiteles, ha a jutalom egy konkrét cselekedet, esemény elismerése. Az általános érvényű, adott időszakot lefedő teljesítmény elismerésére csak a közvetlen előjáró képes hitelesen, csak az ő által adott jutalom képes ilyenkor nevelő hatást kifejteni. Ugyanígy nem mellékes, hogy ki torolja meg az elkövetett fegyelemsértést. Az alakulat parancsnoka által kiszabott fenyítés szintén disszonanciát kelthet a katonában. Honnan tudja ő hogy mit csináltam, miért tettem? Lehet, hogy nem is hibáztam akkorát, de ő nem adhat kisebb büntetést? Felvetődik a kérdés, hogy a szigorú büntetéssel való fenyegetettség alatt, ki az, aki folyamatosan figyel, fegyelmez és ki az, aki meg is büntet? Úgy látom, hogy a büntetés lehetőségének egy kézben és nagyon magas szinten való összpontosulása a beosztott parancsnokok befolyásolási képességét ássa alá – hiszen csak a hatalmat gyakorló személyt ismerik el valós parancsnokként – miközben beosztásukból adódó felelősségük változatlan.

A JUTALMAZÁS ÉS BÜNTETÉS VEZETÉSELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSE

Vezetéselméleti szempontból a jutalmazás és büntetés a vezetés jogi és hatalmi, illetve pszichológiai és pedagógiai eszközrendszerében jelenik meg. A vezetési rendszer struktúrájának egyik eleme azon eszközök, melyek alkalmazásával a vezető, parancsnok képes elérni a szervezet elé kitűzött célokat. Ezen eszközrendszer célja, hogy alkalmazásukkal a vezető, parancsnok képes legyen alárendeltjei, beosztottai tevékenységének oly mértékű és irányú befolyásolására, mellyel végső soron a szervezeti folyamatokat eredményesen teljesítheti. Napjainkban az eszközrendszer anyagi és technikai elemei meglehetősen korlátozottak, a jogi és hatalmi elemek szintén jelentősen beszűkültek, így a vezető, parancsnok szakmai felkészültsége, pedagógiai érzéke és empátiája a korábbinál lényegesen nagyobb súllyal esik a latba.

A katonai szervezetvezetés rendszere:

- a vezetés elemei;
- a vezetési folyamat;
- a vezetés eszközei: jogi és hatalmi, logikai és intellektuális, erkölcsi, pszichológiai és pedagógiai, valamint anyagi és technikai eszközök;
- a vezetés módszerei;
- a vezetési szervezeti kultúra;
- a célrendszer/feladat. (Czuprák, 2003)

A jutalmazás és büntetés pedagógiai háttere fentebb már bemutatásra került, ezért most, mint jogi, hatalmi aspektusának megvilágítása a cél. A hatalom azt a képességet vagy erőt jelenti, amely alapján valaki vagy valami akaratát vagy szándékát másra, másokra rá tudja testálni.

„Hatalomnak azt a társadalmi kapcsolatokban rejlő lehetőséget nevezzük, amely megengedi, hogy az egyik ember akár a másik ellenállása ellenére is véghezvigye akaratát, függetlenül attól, hogy erre a lehetőségre mik, vagy milyen eszközök adnak módot” – Max Weber. Ahhoz, hogy az egyik ember alávesse magát, engedelmessédjön, a másik akaratának valójában nem kell erőszak, vagy erőszakkal való fenyegetés. Így szociológiai érte-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

lemben a hatalom fogalma nem azonos a fizikai hatalommal vagy a politikai hatalommal. Bizonyos értelemben, a mindennapi életben a befolyásnak vagy hatásnak nevezett jelenséggel rokon.

Szociálpszichológiai kutatások hatalom megnyilvánulásainak hat lehetséges forrását különböztetik meg.

A kényszerítő jellegű hatalom célja a beosztottak, alárendeltek feltétlen szolgálatkészégének elérése. Az ilyen típusú vezetők gyakorta alkalmaznak fenyegetést, hogy a várható következményeket demonstrálják az általuk vezetett emberek számára. Ez a vezetési stílus megmérgezi a munkahelyi légkört, mentális problémát okozhat a beosztottak számára és csökkenti a munkavégzés hatékonyságát. A jutalmazó jellegű hatalom olyan képességet feltételez, amely lehetővé teszi a beosztottak bizonyos vágyainak, elképzeléseinek teljesítését, vagy éppen az őket frusztráló, kellemetlenül érintő dolgok, körülmények megszüntetését. Ezt a stílust képviselő vezetők gyakran alkalmazzák a dicséret, előléptetés, fizetésemelés által nyújtott lehetőségeket, ami természetesen pozitívan hat a morálra és javítja az eredményességet.

Ugyanakkor túlzott és egyoldalú alkalmazása megnöveli a beosztottak elvárásait is, a korábbi jutalmak, elismerések értéke devalválódik, az alárendeltek így kialakuló elégedetlensége következtében a módszer teljesen elveszítheti korábbi eredményességét. Természetesen az elismeréseknek nem csak a tárgyiasult jutalmazási formák a kizárólagos lehetőségei, a szóbeli vagy metakommunikációs eszközök is ide sorolandók. A jogi, vagy hivatali hatalom alapja a vezető adott beosztásba történő kinevezése, illetve a beosztással járó, jogszabályok által biztosított jutalmazási és büntetési eszközök. A hivatali hatalom kizárólagos használata, azzal jár, hogy a beosztottak engedelmségének tárgyává egyre inkább az adott pozíció, rendfokozat, illetve beosztás válik, a hatalom birtokosa, maga az ember egyre inkább elveszti tekintélyét és komoly meglepetések érhetik egy másik beosztásba történő áthelyezéssel.

A negyedik fajta a karizmatikus hatalom. A karizmatikus vezető személyiségéből, megjelenéséből adódóan erőt sugároz, tiszteletet parancsol. Ez a fajta hatalom leggyakrabban a politikusok, illetve a katonai vezetők sajátja, ám igazi eredményességét csak a többi hatalmi típussal való megfelelő kombináció jelentheti. A szakérteleméből adódó hatalom feltétele, hogy a vezető meg tudja győzni alárendeltjeit hozzáértéséről, szaktudásáról. Ugyanakkor a szakértelemnek nem kell feltétlenül valósnak, hitelesnek lennie. Gyakran a beosztásba való kinevezés pusztán tényéből automatikusan feltételezik a beosztottak, és ők azok, akik felruházzák a vezetőt a hatalom e típusával. A hatalom eredetének hatodik formája az informális hatalom. Ahogy a szólás tartja: az információ hatalom. Pusztán birtoklása is előnyt jelen, melyet torzítása, manipulálása csak tovább fokoz. Eltitkolása, a kiválasztottak körének megválasztása – akikkel az információ megosztásra kerül – könnyen átstrukturálhatja a munkahelyi hatalmi viszonyokat.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A JUTALMAZÁS ÉS BÜNTETÉS JOGSZABÁLYI HÁTTERE AZ MH-BAN

Czuprák Ottó szerint a katonai szervezetben a hatalmi viszony a parancsnok személyén keresztül, az általa betöltött pozíción keresztül valósul meg. A parancsnok beosztottai felett hatalmat gyakorol, annak érdekében, hogy a katonai szervezet elé az előjáró által kitűzött, vagy az önmaga által meghatározott célokat az általa vezetett alegység, egység, magasabb egység megvalósítsa. A katonai szervezetvezetés egyik sajátossága, hogy a szervezet élén egyszemélyi vezető áll, aki a szervezeti célok eléréséért teljes és osztatlan felelősséggel tartozik.

Beosztásából és rendfokozatából adódó, törvények által garantált hatalma kiterjed a szervezet teljes állományára. A vezetési folyamat megvalósulása, vagyis a parancsnoklás a parancsnoki hatalom gyakorlásával valósul meg. A parancsnoki hatalom a parancsnok személyiségéből, illetve a szervezet (az előjáró) a törvények általi felhatalmazásból fakad. A szervezeti hatalom, jutalmazó és kényszerítő hatalomban nyilvánul meg. A parancsnok olyan rendfokozattal és beosztással rendelkező törvényes joggal felruházott személy, aki a rá rótt felelősséggel, és a számára előírt kötelezettséggel biztosítja a neki alárendelt személyek, szervezetek alaprendeltetésének teljesülését, meghatározza a célt, gondoskodik a feltételekről, a működésről, a szervezeti kultúra alakításáról, a tagok ösztönzéséről, és más szervezetekkel való együttműködésről. (Czuprák, 2003. 53-58.)

A JUTALMAZÁS ÉS BÜNTETÉS ALKALMAZÁSÁNAK EMPIRIKUS ELEMZÉSE

Az előző fejezetekben bemutatásra került a jutalmazás és büntetés tudomány elméleti háttere. Az általam kijelölt kutatási célok elérése és a megfogalmazott hipotézisek bizonyítása érdekében elektronikus kérdőívet töltöttem ki. A mintavételt az MSc tancsoport és az MH Altiszti Akadémia meghatározott köréből hajtottam végre. A felmérés nem tekinthető reprezentatívnak.

A kérdőív, melyet 26 fő töltött ki, négy részre tagolódik. Az első részben a válaszadóknak a kutatás témájával kapcsolatos tapasztalati hátterére voltam kíváncsi, azaz arra, hogy milyen régen és milyen beosztásban alkalmazza a jutalmazás és a büntetés eszközeit. A második részben a jutalmazással kapcsolatos szokásokat és az ezzel kapcsolatos tapasztalatokat, véleményeket vizsgáltam. A kérdőív harmadik területe a büntetéssel összefüggő ismeretekre és tapasztalatokra kérdez rá. A negyedik rész kérdései annak kiderítésére irányulnak, hogy az alkalmazó állomány motiváltságára milyen hatással van az eszközrendszer körülményeinek változása.

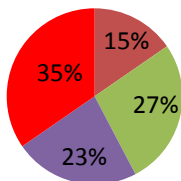
A TAPASZTALATI HÁTTER

Kérdéseim a következők voltak:

1. Mióta teljesít szolgálatot a MH-ban?

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

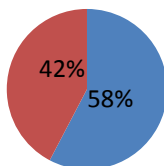
2016. IX. évfolyam 1. szám

- 5 évnél nem régebben
- 5-10 éve
- 10-15 éve
- 15-20 éve
- 20 évnél régebben

A diagramon látható, hogy a válaszadók többsége, 35%-a komoly, a véleményalkotást megalapozó „csapat tapasztalattal” rendelkezik.

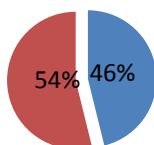
2. Voltak sorkatonna beosztottjai?

- Igen
- Nem

A válaszadók jelentős részének volt lehetősége mind sorállományú, mind pedig szerződéses (önkéntes) állományú beosztottak vezetésére.

3. Pályafutásom során döntően:

- alegység parancsnoki/ főnöki/ vezetői
- beosztott tiszti

A felmérésben részt vevő állomány több mint fele – jelenlegi beosztásától függetlenül – többnyire parancsnoki beosztásokban szolgált.

A tapasztalati háttér összegzéseként megállapítható, hogy a felmérésben részvevő állomány rendelkezik a témával kapcsolatosan a korrekt véleményalkotáshoz szükséges háttérrel.

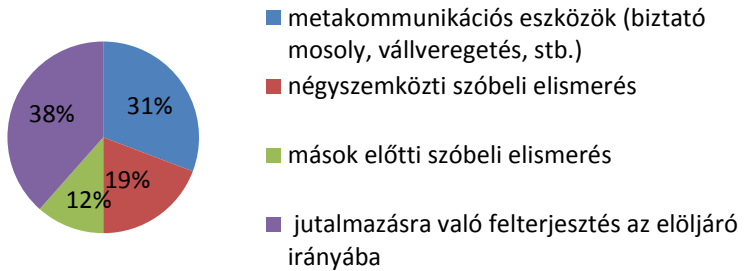
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A JUTALMAZÁS ALKALMAZÁSA

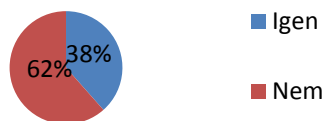
Az alábbi területekre kérdeztem rá:

4. A jutalmazás melyik lehetséges formáját alkalmazza az alábbiak közül beosztottai teljesítményének elismerésére? (többet is megjelölhet)

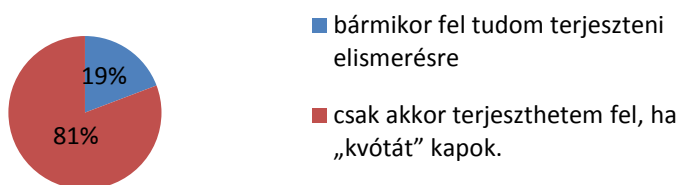
A válaszok eredménye azt mutatja, hogy jutalmazás vonatkozásában az előjáróra való utaltság meglehetősen nagy. Emellett látható, hogy a zöm törekszik a pedagógiai eszközök alkalmazására is.

5. Amennyiben beosztottját jutalmazásra felterjeszti, van-e bármilyen ráhatása a jutalom formájára, az elismerés típusára?

Azt eredmény önmagáért beszél. A munkát, kiképzést közvetlenül vezető parancsnokok – saját véleményük szerint – alapvetően semmilyen ráhatással nincsenek az általuk elismerésre felterjesztett, tehát kimagaslóan teljesítő beosztottak jutalmára.

6. Kiemelkedően teljesítő beosztottamat:

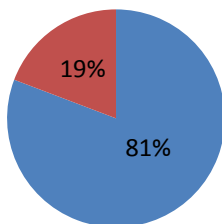

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Az egyéni teljesítmény elismerése, a beosztottak motiválásának lehetősége gyakorlatilag attól függ, hogy van-e rá „keret”. Az állományilletékes parancsnok lehetőségei által behatárolt keret.

7. Az általam elismerésre felterjesztettek:

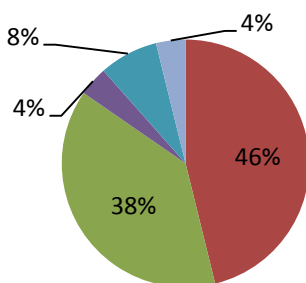

■ zömében meg is kapják az elismerést

■ általában nem kapnak semmit.

Az előljáró irányába történő felterjesztések megvalósulása 81%-os, ami éppúgy adódhat a szervezeti rendszer nem kellően hatékony működéséből, mint a jutalmazási keret szükségéből.

8. Úgy érzem beosztottaimat sikeresen tudom motiválni a rendelkezésemre álló jutalmazási lehetőségekkel, módszerekkel.

■ teljes mértékben egyetértek

■ nagyrészt egyet értek

■ csak kis mértékben értek egyet

■ közömbös számomra

■ nem túlságosan értek egyet

■ nagyrészt nem értek egyet

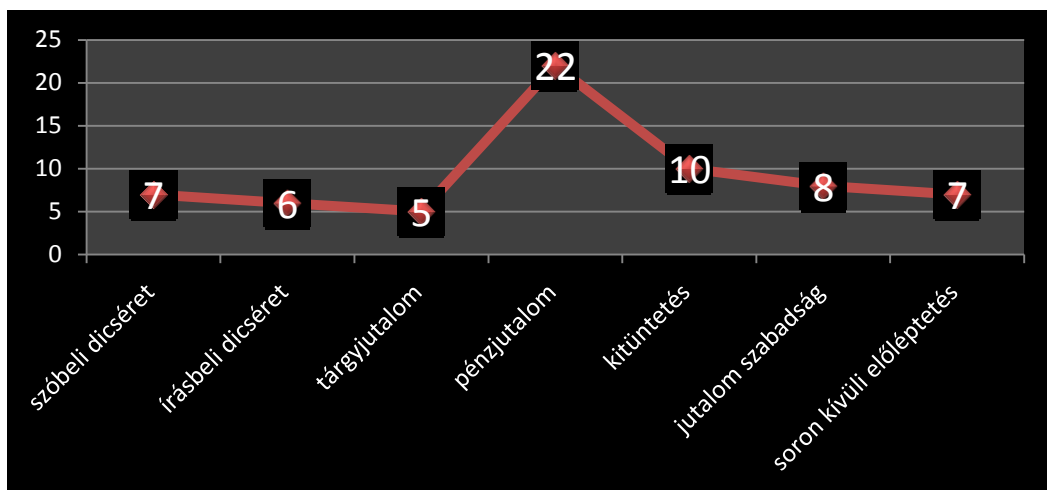
■ egyáltalán nem értek egyet

Az itt megfigyelhető 46%-os eredmény meglepő számomra, de az előző kérdések alternatívái nagyban benne vannak ebben a válaszban.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

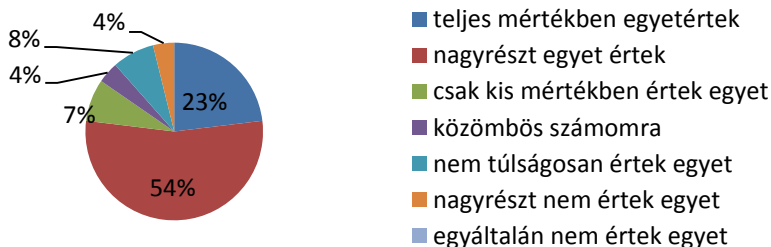
2016. IX. évfolyam 1. szám

9. Ön szerint melyik lehet a leginkább motiváló elismerési típus az alábbiak közül? (többet is megjelölhet)

A válaszadók kiemelkedő része, olyan elismerési formákat – pénzjutalom, jutalomszabadság és soron kívüli előléptetés – gondol motiváló hatásúnak, melyek alakulat szinten nem léteznek. Mindenki egyetért azzal, hogy, ha a szakasz-, század-, zászlóaljparancsnokok, részlegvezetők, főnökök jogosultak lennének jutalomszabadság elismerésként való odaítélésére, az nagy motiváló eszköz lenne a kezükben, és gyakorlatilag nem kerülne semmibe.

10. Ha az alegységparancsnokok, vezénylő zászlósok kezében „kézzelfogható” jutalmazási lehetőség lenne (pl. kis összegű pénzjutalom, jutalom szabadság) az jelentősen növelné a beosztottak motiválásának lehetőségét.

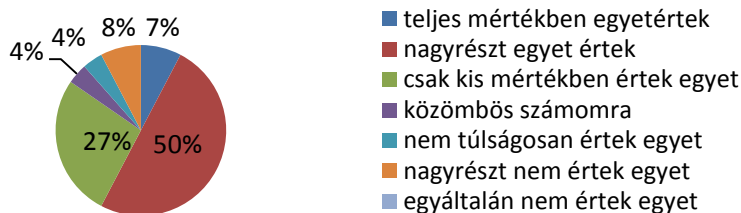

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A megkérdezettek kivétel nélkül úgy vélik, hogy a jutalmazás jogszabályok által biztosított különböző lehetőségeknek az alegységeket közvetlenül vezető, azokért személyükben is felelős személyek kezében is meg kellene jelennie.

11. Úgy vélem a sorkatonák jutalmazásának rendszere, lehetőségei hatékonyabb motiválást tettek lehetővé.

Nyilvánvaló, hogy a megkérdezettek döntő hányada a jelenlegi eszközrendszert nem tartja hatékonynak, illetve a korábbi jogszabályi környezetet alkalmasabbnak látta.

A jutalmazással kapcsolatos tapasztalatok összegzéseként elmondható, hogy a beosztottakkal közvetlen kapcsolatban lévő parancsnoki, vezetői állomány nem rendelkezik a jutalmazás, mint a jogi, hatalmi eszközrendszer részét képező, motivációs lehetőséggel. Ugyanakkor egyértelműen látható, hogy azok fontosságának, nélkülözhetetlenségének tudatában van, a valós eszközrendszer megjelenésére határozott igény van. Úgy tűnik, a katonai szervezetek ilyen irányú eredményes működését nagymértékben befolyásolja a tiszti és altiszti állomány elméleti felkészültsége, az irányítással, vezetéssel kapcsolatos tapasztalata. Amennyiben az előző megállapítás helyes, és a jutalmazási lehetőségekkel kapcsolatos jogszabályi környezet változatlan marad, egyre nagyobb jelentőséggel fog bírni az alegység parancsnoki állomány ilyen irányú felkészültsége, tehát a honvédtiszt- és altisztjelöltek képzésében egyre hangsúlyosabb szerepet kell kapnia a pedagógiai, pszichológiai felkészítésnek.

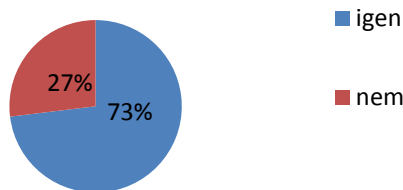
A BÜNTETÉS ALKALMAZÁSA

A következő kérdéseket tettem fel:

12. Amennyiben beosztottja ellen fegyelmi eljárást kezdeményez, meg szokták-e kérdezni a véleményét az eljárás során?

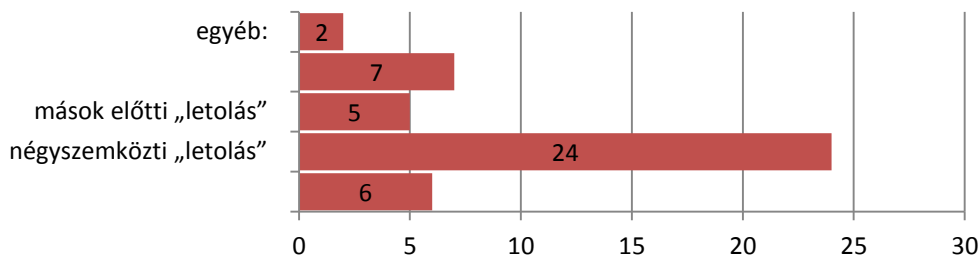
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A válaszadók majd háromnegyedének a véleményét figyelembe veszik az általuk kezdeményezett fegyelmi eljárások lefolytatása során. Az eredmény arra enged következtetni, hogy az eljárásért felelős személyek, illetve az állományilletékes parancsnokok a büntetések alkalmazása során igyekeznek csökkenteni, áthidalni a vétkekkel közvetlenül alá-főlé rendeltségben lévő és a döntéshozásra jogosult vezető közötti távolságot.

13. A büntetés melyik lehetséges formáját alkalmazza beosztottai nem kívánatos cselekedeteinek korlátozására? (többet is megjelölhet)

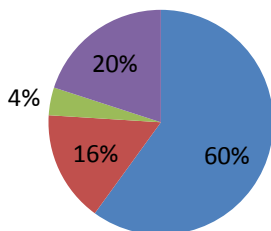

A fegyelmi eljárások kezdeményezésének viszonylag alacsony preferálása véleményem szerint azt jelzi, hogy a válaszadók a büntetés területén igyekeznek saját hatalmuk megőrzésére, azaz mintegy parancsnoki gyengeségként, végső eszközként élik meg az előjáró bevonását. A beosztott nyilvános megszégyenítésének eszköze, adódhat a hiányos pedagógiai felkészültségből, a következmények nem kellő ismeretéből éppúgy, mint a hatalomnélküliség okozta frusztrációból.

14. Az általam kezdeményezett fegyelmi eljárások:

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

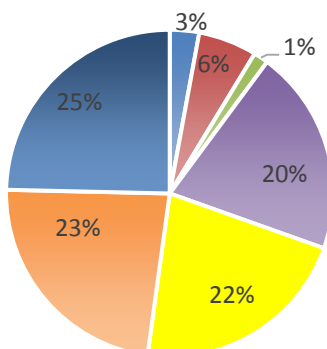
2016. IX. évfolyam 1. szám

- többnyire elindulnak és eredményesen le is zárulnak
- elindulnak, de az általam „elvártnál” enyhébb a büntetés
- elindulnak, de az általam „elvártnál” szigorúbb a büntetés
- legtöbbször az eljárás meg sem kezdődik.

Ebben az esetben a kérdésselvetés arra irányult, vajon az állományilletékes parancsnokok mennyire partnerek beosztott parancsnokaik számára a büntetési formák alkalmazása során. A 20%-os eredményből sok mindenre lehet következtetni. Egyrészt a felterjesztett ügy nem éri el a parancsnoki ingerküszöböt, ez hiba, mert a következetességnek itt is meg kellene valósulnia. Másrészt a túlzott döntési centralizáció következtében, az eljárások lefolytatásáért felelős jogi- és igazgatási főnökségek leterheltsége van a háttérben.

15. Ön szerint melyik lehet a leginkább elrettentő hatású az alábbi büntetési formák közül? (többet is megjelölhet)

- szóbeli feddés, megrovás
- írásbeli feddés, megrovás
- rendfokozati várakozási idő meghosszabbítása
- alacsonyabb fizetési kategóriába sorolás meghatározott időre
- alacsonyabb beosztásba helyezés

A megkérdezettek többsége az anyagi (20-22-23%) természetű büntetési módszereket érzi célravezetőnek, hiszen az alacsonyabb beosztásba helyezés is illetménycsökkenéssel jár.

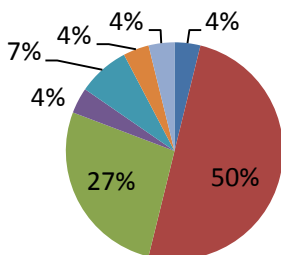
Lényeges ugyanakkor, hogy 25% preferálná az eljárás alá vont személy szervezetből való eltávolítását. Tekintettel arra, hogy a kérdés az elkövetett fejelemisértés súlyára nem tér ki, ez mindenféleképpen azt jelzi, a válaszadók kellő saját eszköz híján, a későbbiekben már nem akarnak a reitens beosztottal együtt dolgozni.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

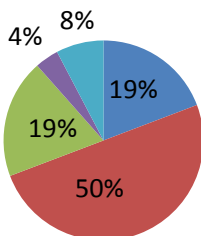
16. Úgy érzem beosztottaim nem kívánatos cselekedeteit sikeresen tudom korlátozni a rendelkezésemre álló büntetési lehetőségekkel, módszerekkel.

- teljes mértékben egyetértek
- nagy részt egyet értek
- csak kis mértékben értek egyet
- közömbös számomra
- nem túlságosan értek egyet
- nagy részt nem értek egyet
- egyáltalán nem értek egyet

A megkérdezettek 50%-os nagyrészt egyet értése megnyugtató. Érdekes ugyanakkor a közömbösség 4%-os megjelenése, véleményem szerint az állomány beletörődése, a témával kapcsolatos fásultsága mutatkozik meg ebben.

17. Úgy vélem a sorkatonák büntetésének rendszere, lehetőségei hatékonyabb fegyelmezést tettek lehetővé.

- teljes mértékben egyetértek
- nagy részt egyet értek
- csak kis mértékben értek egyet
- közömbös számomra
- nem túlságosan értek egyet

Az állítás mellett egyértelműen pozitívan állást foglalók aránya meggyőző 50%. A vélemény ilyen markáns megjelenése nyilvánvalóan arra utal, hogy az állomány nagy része a jelenlegi helyzettel elégedetlen, a korábbi körülményekkel összehasonlítva a rendelkezésre álló eszközöket nem tekinti elégségesnek.

18. Ha az alegségparancsnokok, vezénylő zászlósok kezében „kézzelfogható” büntetési, fegyelmezési lehetőség lenne (például kis összegű pénzbüntetés) az jelentősen növelné a fegyelem fenntartásának lehetőségét.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

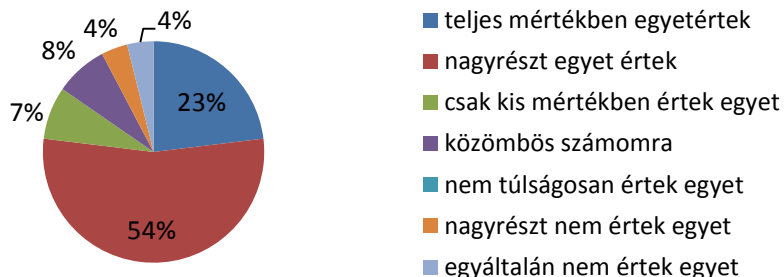
Láthatjuk azt, hogy a válaszadók nagy többsége egyetért a büntetés jogi, hatalmi eszközeinek alsóbb parancsnoki szintekre való delegálásával. A beosztottakkal közvetlenül érintkező, a direkt vezetést végrehajtó és azért felelősséggel tartozó állomány joggal tart igényt a parancsnoki beosztás ellátásához szükséges, élhető hatalmi környezet kialakítására.

A büntetés alkalmazásával kapcsolatos tapasztalatok összegzéseként megállapítható, hogy a parancsnoki láncolat középső és alsó szintjén szolgálatot teljesítők a büntetés jogi, hatalmi eszközrendszerével nem rendelkeznek. A jutalmazással kapcsolatos kérdések eredményeihez hasonlóan, itt is csak egyéni felkészültségükre és tapasztalataikra támaszkodhatnak.

A MOTIVÁCIÓS HATÁS FELMÉRÉSE

Az alábbi két kérdést fogalmaztam meg:

19. A katonai vezetési eszközrendszerének egyik eleme a jogi, hatalmi eszközök. Ezek nagyrészt a jutalmazás és a büntetés törvényes lehetőségeiben testesülnek meg. Jelenleg ezen eszközökkel csak az állományilletékes parancsnok rendelkezik, és ez negatívan befolyásolja a MH morális és fegyelmi helyzetét.

A diagram alapján a megkérdezettek több mint háromnegyede elkötelezett az állítás helyessége mellett. A döntő többség tehát úgy gondolja, nem szerencsés a jogi, hatalmi eszközök jelenlegi centralizációja, illetve egyértelműen káros hatásúnak tekintik azt. A hatalom

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

nélküli felelősség érzése káros hatással lehet, illetve van a különböző parancsnoki, vezetői beosztásokat ellátó katonák motivációjára.

20. A fenti állításban szereplő állapot megszüntetésére már történtek alulról jövő kezdeményezések, de nem történt semmi és ezután sem fog.

Az állítást a megkérdezettek mintegy 77%-a igaznak tartja, tehát a morális helyzet is elgondolkodtató.

A motivációs hatás kutatásának összegzéseként úgy vélem, a jutalmazás és büntetés rendelkezésre álló jogi, hatalmi eszközrendszerének változtatásának igénye, illetve a változás lehetőségével kapcsolatos vélemények az alkalmazó személyek frusztrációjára mutatnak rá. Az alegységek vezetésével, felkészítésével foglalkozó állományban a kutatás témájával összefüggő negatív megnyilvánulása mindenképpen alulmotiváltságot jelez. A meglévő körülmények tehát, sajnálatos módon nem tudják pozitívan befolyásolni az érintettek szervezeti célokkal való azonulását, a megvalósításukra irányuló törekvést, ez a hatékonyságra komoly hatással van.

ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK

A következőkben a kérdőívek kiértékelése során levont következtetések felhasználásával a korábban megfogalmazott feltételezések helyességének vizsgálatát teszem meg.

1. A jutalmazás és büntetés – mint jogi, hatalmi eszközök – lehetőségeinek biztosítása a parancsnoki állomány részére, túlcenzalizált.

A jutalmazási módszerekre vonatkozó kutatás eredményeinek vizsgálatakor megállapítható, hogy a csapatoknál szolgálatot teljesítő állomány saját beosztottai tevékenységének elismerése során közvetlenül függ az alakulat parancsnokától. A jogi, hatalmi eszközként értelmezett jutalmazási módszerekből semmi nem áll rendelkezésére. A megkérdezettek tapasztalatai szerint az elismerések odaítélése és a teljesítmény között nincs szoros összefüggés, döntő többségük úgy véli, beosztottai jutalmazására csak akkor van lehetőség, ha az állományilletékes parancsnok „kvótát” biztosít számára. A jutalmazási lehetőség tehát az arra biztosított kerettől, illetve a beosztott vezető lobbitevékenységének sikerességétől függ. A kutatás figyelemre méltó eredményt mutat a hatékonynak vélt elismerési formák vonatkozásában. A három leginkább motiváló hatásúnak ítélt fajta közül kettővel az

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

állományilletékes parancsnok sem élhet – csak nála magasabb szintű előljáró –, a harmadik pedig jogszabályi szinten nem is létezik. A válaszokból így az a következtetés vonható le, hogy míg az alakulatok alsó- és közép szintű vezetői semmilyen eszközzel nem rendelkeznek, addig a parancsnok nem rendelkezik hatékony eszközökkel. Megállapítható továbbá, hogy a megkérdezettek problémásnak ítélik meg a jelenlegi helyzetet, egységesen állást foglalnak a jutalmazás jogi, hatalmi eszközeinek alacsonyabb szintekre való delegálása mellett.

A büntetési módszerek alkalmazásának felmérése arra enged következtetni, hogy a beosztott vezetők sokkal inkább igyekeznek hatalmi pozíciójuk megtartására és csak indokolt esetben viszik ügyüket az állományilletékes előljáró elé. Ezzel párhuzamosan az is látható, hogy a megindított fegyelmi eljárásokba, úgy érzik, sokkal inkább bevonásra kerülnek, véleményükre szüksége van a döntéshozó parancsnoknak. Ez az eredmény arra utal, hogy a büntetési lehetőségek hibás vagy téves alkalmazásának jogi következményei okán, az állományilletékes parancsnokok jobban támaszkodnak beosztottaikra, nagyobb mértékben vonják be őket döntéseikbe, mint a jutalmazással kapcsolatban. A preferált szankcionálási eszközök egyértelműen az anyagi hátrányt okozó fajták, ugyanakkor a leginkább hatékonynak tartott módszer a „jogviszony megszüntetése”. Ez arra enged következtetni, hogy bár a megkérdezettek zöme igyekszik önmaga megoldani a felmerült problémát, az előljáró bevonását frusztrációként, tekintélye csökkenéseként éli meg, ezért célravezetőnek tartja, ha az eljárás alá vontat végleg eltávolítják a szervezetből. A válaszok azt mutatják, hogy ezen a területen is nyilvánvaló igény mutatkozik a jogkörök lefelé irányuló megosztására.

A fentiek összegzéseként, egyes számú hipotézisem igazolást nyert. A jutalmazás és büntetés jogi, hatalmi eszközrendszere valóban túlcenzalizált. Míg az egyik oldalon az látszik, hogy az állományilletékes parancsnok indokolatlanul nagy terhet kénytelen elvieselni, addig a másik oldalon az alacsonyabb szintű vezetők részére a hatalom nélküli felelősség jut. Könnyen belátható, hogy az ilyen szervezeti környezet semmi képen sincs pozitív hatással a működési hatékonyságra.

2. A meglévő eszközök – pedagógiai ismeretek – alkalmazására az állomány egy része nem kellően felkészült.

A jutalmazás pedagógiai, pszichológiai eszközeinek alkalmazására adott válaszok azt mutatják, hogy a felmérésben részt vevők nagy többsége él ezekkel a lehetőségekkel. A kiemelkedő teljesítményt jelentős százalékban díjazták mind metakommunikációs eszközök, mind pedig a mások előtti elismerés használatával. A megkérdezettek által megfogalmazott egyéb lehetőségekből az látszik, hogy a beosztottak szükségletrendszerének felmérése létező jelenség és van törekvés a rendelkezésre álló eszközökkel való kielégítésükre.

A szankcionálási szokások vizsgálatából az a következtetés vonható le, hogy az alkalmazók sokkal inkább támaszkodnak a pedagógiai, pszichológiai eszközökre, mint az előljáró kezében lévő jogi, hatalmi eszközrendszerre. A megkérdezettek meghatározó hányada

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

képes tudását és tapasztalatát hozzáértő módon alkalmazni. Kis részük azonban egyértelműen hibás pedagógiai eszközt alkalmaz, melynek hatása a személyes kapcsolatokra rendkívül romboló hatású. Sajnos tény, hogy a megszegényítésnek a katonai szervezetek legmagasabb szintjein is hagyománya van.

Összefoglalva elmondható, hogy a kettes számú hipotézisem nem állja meg maradéktalanul a helyét. A felmérésben részt vevő személyek képesek pedagógiai, pszichológiai tudásuk, vagy tapasztalatuk alkalmazására.

3. A jelenlegi helyzet csökkenti a szervezeti hatékonyságot, illetve jelentős szerepe van az alkalmazók demotiváltságában.

Az állítás a katonai szervezetet működtető személyek motivációs szintje, és a hatékony működés összefüggését feltételezi. A kérdőív jutalmazási szokások tapasztalataira vonatkozó részéből az derül ki, hogy az állomány jelentős hányada nem érzi hatékonynak, sikeresnek beosztottjai ösztönzésére irányuló tevékenységét, illetve nem rendelkezik olyan eszközökkel, ami véleményük szerint kellő hatásfokkal alkalmazható lenne. A büntetéssel kapcsolatos válaszok hasonló eredményre engednek következtetni, azzal a kiegészítéssel, hogy az előjáró által elrendelt és lefolytatott fegyelmi eljárások eredményével való elégedetlenség további bizonyítékkal szolgál megkérdezettek frusztrációjára vonatkozóan. Látható bizonyos fásultság, vagy talán reménytelenség is, amit a változás lehetőségére vonatkozó vélemények mutatnak.

Összességében megállapítható, hogy a katonai szervezetek részegységeinek működése, az azokat vezető, illetve az azokban szolgálatot teljesítők szerint, nem kellő képen hatékony. A jelenlegi rendelkezésre álló jutalmazási, büntetési eszközrendszerrel való elégedetlenség, a korábban létező lehetőségek utáni nosztalgikus vágy, az állományilletékes parancsnoktól való nagyfokú függés, a hatalom nélküli felelősség érzésének megmutatkozása mind - mind frusztrációs tünetnek tekinthetők.

VÉLEMÉNYEK, JAVASLATOK

Azt gondolom a kutatás eredményei és az abból levonható következtetések, alkalmasak arra, hogy meggyőzzenek bennünket a változtatás szükségszerűségéről. Mindenképpen szükséges a jelenlegi jogszabályi környezet felülvizsgálata, olyan jogi, hatalmi eszközrendszer kialakítása, mely az alsóbb vezetői szintek kezébe is eszközöket delegál. Valós, hiteles vezetés ezek hiányában nem valósulhat meg. A rendszer elemi érdeke, hogy minél kevesebb tiszt és altiszt nőjön fel a jelenlegi keretek között, hiszen a valós hatalom gyakorlását nem csak tanulni, hanem tapasztalni is kell. Mivel napjainkban láthatóan ez az egyetlen eszközrendszer, amely az alakulatok alsó és középső szintű vezetőinek rendelkezésére áll, jelentősége felbecsülhetetlen. A kellő mennyiségű elméleti óraszám mellett nagy hangsúlyt kellene, hogy kapjon a honvédtiszt- és altisztjelöltek képzésében a valós körülmények közti tapasztalat szerzés, a csapatgyakoroltatás (amelyben, még én szocializálódtam).

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bábosik István: Neveléelmélet. Budapest: OSIRIS Kiadó, 2004.
2. <http://www.ofi.hu/tudastar/kihivasok-valaszok/csoma-gyula-andragogiai> 2015.11.15.
3. Szelei Ildikó: A mindennapok pedagógiája a parancsnoki, vezetői munkában, Honvédségi Szemle 140. évfolyam, 2012/6. szám 56-59. o.
4. http://kisebbsegtudomany.ektf.hu/func/getFiles.php?domain=kisebbsegtudomany_ektf_hu&page=kallai_erno_szeminariumi_segedanyagok&file=babosik_istvan_szemelyisegismeret.pdf2015.11.15.
5. Pléh Csaba: A nevelési folyamat pszichológiája. Budapest: AULA Kiadó, 1990.
6. Elliot Aronson: A társas lény Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1997.
7. Czuprák Ottó: Katonai szervezetvezetés. Egyetemi jegyzet, ZMNE Vezetés és Szervezésstudományi Kar, Vezetési és Szervezési Tanszék Budapest 2003.
8. http://en.wikipedia.org/wiki/French_and_Raven%27s_five_bases_of_power 2015.11.15.

UDVARDI RÓBERT¹

Kommunikáció

Communication

Absztrakt

Mai világunkban a kommunikáció rengeteg formája megtalálható. Gondolok itt a beszédől az egészen modern elektronikus kommunikációs csatornákig. Katonai vezetőként sokszor tapasztaltam fiatal és idősebb korosztályok eltérő kommunikációs csatornáknak a használatát, vagy csak ha a családokon belül nézzük meg, unoka és nagyszülő kommunikációját. Ezért próbáltam kutatásomban válaszokat keresni a generációk kommunikációs különbségeire.

Kulcsszavak: kommunikáció, elektronikus kommunikáció, motiváció

Abstract

In today's world countless communication forms can be found from speech to modern electronic communication channels. As a military leader I often experienced that young and older generations use their communication channels in a different way, or it's the same in a family for example the communication of a grandparents and grandchild. That's why I tried to looking for answers to the generational differences in communication.

Keywords: communication, electronic communication, motivation

BEVEZETÉS

Helikopterraj parancsnokként, mint parancsnok sokszor kerültem olyan helyzetbe, hogy a kollegák, beosztottakat munkaerő-, tevékenység-, teljesítmény tartalékainak még jobb kiaknázását kellett előcsalogatnom. Ezt a feladatot, ha egy parancsnok jól találja és irányítja, akkor a szervezet érdekében a raj beosztottjai egyéni képességük maximális teljesítményét nyújthatják. Ilyenkor stabil és megbízható munkavégzésre számíthatunk. Ezt motivációval tudjuk elérni, melynek tárháza óriási. A motiváló információt a parancsnok valami-

---

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, MSc hallgató/National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, MSc student, E-mail: udvardirobi@gmail.com

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

lyen jel, beszéd formájában továbbítja az állomány irányába. Ezt a továbbítási módszert nevezzük kommunikációnak.

Kommunikáció a felek közötti csatorna, ami az információ hordozására szolgál. Amennyiben ez a csatorna nem létezik, vagy nem működik kellő hatékonysággal, akkor alapvetően nem képes elérni a célját mégoly hatásosnak, hatékonynak tűnő motiváló eljárás sem. Amennyiben a kommunikáció nem kellően hatékony, nincs esélyünk elérni a motiváló céljainkat. Visszacsatolva az első gondolathoz, ha a csatorna nem létezik, katonai vezetőként a munkánk jelentősen megnehezül, adott esetben leküzdhetetlen akadályokba is ütközhet.

MI IS AZ A KOMMUNIKÁCIÓ?

A kommunikáció információcsere az adó és a vevő között. A kommunikáció egy dinamikus kölcsönös folyamat. Az adó, vagy kommunikátor kezdeményezi a kommunikációt, így ő lesz a kommunikáció forrása. Ő kódolja az üzenetet, amely a csatornán keresztül jut el a vevőhöz. A vevő vagy befogadó dekódolja az üzenetet amennyiben válaszol, a vevőből adó lesz, és a folyamat kezdődik előlről.

¹ Czuprák Ottó - Kovács Gábor, *Vezetés és szervezéstudomány*, 49. old. 11. ábra alapján

A kommunikáció története (5 korszak):

1. A beszéd megjelenése, amelyet tulajdonképpen az emberré válás forradalmának is nevezhetnénk.
2. Az írás kialakulása, melynek kulminációs pontja a fonetikus írás megjelenése volt.
3. A könyvnyomtatás forradalma, amely bizonyos szempontból előkészítője volt a polgári forradalomnak.
4. Az elektromos hírközlő eszközök – távíró, telefon, rádió, televízió – forradalma, amely napjainkban egybefonódik az elektronikus számítógépes információfeldolgozás forradalmával.
5. A számítógépes hálózatok által vagy másként a számítógépek közvetítette kommunikáció (CMC: *computer-mediated communication*), ahol a nyílt rendszerek összekapcsolásának megjelenésével szokás újabban ötödik kommunikációs forradalomról beszélni.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A KOMMUNIKÁCIÓ FAJTÁI

A verbális kommunikáció sokféleképpen osztályozható.

Lehet:

- egyirányú (például a szónoki beszéd vagy a tömegkommunikáció), ahol általában nincs vagy nem azonnali a visszacsatolás;
- két- vagy többirányú (kétirányú például a beszélgetés, többirányú a kerekasztal), amikor a feladó és a vevő szerep meg is cserélődhet.

Lehet:

- közvetlen;
- vagy közvetett – idő vagy térbeli távolság választja el, amit tárgyi (például levél, könyv, rádió) vagy személyi (futár, tolmács, követ) közvetítő hidalhat át.

Lehet:

- egylépcsős;
- vagy többlépcsős – ha a közlő és a befogadó közé belép egy kommentátor, interpretátor.

Lehet:

- vertikális, általában föntről lefelé haladó (például parancs);
- vagy horizontális (egyenrangú személyek vagy csoportok között).

Lehet:

- személyes;
- intézményes (csoportok közötti), tömegkommunikáció (általában egyirányú és közvetett).

A KOMMUNIKÁCIÓ CSATORNÁI

A kommunikáció csatornáit döntően két nagy csoportra oszthatjuk: vannak verbális, nyelvi és nonverbális csatornák.

A verbális csatorna eszköze a nyelv. A nyelv az élővilág legbonyolultabb, legkifinomultabb kódrendszere.

Nonverbális (nem szóbeli) kommunikáció, maga a szóösszetétel jelzi, hogy itt nem nyelvi jellegű kódban való közlésről van szó. A nem verbális üzenetek közvetítői ez esetben az arc, a szem, a kéz, a láb, a testtartás, a távolságtartás mértéke, illetve ezek együttes, érzéki hatást kiváltó komplexitása.

A KOMMUNIKÁCIÓ SZINTJEI

Személyen belüli: intraperszonális kommunikáció során a kommunikáció az egyénen belül történik, mintegy magában beszél belső monológ formájában.

Személyközi kommunikáció: interperszonális kommunikáció a kommunikáció legelembibb, legfontosabb társas formája, melyben a kommunikáció közvetlenül két személy között zajlik. Lehetőség van az üzenetre azonnal reagálni, egyben ellenőrizhetjük, hogy sike-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

rült-e pontosan átadni. Mődünk van az ismétlésre, a korrekcióra. Ez a kétoldalú információcsere a leghatékonyabb.

Csoport kommunikáció: a csoporttagok közötti kapcsolatok tükröződnek a kommunikációban. Jellemzője a kölcsönösség és a közvetlenség. A résztvevők homogén, meghatározható számú sokaság alkotja. Az információáramlás nem feltétlenül kétirányú és közvetlen. Ilyenek a különböző rendezvények kommunikációs szituációi.

Szervezeti kommunikáció: szervezet külső és belső kommunikációja.

Nyilvános kommunikáció: három személynél nagyobb hallgatóság előtt tartott, bármilyen fajta szónoklat, előadás, bemutató.

Tömegkommunikáció: az információ tömegekhez jut el valamilyen közlési csatornán, rendszerint visszacsatolás nélkül. A tömegkommunikáció közönsége nagy létszámú heterogén, úgy nevezett arctalan tömeg, amelynek tagjai között kapcsolat nincs.

Ezen kis összefoglaláson is látható, hogy egy igen bonyolult rendszer a kommunikáció. De mi van akkor, ha ezt a kommunikációt fiataltól idősig, mindenki használja. Én néha ott szembesülök ezzel, mikor az unoka beszélget a nagypapával. Két korosztály, amit elválaszt egy közties nemzedék, néha nem értik meg egymást, mert nem ugyan azt a jelrendszert használják, vagy nem ismerik, a másik korosztálynak meghatározó nyelvrendszerét. Ez a katonai parancsnoki munkám alatt is megfigyelhető. Tekintettel arra, hogy a rajban a fiatal és idősebb korosztály is képviselve van és az ő kommunikációjukban eltérő módszerek találhatók. Ha ezeket az embereket motiválni kell, akkor eltérő eszközök és módszerek vezetnek célra, hiszen egy fiatal még irányítható és gyors felismerő és megoldó képességével képes a feladatokat leküzdeni, míg az idősebbek irányítás nélkül ezt rutinból és tapasztalatból csinálják. Ezért próbálom ezt a dolgot a generációk kommunikációs különbségei, eltérései szempontjából összeállítani és értékelni.

ALAPFELTEVÉSEK

Katonai közegben, alkalmazkodva a szervezet felépítéséhez, több generáció közös munkája figyelhető meg. Tekintettel arra, hogy motiváció szempontjából nem mindegy, hogy az egyén milyen idős, milyen tapasztalatokkal rendelkezik.

Dolgozatomban a kommunikációs lehetőségeket, generációk kommunikációs különbségeit próbálom meg körbejárni. Hogyan befolyásolhatják a különböző kommunikációs csatornák a feladatok végrehajtását szervezeten kívül és belül.

Hipotéziseim:

1. Átalakuló kommunikációs formák, új kommunikációs csatornák megjelenése és ezek szerepe eltérő a generációk kommunikációjában.
2. Különböző generációk másként ítélik meg a szervezeti kommunikációt és annak hatékonyságát.
3. A szervezeten belüli információ áramlását a digitális csatornák veszik át.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

A VIZSGÁLAT FELÉPÍTÉSE

Az empirikus kutatásom az interneten keresztül és kérdőív formájában történt, hogy a generációk kommunikációs különbségeire választ kapjak. A kutatásom hangsúlyozottan nem reprezentatív, annak kitöltésére csak is önkéntes alapon, anonim formában történt. Így nem lehet következtetni a személyek lakhelyére, munkájára és esetleges munkahelyére. A vizsgálati kérdőívet mindösszesen 60 fő töltötte ki.

A VIZSGÁLATI KÉRDŐÍV KÉRDŐCSOPORTJAI

1. Az első meglátás a generációk kommunikációs különbségeinek vizsgálata. Itt próbálok valamilyen támpontot találni a férfiak és nők esetében, korukat is figyelembe véve.

Az Ön neme?

Melyik generációhoz tartozik?

2. A következő kérdés a vizsgált személyek munkakörére vonatkozik, ahol az esetleges kommunikációs kezdeményező irányt vizsgálhatjuk.

Foglalkozását tekintve Ön?

3. A kommunikáció formáinak változása. Vizsgálhatjuk a generációk közötti eltéréseket. Itt lehet majd esetleg válaszokat kapni arra, hogy az eltérő életkorúak, miként kommunikálnak és melyek az adott generációk fő vagy előnyben részesített csatornái.

Mennyi időt tölt Ön rádióhallgatással naponta?

Mennyi időt tölt Ön újságolvasással naponta?

Mennyi időt tölt Ön tévénézéssel naponta?

Mennyi időt tölt Ön Internetezéssel naponta?

4. A kommunikációs tevékenységek munkahelyi és otthoni változása. A digitális forradalom miként érintette a munkahelyeket és hogyan alakította át otthoni szokásainkat.

Milyen kommunikációs eszközökkel kommunikál Ön a munkahelyén?

Milyen kommunikációs eszközökkel kommunikál Ön otthon vagy szabadidejében?

5. A következőkben a munkahelyi kommunikáció működési irányait és annak hatékonyságát vizsgálom. A katonai hierarchiához szorosan kapcsolódó kommunikációs sajátosságok, a motivációs lehetőségek alkalmazása sokszor nem egy lépcsőn keresztül, hanem több lépcsőben valósul meg. Ez nagymértékben befolyásolja a szervezeti kommunikáció eredményes felépítését.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Milyennek értékeli Ön a munkahelye vertikális, lefelé irányuló kommunikációját?
 Milyennek értékeli Ön a munkahelye vertikális, felfelé irányuló kommunikációját?
 Milyennek értékeli Ön a munkahelye horizontális (oldal irányú) kommunikációját?

6. Az információk áramlása és azok teljessége a munkavégzéshez generációkra bontva.

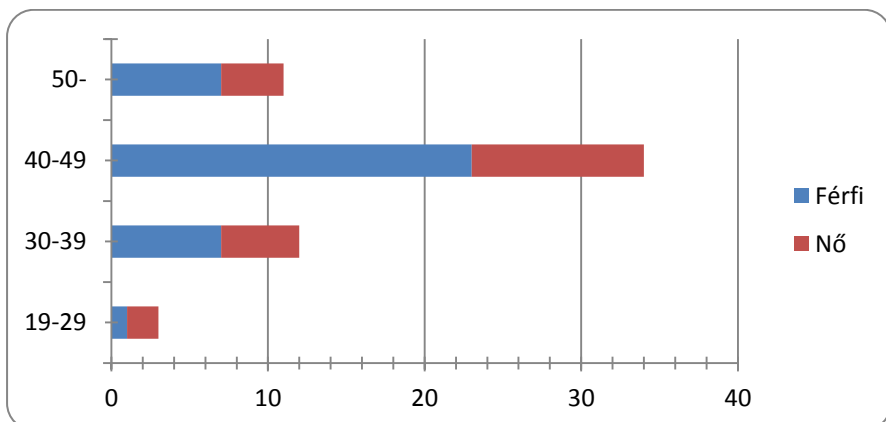
Milyen kommunikációs eszközön kapja leggyakrabban a feladatokat?
 Minden szükséges információt megkap, hogy a munkáját el tudja végezni?
 Időben megkapja a munkájához szükséges információkat?

7. Ezekkel a kérdésekkel a munkahelyi szervezeti felépítésekből adódó kommunikációs sajátosságokat vizsgálom.

Ön szerint mi a feltétele a szervezeten belüli jó kommunikációnak?
 Ön szerint mi hátráltatja nagymértékben a szervezeten belüli kommunikáció minőségét?
 Önt mennyire motiválja a megfelelő kommunikáció?
 Ön szerint mennyire fontos hogy egy vezető beosztású személy jó kommunikációs képességekkel rendelkezzen?
 Ön szerint mennyire fontos a jó kommunikáció egy szervezet sikeres működéséhez?

VIZSGÁLATI KÉRDŐÍV ELEMZÉSE

1. Az Ön neme?

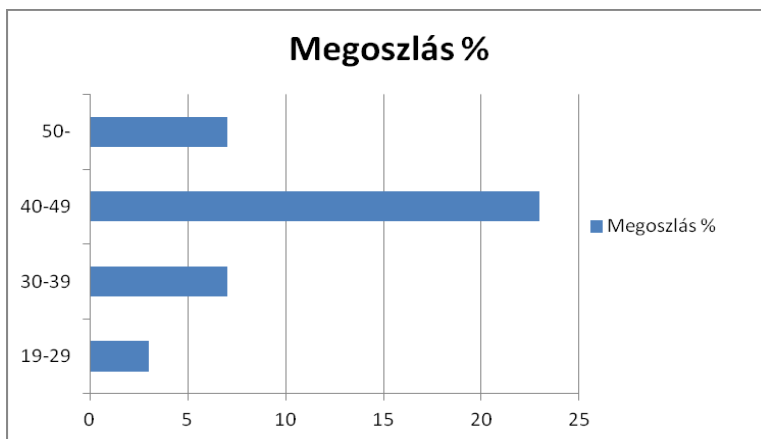
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

Az általam összeállított kérdőívet sajnos a várakozásaimnak kevesebb létszámban töltötték ki, mint amire én számítottam. De ebből a kevésből, ami 60 főt jelent levonható valamilyen következtetés a generációk kommunikációjára.

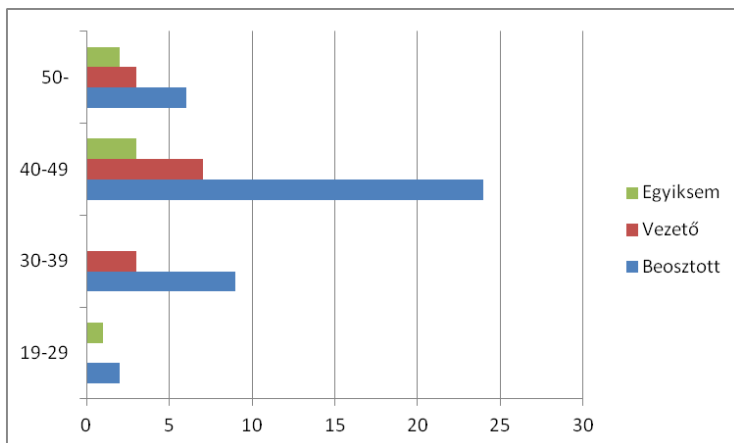
A nemek közötti megoszlásban látható, hogy a férfiak aránya nagyobb, mint a nőké.

2. Melyik generációhoz tartozik?

Itt látható, hogy a 40-49 éves generáció van túlsúlyban a kérdőív kitöltésénél, de a Baby boom és az X generáció is csak 1%-kal tér el egymástól.

3. Foglalkozását tekintve Ön?

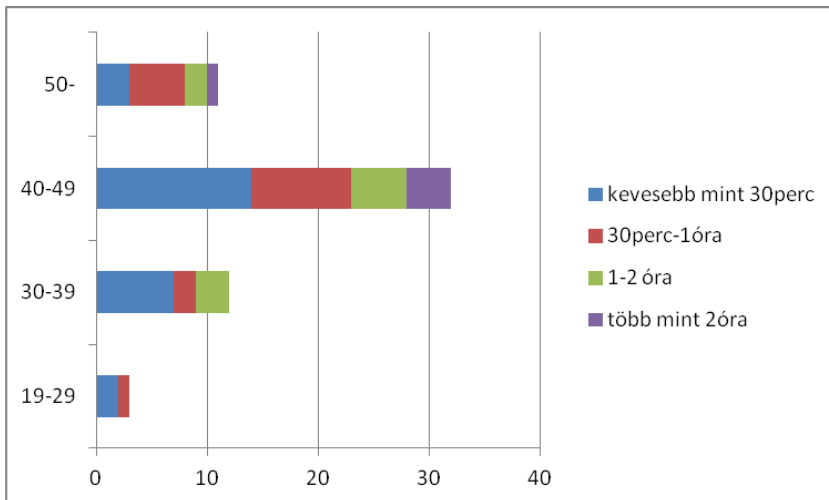

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

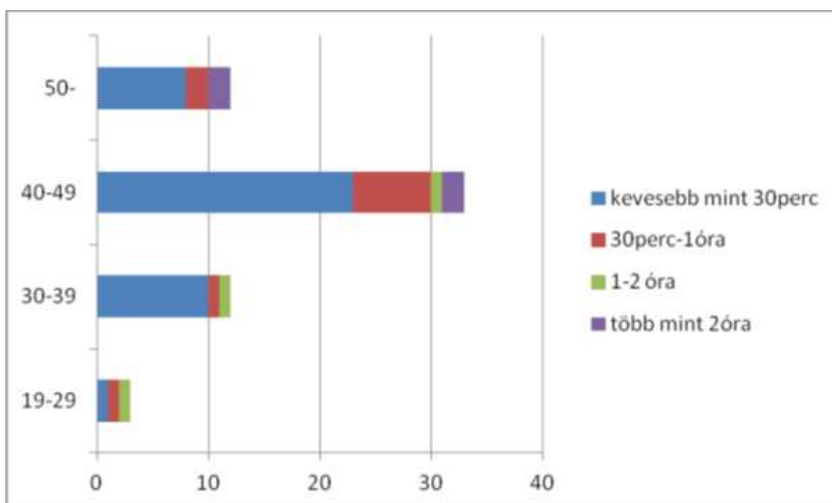
2016. IX. évfolyam 1. szám

Ennél a kérdésfeltevésnél a szándékom az volt, hogy meghatározzam a vezető és beosztott állomány arányát a kérdőív kitöltésénél. Látszik, hogy a beosztottak csoportja jóval nagyobb számban fordul elő, ami később a szervezeti kommunikáció fentről-felfelé és fentről-lefelé irányainál lesz alakító tényező.

4. Mennyi időt tölt Ön rádióhallgatással naponta?

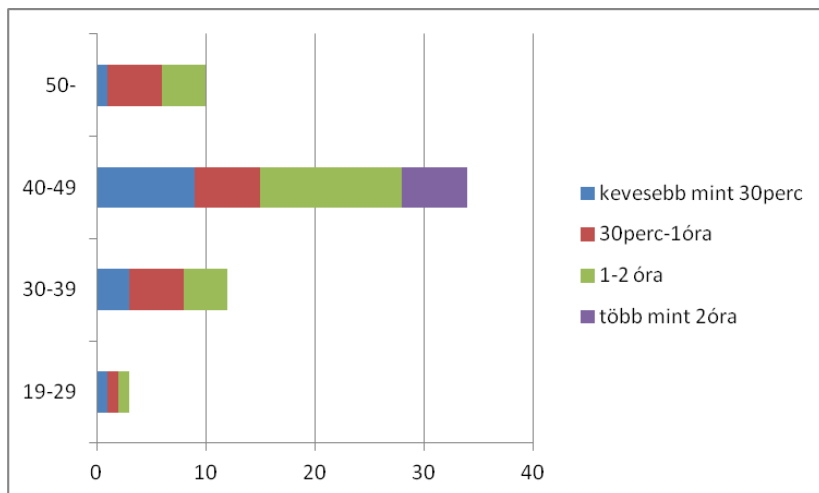
5. Mennyi időt tölt Ön újságolvasással naponta?

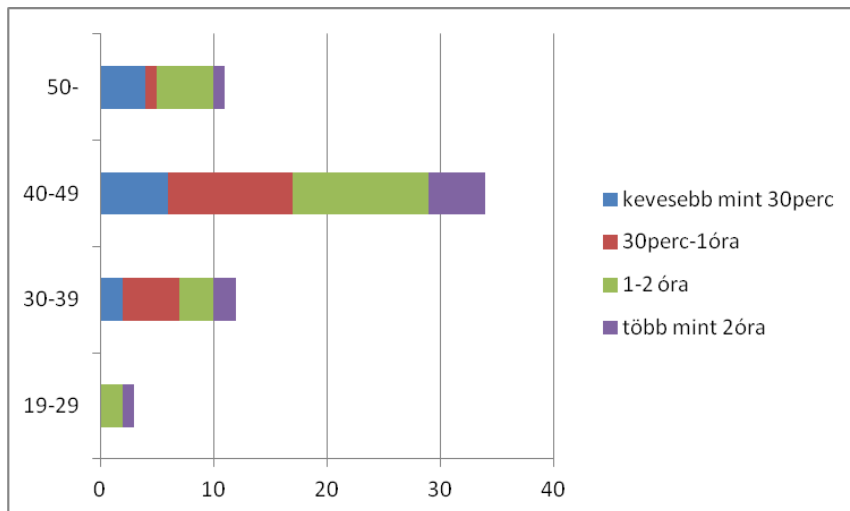
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

6. Mennyi időt tölt Ön Tévézéssel naponta?

7. Mennyi időt tölt Ön Internetezéssel naponta?

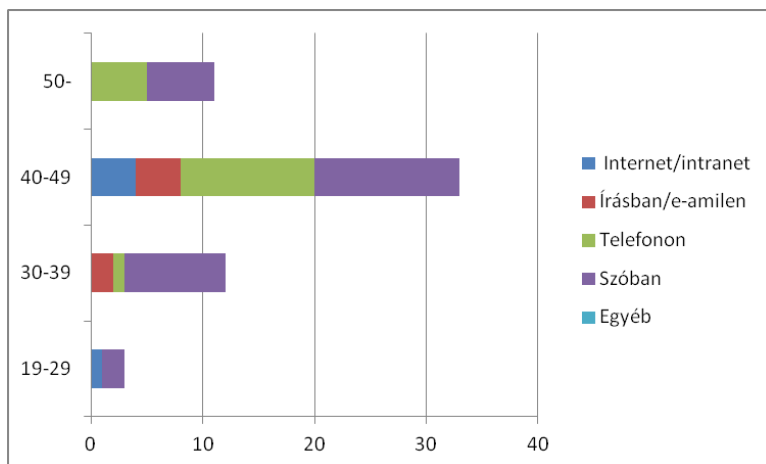
Ez a kérdéscsoport világít rá arra a megállapításra, hogy új kommunikációs formák jelentek meg, azokat a különböző generációk eltérő módon alkalmazzák. A rádióhallgatás (a mai világban a metróban, a buszon mindenki fülében a fülhallgató és nem rádiót hallgatnak) és

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

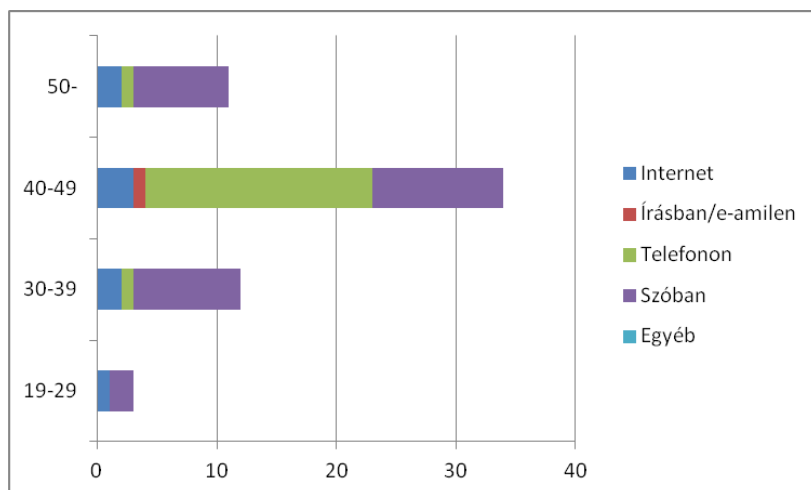
2016. IX. évfolyam 1. szám

újság olvasás, ami a 70-es, 80-as évekre jellemző volt teljesen megváltozott, sőt még az ezen a kommunikációs szokásokon nevelkedett korosztályok is elpártoltak az internet irányába. Az ábrából kiolvasható, hogy még az 50-es korosztály is többet használja az internetet napi viszonylatban, mint az rá nem éppen jellemző. A 40-es korosztály is már aktív internet felhasználói, nem beszélve a mai huszonévesekről, akik online élik életüket.

8. Milyen kommunikációs eszközökkel kommunikál Ön a munkahelyén?

9. Milyen kommunikációs eszközökkel kommunikál Ön otthon vagy szabadidjében?

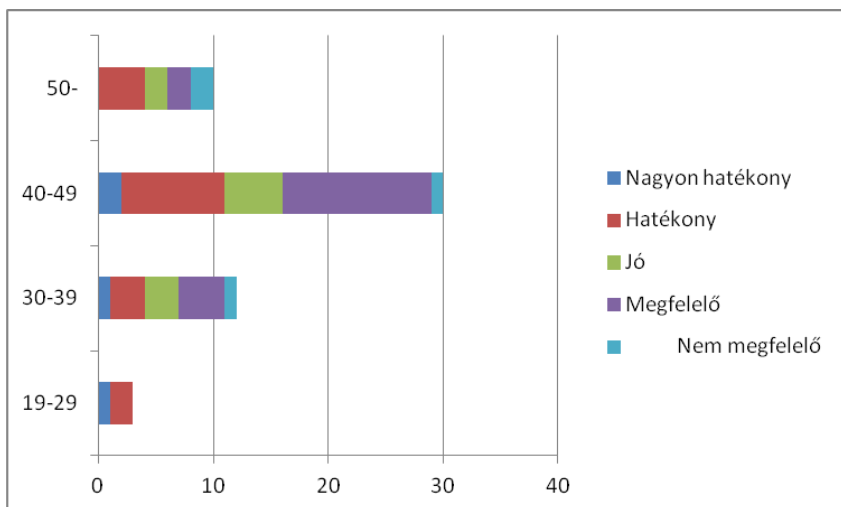

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

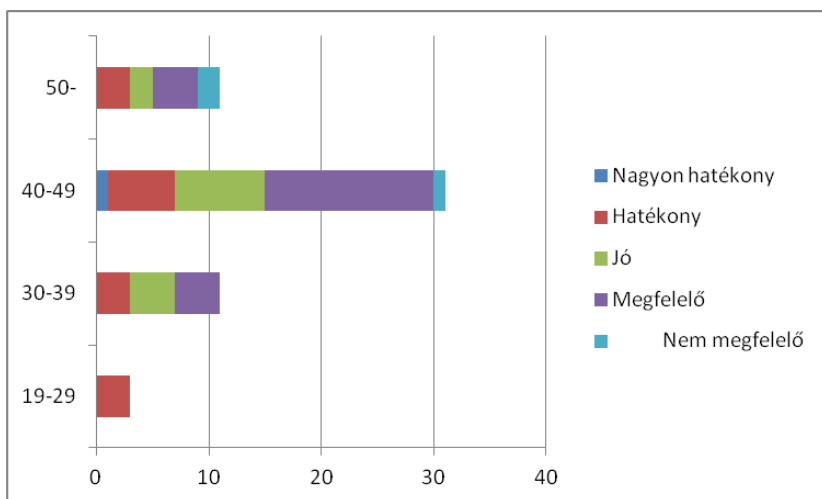
2016. IX. évfolyam 1. szám

Ez a kérdéscsoport is bizonyítja azt, hogy a kommunikációs eszközök terjedésével az információk áramlása telefonon és interneten már teret hódított magának. De még mindig a legmegbízhatóbb eszköze a verbális kommunikáció. Persze nem tudjuk megítélni a felmérésből, hogy ki az, aki bejár dolgozni és ki az, aki esetleg otthonról végzi a munkáját.

10. Milyennek értékeli Ön a munkahelye vertikális, lefelé irányuló kommunikációját?

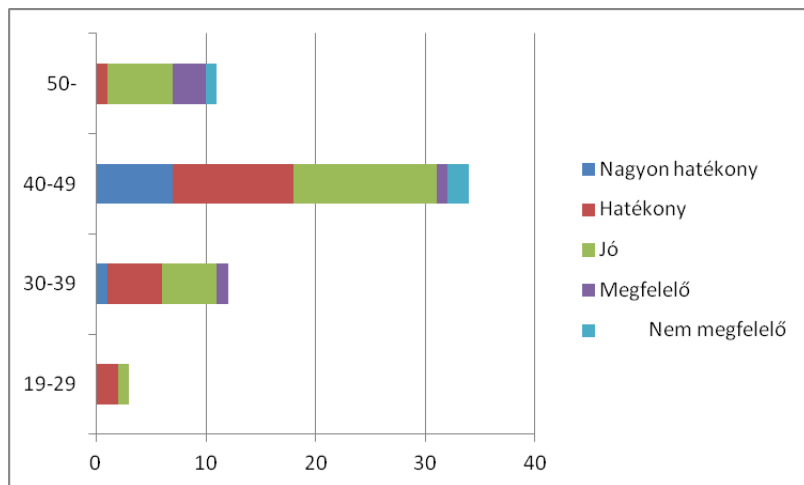
11. Milyennek értékeli Ön a munkahelye vertikális, felfelé irányuló kommunikációját?

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

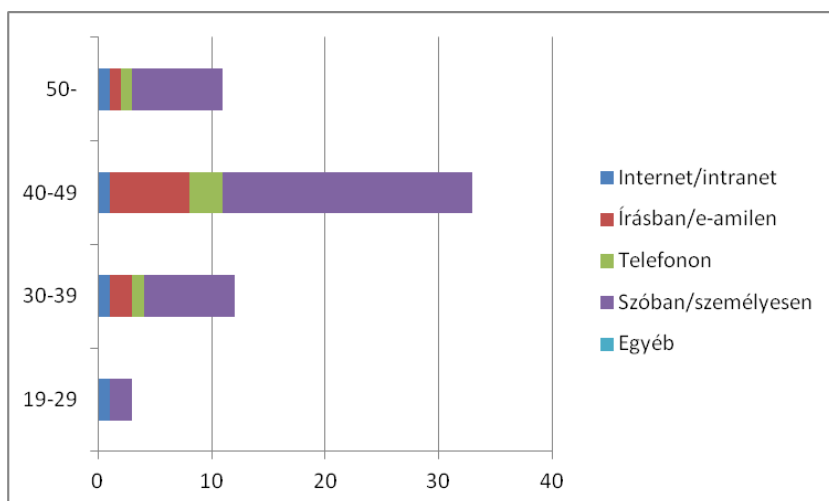
2016. IX. évfolyam 1. szám

12. Milyenek értékelik Ön a munkahelye horizontális kommunikációját?

A kérdéscsoportból következtetni tudunk a különböző generációk másképp itélik meg a szervezeti kommunikációt. A horizontális kommunikáció talán hatékonyabb, mint a vertikális. Ez az értékelés alapján látható. De minden szervezetnek a szervezeti kommunikáció kulcsfontosságú a motivációs céljaik elérésében.

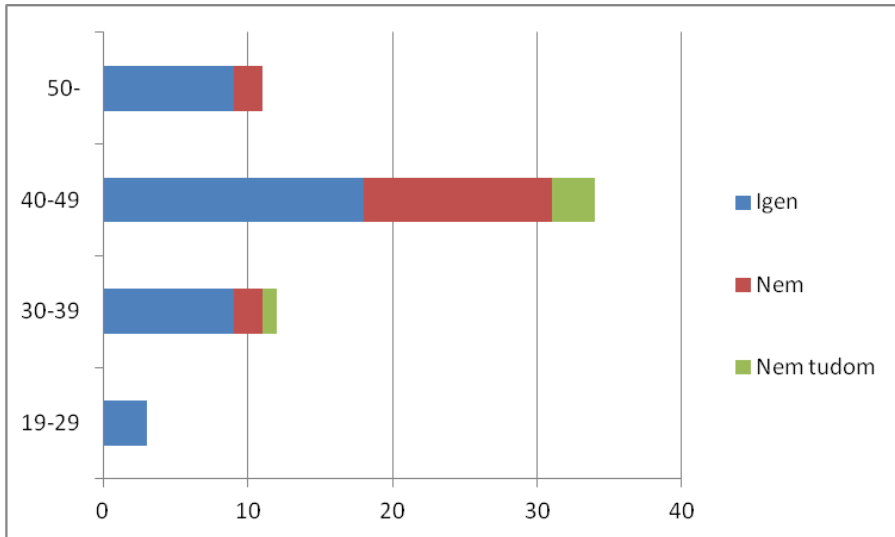
13. Milyen kommunikációs eszközön kapja leggyakrabban a feladatokat?

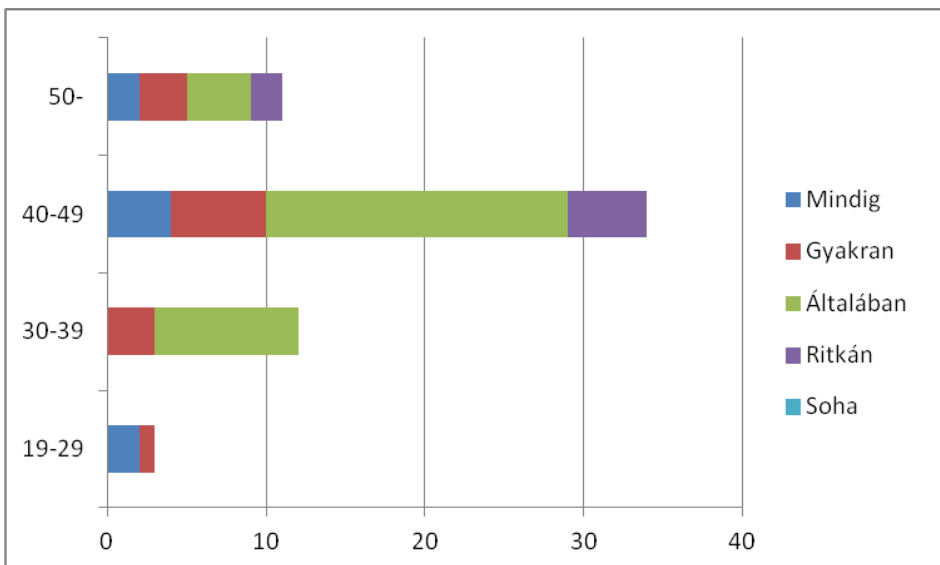
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

14. Minden szükséges információt megkap, hogy a munkáját el tudja végezni?

15. Időben megkapja a munkájához szükséges információkat?

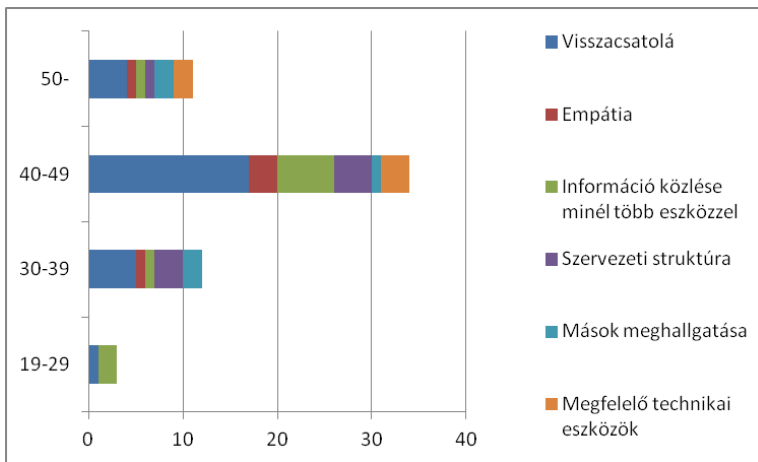

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

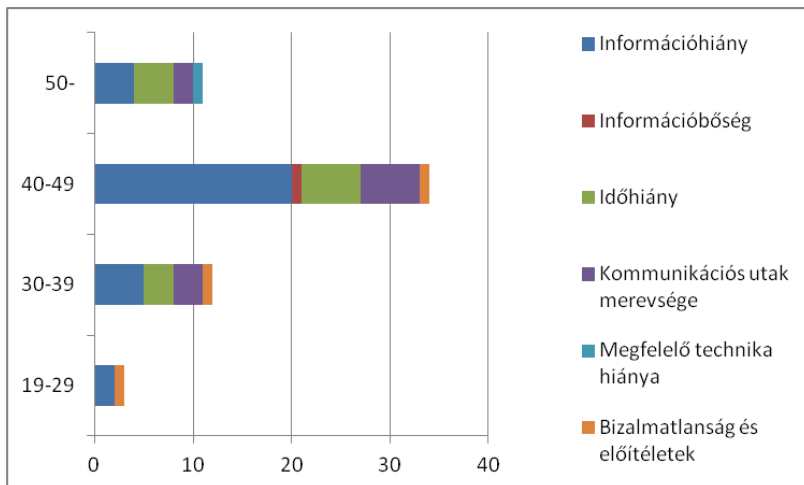
2016. IX. évfolyam 1. szám

A szervezeti kommunikáció – mivel a kérdésre válaszolók nagy része beosztott státusban dolgozik és feltehetően eljár dolgozni a munkahelyére – a szóbeli utasításokkal kapja meg feladatai elvégzéséhez szükséges információkat. Az a kevés vezető beosztású, amit a grafikonból kielehet olvasni, az már feltételezhetően elektronikus úton tartja a kapcsolatokat a szervezeteken belül.

16. Ön szerint mi a feltétele a szervezeten belüli jó kommunikációnak?

17. Ön szerint mi hátráltatja nagymértékben a szervezeten belüli kommunikáció minőségét?

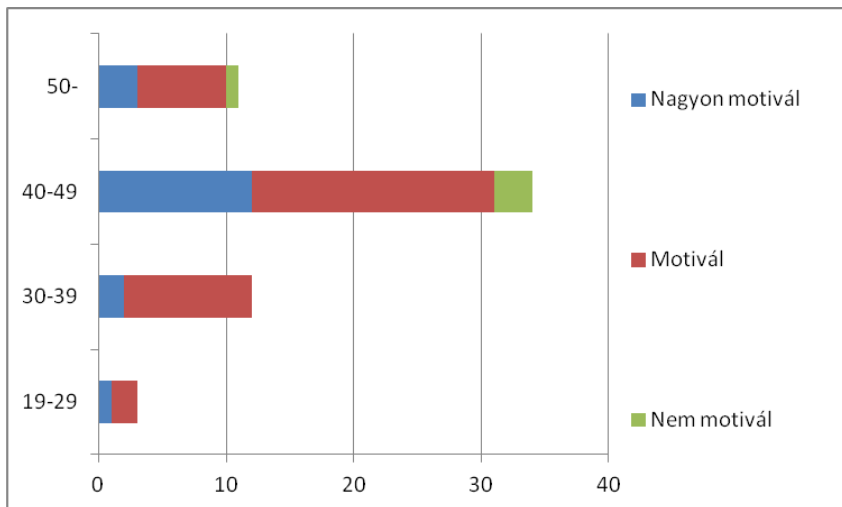

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

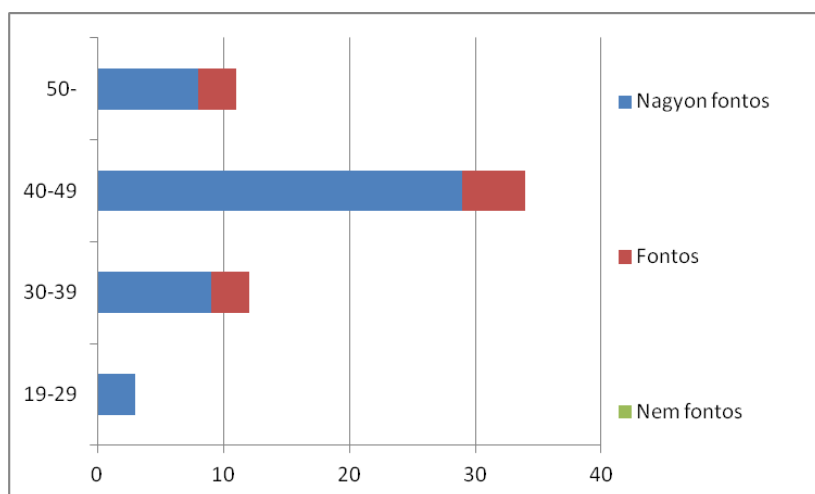
2016. IX. évfolyam 1. szám

A jó kommunikáció feltétele a visszacsatolás, hátráltatója az információ hiánya. Ez minden korosztályban azonos arányszámban lelhető fel.

18. Önt mennyire motiválja a megfelelő kommunikáció?

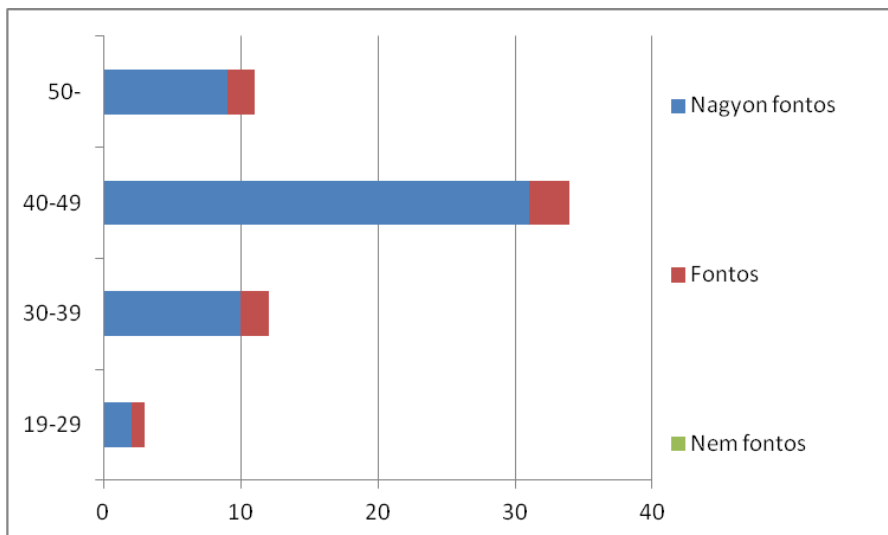
19. Ön szerint mennyire fontos, hogy egy vezető beosztású személy jó kommunikációs képességekkel rendelkezzen?

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

20. Ön szerint mennyire fontos a jó kommunikáció egy szervezet sikeres működéséhez?

A kommunikáció mint motiváló eszköz, a vezető megfelelő kommunikációs képessége hozzájárul a szervezet sikeres működéséhez. A válaszokból is kikövetkeztethető, hogy a megfelelő tájékoztatás, az információk átadása befojásolja a szervezet sikeres munkavégzését.

ÖSSZEGZÉS

Empirikus kutatásom célja a generációk kommunikációs különbségeinek vizsgálata volt. A kutatás során különböző kérdéseken keresztül kerestem válaszokat a feltevéseimre, amelyeket igazolni vagy cáfolni kívántam.

A kérdőív kitöltése teljesen önkéntes és anonim alapon működött, ismerőseim, barátaim voltak a segítségemre. Ezért van az, hogy a 40-49-es korosztály van túlsúlyban a kitöltésnél. A válaszadók semmilyen módon nem azonosíthatók és adataikat sem ismerem.

A HIPOTÉZISEIM, FELVETÉSEIM A KÖVETKEZŐK VOLTAK

1. Átalakuló kommunikációs formák, új kommunikációs csatornák megjelenése és ezek szerepe eltérő a generációk kommunikációjában.

Feltevésemet a válaszok alapján igazolni látom. A kommunikáció formái átalakulóban vannak, a közvetlen kommunikáció mellett számos új forma áll rendelkezésre, amelyek az Internet alapján működnek. A rádióhallgatás, az újságolvasás minden generációnál látható, hogy kevesebb, mint 30 perc a napi aktivitásuk, de az internet használata már napi szinten

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

a 2 óra és felette lévő tartományba esik. Ez is azt bizonyítja, hogy a kommunikáció formái átalakultak és nem csak a fiatalabb korosztályokra jellemző ez, hanem az idősebb generációra is.

2. Különböző generációk másként ítélik meg a szervezeti kommunikációt, annak hatékonyságát.

A válaszok vizsgálata során egyértelműen megállapítható, hogy a szervezeti kommunikáció vertikális minősége aránylag jónak mondható, míg a horizontális kommunikáció a nagyon hatékony kategóriákba került. Ebből következtethetünk arra, hogy a vertikális kommunikáció mindkét irányba azonos hatékonyságú, de a horizontális kommunikáció ezt felül tudja múlni hatékonyságban. Ha ezt a tapasztalatot rávetítem a katonai kommunikációra, akkor nagy figyelmet kell fordítani a szervezeten belüli vertikális kommunikáció alakulására és alakítására, hogy a visszacsatolások milyen hatékonyan érkeznek alulról felülre. A szervezeti kommunikációnál, repülő rajon belül is figyelmet kell fordítani a generáció által használt eltérő kommunikációra. Az beosztottak visszacsatolásaira világos és egyértelmű válaszokat kell adni, mivel a felülről lefelé áramló vertikális kommunikáció hiányát és hibáját érezhetik.

3. A szervezeten belüli információ áramlását a digitális csatornák veszik át.

Feltevésemet nem látom bizonyítottnak, mert a válaszokból látható, hogy a digitális csatornák nem kerültek még előtérbe a munkahelyeken. Ezt befolyásolhatja a szervezetek felépítése, számítógépes információs rendszerük. A munkahelyi kommunikáció legmegbízhatóbb formája még mindig a verbális kommunikáció.

Bármilyen szervezet működésének elengedhetetlen összetevője a biztos kommunikáció. A feladatok végrehajtásához szükséges információ minél gyorsabb és pontosabb célba juttatása, a visszacsatolások figyelembevétele, mind a generációk kommunikációja a megfelelő működését biztosítja. Így mindenki érti, hogy mit, miért, és hogyan hajtson végre a szervezet működőképességének érdekében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. http://forgos.ektf.hu/wp-content/tananyagok/fs_komm_egyetemi/obj/ie_0022_0_0_0/0022_0_0_0.htm 2015.11.19.
2. Bárdos László-Szelei Ildikó: A katonai pálya szocializációjának elősegítése pedagógiai eszközökkel. Új Honvédségi Szemle, 2007.